

De Divisiekroniek van 1517

Uitgave van het Bourgondische-Habsburgse deel (divisie 29-32)

Editor: Karin Tilmans

Amsterdam 2003

Inhoud

Inleiding	4
I. De uitgave van 1517 en latere herdrukken	4
II. De auteur	10
III. Verhaalopbouw en stofverdeling in het hier uitgegeven deel.	14
IV. Bronnen en betrouwbaarheid	21
Bronnenappendix	26
Lijst van illustraties (Divisiekroniek exemplaar Tilmans):	38
DIVISIE XXIX	48
DIVISIE XXX	157
DIVISIE XXXI	310
DIVISIE XXXII	455
Copie	526

Inleiding¹

I. De uitgave van 1517 en latere herdrukken

In 1888 ontdekte R. Fruin een belangrijke passage in de proloog van Jan van Naaldwijks tweede Hollandse kroniek, daterend van circa 1518. Naaldwijk, zo lezen we hier, was tot de conclusie gekomen dat hij zijn eerder geschreven Hollandse kroniek moest herzien. Een geschiedwerk dat onlangs was verschenen, had hem tot deze overtuiging gebracht: 'wantter nu een cronijck te voerschijn is ghecomen, die ghedruct is van Jan Seversoen printer, ende ghemaect tot sijnre costen ende begheerten van broedern Cornelius van Lopzen regulyer, een poëta ende vernuft man, diewelc daer voel in ghetranslateert heeft uut den Latynen in Duytsch uut de cronijck, die Wilhelmus van der Gou ghemaect heeft, daer ic mency van ghemaect hebbe int beghinzel van die cronijck van Hollant voerscreven.' Deze woorden, gecombineerd met een mededeling verderop in de kroniek van Jan van Naaldwijk, dat 'den autoer broedern Cornelis daer ic dese cronijck uut make ende hale ... sijn cronijck ende boek in divisyen ghestelt heeft...', zijn de enige contemporaine, expliciete bewijzen dat de geleerde Cornelius Aurelius de auteur is van de kroniek, die Jan Seversz publiceerde.

Inmiddels zijn belangrijke, 'interne' argumenten voor het auteurschap van de *Divisiekroniek* aangevoerd, die voor een belangrijk deel bepaald zijn door de intellectuele constitutie van Cornelius Aurelius. We zullen deze argumenten onder het hoofdstuk "De auteur" bespreken. Hier beperken we ons tot een beschrijving van de eerste druk en van de latere herdrukken.

De *Cronycke van Hollandt Zeelandt ende Vrieslant* verscheen volgens het drukkerscolofon op 18 augustus 1517 in Leiden. De volledige tekst op de titelpagina luidt: *Die cronycke van Hollandt, Zeelandt ende Vrieslant beghinnende van Adams tiden tot die geboerte ons heren Jhesu, voertgaende tot den iare M.CCCCC ende XVII. Met den rechten oerspronc hoe Hollandt eerst begrepen ende bewoent is gheweest vanden Trovanen. Ende is inhoudende van die hertogen van Beyeren, Henegouwen ende Bourgognen Die tijt dat si ant graefscap geweest hebben. Met die croniken der biscoppen van Uutrecht, seer suverlic geextendeert ende int lange*

¹ Deze inleiding is voor een belangrijk deel gebaseerd op mijn dissertatie, verschenen als deel 21 in de reeks Hollandse Studiën onder de titel *Aurelius en de Divisiekroniek van 1517. Historiografie en humanisme in Holland in de tijd van Erasmus*. (Hilversum, Verloren, 1988); nu ook in een Engelse bijgewerkte versie voorhanden *Historiography and humanism in Holland at the time of Erasmus. Aurelius and the Divisiekroniek of 1517*. Bibliotheca humanistica et reformatrica LI (Nieuwkoop, De Graaf, 1992).

verhaelt. Op 9 oktober 1516 had Jan Seversz middels een privilege van Karel V de garantie gekregen dat door geen andere drukker in Holland, Brabant of Vlaanderen een Cronycke van Hollandt mocht worden uitgegeven, 'behoudelic dat hi (Jan Seversz.) gehouden sal wesen die selve prente ende impressie volmaect ende volbracht te hebben binnen vier iaren naestcomende'. Pas na deze datum had Seversz. voldoende zekerheid om de kroniek, die hij gedurende lange tijd samen met Aurelius had voorbereid, te gaan drukken. Het zetten en drukken van de kroniek moet ongeveer tien maanden in beslag hebben genomen: het colofon van de kroniek sloot Seversz. af op 18 augustus 1517. In deze eerste editie van de kroniek van in totaal 436 folia omvat het derde, hier uitgegeven deel 155 folia. Van de vier divisies, respectievelijk over Philips de Goede, Karel de Stoute, Maria en Maximiliaan en Philips de Schone en Karel V, die in dit deel zijn opgenomen, is de dertigste divisie over Karel de Stoute met 51 folia de meest omvangrijke; daarna volgt de eenendertigste over Maria en Maximiliaan, met 46 folia. De negenentwintigste divisie, over Philips de Goede, omvat 31 folia, terwijl de laatste divisie met 24 folia tegelijkertijd de kortste is.

Met opzet hebben we ervoor gekozen om de volledige negenentwintigste divisie in deze uitgave op te nemen en deze niet te laten beginnen bij wat in de kroniek heet "Dat derde principael deel des tsegenwoerdighe cronijcs" (f. 281r), hoewel met dit deel strikt genomen het Bourgondisch-Habsburgse deel van de Divisiechroniek begint: het "neempt sijn beghinsel vanden iaer ons heren duysent iiii hondert ende driendertich den moghenden hertoge Phillips van Bourgondien besittende trgraefscap van Henegouwen, van Hollant ende Zeelant tot den iare van vijftien hondert ende sestien." Bij de caesuur van het tweede naar het derde deel is het, net als die tussen het eerste en het tweede deel, een politiek feit in de Hollandse geschiedenis, dat deze indeling bepaalt. Dit betekent wel dat het eerste hoofdstuk van de negenentwintigste divisie, over de politiek van pausen en keizer ten tijde van Philips de Goede en over de de strijd tegen de Turken in de jaren 1453-1502, valt vóór de overgang naar deel III, terwijl het chronologisch gezien daar natuurlijk wel bijhoort. Uit het afsluitende hoofdstuk van het tweede, waarin verhaald wordt over het Barbaramirakel in Gorcum in 1448, blijkt dat deze caesuur door Aurelius op een later tijdstip is aangebracht en in elk geval nadat al een groot deel van de negenentwintigste divisie was geschreven. Een aanwijzing hiervoor kunnen we vinden in de nummering van de capita van de negenentwintigste divisie. Aurelius had aanvankelijk het Barbaramirakel bestemd voor het zestiende hoofdstuk van die divisie en daar hoort het chronologisch gezien ook thuis. Kennelijk haalde hij deze episode naar voren als een geschikte afsluiting van deel twee, maar was het te ingewikkeld om de hele nummering van capita te veranderen. Het Barbaramirakel bleef dan ook 'dat XVI. capitel', terwijl de telling van de

hoofdstukken verderop niet werd aangepast en een zestiende hoofdstuk daar ontbreekt. Het feit dat Aurelius aan het eerste hoofdstuk van de negenentwintigste divisie de mededeling toevoegde, dat Ferdinand van Aragon op 23 januari 1516 was gestorven, kan mogelijk een aanwijzing zijn voor het tijdstip waarna de twee compositieschema's met elkaar gecombineerd werden.

Qua illustraties vormt het hier uitgegeven laatste deel het meest sobere van de hele Divisiiekroniek. Van de in totaal 243 illustraties, teruggaand op 110 houtsnedes bevinden er zich slechts 18 in dit deel, die hun oorsprong vinden in 16 houtsnedes; daarnaast bevinden zich vijf (groepen van) wapenschilden en drie gesneden initialen in dit deel. We kunnen deze illustraties naar oorsprong indelen in vijf groepen:

I. 7 illustraties zijn gecopieerd naar de kroniek van Hartmann Schedel, Liber chronicarum (Neuremberg, 1493) te weten de bisschop op f. 277r (herhaald op f. 313r en f. 412r), de bisschop op f. 296r en die op f. 418r, Maximiliaan op f. 313v, de twee kometen op resp. f. 332r en f. 428v en koning Edward IV van Engeland op f. 392r.

II. 4 illustraties stammen uit de werkplaats van Lucas van Leyden, namelijk het Barbaramirakel op f. 279v, Philips de Goede op f. 281r, Philips de Schone op f. 413r en Karel V op f. 432v.

III De wapenschilden op f. 281r, 298r, 313v, 365r, 413r (herhaald op 432v) en 418r en de gesneden initialen op f. 281r en 365r stammen uit de werkplaats van Jan Seversz. Dit geldt waarschijnlijk ook voor de primitieve voorstelling van het zogenaamde boommirakel op f. 433r.

IV. Drie houtblokken met illustraties stammen uit de drukkerswerkplaats van Gerard Leeu te Gouda, te weten de afbeelding van Maria van Bourgondië op f. 365r ontleend aan Leeu's uitgave van Le chevalier délibérée en de beide gevechtsscènes op f. 370r en 375r uit een onbekende druk van Leeu.

V. Het borstportret van Karel de Stoute op f. 313v is een gedeeltelijke copie naar het ruitersportret van Maximiliaan door Hans Burgkmair de Oudere.

De herdrukken en bewerkingen

Van de Divisiiekroniek van 1517 zijn, weliswaar zonder de illustraties, maar met ongewijzigde tekst, drie integrale en gecontinueerde herdrukken verschenen, en wel in 1585, in 1590/91 en in 1595. Van deze herdrukken volgt hier een korte beschrijving:

1. Editie Dordrecht, Peeter Verhaghen, 1585. Dezelfde druk is ook verspreid met het adres: Delft, Aelbrecht Heyndrickszn, 1585. Het werk bestaat uit twee delen:

a. Die Cronycke van Hollant, gebaseerd op de editie van 1517 die exact wordt herdrukt, zonder illustraties. (6 + 284 bladen; fol.; goth.)

b. Cort Waerachtich verhael vande // Regeringhe ende Ghedenckweerdichste gheschiedenissen // welcke inde Gravelijckheyte van Hollant/ Zeelant ende Vrieslant/ ende // daeromtrent geschiet zijn/ zedert... (Karel V's troonbestijging), voortgezet tot 1589 (tot de moord en terechtstelling van de moordenaars van Willem van Oranje). (94 + 2 bladen; fol.; Goth.). De auteur van dit 'Cort waerachtich verhael' is anoniem.

2. Editie Dordrecht, Peeter Verhaghen, 1590-1591 (met houtsneepportretten van de graven en een kaart van Holland); ook verspreid met de adressen Aelbrecht Heyndricxsz. te Delft en dezelfde te 's-Gravenhage. Het eerste vervolgdeel ('Het tweede deel') is ook verspreid met de adressen van Laurens Jacobszn, Amsterdam, 1591 en Cornelis Claeszn, Amsterdam, 1591. De uitgave omvat drie gedeelten, waarvan het derde deel, de 'Historie' ook afzonderlijk is uitgegeven, namelijk te Dordrecht door Jasper Froyen (P. Verhaghen), 1590 (8?; 4 + 816 + 12 bl.) In de volledige editie bevinden zich de volgende delen:

a. Die Cronycke (etc.) tot m ccccc ende xvii (dit is een ongewijzigde herdruk van het eerste deel van de editie 1585, met dezelfde voorrede), Dordrecht, 1591 (fol.; 6 + 264 bl.; Goth.)

b. Het tweede deel// vande //Hollandsche// ende Zeelandt//sche Cronycke (etc.). Vanden jaere // Xvc zestien/ totten jaere een ende tnegentich. Met grooter vlijt by een vergadert door Ellert de Veer, Dordrecht, Peeter Verhaghen, 1591 (fol.; 8 + 162 bl.; Goth.) Dit is een nieuw geschreven vervolg, anders dan dat in de uitgave van 1584. Dit 'tweede deel' loopt van 1515 tot 1564; de voornaamste bron is weer de Nieuwe Cronijcke van Brabant (- 1565), zoals in de editie van 1530, die weer ongewijzigd is opgenomen.

c. Historie ofte / wijder ver//claringhe vande Nederlantsche ghe//scheidenissen/ oorloghen ende veranderinghe / inder reli//gie ende regeringhe etc.) vanden Jaer 1566 totten// uytganghe vanden Jare 90. Dordrecht, Peeter Verhaghen, 1590 (fol.; 1 + 131 (=130) + 6 bl.; Goth.). Met

register (4 bl.) en appendix voor het jaar 1590-1591 (4 bl.). Dit vervolg, nieuw geschreven door Ellert de Veer, bevat een verslag van de oorlog en de afval van Spanje, over de jaren 1566-1590, met een appendix van 1591.

3. Editie Dordrecht, Peeter Verhaghen, 1595 (met een appendix tot 1597). Het werk werd ook verspreid met het adres Amsterdam, Cornelis Claeszn, 1595. De Appendix heeft als adres hetzij Amsterdam, Corn. Claesz., 1597; hetzij 'Ghedrukt voor Jasper Troyen', Dordrecht, 1597. De uitgave bestaat uit drie, met de apendix uit vier delen. De *Chronycke* (a), het *Tweede deel* (b) en de *Historie* (c) zijn nagenoeg ongewijzigde herdrukken van de editie 1591, en lopen ook slechts tot 1591, en niet tot 1594-1595, zoals de uitgave belooft. Dat gebeurt pas door de appendix van 1597. Opvallend verschil is alleen, dat in deze editie de houtsneepportretten en de kaart uit de editie 1591, niet voorkomen of vervangen zijn door andere. De delen zijn als volgt:

a. Die Chronycke van Hollant, // Zeelant ende van // Vrieslant. // (etc.) totten jare m.cccc. ende xvii. Met den rechten oorspron// hoe Hollant eerst begrepen (etc.). Ende is vervaetet in drye stucken / ofte vervolch vande Hollandsche Chronijcke// mitsgaders de Gheschiedenissen van dandere Nederlanden ende der sekre omligghende Provin//tien: Hoe/ ende wanneer die veranderinge inde Religie toeghecomen is/ Met de Oor//loghen daer uut ontstanden. Vanden Jare M.CCCCC.XVI// tot den Jare .XCIII. (12 + 464 bl.; fol.; Goth.)

b. Dat tweede deel// vande// Hollantsche// ende Seelant//sche Cronycke. (etc.) Vanden Jare vijftienhonderts seshien// totten Jare// vijf ende tnegentich. // Met grooter vlijt bij een vergadert, E.d.V. (etc.) (12 + 276 bl.; fol.; Goth.).

c. Historie ofte // wiider ver//claringe (etc.) vanden Jare 1566 totten ufganghe // vanden Jare 1595. (2 + 229 + 5 bl.; fol.; Goth.) Direct aansluitend volgt de kleine appendix uit de vorige uitgave (over 1590/1591); daarna volgt het register.

d. Appendix, // Andersins genoemt een byvoechsel // (etc.) vanden //Jare 1591 af/ tot den uutganck des Jaers // duysent vijfhondert ende seven/en-tnegentich. // (4 + 132 bl.; fol.; Goth.).

De samensteller van dit vervolg is onbekend; de beschrijving is een bewerking van een Spaansgezind verhaal van 'Mercurius Gallobelgicus onder den Authoor van D.M. van Docom' (dit is D. Michael Jansonius van Docom of Michael ab Isselt). In 1597, in Dordrecht bij Peeter Verhagen, verscheen een herdruk van de *Historie* (=3c) als *Historie// D'eerste deel van// alle de Nederlantsche Ghe/schiedeniss (etc.)* (8?; 4 + 720 + 12 bl.; Goth.). Deze herdruk verscheen ook met het adres Jasper Troyen te Dordrecht, 1597; en Cornelis Claeszn te Amsterdam, 1597. Op redactionele details na betreft het een ongewijzigde hedruk van 1591. In bijna alle exemplaren van deze herdruk is de ongewijzigde, aan het eind iets uitgebreide druk van de *Appendix/*

Andersins genoemt/ een byvoechsel (etc.) verschenen te Dordrecht bij Peeter Verhaghen in 1597, toegevoegd. (8?; 6 + 394 bl.; Goth.)

De markt was kennelijk door deze uitgaven nog niet verzadigd. Met het oog op Hugenootse immigranten in de Nederlanden gaven de Staten van Zeeland Jean François le Petit de opdracht de Divisiiekroniek in het Frans te vertalen. Deze Grande Chronique ancienne et moderne de Hollande, Zelande, West-Frise, Utrecht, Frise, Overijssel et Groeningen, jusques à la fin de l'an 1600, verscheen te Dordrecht in 1601 en bestond uit twee delen. Het eerste gedeelte was een complete vertaling van de Divisiiekroniek, met een vervolg, ontleend aan de editie van Ellert de Veer, tot 1559. Het tweede gedeelte, een vervolg tot 1600, werd door Le Petit zelf samengesteld. Deze, geboren te Caen rond 1646, kreeg de opdracht voor vertaling als notaris te Middelburg, waar hij vanaf 1595 werkte.

Behalve deze ongewijzigde herdrukken en de Franse vertaling van de tekst van de eerste druk zijn er twee bewerkingen van de Divisiiekroniek in omloop gebracht, die weinig meer van de oorspronkelijke opzet laten zien. De eerste bewerking betreft een verkorte versie, Dye Cronijcke van Hollant Zeelant ende Vrieslant van alle geschiedenissen int corte, voor het eerst verschenen in Antwerpen in 1538. Tot 1802 werd dit schoolboek voor vaderlandse geschiedenis, 'getrokken uit de Divisiiekroniek', circa zeventig maal herdrukt. Daarnaast was er dan nog de editie van Wouter van Goudhoeven, D'oude Chronijcke ende Historien van Holland (met West-Vriesland) van Zeeland ende van Utrecht, voor het eerst verschenen te Dordrecht in 1620; het werk kende een tweede druk, namelijk te Dordrecht in 1636.

II. De auteur

Cornelius Gerardi, of eigenlijk Cornelis Geritsz. of Gherytsz. van Gouda, beter bekend onder zijn geleerdennaam Cornelius Aurelius (een Latijnse variant van de naam Goudanus) werd rond 1460 in Gouda geboren als de zoon van mr Gerardus van Gouda; over zijn moeder is niets bekend. Hij was lid van een familie die kennelijk geleerd en gestudeerd was en waarvan bovendien vele verwanten een kerkelijke roeping volgden. Hij had in elk geval een jongere broer, Jacob, die net als hij Augustijner kanunnik zou worden en in zijn correspondentie komen twee neve voor: Willem Hermans, een zoon van een broer of zuster van Aurelius, dichter en historicus, en Martin van Gouda, zoon van een oom, die beiden eveneens Augustijner kanunnik werden. Aurelius zelf studeerde, na leerling te zijn geweest aan de Lebuinusschool in Deventer, artes aan de universiteit te Keulen van 1477 tot 1481, te Leuven in 1482 en in Parijs van 1483 tot 1485. In Parijs behaalde hij in 1485 de magistertitel. Terug in Holland werd Aurelius regulier kanunnik van de Augustijner orde. Als kloosterling verbleef hij afwisselend in de kloosters Sint-Martinus op den Donk, ten zuiden van Schoonhoven, dat behoorde tot het kapittel van Sion, en Sint-Hiëronymusdal of Lopsen vlak bij Leiden, dat deel uitmaakte van het aan het kapittel van Sion verwante Windesheimer kapittel. Afhankelijk van het klooster als verblijfplaats, voegde Aurelius Duncenus of Lopsenus aan zijn naam toe. In beide kloosters vervulde Aurelius belangrijke functies: van 1488 tot 1493 was hij scriptor in Lopsen, in 1494 prior van Sint-Martinus op den Donk, van 1502 tot 1504 prior van Lopsen, in de jaren 1501, 1502 en 1507 bovendien administrator in Lopsen en ten slotte van 1522 tot 1523 scriptor van Sint Martinus op den Donk. In opdracht van de Congregatie van Windesheim werd Aurelius, samen met vijf anderen, van oktober 1497 tot augustus 1498 uitgezonden naar Parijs in een poging het klooster van Sint-Victor te hervormen. Na de opheffing van het door faillissement getroffen klooster te Lopsen in januari 1526 woonde Aurelius tot zijn dood op 8 augustus 1531 in het Windesheimer klooster Eemstein bij Dordrecht.

Zijn leven als kloosterling probeerde Aurelius te combineren met een carrière als humanistisch geleerde. Hij is de auteur van een groot aantal werken van religieuze en historische aard, die voor een belangrijk deel niet in druk zijn verschenen. Naast de *Divisiiekroniek* schreef hij religieuze poëzie in klassieke metra, een biografie van Hiëronymus, historisch-geografische traktaten over het land der Bataven, twee vorstenspiegels voor Karel V en beschouwingen over de kerkelijke situatie en over christelijke en klassieke deugden. Door te corresponderen met de meest vooraanstaande geleerden van zijn tijd probeerde Aurelius een plaats te veroveren in de humanistische republiek der letteren. Van grote betekenis voor zijn humanistische vorming was

zijn tweede verblijf in Parijs, in 1497-1498, toen hij bevriend raakte met Robert Gaguin. In Gaguins Compendium de origine et gestis Francorum (Parijs, 2e druk van 31 maart 1497/1498) publiceerde Aurelius een opdrachtbrief en -gedicht, waarin hij zijn ideeën over de taak, het nut en de vorm van geschiedschrijving in humanistische bewoordingen uiteenzette.

Aurelius verwierf echter in zijn eigen tijd en later meer bekendheid door zijn correspondentie met Erasmus, met wie hij rond 1489 bevriend was geraakt. Er resteren uit de jaren 1489-1498 veertien brieven van Erasmus aan Aurelius en vier van Aurelius aan Erasmus. Gezamenlijk schreven zij het tegen `barbaars' scholastisch Latijn gerichte gedicht Apologia Earsmi et Cornelii sub dialogo lamentabili assumpta adversus barbaros (waarschijnlijk van voorjaar 1489). Erasmus droeg zijn Oratio de pace et discordia (van ca 1490) aan Aurelius op. Door zijn invloed op de jeugdpoëzie van Erasmus kreeg Aurelius in de Hollandse geleerdenkring de eretitel `praeceptor Erasmi', leermeester van Erasmus. In feite heeft er belangrijke beïnvloeding over en weer tussen beide humanisten-vrienden plaats gevonden. Aurelius heeft de loopbaan van Erasmus, ook nadat hun vriendschap omstreeks 1498, met grote aandacht gevolgd en er zijn aanwijzingen in zijn werk, dat hij Erasmus op de hoogte hield van zijn literaire activiteiten. Erasmus van zijn kant was minder erkentelijk ten aanzien van zijn jeugdvriend. Omdat hij vele andere ook door hem hoger aangeschreven correspondenten vond, en het zich als beroemd geleerde kon permitteren met zijn Hollandse klooster te breken, vervreemde hij van de Hollandse humanistenwereld en van zijn vroegere kloostervrienden als Aurelius.

In oktober 1508 ontving Aurelius als christelijk-humanistisch dichter, een ware Hollandse `Mantuanus', de lauwerkrans van keizer Maximiliaan. Maar van blijvende betekenis is Aurelius geweest als de geschiedschrijver van Holland. Zijn belangrijkste en meest invloedrijke werk is in dit opzicht zonder meer de anoniem verschenen Divisiiekroniek van 18 augustus 1517. Zijn beide polemische traktaten over het antieke Batavia of Holland, in 1586 door de Leidse hoogleraar Bonaventura Vulcanius voor het eerst uitgegeven, zijn evenwel ook van grote invloed geweest op de humanistische cultuur van de Hollandse Republiek. Hier resumeren wij de argumenten die het rechtvaardigen het auteurschap van de kroniek in de volkstaal en van deze geleerde historisch-geografische opstellen aan de dezelfde geleerde toe te schrijven.

Naast het externe bewijs voor Aurelius' auteurschap, dat geleverd wordt door de beide vermeldingen in de Hollandse kroniek van Jan van Naaldwijk, kunnen vier groepen aan interne bewijzen worden aangevoerd. Deze betreffen het parallelle program van geschiedschrijving dat Aurelius formuleerde in de opdrachtbrief voor Gaguin's Compendium de origine et gestis Francorum en in de proloog van de Divisiiekroniek; de stofovereenkomst tussen de Latijnse werken en de Divisiiekroniek; hetzelfde patroon in bronnengebruik en eruditie van de Latijnse

werken van Aurelius en de *Divisiekroniek*; en, ten slotte, het overwicht aan Leidse 'couleur locale' en identificatie met het wel en wee van de Augustijner kanunniken in Holland. We zullen hier elke groep kort toelichten.

In de opdrachtbrief voor Gaguin van 31 maart 1498 had Aurelius in humanistische bewoordingen de waarheid, het algemene nut voor de Christen en speciaal voor de politiek handelende mens en de heldere, aanschouwelijke stijl als de belangrijke kenmerken van een goede geschiedschrijving omschreven. Dit pleidooi nu treffen we ook aan in de proloog van de *Divisiekroniek*, zij het in aangepaste, 'vertaalde' vorm, voor een geschiedwerk dat bestemd was voor de 'leke luyden die geen Latijn en verstaen'. De kroniek kon alleen meer 'nutlick' en 'profitelick' zijn, wanneer de inhoud 'warachtig' en 'autentijck' was, iets waarvoor de selectie van de bronnen garant diende te staan. Aan de eis van de heldere, aanschouwelijke stijl, waarin een geschiedwerk gesteld diende te zijn, voldeed de auteur door te kiezen voor de volkstaal 'Want een ygelick mensch na sijnder natuurlicker geneychtheit is hi meer inclineert ende gheneyghet tot sine eygen lantschap ende dat dat aengaende, ende sonderlinge hoert hi liever van daer hi geboren ende opgevoedet is, sijne voervaderen eerlicke, manlike feyten, wercken ende gheschienenissen, dan vanden vreemden.'

De *Divisiekroniek* kent parallele plaatsen met zes van Aurelius' latijnse werken. Twee daarvan, het *Defensorium gloriae Batavinae* en het *Elucidarium scopulosarum quaestionum*, betreffen de Bataafse voorgeschiedenis van Holland uit het eerste deel van de kroniek. Voor het *Diadema imperatorum* en het *Opus Palmarium* ontleende Aurelius informatie aan de *Divisiekroniek* over diverse keizers en de Bourgondische vorsten en voor de uiteenzetting over de beste regeringsvorm, waarmee het tweede deel van de kroniek begint. Ten slotte bleek de *Divisiekroniek* een 'Fundgrube' voor de kerkgeschiedenis in het traktaat voor de Nederlandse paus Hadrianus VI, getiteld *Apocalipsis et visio mirabilis super miserabili statu ecclesiae*.

Het patroon in bronnengebruik kon met name goed vergeleken worden tussen de *Divisiekroniek* en Aurelius' andere historische werk, zijn beide Bataviatraktaten. Dit laat zich goed omschrijven als een duidelijke voorkeur van de auteur voor contemporaine werken, die gedrukt zijn en voor klassieke auteurs uit het zogenaamde zilveren tijdperk. Alhoewel er in het derde deel van de kroniek relatief weinig verwijzingen naar bronnen zijn in vergelijking met de eerdere delen, kunnen we dit patroon toch duidelijk herkennen, waar Aurelius drie klassieke auteurs aanhaalt, Ovidius, Vergilius en Seneca, en drie recent gepubliceerde

werken: Amerigo Vespuccio, *Van der nieuwer wereld* (Antwerpen ca 1507), Bernard van Breidenbach, *Peregrinatio in terram sanctam* (Mainz 1488) en Johannes de Hese, *Itinerarius* (Deventer 1497).

En dan is er, als laatste complex voor argumenten voor Cornelius Aurelius als auteur, de mentale bagage van de man die in de kroniek aan het woord is: hij is een reguliere geestelijke die het wel en wee van de geestelijkheid zeer ter harte gaat en die met name onder het bewind van Karel de Stoute langdurig stil staat bij diens maatregelen tegen de amortisatie van kerkelijke goederen en die zeer fel van leer trekt tegen deze belastingmaatregelen (div. 30, cap. 85 en 86 f.360; cap. 90 f. 362v; cap. 92 f. 363v; div.32 cap. 20 f. 422). De observantie en de leefregels van de reguliere Augustijnen krijgen speciaal de aandacht.(Lopsen: div. 30 cap. 85 f. 360; cap.92 f. 363v; Eemstein div. 26 cap. 30 f. 230; Augustijner kanunniken div. 31 cap. 75 f. 407r) Behalve bij wat hem rechtstreeks ter harte gaat, staat de auteur eveneens stil bij wat hij in zijn directe omgeving kan observeren: de oudste huizen van Leiden, de jaarlijks terugkerende Leidse kermis en loterij, de 'joyeuse entrée' van Karel V in Leiden in 1515(div. 32 Karel V cap. 44 f. 432v; loterij in Leiden div. 32 cap. 27 f. 425r). Dan krijgen de politieke ont- en verwickelingen in Leiden ruim de aandacht: het Leidse oproer onder Philips de Goede in 1444, de partijtwisten in de jaren 1477-1480, na de opvolging van Maria van Bourgondië (div. 29 cap. 12 f.290v; div. 31 cap. 6 f.368v).

III. Verhaalopbouw en stofverdeling in het hier uitgegeven deel.

De tekstopbouw van het hierna uitgegeven deel van de *Divisiiekroniek* is ingewikkelder dan de in het oog springende divisie- en capittelindeling op het eerste gezicht suggereren. Een complicering ligt in het feit dat de divisie-indeling wordt doorkruist door een driedeling van de kroniek, een feit dat ook in het hier uitgegeven deel goed zichtbaar is. Na de eerste twee hoofdstukken van de negenentwintigste divisie, respectievelijk handelend over pausen en het Barbarawonder in Gorcum, begint pas op f. 281r pas het 'echte' derde deel van de kroniek met de biografie van Philips de Goede, 'Dat II. capittel'. Het blijkt dat de driedeling van de kroniek later door de auteur is aangebracht en dit verklaart de doorkruising van de indeling in divisies. In plaats van de meer traditionele periodisering van de Hollandse geschiedenis gebruikte Aurelius een nieuwe indeling die tendeerde naar de humanistische verdeling in klassieke, middeleeuwse en eigentijdse geschiedenis. Hiermee knoopte hij aan bij een patroon dat sedert het midden van de veertiende eeuw door de humanisten in Italië was ontwikkeld. De driedeling ontleende Aurelius aan het werk van Biondo en net als deze auteur koos hij voor belangrijke staatkundige ontwikkelingen om de breuken in de geschiedenis van Holland te leggen: het middeleeuwse deel begon met de instelling van het graafschap in 863, het contemporaine deel met de toevoeging van Holland aan de Bourgondische bezittingen in 1433. In goed klassiek-humanistische zin wordt de kroniek afgesloten met een erudiete epiloog. Had Aurelius bij de overgang van deel I naar deel II een mooie gelegenheid om een uiteenzetting over de beste regeringsvorm als inleiding te houden, de tweede overgang is minder geslaagd met het wat kunstmatige naar voren halen van het Barbarawonder dat in 1448 in Gorcum zou zijn geschied. Het feit dat dit merkwaardige chronologische springen binnen de stof niet als een compositorisch probleem werd gevoeld, duidt erop dat de chronologie wel een basisprincipe was voor de ordening van de stof, maar dat uiteindelijk de behandeling van een thema of een cluster van thema's prevaleerde boven het vasthouden aan die chronologie. Zes clusters van thema's kunnen onderscheiden worden, hier behandeld in orde van grootte:

I. Gewestelijke geschiedenis van de Bourgondisch-Habsburgse Nederlanden

Binnen de eerste categorie is het aandeel van de Hollandse geschiedenis het hoogst. De volgende thema's kunnen we binnen deze cluster (in volgorde van frequentie in capittels) onderscheiden:

1. Wel en wee van de Hollandse geestelijkheid (12)
2. Hollandse bemoeienis met Utrecht (10)
3. Hollandse bemoeienis met Gelre (9)
4. Hoekse en Kabeljauwse twisten in Holland (9)
5. Hollandse ambtenaren, raad en rechtspraak (6)
6. De Jonker Fransenoerlog (6)
7. Hollandse adel (5)
8. Hollands houding ten aanzien van Habsburg (4)
9. Het kaas- en broodvolk (3)
10. De landdag te Den Haag (3)
11. Holland versus de Hanzesteden (2)
12. Problemen in Kennemerland (2)
13. Holland en Vlaanderen (2)
14. West-Friesland (2)
15. Het Groot-Privilege van Holland (1)
16. Hollandse scheepvaart (1)

Daarna volgt de Gelderse geschiedenis (23 capittels), waarvan het thema de verhouding tot Kleef (6 capittels) in het verlengde ligt. De Utrechtse bisschop en het Sticht en het Sticht Luik krijgen min of meer gelijk de aandacht in elk 22 capittels. De Gelderse en Luikse geschiedenis betreffen de eindeloze strijd en problemen die zij met de Bourgondische infiltratie hebben; vandaar dat we ze als afzonderlijk thema nogmaals opnemen onder de derde categorie. De overige gewesten die behandeld worden, zijn Oost-Friesland (10 capittels), de vrije heerlijkheid Asperen (3 capittels) en Vlaanderen, speciaal de landdag die er plaats vond (2 capittels).

II. Stadsgeschiedenis van de Bourgondisch-Habsburgse Nederlanden

Zoals te verwachten valt in een kroniek geschreven door een Hollander, zijn de absolute toppers binnen deze categorie de Hollands steden Haarlem (10 capittels) en Leiden (7 capittels); gevolgd door Gouda (3 capittels), Gorcum (3), Hoorn (3), Dordrecht (3); Woerden (2); Amsterdam, Vianen, Heemstede, Schagen, Schoonhoven, Purmerend en Monnikendam met telkens een capittel. Van de niet-Hollandse steden gaat de meeste aandacht uit naar de meest dwarsliggende steden: Gent (4 capittels), Brugge (3) en Groningen (3); daarna Zierikzee (2) en Amersfoort (2). Verwant hiermee zijn de hoofdstukken over de Duitse steden Aken en Munster, die problemen hebben met de hertog. Dan zijn er nog hoofdstukken over Deventer, Harderwijk en Atrecht (telkens 1).

III. Geschiedenis de landsheer aangaande

In de categorie van zaken die de hertog betreffen, kunnen we twee subcategorieën aanbrengen, namelijk interne en externe politiek. Interne politiek blijkt de grootste subcategorie. De volgende thema's kunnen we daarin onderscheiden, in volgorde van frequentie naar capittels:

1. Problemen met hertogdom Gelre (23)
2. Problemen met het Sticht Luik (22)
3. Biografie van de hertog(in) (14)

4. De relatie met Vlaanderen (9 onder Bourgondië; 5 na de opvolging van Maximiliaan)
5. Intriges aan het hof (7)
6. De vrouwen van de hertogen (7)
7. Het Gulden Vlies (5)
8. De Spaanse erflanden (2)
9. Problemen met Holland (2)
10. De erfenis van Luxemburg (2)
11. Problemen met Brabant (1)
12. Parlement van Mechelen (1)

In de behandeling van de externe politiek van de hertog voert Frankrijk, met 26 capittels, duidelijk de boventoon, gevolgd door het Heilige Roomse Rijk met 13 capittels en in het bijzonder het aartsbisdom Keulen met 10 capittels. De relatie met Engeland is het onderwerp van 8 capittel. De overige thema's betreffende de externe politiek van de hertog zijn relatief klein: 4 capittels over de relatie met Habsburg, vóór de liëring met Maximiliaan; 2 over de oorlogen tegen de Zwitsers en over Lotaringen: en telkens een capittel over de verhouding tot Rome en Denemarken.

IV. Wereldgeschiedenis

Voortvloeiend uit het meng-genre van de Divisiekroniek, namelijk van een wereldkroniek en een gewestelijke kroniek, wordt het wereldperspectief tot het einde volgehouden. Maar de universele stof neemt naarmate de eigen tijd nadert verhoudingsgewijs minder plaats in en het is veelal het eerste capittel van een nieuwe divisie, dat gewijd wordt aan het bijwerken van de lezer op de meest recente stand van zaken in de wereld. Dit betekent wel dat dergelijke capittelen vaak een heel scala aan thema's vallend onder de categorie wereldgeschiedenis

afhandelen. De hier aangegeven frequentie van deze thematiek duidt dan ook niet op afzonderlijke capititelen, maar veeleer op delen van hoofdstukken. Daarnaast blijft de auteur het wel en wee van de Engelse en Franse monarchie op de voet volgen, wel in afzonderlijke capititels. De verdeling van de stof binnen de categorie wereldgeschiedenis ziet er als volgt uit:

1. Engeland en Schotland (9)
2. Frankrijk en Bretagne (6)
3. De keizer (4)
4. De Turken (4)
5. De paus (3)
6. De Reconquista van Spanje (2)
7. Ontdekking van Amerika (1)

V. Economische geschiedenis

De periode 1433-1517 wordt gekenmerkt door een groot aantal conjuncturele schommelingen en periodes van economische malaise. Met name de jaren 1480-1483 vormden een economisch en monetair dieptepunt. Vaak is gedacht dat de verhalende bronnen in hun geklaag over duurte en schaarste overdreven, maar, zoals meer recent is aangetoond, lijken we in de *Divisiiekroniek* een betrouwbare reflectie van de economische toestand aan te treffen. In drie thema's kan deze economische beschouwing worden verdeeld:

1. Natuurrampen en het (slechte) weer (18)
2. Munt en inflatie (8)
3. Handel en economie (7)

VI. *Wetenschap en curiosa; mirakelen*

Onder deze categorie valt een reeks van tien beschrijvingen en observaties van de auteur naar aanleiding van belangrijke wetenschappelijke ontdekkingen en merkwaardige vernomen fenomenen. Het gaat hier niet om hele capittels, maar om langere of kortere delen van een hoofdstuk. De titel van een capittel verradt in de regel niet deze vermeldingen. Met name bij de curieuze fenomenen vanaf 4, die alle in de laatste divisie ter sprake komen, wordt de indruk gewekt van ooggetuigenverslag. Onder deze categorie rangschikken we tenslotte ook de twee mirakelen en de enige possessieduivel die in dit deel worden beschreven. De categorie ziet er als volgt uit, met tussenhaakjes de betreffende divisie en het capittel:

1. uitvinding van de boekdrukkunst (div. 29.1)
2. de bewoning van de Nieuwe Wereld (div. 29. 1)
3. een olifant in Holland (div. 31.56)
4. een vis van 8 vadem (48 voet) bij Egmond aan Zee (div. 32.3)
5. de Spaanse pokken of syphilis (div. 32.12)
6. een vis van 24 voet bij Zandvoort (div. 32.19)
7. twee vissen bij Zandvoort, een van 50 voet en een van 25 voet (div. 32.24)
8. een Siamese tweeling (div. 32.26)
9. een voorspellend *foetus in utero* (div. 32.35)
10. een Barbaramirakel in Gorcum (div. 29.16)
11. een boomkruismirakel in Noorwegen (div. 32.45).
12. de duivel in een Gouds vrouwenklooster (div. 32.26)

Aan het eind van dit overzicht van de stofverdeling in het hier uitgegeven deel van de Divisiiekroniek, ligt de vraag voor de hand hoe de auteur aan zo'n diverse hoeveelheid

informatie kwam en in hoeverre zijn gegevens als betrouwbaar kunnen worden aangemerkt.
We zullen hierop in het vervolg ingaan.

IV. Bronnen en betrouwbaarheid

Het hier uitgegeven derde deel van de *Divisiiekroniek* neemt in het licht van het bronnengebruik en de werkwijze van de auteur in de eerdere delen een bijzondere plaats in. Het is namelijk voor een groot deel originele geschiedschrijving, die voor zover we weten niet terug gaat op een eerder geschreven kroniek. Dit lijkt op het eerste gezicht althans het geval te zijn, als we letten op bronverwijzingen in de tekst zelf. Van de 22 in de proloog genoemde bronnen wordt er geen een genoemd in dit laatste tekstdeel, terwijl er in eerdere delen wel regelmatig naar wordt terugverwezen. Behalve deze werken, die in een of meerdere vormen zijn geraadpleegd, worden er in de gehele kroniek nog eens 84 auteurs of kronieken genoemd, waarvan er 53 met zekerheid zijn gebruikt. Met recht kan dan ook gesteld worden, dat de *Divisiiekroniek*, gebaseerd op zo'n 75 verschillende bronnen, een ambitieuze en erudiete kroniek is met een ingewikkelde bronnencompilatie. In het hier uitgegeven deel treffen we slechts zeven expliciete referenties naar andere auteurs aan. Vier daarvan zitten in de epiloog en betreffen drie algemene verwijzingen naar Vergilius, Aeneas, Lucanus, *De bello civile* en Seneca, *Epistolae morales*; en een citaat naar Ovidius, *Epistolae ex ponto* 1.1.23. De verwijzingen daarvoor in de tekst zijn nog algemener van aard als die uit de proloog en komen ter sprake, waar over de ontdekking van Amerika wordt verteld: 'Van desen insulen ende eylanden ware wonder te scriven, mer also daer boecxkens of gedruct sijn so laten wi dat om der cortheits willen'. Mogelijk is deze verwijzing in verband te brengen met Vespucci's *Van der nieuwer werelt* of Johannes de Hese *Itinerarius*. Even eerder, in hetzelfde hoofdstuk, wordt de strijd om Rhodos tegen de Turken besproken en ook dan spreekt de auteur van een 'scoen historye in Duytschen gedruct', waarmee waarschijnlijk Bernard Breydenbachs *Peregrinatio in terram sanctam* wordt bedoeld.

Uiteraard biedt de bronnenlijst uit de proloog voldoende aanknopingspunt om toch ook op het derde deel een bronnenoffensief te openen en uiteraard vinden in de tekst zelf ook aanwijzingen, dat de auteur zijn informatie van elders moet hebben. Zo zit in de epiloog ook het beroemde citaat van Alexander de Grote bij het graf van Achilles over Homerus en elk humanistisch geschoold lezer wist dat dit uit Cicero's *Pro Archia* stamde. Maar dit zijn slechts een paar regeltjes uit vele pagina's en voor de bulk zijn we aangewezen op tekstvergelijking van de *Divisiiekroniek* met andere bronnen uit dezelfde periode. Vier stappen zijn gevolgd in het bronnenonderzoek van dit deel. Allereerst is de tekst vergeleken met in aanmerking

komende bronnen, die genoemd staan in de proloog. Daarnaast is de kring van geleerden rond de auteur Aurelius en de generatie direct daaraan voorafgaand verkend op de aanwezigheid van soortgelijke kronieken en zijn deze, voor zover aanwezig, vergeleken met de Divisiiekroniek.

Dan is er gelet op mogelijke invloed van Bourgondisch-Franse geschiedschrijvers als Philippe de Commines en Thomas Basin, die toch ook een deel van de betreffende periode bestrijken in hun kronieken. En tot slot is gekeken naar niet-historiografische bronnen, die de auteur moet hebben gebruikt.

Van de in de proloog genoemde bronnen blijken de volgende kronieken in het derde deel gebruikt te zijn:

1. Hartmann Schedel, *Liber Chronicarum* (Neurenberg 1493).
2. Werner Rolevinck, *Fasciculus temporum*, in de editie van Jan Veldenaer, Utrecht 1480.
3. Robert Gaguin, *De origine et gestis Francorum perquam utile compendium* (Parijs 1495).
4. Johannes a Leydis, *Chronicon comitum Hollandiae et episcoporum Ultraiectensium*, in eerste redactie in het zogenaamde Van Sevender-afschrift: MS Leiden UB BPL 127D.
5. *Die alder excellentste cronycke van Brabant... Vlaenderen*. Antwerpen 1512.
6. *Cronica van der hilliger stadt Coellen* (Keulen 1499).
7. (Willem van Berchen) *Kroniek van Gelre* (geschreven ca 1480)

Door onderzoek in, de kring van Aurelius en de generatie eraan voorafgaand konden de volgende bronnen aan deze lijst worden toegevoegd:

8. Johannes a Leydis, *Cronica illustrium dominorum de Brederueden* (geschreven ca 1483-1486).
9. Dirk Frankenszoon Pauw, *Chronicon Hollandiae*: MS Trier SB, 1288/79 40; MS Utrecht UB 1650 (geschreven ca 1480).

10. *Historie of cronijcke van Hollant*. MS Familie-archief Huyszen van Kattendijke (oorsprong: Gouda/Haarlem; geschreven ca 1490).

11. Jan van Naaldwijck, *Chronijck van Hollant ende van Zeelant*: MS Londen BL Cott. Vit. F. XV (geschreven ca 1514).

Naaldwijcks werk was de meest recent reikende Hollandse kroniek die Aurelius gekend moet hebben, maar waaruit hij desondanks slechts een drietal passages haalt over de externe politiek van de Bourgondische hertog. Dan is er altijd nog het probeem van de verloren gegane Hollandse kroniek (in het Latijn gesteld) van Aurelius' begaafde jonge neef, Willem Hermans. Over dit werk, of althans wat er van af was, wordt, na Hermans' dood in 1510, de loftrompet gestoken door Reinier Snoy in zijn *De rebus Batavicis* van 1520. Jan van Naaldwijck beweert in zijn tweede herziene Hollandse kroniek - herzien naar aanleiding van het verschijnen van de *Divisiiekroniek* dat de auteur van de laatste 'daer voel in ghetranslateert heeft uut den Latynen in Duytsch, uut die cronijck die Wilhelmus van der Gou ghemaect heeft'. Hierbij valt mogelijk te denken aan een vergissing van Jan van Naaldwijck, omdat Aurelius zelf in de proloog van de *Divisiiekroniek* zo stellig zegt dat hij zo veel vertaald heeft uit de kroniek van Johannes a Leydis. Maar toch moet de mogelijkheid niet worden uitgesloten dat er iets verloren is gegaan, waaraan Aurelius met name voor de contemporaine geschiedenis veel gehad heeft. Het humanistisch 'angehauchte' verzamelhandschrift, bewaard in het Gemeente-archief in Alkmaar (ms Alkmaar GA, collectie aanwinsten 263), waarvoor aanwijzingen bestaan dat het met de verloren gegane kroniek fragmenten van Hermans in verband kan worden gebracht, was dat in elk geval niet: in vergelijking met de *Divisiiekroniek* biedt dit werk slechts een summier overzicht van de meest recente Hollandse geschiedenis.

Frans-Bourgondische geschiedschrijving blijkt buiten het gezichtsveld van de auteur te zijn gebleven; althans er zijn geen aanwijzingen voor woordelijke overname. De kroniek van Robert Gaguin kende en gebruikte hij wel, maar dit blijft in het derde deel beperkt tot enkele paasages uit de Franse geschiedenis. Voor de verschillende categorieën die we hebben gebruikt voor de stofverdeling, kunnen we het volgende over het bronnengebruik constateren:

I. gewestelijke geschiedenis van de Bourgondisch-Habsburgse Nederlanden: deze stamt uit de kronieken van Johannes a Leydis, Dirk Pauw en Willem van Berchen; na 1477 is de Divisiiekroniek grotendeels origineel.

II. stadsgeschiedenis van die landen. Hiervoor geldt hetzelfde als voor de eerste categorie.

III. geschiedenis de landsheer aangaande: deze stof stamt uit de *Cronycke van Brabant*, uit Veldenaer's *Fasciculus temporum*, en uit de kroniek van Jan van Naaldwijk.

IV. wereldgeschiedenis: deze stamt vooral uit Hartmann Schedel's *Liber cronicarum*.

V. economische geschiedenis . hiervoor geldt hetzelfde als voor de eerste categorie.

VI. wetenschap en curiosa; mirakelen : deze categorie is origineel voor de Divisiiekroniek, behalve de vermelding over de uitvinding van de boekdrukkunst, die stamt uit de *Cronica vander hilliger stat Coellen*.

In die delen van de kroniek die origineel zijn en die Aurelius en zijn tijdgenoten min of meer bewust moeten hebben meegemaakt, waren zijn autoriteiten niet alleen 'lectae', maar ook 'auditae' of 'visae'. Erg veel archiefonderzoek lijkt Aurelius zelf niet te hebben gedaan. Hij citeert in het hier uitgegeven deel slechts uit een oorkonde, namelijk het *Groot Privilege* van Holland, uitgevaardigd in 1477 door Maria van Bourgondië. Veel uit het contemporaine Hollandse deel was van 'horen zeggen'.

Daarnaast registreerde de auteur gebeurtenissen uit eigen waarneming, waardoor het verhaal in aanzienlijke mate won aan realisme en levendigheid. In mijn dissertatie heb ik er destijds op gewezen dat Aurelius ook door afbeeldingen geïnspireerd moet zijn geweest tot bepaalde beschrijvingen.

Wie het handboek van de *Staatkundige Geschiedenis van Nederland* van Gosses/Post erop naslaat, zal onder Maria van Bourgondië, Maximiliaan en Philips de Schone telkens de Divisiiekroniek opgevoerd vinden als bron. Zolang er geen andere grote kroniek uit deze periode te voorschijn komt - en ook de recent herontdekte Kattendijkekroniek kan niet in de schaduw staan van de Divisiiekroniek - zullen historici aangewezen blijven op deze historiografische bron. Uit klassieke studies van Adriaan Jongkees, Richard Vaughan en Leo

Noordegraaf is gebleken dat zij zich met recht op deze bron kunnen verlaten, omdat het beeld dat de auteur hier schetst, er een is van redelijk goede betrouwbaarheid. Gecompleteerd door archiefonderzoek is zij onmisbaar voor ons beeld van deze episode uit de Nederlandse geschiedenis.

Bronnenappendix

De appendix is als volgt opgebouwd: de linkerkolom omvat de oorspronkelijke plaats en capitel van de *Divisiiekroniek* en een korte omschrijving van het betreffende thema. In de rechterkolom staat de verkorte vermelding van de door Aurelius gebruikte bron, met de pagina of het folium uit de gebruikte editie. Voor de volledige titelbeschrijving zie de lijst aan het einde van deze appendix.

Verklaring tekens:

{ } brontekst veel korter

() brontekst uitvoeriger

[] brontekst in andere bewoordingen

* algemene verwijzing

Tekst:

Bron:

Divisie 29: Philips de Goede

f. 276v	cap. 1:	Pausen 1440-1471	Schedel, f. 246v, f. 250v-251r
		Frederik III	Foresti, f. 276r/v
f. 278r		Hongarije. Westfalen	Veldenaer, f. 192r/v
		Turken	Schedel, f. 249r, 254r, 256r/v, 257r
f. 278v		Aragon/Castilië	Foresti, f. 276
f. 279r		Ontdekkingsreizen	*Vespuccio
f. 279v		Boekdrukkunst	Koelhoffische kroniek, f. 311v
f. 280r	cap. 16	Barbarawonder te Gorcum	Pauw, Hollandse kroniek, 1049-1060
			Pauw, Arkelse kroniek, 89-92
f. 281r	cap. 2	Philips de Goede	Leydis-I, l. X, c. 1, f. ...
f. 282r	cap. 3	Hollandse edelen	Leydis-II, 148-149
	cap. 4	1435, verdrag van Atrecht	Gaguin, f. 88r
f. 285v	cap. 5	1436, Calais	Gaguin, f. 85r
		1437, misoogst, pest	Pauw, Hollandse kroniek, 1031-1032
f. 285v	cap. 6	Brugge in opstand	Pauw, Hollandse kroniek, 1020-1026
f. 286v	cap. 7	1439, intocht in Brugge	Pauw, Hollandse kroniek, 1027-1029, 1030, 1031
f. 288r	cap. 8	1438, Holland versus Hanze	{ Pauw, Hollandse kroniek, 1035 }
			{ Leydis-I, l. X c. 2 }
f. 288v	cap. 9	1440, Luxemburg	Pauw, Hollandse kroniek, 1032
f. 289r	cap. 10	Utrecht. Rudolf van Diepholt	Pauw, Hollandse kroniek, 1036

		Holland. Hoeken versus Kabeljauwen Amsterdam	Leydis-I, l. X c. 2 Pauw, Hollandse kroniek, 1013-1014 Leydis-I, l. X c. 3, f. ...
f. 290r	cap. 11	Haarlem in oproer Gozewijn de Wilde president	
f. 290v	cap. 12	Leiden in oproer	{Naaldwijk-I, f. 261r}
f. 291r	cap. 13	Partijtwist bijgelegd	
f. 291v	cap. 14	Jan van Lannoy stadhouder 1446, storm in Holland	Pauw, Hollandse kroniek, 1018-1019
f. 292r	cap. 15	1447, Waterland in oproer	Leydis-I, l. X c. 3
	cap. 17	1448, Rudolf van Diepholt versus Jacob van Gaasbeeck	Leydis-I, l. X c. 3
f. 292v	cap. 18	1451, Utrecht versus Münster	Pauw, Hollandse kroniek, 1151-1152 Leydis-I, l. X c. 5
f. 293v	cap. 19	1453, val van Constantinopel	{Pauw, Hollandse kroniek, 1111} {Leydis-I, l. X c. 3}
f. 294r	cap. 20	1453, oproer te Gent (Over Reinoud van Brederode)	Pauw, Hollandse kroniek, 1063-1065, 1067-1079 Leydis, Brederodekroniek, c. XL, 45-46
f. 295v	cap. 21	1454, Gorcum in oproer	(Pauw, Arkelse kroniek, 92-98) (Pauw, Hollandse kroniek, ed. H. Bruch, <u>BMGN</u> LIX (1938)
f. 296r	cap. 22	1455, Rudolf van Diepholt sterft	{Naaldwijk-I, f. 262v} [Kattendijke-MS, 525]
	cap. 23	Gijsbrecht van Brederode, gekozen bisschop van Utrecht	Leydis, Brederodekroniek, c. XLI, 46-48
f. 296v	cap. 24	David van Bourgondië benoemd	Leydis, Brederodekroniek, c. XLII, 48 Pauw, Hollandse kroniek, 1166-1167, 1163-1165
f. 297r	cap. 25	1456, Philips de Goede in Holland	Leydis, Brederodekroniek, c. XLIII, 52-54 Pauw, Hollandse kroniek, 1168-1171 {Leydis-I, l. X c. VI, f. 113v}
f. 298r	cap. 26	David van Bourgondië in het Nedersticht	Pauw, Hollandse kroniek, 1172-1173 Leydis-I, l. X c. VI, f. 113r
	cap. 27	Davids entree in Utrecht	Pauw, Hollandse kroniek, 1174-1178 Leydis-I, l. X, c. VII, f. 113v-114r Leydis, Brederodekroniek, c. XLIV, 55-56
f. 298v	cap. 28	David versus Deventer	Pauw, Hollandse kroniek, 1179-1180
f. 299r	cap. 29	Franse dauphin bij Philips de Goede	Leydis-I, l. X c. VII, f. 114r] Brabantse kroniek, f. 190v
	cap. 30	1457, Haarlem. Toestand van de geestelijkheid	[Leydis, Brederodekroniek, c. LV, ...]
f. 299v	cap. 31	Utrecht versus Amersfoort 1458, stichting cisterciënzer klooster Hemelspoort, Heemstede	[Pauw, Hollandse kroniek, 1184-1185]
f. 300r	cap. 32	1460, Lodewijk XI	{Pauw, Hollandse kroniek, 1198} Gaguin, f. 94v
f. 300v	cap. 34	1461, Hendrik VI versus Edward	
f. 301r	cap. 35	Karel van Charolais, heer van Asperen	Pauw, Hollandse kroniek, 1199-1201
f. 301v	cap. 36	en heer van Heukelom	Pauw, Hollandse kroniek, 1205-1207

f. 302r	cap. 37	1463, Arnold versus Adolf van Gelre	Willem van Berchen, Gelderse kroniek, cap. 112-116
f. 303r	cap. 38	Samenzwering tegen Karel van Charolais	Pauw, Hollandse kroniek, 1208-1212
f. 304r	cap. 39	1464, kruistochtplannen van paus Pius II	Leydis-I, l. X c. VIII, f. 114v-115
f. 304v	cap. 40	Philips de Goede versus Karel	{Pauw, Hollandse kroniek, 1213, 1221-1223}
f. 305r	cap. 41	Hun verzoening	Pauw, Hollandse kroniek, 1223-1224
f. 305v	cap. 42	Lodewijk van Gruuthuse, stadhouder van Holland	{Pauw, Hollandse kroniek, 1227}
	cap. 43	Graaf van Charolais versus Lodewijk XI, Slag van Monthl�ry	Pauw, Hollandse kroniek, 1230-1236
f. 306v	cap. 44	Wapenstilstand	Pauw, Hollandse kroniek, 1236-1241
f. 307r	cap. 45	1465, Isabella van Bourbon sterft	Pauw, Hollandse kroniek, 1242-1244
f. 307v	cap. 46	Luikenaren versus Lodewijk van Bourbon	Pauw, Hollandse kroniek, 1217-1247
f. 308v	cap. 46*	Philips de Goede versus Luik	Pauw, Hollandse kroniek, 1248-1252
f. 309v	cap. 47	Eerste bestand, januari 1466	Pauw, Hollandse kroniek, 1253-1255
f. 310r	cap. 48	Adolf van Gelre versus Willem van Egmond	Pauw, Hollandse kroniek, 1256-1258
f. 310v	cap. 49	Luik weer in opstand, Beleg Dinant	Pauw, Hollandse kroniek, 1258-1262
f. 311r	cap. 50	Tweede bestand	Pauw, Hollandse kroniek, 1262-1264
f. 311v	cap. 51	Karel, graaf van Charolais in Holland	{Pauw, Hollandse kroniek, 1264-1267}
f. 312r	cap. 52	1467, dagvaart te Sluis	Pauw, Hollandse kroniek, 1268 Leydis-I, l. X c. XI, f. 117r
	cap. 53	Anton de Grote Bastaard naar Engeland	[Pauw, Hollandse kroniek, 1269-1271]
f. 312v	cap. 54	1467, Philips de Goede sterft	[Pauw, Hollandse kroniek, 1272-1276 {Brabantse kroniek, f. 193r}

Divisie 30: Karel de Stoute

f. 313r	cap. 1	Sixtus IV paus. Maximiliaan	(Schedel, f. 253v; f. 258r)
f. 313v	cap. 2	Karel de Stoute, graaf van Holland	Leydis-I, f. 118v {Pauw, Hollandse kroniek, 1281}
f. 314r	cap. 3	Oproer bij huldiging van Karel de Stoute te Gent	Leydis-I, f. 118v-119r
f. 314v	cap. 4	Luik voor de derde maal in opstand	Leydis-I, 119r/v Pauw, Hollandse kroniek, 1287-1288
f. 315r	cap. 6	De bisschop uit Hoei verdreven	(Leydis-I, f. 120r) (Pauw, Hollandse kroniek, 1292-1294)
		Adolf van Kleef versus Luik	(Leydis-I, f. 120v)
f. 315v	cap. 8	Beleg van Sint-Truiden	Leydis-I, f. 121r/v
f. 316r	cap. 9	Luikenaren verslagen	Leydis-I, f. 122r/v Pauw, Hollandse kroniek, 1304-1307
f. 316v	cap. 10	Sint-Truiden geeft zich over	Leydis-I, f. 122v
	cap. 11	Andere steden volgen	Leydis-I, f. 112v Pauw, Hollandse kroniek, 1308-1309
f. 317r	cap. 12	De vernedering van Luik	Leydis-I, f. 123v Pauw, Hollandse kroniek, 1309-1310
f. 317v	cap. 13	Karel trouwt Margaretha van York	[Leydis-I, f. 124r/v]
f. 318r	cap. 14	Karel gehuld in Holland	[Leydis-I, f. 125r/v]
f. 318v	cap. 15	Lodewijk XI versus Karel de Stoute	[Leydis-I, f. 126r]

f. 319r	cap. 16	Vierde opstand van Luik	[Leydis-I, f. 126v]
f. 319v	cap. 17	Lodewijk van Bourbon gevangen	Pauw, De cladibus, 211-212
	cap. 18	Tongeren door Karel verslagen	[Leydis-I, f. 127v]
f. 320r	cap. 19	Luik totaal verwoest	Leydis-I, f. 128v + Pauw, De cladibus, 223 {Gaguin, f. 101v}
f. 321v	cap. 20	Aken door Karel de Stoute terechtge- wezen	[Pauw, De cladibus, 225-226]
	cap. 21	Luikse ballingen vervolgd	[Pauw, De cladibus, 226-227]
	cap. 22	Luik opnieuw opgebouwd	
f. 322r		1469, Carmelietenklooster in Ouddorp	
	cap. 23	1467, Karel de Stoute in Holland	
f. 322v	cap. 24	Adolf van Gelre en Karel de Stoute	Willem van Berchen, Gelderse kroniek, 121
		Utrecht en Karel de Stoute	
		Oostfriesland en Karel de Stoute	
f. 323r	cap. 25	David van Bourgondië en Gijsbrecht van Brederode	Leydis, Brederodekroniek, 62-66
f. 324r	cap. 26	Samenzwering tegen Reinald van Brederode	Leydis, Brederodekroniek, 66-68
	cap. 27	Reinald van Brederode gevangen	Leydis, Brederodekroniek, 69-71
f. 324v	cap. 28	Gijsbrecht van Brederode ook gevangen	Leydis, Brederodekroniek, 72-81, 86-87, 97-98, 100
f. 326r	cap. 29	1472, Reinald weer vrij	Leydis, Brederodekroniek, 100, 105-106
f. 326v	cap. 30	1470, oproer in Purmerend	
f. 327r	cap. 31	Karel de Stoute en Richard Neville, graaf van Warwick	{Naaldwijk-I, f. 277-278r}
f. 327v	cap. 32	Karel de Stoute versus Lodewijk XI Edward IV uit Engeland verdreven	{Naaldwijk-I, f. 278r} {Naaldwijk-I, f. 278r}
f. 328r	cap. 33	Oost-Friesland versus Karel de Stoute	
f. 328v	cap. 34	Frank van Borsele sterft	
	cap. 35	1470, Adolf van Gelre gevangen Arnold keert terug naar Gelre	{Willem van Berchen, Gelderse kroniek, 121}
f. 330v	cap. 36	1471, Edward IV terug in Engeland	{Naaldwijk-I, f. 278v}
f. 331r	cap. 37	Samenzwering tegen Karel de Stoute	
f. 331v	cap. 38	Karel de Stoute versus Lodewijk XI Beleg van Amiens	{Naaldwijk-I, f. 279v-280r}
f. 332r	cap. 39	1471, zeerovers in Den Haag berecht	{Naaldwijk-I, f. 280v}
	cap. 40	1472, een komeet boven Keulen Karel de Stoute versus Lodewijk XI	[Brabantse kroniek, f. 196v] {Naaldwijk-I, f. 280v}
f. 333r	cap. 41	Oorlog op zee	
	cap. 42	1472, oproer te Zierikzee	{Naaldwijk-I, f. 280v}
f. 333v	cap. 43	Jan van Croy, graaf van Chimay	
f. 334r	cap. 44	Arnold van Gelre sterft	Willem van Berchen, Gelderse kroniek, 125-126
	cap. 45	1473, feest van het Gulden Vlies te Valenciennes	{Naaldwijk-I, f. 282r}
f. 334v	cap. 46	Veldtocht van Karel de Stoute tegen	

		Gelre	[Willem van Berchen, Gelderse kroniek, 130-132]
f. 335r	cap. 47	Beleg van Venlo	[Willem van Berchen, Gelderse kroniek, 132]
	cap. 48	Beleg van Goch	
f. 335v	cap. 49	Beleg van Nijmegen	
f. 336v	cap. 50	Gelre onderworpen	[Willem van Berchen, Gelderse kroniek, 136]
f. 337r	cap. 51	Frederik III te Trier	{Naaldwijk-I, f. 282r/v}
f. 337v	cap. 52	Karel de Stoute te Trier	{Naaldwijk-I, f. 282v}
f. 339r	cap. 53	Feestelijk maal van de hertog en de keizer	
f. 340r	cap. 54	Parlement van Mechelen	{Naaldwijk-I, f. 282v}
f. 340v	cap. 55	Philips de Goede in Dijon begraven	
f. 341r	cap. 56	Pfirt in opstand	{Naaldwijk-I, f. 282v-283r}
f. 341v	cap. 57	1474, bestand Bourgondië-Frankrijk	{Naaldwijk-I, f. 283r}
f. 342r	cap. 58	Problemen in het Keulse aartsbisdom	
f. 344v	cap. 59	Karel de Stoute versus Neuss	
f. 345r	cap. 60	Beleg van Neuss	
f. 346r	cap. 61	Keulen versus bisschop Robrecht en Karel de Stoute	
f. 346v	cap. 62	Frederik III versus Karel de Stoute	
f. 347v	cap. 63	Tevergeefse aanvallen op Neuss	
f. 348v	cap. 64	Hulptroepen van de hertog	
f. 349r	cap. 65	Frederik III versus Karel de Stoute	
	cap. 66	Bemiddeling door de Deense koning	
f. 349v	cap. 67	Lintz door Frederik III ingenomen	
	cap. 68	Veroveringen aan de Bourgondische kant	
f. 350v	cap. 69	De Keulenaren voor Neuss	
f. 351v	cap. 70	Neuss in nood	
f. 352r	cap. 71	Keulenaren versus de Bourgondiërs	
f. 352v	cap. 72	Frederik III voor Neuss	
f. 353r	cap. 73	Vorbereidingen voor de strijd	
f. 353v	cap. 74	De strijd onbeslist. Bestand	
f. 354r	cap. 75	Beleg opgebroken. Vredestraktaat	
f. 355r	cap. 76	Nog enkele schermutselingen	
f. 355v	cap. 77	Moeizame aftocht van de legers Aurelius' pleidooi voor Karel de Stoute	
f. 356v	cap. 78	Grand tour van Anton de Grote Bastaard	
f. 357r	cap. 79	Fransen versus de Hollanders op zee	
f. 357v	cap. 80	Lodewijk XI versus Bourgondië	
f. 358r	cap. 81	Strijd om Normandië	[Gaguin, f. 102v]
f. 358v	cap. 82	Bastaard Boudewijn weer in de gratie	
f. 359r	cap. 83	Lodewijk van Luxemburg, graaf van Sint-Pol, onthoofd	
f. 359v	cap. 84	Karel de Stoute versus Reinald van Lotaringen	
f. 360r	cap. 85	1474, belasting van de geestelijkheid in de Bourgondische landen 5 febr. 1475 vergadering te Lopsen	
f. 360v	cap. 86	Protest van de geestelijkheid	

f. 361r	cap. 87	Anthonis Hanneron in Holland	
f. 361v	cap. 88	Jan de Leeuw in Holland	
f. 362r	cap. 89	Karel de Stoute versus de Zwitsers	
f. 362v	cap. 90	Jan van Boschuyzen en de Hollandse geestelijkheid	
f. 363r	cap. 91	Karel de Stoute versus de Zwitsers, juni 1477 Slag bij Luzern [i.d. Lausanne]	Naaldwijk-I, f. 287r/v
f. 363v	cap. 92	Jan van Boschuyzen en de Hollandse geestelijkheid	
f. 364r	cap. 93	Karel de Stoute sneuvelt voor Nancy De ontevreden Lombard Nabeschouwing over Karels bewind	{Naaldwijk-I, f. 288v/ f. 289r}

Divisie 31: Maria van Bourgondië

f. 365r	cap. 1	Maria van Bourgondië Adolf van Gelre bevrijd	{Naaldwijk-I, f. 292}
f. 365v	cap. 2	Gevangename van enkele ambtenaren van Karel de Stoute	
f. 366v	cap. 3	Hugonet en Humbercourt o.a. terechtgesteld	
f. 367r	cap. 4	Het Groot Privilege van Holland	Groot Privilege, afschrift
f. 368r	cap. 5	David van Bourgondië versus Utrecht	
f. 368v	cap. 6	Hoeken versus Kabeljauwen in Leiden en Gouda	
f. 369r	cap. 7	Partijtwist in Dordrecht en Schoonhoven Het zestiende artikel uit het Groot Privilege	Groot Privilege, afschrift
	cap. 8	Oproer te Hoorn	
f. 370r	cap. 9	Huwelijksverdrag van Maria en Maximiliaan op de dagvaart aangenomen	
	cap. 10	Lodewijk XI versus Bourgondië	
f. 371r	cap. 11	Hollands-Franse oorlog op zee	{Naaldwijk-I, f. 297r}
f. 371v	cap. 12	Maximiliaan reist naar Gent	
f. 372r	cap. 13	Het huwelijk van Maria en Maximiliaan Uitvoerige feestbeschrijving	
f. 372v	cap. 14	Huldiging van Maximiliaan in de Nederlanden	
f. 373r	cap. 15	Albrecht van Schagen terechtgesteld	
	cap. 16	Maximiliaan, ridder van het Gulden Vlies Controverse met Lodewijk XI Geboorte van Philips de Schone	
f. 373v	cap. 17	Gelre versus Maximiliaan	
f. 374r	cap. 18	Jan van Egmond probeert Hoorn in te nemen, febr. 1479	
f. 374v	cap. 19	Holland versus Gelre	
f. 375r	cap. 20	Maximiliaan versus Lodewijk XI Slag bij Guinegate	
f. 376r	cap. 21	Nieuwe partijtwisten in Holland	
f. 376v	cap. 22	Hoeken uit Leiden verdreven	
f. 377r	cap. 23	Stadhouder Wolfert van Borsele	
f. 377v	cap. 24	1480, Maximiliaan in Holland	
f. 378v	cap. 25	Joost van Lalaing, stadhouder Verdere bestuursmaatregelen	
f. 379r	cap. 27	Maximiliaan reist naar Luxemburg Maatregelen van de nieuwe stadhouder	

f. 379v	cap. 28	De Hoeken verrassen Leiden Opsomming van Hoeken en Kabeljauwen	
f. 380v	cap. 29	Leiden in het nauw	
f. 381v	cap. 30	Jan van Egmond neemt Dordrecht in	
f. 382r	cap. 31	Maximiliaan weer in Holland, apr. 1481 Turken	
f. 383r	cap. 33	Gelre weer onderworpen David van Bourgondië versus Utrecht Jan van Kleef sterft, sept. 1481	
f. 384r	cap. 35	Hollands-Utrechtse oorlog Oorlog tussen Engeland en Schotland	Naaldwijk-I, f. 299v
f. 384v	cap. 36	Davids troepen nemen Amersfoort in	
f. 385r	cap. 37	De Hollanders bij Nievaart verslagen	
f. 385v	cap. 38	Utrechtenaren nemen Naarden in	
f. 386r	cap. 39	Hollanders nemen Emmenes in	
	cap. 40	Engelbrecht van Kleef, momber van Utrecht	
f. 386v	cap. 41	Maria van Bourgondië sterft Ommuring van Amsterdam	
f. 387r	cap. 42	Strijd om Vianen	
	cap. 43	Strijd om Dordrecht Maximiliaan in Holland, mei 1482	
f. 387v	cap. 44	Hoeken nemen Hoom De stadhouder grijpt in	{Brabantse kroniek, f. 207r}
f. 388v	cap. 45	Maximiliaan, voogd van Philips Franse aanvallen op Bourgondië	
f. 389r	cap. 46	Hollands-Utrechtse oorlog	
f. 389v	cap. 47	Vrede tussen Frankrijk en Bourgondië	Naaldwijk-I, f. 312r/v
f. 390r	cap. 48	Luikse bisschop Lodewijk van Bourbon vermoord	Brabantse kroniek, f. 207-208r
f. 391r	cap. 49	Engelbrecht van Kleef neemt Renen	
	cap. 50	Margaretha naar Frankrijk gestuurd Lodewijk XI sterft	Brabantse kroniek, f. 209r/v Gaguin, f. 108r
f. 391v	cap. 51	Jan van Hoom elect van Luik versus Willem van Arenberch, 1484	Brabantse kroniek, f. 208v-f.210v
f. 392r	cap. 52	Edward IV sterft, zijn opvolging	Brabantse kroniek, f. 209v-f.210r
f. 392v	cap. 53	Hollands-Utrechts oorlog, 1483	
f. 394r	cap. 54	Belegering van Utrecht Bisschop David bevrijd	
f. 395r	cap. 55	Philips de Schone in Vlaanderen gehuld	
f. 395v	cap. 56	Amersfoort weer in handen van Utrecht Jan van Egm ond stadhouder van Holland Olifant in Holland	
f. 396r	cap. 57	Vlaanderen in opstand Het klooster H. Antonius te Haarlem, 1484; 1489 toetreding tot kapittel van Sion	
f. 396v	cap. 58	Vlaanderen nog in beroering	
f. 397r	cap. 59	1485 storm. Frederik III in de Nederlanden. Maximiliaan Rooms koning	
f. 398r	cap. 60	Vlaanderen weer in opstand Maximiliaan gevangen	
f. 399r	cap. 61	Frederik III versus Vlaanderen	

f. 399v	cap. 62	1488, begin vn de Jonker Fransenoerlog	[Naaldwijk-I, f. 323r/v]
f. 400v	cap. 63	1489, Maximiliaan in Holland Beleg van Rotterdam Verraad van Haarlem	[Naaldwijk-I, f. 324r/v]
f. 401r	cap. 64	De Rotterdammers nemen o.a. Delft in	
f. 401v	cap. 65	Jan van Egmond neemt Hoorn Rotterdam versus Dordrecht	
f. 402r	cap. 66	Montfoort beleget Leiden	[Naaldwijk-I, f. 326r]
f. 402v	cap. 67	Jonker Frans uit Rotterdam	
f. 403r	cap. 68	Hoeks verzet in Woerden	
	cap. 69	Vrede in Vlaanderen Devaluatie van de munt	Brabantse kroniek, f. 212r/v
f. 404r	cap. 70	Albrecht van Saksen beleget Montfoort	
	cap. 71	Jonker Frans verslagen bij Sluis	
f. 404v	cap. 72	Brugge in opstand vanwege de munt	
f. 405r	cap. 73	Strijd om Bretagne	Brabantse kroniek, f. 213r/v
f. 405v	cap. 74	IJselstein versus Utrecht Oproer in Kennemerland. Zonneneclips Hoekse ballingen in West-Friesland	
f. 406v	cap. 75	Gent in opstand, juli 1490? 1490, stichting van het Augustijner klooster te Haarlem Karel van Gelre	
f. 407v	cap. 76	Het Kaas- en Broodvolk in oproer	
f. 408r	cap. 77	De hertog van Saksen versus de Kennemers	
f. 409r	cap. 78	De Kennemers gestraft	
f. 409v	cap. 79	Albrecht van Saksen onderwerpt Zierikzee en Sluis	
f. 410r	cap. 80	Strijd om Normandië Atrecht Brand in Middelburch	
f. 410v	cap. 81	Belasting van Haarlem	
f. 411r	cap. 82	De Grote Gaarde in Gelre, 1493?	
	cap. 83	Karel VIII trouwt de hertogin van Bretagne Brand in Haarlem. De munt	
f. 411v	cap. 84	Groningen versus andere steden	
	cap. 85	Haarlem en de belasting	
Divisie 32:		Philips de Schone en Karel V	
f. 412r	cap. 1	Pausen, 1484 1517	(Schedel, f. 253v-254r) {Schedel, f. 257v}
f. 412v		Kritiek op de aflaathandel	
	cap. 2	Philips de Schone	
f. 413v	cap. 3	Maximiliaan versus Karel van Gelre Een zeevis van zes vadem	
f. 414r	cap. 4	Karel VIII verovert koninkrijk Sicilië	Naaldwijk-I, f. 333r/v (begin) Koelhoffsche kroniek, f. 341v-343r (midden) Brabantse kroniek, f. 215r-216r (einde)

f. 416r	cap. 5	Richard zoon van Edward IV naar Engeland	
	cap. 6	1495 juli, storm. Montfoort	
f. 416v	cap. 7	Oorlog in Oost-Friesland	
f. 417r	cap. 8	Habsburgs-Spaanse huwelijken	[Brabantse kroniek, f. 216r/v]
f. 417v	cap. 9	De munt. De Lekdijk breekt door David van Bourgondië sterft	
f. 418r	cap. 10	Frederik van Baden bisschop, in 1517 opgevolgd door Philips van Bourgondië De munt	
f. 418v	cap. 11	Philips de Schone gehuld in Holland Gelre versus IJselstein	[Naaldwijk-I, f. 342r]
f. 419r	cap. 12	Lodewijk XII van Frankrijk Epidemie van Spaanse pokken	
	cap. 13	Vrede van Senlis vernieuwd	
f. 419v	cap. 14	Weer oorlog in Oost-Friesland	
f. 420r	cap. 15	Frederik van baden versus de Grote Gaard	
f. 420v	cap. 16	Philips de Schone versus Gelre	
f. 421r	cap. 17	Gelre versus Kleef	
	cap. 18	Kleef versus Utrecht	
f. 421v	cap. 19	Oost-Friezen in opstand. Inname van Sloten	
f. 422r	cap. 20	Oost-Friezen versus Albrecht van Saksen	
f. 423r	cap. 21	Hendrik VII en Philips de Schone te Calais	
	cap. 22	Groningers versus de graaf van Eemde	
f. 423v	cap. 23	Philips de Schone naar Spanje	Brabantse kroniek, f. 218r/v
f. 424r	cap. 24	Gelre versus Kleef Storm en sneeuw. Een vis van 50 voet De stenen toren van de St-Bavo te Haarlem	
f. 424v	cap. 25	Brand te Harderwijk en te Gorcum De Grote Roelandklok blijkt te zwaar voor de St-Bavo-toren	
f. 425r	cap. 26	Visioen te Gouda Margaretha van York sterft Incident bij de Lekdijk Siamese tweeling	Brabantse kroniek, f. 218v-219r
	cap. 27	George van Saksen in Friesland Johanna van Castilië in Vlaanderen Oorlog tegen Gelre Loting te Leiden	
f. 425v	cap. 28	Gelderse nederlaag voor Heusden	
f. 426r	cap. 29	Strijd op de Zuiderzee	
	cap. 30	Gelre versus Utrecht	
f. 426v	cap. 31	Philips koning van Castilië Nederlagen voor Gelre	Brabantse kroniek, f. 219r [Brabantse kroniek, f. 219v]
f. 427r	cap. 32	Groningen geeft zich over, mei 1506	
f. 427v	cap. 33	Vrede tussen Bourgondië en Gelre	
	cap. 34	Philips reist naar Spanje; door storm komt hij terecht in Engeland	Brabantse kroniek, f. 220r
f. 428r	cap. 35	Gelre weer in oproer Een komeet verschijnt	

		hulend foutus in utero	
f. 428v	cap. 36	Philips de Schone sterft	{Brabantse kroniek, f. 220v }
f. 429r	cap. 37	Karel van Gelre valt met Franse steun Gelre weer binnen	(Brabantse kroniek, f. 220v-221v }
f. 429v	cap. 38	Strijd in Gelre	
	cap. 39	Stormvloed in Holland Maximiliaan te Padua Margaretha van Oostenrijk regentes der Nederlanden	
f. 430r	cap. 39*	Lübeckse oorlog, 1510 Strijd in Gelre	
f. 430v	cap. 40	De Geldersen beoorlogen Utrecht Engeland versus Frankrijk	
f. 431r	cap. 41	George van Saksen teistert Groningen met de Zwarte Hoop	
f. 431v	cap. 42	Oorlog in Friesland	
f. 432v	cap. 43	Floris van IJsselstein stadhouder van Friesland	
	cap. 44	Karel V in Holland, 1515	
f. 433r	cap. 45	Voortdurende strijd in Oost-Friesland, beschreven tot 5 augustus 1517	
f. 436r		Epiloog	Cicero, <u>Pro Archia</u> , 10.12 Petrarca, <u>Sonetti</u> CXXXV, 1-4 Ovidius, <u>Epistolae ex ponto</u> 1.1.23 Lucanus, <u>De Bello Civile</u> Vergilius, <u>Aeneis</u>
f. 436v		Copie van het drukkersprivilege, gedateerd 9 oktober 1516 Inhoud alias 'Register oft die tafele'	

Lijst van bronnen

Cicero, *Pro Archia* in: Cicero, *The speeches*. N.H. Watts, ed. Londen, 1923.

Brabantse kroniek: Cronike van Brabant, Hollant, Seelant, Vlaenderen. Antwerpen, 1512.

Koelhoffische kroniek: Cronica van der heiliger stadt Coelen. Keulen 1499. Die Chroniken der deutschen Städte. XIV. Leipzig, 1877.

Foresti: Foresti di Bergamo, Jacopo Filippo. *Supplementum chronicarum*. Bergamo, 1483.

Gaguin: Gaguin, Robert. *De origine et gestis Francorum perquantile compendium*. Parijs, 1495 and 1498.

Groot Privilege: A. G. Jongkees, Het Groot Privilege van Holland en Zeeland (14 maart 1477) in: *Le privilège général et les privilèges régionaux de Marie de Bourgogne pour les Pays Bas: 1477. Het algemene en de gewestelijke privilegiën van Maria van Bourgondië voor de Nederlanden*. red. W.P. Blockmans (*Anciens Pays et Assemblées d'Etats/Standen en landen, LXXX*) Heule/Kortrijk, 1985.

Kattendijke MS: Historie (Die) of die cronicke van Hollant van Zeelant ende van Vrieslant ende vanden Stichte van Utrecht ende van veel landen die men hier na nomen sal. MS Familie archief Huyssen van Kattendijke.

Leydis-I: Leydis, Johannes a, *Chronicon comitum Hollandiae et episcoporum Ultraiectensium*. MS Leiden UL BPL. 127D, f. 1-130v. (afschrift van F. van Sevender, 1469).

Leydis-II: MS Brussel KB, 8343 (zestiende-eeuws afschrift)
Rerum Belgicarum Annales, Chronici et historici I. 1. F. Sweertius, ed. Francofurti. 1620, 1-349.

Leydis, Brederodekroniek: Leydis, Johannes a, *Cronica illustrium dominorum de Brederueden*. W. Jappe Alberts and C. A. Rutgers, ed. Groningen, 1957.

Lucanus, *De bello civile, or: Pharsalia*. Rome, 1469. W. Ehlers, ed. Munich, 1978.

Naaldwijk-I: Naaldwijk, Jan van, *Chronijck van Holland ende van Zeelant*. MS Londen BL. Cott. Vit. F. XV (c. 1514).

Ovidius, *Epistolae ex ponto*. G. Luck en W. Willige, ed. Zürich, 1963.

Pauw, Hollandse kroniek: Pauw, Dirk Frankenszoon. *Chronicon Hollandiae*. MS Trier SB, 1288/79 4? (autograph MS). MS Utrecht UL, 1650. (18th-cent. copy).

ed. H. Bruch, "Expeditie tegen Gorcum" BMHG LIX (1938) 1-23.

Pauw, Arkelse kroniek: Dirck Franckensz. Pauw, Kronycke des lants van Arkel ende der stede van Gorcum. ed. H. Bruch. Amsterdam, 1931.

Pauw, De cladibus: Dirk Frankenszn Pauw, Historia de cladibus Leodiensium. ed. P.F.X. de Ram, Documents relatifs aux troubles du pays de Liège sous les princes-évêques Louis de Bourbon et Jean de Horne, 1455-1505. Brussel, 1844, 187-232.

Petrarca, Canzoniere. ed. P. Cudini. Garzanti, 1983.

Schedel: Schedel, Hartmann. *Chronicon Mundi*. Nuremberg, 1493 and Augsburg, 1497. *The Neurenberger Chronicle. A facsimile of Hartmann Schedel's Buch der Chroniken*. New York, 1979.

Veldenaar: Veldenaer, Jan. *Fasciculus temporum inhoudende die Cronijcke van ouden tijden*. Utrecht, 1480.

Virgilius, *Aeneis*. Louvain 1476. J. Goette, ed. München, 1971.

Vespuccio, *Van der nieuwer wereld*. Antwerpen, c. 1507.

Willem van Berchen, Gelderse kroniek: De Gelderse Kroniek van Willem van Berchen. A. J. de Mooy, ed. Arnhem, 1950.

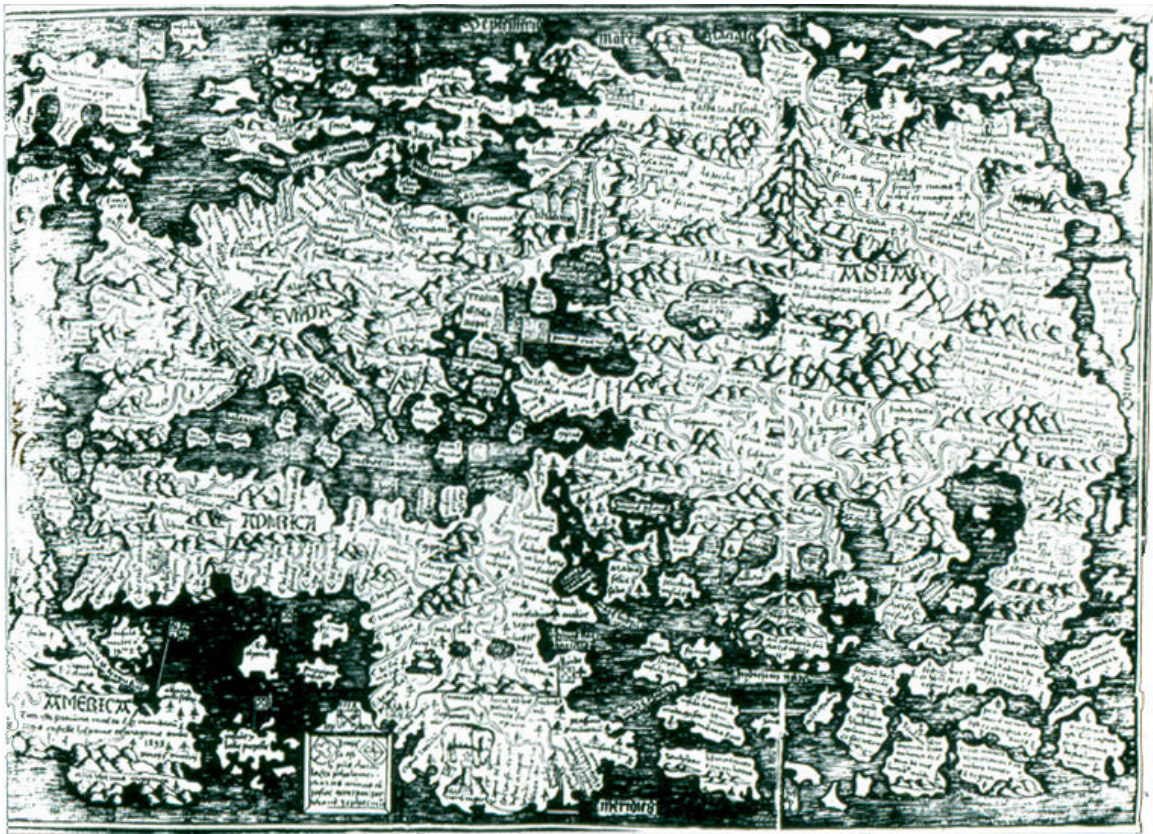
Lijst van illustraties (Divisiiekroniek exemplaar Tilmans):

1. Titelpagina van de Divisiiekroniek
2. Wereldkaart, bestemd tussen f. 92v en 93r (cf ill. 6)
3. Het Barbaramirakel te Gorcum: f. 279v
4. Philips de Goede: f. 281r
5. Maximiliaan en Karel de Stoute: f. 313v
6. Wapenschild van Karel V, onder de beschrijving van de omvang zijn rijk in 1516: f. 92v
7. Philips de Schone: f. 413r
8. Karel V : f. 432v
9. Het boommirakel, Pasen 1513: f. 433r

Die **apocryphe van houandt Zeeilandt**
en Vriessant beghinnende vā **Adams**
tidentot die geboerte ons heren Jhu
Doertgaende tot dē iare M. CCCC. Ende
Kvii. Met dē rechten oerspronch **hoe Hollandt**
 eerst begrepen en bevoent is gheveest vā
 dē **Tropanē.** En is inhoudende vā die herto
 gen vā **Bepere Henegouwe en Bourgogen**
 Die tijt dat si ant graefscap geveest hebbē.
 Met die cronike der **biscoppen van vutrecht**
seer suuerlic geertēdeert en int lange vhaelt.

Illustratie 1

Illustratie 2

Illustratie 3

Dat derde principael deel des tlegē
 vooerdighe cronijcs neempe sijn
 beghinsel vanden iaer ōs heren
 dupsent iij hondert en̄ driender-
 tich den moghenden hertoge phillips van
 bourgondien besittende tgraefscap vā he-
 negouwen van hollant en̄ seelant tot den
 iare van vijftien hondert ende sestien.

¶ Vanden moghenden hertoge phillips van bourgondien hertoghe ians soen dpe
 rxi. graue van hollant seelant en̄ vrieslant. ¶ Dat ij. capitel.

Dhillips die eerste vandperna-
 men hertoghe ians soen van
 bourgondiē is gewordē ouer-
 mits vten resignacie en̄ ouergeuinge
 vrouwe iacobs van beperen ic. en̄ ghe-
 maect die rxi. graue vā henegouwen
 hollant seelant en̄ vrieslant wāt hij was
 een warachtich erfgenaē en̄ dpe naeste
 vā bloede also wel vā vad als moeders
 wegen wāt herto-
 get. ¶ Bourgongen.
 get. an vā bourgō-
 dien hertoge phil-
 lips vad / en̄ vrou-
 we margriete van
 beperē vrouwe ia-
 cobs moed waren
 suster en̄ broed en̄
 des ghelijco herto-
 gewillem vā bepe-
 rē vrouwe iacobs vad en̄ vrouwe mar-
 griete hertoge phillips moed warē oec
 suster en̄ broeder aldus soe was hi dpe
 naeste erfgenaem vā vad en̄ moed dpe
 vrouwe iacoba doe ter tijt leuende had
 de en̄ dese resignacie en̄ huldige gescie-
 de indē iare ōs herē m. cccc. en̄ xxiij.
 Hertoghe phillips was in sinē daghen seer
 excellent gheert ende ontfien ende seer
 machtich heer en̄ prince was vā xv. lantscappen hertoghe van bourgondien van

Illustratie 4

Die xxx. dijnste.

om gecroont te worden mitter keiserliker cronē so wert hi vādē conic lodewijc dle xij. die doe meplanē in hadde en vādē venechianē die mit malcāderē aliāce en vāban ge

Maximiliaen.

maect hadde so crachtelike wedstaen d; hi d; niet volbrē gen en mochte sonē grote bloestortingē daer ome te geschien also hi sijn beste ghedaen hadde omme te romen te comē. cōsenteerde hē die paeus iulius dpe ij. dat hij hem scriuē mochte gecoren keiser vā romen. Dese hoechgebo: en en doerluchtige vorst maximiliaen gecorē keiser vā romē heeft binen sinē tiden vele oerlogen en striden gehad int conierijc vā hongarien vā bemē in ytalien en lombardien in vrancrijē in vlaenderen in hollant indē stricht vā wrecht tegen dē twitsen en in hoechdnpflant die te lang soudē vallen hier te scriuē war hi hier in desen ned dypfischen landē bedreue en gedaen heeft salmē ees deels hier nā bescreuē vinden vādē rjt dat hi vrouwe ma

rie hertoge haerls vā bourgōdiē enige dochter te wluen nādwele was indē iare M. cccc. en lxxvij. en nahaer door nam hi te wme blanche marie des hertogen galias dochter vā meplanen Jut iaer M. cccc. xciiij. en die starf sonder hinder.

Van haerle hertoge phillips enigen soeu graue van hollandt; eelant en here vā vrieslant die rxxvij. Dat ij. capitel

De doerluchtige en mogende vorst hertoge phillips ghestouē en begrauē wescende is haerle sine enige wintachtige sone gewordē gehult en otfangē bi erflicher successien herto

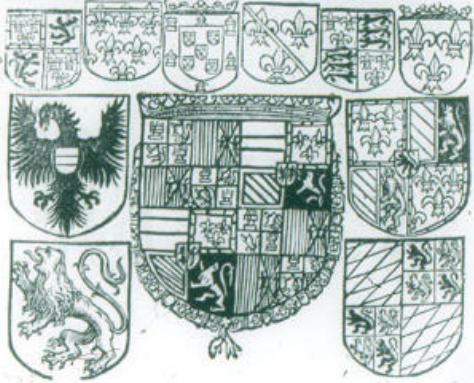
ge vā bourgōdien vā lostringen vā brabāt vā limburch vā lurenburgh graue vā bourgōdien vā artops vā vlaenderē palatijn vā henegouwē vā hollant vā eelant vā namē here vā vrieslāe vā mechelē en vā salins margraue des heiligē rjcs en also hi grote s warē scat vā gout en siluer vā sinen vād genomē hadde so cost hi int eerste iaer sijre dominacien dat graeffscap vā ferrettē gele gen inden landē vā el;aten byderstat vā bazel optē rijn vā hertoge zegemont van oestnrijs die d; toe behoerde en also dit verde vā sinē lādē gelegē was en honde hi d; niet wel defenderē en bescreme tegē andere pūcen en heren sine viādē ded; dicwilsan vochte en beroefde wair o d; hi d; hertoge haerle vcofte wāttet an sine lādē gepacht en gelegē was hē was eerst tot enē

wme vsherrharrine conic haerls dochter vā vrancrijē si starf i one. Daer nā hi te wme hertoge haerls dochter vā bourbō genoēt elizabeth daer hi niet meer kind by en hadde dan en enige dochter gehetē maria. Als dese vrouwe elizabeth gestouen was nam hi sijn derde wjē genoemt margriete hertoge ritsaerts dochter vā iorche

Illustratie 5

in haer in tocht gesij alle ouden gesij vā des werlde beghint tott slegen. ordigert iare do heren xv. c. en rou. verhalende int cout en also veel alst vā node is totter histoien die ofcomt voer gāng en verstaadelike doer ons heren ihesu xpi sbeppere bemetrichis en aertrijchs des opperste pacis mit sine successor vā sinte pieter der apostelen prince tot leue ten thien den onsen sfgewen oer digh geslith vāder en here vā alle die werlt mer de oersprong des stades vā romen. thoel des werlts wā also sinte thomas int. capitel sēno berde doer dāthi gemact heeft vā ir gemen der prince sepe wt auctorite d'inte augustijns int cout. boech vā die stad gods dat het den mogende god betest heeft die romen die ghehele werlt mer stridē te dwinnen op dat het wāt en beert openbaer soude wesen die hele werlt in een geselschap des gemen goets en der wetē ghebocht te wesen wt uelcher der scapie mogthept en gheborghepsioe sū n. coningen en die coningē vermaechen wesen d' hutes ofse radē en namē raede kēpserē die met uonne sepe bi na die ghehele werlt in toeromliche rijchs onderdanicheit ghebocht hebbē also wel an gheem s' smere als an dese tot conic en heper harto die grote tidē toe vāndē wēlchē nād rechter linc en ofse ma. die eerste grauen vā hollant. wt gesproten en geboen d' ouil seer boerliche anden vorsepde heperen en ander mogende heren en landen gheleusen gewest alstco dat die conincliche maeseyonke alter ghenadiche heren en graues vā hollant karl coninc vā aragon dien die mogentheit gods belien langlich gesont en voerspoedich te spāre vā dese tijde veel coninc heren en land conic en here gesche noch veel meer land onder sin conincliche geboofaemhept te reighen. alle wēlcher lande en andere rijchē vāndē wēlchen in dese sfgewen oerdighe cronike gesoert en gheactert sal wēden gelogenheden in dese deel ons onbeken sē n. c. in hier inne te voerlen en dat en ghehele int conischer der soude moghen sē n. vā andē voornoemdelanden. ende hebben enighe kennisse van d'pe ghegheue heren van dien. alsoe wel van landen als vā d'ere riuieren en berghen vā hebbē sich dese sfgewen oerdighe signen hier by d'ē printen in den wēlchen men als in een spiegel mach hebben kennisse vā d'atter voorē alsoe veel als moghlich is.

Hier beghint dat anderde print. pael deel vā dese sfgē voerdighe cronike in dē vōelchē getraceert vōert vāndē eersten graue met sine nacomelingē vā hollant totter tijt dat het graefscap comt ant hups vā borgondiē

Hist dardes historio contheyptet en hengruerde. en wēt vā haer te dwale nochanoom dat het mit is. en doerde vā die voerghenomen cronhepicht dat wt vāndē grauen vā holland tracteren verhalent in warmanier en van wien dat vōerē linc onder geboersaemhept cenopino en graues geromē is heb ic voerē genomē achtervolgēte d'p'sentiaē van sinte thomas. in cen tractaetgē dāthi gemact heeft vā tregiment der piē te vāhalen der coninghen piē en vōerē oersprong en ofse landen mitter is gheregeert te wēden van enen prince dan van vete.

In allendingē die tot enich eynde gheordineert wērdē dē wēlchē gheualt also ofse ande voerte gāgo noerpe d'at her schier waer doer d'at directie coemt tot een behoerlich eynde: En schip dat doer tracht vā vershepde windē in vershepde plaatsen beroret wert en soude in sin rechte hauf niet comen. ten u aer d'at her doer clocheit des sternaes ghesiert wērdē tot d'at hauf sū gheualt het die mensche tot hoer voer genomē ende vōsepele voert te gā. welc die d'icēde hepe der mensche naestliche d'ē uerhē bewyft hier omme behoefte d'pe mensche pemaē die hē ordineert totē eynde. En pgeleche mensche in geener sticbe des geordineert weert totten eynde waer bi also d'at her o' mensche brquaē ware vā hē seluē te leuē. all' veel d'icē soeren soude hē geen andorbinerē ofse seiche behoeuē tot sin begerē de eynde. mer eē pegete soude hē seluē cen regent wesen. onō god den vōerē conic also wēt als hi doerlicheit des redens vā god hem gegeuē hē seluē in sinen uerhē seiche en ordinerde. hier to dē mensche nauerlic te wesen en geselle d'icē leuende in wēlchē heit. meer dā alle andere d'icē. welc die nauerliche vōorn' isticheit be wēt wāe anderen d'icē en heft d'icē vāner beerept. s'pā. deselc also d'at herē werheit. besere mungē. also hoerē taidē slawen ofstent mūndē selicheit wēchte te opē. die mensche to gemact dat die nauer vā besen hem gheen berept en heft mer in die plaese vā d'icē all' is hē gegent reuelicheit waer doer hi hē seluē alle d'pe dinghē met den d'icē sūme handē soude mogē bereiten tot wēlchē dinghē alē berēpde en cen mensche niet genoech wā cen mensche hem seluē en soude niet genoech hebben de mogē sū leuē ouerhengē. hier d'icē ist dē mensche nauerlic te uē int geselschap vā veel. d'at mer is anderē d'icē to ingeert cen conic en clochept tot alēnt hem nu ofse stabelic is ge hē en schay d'at nauerlic moet den wōlf sū vōme oer in d'icē hennē sūm'ighe d'icē wt cen nauerliche ind'itē sūm'ighe d'icē wt cen rruppen hē seluē en and' dinghē d'pe toe hoer leuē noer sū. die mensche heft hē nulle d'icē d'icē die tot hē moerlicheit

Illustratie 6

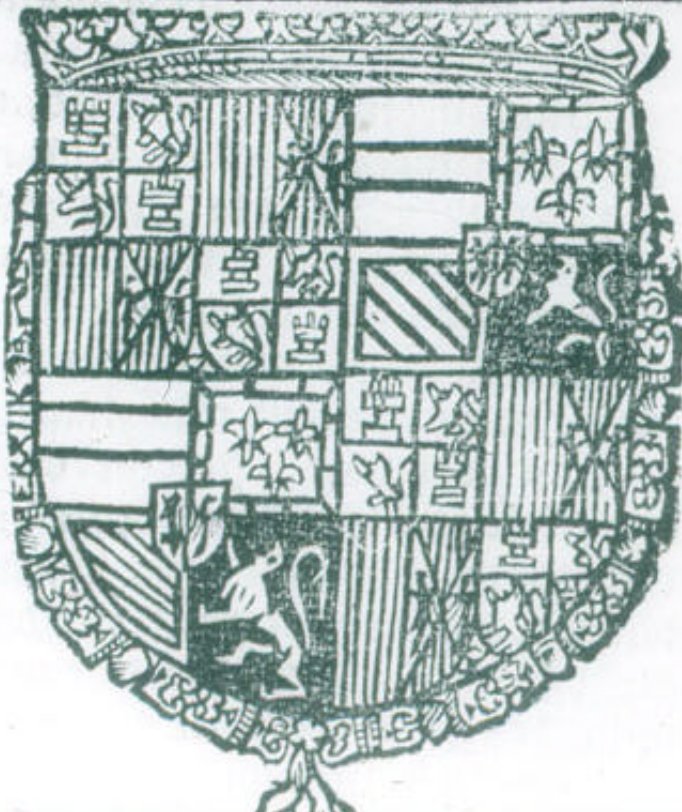
in va rancryc

Conic phillips vā Castillien.

emē. cren
ē tewesen
maximi-
uisien en
se tjt met
vā aragō
eplecken
duswert
nen en lom
i omindt
iphen die
verber der
ndē heer/
begraue
vā flores
icis.

ā oestērljē
flāt. D; h.
mē hertoge
en vrouwe
vasmer tij
i. cccc. lxxxij.
dē die doer/
tmariliaen
roech wā sū
n comoclen
kedē heft ge
h- in welke
ertthertoch
vā lottringē
wch vā luc/
enderen vā
i bourgō diē

Illustratie 7

Illustratie 8

Illustratie 9

HIER BEGINT DYE XXIX. DIVISIE ENDE HEEFT LV. CAPITELN.

Anno M.IIIIC.XLVII. Paeusen. Dat eerste capitel.

[277r] Nicolaus dye V was een Geneusyer ende sat VIII. iaren. Hi was een milt ende liberael man ende seer gheleert inder heiliger scriften, ende dede vele costelijke boeken scriven, want die printeri so seer noch niet int licht en was. Hij restaureerde vele kercken ende Goedshuysen binnen Romen, ende verbeterde die stat ende tcastele tot Engelenburch sere. Hi en was nyet besmet mitter sonde van simonie gevende beneficien oft digniteiten ende prelatueren om ghiften ende gaven, alst lacen nu veel geschiet. Hi troude ende croende te Romen den keyser Frederic den III. ende sijn wijf Leonora coninc Ians' dochter van Portegael. Hi celebreerde ende hildt int iaer^a M.CCCC. ende L. dat Gulden Iaer van iubileen, daer dicwils op enen dach ghingen ende quamen boven die XL.M. menschen. Ende was van allen vitaelge van coern ende wijn die stat sere vervolt datter geen gebrec in en was. Als hi hoerde dat die stat van Constantinopolen vanden Turcken gwonnen was, starf hi van groter droefnissen ende werdt mit groter eren in Sinte Pieterskerck begraven.

Anno M.CCCC.LV. Calixtus die III. was uut Spangen ende sat III. iaer ende III. maenden. Hi was een seer out man als hi paeus wert, ende hadde te voren beloeft ende gesworen, indien hi paeus worde dat hi een passage op die Turcken doen soude. Ende sant daeromme grote indulgencien ende oflaten in kerstenrijck ende vergaerde vele scats ende gelts, mits die welcken hi soudenieren sant op die Turcken te water ende te lande ende deden grote scade. Hij sant notabele ambassaten anden keiser van Tartarien ende van Persen, die oec doir sine informacien den Turcken groten scade deden. Hi starf afterlatende C. ende XV.M. ducaten tot behoef vanden kersten zoudenieren ende wert in Sinte Pieterskerck begraven in die ronde capelle van Onser Lieven Vrouwen vander Sagen.

Anno M.CCCC.LVIII. Pius die II. was uut Ytalien vander Zeine ende sat VI. iaer. Hi was een uutmene gheleert man in poeterie ende een costlic rethorisijn, doende vele scone oratien voer keyser Frederic, coningen ende andere natien. Hi hadde opgenomen een cruysvaert te doen opten Turcken, totten welken hertoge Philips van Bourgondien beloeft hadde selver in persone te comen. Mer doer sine outheit ende crancheit en heeft hijts nietmogen volbrengen, ende sant daer sinen bastert soen here Anthonis mit veel volcx van wapenen te scepe. Ende als dye paeus Pius gecomen was tot Anchonen om die reyse te bestaen, starf hi dair ende wert tot Romen gevoert

ende begraven in Sinte Pieterskerck voer Sinte Andriesaltaer, daer dat hoeft vanden selven apostel rustet ende hi daer geset hadde, eer hi starf.

Anno M.CCCC.LXIII. Paulus dye II was een Veneciaen ende sat VI. iaer ende X. maenden. Hi dede vele schone dingen timmeren binnen der stat, ende was sere naerstich om te vergaderen groot scat ende gelt ende costlike cleinoden ende iuwelen. Mer hi useerde ende gebruycte dese penningen sere liberalic sustinerende ende onderhoudende arme cardinalen, biscoppen, princen ende edele mannen ende vrouwen, gheestelic ende waerlick, doende grote caritaten. Ende als hi op een tijt seer vrolic geseten hadde in goeden gheselschappe, starf hi snachts haesteliken vander popelcyen ende wert mit groter pompen in Sinte Pieterskerck begraven onder enen marmoren tombe.

Item dat Gulden Iaer dat die paeus Bonifacius die VIII. ingeset hadde van C. iaren tot C. iaren ende paeus Clemens die VI. verleyt hadde van L. iaren tot L. iaren - want also weinich menschen tot C. iaren comen - heeft dese paeus Paulus die II. gheordineert ende ingeset van XXV. tot XXV. totter sielen profijt, ende omder cortheit des menschen leven. Want also nu daer vele boesheden ende sonden geschien, sullen daer vele gracen [277v] weder tegens wesen ende oflaten.

Anno M.CCCC.XL Frederic van dier namen die III, hertoechs Aernst soen van Oostenrijc, dye een broeder was van coninc Aelbrecht van Romen voirseit, was aertshertoge van Oostenrijc, hertoge van Steyer, Carinthien ende grave van Tyrole. Als hi out was omtrent XXVI. iaren, wert hi eendrachtelicken gecoren vanden coervorsten tot enen Roemschen coninc tot Frankenvoert. Int iaer M.CCCC. ende XL. dese Frederic, als hi noch iong was, reysde hi int Heylige Lant ende versochte tot Iherusalem dat heylige graf Ons Heren. Als hi die crone tot Aken ontfangen hadde, beyde hi noch wel XII. iaren, eer hi tot Romen quam om die keiserlike crone te ontfangen om der twedrachts willen. Mer doe die eendrachticheit was ghecomen inder heylicher kercken, quam hi te Romen mit sijnre huysvrouwen Leonora, coninck Ians dochter van Poortegale, out wesende XVI. iaren, ende worden aldaer getrouwt ende ghewijt tot eenen keyser ende keyserinne van Romen van paeus Nicolao die V., int iaer M.CCCC.LII. den XVIII. dach van maert. Daer hi op dien dach creerde ende maecte over die CCC. ridderen.

Daerna hadde hi grote oerloge tegens coninck Mathijs van Hongarien, die hem groot scade dede inden landen van Oostenrijck, hem oflopende die steden van Ween ende Nyestat, ter cause vanden conincrijke van Hongarien dwelke die keiser hem vermat te wesen, overmidts dat coninc Lansloot van Hongarien ende van Bemen, sijn neve, sonder wettich oer gestorven was, dye sijns oems hertoech Aelbrechts van Oostenrijc, coninc van Romen, soen was. Ende als coninc Mathijs doot was, die int iaer van M.CCCC. ende XC. starf, wan hertoge Maximiliaen

dese II. steden weder. Ende tconincrijc van Hongarien conquesteerde een soen van den coninc van Polen, genoemt Vladislaus, ende was oec coninc van Bemen, ende besittet tot opten dach van huden.

Item inden iare M.CCCC.LXXI. hadde die keyser Frederick een grote dachvaert doen beroepen tot Regenspurch in Swaven van allen den Duytschen princen, vorsten ende heren om der overvallinge ende last vanden Turcken. Ende dier gheliken hadde hi oec een dachvaert tot Nurenberch, vermanende den princen ende heren tot eendrachticheit om ghelijc opten Turck te trecken. Want hi narreerde daer selver in persone dat die Turck wilen C. milen weechs in Kerstenrijc waer gecomen, ende gewonnen binnen XX. iaren tijts. Waeromme dat hi hen vermaende den Turck te wederstaen. Ende heeft mitsdien sinen soen hertoge Maximiliaen bi consent ende wille der coervorsten genomen tot enen medehulper des Roemscen rijcs ende heeft hem gemaect coninc van Roman int ier M.CCCC.LXXXVI., op dwelck dat hi mits ouderdom ende crancheit niet doen en mochte doir sinen soen ghedaen mochten worden. Dese keyser Frederic leefde seer lange ende starf ten lesten an een quaet been, dat hem ofgeset wert int ier M.CCCC.XCIII. tot Lints in Oestenrijc opten XIX. dach van augusto, ende wert begraven te Ween in Oestenrijc ende hi regeerde dat keyserrijck LIII. ier.

Als dese keyser Frederic een out man geworden was van LXXX. iaren, creech hi dat vier in sijn een been, ende het werdt hem ofgesneden. Ende alst of was, wert hi alle dage crancker an dat selve been, so datment hem noch eens of snyen soude. So vraechde die keiser, oft hi dat eerste stuck vanden been niet sien en mochte, ende twert hem getoent. Doen sprac hi ende seyde: "Siet, wat ondersceyt is tusscen enen mogende keiser ende enen armen buyrman oft kaerl! Het isbeter te wesen een gesont buer dan een cranck keyser."

Item inden iare M.CCCC.XLIII. wert die coninc van Polen Vladislaus ende die eerwaerdige cardinael Iulianus geslagen vanden Turcken in enen stride. Ende dat hoeft vanden coninc dede die Turck alle Turkien doirvoeren tot groter oneren ende scoffiericheden vanden Kerstenen.

In dat selve ier gesciedet in een dorp bi Zegenberch dat seer wonderlick C. ende LXXX. menschen versmoerden, daer si vergadert waren in eenre bruloften ende saten in groter wescappen ende vroechden.

Item int ier van M.CCCC.ende LIII. wert die groten keyserlike stat van Constantinopelen gewonnen vanden Turken, als na geseit sal worden.

Item inden iare M.CCCC.LVI. hebben die Kersten overmits die gratie Gods ende bi grote miraculen victorie [278r^b] gehat tegen den Groten Turck in Hongarien over die riviere vander Danouwe. Die Turck heeft veel volcs verloren ende is voervluchtich geworden, wesende

vervaert voer den vianden. Nochtans en wert hi van niement vervolcht, alleen die macht Goeds heeftem vervaert. Broeder Ian van Capistraen, een Minrebroeder, Sinte Barnerdijns medegeselle ende discipel [...]. Daer wert grote wraeck gedaen. Die Turcken seiden dat also veel ontallic gewapents volcx hem volchde dat si van vervaernis nauwelic en dorsten omme sien. Ende daerom worden si voervluchtich ende lieten alle hoir ghereetscap ende wapenen after. Die gewapende die si sagen, waren die heilige engelen. Ende also men seyde, bleven daer wel XXX.M. Turcken verslagen vanden Kerstenen uut Hongarien. Ende om God den heer te loven ende te dancken van die grote victorie, heeft die paeus Calixtus dye III. geordineert ende ingeset die hoechtijt van dye Transfiguracy ons Heren Jhesu Christi. Dat is die overforminge die gheschiede opten berch van Thabor in tegenwoerdicheit Sinte Pieters, Sinte Ians ende Sinte Jacobs. Ende dese hoechtijt ordineerde hi op Sinte Sixtusdach 6 aug., want op dien dese victorie ende strijt gesciede, ende gaf daertoe dye desen dach vieren ende eren, dieselfde oflaten diemen verdient opten Heiligen Sacramentsdach [vrijdag na Pasen].

Int iaer M.CCCC.LXIII. was in Westfalen in die stede van Ham een ionge maget geheten Kerstijn, de warachtelic ende openbaeric hadde V. wonden in handen, voeten ende in hoer syde, dat teykenen waren vanden wonden Ons Heren Jhesu Christi. Ende si toende die V. wonden voer XII. tughen, ende seydet hoer tevoren dat si binnen II. uren souden wedercomenende si en souden die wonden niet vinden. Dat also gesciede, want die littekenen ende steden vanden wonden waren al ghenesen.

Int iaer M.CCCC.LXX. quam die Grootte Turck, ghenoeemt Machumeth, keyser van Constantinopolen, mit CCCC. scepen, groot ende klein, ende mit C.M. man te paerde ende becrachtichde dat grote eylant genoemt Euboyen, dat wi noemen Nigropont, ende wan die grote starcke stat Calchis genoemt. Ende daer worden ontallicke vele Kerstenen doot geslagen ende gevangen ende wech gevoert.

Item inden iare M.CCCC.LXXX. quam die voernoemt Grootte Turck omt eylant van Rodes te winnen, ende lach voer die stat mit ontallic volc wel III. maenden lang, ende assaulleerde ende bestormde dye stat dach ende nacht. Ende [si] waren tot eenre tijt op die mueren binnen der stat ghecomen. Mer bi grote miraculen van God ende grote vromicheden, die die meester van Rodes genoemt here Pieter Dabuzon, een Fransoys, ende die andere heren ende riddersen vander Oerden Sint Jans mitten Kerstenen dair toenden ende deden, keerden ende sloegen si die Turcken weder daer uut, ende lieten daer so voer ende nae wel XIII.M. man verslagen ende verdroncken. Van deser victorien vindi een scoen historye in Duytschen gedruet.

Item int selve iaer wonnen die Turcken die stat van Ydrunthen, gelegen int conincrijk van Napels, int lant van Poelgen, ende deden dairin een grote moert vanden Kerstenen te doden.

Wantse wel XII.M. Kerstenen versloegen mitten biscoep vander stat ende den oversten cappetein, die si mitsdoer saechden. Ende die Turcken soudent voert getogen hebben ende tlant ingenomen hebben, en hadde die tidinge niet ghecomen dat die Grote Turck doot ware. Waerom dat die hertoge van Calabren, Alfons, coninc Fernans soen van Neapels, die stat weder recupereerde ende wan vanden Turcken.

Int iaer M.CCCC.ende LXXXI. in die mey maent was dese Grote Turck getogen in Asien mit groot volck van wapenen, ende starf daer haestelicken int heer, enige menende dat hi vergeven ware, out wesende LVIII. iaren. Ende hadde na sijn vaders doot, Amorath Baby, regneert XXXIII. iaren, ende hadde binnen desen tiden den Kerstenrijcke of ghewonnen II. keyserrijcken, III. conincrijcken, XX. lantscappen, CC. grote steden ende Kersten volc verslagen sonder getal. Hi liet II. sonen after, die outste was genoemt Bayseth ende wert keyser van Constantinopel, ende van alle sine vaders landen. Die ander zoen genoemt Zaliab, dit vernemende, nam een stat in in Asien, geheten Burstien, ende began daer te regneren als coninc, den welken Bayseth in enen stride verwonnen heeft ende veriaecht [278v] uutten landen. Ende quam in handen des Groten Meesters van Rodes, dye hem voert brochte in Vrancrijk bi den coninc Lodewijck die XI.. Van daen quam hi biden paeus Innocencius die VIII. te Romem. Ende als coninc Kaerl die VIII. van Vrancrijk tconincric van Sicilien conquerende was ende wan, begeerde hi vanden paeus Alexander die VI. desen iongen Turc Zaliab te hebben, dwelc hem gheconsenteert wert. Mer eer hi uut Romem track, werdt hi vergeven, als men seyde, van des paeus soen, here Valentijn. Ende dat fenijnt was so gheordineert dattet niet en wrochte, voir dat hi te Napels quam, daer hi starf int iaer M.CCCC.XCIII. tot groten hinder ende afterdele des Kerstenrijcs.

Item int selve iaer van LXXXI., als die Grote Turck ghestorven was, hadde coninc Mathijs van Hongariem veel volcs vergadert, ende recupererende ende wan dagelicx vele steden ende sloten, die die Turck den Kerstenen of gewonnen hadde. Ende soude noch meer gedaen hebben, ende hadde des keyzers overste cappetein ende ritmeester nyet ghecomen in Hongariem, rovende ende brandende ende veel van des conincs ondersaten verslaende ende vangende, buyten consent ende beveel des keyzers. Daer hij harde gram om was opten ritmeester. Waeromme dat die coninck Mathijs wederkeren moste van sinen goeden opsette ende bescermen sine landen ende ondersaten. Des gelijcs wonnen vele heren ende princen haer landen weder uuter Turcken handen na des keyzers doot. Dese coninc Mathijs starf int iaer M.CCCC.XC. ende en liet gheen kinder after dan enen bastaertsoen. Ende die Hongerssen namen tot enen coninck Vladislaum, des conincs soen van Polen.

Item int selve iaer van XC. opten XII. dach van iulio was inder stat van Constantinopel also groten tempeest ende onweder van donre ende blixem, dat inden eersten dye calomne, daer des groten keysers Constantijns beelde op stont, ter neder gheslagen wert. Daer toe noch VIII.C. husen ende hofsteden, datmen noch steen noch calc, noch hout noch geenreley dinck oft materye daer of staende bleef of sach, ten werdt vanden donre ende blixem inder aerden geslagen ende verbrant. Ende daer toe noch wel III.M. menschen die daer doot bleven; ende daer toe al des Turcs artelry ende instrumenten van oerlogen, die groot ende veel waren die hi hadde doen verga-deren om opten Kerstenen te trecken. Mer God heeftse verdestrueert ende te nyete gedaen. Op deser tijt openbaerde inder lucht over die selve stat een gewapent ridder, hebbende een hoof gheliken die sonne, ende hadde in sine handen hangen een scone figure van eenre maget mit ghelen hare, hebbende II. vlogelen gheliken den aernt, waer bi datse die ridder houdende was. Ende beneden den navel hadde si enen gesplitten staert gelijken een slange, die om des ridders benen gewrongen was. Ende daer bi hingen II. scilden mit een teyken van een dubbelde Griecx Y van roder verwen. Ende dese figure openbaerde aldus wel XXIII. uren lang.

In desen tiden openbaerden vele wonderlike teykenen, als aertbevingen, die hemel scen te barnen, vierige wapenen ende schilden inder lucht. Het regende oec melcwole ende bloet uuter lucht. Daer openbaerden oec III. sonnen ende III. manen, ende daer viel een grote steen uuter lucht van III. canten, hebbende int midden dat teyken des heyligen cruys. Ende int iaer M.CCCC. ende XCII. in novembri quam een steen gevallen uuter lucht mit enen groten donreslach ende was lang ende teinden scarp van III. canten ende wert ghetoeft in Hoehduytslant tot Ensheym.

Inden iare M.CCCC. ende LXXVIII. als coninc Jan van Aragon ende van beyde Sicilien gestorven was, regneerde sijn enige soen genoemt Fernant na hem. Dese nam te wive bi sijn vaders leven Ysabele oft Elizabeth, coninck Henricx enige suster van Spangen, die verslagen wert in enen strijt van coninc Eduwairt van Portegael. Dese coninc Fernant ende sine coninghinne, anmerckende dat die ongelovige Saracenen ende Machometisten dat vermaerde ende rijkste conincrijc van Granaten, an hoer landen gelegen, besaten, ende wel VII.C. ende LXXX. iaren beseten ende besmit had[279r]den mitter ongeloviger secten des valschen propheetes Machomets, sijn te rade geworden mitten edelen ende princen vanden landen hoere conincrijcken dat selve conincrijck van Granaten te conqueren ende uuter heydenen handen te crigen ende te winnen; ende hebben inden eersten angevochten inden iare M.CCCC. ende LXXXVII. den ouden coninc van Granaten, genoemt Meles, ende hem verwonnen. Daer na sijn si voert ghetogen voer dye grote mogende stat van Granaten, daerin op die tijt regneerde coninc Ysmael; ende lagen daer voeromtrent III. iaren, ende berauden die stat also, dat si hem ten lesten

opgeven mosten in des conincs ende coninghinnen handen. Dwelc gesciede int iaer M.CCCC. ende XCII. den XXV. dach van november. Ende die coninc ende coninghinne quamen daer in mit groter triumphen ende bliscappe mit X.M. reysigers ende L.M. voetgangers, ende ordineerden daer enen biscop ende andere priesteren ende lieten der heidenen mesquite oft kercke wijden ende consecreren inder eren der onbesmetter ontfangenissen sonder erfsonden der glorioser ende ghebenedider maghet ende moeder Marien.

Ende na desen wonnen ende cregen si alle die ander steden ende castelen, groot ende klein, des conincrijcs van Granaten, ende dwongen ende brochten den ongelovighen heydenen ende Machometisten daer toe dat Kersten gelove an te nemen, oft si mosten mit wijf ende kinderen uuten landen trecken. Aldus dat si tlant gepurgeert ende ghereinicht hebben vander boser ende valscher ongeloviger secten Machomets, ende hebben dat gebrocht mit groten arbeyt, onsprekelicke costen ende mit groten bloetstoringhe onder dat heilige Kersten gelove, dair omtrent VII.C ende LXXX. iaren of vervreemt was gheweest.

Als si nu dat conincrijk van Granaten in goeden ende bequamen state ende policien ende ten heyligen Kersten gelove gebrocht hadden, op dat die ridderlicke oerde ende mannen van wapenen niet vertragen en souden, hebben si voer hem genomen dat heilige Kersten gelove te verbreden ende vermeederen te water, als si te lande gedaen hadden. Ende hebben toe gemaect vele costlijcke ende grote scepem om te perscruteren ende te ondersoeken nyewe landen ende provincien. So hebben si dan geordineert ende opghestelt een vroem capitein Cristoffel Colom mit vele vrome ende onversaechde mannen van oerloge, ende sijn int iaer M.CCCC. ende XCIII. te scepe ghegaen. Ende hebben menigen dach ende myle ghezeylt over die Spaensse zee naden Zuden toe ende Zuytwesten. Ende hebben daer gevonden vele ende diversse eylanden, groot ende klein, mit menigerley volc van formen ende ghedaenten, die meest alle al naect gaen. Oec vintmen daer vele wonderlike dieren van beesten, voghelen, ende visschen, ende uutmene vreemde vruchten ende andere dingen, die wi in onsen landen niet en hebben. Van desen insulen ende eylanden ware wonder te scriven, mer also daer boecxkens of gedruet sijn, so laten wi dat hier onbscreven om der cortheits willen.

Dese victorieuse, glorieuse ende mogendeconinc Fernant starf int iaer M.CCCCC. ende XVI. in de maent van ianuario. Ende die doechlijcke ende alre devoetste coninginne vrouwe Elizabeth starf int iaer M.CCCCC. ende IIII. Dese doerluchtige ende edele vrouwe Elizabeth is te prisen ende commenderen, dat si II. levenen heeft geleit opter aerden, daer dat Heilige Evangelie of spreect als een werckelic leven ende een besouwende leven. Want si gaf alle dage in rechter aelmisen den armen C. gouden ducaten. Si hadde int heer een plaetse mit CCCC. waghnen onbeset, dwelc des coninghinnen hospitael ofte gasthuys genoemt was, voer allen siecken,

crancken ende ghequetsten menschen. Daer alle medicamenten ende specerien, doctoren, cyrurginen ende eerbare vrouwen in geconstitueert ende ghestipendeert waren totter siecken ende ghequester behoef ende oerbaer. Daer waren oeck int heer vele religiosen ende gheleerde, consciëuse mannen dye den volcke ende riddersen dagelicxs leerden, informeerden ende vromicheyt toespraken te vechten opten heydenen. Si hoerde daghelicxs op haerre knyen XVI. missen met alsoe groter devocien ende ynnicheden, dat si dicwils mit wenende [279v] ogen ende tranen God den Here bat voer hare sielen salicheyt ende victorie des heylighen Kersten geloves. Si was so oetmoedich ende sachtmoedich, datmen ghene pomposichheit ende overvloedicheit van habiten, cleinoden ofte iuwelen an hoer sach. Si lieten enen soen after genoemt Fernant, dye getrouwt hadde vrouwe Margriete, hertoech Maximiliaens, Roems coninc, ende vrouwe Marie van Bourgondien dochter, daer hi enen soen an wan. Mer hi ende dat kint storven binnen tsiaers, daer groten rouwe om was, alst wel betamelic was. Dye outste dochter hadde te man Emanuel, coninck van Portegale, die oec corts starf sonder kinder. Dye ander dochter, genoemt Johanna, hadde te man aertshertoge Phillips van Oostenrijc, hertoge van Bourgondien, ende op dese starf dat conincricj van Spangen, van hoere moeder wegen. Ende die hertoge, haer man, wert gecroent inden name van sinen wive coninc van Castillen, Leons ende Granaten. Mer hij en leefde oec niet lange daerna, als ghi na horen sult. Die derde dochter, ghenoeemt Maria', hadde te man coninc Henricx outste soen van Engelant die VII., genoemt Artur, ende die starf, eer dat hij se beslapen hadde. Ende na sijnre doot nam si te man sinen broeder, genoemt Henric die VIII., bi voergaende dispensacie des Stoels van Romen. Aldus dan met betameliker redenen mogen hem die landen wel verblien, daer dye successoren van desen tve gloriosen ende vermaerde, victoriosen truncken ende stammen gedescendeert, dominerende sijn. Want wi hopen ende betrouwen ons doirluchtige ende hoechgebornen vorst ende prince aertshertoge Kaerle van Bourgondien etc., grave van Hollant, Zeelant ende Vrieslant, die voetstappen ende doechtlike wercken sijnre voervaderen ende ouderen na te volghen, rust ende vrede in sinen landen te maken ende te houden, om te bet den ongelovigen te persequeren ende dat heylige Kersten gelove te augmenteren ende te vermeerderen.

In dat eerste iaer des keyser Vrederijcx die Derde, als inden iaer M.CCCC. ende XL., werdt die profitelike konst vanden boeddrucken eerst ghevonden ende opghebrocht.

Dit navolgende merclike mirakel van Sinte Barbara is gesciet in die stede van Gorichom, hertoge Phillips van Bourgondien den Eersten wesende grave van Hollandt, Zeelant etc. [280r^c] . Dat XVI. capitel.

Inden iaer M.CCCC. ende XLVIII. op Sinte Augustijnsnacht [28 aug.] gheboerdet datter een out eerbaer man van LXX. iaren, gheheten Henric Cock, ende was een vleyshouwer, die sere beminde ende lief hadde die heylighe ioncfrouwe Sinte Barbara, uuten velde quam ende was sere vermoeyt van arbeyde, ende ghinc thuyswaert inder stede van Gorichom ende leyde hem te slapen. Omtrent XI. uren inder nacht is onversienlic dat huys van brande ontsteken, also daer veel coerns ende stroe int huys was, wanttet en bouman was, daer bi quader avontueren die kaerse in gevallen was. Dese Henric ende Andries, sijn soen, die onsachtelic overmits den brande gewrect worden, quamen mit groter vresen uuten huysse, hoewel nochtans Andries in sinen benen ende andere plaetsen sere verbrant was, eer hi uuten huysse conde geraken. Henric Cock, die was ongescent uuten huysse gecomen, ende staende voer dat huys opter straten wert denckende om sijn gelt, ende teykende hem mitten heiligen cruyce ende liep also naect weder int huys om dat gelt te halen, hopende ongeschent weder uut te comen, eer dat huys vanden brande neder gevallen ware. Ende siet, eer hi in die camere konde comen, daer dat ghelt lach, stortede dat gehele huys neder ende beviel hem, ende stont daer naect midts inden brande. Ende daer staende, siende den doot voersinen ogen, also hi iammerlic verbrant worde, versuchte ende bedroefde hem uutermaten sere, dat hi also soude moeten sterven sonder biechte ende sonder ontfangen der heyliger sacramenten des heyligen kercks. Dus bedruct staende wert hij mitter herten denckende op die verdiensten ende bystant der heilger maghet ende ioncfrouwe Sinte Barbara, die hi altijd in sinen leven gedient hadde ende sprac aldus in hem selven: "Heylige maghet ende martelaersse, wilt mi, arme, onsalige, sondich^d mensche, te hulpe comen in deser groter noet, dat ic hier in minen sonden niet en smore noch en sterve, opdat ic doer uwen verdiensten ende beloften vercrighen mach verghiffenisse ende warachtighe biechte mijnre sonden ende dat ick ontfanghen mach dat waerde heylige sacrament mitten heylige olye, eer ic van deser werlt schejde."

Dit ghebet mitter herten gedaen hebbende openbaerde si hair in sulken schijn als men haer beelde inder kercken maelt int midden vanden brande ende sloech die vlamme vanden brande mit haer mantel van hem. Ende si nam hem byder hant ende leyden over dat barnende stroe, ende setten mits opter straten ende sprac aldus: "Siet, want ghi mi dagelicxs trouwelic hebt gedient ende hebt mi in desen uwen node angeroepen dat ic u te hulpe comen wilde, so sulst u levende bliven^e tot inder dageraet, op dattu alle dine sonden warachteliken biechten moechste, ende ontfangen die sacramenten der heiliger kercken." Ende dit geseyt hebbende verschiet si uut sinen

ogen. Die nachtwakers, siende den groten brant, sloegen die clocke, verwreckende die poorters omme den brant te lesschen, want daer meer huysen vanden brande ontstaken. Ende hoe wel dese Henric Cock verbrant was vanden hoofde totten voeten datmen alle sine inghewanden sach in sinen live ende stont daer opter straten swart als een cole vanden brande, dattet vleys an dat gebeente niet ghebleven en was, ende hing hier ende daer an stucken an sinen ghebeente, uutgheseyt alleen sijn oghen, sijn tonghe ende sijn herte. Dese waren by grooten miracule doer verdiensten der heyligher maghet Sinte Barbara levendich gebleven, daer alle dander leden handen ende voeten mitten vleysche verbrant waren. Ende ghing alleen van sinen huuse doer twee langhe stegen tot in dye Molenstraet tot sinen dochters huuse dat een grote stucke weghe was, ende die vingheren ende theen van sinen handen ende voeten vielen al gaende hier ende daer opter straten, ende die goede luden op namen ende begroevense mede bi sinen lichaem doen hi dootwas. Ende als hij op een bedde gheleyt was begheerde [hi] aernstelijcken terstondt te hebben synen biechtvader ende ontfanghende dye heilige sacramenten der 280v] heyliger kercken, ende vertelde daer openbaer in wat manieren die heylighe maghet Sinte Barbara hem uutten brande verlost hadde, doir wiens verdiensten God sijn barmherticheit an hem getoent hadde. Ende als dit rumoer van desen verbranden man onder dat volc quam, liepen si darwerts om hem te sien ende en achten den brant niet, hoewel Sinte Agnieten cloester ende meer andere huysen vanden brande ontsteken waren ende verbranden. Ende hi dede hem allen dien hi kende, goet besceyt, ende hoe God sijn barmherticheit doer die heylige verdiensten van Sinte Barbara an hem getoent hadde ende seide hem allen openbaerlic: "Siet, wanneer die zonne op gaet, so sal ic van deser werlt sceiden." Ende tot meerder sekerheyt ende kennissen des mirakels liet hi hem van notabele geestelicke ende waerlicke mannen handelen ende tasten, keren ende wenden, ende seide vromeliken: "Tast mi vryliken an, want ic geen gevoelen pijn, noch weete en hebbe in mijn lichaem, want ic also wel van binnen als van buten verbrant bin." Dwelc si deden, ende en sagen nyet binnen alle sinen live dan allene sijn herte ende sijn tonge mitten ogen. Ende dit siende, gevoelende ende tastende ghebenediden ende loofden si God, die doer den verdiensten sijnre uutvercoren heilige, wonderlike teykenen ende miraculen doet.

Ende als hi sijn biechte beghinnende van sine kinsheiden tot dien daghe toe mit groten berouwe ende leetwesen hadde ghebiecht, ende dat heilighe sacrament mitten heiligen olye devotelicken ontfangen hadde, anroepende die heilige maget ende martelersse Sinte Barbare, ende den heyligen martelaer Sinte Laurens dat si voer hem wilden bidden dat alsulke pijn als hi inden verbrandinge sijns lichaems geleden hadde sijn mochte tot een ofwasschinge alre sijnre sonden. Ende als hi dus lange mit groter devocien hadde gebeden, sprac hi tot sinen biechtvader ende seyde: "O alle mijn lieve vrienden ende bysonder mijn lieve here, mijn biechtvader, siet nu

compt die ure dat ic van deser werlt sal sceyden ende mijn tijt en is niet langer, dair om en wilt niet van mi gaen ende wilt mi troosten ende bystaen inden uutgange mijnre sielen van minen lichame op dat ic behouden mach bliven. Ende mit desen began hi herteliken God te bidden om gracie ende genade sijnre sonden anroepende dye moeder der barm-herticheyt Marie, Sinte Barbara ende allen Gods heiligen ende als die doot quam riep hi mit luyder stemmen dat wonder was, seggende: "Here Jhesu Christe ontfermt u mijnre ende in dinen handen bevele ic minen gheest" ende mit desen gaf hi sinen geest. Ende op dat die barmherticheit Goeds ende dye verdiensten sijnre heiligen te meerder geéert, gedanct ende geloeft soudén worden, soe wert dat dode verbrande lichaem voer int huys geset dattet alle menschen besien ende scouwen mochten. Ende also dese Herrick Cock een eerlic ende liefstal man was so quam alle dat volc vander stede tot sijnre begravinge ende deden hem eerlic begraven ander noertsíde vander kercken bi sinte Marien Magdalenen outaer. Die auctoer van desen narratie des mirakels voerseyt scrijft aldus int eynde: "Ende ic here Dirc Franckenssoen geboren van Gorichom priester canonic ende cureyt van des capitels wegen der voerseit kercken, also ic bi desen verbranden man geweest hebbe sijn biechte IIII. mael dien nacht horende ende hebbe hem die heilige sacramenten der heiliger kercken geministreert ende gegeven sijn lichaem doot wesende getast ende gehandelt ende is ten lesten in minen luchteren arme gestorven, so heb ic doer begheerte van vele devote menschen totten love Goeds sijnre liever moeder ende der heiliger ioncfrouwe Sinte Barbara dit wonderlicke mirakel warachtich gesciet wesende in scrifte gheset ende afterghelaten."

Hier neemt een eynde tanderde deel van dese tsegenwoerdige cronike die hoer beghinsel neemt vanden eersten des voerseyt lantsgrave Dirck den Eersten duerende tot den seer hoech gheborn ende doerluchtigen vorst hertoge Phillips van Bourgondien van dier namen d'Eerste.

[281r]

Dat derde principael deel des tsegenwoerdighe cronijcs neemt sijn beghinsel vanden iaer ons Heren duysent IIII. hondert ende driendertich den moghenden hertoge Phillips van Bourgondien besittende tgraefscap van Henegouwen, van Hollant ende Zeelant tot den iare van vijftien hondert ende sestien.

Vanden moghenden hertoge Phillips van Bourgondien hertoge Ians soen dye XXVI grave van Hollant, Zeelant ende Vrieslant. Dat II. capitel.

Phillips die eerste van dyer namen, hertoghe Jans soen van Bourgondien, is geworden overmits vrien resignacie ende overgevinge vrouwe Jacobs van Beyeren etc. ende ghemaect die XXVI. grave van Henegouwen, Hollant, Zeelant ende Vrieslant. Want hij was een warachtich erfgenaem ende dye naeste van bloede, also wel van vader als moeders wegen. Want hertoge Jan van Bourgondien, hertoge Phillips vader, ende vrouwe Margriete van Beyeren, vrouwe Jacobs moeder, waren suster ende broeder. Ende des ghelijcs hertoge Willem van Beyeren, vrouwe Jacobs vader, ende vrouwe Margriete, hertoge Phillips moeder, waren oec suster ende broeder. Aldus soe was hi dye naeste erfgenaem van vader ende moeder dye vrouwe Jacoba doe ter tijt levende hadde. Ende dese resignacie ende huldinge gesciede inden iare ons Heren M.CCCC. ende XXXIII. Hertoghe Phillips was in sinen daghen seer excellent, gheert ende ontsien ende seer machtich heer ende prince was van XV. lantscappen: hertoghe van Bourgondien, van [281v] Lotringen, van Brabant ende van Limburch, grave van Vlaenderen, van Artoys, van Bourgondien-Palatijn, van Henegouwen, van Hollant, van Zeelant, ende van Namen, here van Vrieslant, van Salins ende van Mechlen, marcgrave des^f Heiligen Rijcs. Hier na vercreech hi noch bi cope dat hertoechdom van Lutsenburch, ende andere meer graefscappen ende heerlicheden, als hierna int verclaren sijnre gesten breder gescreven sal worden. Hi was geboren int [iaer] ons Heeren M.CCC.XCV. op Sinte Pieter ende Pouwelsdach apostelen [29 juni].

Als dese doerluchtige prince inden lande van Hollant, Zeelant ende Vrieslant voer enen warachtige here ende grave minlicken ontfangen ende gehult was, heeft hi here Huce van Lannoy, here van Zantes, inden voerseyden landen geset tot enen stede-houder ende gouvernuere. Die kercke van dat Heilige Graf ons Heren binnen Jherusalem opten berch van Calvarien, die volna vergaen ende vervallen was, dede hi costeliken repareren ende vermaken, versach ende procureerde den Minrebroeders ende bewaerders des Heiligen Grafes alle iaers, daer si of leven mochten. Inder Domkercken van Coelen hadde hij doen hangen enen finen gouden lampe voer die lichamen vanden heiligen III. coningen, ende daer toe geassigneert ende bewesen sekere renten, om die eweliken te houden barnen. Tot Wilsenack inden lande van Sassen, daermen tHeilige Bloet versoect, hadde hi ghefundeert ende gesticht alle dage te doen een singende misse mit sine ornamenten ende kelcke ende mit sekere renten. Buten die stede van Brusel dede hi funderen ende maken een scoen cloester vander Carthuser oerden, dat doterende ende begavende mit scone costelike renten ende andere chierheden. Dye wile dat sijn vader leefde, nam hi te wive ioncfrouwe Michiele, coninc Kaerls dochter den VI. van Vrancrijc. Mer si

starf corts daer na sonder kinder, int iaer ons Heren M.CCCC. ende XXII. ende wert mit groter eren begraven binnen Ghent in Sint Bavencloester. Daer na nam hij vrouwe Laude, des graven dochter van Heu, ende dit bi dispensacie des Stoels van Romen. Want si daer te voren ten manne gehadt hadde grave Phillips van Nyvers sinen oem, sijns vaders broeder. Si was een uitermaten scone vrouwe, mer si starf corts daer nae sonder kinder.

Ten lesten als inden iare ons Heren M.CCCC. ende XXX. nam hi tot eenen wive Ysabele oft Elizabeth des moghenden coninck Jans dochter van Portegael, die welke een moye was van vrouwe Alienora, die te man hadde keyser Frederic die Derde. Dese Ysabele quam tscepe in Vlaenderen ter Sluyse, omtrent die hoechtijt van Kersmisse, daer si mit groter eren ende triumphen ontfangen wert. Ende bi dese vrouwe Ysabele creech hi III. sonen, vanden welke die eerste geboren wert tot Brusel in Brabant, int iaer ons Heren M.CCCC. ende XXXI., ende werdt mit groter feesten ghekerstent in Sint Jacobskercke op Koudenberch, ende wert geheten Antonis. Mer dese en leefde niet langhe; hi starf ende wert tot S. Goedele begraven. Dair na als inden iare ons Heren M.CCCC. ende XXXIII. opten XIII. dach in aprilie baerde si weder enen soen, ende wert genoemt Joest; die starf ionc ende wert tot Ghendt begraven. Des iaers daer an van XXXIII. opSinte Martijnsavont [10 nov.] inden winter baerde si binnen de stat van Digioen in Bourgondien weder enen soen ende wert genoemt Kaerl Martijn, omdat hi op S. Martijnsavont geboren was.

Hier machmen merken een sonderlinge misterie, dwelcke scijnt te wesen een prophecie, ende werdt oeck gheapprobeert ende ghestarct van ghelooflicke mannen die daer bi an ende over waren, als dese vrouwe Ysabele van haren vader sceyde om in desen landen te comen, ende men houtet voer autentijc ende warachtich, ende was dit. Als coninck Jan van Portegael sijn dochter Ysabele sende mit een heerlic gheselschap van heren ende ioncfrouwen in desen lande om te trouwen den mogenden vorst hertoghe Phillips van Bourgongen, sprac hi haer toe aldus: "Mijn alre liefste dochter, ghij sult weten dat ghi van Uwen man ontfangen ende baren sult III. sonen ende die ghi selver met Uwen borsten voedet, die sullen leven,romen ende die ghy niet en soeket, sullen sterven." Ende also als hij propheteerde, ist gevallen. Want die eerste II. en soeckte si selver niet ende storven, mer den [282r] derden Kaerl Martijn, is te live gebleven, die welke als hi gedoopt wert opter vonten ridder gheslaghen wert. Ende hertoghe Phillips sijn vader maecte hem grave van Charloys ende here van Bethunen, van Castrybilijn, ende Arkel. Behalven dese ghetroude kinder hadde hertoghe Phillips noch sommige basterts kinderen, die hi hoechliken begaefde ende rijc maecte, als here David bisscop van Terewaen ende na biscop van Utrecht, Cornelis, here Anthonis, grave van Steenbergem, here Baldewijn ridder, Phillips, die noch leeft, ammyrael vander zee, ende ioncheer Jan, ioncfrouwe Anna, Adriaens huysvrouwe van

Borsselen, heere van Brigdam, ende na te man nam here Adolf van Cleve, here van Ravenstein, bi dispensacie des stoels van Romen, wanttet sijns oems bastert dochter was.

Vanden edelen sciltboertige mannen dye in dese tijt waren inden landen van Hollandt, Zeelant ende Vrieslant. Dat III. capitel.

Omtrent dese tijt dat hertoge Phillips here van desen lande geworden was, waren inden lande van Hollant, Zeelant ende Vrieslant vele vermaerde vrome heren ende sciltboertige mannen, daer dese die princepaelste of waren: here Hughe van Lannoy, here van Zactus, stadthouder van Hollant, Zeelant ende Vrieslant, Franck van Borsselen, grave van Oestervant, die te wive hadde gehat vrouwe Jacoba hertoechinnevan Beyeren, gravinne van Henegouwen, Hollant, Zelant ende Vrieslant, Reinout here van Bredenroede, van Vianen, ende vander Ameyde, here Ghijsbrecht van Bredenroeden, sijn broeder, domproest tot Utrecht ende na elect van Utrecht, joncheer Willem van Bredenroede, hoer beider oem, Jacob van Gaesbeec, Abcoude, Wijk te Duersteden, Putten ende Strenen, Johan here van Egmont, Willem here van Yselstein, gebroeders, Henric heer van Wassenaer, Johan van Wassenaer, heer van Voerburch, gebroeders, Henric van Borselen, heer vander Vere, ioncheer Aernt, here van Sevenbergen, die here van Haemstede, in Zeelant, Jan here van Cruningen, Henric burchgrave van Montfoert, ioncheer Adriaen van Borselen, here van Brigdam, here Jacob van Borselen, gebroeders, joncheer Willem heer van Naeldwijk ende van Wateringen, Aelbrecht van Naeldwijk, broeders, Phillips here van Cortgeen, Rutgher heer van Boetselaer ende van Asperen, Dirc heer van Hoekelom, Lodewijk van Treslongen, Willem, hertoge Aelbrechts grave van Hollant bastert soen, ende desen hertoge Phillips basterts oem; den welken hi tot enen vrien leen gaf in Westvrieslant III. dorpen als Scagen, Barningen ende Haringhusen, ende dit was deerste here van Scagen; Evert hertoge Willems bastert soen, deerste here van Hoechtwoude, Lodewijk die bastert, sijn broeder, Jan van Vianen, here van Noortbes, Dirc vander Merwen, Gherrit van Poelgeest, here van Hoechmade, castelein van Scoenhoven, Gerrit van Poelgeest, sijn neef, Gielis van Cralingen, Gerrit van Zijl, Bartout van Assendelf, alle ridderen, weinich uutgeseit. Jan vander Leck, Willem van Egmont, heer van Soetermeer, Gerrit here van Heemsteden ende Benthussen, Jan van Hodenpijl, Willem van Langeraeck, Jacob vanden Woude, here van Warmont ende van Alkemade, Adriaen van Raephorst, Gerrit van Vliet, Wouter van Matenes, Herpert van Foreest, Ghijsbrecht van Swieten, ridder, Jan van Swieten, scout van Leyden,

Gherit uutten Hage, Frederic van Zeventer, Floris van Alkemade, Dirc van Assendelf, Otte van Merensteyn, Floris van Kijfhoec, alle vrome sciltknechten. Dese ende meer andere hebben hoer lijf vromelic geset in striden ende oerlogen voer horen prins ende sine landen ende sommige verslaghen, als na gheseyt sal worden.

Vanden finalen ende uutersten pays die gemaect wert tusscen coninc Kaerl van Vrancrijk ende hertoge Phillips van Bourgondien, als vanden iammerliken dootslachhertoge Jans van Bourgondien, sijns vader. Dat IIII. [capitel]

Inden iare Ons Heren M.CCCC. ende XXXV., als coninc Kaerl van Vrancrijk die VI. mit crachte uuter cronen van Vrancrijk gehouden wert van coninc Henric van Engellant die VI. ende hertoge Phillips van Bourgondien, dese twe mogende princen hadden aliancie ende een starc verbant mit malcanderen gemaect ende bezegelt die ene buten consent vanden anderen [282v] genen pays metten coninc van Vrancrijk te maken, of si en souden dair beyde in accorderen. Tgeboerde tot eenre tijt dat coninc Henric van Engellant vraechde den eerbaren here broeder Vincent van Valentien vander Prekers oerde die op die tijt vele costelike sermonen ende wonderlike miraculen doende was in thertoechdom van Bertangen, ende sprac aldus: of hi wel een rechtvaerdich oerloge tegen den Franssen voeren ende doen mochte dan oft beter ware dat hij des ofstont ende nyet en dede. Daer broeder Vincent weder op antwoerde ende seide: "Here coninc, ghi hebt wel een rechtvaerdige sake dat conincrijk van Vrancrijk te invaderen ende te verwoesten, mer in geenre manieren dat te besitten." Met dese woerden wert die coninc voer thoeft geslagen, vragende hoe dat te verstaen was. "Here coninc," sprac broeder Vincent, "ghi weet wel dat ghi niet gecomen noch geboren en sijt vanden rechte linie ende bloede der coningen van Vrancrijk, noch oec uwe soen Henric, hoewel hi van een dochter des conincs van Vrancrijcs geboren is, mer want die almachtige here God dye vader in wiens handen ende mogentheyt alle die rijken des werlts geset sijn, dat volc ende ondersaten des conincrijcs van Vrancrijk overmits hoere grote sonden ende misdaden mitter gheessele des disciplijns castien wil, ende heeft u dair toe voersien ende geset als een dienstknecht om dat te doen, op dat si overmits dine discipline ende geessele kennen sullen hem sterflike menschen te wesen, ende hem of keren sullen van horen sonden ende boosheden, ende hem gansselic geven tot kennisse hore sonden ende beteringe van dien."

Dye coninc dit horende dat hi van God geset was te wesen een geessele des rebellen ende sondigen volcx van Vrancrijk, sloech hi dat hoeft neder inder aerden ende versuchte

swaerlicken ende bedroefde hem sere, mer nochtans en hilt hi niet op mitten hertoge Phillips van Bourgondien dat conincricj van Vrancricj te verwoesten ende met allen te vernielen. Ende alsodaer nyemant en was onder heren ende princen die enige middele vinden konde om pays ende vrede te maken tusschen dese II. machtige coningen ende den hertoge van Bourgongen, alleman bescreyende ende beclagende den iammerliken staet ende die grote verderfnisse des conincricjs van Vrancricj. Ende als die tijt des barmhertichheits gecomen was, heeft God die here sijns volcs ontfermt ende heeft verwrect enen middelaer des vredes, als Lodewijc van Baer, geboren van dat Fransse conincklike gheslachte wiens moeder was coninc Ians dochter van Vrancricj, die voortijts een vroem, waerlic heer ende ridder hadde gheweest, ende nu doer ingeven des heiligen geests die wellustichheit des werlts gelaten hadde ende was geworden een Carthuysen, God dienende in groter heilicheit ende reynicheit des levens, den welken paeus Martinus die V. gemaect hadde cardinael van Cypren. Dese eerwaardige religiose ende edele vader, verhorende die destructie ende verderfnisse des edelen conincricjs van Vrancricj daer hi of geboren was, bedroefde hem mit allen seer, ende badt God stadeliken mit groter ynnicheden dat hi sijn barmherticheit tonen wilde over dat onnosele ende onschuldige volck, dat meest verdorven ende geslagen worde. Ende screef vele minlike brieven anden coninc van Vrancricj ende anden hertoge van Bourgondien sinen neve, mer hij en profiteerde noch en verwerf nyet vele, hoe wel datter twe dachvaerden ghehouden waren geweest, dye ene tot Auxoer, d'ander tot Cabiloenen.

Soe heeft ten lesten dat concilium tot Basel mitten paeus Eugenius^g die vierde doer instancie heere Lodewijcks van Baer cardinael voerseyt ende des cardinaels van Enghelant, coninck Henricxs oem van Engheland, ende meer andere groote heeren, vorsten ende princen desen tweedracht wijslick ende discretelijc mit groter voirsienicheit intercipeert ende op genomen ende daer is een generale ende feestelijcke dachvaert gheordineert ende ingheset inder stadt van Atrecht. Tot welker dachvaert van wegghen des concyliums ende des paeus gheordineert ende gheschickt worde dye cardinael des heylighen cruyces, leghaet [283r^h] mit volle macht daer in te doen ende te laten een seer devoet ende wijs geleert man, here Lodewijc van Baer cardinael van Cypren, des conincs neef. Die bisscop van Vexoer, here Niclaes proest ende cratoure, here Willem, archidiaken van Mets in Loreynen ende meerandere discrete ende geleerde prelaten. Uut den name des conincs van Vrancricj ende sijns zoens den dolphijn quamen hertoge Kaerl van Bourbon, Reinout aertsbiscop ende hertoech van Riemen. Arctur grave van Rlichemont conincstabel van Vrancricj, Lodewijck van Bourbon, grave van Vendovien, des conincs hofmeester, Christoffel van Harecourt, cancellier van Vrancricj, Guilbert here van Fayette, maerscalc van Vrancricj, meester Adam van Camericken, president vanden parlamente in die

stede vanden coninc, meester Ian Cudert, deken van Parijs des conincs raetsheren, Willem Cathenier, Steven Marchet, Johan Chartenier ende Robbrecht Marliere des conincs secretarien. Uuten name vanden coninc van Engelant waren gesonnen die cardinael van Engelant, des conincs oem, die aertsbiscop van Iorck, die biscop van Norinc die grave van Hongeyton ende meer andere vermaerde mannen geestelic ende waerlick. Totter voerseyder dachvaert quam selver in persoen die edele hoech geboren vorst hertoge Phillips, hebbende mit hem hertoge Aernt van Gelre, hertoge Adolf van Cleve ende vander Marc, grave Kaerl van Nyvers, graef Ian van Stampus sijn neven mit meer andere grote heren ende vorsten van sinen bloede ende magen. Daer quam oec mede here Ian van Hensberch biscop van Ludick, een seer liefstal ende bemint man mit CC. edelingen gecleet mit witten ende purpuren, hebbende mit hem here Gwie biscop van Doernic, die bisscoppen van Camericken, Noyoen ende Terewaen.

Alle dese eerwaerdige geestelicke prelaten, heren, vorsten ende princen waren binnen der stadt van Atrecht vergadert int iaer ons heren M.CCCC. ende XXXV. opten XXIX. dach van september, dat is op sinte Michiels dach als dat gheconcludeert ende gesloten was. Opten voirseiden dach vergadert wesende wert dair gedaen een misse vanden heiligen geest om te vercrigen gracie ende wijsheit dat dese hoghe sake comen mochte tot enen goeden ende saligen eynde. Den dienst bi den biscop van Atrecht gedaen ende alle dese heren ende ambassaten inden raet geseten wesende, wert daer gesloten ende geconcludeert, dat alle saken ende articulen die daer op gedaen ende gehandelt souden worden, dat dye souden staen tot discrecie ende seggen vanden legaet ende den anderen ambassaten die inden name vanden paeus ende des conciliums daer vergadert waren ende gedeputeert. Des souden die ambassaten vanden coninc van Vrancrijk ende sinen soen den dalphijn alssculdige offereren ende in scrifte presenteren wat si voer den onnoselen doot hertoge Ians van Bourgondien souden willen doen. Ende dier gelijken souden die coninc van Engelant ende die hertoge Phillips van Bourgondien als actoren ende impetreerders in scriften stellen hoer eyschen ende begheerten, ende dese cedullen souden partijen leveren in handen vanden legaet ende den anderen ambassaten. So hebben dan die ambassaten des voerseyt conincs ende des dolphijns sijns soens in gescriften gepresenteert coninc Henric van Engelant dat hi ende sine erven ewelic ende erflic souden besitten dat hertoechdom van Normandien, des soudmen dat vander crone te lene houden also dat uuter cronen gecomen was, ende van outs dat gehouden was, des soude die coninc van Engelant weder om resigneren ende overgeven den coninc van Vrancrijk alle dye steden, sloten ende fortressen, die hi in Vrancrijk in desen oerloge ingewonnen ende vercregen hadde, ende voert presenteerden ende submitteerdenⁱ si hem te staen tot discrecie ende seggen vanden legaet ende andere dient bevolen was.

Dye Enghelsche dit horende en wouden van alsulken presentacie niet mit allen horen, mer wouden oec hebben, dat dye coninc van Engelant soude oec bliven ende wesen coninc van Vrancrijc, also wel uut crachte vanden composicie des huwelicx voerseit als oec uut dien dat si mitten swaerde ghewonnen hadden, want si vol na al Vrancrijc becrachticht ende ingenomen hadden. Dit en wouden die Fransse ambassaten in geenre manieren admitteren noch toelaten, waer [283v] om dat die Engelschen ambassaten hem bereiden om van daen te reysen. Dit vernemende die legaten deden die Engelschen arresteren ende besetten ende leyden hem een dach van rechten, mer si en compareerden niet, ende worden als rebellen ende overhoringhe inden banne gedaen, beswaert ende weder beswaert als recht dat wijst. Ende si als rebellen appelleerden ende versmeden den banne, seggende dat si in gescrijften hebben wouden die articulen vanden coninc ende dolphijn geproponere om die den coninc van Engelant te presenteren. Ende avijs ende deliberacie daer op gehadt hebbende, soudent si des conincs meninge daer op weder overscriven, mer dat seyden si om niet van hoerre reysen impediert te worden, hopende ende daer an niet twifelende den hertoge van Bourgondyen in geenre manieren pays noch vrede mitten Franssen te maken buten consent ende wille des conincs van Engelant. Wantsi mit malcanderen een starcke alyancie ende verbant hadden gemaect ende gesworen, dye eene buten den anderen mitten Franssen niet te composeren noch enige dadinge noch pays te maken, na welker wederkeringe die hertoge hem mede bereyde om van dane te trecken.

Die legaten ende andere ambassaten dit vernemende quamen totten hertoge hem oetmoedeliken biddende doer die liefde Gods ende sijns bitteren lidens, dat hi dair noch een weinich tijts soude willen perseveren ende bliven. Des anderen dages sijn die legaten ende cardinalen mitten anderen geesteliken prelaten weder om bi den hertoge gecomen, hem soeteliken inducerende ende vermanende te willen na volgen dat exempel ons Gesontmakers (die welke hangende inden cruce gebeden hadde voer die ghene die hem cruysten), dat hi oec wilde vergeven den onsculdigen doot sijns heren vaders, allegerende dat hi mit alle eren wel doen mochte ende niet afterlaten om der aliancie ende verbants willen die hi mitten Engelschen hadde gemaect, gemerct dat den Engelschen grote presentacien gheoffereert ende gepresenteert waren vanden coninc van Vrancrijck ende die legat woude hem uutten name vanden paeus ende des conciliums mit goeden openen besegelden brieven van alsulken iurament, eede ende verbant als hi mitten Engelschen hadde gesworen, alsolveren ende ontbinden.

Ende als die hertoge na dese woerden onberoerlick ende volstandich bleef in sinen propoesten ende opnemen, siet so quam vrouwe Ysabele die hertoechinne sijn huysvrouwe, ende bat hem mit screyende ogen ende mit swaren versuchten ende om hem te bemorwen ende te brengen tot verghiffenisse viel si neder op haer knyen, biddende oetmoedeliken te willen anhoren

die doechdelike ende salige vermaninghen van desen eerwaerdigen vaderen ende prelaten der Heiliger Kercken, ende dat hi om dat bittere liden ons liefs heren Jhesu Christi wilde vergeven den onschuldigen doot sijns liefs heren vaders. Die hertoge nam sijn huysvrouwe mit wenenden ogen op vander aerden, allegerende ende beclagende alle wege den smadeliken doot van sulcken prince sijns vaders, ende also hi noch stantvastich bleef in sine hardicheit ende hem niemant mit screyen noch bidden bemorwen noch bugen en mochte, siet so stont op de legae ende cardinael des heiligen cruces mitten cardinael van Cypren als legaten des universaels Heilige Kercke ende ghingen staen int middel van allen den heren ende spraken onbeveyns-delic uut vrier herten totten hertoge aldus: "Siet, doerluchtige prince ende hoechgeboren vorste, wi hebben u gebeden ende ghi hebt ons versmaet. Wi sijn om uwe salicheyt tot u gecomen, ende ghi en hebt ons niet willen horen. Waer omme so segge ic u, ten si sake dat ghi obediert ende onderdanich sijt onse geboden, ic sal tegen u procederen ende voirt gaen uut crachte des universaels Heilige Kercke, dien wi nu ter tijt gebruiken in deser sake als tegen enen rebellen ende ongehoersamigen soen, ende sal u vermaledien. Ende dede hem mits desen woerden brengen een scoen wit broot ende dat houdende in sine handen, volcomen betrouwen hebbende in die goetheyt ende mogenthey Gods, heeft hi uut crachte sijnre commissie openbaerlic in hare alre presencie dat witte broot vermaledijt, dattet van stonden an swart worde, gelijken een cole, waer van dat die hertoge ende alle die daer [284r^j] bi stonden sere verscrieten ende vervaert waren. Ende als die legae dit selve broot weder gebenedide, wertet weder wit als te voren.

Dit ghedaen sijnde versuchte die hertoge sere perplex ende in twifele staende wat hi doen soude overmits des verbants mitten Engelschen. Ende hi hadde oec ghehoert dat die coninc van Vrancrijc mitten dolphijn sinen soen vele grote dingen hadde geproponere ende gepresenteert tot beteringe ende in recompensen des dootslachs sijns vaders, waer om hi harde sere bestont te twifelen, wat hi an gaen wilde. Ende als hi overmits sijn wenen ende claechlike woirden alle den genen die daer present ende tegenwoerdich waren tot screyen ende wenen hadde geprovoceert ende beroert, vraechde hi ten lesten mit versuchtender herten vanden cardinalen off hi wel soude mogen angaen ende maken enen particularen ende sonderlingen pays ende vrede, behouden sinen ede, obligacie ende ere, mitten coninc van Vrancrijc buten consent vanden Engelschen, dat welke si affirmeerden ende seiden dat hi dat wel soude^k mogen doen, ende dat si hem mit openen besegelden brieven uut cracht des universaels Heilige Kercke wouden absolveren van alsulken ede, obligacie ende verbanden, gemerct dat die coninc van Engellant vele grote dingen waren gepresenteert ende nergens na horen en woude, mer bleven obstinaet ende verhart in hare opinien. Ende uut desen woerden so submitteerde hem die hertoge tot seggen ende uitsprake van desen eerwaerdigen vaderen ende geestelike prelaten, ende gaf

hem luyden volcomen macht te procederen ende voertte gaen in deser saken om enen vasten pays ende zoene te maken, waer van dat si God loofden ende dancten ende ordineerden enen bequamen dach, ende vergaerden bi een, ende concludeerden ende sloten eendrachteliken mit malcanderen, dat coninc Kaerl van Vrancrijc mit sinen soen den dolphijn souden ghehouden wesen tot beteringen ende in recompensen des dootslachs vanden edelen hoech geboren vorst ende prince hertoge Jan van Bourgondyen te volbrengen ende te onderhouden alle dese na gescreven ponten ende articulen.

Inden eersten soude coninc Kaerl van Vrancrijc mit brieven ende mit sekere notabele ambassaten doen bliken ende bekennen ende openbaeric voer allen den heren vorsten ende princen gheestelic ende waeric seggen, dat den doot des edelen hoechgeboren vorst ende prince hertoge Jans van Bourgondien ware geprocureert, geschiet ende ghedaen overmits bedriechlike woerden, ende quade informacie van sommige raetsheren, boven enen vasten zoene ende payse ende dat hem altijt dien dootslach mishaghede ende noch uut gansser herten mishaechede, ende badt oetmoedeliken doer die liefde ende dat bittere liden Ons Heren, datmen hem dat vergeven wil om Gods willen.

Item datmen alle die dootslagers, consenteerders ende raetgevers noch in levende live wesende tot allen plecken soude iusticieren ende ter doot brengen.

Item dat die coninc soude funderen ende stichten inder kercken van Monstreul een vicarye van LX. gouden cronon tsiaers mit een dagelixe misse te gheschien voir die ghene die daer verslagen waren, ende van deser vicarien soude die hertoge van Bourgondien ende sine nacomelingen collatoren bliven ten ewigen dagen.

Item bi der stat van Monstreul soude die coninc doen funderen¹ ende maken een Carthuser cloester van XII. priesteren, ende soude die doteren ende begaven mit iaerlixen renten.

Item op die plaetse daer hertoghe Jan van Bourgondien doot gheslaghen ware soude hi doen rechten ende setten een groot steenen cruys.

Item soude hi noch funderen ende stichten binnen den convent vander Carthusers buten Dygioen daer hertoge Jan voerseijt begraven leyt te doen alle dage een misse van requiem op dat hoge outaer voir die siele van hertoge Janne, ende daer voir soude hi den convent assigneren ende bewisen tot ewigen daghen C. ponden parasijns iaerlicxs.

Item sal die coninc noch betalen den hertoge van Bourgondyen voer die gheslaghen ende ghevanghen eens vijftich duysent gouden rancrycse cronon van ghewichte, daer dye LXIII. of doen een marck gouts.[284v]

Item so sal dye coninc noch geuen den voerseijt hertoge voer hem ende sine nacomelingen, mannen ofte vrouwen, gherechte erfgenamen van sinen live gecomen wesende,

tot ewigen dagen te besitten ende ten eyghen te houden: inden eersten dat graefscap ende stat van Mascon mit alle sinen dorpen ende renten, ten anderen dat graefscap van Auxoure mit alle sine steden, dorpen ende nutscappen, ten derden die heerlicheit van Sint Gengon met alle sine districten ende landen, ten vierden dat dorp, slot ende casteleinscap van Bare, gelegen opter Zeine mit allen sinen toebehoren, die heerlicheit van Braye, die heerlicheit van Lucheul mit allen sinen profiten; item alle die sloten, dorpen, bosschagien, preposituren ende casteleinscappen van Mondidyer ende Peronen mit alle sine collacien, renten ende profiten.

Item so sal die coninc noch resigneren ende overgeven den voerseiten hertoge Phillips alle dye steden, dorpen, landen ende heerlicheden toe behorende der cronen van Vrancrijc, gelegen op dene side des riviers vander Zommen totter stede van Sint Quintijns toe in Veromandoys, als Corby, Amyens, Abbevijl, mittet ghehele graefscap van Pontyeu totter voerseyt rivieren toe, als die stede van Dorlens, Sint Richaert, Crevecuer, Alleux, Mortaygue, mit allen sinen toebehoren; welke landen, steden, sloten ende heerlicheden die coninc tot allen tiden sal mogen lossen voir enen sekeren somme van penningen, als doe daer uut gesproken was.

Item die hertoge sal behouden ende besitten dat graefscap van Buenen te water ende te lande ende opter zee, also lange als daer een manlic oer ende leenvolger hem ende den sinen succedeert. Ende als dan soude dat graefscap weder devolueren ende comen an der cronen van Vrancrijc. Item sal hi noch besitten ende houden ten ewigen dagen dat graefscap van Ghiesen. Item so en sal die hertoge niet gehouden wesen den coninc te doen enigen eet, noch sine vasalle, noch leenman niet worden, noch en sal den coninc niet dienen, mer sal bliven exempt ende uut ghesondert, ende mit sine successoren ende nacomelingen. Nochtans sal die hertoge uut goederherten kennisse dragen ende nemen dat die coninc sijn overste is.

Item sal die coninc beloven dat hi voert an een singulaer getrou vrient mit herten ende wercken sal wesen des hertoechs van Bourgondien in allen saken. Item des geliken sal die hertoge getrou wesen den coninc in allensaken. Noch veel meer andere loftenissen ende compromissen worden ghedaen ende uutghesproken, dye die coninck beloefde te onderhouden, die om der cortheits willen hier niet bescreven en sijn. Ende van allen desen condicien, articulen ende compromissen worden gemaect goede ende vaste brieven mit des conincs ende hertoechs ende meer andere heren ende princen segelen bezegelt, op dattet soude sijn ende bliven in ewiger memorien.

Dit aldus gedaen wesende is een ygelic mit groter bliscappen weder gekeert totten sinen. Ende hertoge Phillips wert ontfangen ende gehult in allen desen voerseiden landen, steden ende sloten als een prince ende here. Dese voerseyt coninc Kaerle was genoemt die goedertieren ende hadde bi sinen wive, die coninghinne, Lodewijc den dolphijn die na hem coninc wert, Kaerl

hertoge van Berry, Katherine die verseekert was Kaerle grave van Charloys, hertoghe Phillips soen van Bourgondien, Johanna hertoechinne van Bourbon, Ysabeel hertoginne van Savoyen ende Magdalena prinsesse van Navern.

Hoe dat hertoge Phillips beleide dye stede van Calijs. Dat V. capittel.

Also inder voerseyt payse tusschen den coninc ende den hertoge uut gesproken ende geseit was, dat hertoge Phillips soude hebben ende besitten dat graefscap van Ghysen, dwelcke die coninc van Engelant mit alle sine macht beletten woude uut sijn stede van Calis, de int graefscap gelegen is, waer om datter grote twedracht ter cause van desen opstont tusschen den Engelschen ende den hertoge, so nam dan hertoge Phillips op die stede van Calijs mit machte onder sine subiectie te brengen, ende nam voer hem dat die stede van Calys hem toe behoerde als grave van Vlaenderen. Want dat lant van Ghysen gheleghen is op die frontieren ende palen des lants van Vlaenderen. Ende also die zee vloyende is tusschen Engelant ende tlant van Ghisen, so hebben die [285r] Fransse coningen hier voertijts dat lant an hem gewonnen om daer uut den Engelschen te becrachten, want si van daen in corter uren in Engelant varen mochten. Mer naderhant als int iaer M.CCC. ende XLVI. als coninc Eduwaert die III. van Engelant victorie hadde gehat tegen den Franssen, ende hadde hem vele landen, steden ende sloten of gelopen ende ghewonnen, so heeft hi ten lesten die stede van Calijs mede beleit ende gewonnen ende die beseten tot op den dach van huden.

So heeft hem dan hertoge Phillips van Bourgondien int iaer Ons Heren M.CCCC. ende XXXVII. bereit ende groot swaer volc van wapenen vergadert uut Bourgondien, Brabant, Vlaenderen, Artoys, Henegouwen, Hollant, Zeelant ende Vrieslant. Ende bisonder uut Vlaenderen waren daer die van Ghent, Brugge, Yperen ende vander Sluys, in groter menichte uut Hollant die van Haerlem, Leyden, Dordrecht ende^m Delft mit vele vrome wapentuers. Die gemene fame ghing datter also veel gewapents volcxs was, dat allene die wagnaers soudien die stede wel bestormt ende angevochten hebben. Coninc Henric van Engelant dit vernemende heeft die stede wel beset mit een groot starc garnisoen ende volc van wapenen, ende dede dye stede voersien mit coern ende anders dat hem in sulcken belegge van node soude mogen wesen. Ende als die hertoge alle sine dingen hadde bereyt, is hi in groter moghentheit voer dye stede van Calys getogen, ende heeft die al omme beleyt, ende dede menighe assaulte ende bestorminge mit bussen, mit boghen ende andere instrumenten. Die van binnen weerden hem vromelicken mit scieten ende werpen van stenen ende dreven die vianden crachteliken van hore mueren ende

poorten. Die van Ghendt ende van Brugge waren in meninge die stede te bestormen an die side dair haer logijs was, mer die hertoge en wouts niet gehengen. Want hi hadde verstaen dat dye Engelschen in groter menichte over comen wouden ende ontsetten dye stede. Aldus waende hi eerst den Engelschen te bevechten, eer dat hi die stede bestormen woude. Waer om die hertoge hem dede benemen so haer cameran vanden bussen, so haer cruyt, so haer cloten, om te vertoeven dat si die stede niet bestormen en souden voer dat die Engelschen over gecomen waren. Waer om dat die Vlaminghen toernich worden ende namen alle hoer instrumenten ende gereetscappe ende togen buten consent vanden hertoge weder na Vlaenderen. Dwelcke die Engelschen vernomen hebbende, quamen terstont over mit ontallicke veel scepen ende mannen van oerlogen mit groten gheluyde van schieten vanden bussen. Ende als dit int heer vernomen worde dat die Engelschen over quamen ende alre meest dat de Vlamingen uutten here geruymt waren, brac elck op van sinen leger ende reysden haesteliken wech, dair latende alle haer wapenen, bussen ende andere instrumenten. Want die van Haerlem lieten daer een grote busse, genoemt Hoppenbier, ende die van Leiden een geheten Swartegriet ende waren II. vervaerlike grote stucken. Ende also dye van Ghent ende van Brugge die princepale cause ende oersake waren van desen opbreken van den belegge, so nam die hertoge grote indignacie ende evelen moet op hem luden, als hier na int vervolch gheseyt sal worden.

Item int selve iaer van XXXVII. wast alten groten storm van winde dat veel dijcken in Hollandt, Zeelandt, Vrieslant, ende in dye Betue in braken. Ende daer quam groot swaer water inden landen, waer bi dat alle dat gesaeyde coern te niete ghing, ende bederfde ende daer quam een grote sware hongher ende dyertijt onder dat arme scamele volc. Wantmen coft een schepel tarwe om een Enghelsce nobel, ende voert alle ander coern daer na. Ende dese dyertijt duerde vol na een gans iaer lang, also datter groot ghebreck was van coern onder den armen. Ende des iaers daer nae quam een grote sware pestelency ende bysonder in Hollandt, Zeelant, Brabant, int lant van Ghelre, ende voert den Rijn opwerts in Hoehduytslandt, dattet volck starf by grooten hopen in allen steden ende oeck in allen plecken [285v]

Vanden scarpn oerlogen die hertoge Phillips op nam tegen die stede van Brugge. Dat VI. [capittel].

Als nu die Vlamingen vanden belegge voer calys op ghebroken waren, so vervolchden dye Enghelschen te water dat vlyende heer, ende verdestruerden ende verwoesten dat lant van Vlaenderen mit allen seer tot ande stede van Brug. Die van Brugge bereiden hem ende ghingen tegen den Engelschen uut die hier ende daer liepen doer alle dat lant sonder ordinancie, rovende ende brandende, ende benamen hem dat wederkeren tot hoere scepen, also dat si wel over die II.M. Engelschen in diversen plecken doot sloegen. De van Brugge verhieven hem seer in deser victorien ende en wouden in die stede niet weder keren, ten ware dat die hertoge hem weder gave alsulcke privilegien, als hoer voervaders gehat hadden ende hi hem benomen hadde. Ten lesten tot goeder onderwisinge des hertogen ende sinen raet, ghingen si in die stede, mer si en wouden haer wapenen niet nederleggen voer dat hem die hertoge mit openen brieven hair privilegien gerestitueert ende wedergegeven hadde, ende daer en boven noch alle datsi begeerden te hebben. Ende wouden oec weten oft alsulke dingen ende wercken als si gedaen hadden, den hertoge behaechden of niet. Ende aldus bleven si lange tijt leggende, gaende ende staende an die marct in haer harnas om te recupereren ende vercrighen haer privilegien. Dat welcke den hertogeseer mishaechede, dat si hem dwingen wouden te doen na hoerre belieften. Mer dye hertoge dissimuleerde ende veynsde hem een wijl tijts, overmits den ontsulde die de regenten ende overste vander stede hadden gedaen, seggende alle dat gene datter gesciede was buten wille ende consentⁿ van hore^o luden. Die hertoge nam dit ovel van dye van Brugge ende reysde tot inder stede van Rysel, dair hi een groot machtich volc vergaerde uut Bourgondien, Henegouwen, uut Vrancrijc ende ander landen ende liet die sprake gaen, dat hi trecken woude in Hollant om die te bedwingen van sommige misdaden ende rebellicheden die si bedreven hadden. Ende op dat dye van Brugge geen quade suspicie ende vermoeden hebben soudn om tegen hem te willen oerlogen, so sant hi XV.C. gewapende tot Antwerpen, om manieren te maken in Hollant te reysen.

Dit aldus geschiet wesende bereyde hem die hertoge ende sat op mit alle sijn volc van wapenen ende nam sinen wech na die stede van Brugge. Ende inden wege wesende sprac hi totten here van Lille-adam, wisende op Brugge: "Siet, dit is Hollandt, dat ick beghere te castien ende tot mijnre onderdanicheit te brengen. Sijt wel ghemoet ende hebt U als een man in raet ende daet." Als die here van Lille-adam dit hoerde, verscricte hij ende sprac: "Geduchtige here, ghi sijt qualick beraden. Want sdonversienlic in die stede te vallen ende te comen, en sal U niet vorderlic wesen, noch mogelic te bedwingen. Want ten is gheen vreseliker avontuer dan te comen onder

die handen des verwoesten ende onbestuerden gemenen volcs." Doen seyde die hertoge : "Sijt niet vervaert! En ghedenct U niet, hoe wi dye stat van Parijs wonnen, dair so menich M. vroem man in was. Dus vecht vromelick, wi sullen oec dese mede wel bedwingen." "Mijn lieve here" sprac die here van Lille-adam, "ic en vrees niet, mer ic weet certein dat ic hier verslagen sal worden, ende nimmermeer weder levendich uut comen." "Ic hope" sprac die hertoge, "dat wi victorie sullen hebben, ende dat wi dye stede tot onser subiectie sullen brengen."

Die here van Lille-adam was een cloeck, subtiel ende voersichtich oerloechsman. Hi was groot ende scoen van statuere, ende hadde ronde, clare oghen als een valcke, ende was overste capeteyn ende ridtmeester vanden hertoge. So geboerdet dat opten Pijnxster dach, twe uren na middage, dat die hertoge quam gereden mit alle dit grote volck van wapenen voer die stede van Brugge ende begeerde die poorten open gedaen te hebben om doer die stedete passeren ende van stonden an die ander poorte weder uut te riden na Hollant. Als dat dye van Brugge dat vernamen, terstont admitteerden ende consenteerden si dat ende deden vergaderen alle die geestelichede vander stat, ordinerende een scone processie mit reverencien, mit cruycen ende mit vanen in te halen ende te gheleyden. Ende als alle [286r^p] die geestlike personen vanden vier bidden den oerden mitten anderen canonisien dus buten der poorten stonden, mercten si dat alle die bannieren ende wimpelen vanden prince ontwonden worden, ende stelden hem in ordinancien van oerlogen ende te willen striden. Dwelcke vernemende meester Anthonis Kiem, doctoer inder godheyt vander Preker oerden, dede dit terstont den poorterye vander stede weten, ende elck vanden gheestelicken personen liep sijns weghe. Ende terstont reet die hertoge an ende begreep die poorte vander stede.

Die here van Lille-adam, die niet gaerne in die stat en quam, reet mitten Walen ende Bourgongoenen voren in dye stat ende daer en tusschen bereiden hem dye poorters int harnas, ende quamen bi een in groten getale om den hertoge te wederstaen. Doen sant die prince den here van Lichtenvelt in die stede, om te besien of die poorters an die marct stonden om hem te wederstaen, mer hi en vant daer niemant dat hem sere vervreemde. Ende int wederkeren gemoete hem een out scamel poorter dien hij vraechde, waer alle dye poorters vander stede waren; dye welke (uut die voersichticheit Gods) antwoerde ende seyde: "Here, si sijn alle in heimelike lagen gelegen omtrent die marct, verbeyende des hertogen toecoemst." Ende hi stac sijn paert mit sporen ende reet haestelicken bi den hertoge om dit te seggen. Die hertoge als een onvervaert prince bleef houdende binnen der poorten ende sant XV.C. archiers mit andere knechten ter marct waert. Ende als si an die marct quamen ende vernamen si niemant, mer si scoten mit allen seer op die huysen roepende mit luder stemmen: "Dye stede is al gewonnen!" Ende mit desen ghecrye reet die hertoge in die stede ten halven wege in die Boverly strate. Ende hier en binnen

waren die poorters bi een gecomen ende gemoeten des princen knechten, hebbende een grote busse dye si losse lieten sonder clote op dat Fransse ende Bourgonsse heer, ende maectense mit dien scote alle vluchtich. Doe sloegen die poorters vromelic op dat gestroeyde heer, hier ende daer doer die stede lopende, wel tot XV.C. mannen ende daer bleefdie vrome here van Lille-adam mede verslagen. Dye hertoghe die in groten node ende periculen was, meende mitten sinen weder uut die poorte te riden die hi in gecomen was, mer hi vantse ghesloten. Ende siet, so was daer een smit geheten Parlant die mit sinen instrumenten die poorte mit crachte op sloech, ende lyet den hertoge mit alle sinen volke uut riden sonder meer perikels. Den welcken smit die van Brugge namaels deden onthoefden ende quartieren als een verrader. Mer die prince dede sinen sonen weder verheffen ende brochtse tot ridders staet, ende alle die doden worden begraven in Sint Janscloester.

Des anderen [daechs] daer na sloegen si uut haesticheit ende groote verwoetheden ter doot Mourijn van Wassenaer, scout van Brugge, ende liepen mit groter onstuericheit ende woesticheit doer alle die cloesteren, kercken ende andere heimelicke plaetsen om te soecken dye regenten ende princepale vander stadt, dye si vermoeden te weten van desen opsette; mer si en vonden niemant. Want si alle uut die stede gelopen waren na Rysele bi den hertoghe. Ende dit niet ghenoech wesende bedreven si noch veel meer tegen den princelicke maiesteyt, verwoestende ende destruerende alle dat hem toe behoerde ende togen mit groter macht voer tcasteel van Koekelaer, menende daer op te vinden enige van des princen volck ende vanden rade van Brugge. Mer si en vonden daer niemant op, ende si worpen dat casteel ten gronde toe neder. Des ghelijken deden si mede dat casteel te Duynkercken, berovende ende spolierende dat van alle datter op was. Daer na toghen si voert casteel te Malem dat si mit crachte wonnen, ende setten daer op eenen cappeteyn een poorter van Brugge genoemd Simon van Haspegouwen, ende was een pelsmaker, ende den stede sere getrouwe mer sonder ere; want hi strengelic vervolchde des princen dienres, die vanghende ende dootslaende daer hi konde.

Ende als dye prince uuter stadt was ghereden, hadden die van Brugge wel twe hondert gevangen van des princen dyenres, dye sy alle deden rechten op een scavot mitten swaerde, tot [286v] smadenis ende spyte vanden prince. Mer die vrouwe van Gruytsen verbatter XXII. van dyen, datmense niet en dode wantet edele luden kinder waren, ende worden den prince weder gesonden. Daer na togen si voer Den Damme dat si wonnen stormenderhant, ende verbranden alle die huysen, pilgerende ende berovende dat stedeken, ende sloegen daer doot vele van des princen volc. Van daen togen sivoer der Sluis ende bestormden dat mer si en mochtens niet winnen, om dattet wel beset was ende vromelick wederstaen worden van die van binnen. Die prince leyde vele lagen over al die van Brugge te bedwingen, so dat dit oerloge duerde omtrent

II. iaren lanc. Die cappetein van tslot te Malem, Simon Pelsmaker van Haspegouwen, vervolchde uutmater seer des princen dienres ende dede hem vele scaden ende smadenissen, ende bi lancheden van tiden sijn die heren vanden rade overmits grote onsculde voer den hertoge gedaen weder binnen Brugge gecomen.

Op een tijt quam die here van Gruythuisen mit M. ghewapende ghereden voer tslot van Malem in meninge dat te bestormen ende te winnen, ende dreychde desen Simon Pelsmaker te hangen an enen boem, ten ware dat hi den hertoge dat slot terstont op gave. Mer Simon als een onvervaert man en achte sijn woirden niet ende verachte den here van Gruythuisen, waer om hi dat slot starckelic dede bestormen ende an vechten, ende die opten huse waren deden die van Brugge een teyken mit brande ter toornen uut om succoers te hebben. Dit vernemende die here van Gruythuisen reet snellicken van daen, verduchtende den coemst van die van Brugge. Daer na worde dese cappetein Simon bedriechliken ende looslicken gevangen ende voer den hertoge ghebrocht. Dien woude doen onthoefden. Als die van Brugge dit vernamen, vingen si alle den raet vander stede, ende wouden dye weder doden indien haer cappetein gedoot worde, waer om die raet van Brugge anden hertoge screven, biddende oetmoedeliken dat hi Simon niet doden en wilde, oft anders si souden alle mede moeten sterven. Ende aldus wert dese Simon van Haspegouwen die pelsmaker quyt gelaten ende leefde menich iaer daer na.

Die hertoge ontsach hem sere te oerlogen op dye van Brugge, verduchtende te storten dat bloet sijnre ondersaten, mer docht die bi andere middelen ende manieren te brengen tot sijnre obediencien. Waer om hi een mandament ende gebot dede gaen doir alle sine landen ende steden, datmen die van Brugge als rebellen op nemen, arresteren ende vangen soude. Ende also Brugge lach int middel van alle sine vianden, dus en mochten die poorters nerghens een hoeft uut steken noch haer comanscap doen. Waer om dat alle die nacen vander comanscappe die te Brugge pleghen te converseren, die stede lieten ende toghen van daen ende bleef aldus dye stede lange tijt staende sonder neringe ende comanscappe ende wordevan dage te daghe altijt armer, want si over al gearresteert ende gevangen worden, ende quamen mit hoerren groetmoedicheit ende rebelheit tot groter kativicheit ende armoede.

Hoe dat dit oerloge ende twedracht gesoent worde. Dat VII. capitel.

Als dit oerloge dat seer fel ende quaet was tusschen den hertoge van Bourgondien ende die stede van Brugghe twee iaer lange gestaen hadde, ende binne n desen tiden die hertoge mitten Engelschen versoent ende hertoge Kaerle van Orliens die langhe in Engelant gevangen hadde gelegen mits hulpe ende toedoen des hertogen van Bourgondien uuter vangenissen verlost was, so versochten die van Brugge mit groter instancien ende oetmoedige stadige gebeden ende supplicacien an den voerseyt hertoge van Orliens, an vrouwe Ysabele hertoechinne van Bourgondien, hertoge Jan van Cleve, grave Kaerl van Nyvers ende an grave Jan van Stampus gebroederen laborerende ende arbeyende om enen vasten pays ende zoene te maken tusschen den voerseiten hertoge Phillips ende die stede van Brugge. So worde een dach gedetermineert ende geset, tot welken dage die hertoechinne mitten^d voerseiden twee hertoghen van Orlyens ende Cleve binnen Brugge quam om vanden payse te tracteren, ende toende den poorters van Brugge [287r] enen besloten cedele, seggende dat die hertoge inden eersten volbrocht woude hebben alle dat daer in gescreven stont eer dat hij van enigen payse tracteren wilde.

Soe begreep dan dese cedele dat alle die cappeteinen die in dese cedele gescreven stonden ende den hertoge ende den sinen tegen gestaen hadden in desen oerloge tot XVIII. toe ter iusticien setten soude ende rechten mitten swaerde. Die poorters die sere begeerden pays ende vrede ende nyet en achten op die articulen vander cedele, admitteerden ende lieten toe alle dat daer in begrepen mochte wesen. Waer om des anderen dages Pieter Thent, Dyonijs Bruyn, Iacob Mesken mit noch XV. worden op een scavot mitten swaerde gerecht. Daer na so maecten dye hertogen van Orliens, van Cleve mitten anderen princen ende heren enen vasten pays in aldusdaniger manieren en condicien als hier na volcht. Als dat een seker getal vanden notabelsten poorteren van Brugge souden den prince te gemoete gaen barvoets mit bloten hoofde een myle weechs, ende bidden den prince om verghiffenisse van hore misdaet.

Ende als den dach gecomen was dat die prince inder stadt comen soudededen si alle die straten ende husen costeliken verchieren mit tapezerien ende andere lakenen. Soe ghingen dan die gedeputeerde vander stede den prince te gemoet mit vele vanden poorters ende vielen hem te voeten begerende genade van haer misdaet. Den welcken dye prince doer den scout van Brugghe liet weder op staen ende vergaf hem alle dat si tegen sine princelike maiesteyt gedaen hadden. Dit ghedaen sijnde ghingen alle die gheestelicke ordenen mit schoenre processien den prince te ghemoet ende leyden hem mit sange ende mit love inder stadt. Ende inder stat comende wert hem alsulcken reverencie, ere ende triumphe bewesen, die nye tot gheenem tiden dair te voren ghesien noch gehoert en was. Ende alsoe men doen seyde, waert sake gheweest dat God dye here

selver in personen uuten hemelen daer ghecomen hadde, so en hadt men gheen groter noch waerdigher noch costelicker reverencie ende eerwaerdicheden mogen bewisen dan nu desen hoech geboren vorst ende prince bewesen ende gedaen worde. Want inden inganc vander poorten stonden boven opter poorten boven C. trompers, die hem blideliken groeteden, ende maecten sulken gheluyt dat dye aerde sceen te beven vanden geluyde. Item vander poorten tot in sinen palayse dat een groot stucke weechs is waren alle dye husen van boven tot beneden opten aerden verchiert ende behangen mit rodenen lakenen. Item byder capellen vander colommen ons heren was geordineert een batament spul vander kinsheit ons heeren, dat seer devoet was an te sien. Item bi Sinte Ausbert kerck was een batament spul gheordineert van der besnidenis^r ons [heeren]. Item voer dat convent vanden Prekers was een batament spul hoe dat Judas Onsen Here verriet ende hoe hi den rechter Pylato ghelevert wert dat seer ynnichlic ende devotelick tanscouwen was.

Ende als hi quam an die Molen brugge was dair geordineert die boem van Yesse seer uutermaten costelic ende cyerlick bereyt mit die XII. coningen, ende boven opten boem saten menigerlei constenaers van musyken die soetelic ende melodycken songhen mit allerley instrumenten als orgelen, herpen, luyten, clavicordien velen ende andere sonder ghetal, also dattet scheen te wesen een aertsch paradijs voer welcke plaetse dye prince mit sine heren lange tijt stille houdende bleef, verwonderende van die grote subtijlheit ende costelicheit des boems. Van daen quam hij an den burch ende dye poorte, daer hij doer lijden moste was van boven tot beneden, binnen ende buyten al vergult. Ende binnen stont een toerne, ende voer die doere vanden thoerne ghemaect een naect kindeken, dat mitter eenre hant an die poorte clopte doen die prince quam, ende mitter ander hant namt sijn scamelheit in die hant om den prince te bepissen. Ende doen worde den prince enen costelijken gulden croese in die hant ghegeven, ende ontving daer in dat uuten live vanden kindeken liep, dwelc was costelijcke rode wijn, ende dye prince [287v] dranck ende gaft voert den hertoghe van Orliens ende den anderen heren om mede te drincken, ende dit was seer subtijllic ende constelick geordineert mit loden pypen ende goten lopende onder der aerden.

Ende als hij quam voer der stathuys was dair geordineert een scone fontein, mit eenre mueren om gaende, die an dene side vloyde, ende an dander side ebbede, ende int middel vander fonteynen stont een colonne, op dye welcke stont een swarte moriaen ende hadde in sinen mont enen floeyt, daer schone witte wine uut liep, ende bi desen stont een figuer van eenre naecter vrouwen uut welker een borste liep witte wijn ende andere soete witte melcke. Ende omtrent deser fonteynen inden water waren II. zeeridderen spelende soetelic ende amoreuselic mit eenre meerminne oft zeeionffere, ende elck dye wilde dranck uut deser fonteynen dat al claer scoen

wijn was. Van dane quam hi in die strate genoemt dye Brocamer daer een fonteyn stont van XX. toernen, daer oec allerley wijn uut liep van diversen coloren. Doen quam hij voer dye poorte des casteels, daer een figuer stont van eenre camelen in allen schine oft hi gheleeft hadde. Daer op sat een swart moriaen die oec sceen te leven. Daer en boven was des princen palays boven ende beneden behangen ende gecyert mit costelicke tapeten ende andere lakenen. Boven allen desen waren daer noch vele costelicheden ende triumphen van batamenten ende andere singulare uutgesochte nyewicheden diemen niet wel en soude konnen uitspreken, ende hier gelaten worden om cortheit, etc. Die alle te samen ghesciet ende gedaen sijn ten coste der stede van Brugge.

Item tot emende ende beteringe des princelike maiesteyts ende voer sine iniurie was geordineert dat die van Brugge opter stede daer si den prince die voetval deden ende gracie vercregen doen setten souden een groot stenen cruys, mit enen stenen tafele daer an ende daer mit letteren in gegraveert ende gehouden die sake vander misdaet. Item diepoorte diemen hiet die Bovery poorte daer die prince in gecomen was ende tot sinen wille niet weder uut comen, soude ten ewigen dagen vast toe gesloten bliven, ende men soude een ander poorte ordineren om uut te gaen, mer men soude daer van maken een capelle, ende daer in fonderen ende stichten een vicarie van LX. ponden conincs munte tsiaers, tot behoef eenre dagelixer missen, diemen alle dage dair doen soude bi een capellaen tusschen VIII. ende IX. uren des smargens voir alle der geenre sielen die daer verslagen waren. Ende die vicarius ofte cappellaen van deser vicaryen soude sijn woenstat ende residencie hebben in deser capellen ende die grave van Vlaenderen ende sine nacomelingen souden wesen ende bliven tot ewigen dagen collatoren ende patroenen van deser vicarien. Ende in deser capellen soudmen doen scilden ende scriven dye sake waer om dat dese poorte tot eenre capellen geordineert ware.

Item in recompensen des doots vanden edelen baroen ende ridder den here van Lile-Adam souden die van Brugge sijn lichaem doen begraven in Sinte Donaciaens kerke ende tot sijnre eewiger memorien doen maken sine sepulture, een groot stenen beelde mit sine wapenen. Ende voer sine siele, die siele des scouten Mourijn van Wassenaer ende Iacobs sijns broeders, ende alle der geenre die die van Brugge hadden doen onthoefden ende rechten laten doen iaerlics een ewige memorie mit een vigelie van IX. lessen als dat gewoonlic is, ende des anderen dages een singende misse van requiem, tot welker missen die burgemeesteren, scepenen ende rade van Brugge gehouden souden wesen te comen selver in personen ende noch XXIII. eerbare personen elc mit een waskeerssen in die hant van VI. pont wasse, ende sullen die houden bernen also lange dat officie vander missen duert, ende men soude elc van dyen geven van sinen zalarij III. Vlaemsse groten. Hier en boven souden noch die burgemeesteren, scepenen, dekenen

ende raetsheren vander stede, als si des versocht worden den prince, als hi inder stede quame, oft sine gedeputeerde een voetval doen ende beloven ende sweren te onderhouden alle ponten ende articulen, inden zoenen uut gesproken ende bescreven waren. Ende boven alle dese ponten souden die van Brugge den prince noch geven voer hoere misdaet ende scade die si gedaen hadden CC.M. Phillipse scilden ende meer andere dingen die si doen souden, die om der cortheits willen hier gelaten worden.[288r]

Van een groot oerloge ende waterstriden die die Hollanders ende Zeelanders hadden tegen den Oesterlingen. Dat VIII. capitel.

Inden iare ons heren M.CCCC.XXXVIII. stont een groot fel oerloge tusschen den Hollanders ende Zeelanders an dene side teghen dye Oestersche steden als Lubeck, Hamburch, Lunenburch, Wismeer, Rostwijck ende Zonde. Die cause ende sake van dese oerloge was dese: daer was een twedracht in iaren voerleden gheweest tusschen den Hollanders ende die steden voirseit. Ende mit dese steden waren toe gevallen die Venechianen, Spangers ende die van Pruchen. Die Hollanders uut rechter simpelheden voeren te water oestwaert ende westwaert doende haer comanscappe, ende dus varende worden si vanden Oesterlingen beroeft, gheslagen ende sonder compassie gevangen ende in karkeren geleyt. Ende deden den Hollanders grote ende onverwinlicke scade, waer of dat een groot kijf ende twedracht tusschen hen beyden opgestaen ende gheresen is. Dye hertoge beteikende enen determinaten ende sonderlinghen dach om te spreken van pays ende zoene. Die Oesterlingen senden ten voors. dachvert II. notabele mannen, als here Henric Rapesilver ridder, geboren van Danswijn, ende here Henric Voirraet ridder, geboren van Lubec. Die Hollanders senden oec hoer ambassaten, onder die welcke dat ene was genoemt Evert Jacobs soen burgemeester van Amsterdam, ende hadde mit hem gebrocht in scriften alle die scaden die die Oesterlingen binnen desen tiden hadde gedaen, die welke estimeert ende getaxeert wert boven die L.M. gouden gulden.

Ende als daer vele dingen ende woerden getracteert ende gehandelt worden, spraken ten lesten dye Hollanders ende seyden: "Siet, ghi heren, daer en sal niet meer of worden ende wi en willen anders niet doen, dan kiest een van beyden: restitueert ende gheeft ons onse scade van u luden ons gedaen, of gaet een openbaer oerloge an tegen ons, ende dat doende sullen wi onse scade wel verhalen." Op dese woerden namen die Oesterlingen haer deliberacie ende ontseiden die Hollanders te vier ende te swaert. Ende mit desen antwoerde togen si elc weder totten hoeren, reporterende watter getracteert ende ghedaen ware. Die Hollanders bi consent ende believen

vanden hertoge deden maken in Zeelant ende in die steden van Hollant, als Haerlem, Amsterdamme, Hoern, Enchuysen, Dordrecht, Goude ende Rotterdamme ende anderen steden van Hollant, Zeelant ende Vrieslant vele oer-loechscepen ende versagen hem van veel vrome soudenyers, knechten ende boets ghesellen mit cloecke cappeteinen ende mannen van oerlogen. Dese aldus vergadert wesende togen si ter zeevert in groten getale, wel versien van allen des men ten oerloge behoevende was. Ende daer tegen quamen die Oesterlingen seer vromelic wel toe gemaect mit scepen van oerlogen ende gescutten.

Mer ten bate hem luden niet, hoe cloec, hoe stout ende hoe vroem ende starck si waren, die Hollanders benamen hem XX. grote schepen, ende daer toe III. crayers comende uut Pruchen, geladen mit zout ende andere dingen, ende onder dese scepen was oec een craeck geladen mit allerly goet toe behorende den Venechianen daer si uutermaßen veel goets ende scats in vonden, dat si alte samen roofden ende deelden onder malcanderen. Ende dese crake wert in Zeelant ghevoert ende verbrant. Op dese tijt deden dye Hollanders den Oesterlingen ongeliken meer scaden van pilgeringe ende roevinge, dan hem te voeren vanden Oesterlingen gedaen was. Ende dit selfde hadde dese here Henric Rapesilver ridder van Danswijc den Oesterlingen te voeren ghepropheteert ende gheseyt seggende: "Die leeuwe slaept nu, mer siet dat ghi hem niet en verwrect. Ende wrecty hem, siet toe hoe dat ghi hem weder stillet." Dye Hollanders ende Zeelanders waren so cloeck ende in soe groter menichte opter zee, datmen in lange tiden anders gheen schepen opter zee en vernam dan dese, ende in een teyken van desen hinghen si besemen an haer maersen, dat si die zee gevaecht ende scoen gemaect hadden van anderen scepen haerre vianden. Ende so wat ghevangen die Oesterlingen hadden vanden Hollanders ende Zeelanders, die tracteerden ende handelden si sere ende onmenschelicken ende be[288v]slotense in donckere karckeren, pinende mit menigerley tormenten mit honger ende dorst sonder enige barmherticheit, mer die Hollanders leefden mit hore gevangen seer sachtliken ende genadeliken ende tracteerdense seer goedertierlic. Dit oerloge duerde omtrent III. iaer lang.

Soe ist gheboert op Sinte Iacobs dach apostel [25 juli], dat III. grote Oesterse scepen van oerloge quamen gezeylen omtrent Noerwegen, vanden welken een cloec vroem oerloechs cappetein was een gheheten Pieter Brant. Die Hollanders meenden dattet van hore scepen waren geweest ende seylden naerder ende vraechden den patroen wie si waren. Si seiden: "Uut Oestlant ende Pieter Brant is onse hoeftman." Doe seyden die Hollanders: "Margen sullen wi u strijt leveren ende an boerde leggen." es anderendages als die zonne op genaen was, quamen die Hollanders mit VI. scepen geseylen, mer niet also groot als die III. Oesterse, ende waren starc omtrent V.C. ende L. mannen van oerlogen om den Oesterlingen te bevechten. Als die Oesterlingen dese VI. scepen sagen, hilden si hair spot daer mede en verachtense ende spraken:

"Coemt hier naerder ende wi sullen alle u VI. scepen setten in een van onsen scepen." De Hollanders quamen vromeliken an ende leyden an boert ende bestonden tegen malcander hants gemeen te worden ende die Hollanders hadden hem daer also dat si die III. scepen machtich worden ende cregen daer in een groot swaer goet ende rijcdomme. Ende namen den hoeftman Pieter Brant ghevangen mit veel andere. Daer wasser mit allen veel verslagen ende gedrenct. Ende sy brochten dese scepen mitten ghevangen in Hollant tot Hoern ende si deelden den rove ende die gevangen onder malcanderen. Ende Peter Brant die cappetein quam enen goeden man te lote die hem goedertierlic tracteerde.

Een wijl tijts daer na vercreech dese Pieter Brant oerlof van sinen here dien gevangen hadde ende reysde op sekerheit in Oestlant ende sprac openbair aldus tot sinen mede lantsmannen den Oesterlingen: "Wi onsalige tyranniseren seer tegen den Hollanderen andoende dien vele tormenten ende pinen ende laten die van honger ende dorste sterven in duysteren karkeren. Mer si als edele ende barmhertige kersten menschen tracteren ende bewisen ons grote vrientscap, want dus wel gehabituert ende ghecleet ende mit dus vele ghelts hebben si mi laten gaen op mijn sekerheit ende tot sulken dage weder in te comen." Ende also dese Pieter Brant een eerbaer ende notabel man ende seer gheestimeert ende geacht was onder den Oesterlingen, so geloefden si hem te bet, ende doer sine informacie ende woerden hilden si op van meer te oerlogen. Ende inden iare ons heren M.CCCC. ende XLI. op Sinte Dyonijs dach [26 febr.] was een dachvaert gehouden tot Coppenhaven ende dair worde een bestant gemaect XII. iaren durende tusschen den Hollanders ende die VI. Oestersse steden voerseyt Ende inder selver dachvaert wert oec een pays ghemaect tusschen die van Pruchen , den coninc van Denemarcken ende den Hollanderen.

Item inden iare M.CCCC. ende XXXVIII. doen dit oerloge anstack, wasser een grote brant binnen die stede vander Goude des dages na Sinte Bertelmeeus dach [25 aug.] van tsavonts te VIII. uren tottes smargens te VII. uren, so dat datmeeste deel vander stede sere verbrande ende alsoet op die tijt een vloyende water was inder Ysele, so salveerden ende berchden die luden vele scats ende goets in die scepen die inder haven lagen.

Hoe dat hertoge Phillips onder hem brochte dat hertoechdom van Lutselenburch ende wat oerloge hi daer om hadde. Dat IX. capitel.

Inden iare Ons Heren M.CCCC. ende XL. sceyde van deser werlt vrouwe Elisabet hertoechinne van Lutselenburch, die eerst tot enen man gehat hadde hertoge Anthonis van Brabant, hertoge Phillips oem van Bourgondien, ende na sijnre doot nam si te man hertoge Jan van Beyeren, hertoge Aelbrechts soen. Ende also si sonder blikende geboorte gestorven was, so hadde hertoghe Willem van Sassen behendeliken ende bedriechliken dat hertoechdom ingenomen ende becrachticht. Hertoge Phillips die hem vermat van rechts wegen dit voors. hertoechdom toe te behoren, vergaerde uitermaten veel gewapents volcs om dat weder te conquereren ende te vercrigen, ende quam daer mede int lant van Lutselenburch ende wanterstont II. princepael steden [289r] * als Haerl ende Thienout mit meer andere cleine stedekens ende sloten. Daer na beleyde hi die grote stat van Lutzenburch metten grave van Vendoyme, den grave van Vernenburch, den grave van Stampus ende mitten grave van Vandorp mit veel meer andere heren, ridderen ende vrome sciltknechten. Die hertoge van Sassen hadde binnen der stat gestelt enen cappetein gheenoemt die grave van Ghelijkom. Ende als si menige scermutsinge ende handelingen van wapenen teghen malcanderen hadden gehat, wert daer an beyden siden gemaect een bestant.

Ende binnen desen bestande quam die grave van Ghelikom uuter stat mit vele edelen ende ridderen ende ghinc totten hertoge van Bourgondien die dair stont voer sijnre tente lenende op sijn swaert, ombecingelt mit vele grote heren, vorsten ende ridderen. Ende reverencie gedaen sijnde sprac die grave overluyt totten hertoge: "Doerluchtige ende hoechgeboren vorst ende prince, mi verwondert alte seer dat ghi boven recht ende iusticie u vermeet te conquereren dat hertoechdom van Lutselenburch ende oec mede dat ghi nyet en ducht noch en vreest dye toecomende grote bloetstortinge der kersten menschen. Want siet, eer yetlanc sal tegen dy comen mit groter macht die mogende hertoge ende vorst van Sassen mit sinen oem dye keiser van Romen, mitten hertoge van Beyeren ende mit meer andere Rijnsche ende Overlantse heren van sinen bloede ende magen." Doen sprac die grootmoedige prince hertoge Phillips: "Here grave, ghi extolleert ende verhevet sere uwen prince, den hertoge van Sassen ende sinen vrienden ende magen, ende voirwaer, het is een groot ende machtich prince. Nochtans sal ic mit alleen mine ondersaten hem ende alle sine hulperen hier verwachten. Ende als hi hier gecomen sal wesen, als ghi segt mit so groter macht van volcke, om te verhoeden dat uutstorten des kersten bloets, ende hoe wel hi een ionck, starc ende vroem man is, ende ic out van iaren bin, nochtans sal ic tegen hem allene te velde comen om te vechten om die overhant. Ende ist sake dat hi mi verwint, ick

hebbe niet meer dan een enigen soen een kint van VI. iaren, hi trecke dan in mijn lant ende verwoeste dat mitten viere ende swaerde, ende doe mit sine adherenten ende hulperen alle dat hi mach. Ende ist sake dat ick hem verwinne ende te boven gae, ic sal den Rine op varen ende tonen minen macht, also datmen over C. iaren daer of sal weten te spreken. Ende ic belove ende beswere u bi die mogentheit Gods ende mijnenridderscap, dat ic hem ende alle sine hulperen hier XIII. dagen lang verwachten sal, ende ick en sal stede noch slot bestormen, op dat hi te sekere comen mach."

Ende mit desen namen si oerlof an malkanderen, ende die grave toech weder in die stat. Ende also daer niement binnen XIII. dagen en compareerde noch en quam, so heeft here Cornelis, een onversaecht ridder, des hertogen bastaerts soen van Bourgondien, op eenre nacht die stadt beclommen ende ghewonnen. Ende die grave mit alle sine knechten quamen heimelicken wech uuter stat. Ende die hertoge quam met groter triumphen inder stat ende besat die mit alle dat hele lant voirtan alle sine dagen rustelic ende vredelick. Ende hi sette daer als een regent ende bewaerder des lants den voors. vromen ridderen heere Cornelis sinen bastaert zone om dat te regeren ende te beschermen.

Hoe dat here Roelof van Diephout biscop van Utrecht onder sine obediencie creech die iurisdictye int geestelic van tlant van Hollant ende Zeelant, ende van enen groten oploep ende rumoer datter was binnen dye stede van Amsterdam ende hoe vrouwe Ysabele hertoechinne van Bourgondyen in Hollant quam. Dat X. capitel.

Daer na inden iaren ons Heren M.CCCC.XLI. so heeft here Roelof van Diephout biscop van Utrecht doer wille ende geboden des mogenden prince hertoge Phillips van Bourgondien weder onder sine geestlike iurisdictie ende obediencie gecregen die steden ende dorpen des lants van Hollant, Zeelant ende Vrieslant. Want sijnder den tijt dat here Sweer van Culenburch biscop van Utrecht vanden paeus Eugenius ende dat concilium van Basel gedestitueert ende beroeft was, ende hi uuter stat van Utrecht verdreven, dwelcke ghesciede int iaer ons Heren M.CCCC. ende XXVI., so hadden hem[289v]die Hollanders of getogen vander obediencye des stoels van Utrecht tot desen dagen toe. Ende als here Sweer te Basel gestorven was, adhereerden si de electie van here Walraven van Moers die van sommigen verdreven canonicken hem tot enen biscop van Utrecht gecoren hadden. Mer die grootmoedige prince die desen twedrecht ende sceydinge niet langer gehengen en wilde onder sine ondersaten, geboet op sekere grote peinen,

also inden crisdome van Utrecht en ware nyet meer dan ene harder, woude hi oec dattet ware één scaepscoye.

Omtrent dese tijt als inden iare ons Heren M.CCCC. ende XLIII. is een groot rumoer ende oploep geresen in die steden des lants van Hollant overmits die partijen vanden Hoecxen ende Cabbeliaus dye teghen malcanderen op stonden, ende dat in deser manieren: also als voer geseyt is hadde hertoge Phillips onder sine subiectie ende onderdanicheit XVI. lantscappen ende want hi in elck van dien selver in persone niet wesen mochte om recht en iusticie te doene, waer omme dat hi in sommige van dien heeft geconstitueert ende geset presidenten, regenten ofte stedehouden die den ondersaten uut sinen name recht ende iusticie doen soudent, ende heeft inden landen van Hollant, Zeelant ende Westvrieslant geordineert ende geset als stedehouder here Huce van Zantes om mitten heren vanden rade die vanden prince dair toe geordineert ende gestelt waren den volcke vanden lande recht ende iusticie te doen. Ende als dese voers. here van Zantes van sine officie gededitueert ende beroeft was heeft die prince in sine stede gecoren ende geset here Willem van Laleyn ridder uut Henegouwen, wiens dochter here Reinout van Bredenroede, here van Vianen ende Ameide genoemt Yolent tot enen wive genomen hadde.

So bestonden dan dese II. partijen sere vreseliken tegen malcanderen op staen binnen Amsterdam, Haerlem ende bisonder binnen Leiden, want die rectoren ende regeerders vander steden hadden den prince so grote somme van penningen beloeft te geven, dat si die niet wel betalen mochten sonder grote exactie ende scatinge vander poorterien der steden. Ende die regenten vander steden waren doen ter tijt al meest vander Hoecxen partye, nochtans hadden die andere vanden oversten der Cabbeliaus partye in dese bede ende somme van penningen mede geconsenteert. Ende om den prince te voldoen van sinen bede ende beloefde somme van penningen, soworden die exchysen sere verhoecht, ende die poorterie sere beswaert, ende verbonden hem mitten oversten vander andere partijen, waer uut dat een grote twist ende twedracht tusschen dese II. partijen opstont.

So is dan op S.Pietersdach ad vincula [1 aug.] een groot oploep geschiet binnen die stede van Amstelredam, want die Hoecxen veriaechden ende verdreven alle die Cabbeliaus ende dye daer an cleefden uut hore steden, ende quamen binnen Haerlem ende hadden daer haer toevlucht als tot hore vrienden. Ende die regenten vander stede deden terstont soudenieren ende knechten binnen der stede comen om die te bescremen onder welken dat mede was ioncheer Ghijsbrecht des heren soen van Bredenroede ende here Reynouts broeder, ende bleef daer binnen so lange dit oerloge duerde. Ende bi wilen quam dese here Reinout mit vele soudenyers binnen Amsterdam om die stede in goeden ponten te onderhouden, ende dese twedracht stont lange tijt. Ende die

regenten vander stede verbanneden ende verdreven oec uuter selver stede alle die fautores ende poorters die mitten Cabbeliaus toevielen ende adhereerden.

Hertoge Phillips op dese tijt binnen Brussel leggende, ende dese mare snelliken vernomen hadde van desen groten ende hateliken twedracht ende partye, sende dair terstont mit een eerlic geselschap sine huysvrouwe Ysabele hertoechinne, om mit wijsheden dese twedracht neder te leggen ende weder enen nyewen pays maken. Ende comende ter Goude wert si daer eerlicken ontfangen ende van daen toech si in stGravenhage, ende blivende daer een wijl tijts leggen ende binnen desen tiden quamen meest alle die heren ende ridderscappen vanden landen bi haer om mit raet ende daet haer assistencye ende bystant te doen. Als here Franck van Borselen grave van Oestervant, Reinout here van Bredenroede, Jan here van Egmont, Henric here van Wassenaer, Willem here van Yselstein baroenen, Willem heer van Naeldwije[290r^s] Gerrit van Poelgeest riddersen, Adriaen van Raephorst, Gherrit van Zijl, Jacob vanden Woude, Willem van Alkemade met meer andere heren ende sciltknappen uut Hollant.

Vanden oploep die doe ter tijt binnen Haerlem was, ende hoe die prince enen anderen stedehouder sette. Dat XI. capitel.

Ende als die prinsesse aldus inden Hage lach ende tracteerde dagelixs mitten heren ende ridderscap vanden lande om dese bede ende twedracht te doen cessen, so is op die selver tijt een grote oploep gesciet vanden poorters van Haerlem tegen die regenten vander stede ter cause vander selver sake als vander exactien ende grote scattingen ende belastingen der poorteren. Op een tijt als op enen margenstont quamen een deel vanden poorters tot Claes van Adrichom ende Huge About burgemeesteren ende hadden vele scarpe woerden tegen malcanderen vanden beswaringe ende opsettinge vander excysen. Die burgemeesteren die seer hoemoedich waren spraken dese poorteren seer scarpeliken ende wredeliken toe, also datter een groot rumoer inder kercken worde, mits dat hoer woerden hart ende fel waren, also dat Claes van Adrichom mitten sinen uuter kerken ghinc tot sinen huse staende opten hoec van Sint Iansstrate ende dier geliken sijn ionger broeder genoemt Simon van Adrichom ende was vander andere partye, ende greep alle die wapenen ende instrumenten van oerloge als swaerden, pieken, kusen ende trat in dat vleyshuys ende sprac totten vleyshouders: "Hebdi nu moet ende mansherten, so volcht mi." Ende ghinc mittien over tsant mit alle sinen geselscappe tot sinen huse, staende in die Conincsstrate ende siet, die vleyshouders ende alle die van sijnre secten ende partijen waren volchden hem, ende die ander partie sloegen die grote clocke om die poorters bi een te vergaderen. Ende dier

geliken vergaerden die Hoecs partye in enige husen om hem te bescermen tegen den Cabbeliaus ende den poorters. Doe quamen die poorters mitten genen die vander Cabbeliaus partye waren, ende beleyden Claes van Adrichom in sijn eygen huys, ende deden menigen listicheit om hem uuter stede te verdriven ende daer was een groot rumoer ende oerloge onder die poorterie, want die binnen den huse waren scoten mit allen seer ter stewert in mit bossen ende bogen ende daer wortter vele gequetst ende dootgescoten.

Die hertoechinne dit vernemende sende terstont enen ridder van hore dienres mit here Gherrit van Zijl ridder ende geboet den poorters van des herenwegen dat si terstont hoer wapenen souden nederleggen, dwelcke si van stonden an deden. Ende die hertoechinne stelde hair opten wege mitten here van Borselen grave van Oestervant, diet mitten Cabbeliaus hilt, ende mitten stedehouder here Willem van Lalein diet mitten Hoecxs hilt, om tot Haerlem te trecken ende alle twist ende onlede nederleggen, ende dese II. heren reysden voer, eer dat die prinsesse quam, ende als si gecomen waren tot Hillegom, vernam here Willem alsulke tidinge dat hi wederom reisde inden Hage. Want die van Haerlem souden hem doot geslagen hebben, mer die grave van Oestervant^t mit sine adherenten reet voirt binnen Haerlem ende overleyde ende aviseerde hoe hi sine vrienden van sijnder partie best helpen soude mogen.

Ende weinich tijts hier na als op Sinte Willeboorts avont [6 nov.] quam die hertoghinne mit een eerlike staet binnen Haerlem ende int incomen gesciede hoir ende hair familie grote lasteringen ende confusen, want also heer Willem van Lalein stedehouder een hoeft ende opperste was vander Hoecxs partye ende doer wien die Cabbeliaus ondertreden worden, so meenden die poorters dat hi mitter hertoechinnen mede in gecomen ware, ende sochten oneerliken ende scandeliken onder der hertoghinnen clederen ende hore ionfferen, oft hi daer geweest hadde ende soudem sonder twifel doot geslagen hebben^l, waer om die prinsesse in groten vrese ende anxste was. Ende als si sagen dat hi daer niet en was, so ontvingen si die hertoghinne mit groter eren, ende baden oetmoedeliken genade van hore misdaet ende oneren die si tegen haer bedreven ende misdaen hadden. Ende des anderen dages als op S. Willeboorts dach [7 nov.] worden alle die Hoecxs partye ende die daer ancleefden uuter stede verdreven; die welke die prinsesse nauwelic bescutten mochte, dat si nyet gheslaghen en worden. Ende alle dye uuter stede van Haerlem vander Cabbeliauscher partye verdreven waren gheweest, quamen weder binnen der [290y] stede ende si beval den poerteren van Amsterdam ende die vander Hoecs partye waren, ende den genen die uut Haerlem verdreven waren, dat si tot die stede wel sien souden ende die bewaren.

Ende die hertoechinne van als wel informeert wesende reysde weder na Brusel totten hertoge horen man, ende gaf hem te kennen alle tgene dat hoer wedervaren was. Ende als die

prince dit van sinen wive hadde verstaen, dede hi terstont geven een mandament ende dede verdachvaerden op die peyne van live ende goet, dat alle die overste vanden ridderscappen endevanden steden, sonder vertrec by hem tot Brusel comen souden, mitten here van Laleyn, die stedehouder. Dwelc also is geschiet. Ende als si alle vergadert waren ende die prince die partyen elck by sonder ende int lange gehoert hadde, ende die sake mit goeden besceyde wel verstaen hadde, destitueerde ende ofsette hi den voors. here van^v Laleyn van sine officie des stedehoudersscaps ende gaf dit enen notabelen man geboren uut Vlaenderen, genoemt Goeswijn die Wilde, ende op dat hi niet voeren en soude den name van sijnen voersate, so wert hi geheten die president van Hollant, Zeelant ende Vrieslant. Ende hoe wel dese here Willem van Laleyn dat stedehouderscap qualiken hadde geregeert ende misbruyct, nochtans soe regeerde ende bestierde hi dat vele schentliker ende partyeliker dese meester Goeswijn die Wilde president als ghi na horen sult.

Vanden oloep ende rumoer dat binnen der stede van Leyden was tusschen den twe partyen. Dat XII. capitel.

Omtrent Paesschen int iaer ons Heren M.CCCC. ende XLV. quam dese meester Goeswijn dye Wilde als president der landen van Hollant, Zeelant ende Westvrieslandt in des Graven Hage, daer hi eerlicken vanden raet ende ridderscap ontfangen worde. Ende niet lange daer na begonden die partyen binnen Leiden tegen malcander op te staen, want Floris van Boschhuysen scout van Leyden stont op in groter twedrachtte tegen Baldewijn van Swieten ter cause van een sepulture ende grave leggende in Sinte Pieters Kercke, dwelc elck vermat hem te wesen. Ende dese II. hadden vele adherenten ende fautoers elck in sine sake, ende daer en boven hadde dese Floris van Boschhuysen een pleyte ter cause van sine officie staende tegen enen genoemt Simon Vreric. Want dese Simon Frerick hadde geimpetreert ende vercregen dat scout ambocht van Leiden, ende comende binnen Leyden dede hi sine commissie publiceren ende condigen die hem hertoghe Phillips gegeven hadde. Floris van Boschhusen schout van Leyden appelleerde tegen sinen commissie, ende sette enen onderscout in sinen stede ende reysde na Brusel om te aftervolgen sine appellacie, ende Simon Frerick begerende oec sine commissie te defenderen liet hem vanden president int voors. officie vanden scout ambocht introduceren ende inleyden. Ende overmits auctoriteit des presidents ende uut crachte sijnre commissie sette hi oec enen onderscout, ende aldus waren binnen der stede II. scouten ende II. onderscouten.

Dair na gevielt dat een genoemt JanDanels soen quam gegaen verby den huuse van Boeckel Heerman sittende op die stupe oft bancke voer sijn doere; welke Ian Danels soen te wive hadde Baerte, Floris suster van Boschhusen. Ende int verby gaen ontghinc hem een wint van afteren dwelke Boekel seer ovel nam ende sprac mit groter indignacien ende toernicheit: "Doet ghi dat tot spijt ende scande van mi, ic gelove u dat ic salt u vergelden." Doen sprac Jan: "Doet al dat ghi moecht." Ende mit dien woerden sceyden si. Ende van dien dage voert bestonden si elck meer ende meer tegen malcanderen op te staen, also datter grote twedracht ende discordie tusscen beiden partijen inder stede waren.

So ist gevallen op Onser Lieve Vrouwen avont Visitacye, dats opten eersten dach van iulio, dat om deser saken willen een grote oploep ende rumoer gesciede tusscen beyden partijen, ende grepen elc hoir wapenen ende liepen int harnas om tegen malcanderen te striden. Ende van stonden an ænden de Cabbeliaus inden Hage an den president ende heren vanden rade om assistencie ende bystant. Terstont so dede die president vergaderen vele mannen van wapenen uutten Hage ende van Delft ende quam haesteliken mit vele wagenen gevaren ende mit paerden, mit veel heren ende edelen vander Cabbeliauscher partie ende mit grote menicht van poorters [uut]*[291r] Delft ende uutten Hage binnen der stede van Leyden om hoere partye bystant te doen. Ende binnen Leyden comende namen si terstont der stede bannier ende vergaerden mit allen horen adherenten ende fautores op die Blaeuwe Steen. Ende here Jan van Wassenaer, here van Voirburch, here Henricx broeder van Wassenaer droech die banniere, ende daer quamt al bi dat van partijen ende soorte was. Die ander vander Hoecx's partye ende secte vergaerden op die Nyewe Strate bi die Hogelantse Kerke ende waren oec enen groten hoop. Dese traden voert om over den Rijn te gaen na die Coern Brugge om so voirt te gaen an die Brede Strate na die Blaeuwe Steen, om tegen den anderen enen slach te slaen. Ende als si op die Coern Brugge stonden quam tot hem luden een genoemt Gerrit Potter, ende was gesonnen vander Cabbeliauscher partyen, ende sprack mit hem luden om pays ende eendrachticheyt, ende dede die Hoex's daer staen op die brugge, ende als hi antwoerde hadde ontfangen ghinc hi snelliken weder totten Cabbeliaus, mer enen anderen wech dan hi gecomen was. Ende ter wilen datti sinen wech ghinc, quamen die Cabbeliaus gedringen doer dye Coern Brugge stege na die brugge toe, om dye Hoex's te bevechten, die daer stonden niet om te vechten, mer om vrede ende pays te maken overmits die woerden die Gherrit Potter hem toe ghesproken hadde. Ende drongen so vreseliken op die Hoecx's, dat si weken tot an Sinte Panraes Kerck ende kerchove, ende daer worder mit allen vele gequetst ende gevangen. Ende deser gevangen wasser wel C. ende XX. ende worden alle inden Haghe ghevoert, vanden welken worden dair III. of onthoeft als Jan Danels soen, Jan van Haesbroec ende Meynert Aerts soen. Ende men souder noch meer gerecht

hebben en haddet die grave van Oestervant niet belet ende wederstaen. Ende die anderen mosten hem copen ende lossen mit groot scat ende ghelde.

Hoe dat dese II. partyen ende secten verenicht worden. Dat XIII. capitel.

Als dit aldus deerliken was gesciet ende die hertoge dit vernomen hadde, nam hi op in Hollant te comen om dese II. partyen te verenigen ende in rusten ende vreden te setten. Ende quam in Hollant mitten grave Jan van Nassouwen here van Breda, ende mit meer andere heren ende ridders in groten getale, ende daer quam oec mede mit hem here Jan van Hensberch, biscop van Ludic, om te impetieren ende te vercrigen remissie vander misdaet des princeliken maiesteyts van dat ghene dat die Hoecxen tegen haren prince misdaen mochten hebben, doer favoer ende gonste ioncheer Ghijsbrechts van Bredenroede domproest van Utrecht sinen neve, doer wiens instancie ende begeerte die die biscop aldaer mitten prince mede gecomen was. Ende als die prince in Hollant gecomen was, sende hi den grave Jan van Nassouwen voer tot Haerlem, om sine toecomst te intimeren ende den poorteren doen weten. Ende als hi tot Haerlem quam dede hi sine commissie als hem bevolen was. Ende dese grave Jan van Nassouwen was gelogeert tot Sint Jans Heren. Daer na quam die prince, ende hadde sijn logijs tot Bertols van Assendelf byder kerck toern. Dit verhorende here Ghijsbrecht van Bredenroede die domproest quam tot Haerlem ende was mede gelogeert inden huys dair die prince lach. Ende bi toe doen vanden biscop van Ludic sinen neve ende den grave van Nassouwen maecte hi pays ende vrede mitten hertoge daer sine vianden sere om gestoert waren, ende qualic te vreden. Daer na als op Sinte Lijsbetten dach [19 nov.] quam die prince binnen Amstelredam, ende brocht daer in alle die verbannen ende verdreven poorters vander stede, ende hi versette dat gerecht, ende sette van elcke partye II. burgemeesters, als Jacob Braesman, Bertelmeeus Does, Pouwels Aelbrechts soen ende Grebber Dircx soen ende daer toe noch VII. scepenen, die alle dienen soudent tot Onser Liever Vrouwen Lichtmisse [2 febr.]; wantmen dan van ouder gewoenten weggen tgerichte te setten plach. Als hertoge Phillips aldus van dyen stede totten anderen ghereyst, wijslic alle dinghen in goeden state policye gheordineert ende gheset, goeden pays ende vrede tusschen den twe partijen gemaect hadde, is hi weder nae Brabant ghereyst. [291v]

Hoe dat die president van Hollant, meester Goeswijn de Wilde onthoeft worde ende een andere in sijn stede geordineert worde ende van een grote tempeest inder lucht opten Palm sonnendach. Dat XIII. capitel.

Daer na weynich tijts int iaer van XLVI. heeft meester Goeswijn dye Wilde, president van Hollant enen groten nijt begrepen opten casteleyn van Medenblic, genoemt Banyaert, ende seyde hem op dat hi enen man vermoert soude hebben. Banyaert die casteleyn besculdichde desen president weder mit een klicke sake tegen der natueren. Van welcker twedracht een groot rumoer ende commocye in Hollant op gestaen is. Ende elc van desen II. hadden fautores ende adherenten dye hem bi stonden ende excuseerden. Om welcker saken willen hertoge Phillips enen notabeken ende edelen ambassiaet genoemt here Jan van Lannoy geboren uut Henegouwen, den welcken hi gaf volcomen auctoriteyt ende commissie, om naerstige diligencie ende inquisicie te doen op die voors. excessen van den voornoemden personen. Here Jan voors., comende in Hollant ende anharende die accusacien ende beschuldigen vanden partien, vernam ende verstont wel dat hem van node was, cloekelic ende behendelic in deser saken te procederen. Ende heeft meester Goeswijn den president ende Banyaert den castelein gevangen ghevoert opt huys te Hoesden, om daer perscrutacy ende naerstich ondersoec te mogen doen. Ende anharende die accusacien vanden partien ende van elcx by sonder, accuseerden ende beschuldichden si elcxs die ene den anderen mit alle die reden ende bewisingen die si bi brengen konden ende mochten vanden voors. lelicken saken. Ende die castelein is bevonden gheweest een man doot gheslagen te hebben, mer niet in manieren van moort ende examinerende den voers. president en konden si niet determinaet van hem weten oft hem vinden. Mer niet te min hilden si hem nochtans seer suspect ende sculdich overmits merckelicke bewisingen endedocumenten tegen hem gedaen wesende.

Ende als dese sake dus een iaer ende een half gestaen hadde, dede hi den president brengen van tslot te Hoesden opt huys te Lovenstein, ende werdt daer in vangenissen gehouden. Ende daer wesende also men gemeenliken seyde, quamen die inquisitoers ende ondersoekers weder tot hem, ende stelden hem op sijn vrien voeten onder den blaewen hemel; ende thonende hem een groot barnende vier an dene side, ende een root gespreyt cleet op dander syde, ende spraken tot hem: "Siet, meester Goeswijn, en wilt ons niet langer houden gesuspendeert noch twifelende. Ghi siet U doot voer U ogen, want wi weten certeyn dat Ghi sculdich sijt ende moet sterven. Also Ghi een eerbaer persoon altijt geweest sijt, so willen wi U ghenade doen dat Ghi

moecht kiezen enen doot dien U belieft. Want ist sake dat Ghi U sculde belijft, men sal U onthoefden, ende en dodt des nyet, men sal U branden. Want wi sonder alle twifelinghe sekerlic kennen ende weten U sculdich te sijn." Dit horende verscrifte ende vreesde sijn herte seer, ende versuchtende sprac hi: "O lacen, mi onsalige mensch, ic hebe grotelic gesondicht", ende belyende sijn scult, seggende: "Dus ende dus heb ic gedaen ende geleeft." Dit gedaen ende sijn biecht gesproken hebbende, wert hi onthoeft opter selver stede, ende die castelein van Medenblic wert vry laten gaen, blivende castelein. Ende na sijnre doot wert dese here Jan van Lannoy gemaect ende gheset van hertoge Phillips te wesen stathouder van Hollant, Zeelant ende Vrieslant.

Int iaer van XLVI. voerseit was een alten groten tempeest van winde, van regen, van hagel ende sneeu in desen landen van Hollant, Zeelant, Vrieslant, Brabant ende Vlaenderen ende in anderen landen, die grote scade dede in kercken, husen, sloten, bomen ende vruchten. Die grote toern vander kercken tot Zutphen viel neder ende daer bleven X. luyden onder doot. Vele scaden gescieden overmits den inbreken vanden dijken, daer groot volc ende vele beesten of verdroncken opten Palm sonnendach ende was doen ter tijt opten thienden dach van aprille.

Van die rebelheyt der Waterlanderer tegens den prince overmits die bede die hem gheconsenteert was, ende hoe si daer omme ghepunieert ende ghestrafft worden. Dat XV. capitel

[292r]Hier na inden iare M.CCCC. ende XLVII. hebben hem die dorpen vanden Waterlanders geset ende rebelleert tegens den heren vanden rade in Hollant. Die sake waerom was dese:overmits sonderlinge saken was den prince geconsenteert een bede vanden gemenen landen. Nu waren enige vanden notabelsten gedeputeert de dese penningen ordineren ende taxeren souden na die grootheit ende rijcheit vanden landen ende worden als doe die Waterlanders hoger getaxeert ende geset inden contribucie vander bede dan si te voren plegen te gheven. Dit vernemende die Waterlanders en wouden geensins consenteren, allegerende haer armoede ende groten scade die si overmits die grote wateren vanden inbreken der dycken geleden hadden. Dit en mocht hem al niet helpen, ende worden mit mandamenten daer toe gedwongen om dese penningen te geven; mer waren also mit een gesloten ende geconcludeert dat si niet meer gheven en wouden dat si te geven plegen. Die stedehouder ende heren vanden rade sloten eendrachtelic datmense met crachte ende by machte van volcke daer toe dwingen ende datmen haer rebellie also castyen soude dat andere daer exempel an nemen souden.

Wairom here Jan van Lannoy, stedehouder generael van desen landen, dede over al Hollant heervaert gebieden, ende vergaerde vele gewapents volcs uut allen steden ende dorpen van Hollant, ende togen mit groter machte ende vingen vele goede mannen vanden rijcsten ende notabelsten, ende brochten dye inden Hage gevangen ende mosten daer te ghysel leggen totter tijt toe dat die penningen van haren contribucie ende ommeslach vander bede betaelt waren. Ende als si een wijl tijts daer gelegen hadden, bestontet hem luden ende hore vrienden te verdrieten, ende versochten anden heren vanden rade om hoer gevangen weder uuter gysle te hebben ende presenteerden te geven alle datmen hem eysschende was, ende gaven noch boven haer portye vander bede also groten somme van penningen, datmen noch ene scone camere by den raetcamere daer mede dede timmeren. Ende mosten noch die gevangen inden name van allen den Waterlanders gaen in linden clederen inder generale processie voer dye crucen die doe inden Hage gesciede. Ende also mi inder waerheit geseyt worde van enen genoemt Simon Janszoen dattet den tijt vander processie sere regende, mer op den gevangen die in linden clederen ghingen, en viel nye regen noch water.

Hoe dat here Roedolf van Diephout, biscop van Utrecht, heimeliken in die stat van Utrecht quam ende hoe ioncheer Jacob van Gaesbeec gevangen wert. Dat XVII. [capitel].

Inden iare Ons Heren M.CCCC. ende XLVIII. so creech biscop Roelof onminne mitterstat van Utrecht. Ende hoe dattet langer stont, hoe dattet arger wert tusscen den biscop ende den genen die den stat regierden. Ende als hi aldus bi na een heel iaer uuter stat gehouden was, so is hi inden iare van XLIX. op S. Blasius nachte [3 febr.] mitten ioncheren Henric van Montfoerde, Sweer van Culenburch, ende mit veel meer ander goede mannen, ende mit die van Amersfoert gecomen voir die stat van Utrecht. Ende tusschen die Witten Vrouwenpoert ende den Plompen Toerne, was hem heimelic van binnen een gat gegraven onder een boge vander statmuyr. Ende daer waren veel scouwen buten der singel al rede geset, die si in die grafte scoten, ende dair quamen si mede over de graft ende copen doe allencken enen doir dat gat ende quamen in die stat, ende sloegen doe die Witte Vrouwenpoert op. Ende daer quamen die biscop mitten ioncheer van Montfoerde ende Culenburch ende mit die van Amersfoert in. Ende als si al hoir volc inder stat hadden ghingen si stouteliken doer den Noye ter plaets wert ende riepen: "Die chijs of, die weide vri!"

Ende als die van binnen vernamen dat die biscop binnen der stat was, deden dye clocke slaen ende roekeloes malcander op wrecken, ende liepen int harnas op die plaetse. Ende si

hoerden dat die biscop inder stat was, ende ter plaets wert quam, ghingen si hem tegen seer stoutelic op die Gansmarct, ende in die Scoutenstege vergaerden si. Ende die van binnen ghingen an als leeuwen, ende sloegen so vreselicken, dat sij se wel III. of V. roeden achterwerts drongen, ende die biscop gequetst wesende in sijn been sloegen onder die voet mit die ioncheer van Montfoert mede. Doe quamen die van Amersfoert doir die Minrebroedersstraet, mit een nyewe gerucht, ende doe cregent die van binnen te quaet ende hoer volc ontliet hem achter [292v] of, ende elck quam wech so hi best mochte. Ende des biscops volc creech die plaetse in, ende daer worden doe gequetst dat si storven Jan van Lichtenberch Proeys soen, burgemeester, Rotaert Proeys ende Henric van Massche. Ende daer wert ghevangen ioncheer Jacob van Gaesbeeck, van Abcoude, van Wijck te Duerstede, van Putten ende Stryen, ioncheer Aerent van Sevenbergen, Freric van Renesse, Jacob Proeys, Hubrecht van Pallaes, Aernt van Amerongen, Jacob van Amerongen, Wolpert van Amerongen, Jan van Amerongen, Jan Wouman, Dirc Wouman, Jan van Tyele, Dirc Aerntsoen ende Henric Jacobssoen. Die ioncheer van Sevenbergen quam vri mit sijn oervede, mer Frederick van Renesse, van Vulven, here Jans kinder mit meer ander mosten den biscop geven X.M. Rijnsche Gulden. Ende boven dit wert dat huys te Rennouwen noch om gheworpen ende Jacob Proeys ende Hubrecht van Pallays worden gevangen gevoert opt huys Ter Horst. Mer dye braken uuter vangenis ende Aernt van Amerongen ende Henric Jacobssoen worden beide op dye plaetse den hals of gehouden. Ende die ander gevangen worden swaerlic gescat ende uuter stat verdreven. Ende oec worden uuter stat verdreven here Jan Proys, domdeken van Utrecht, ende heere Baernt Proeys, sijn broeder, Jan van Lichtenberch, Braem van Lichtenberch, Phillips van Groenevelt, Adriaen van Lantscroen, Aelbrecht Proeys, Freric vander Massche, Henric van Malsen, Gherrit Foeck, Roelof van Elswert, Dirck van Stekel, ende noch meer ander goeder mannen worden al gebannen, ende hoer wiven ende kinder worden meest al mede gheschat ende verdreven ende sommige haer goet benomen.

Daer na is here Jan van Lannoy stedehouder van Hollant, Zelant ende Vrislant tot Utrecht gecomen, ende heeft doir minlicke dadinge ende compositie ioncheer Jacob van Gaesbeec uuter vangenisse gelost, in deser manieren. Als dat hi willichliken resigneren ende overgeven soude Sinte Martijn oft den biscoppen van Utrecht die stede van Wijck te Duersteden mittet slot aldaer ende mit allen sinen toebehoren ende daer en boven die heerlicheit, slot ende dorpe van Abcoude, en soude XII.M. gulden toe hebben. Des soude hi dese steden, sloten, dorpen ende heerlicheden sijn leven lang ghebrucken, ende na sijnre doot comen ander kercken van Utrecht. Na X. iaren is hi gestorven ende die goeden quamen an dat bisdom, ende want hi sonder kinder starf, so quamen die heerlicheden van Putten ende Strien ander graeflicheit van Hollant. Hertoge Phillips gaf die sinen sone den grave Kaerle van Charloys. Ende die grave

dede daer in een stücke lants bedijcken mit een nyewe dorp, datmen noemde tLant van Charloys tegen die stede van Rotterdamme over an dander syde. Ende die hertoge gaf hem mede Goylant. Die andere goeden toebehorende den ioncheer van Gaesbeec namen sine erven na sijnre doot.

Van enen groten oerloge dat biscop Roelof van Utrecht hadde tegen dat Sticht van Monster. Ende vanden twedracht dye daer gheviel tusschen hem ende die ecclesie van Utrecht. Dat XVIII. capitel.

Daer na inden iare M.CCCC. ende LI. is een groot oerloge op gestaen tusschen ioncheer Walraven van Moers ende here Ederick, des graven soen vander Hoey om dat bisdom van Munster. Want die stat van Munster mitten meesten deel vanden Sticht, ende een deel vanden capitel wouden hebben heer Ederic vander Hoy voers.; ende dair viel mede toe hertoge Jan van Cleve, grave Jan vander Hoey ende meer ander. Ende dat meerre deel vanden capitel cozen heren Walraven, des graven soen van Muers; ende dair vielen mede toe biscop Dirc van Coellen, sijn broeder, biscop Roelof van Utrecht, hertoghe Aernt van Ghelre, ende grave Frederic van Muers, heren Walravens broeder. Want here Walraven hadde die confirmacie vanden paeus.

Ende in desen tiden was een cardinael ende legaet in desen Nederlanden gecomen, geheten Nicolaus de Cusa, om te reformeren sommige vanden geestelicken staet, ende alle nonnen te besluten. Ende dese cardinael predicte tot Coellen, tot Utrecht ende tot veel steden selve ende gaf oec oflaet van allen sonden.

Dit oerloge van Munster dus staende was by den voers. [293r] cardinael een tractaet gemaect tusschen biscop Roelof van Utrecht ende heren Walraven van Muers, den elect van Munster, mit groter vrientscappe. Also als die van Munster geen van Muersse tot horen biscop hebben en wouden, waert sake datmense becrachtigen mocht, so soude here Walraven sijn electie ende bisdom van Munster over resigneren here Coenraet van Diephout, bisscop Roedolfs broeders soen, die domproest van Oesenbrugghe ende proest van Deventer was. Ende des soude biscop Walraven iaerlicxs uut dat bisdom van Munster hebben een seker somme van penningen, ende des soude hi noch hebben uuter precare den thienden penning vander geestelicheyte vanden crisdom van Utrecht. Mer dat soude bisscop Roelof mede deylen, ende hier mede soude alle ghescelinge ende twedracht van outs ende van nyewes tusschen bisscop Roelof ende bisscop Walraven te nyete wesen. Ende dit vercreech die cardinael Cusa voers. anden paeus dat hi bullen gaf vanden precare op here Walraven van Muerse.

Ende biscop Roelof nam dit oerloge van Munster so starck an, dattet hem so groten goet coste, dat hi also sijns scats quijt wert, ende wert een arm heer. Ende als men den voers. precare hebben woude van den gheestlicheit, die vijf collegien van Utrecht mit alle die gheestelicheit appelleerden daer op; mer ten mocht hem nyet baten, ende het sceen men woude hem nemen. Die ecclesie cesseerden vanden dienst Gods sonder die Jacoppinen; die songen alleen dat hem namaels opbrack. Ende aldus werttet tusschen biscop Roelof ende der ecclesien sere quaet.

Ende dye ecclesie las ten lesten dye maledictie over den ghenen diese persequeerden, mer si en noemden niement. Ende die ecclesie vernam dat mense allenkensom vangen ende halen soude, ende dwingen die precare te geven. Die V. collegien ende die IIII. prochykercken sloten mit een, groot ende cleyn, out ende ionc, dat si vander stat oft van niement gevangen en souden wesen, of horen minsten dienre gevangen en wouden hebben. Si wouden daer gelijc voer bliven, ende deden alle nacht in haer collegie waken ende dat elc sijn cloc slaen soude als hi noot hadde. Biscop Roelof, die was een wijs hovaerdich heer, die en behaechde dit niet, ende reet uuter stat opt slot Ter Horst. Ende die raet vander stat ende die die stat regierden, die ghingen te rade, ende wouden die ecclesie daer toe brengen ende dwingen, dat si hoer waken ende vergaderingen of stellen souden, ende wouden corrigeren alle die waerlike ambochts luden die der ecclesie holpen waken. Die ecclesie vanden V. collegien ende IIII. prochykercken, out ende ionc, vergaerden^w bi een inden Doem. Ende dit vernemende togen si haer harnas an om te keren ende doot te bliven dan mense also overvallen soude. Ende dit gesciede inden iare Ons Heren M.CCCC. ende LV. op Sinte Pouwelsdach bekeringe [25 jan.] inden winter.

Ende als dit dye burgers van Utrecht vernamen, so liepen si al gemeenlike byder ecclesie inden Doem, ende seyden, si wouden byder ecclesie leven ende sterven; want si waren die gene dair si alle haer broot an wonnen, ende si en wouden den hoemoet vanden genen die die stat regierden, niet langer liden, die si bedreven. Ende die gemeente vanden burgers wies so groot ende si ghingen opter plaetse ende voer der stadthuys daer den raet op was. Ende dye raet most alsulke dingen vander ecclesie of stellen als si vernamen. Ende die ioncheer van Montfoerde dadingde daer tusschen dat die raet quam inden Doem, int capitelhuys byder ecclesie, ende voer die gemeente ende alle dat die gemeente doen hebben wouden, dat most den raet consenteren. Ende die prelaten mitten burgemeesters die ghingen staen op d'ocxsael inden Doem, ende daer riep men of hoe alle ding wesen soude. Ende van daen moste den raet gaen mitten prelaten opter stathuys, ende daer mostmen mitten clocke alle ding of luden. Ende daer lagen die prelaten in hoer religien by den burgemeesters ende raet, voer der stathuys ende daer riep men of van allen dingendiemen begeerde voer den burgers die daer voer stonden. Ende daer mostmen der stat grote zegel an stucken slaen ende vele dingen die de burgers hebben wouden,

mosten geschien. Ende die ghemeente maecte een ordinancie dat in allen straten [293v] gemeenlic [...]. Dair maecten si een beckenslach ende als men een becken sloech, so sloechmen in allen straten een becken. Ende so liep elc int harnas daer hi geordineert was, ende dair waren dan op een corte tijt III. of V. M. man oft meer bi een, dat een vreselic dinc was. Ende si setten ende coren den raet vander stat op een ander manier, ende setten die nader burghers sinne. Die ecclesie ontboet here Ghijsbrecht van Bredenroede^x, den domproest van Utrecht, die op die tijt inden Haghe was, ende die domproest quam tot Utrecht byder ecclesie.

Hoe dat die grote stat van Constantinopel vanden Turck genoemt Machumeth ghewonnen wert. Dat XIX. capitel.

Omtrent dese tijt als inden iare M.CCCC.LIII., als die grote Turck gheuoemt Machumeth vele landen, steden ende sloten vanden Kerstenen in gewonnen hadde, so is hi int III. iaer sijns rijcs, out wesende XXVI. iaer, mit groot volc van wapenen te water ende te lande starc wesende CCC.M. man ghecomen voer dye keiserlike stat van Constantinopel, die thoest was vanden landen van Gryeken. Ende als hi alle de steden ende sloten vanden landen in gewonnen hadde, boven een vaste vrede ende bestande, is hi mit al dit volc gecomen voer die grote mogende stat van Constantinopel. Ende na vele scermutsingen ende bestorminge, die hi daer voren gedaen hadde, heeft hi ten lesten die stat mit geweldiger hant gewonnen. Daer also groten bloetstortinge gesciede, dattet niet te scriven en is. Si en spaerden niemant, geestlic noch waerlic, ionck noch out, si violeerden ende scenden alle dye geestlike ionge ioncfrouwen ende andere ionge maechden. Ende als si horen wille dair mede volbrocht hadden, sloegen si die doot. Si namen der heiligen reliquien ende gebeenten, dier vele waren inder stat, ende verbranden die ende verworpense in andere onreyne steden.

Daer was een beelde van Onser Lieven Vrouwen, dat S. Lucas gemaelt hadde. Dat beroefden si van allen cleinoden daert mede verchiert was, ende worpen dat int slic ende tradent mit voeten. Si namen dat grote beelde Ons Liefs Heren Jhesu hangende anden cruce, ende setten dat een stroen hoetken opt hoeftende droegen dat doer die stat mit een trompet al scimpende ende spottende roepende mit luyder stemmen: "Siet hier, der Kerstenen God", ende worpen dat mit slick ende stenen, tot scande ende scoffiericheden allen Kersten menschen. Si maecten van die grote costelike kercke van Sinte Zophie die dye grote keyser Constantijn van Rommen hadde doen maken een ghemeen raethuys, ende speloncke der moerdenaeren. Dye waerde heilige sacramenten traden si mit voeten int slick ende worpen die voer die varckens ende andere

beesten. Den keyser van Constantinopel, genoemt Constantijn werdt voer den Turck gevangen gebrocht ende daer na onthoeft, ende dat staken si op een glavie ende droegent alle die stat doere. Ende dier ghelijken deden si allen den gevangen Kerstenen soudenieren die uut Aragongen, uut Ytalien, Sicilien, van Venegen, van Genuen, uut Vrancrijke mit allen horen wiven ende kinderen.

Ende als die groote Turck alle sinen quade wille ende opset volbrocht hadde, dede hij die stat purgeren vanden doden ende scoen maken vanden Kerstenen bloede, ende dede doe die stat repareren ende costeliker maken ende timmeren, dan si te voren was, ende sette daer sinen keiserliken stoel, scrivende hem te wesen keyser van Grieken. Ende alle die scone costelicke kercken ende cloesteren gaf hi sinen heren ende vorsten ende maecten daer haer woninge ende castelen of. Ende van deser tijt voert deden die Turcken groten scade ende tribulacie inden landen van Grieken ende wonnen daer na vele grote conincrijken, lantscappen, steden ende sloten, ende doden ende sloegen also veel kersten volcs, dattet niet te seggen en is. Den groten last scande ende scade ende scoffiericheden die die Turcken doen bedreven in kerstenheden en sijn nyet te beschrijven. Dese vermaerde stat wert gewonnen int iaer ons Heren M.CCCC. ende LIII. opten XXX. dach van meye int VI. iaer van paeus Nicolaus die V. ende int XIII. iaer van keyser Frederijcs den Derde van dier name.

Vanden groten rebellicheden der ingesetene der stede van Ghendt tegen horen prince ende grave Phillips hertoge van Bour[294r]gondien etc. Dat XX. capitel.

In dit selfde iaer van LIII. stont op een groot fel oerloge tusscher^z den mogenden hertoge Phillips van Bourgen grave van Vlaenderen ende den ingesetene van sine stede van Ghendt. Die sake waer om was dese. In dien tiden als voer ghescreven is dat hertoge Phillips voer die stede van Calis lach om die te winnen, solagen op die tijt daer mede voer die steden van Ghent ende van Brugge in groter menichte. Ende want dese II. steden mit groter indignacien sonder consente vanden hertoge vanden belegge op braken, ende togen thuyswaert. Ende die hertoge om des willen mede op breken moste. Na dien tijt en hadde dye hertoge geen goede meninge op die van Ghendt ende van Brugge. So heeft dan die hertoge op gestelt ende geset doer den scade die hi daer inden opbreken geleden hadde, een grote exactie ende scatinge op die landen van Vlaenderen, stellende op een sack zouts achtien groten, comende uut Vrancrijc ende uut Zelant ende andere landen.

Dese scattinge ende excysen van den zoute en wouden die van Ghent niet geven, noch consenteren, waer om datse die hertoge in alle sine landen dede arresteren ende gevangen leggen, als sijn openbare vianden. Ende dier ghelijken deden die van Ghendt, arresterende ende gevangen nemende alle die fautores die si wisten des hertoghen vrienden te wesen. Ende als dye hertoghe sach dat si tegen hem wouden rebelleren ende wederstaen, dede hi alle sine steden ende sloten omtrent Ghent leggende, wel voersien mit mannen van oerlogen, van vitaelge ende andere instrumenten van oerlogen, ende heeft in die stede van Oudenaerden geset als een cappelteyn mit een groot garnisoen here Simon van Lalleing here van Montigy, heren Willems broeder van Lalleing.

Ende comende binnen Oudenaerden heeft hi van stonden an doen vergaderen alle die ommegeheten dorpluden ende lantluden vander stede ende sprac aldus: "Siet, wildi bliven ende adhereren bi onsen lieven geduchtigen here, den hertoge van Bourgongen grave van Vlaenderen uwen erfhere, so rade ic u dat ghi alle u roerlicke terstont brengt binnen der vryheden van deser stede, op dat si daer ghesalveert ende behouden mogen wesen. Want ic seg u certein, ghi sult een oerloge hebben tusschen uwen here den grave ende die stede van Ghent." Die arme simpele bueren ende lantluden van XII. dorpen des gehelen casselrijs van Oudenaerden brochten alle hoir goet binnen der stede om behouden te wesen, ende wouden adhereren ende bliven bi horen prince ende grave.

Ende als dese simpele luden alle hoer roerende goeden binnen der stede hadden gebrocht, ende alle hoer wiven ende kinderen mede in die stede meenden te comen, worden si allegader vanden here van Lalleing buten der poorten gesloten, ende ten lesten alle die mannen vanden voors. dorpen mede, behoudende daer binnen alle hoergoeden, die si daer gebrocht hadden. Dit siende die scamele luyden dat si aldus bedrogen waren, togen allegader binnen Ghent ende bleven bi hem, ende terstont hier na togen die van Ghent uut, wel gewapent, voer die stede ende tslot van Oudenaerden, ende verbranden al dat buten der stede stont, daer dese verwoede ende mistroestige dorpluden sere bereet ende naerstich in waren. Die grave Jan van Stampus hooftman ende cappelteyn vanden luden van oerlogen des hertogen stelde hem sere tegen dye van Ghent ende hadden vele scermutsingen tegens malcanderen, dair op een tijt die van Ghent die nederlage hadden. Ende daer worter mit allen vele geslagen vanden grave van Stampus ende den here van Lalleing, tot vele diverse tiden ende plaetsen.

Ende na dien tijt creech die hertoge vele cleine stedekens ende sloten in, die hi besette mit volc van wapenen. Die van Ghent hadden noch die starcke castelen van Pokem, Gaveren ende Standelbeke in. Ende hadden die beset mit vele soudenyeren ende gewapende, ende hadde uut vele landen ende provincien vele volcs ende mannen van wapenen in haren zoudye

angenomen. Die welke genoemd waren die Groene Tente ende waren starck omtrent VI.M. Ende wat die cregen ende roofden, dat behilden si vry, ende deeldent gelijk ende hadden enen edelen hoofman tot enen cappetein. Dair na namen die van Ghent in haren zoudye enen edelen Engelsman, mit vele archyers voer eenen groten somme van zoudye, ende als hij sinen eedt [294v]gedaen hadde, nam hi mit hem een groot deel gewapender poorters van Ghendt, ende vermat hem mitten sinen te winnen die stede van Denremonde. Ende als si quamen ende meenden die stede te beleggen, vonden si den enen poorte open staende, ende totter anderen sagen si die poorters wech uuter stede lopen ende vluchten. Ende dit was een groot bedroch. Doen trat die Engels capetein an ende geboet den Ghenteners te volgen om die stede te plonderen ende te spolieren. Ende alser omtrent M. poorters van die van Ghendt binnen waren, worden die poorten gesloten, ende die Engelsce worden blidelic ontfangen ende keerden hem omme mitten sinen ende versloegen alle die van Ghendt. Ende si deden die poorten op ende quamen uut tegen die van Ghent ende daer geviel een grote strijt, mer die Engelsce ende van Denremonde cregent te quaet ende worden vervolcht tot an die poorten vander stede, ende dair worter mit allen vele weder geslagen ende die Ghentenaers hadden die victorie.

Dit verhorende die hertoge wassere gram, ende sende grave Kaerl van Nyvers, grave Jan van Stampus sinen broeder, here Simon van Lalleing, here Wouter van Halewijn, here Dirc van Halewijn broeders, den ioncker van Noortkercke, den ioncheer Jan van Swaye mit groter macht van volcke uut Walslant ende Duytslant om te verwoesten ende te winnen Nevelle, Ruys ende andere stedekens, sloten ende dorpen. Die lantluden dit vernemende stelden ende ordineerden hem in heimeliken lagen, ende nauwe ende enge wegen. Ende sloegen al te veel van desen soudenyers vanden Walen ende Duytschen doot ende verstroeyden die seer, dat elcx sijns weechs liep. Die capeteinen voors. vergaerden haer volc weder bi een, om wraeck te doene vanden scoffiericheden, die si vanden Ghenteners geleden hadden. Ende togen mit alle hoer macht voir Tyelt om enen strijt tegen den poorters van Tyelt te slaen of dat te winnen. Die van Tyelt mit alle horen omgelegen lantluden stonden bereet om hem vromelic te weren ende den vianden te wederstaen.

Als dit die cappeteinen sagen, maecten si heimelicken enige uut, die begonnen te roepen onder hem luden: "O ghi dwasen ende sotten, vlyet, vliet, want ons prince is hier selver in persone, ende wien dat hi crijcht sal hi doot slaen sonder yemant gevangen te nemen." Die simpele luyden dat horende namen terstont die vlucht ende weken uutten velde. Ende daer worter seer veel vanden achtersten geslagen. Ende dye andere dit siende dat hoer medepoorters in noden ware, keerden hem om ende ghingen den edelen cappeteinen voors. te moete, ende daer gheviel eenen groten slach, daer veel volcs an beiden siden doot bleef. Ende Wouter van Halewijn ende

Dirc van Halewijn worden daer ridders geslagen mit meer ander. Die here van Lichtenvelt nam die stede van Tyelt in, ende hi nam enen behoerlicken eedt vanden poorters tot behoef des hertogen van Bourgondien, grave van Vlaenderen, ende hi dede dat starck maken ende leyde daer in een garnisoen van knechten om dat te bewaren. Dit vernemende dye van Ghendt, waren des sere qualick te vreden, ende sende derwaerts XXX. M. ghewapende, om die van Thyelt weder te brengen tot horre obediencien.

Die poorters, anmerckende datter so groten swaren volc teghen hem quam, waren sere perplex ende verslagen, ende senden terstont anden here van Lichtenvelt, begerende dat hij hem luyden assistencye ende bystant doen wilde, als hij hem geloeft hadde te doen teghen die van Ghent. Ende terstont sant hi sinen boden tot die van Tyelt ende dedehem segghen dat si haer poorten die van Ghendt openen souden, op dat si niet mit crachte verwonnen worden, ende also verwoest. Want hi die macht niet en hadde die van Ghendt^a te wederstaen. Dit aldus gesciet sijnde, spraken die van Ghent totten poorters van Tyelt: "Geminde vrienden, wi weten wel dat ghi teghen uwen dancke den here van Lichtenvelt inden name vanden hertoghe enen eedt gedaen hebt, daer om wildy voertan ons ghetrou bliven, wi willen u defenderen ende beschermen tegen alle den genen dye u souden willen hinderen ofte deren." Daer si [295r] alle in consenteerden.

Doen spraken die van Ghent voirt: "Siet, vrienden, gemerct dat ghi bi ons wilt bliven, so weet certein dat des princen heer teghen u comen sal, ende sal uwe stede verwoesten ende verniyelen. Dair om raden wi u dat ghi alle u roerlike goeden brencet ende voert tot binnen onsen stede van Ghent, ende verwoest ende verniyelt selver u husen ende woensteden, op dat u vianden van uwe verderfnisse niet en verbliden." Hier op namen van Tyelt haer beraet, ende waren inder sake seere perplex ende becommert, hopende dat sulcx vanden prince niet gescieden en soude. Ende als die van Ghent weder thuyswert ghetogen waren, quam die here van Lichtenvelt, mit die van Cortrijc voer die stede van Tyelt, den welken si haer poorten op deden, ende lietense in comen, hem excuserende mitten brieve des^b heren van Lichtenvelt. Dwelcke hi niet an en sach, mer began die poorters te vangen ende te slaen, ende stac dat vier inder stede, ende verwoeste ende vernielde die mit allen sere, als die Ghentenaers hem voerseit hadden, mit allen den omme geseten dorpen ende plaetsen onder hoer heerlicheyt gheseten.

Dit vernemende die van Ghent senden terstont derwerts die Groene Tente ende wonnen die stede, ende versloegen vele vanden ingeseten, in een wrake vander iniurie die hem gedaen was, ende verbranden die stede inden gronde toe of, mit XVII. dorpen daer omme leggende. Dit gesciet wesende vergaerden bi een die grave Jan van Stampus mit here Wouter van Halewijn ridder, Adriaen van Claerhout mitten poorters van Cortrijc, here Cornelis die bastert van Bourgondien mit here Simon van Lalleing ende die poorters vander Sluse, ende Jan^c van Buenen

mit die van Oudenaerden, ende togen mit groter heercracht int landt van Waes, ende liepen dat doer, vangende ende slaende, verwoestende dat mitten viere ende swaerde mit allen seer, ende verbranden meest alle die dorpendie int lant van Waes stonden. Dye Ghenteners dit vernemende, togen uut mit alle horen macht, ende daer geviel enen groten swaren slach, daer veel volcs sonder getal an beyden siden doot bleef. Mer int eynde verloren die van Ghent den slach, ende liepen uutten velde sonder ommesien. Ende in dese slach bleef here Cornelis hertoge Phillips bastert soen verslagen, daer hi seer droevich om was, want hij hem sere liefhadde, ende dede hem eerlic begraven tot Brusel in S. Goedelen kercke mit betameliker uuttaert.

Dit geschiet wesende, ende dit oerloge dus fel ende quaet bliven staende, sant die hertoge sine brieven in Hollant om volc van wapenen hem te diensten ende te hulpe te comen. Doen bereiden hem die here van Lannoy, die stedehouder van Hollant, Johan here van Wassenaer, ioncheer Phillips van Wassenaer sijn broeder, Rutgeer van Boetselaer, Asperen, Langeraeck ende van Heemsteden, Walraven van Haeften, Jan van Heemsteden baeliuw van Kermerlant mit meer andere vrome ridderen, edelen ende sciltknappen. Doen bat die stedehouder heren Reinout van Brederoede, here van Vianen, dat hij mit hem op sijns selfs costen ende mit M. zoudenyers in Vlaenderen trecken woude. Hi beloefde hem also geringe als hi mit sinen zoudenyers in Vlaenderen quame, dat hi dan daer leggen soude op des princen costen, dat welc hi dede. Mer hi en creech niet van sinen zoudye alle den tijt dat hij daer lach. Die here van Bredenroede mit here Ghijsbrecht sinen broeder domproest tUtrecht togen mit hoer M. zoudenyers ende mitten anderen edelen ende ghewapenden uut Hollant ende quamen int lant van Waes, verwoestende ende verbranden dat alle datter was bliven staen, ende wonnen mit stormenderhandt dat stedeken van Hulst.

Dit vernemende de van Ghent togen uut mit alle horen macht om desen Hollanderen uut horen landen te verdriven, te vangen ende te slaen, ende brochten mit hem vele coorden ende zeelen om den Hollanderen mit desen an bomen te hangen. Ende als dese II. battaelgen an malkanderen quamen, wert daer mit allen sere gevochten, ende als die van Ghent dat gyseliken ghecry vanden Hollanderen, roepende "Hollant, Hollant" hoerden, meenden si dat alle heel Hollant tegen hem gecomen hadde, ende worden mit desen roepen also weerslachtich, dat si achterwaerts keerden, ende liepen mit alle hoer macht weder na Ghendt. Die Hollanderen [295v] vervolchdense ende sloegender vele int lopen, ende vingender vele mit enen cappe-tein die si hingen an enen molen an die zelen daer si den Hollanderen meenden an gehangen te hebben, tot spijt ende lachter [van] die van Ghent. In desen stride worden vele vanden edelen uut Hollant ridderen geslagen, als Jan here van Wassenaer, Rutger van Boetselaer, Lodewijc van Boloys mit

meer andere. Die hertoge Phillips verblide hem seer van deser victorien ende dancte mit groter eren den Hollanderen mitten voors. edelen.

Hier na dede die hertoge vergaderen een groot volc van wapenen ende toech daer mede voert casteel van Pokem, daer die van Ghent CCC. gewapenden op geleit hadden. Ende als hi daer III. dagen voer gelegen hadde, wan hi dat casteel ende liet alle die borchsaten an bomen hangen; ende in desen belegge bleef doot gescoten here Jacob van Lalleing. Daer na beleide hi dat casteel van Scandelbeke dat wan hi mede, ende dede alle die burchsaten mede hangen. Van daen toech hi voir tslot te Gaveren. Die castelein ghinc heimelic vanden slotte ende quam haestelic tot Ghent, ende geboet dat si hem alle volgen souden die beneden LX. iaren ende boven XX. waren, want hi wist een manier te vinden om den hertoge te vangen ende mitsdien soude dat oerloge gedaen wesen. Die van Ghent geloefden hem ende volchden hem in een seer grote getale boven XX. ende beneden LX. iaren wesende. Die hertoge dit vernemende ordeneerde sijn heer in vier battaelgen ende quam hem onversiens overvallen, eer sijt gewaer worden, ende daer bleven omtrent VI.M. man vanden Ghenteners verslagen. Ende hoe wel die hertoge die victorie hadde, was hi in groten periculen van sinen live geset, en hadden hem die heren van Gruythusen, van Moerkercke ende here Jan Swane niet trouwelic bi gestaen. Dese strijt geviel op enen manendach den XXIII. dach inder maent van iulio voer dat slot te Gaveren, ende opten XXVI. dach der selver maent senden dye van Ghent notabele wise mannen geestelic ende waerlic an den prince ende grave van Vlaenderen horen here, ende begeerden oetmoedelic remissie ende quijscedinge van horen rebellicheden ende quaden misdaden, ende wouden staen tot des princen seggen. Ende die hertoge namse in genaden, ende daer wert enen vasten pays gemaect opten XXX. dach der selver maent van iulio int ier M.CCCC.LIII. Dit oerloge stont bi na ende duerde omtrent V. ier lang.

Van die rebellicheit der poorteren van Gorichom ende hoe si daer om gepuneertende gecastijt worden. Dat XXI. capitel

Int ier van LIIII. die grave Jacob van Horen here van Woudrichom ende van Halthena, merckende dat die ingeseten^d van Gorichom^e onderlinge twist ende kijf hadden, begeerde van die van Gorichom te hebben die vischerie vander Merwen, allegerende dat si hem van rechtswegen toe behoerden. Die van Gorichom seiden weder, datse hem in voerleden tiden van sinen ouders ende voersaten gegont ende gegeven waren, waer om datse die grave dede cyteren mit een mandament voer den raet van Hollant in des Graven Hage. Ende also si niet en compareerden

ende trecht versmaden, worden si verwonnen, ende die grave verwerf anden raet, datter enige vanden heren vanden rade gedeputeert worden om die van Gorichom te inhyberen ende verbieden die visscherie vander Merwen. Die van Gorichom dit vernemende, togen den deputeerden te moet, ende verveerdense also, dat si weder om togen na Woudrichom, ende vertelden den grave wat hem gemoet ware, ende comende inden Hage narreerden den raet hoe si mit de van Gorichom gevaren hadden. Ende raet nemende mit malkander quam die here van Lannoy, stedehouder van Hollant subtijliken in die stede van Gorichom op Onser Liever Vrouwen avont inden advent [7 dec.], mitten ioncheer van Gaesbeek, mit here Ghijsbrecht van Bredenroede, domproest van Utrecht, Gyelis van Wijc castelein van Huesden, Jan ende Claes bastert sonen heren Dircs vander Merwen, Simon Aerntssoen baeliu van Scyedam, ende vingen vele vanden poorters ende daer wort III. van desen gevangen scandeliken of onthoeft, die nochtans deser saken ontsuldich waren. Ende die andere worden gebannen, ende vele mosten hem mit grote sommen van penningen weder quiten ende lossen.

Hoe dat here Roelof van Diephout biscop van Utrecht oflivich worde. Dat XXII. capitel.

Opten III. dach van maerte int iaer M. [296^r]CCCC. LV. sceide van deser werlt die eerwaardige vader in Gode here Roedolf biscop van Utrecht opt slot tot Vollenhoef, als hi dat bisdom mit groter eren berecht hadde omtrent XXIII. iaren, ende wert mit groter waerdicheit gebrocht tot Utrecht, ende werdt mit betamelicker uutvaert begraven an die zuytside in die Domkerck bi sine voervaders.

Hoe dat here Ghijsbrecht van Bredenroede domproest van Utrecht gecozen wert eendrachteliken die LIIII. biscop t'Utert. Dat XXIII. [capitel]

Als biscop Roelof van Utrecht gestorven ende begraven was, sant die mogende prince hertoge Philips van Bourgondien den grave Jan van Nassouwen mit enen costlijken state tot Utrecht, begerende vander ecclesye van Utrecht dat si heren David biscop van Terewaen, sinen natuerliken soen, kiesen wouden tot enen biscop van Utrecht. Hertoge Aernt van Gelre quam selver in persone, ende badt voer hertoge Steven in Beyeren canonic inden Domkerke tot Colen. Den dach vanden electien ende coren wert geleit, ende die capitelaers vanden V. godshusen, angeroepen hebbende die gracie des Heiligen Geest, coren eendrachteliken mit

gemenen stemmen here Ghijsbrecht van Bredenroede domproest van Utrecht die een wijs ende verstandel man was; uutgenomen II. vanden canonicken, als here Gerrit vander Massce ende here Jan van Witenhorst, coren heren Steven van Beyeren voors.. Ende als si hoerden dat alle die ander stemmen ghingen opten domproest, wederriepen si hoer stemmen, ende gaven die mede here Ghijsbrecht den domproest. Ende dit gescyede des manendages na Paeschdach, ende was den VII. dach in aprille. Ende aldus so was dan dese here Ghijsbrecht van Bredenroede eendrachtelic gecoren die LIIII. biscop van Utrecht ende regeerde dat als een waerlic heer een iaer ende IIII. maenden.

Ende des selven zomers uut gemenen rade der regenten ende der dekenen vanden ghilden ende der oversten vander stadt wert hi mit groter feesten end eren gebrocht inder stat ende geset in des biscops hof om daer te resideren ende wonen als enen heer ende biscop van Utrecht. In desen tiden regneerden sere binnen der stat van Utrecht die ghilden, ende dat gemen volc, daer luttel geloven ende betrouwen op te setten is. Mer hi brochtet mit wijsheden ende goetheden daer toe dattet den burgeren geliefde als dat die here van Bredenroede sijn broeder, ioncheer Jacob van Gaesbeeck die domproest, Jan van Renesse ende meer ander goede mannen die uuter stat verdreven waren, alle weder in quamen, ende hi dede se alle bi hem comen, ende oec alle die die stadt te regieren hadden, ende batse van beiden siden ten eten. Ende als hi een lange relacie hadde gedaen, bat hi hem allen dat si wesen wouden een, hi woude hem wesen een goet heer ende harder, ende si beloefden hem also te doen. Ende daer was grote bliscap van alsulken eendrachticheit.

Mer die ghene die die stat geregeert hadden, siende dat die gene die weder in ge-comen waren verheven worden, bestonden te duchten ende ghingen altemet uuter stat, ende pijnden hem te comen tot Amersfoert, want de ingecomen ballingen hem te starc ende te machtich waren, ende oec wisten si wel dat die van Amersfoert niet goet en hadden opten elect van Utrecht here Ghijsbrecht voors. Dye elect van Utrecht, here Ghijsbrecht, sende terstont na sine electie an den paeus Calixtus die III sine notabele ambassaten, wise ende verstandele mannen, heren ende meesters als Willem Paeds, Alfert van Montfoert, Evert van Zoudenbalch, Harman van Rijn, Dirc uuter Weer ende Ludolf van Horen om die confirmacie ende dede sijn penningen presenteren die dair van outs toe staen, te weten IIII.M. ducaten, ende dese penningen geset op de wisselbanke, op dat dair ijmmers geen gebrec in vallen en soude. Die paeus ontfinde die penningen, mer hij en gaf nochtans die confirmacie niet, als na geseyt sal worden. Die elect sende mede sijn oratoren ende ambassaten an keiser Frederick die III. [296v]om dat regale ende waerlijcke swaert des bisdoms van Utrecht ende die keiser sendet hem.

Hoe ende in wat manieren dese electie heren Ghijsbrechts van Bredenroede gheimpediert ende belettet worde. Dat XXIII. capittel.

Als dese mare van deser electie in Hollant quam, waren die sommige daer mede niet wel tevreden, ende by sonder die vander Cabbeliauscher partyen waren, aviseerden ende dochten hoe ende in wat manieren dat si enen raet soude versieren om dese electye van heren Ghijsbrechts van Bredenroede te beletten. Ende ordineerden enigen vanden notabelsten die si senden te Brusel tot hertoge Phillips van Bourgondien, ende spraken aldus of dier gelijken: "Hoge vermogende prince ende vorst, also wi doer uwer wijsheyt ende cloecheyt tot desen dagen in rusten ende vreden sijn geregeert geweest, daer wi God ende uwe hoechheit seer of dancken, bidden ende begeren oetmoedeliken uwer genaden ons cortelic te willen horen, so sal dan uwe vorstelicke genade weten, ist sake dat die electye heren Ghijsbrechts van Bredenroede voertgange heeft, ende doer uwer wijsheyt ende voersienicheit niet belet noch ghehindert en wert, het is te duchten dat ghi uwe graeflicheyt van Hollant verliesen sult, want here Reinout van Bredenroede sijn broeder sal grote instancien doen^s om te vercrigen die landen van Hollant, allegerende hem geboren ende gecomen te wesen vanden outsten grave van Hollant, ende heeft al rede hem versien van vele vrienden in Hollant, ende dye van Utrecht mit dye Oestvriesen staen mede tot sijnre geboden. Ende aldus bi desen middele ende assistencie van desen mocht hi lichtelic comen tot sinen voernemen ende opsette als wi geseyt hebben. Waeromme alre geduchtichste vorst ende prince wi uwer vorstliker genaden bidden, te willen impedieren ende beletten dye voers. electie van here Ghijsbrecht, op datter geen oerloge noch bloetstoringe in desen uwen lande van Hollant en geschie. Wi beloeven u in allen assistencie, hulp ende bystant te doen, wes wi vermogen."

Die prince dese woerden horende, gaf terstont audiencye ende meende al waer te wesen dat si hem an brochten. Dat so niet en was, ende valschelic ghelogen ende versiert was. Want dese here Reynout van Bredenroede was een sachtmoedich ende vredsamich man, dye sulcx nye en dochte te doen, want hi sinen heer ende prince den hertoge utermaten sere ghetrou was, als hi inden oerloge van Ghent mit lijf ende goet wel bewesen hadde, als voers. staet. Die prince dus adverteert ende gheinformeert wesende, sende terstont den biscop van Utrecht te Romem anden paeus Calixtus die III. om te vercrigen een provisie opten bisdom van Utrecht voer heren David van Bourgondien biscop van Terewaen, sinen natuerliken soen. Ende die coninc Alfons van Aragonen bat oec naersteliken voer den selven here David. Die ambassaten vanden hertoge allegeerden ende gaven inden hof van Romem te kennen die groote onbequaemheyt des elects van Utrecht, segghende hem te wesen een bloetghyerich man, ende irregulaer om dat hi mede

geweest hadde inden strijt van Ghent voer Gaveren, daer hi nochtans mitten hertoge inden velde was. Waer omme dat dye paeus Calixtus dese sake vertoech ende hilt den ambassaten dair leggende, verwachtende ende verhopende van dage te dage antwoert ende expedie van hoere saken te vercrigen. Ende hier en tusscen sant die paeus heren David van Bourgondien, hertoech Phillips natuerlicken soen, die provisie op dat bisdom van Utrecht.

Dese VI. oratoren ende ambassaten des elects voors., overmidts desen dylay cregen quade suspicie ende ghingen al gelijc totten paeus ende meester Ludolf van Hoern sprac openbaer ende mit goeden manieren ende verstandelic totten paeus, seggende: "Heilige Vader, wi hebben tot noch toe grote betrouwen gehat op uwen troestlike woirden mit uwen selfs monde tegen ons gesproken, uut welken wi claerlic verstonden dat uwe heilicheit den here David bisscop van Teruwaen niet voersien hadde mitter provisie des kercks van Utrecht, noch oec niet en meende der selver kercken te voersien dan mit vreden ende sonder scande. Op welke troestlike woirden wi hier dus lange gebleven sijn, hopende uwen woerden bi effecten der confirmacien vol[297^h]brocht te worden, mer die gemeen fame gaet, dat ghi sonder twifel den here David provisie vanden bisdom van Utrecht gesonnen hebt. Ende wi hebben des sekere brieven ende getugenissen, ende al dat generale hof van Rome seggen ende affirmerent also te wesen, waer om wi van des wegen an uwen woerden moeten twifelen. Ende ist also, bidden wi oetmoedelic ons dat te willen openbaren ende en hout ons niet langer twifelende."

Ende als meester Ludolf dese reden wilde continueren ende voert spreken, so benam die paeus sinen woerden ende sprac openbaerlic, ende mit goeden beraden ende besceiden in presencye van vele cardinalen, aertsbiscoppen, prothonotorienⁱ, advocatenⁱ ende der ambassaten des hertogen van Bourgondien ende meer andere geestlike prelaten, daer si talle hoerden, ende seide aldus: "Hoert, hoert! Ic belie dese woerden tegen u gesproken te hebben, ende ic en salse niet veranderen. Mer mi verwondert seer dat ghi meer gelooft der gemeenre luden sprake dan die mine. Ic hebbe u altijt gheseyt ende noch segghe, dat ic die kercke van Utrecht nimmermeer versien en sal, dan bi vrede ende sonder schande. Ende dat ghi segt, dat ic u geseyt hebbe, dat seg ic u noch: dat ic u wel getroest in corten dagen thuyswert senden sal. Ende gelooft mijn woerden!" Ende hier van begeerden si te weten enen determinaten ende sekeren tijt, wanneer hi dit soude willen doen, ende seiden voert: "Heilige vader, wi hebben in mandaet weder om te keren, also veer als ghi den here David provisie hebt gesonnen. Aldus wouden wi weder keren, ten waer dat ghi die revoeerde ende weder riept." Doe seide die paeus: "En trect nyet van hier, mer blijft hier, want ic sal u corts expedie doen ende blidelic ende wel getroost tuyswert senden. Ic en sal mijn woirden niet verhalen."

Doen toenden si den paeus brieven van die grote oetmoedicheit ende begeerlike supplicacie des capitels van Utrecht, der ghilden, der burgeren ende des Stichts van Utrecht mit den steden, begerende hore electie effecte ende voertganc te hebben; die welke die paeus dede sine cardinalen geven. Ende van allen desen voors. woerden ende redenen deden dese commissarien makeneen instrument, daer dese materie uut ghenomen is; die welke te lang ware hier te vertrecken.

Hoe dat hertoge Phillips van Bourgondien in Hollant quam ende van dat tractaet tusschen den elect ende here David. Dat XXV. [capitel]

Dese ambassaten ende oratoeren van beiden partyen inden hove van Romen leggende ende elc een goet antwoert verwachtende, so is die mogende prince hertoge Phillips van Bourgondien, grave van Hollant, mit sinen soen Kaerle grave van Charloys ende mit meer ander grote vorsten, heren ende edelen van sinen hove gecomen in des Gravenhage op Alre Heiligen Avont [31 okt.], om here David, biscop van Teruwaen, sinen natuerliken soen, mit macht int bisdom van Utrecht te brengen.

Dese heren inden Hage vergadert wesende, hilt die prince een costelic ende excellent hof ende feeste vanden heren des Oerdens vanden Gulden Vliese; dier XXVI. int getale waren ende die hertoge als een deken ende opperste van desen was die XXVII. Ende behalven dese waren dair noch vergadert vele graven, baroenen, ridderen, heren ende edele sciltknappen sonder getal. Dese feeste ende triumphie vanden Gulden Vliese wert gehouden in die Grote Kercke die alomme mit costeliken gulden lakenen, geborduert ende gewrocht vander historien van Jason, hoe hij dat Gulden Vlies int eylant van Colcos ghewan, behangen was; mit meer ander vreemde ende wonderlike historien, die genoeghlic waren om sien. Daer was groot gheluyt van trompetten, van snaerspul, van muysiken ende andere melodien. Die heren ridderen ende edelen staken ende torneerden dagelixs mit groter genoeghten ende vrolicheit.

So geboirdet op eenre tijt als here Reynout van Bredenroede van Utrecht trecken soude om inden Hage te comen, dat enige sijnre vianden hem tot II. plaetsen lagen hadden geleit om doot te slaen. Mer overmits andere saken, die hem onversiens te voren quamen^k, so en is hi dien dach niet gereist; waer om dat hoer opset te niete ghing, hoe wel hij nochtans hier of niet en wiste. Daer na op een ander tijt, als hi onversienlick inden Hage gecomen was om mitten hertoge te spreken van sinen broeder, [297v] den elect, so hadden sijn vianden V.C. man verborgen geleyt tot drien plaetsen om hem te slaen. Waer om dat hi mit veel volcxs scyelicken uutten Hage reysde

na huys toe, ende quam tot Utrecht. Die van Utrecht siende ende verstaende dat die hertoge sinen bastaertsoen mit fortsen endemit machte int bisdom van Utrecht soude willen brengen, namen si een sake voer hem ende allegeerden, dat dye selve here David onbequaem ware int bisdom van Utrecht te comen. Want si hadden een privilegye dat ghene bastaerden en mochten enige beneficien ofte prelaturen hebben inder kercken van Utrecht. Hoe veel te meer betaemdet dan een biscop te wesen een getrouden zoen van wittachtigen bedde. Teghen welke allegacye ende sake die hertoge impetreerde ende vercreech dispensacie vanden paeus van alsulke bastardyen, ende dede hem nobiliteren ende wittachtich maken.

Van welker dispensacie de van Utrecht noch niet te vreden en waren, ende deden vergaderen vele zoudenyers ende knechten, ende versagen hem van vitaelge ende anders, ende deden die poorten, muren ende toernen repareren ende starck maken; ende sloegen op grote blochusen ende fortressen voer de poorten, ende versagen hem van bussen, bogen, cloeveren, ende andere instrumenten om hem te defenderen ende te bescermen. In desen tiden als die gemeente ende die dekenen vanden ghilden des stats van Utrecht dat regiment hadden, sloech dair alte veel lichts volc toe ende si hilden alleweke margen spraec, so somwijl II. of III. dagen an een. Ende die minste die niet en hadden ende dat licht volc was, die wouden meest wils hebben, ende goede, wijse, rijke mannen en dorsten niet spreken. Ende si begonnen ten lesten veel goeder rijker mannen te vangen, ende haer goeden te willen¹ nemen; ende waren in vresen datmense den hals of houden soudent. Ende [si] braken besloten susterhusen op ende wouden weten wat goet dat si hadden, ende hoe si daer an quamen; ende begonnen voer te nemen, dat si van geestlic ende waerlic weten wouden, hoe dat si an hoer goet gecomen waren, ende soudent ten lesten inder luden kisten gecomen hebben.

Op een tijt int iaer van LVI. op S. Marcusdach [25 april] hadde die gemeente hoer becken geslagen, ende waren in die Noey vergadert om veel wonders te bedriven op die rijcheit vander stat. Here Ghijsbrecht van Bredenroede, die elect, hadde dit vernomen, ende ontboet den here van Bredenroede, sinen broeder, mit die van Vianen bi hem, ende den ioncheer van Montfoerde. Ende hi bat veel goeder ridderen ende knechten bi hem uutem Stichte ende uutem lande van Ghelre, ende oec uut Brabant ende andere landen, ende veel goeder stalbroeders. Ende si maecten hem seer wel toe, ende teykenden hem met stroe, ende ghingen stoutelic mitten elect doer die Scoutenstege; ende waren gemoet vromelic te vechten ende te slaen om dye over-hant te hebben van dier wilder gemeenten. Ende als si den elect mit sinen hoop sagen an comen so stoutelic, so staken si hoir handen op ende begeerden vrede; ende wouden doe alle bi hem bliven ende daer mosten si hoer wapen neder leggen ende gaen alle an een side staen, die bi hem bliven wouden, ende si ghingen al bi hem. Ende alle die wijsheit ende rijcheit vander stat vielen al vast

bi den elect. Ende die elect sette al hoer margen sprake of, ende wie dat meer margen becken sloege, dat ware op sinen hals. Ende hi sette weder den raet vander stat als hi van outs plach te wesen; ende goede burghers de gevangen waren vander gemeenten, liet men quijt. Ende aldus quam dat ghemeen spul ende oploep of.

Bi middele van desen tiden so arbeide ende reysde dicwils hertoge Jan van Cleve om enen zoen te maken tusschen hertoge Phillips van Bourgondien sinen oem ende here Ghijsbrecht van Bredenroede, den elect. Mer hi en mochts daer niet toe brengen. Ende daer en boven quam here Jan van Hensberch, biscop tot Ludic, ende beloofde den elect sinen neve, dat hi hem pays ende vrede anden prince verwerven soude. Ende indien hi des nyet ghedoen en konde, soe beloefde hij den elect te dienste ende te hulpe te comen mit M. paerden tegen den hertoge sinen here op sijns selfs coste. Ende als die biscop sere aernstelike instancie dede an den prince sinen here, wiens raet hij was, om vrede te maken, ende die prince int heymelic vernomen hadde, dat hij den elect assistencye [298r] soude willen doen teghen hem, so dwanck dye hertoge, als men seyde, den bisschop daer toe, dat hij sijn bisdom van Ludick resigneren ende overgheven moste bi consent ende toelaten vanden paeus. Ende die prince gaf dat bi confirmacie vanden paeus here Lodewijck, hertoge Kaerls soen van Bourbon, ende die wert gemaect ende geconfirmeert te wesen bisscop van Ludick; daer die van Ludic niet alte wel mede te vreden en waren ende en ontfinghens niet alte garen, hadden sijt mogen beteren.

Hoe dat here David in creech sommige steden ende sloten gheleghen int Sticht van Utrecht. Dat XXVI. capitel.

Inden iare M.CCCC. ende LVI. als nu die hertoge vercregen hadde vanden paeus die provisie vanden bisdom van Utrecht op heere David, biscop van Teruwaen, sinen natuerliken soen, so sijn sommige uuter steden van Amersfoert ende van Renen, ende mit enige dye uuter stat van Utrecht geweken waren, gecomen inden Hage ende maecten alsulkenconspiracie ende verbant mitten hertoge ende sinen soen, here David, dat die selfde here David doer believeen sijns heren, den hertoge, sende den here Adriaen van Borselen, here van Brigdam, die te wive hadde Anne, hertoge Phillips voors. natuerliken dochter, mit desen poorters om die voors. II. steden te occuperen ende in te nemen. Dwelke also gesciet is.

Die castelein van der Horst, dit vernemende, ontboet den here van Brigdam: woude hi hem weder doen hebben die VII. M. Rijnsche gulden die hi opt slot ter Horst beleent hadde, hij woude hem dat slot openen tot behoef heren David van Bourgondien. Ende hi gecreech sijn penningen ende die here van Brigdam nam die possessie vanden huse tot behoef heren Davids. Daer na quam here David mitten here van Wassenaer ende mit veel volcx van wapenen tot Gorichom, daer hi eerlick ende feestelic ontfangen wert van alle den ingesetenen vander stede. Van daen reysde hi tot Tyel, ende van Tyel quam hi tot Renen, daer hi eerlic ende triumphelick in gehaelt, ontfangen ende gehult wert, als men enen biscop ende here van Utrecht plach te doen. Ende dier ghelicken deden die van Amersfoert mede.

Hoe dat here David van Bourgondyen geintroniseert ende ingeleit wert in dat bisdom tUtrecht ende was die LV. biscop. Dat XXVII. capitel.

Hertoge Phillips inden Hage legghende dede over al Hollant gemeen heervaert bieden om sinen soen here David mit machte inder possessyen vanden bisdom te brenghen, ende is ghecomen binnen Leyden op Sinte Marien Magdalenendach [22 juli]; ende bleef aldaer leggen VIII. dagen lang mit alle sinen heren ende edelen. Ende binnen desen tiden is bi hem gecomen op goeden vasten geleyde die here van Bredenroede, des elects broeder, ende sende voer hem den burchgrave van Montfoerde mit XXV. paerden. Ende des anderen dages quam die here van Bredenroede mit C. paerden. Des dages daer an quam die here van Bredenroede mitten hertoge van Cleve, mitten burchgrave van Montfoerde, mitten domdeken ende Jacob Preus, sijn broeder, ende spraken mitten prince. Mer si en konden niet accorderen. Waer om dat die here van

Bredenroede weder om na Utrecht reysde tot sinen broeder den elect. Ende die hertoge toech na Woerden ende van daen tot Yselstein.

Daer wesende quamen bi hem grave Kaerl van Nivers, grave Jan van Stampus, Anthonis sijn bastert soen, mit veel gewapents volcs uut Vlaenderen, Artoys, Henegouwen ende uut Brabant. Noch waren daer bi den prince Kaerl, grave van Charloys, sijn soen, hertoge Jan van Cleve, Jacob, hertoge Kaerls soen van Bourbon, Adolf van Cleve, here van Ravenstein, des hertogen van Cleven broeder, grave Jan van Marle, grave Pieter van Brianen, sijn broeder, des graven van Simpols sonen, Wolfert grave van Bocham, here Henricx soen vander Vere, here Jan van Croy, here Jan van Crychi, here Jan van Lannoy, stathouder van Hollant, here Willem van Egmont, here Jan van Wassenaer mit meer andere baroenen, ridderen, heren ende vrome sciltknapen. Die hertoge van Cleve began weder om sere naerstelicken te tracteren om enen vrede te maken ende reysde tUtrecht ende presenteerde uutten name vanden hertoge here Ghijsbrecht, den elect, vele scone [298v] dingen ende compromissen, indien hi resigneren woude sine electie vanden bisdom.

Die elect overleyde dye sake ende mercte dat hi alsulcken machtigen prince niet weder staen en mochte, ende dat here David alrede die steden van Amersfoort ende Renen mittet huys ter Horst in hadde ende dat hem een scone dadinge geboeren mochte, began te ausculteren ende te luysteren, ende namt ter herten dat hem gepresenteert ende geboden wert. Ende op dat alle dingen vast ende gestade wesen soudon, sende die elect sinen raet totten hertoge, als den here van Bredenroede, sinen broeder, den ioncheer van Montfoerde, here Jan van Renesse van Wulven, here Jan Proeijs domdeken, ende Jacob Proeys, sinen broeder. Ende alle dinc wert wel voersproken, ende tot Yselstein wortet gesloten in aldusdaniger manieren; als dat here Ghijsbrecht van Bredenroede, die elect, sine electie ende dat bisdom resigneren ende overgeven soude here David, den bisscop van Terewaen, die die provisie vanden paeus hadde; ende here Ghijsbrecht van Brederoede die soude bliven ende wesen domproest ende proest van Oude Monster tUtrecht ende hi soude wesen proest tot Sinte Donaes tot Brugge. Ende hi soude hebben alle iaer lang al so lange als hi leefde, uutten bisdom van Utrecht IIII.M. ende CC. Rijnsche ghuldens iaerlicx. Ende hi soude hebben voir sine costen die hi gedaen hadde, ende voer sine uutgeleide ghelden L.M. leeuwen. Ende voer al dit voors. wert die hertoge van Cleve borght.

Ende op aldus daniger voerwaarden ende op groter gelove quam die mogende vorst hertoge Phillips van Bourgondien mit sinen soen, den bisscop David, inder stadt van Utrecht, mit alle sijnvolc, daer hi mede voer dye stat gecomen soude hebben. Ende [si] quamen mit groter costlicheit ende chyerheit inder stat van Utrecht, daer dye hertoge ende dye bisscop mit groter eren ende reverencie ontfangen werden. Ende here Ghijsbrecht van Bredenroede ontfing den

biscop selve, ende resigneerde hem over die possessie ende alle ding alst voersproken was. Ende hij heeft here David mit alle die ecclesie ende geestlicheit selver in geleyt in Sinte Martijns Domkercke, ende heeft hem gheset in des bisscops stoel. Dat sere minlic was om te sien ende daer swoer ende beloefde hi te onderhouden des stats privilegien ende vryheden als dat gewoonlic is; ende wert gehult ende ontfangen als een heer ende biscop van Utrecht. Ende als hertoge Phillips van Bourgondyen aldus inder stat van Utrecht was, mit so groter macht van volcke, dat hi der stat wel machtich was, so heeft hi volcomeliken als een gelovich, warachtich, edel vorst sijn geloef wel gehouden, ende en heeft die stadt nerghent in vercort noch misdaen.

Hoe dat die hertoge die stede van Deventer beleide ende hoe dattet gedadinct wert. Dat XXVIII. capitel.

Ende als dye hertoge achte dagen binnen Utrecht gelegen hadde, beval hi den here van Bredenroede, burchgrave van Utrecht ende here Ghijsbrecht, den domproest, sinen broeder, die stat te bewaren ende te regieren. Ende hij reysde mit alle sijn volc voer Deventer. Dye grave Kaerle van Charloys reysde weder na Brabant ende here David, biscop van Utrecht toech opt huys ter Horst. Ende also dye van Deventer den biscop David voer horen here niet ontfangen en wouden, so heeft die hertoge die stede al omme belegen, ende dede bi hem comen veel volcs van wapenen uut Hollant ende Zeelant. Ende deelde sijn heer in III. scaren ende battaelgen; den enen beleyde hi ende sloech sijn tenten ende pauwelioenen op in een plaetse geheten die Wilpe. Die Hollanders ende Zeelanders hadden haer tenten op gheslagen an die zuetsyde vander stede op een eylant vander Yselen, geheten Vennoort. Ende biscop David dye beleyder was vander derden battaelgen, dede sine tenten opslaen an die westside vander stede. Omtrent die stede stont getimmert een groot stenen huys, daer die wakers ende harders vander beesten des nachtes haer beesten in wachten en* hoeden. Dit huys hadden die van Deventer omme doen begraven ende bewallen mit enen hoghen, groten walle ende hadden dat bebolwerct ende vast ghemaect ende versine mit volc van wapenen, mit gescutten ende ander artelrye ende instrumenten [299r] van oerlogen ende van allen des hem van node was. Die opten huse waren, arbeyden sere met gescutte ende anders dat heer vander stadt te weren ende die stat te bescermen ende dair of te slaen. Mer ten mocht hem niet baten, want die biscop mit sine battaelgen scoten ende worpen so vreseliken op dat huys mit grote stenen ende cloten, dat die muren an allen kanten bestonden te scoeren ende te vallen. Waer om die burchsaten dat huys niet langer houden en dorsten, ende staken dat vier dair inne ende lietent branden, op datter die van binnen geen hinder of en quame.

Ende si quamen ongeschent binnen Deventer. Die hertoge mitten Hollanders stormden ende scoten met grote bussen ende andere instrumenten sonder ophouden op die stat van Deventer ende quetsten die van binnen mit allen seer, destruerende poorten, muren ende toernen.

Ende alsoet alle den tijt dach bi dage ongetempert weder was van regen ende winde, so en vorderde die prince niet vele. Waer omme dat die hertoge van Cleve een zoen ende dadinge tusschen sinen oem den hertoge ende der stadt van Deventer maecte op deser condicien: als dat die stat van Deventer mitten anderen Overyselschen steden den biscop souden ontfangen ende hulden als dat gewoonlic was. Ende die Overyselse steden ontfingen ende hulden bisscop David voer horen here ende biscop. Ende dat gedaen wesende toech de hertoge weder na Brabant. Dit belegge duerde omtrent VIII. weken lanc ende was int iaer XIII.C.LVI. Die Hollanders braken hoer belegge mede op ende voeren die Ysele neder. Ende want si sere verscheiden ende ongeordineert reysden, worden si een deel tusschen Aernem ende Doesburch van sommige hoefscappen ende heren gevangen, die hoer husen ende uuthoven op die Velue ende omtrent Deventer hadden. Ende dese gevangen worden sere gescat ende mosten grote sommen van penningen geven, souden si uuter vangenissen comen. Waer omme dat namaels een grote twist ende twedracht tusschen den Hollanders ende dye van Deventer op ghestaen ende gheresen is.

Hoe dat Lodewijc die dolphijn van Vrancrijck uut Vrancrijck tot hertoge Phillips quam. Dat XXIX. capitel.

Op dese tijt als hertoghe Phillips voer Deventer lach, so is daer grote twist ende geschille op gestaen tusschen coninc Kaerle van Vrancrijc ende Lodewijc den dolphijn^m, sinen soen. Die dolphijn leide vast over werwerfts dat hi hene trecken woude, als totten coninc van Engelant ofteⁿ tot hertoge Phillips van Bourgondien, sijn neven; ende is gecomen mit weinich gesins ende familie bi den hertoge van Bourgondien. Die hertoge dit vernemende brac terstont sijn belegge op ende haeste hem treckende na Brabant ende ontfinc den selven dolphijn mit groter eren ende reverencien. Ende behilt hem bi hem omtrent V. iaer lang, tot dat sijn vader die coninc ghestorven was, tot sijns selfs costen als die prince hem gheordineert hadde; ende tracteerde hem mit groter eren ende feeste, ende beminde hem gelijken oft sijn eygen zoen ende broeder ware gheweest, ende hadde hem een bequaemen staet van sijnre familie gheset ende gheordineert als een dolphijn ende toecomende coninc betaemde. Coninc Kaerl dit vernemende nam dat swaerlic, ende seer oevel van sinen sone, ende vanden hertoge ende was daer omme seer ghestoert, ende was in meninghe hertoge Kaerl van Aquitanien ende na hertoge van Berry, sinen ioncxsten soen, coninc na hem te maken.

Hoe dat die heren vanden gerechte van Haerlem excysen hebben wouden van die gheestlicheit ende hoe die burghemeester ende schepen van Haerlem doot gheslaghen worden. Dat XXX. capitel

Inden iare M.CCCC. ende LVII. die regenten ende heren vanden gherechte van Haerlem aggraveerden ende beswaerden sere die gheestlijcke luyden vander stede, eysschende ende willende van hem hebben tollen ende excysen, gelijken van haer poorters. Ende daer worde een proces van rechte tegen hem luyden gemaect, doer den bisscop van Utrecht oft sinen fiscale als sijn procuratoer. Ende want die gheestelicke luyden, priesteren ende clercken, doer desen processe dye noch nyet gheven en wouden, so worden geordineert vander stede wegen van Haerlem, Claes van Yperen,^[299v] burgemeester, ende Gherrit van Noortwijk, scepen, ende Willem Paeds, secretarius der voors. stede, dat si souden trecken tot Amersfoert by den bisscop, om te impetren een mandaet vanden biscop tegen die geestlicheit, om mitsdien hem te dwingen die excysen ende tollen te geven.

Ende sittende op een wagen, comende bi Utrecht op die Bilt om te reysen na Amersfoert, siet so quam daer ghereden Walraven die bastert des heren van Bredenroede mit sinen reysighers; ende sloegen daer doot datter die here van Bredenroede niet of en wiste den burgemeester ende den scepen beide voors.. Dese II. voors. hadden wilen eer mit den scout van Haerlem, Aelbrecht van Raephorst, wat onmanierlic ende scoffierlic tegen desen Walraven gehat int dorp van Santfoert, om saken willen daer hem sijn here vader om gesonnen hadde. Waer om hi op hem luden gram ende verstoert was ende hadde die scout daer mede geweest, hi souden mede geslagen hebben. Om welker feyten wille die here van Bredenroede sere droevich was, ende en woude den bastaert sinen sone in langen tiden niet sien. Dese tidinge binnen Haerlem comende, was daer grote droefheit ende beclaechden sere desen II. personen ende uut desen so lieten die ander vander stede haer quade opinien ende voernemen of, ende lieten die geestlicheit bliven in hoir oude gewoenten ende in vreden. Want God die Here seit: "Die u raect, die raect mi." Dit gesciede opten X. dach van aprilie int iaer voors. ende X. iaer hier na worde dese dootslach gesoent.

Van dat oerloge datter op stont tusschen die van Utrecht ende Amersfoort. Dat XXXI. [capitel].

Op dese tijt onthilt hem die bisscop opt slot ter Horst ende daer waren vele ghebannen burgeren uut Utrecht binnen Amersfoort. Waer om dat een grote twist ende twedracht op gestaen is tusschen die stat van Utrecht ende die stede van Amersfoort. Op een tijt ghingen die van Utrecht uut voir Amersfoort, bedrivende daer veel wils ende hoemoets, scietende dat vier in die stede, dat by na die nyewe stede daer of verbrande. Die bisscop dit vernemende quam haestelic binnen Amersfoort ende doe togen die van Utrecht weder om. Ende het bleef vast een ryende oerloch tusschen die van Utrecht ende Amersfoort. Die overste cappeteinen van Utrecht waren die heren van Bredenroede, here Ghijsbrecht van Bredenroede, sijn broeder, dye domproest, ioncheer Henric van Montfoerde, burchgrave van Utrecht, mit meer andere edelen ende sciltknapen. Ende van desen twedracht gescieden dagelicxs vele scaden van roven ende pilgeringe. Dair worden vele tractaten ende dachvaerden gehouden om pays ende vrede te maken. Mer daer en quam niet of, want die bisscop woude dat die ballingen in comen souden, ende dat en wouden die regenten vander stat in geenre manierenadmitteren noch toelaten.

Des iaers daer an ghingen die van Uurtecht uuter stat mit een groot volc van wapenen, ende sloegen een groot starck blochuys op die Eme ende setten daer op enen cappeteyn, genoemt Willem van Wye, mit een deel vromer cloecker soudenyers. Dit gedaen sijnde quam here Anthonis, die bastert van Bourgondien, biscops David broeder, mit M. paerden int Sticht van Utrecht, om sinen broeder assistencie ende bystant te doen. Ende dede terstont die stat mit open brieven ontseggen, ende quam mit alle sijn volc op die Bilt, ende verbrande daer sommige husen. Die vander stat dit siende, togen mit alle hoer macht uut. Mer die bastert reisde mit alle sijn volc binnen Amersfoort ende corts dair na wert de pays gemaect, mer die ballingen mosten uuter stat bliven.

Daer na int iaer M. CCCC. LIX. starf ioncheer Jacob van Gaesbeeck, ende bisscop David nam die possessie ende tbesit vander stede van Wijck te Duersteden, ende quam op dat slot, doende dat sere verbeteren ende vertimmeren, ende sere starck maken ende bleef dair voert an dat meeste deel sijns levens wonende ende residerende.

Item int iaer M. CCCC. LVIII. werdt ghefondeert ende gesticht dat cloester tot Heemsteden, buten Haerlem, van Sinte Bernerts oerde vanden eerbaren mannen meester Huge van Assendelf ende meester Jan Claessoen, priesteren.

Hoe dat hertoge Phillips van Bourgondien Lodewijc den dolphijn int conincrijc van Vrancrijc brocht. Dat XXXII. [capitel]

[300r]Int iaer M. CCCC. LX. starf coninc Kaerl dye Goedertieren van Vrancrijck, in wiens presencie ende tegenwoerdicheit wilen eer hertoge Jan van Bourgondien verslagen was geweest, ende van wien Lodewijc dye dolphijn, sijn outste soen, dus lange verdreven was geweest. Die hertoge dit verhorende, bereide hem mit ontallicken vele princen, vorsten ende heren om desen dolphijn te introduceren ende brengen in sijn vaderlike erve, niet tegen staende dat coninc Kaerle binnen sinen leven geordineert ende begeert hadde dat hertoghe Kaerle van Berry, sijn ionxste soen, die crone na hem besitten soude. Dit verhorende die hertoge van Berry, des dolphijns broeder, mit die meeste ende opperste princen ende heren des conincrijcs en wouden in gheenre manieren den hertoge resisteren noch wederstaen, mer waren bereit den dolphijn voer horen here ende coninc te ontfangen. Waer om die grootmoedige vorst, hertogePhillips, dede ter eren vanden dolphijn vergaderen een grote menichte van heren, princen ende vorsten, ende quam daer mede mitten dolphijn in Vrancrijc, daer hi vant alle steden ende sloten open. Ende niemant en was hem contrarie, want si sine mogentheit ontsagen. Ende alle ding werdt bereit binnen der stat van Riemen totter croningen dienende des nyewen conincs. Ende alle ding bereit wesende, quam die dolphijn opten XIII. dach van oestmaent binnen der stat van Riemen, om aldaer gesalft ende gecroent te werden, als dat gewoenlic is. Den welcken dolphijn die mogende hertoge Phillips te gemoete quam ghereden in also groter costlicheit dattet niet wel te scriven en is; ende hadde in sine geselscappe sinen enigen soen Kaerle, grave van Charloys, Johan hertoge van Cleve, Kaerle grave van Nyvers, Johan grave van Stampus, sijn broeder, Lodewijck grave van Simpol, Adolf van Cleve, here van Ravenstein, Anthonis, die bastaert van Bourgondien, here mJan van Croy mit sijn broeder, Anthonis here van Rethy mit sijn broeder, Anthonis van Croy, baeliu van Henegouwen, Johan here van Lannoy, stedehouder van Hollant, Johan here van Habourdijn, Johan here van Anxy, Gwye heere van Humbercourt, Johan here van Luxenburch, Simon van Laleyng, here van Montagy ende Zantes, Jacob van Bourbon, Johan here van Bergen an Zoem, mit here Phillips van Grimbergen, sinen broeder, Adriaen van Borsselen, here van Brigdam, die burchgrave van Ghent, die president van Vlaenderen, Phillips des heren soen van Lalleing, Phillips ende Anthonis, gebroederen ende bastert sonen wilen hertoge Phillips van Brabant, ende meer andere baroenen, ridderen, heren ende sciltknechten, blinckende in gulden ende costeliken habiten, dattet ontsprekelic is. Want elck die ene den anderen te boven gaen woude in costelicke chyerheden.

Die dolphijn siende dat hertoge Phillips hem in aldusdaniger glorie, maiesteyt ende mogentheit te gemoete quam, verblide hem sere uitermaten ende reden aldus te samen in die stat van Riemen. Die dolphijn was oec uitermaten costelijc toe gemaect, hebbende in sinen geselscappe vele hertogen, graven, baroenen, ridderen ende sciltknappen, die oec uitermaten costelic uutgecomen waren, om horen here den coninc te festiveren ende te eren. Ende als den dach gecomen was datmen den dalphijn salven ende cronen souden, vergaderden alle die gheestelicke prelaten, ende die waerlike heren, vorsten ende princen. Ende die aertsbiscop vanRiemen heeft hem mit groter [eren] ende feesten gesalvet ende ghecroent tot enen coninc van Vrancrijc. In deser feesten waren die XII. ghenoten van Vrancrijc, daer die hertoge van Bourgondien twee of presenteerde, als Bourgondien ende Vlaenderen, ende was deken ende opperste van allen den anderen; ende die daer niet en waren, hadden anderen in hoer steden gheordineert. Daer was oec die aertsbiscop van Riemen mit een legaet van Roman, ende noch V. andere aertsbiscoppen, noch XIX. biscoppen, ende VI. eerwaardige abten, alle edele personen. Daer stont oec hertoge Phillips als een dubbelt ghenoot van Vrancrijc, mit grave Kaerle sinen soen, Kaerle hertoge van Bourbon, mit meer andere graven, princen ende vorsten, ridderen ende heren die ick nyet al gescriven kan.

Die feeste vander croninge gedaen wesende, hadde die coninc doen bereiden enen [300v] uitermaten costeliken maeltijt alle sinen princen ende heren. An sine rechter side saten alle die geestlike prelaten, aertsbiscoppen, bisscoppen ende abten. Ende an sine lucher hant saten die hertogen, graven ende andere heren ende waren sere vrolic ende feestelic getracteert. Daer na opten lesten dach van oest reysde die coninc mit allen desen voors. heren, vorsten ende princen van Riemen ende quam mit groter triumphen binnen der stat van Parijs. Ende hadden alle dese voors. heren, princen ende vorsten costelic binnen Riemen gecomen, si quamen nu noch veel costeliker ende pomposer binnen Parijs. Want elc den anderen te boven gaen woude in chyreheden ende triumphen. Men en mochts mit genen pennen bescriven noch mit tongen uitspreken, die costlichen, chyreheden, feesten ende triumphen die daer gescieden ende gedaen worden. Ende elc wert getracteert ende festineert na sinen state ende mogentheit. Ende als alle dingen na sinen eyssche volbrocht ende volcomen waren, so begaefde die nyewe gecroende coninc tot danckerheit des hertogen soen van Bourgondien, Kaerle, grave van Charloys, mit enige steden, sloten ende heerlichen inden conincrijc gelegen, ende dancte den hertoge van Bourgondien van alle sine doechden ende beneficien, die hi hem in deser feeste ende tot anderen tiden getoent ende bewesen hadde.

In deser feeste vander croninge worden vele edelen ridderen geslagen, daer die princepale of waren in desen lande: Phillips van Wassenaer, here van Voirburch, endeAdriaen van

Borselen, here van Brigdam. Dese feeste ende triumfe vander croninge voleint wesende, worden dye coninc ende hertoge Phillips twistende tegen malcanderen ter cause van sommige sloten ende fortressen, gelegen int conincrijk, die de coninc hebben woude ende woude den hertoge andere sloten daer voer geven. Dwelc de hertoge niet doen en woude, wantse hem angeerft ende bestorven waren ende was mits desen sloten sere gestijft ende gestarct, inden landen van Vrancrijk. Mer dit niet tegen staende so sceiden die coninc ende die hertoge mit alle sine heren vrientlic ende minlic van malcanderen. Mer na een deel iaren so openbaerde die coninc den haet ende nijt die hi lange opten hertoge gedragen hadde ende is geworden sijn openbaer viant. Ende dit al eer hi den grave van Charloys, des hertogen soen, die steden, sloten ende heerlicheden over geleverd hadde, die hi hem in sijnre croninge tot een danckerheyt gescent ende gegeven hadde. Ende weder riep dit al te samen als na gheseit sal worden.

Hoe dat coninc Henric van Engellant die VI. gevangen wert, ende hoe hertoge Eduwaert van Jorcke coninc ghemaect worde. Dat XXXIII. capitel.

Inden iare M.CCCC. LXI. is een grote dissencie ende twedracht op gestaen tusschen coninc Henric van Engellant de VI. ende hertoge Rychaert van Iorcke, waer uut dat vele oerlogen ende bloetstorting gesciet sijn. Want dese hertoge Rychaert wert gevangen vanden hertoge Huytfrijt van Excester, sinen swager, ende die coninc dede hem scandeliken onthoefden mit meer andere heren, ridderen ende edelen diet mit hem hilden. Doen quam hertoge Eduwaert, des voors. hertogen Rychaert outsten soen, ende nam in sijnre hulpe sijn II. broeders, Jan ende Rychaert, ende grave Rychaert Nevel, van Werwijn, mit Thomas sinen broeder, ende meer andere heren ende princen vander cronen, ende voert alle die Duytschen die int conincrijk waren, ende sette hem vromelic dicwils te striden tegen den coninc Henric van Engellant, den hertoge van Zomerzeth, den hertoge Huytfrijt van Excester, ende tegen den here van Rymers, fautoers ende hulpers des voors. conincs. Ende die hertoge Eduwaert creech int einde victorie, ende vinc den coninc Henric van Engellant ende sette hem in sekere hoeden ende vaste vangnisse; ende verdreef^p ende ver-iaechde die coninghinne mit horen soen Eduwaert, prince van Waels, ende den hertoge van Zommerzeth, ende den hertoge van Excester uut den conincrijke. Mer die here van Rymers die quam tot ghenade ende creech sinen pays mitten hertoge Eduwaert ende bleef hem voert an getrouwe.

Die hertoge van Zommer[se]th quam bi hertoge Phillips van Bourgondien sinen neve, ende hilt bi hem mit enen bequamen ende betameliken familie ende staet. Die hertoge van

Excester quam tot Utrecht ende onthilt hem daer een wijl tijts ende [301r] van daen toech hi binnen die stede van Breda. Die coninginne mit horen zoen Eduwaert, prince van Waels toech in Vrancric bi coninc Reynyer van Sicilien, horen vader. Doese aldus al te samen verdreven wesende, brochte hertoge Eduwaert dat conincric mit groten striden ende oerlogen onder sine subiectye ende onderdanicheit, ende wert mit machte gecroent coninc van Engellant, ende wert genoemt coninc Eduwaert die IIII.. Ende als hi aldus in tconincric verheven was, maecte hi Jan, sinen broeder, hertoge van Clarence ende Rychaert, sinen ioncsten broeder, maecte hi hertoge van Cloucester. Mer dat hertogedom van Jorck behilt hi an hem selven. Sinen suster, des hertogen Huytfrijts gheechte wijf, gaf hi by dispensacie des paeus enen anderen man te huwelic. Ende Margriet, sijn andere suster, gaf hi te huwelicke hertoghe Kaerle van Bourgondien. Hier na nam dese coninc Eduwaert ten wive des heren dochter van Rymers, ende maecte die sijn coninginne. Waer doer dat die here van Rymers int rijck sere verheven wert ende hadde grote audiencie bi den coninc, ende vermaecte sere in des conincs ogen den grave Rychaert van Werwijc, dat die coninc hem seer suspect hadde. Waer uut dat namaels grote oerlogen opgeresen ende grote bloetstortinge gesciet [sijn], als na geseyt sal worden.

Hoe dat Kaerle, grave van Charloys gehult ende ontfangen wert in die halve heerlicheit van Asperen. Dat XXXV. capitel.

In dit selve iaer van LXI. wert Kaerle, graef van Charloys, here van Bethunen, Castrebelijn, Arckel, Putten^q ende Stryen, ende van Goylant gehult ende ontfangen inden persone here Adriaen van Borselen, here van mBrigdam, als een here^r in die helfste vander heerlicheit, stede ende slot van Asperen. Ende doer enen dootslach die gesciede, so quam ende devolueerde die rechte helft vander heerlicheit voor-s. opten grave Kaerle van Charloys als here van Arkel. Want die heerlicheit van Asperen uutten huse van Arkel gecomen ende gesproten was. Die sake waer om was dese. Die stede mitter heerlicheit van Asperen behoirde op die tijt toe die ene helft here Rutger van Boetselaer, here van Langeraec, ende dander helft behoerde ioncheer Aernt Pieck van Beesdam. Ende elc hadde sijn slot ende casteel staende inder stede van Asperen.

So is ten lesten een grote discoorde ende twedracht tusscen hem beyden op gestaen ter cause van sommige sekere renten. Nu hadde dese here Rutger sijn slot staende an die noortsyde vander stede, dwelcke hij te lene hilt van ioncheer Aernt Pieck voors.. Ende ioncheer Aernt Pieck hadde sijn casteel staen an die zuytsyde vander selver stede. Ende als si te samen dese heerlicheit ende hoer goeden rustelic ende vrellic lange tijt gemeen hadden gebruyct, ten lesten so versmade

dese here Rutgeer den ioncheer Aernt Piec ende usurpeerde ende benam hem mit fortsen doir sinen rentmeester die profiten vander molen maet van thienden ende andere sekere renten, ende nam meer dan hem van Goeds ende rechtswegen toe behoerde. Joncheer Aernt nam dit qualicken ende dede dit dicwils vermanen ende te kennen geven bi sinen rentemeester^s, den voors. here Rutgeer, wat cracht ende gewelt hem van sinen rentemeester gesciede. Mer here Rutgheer dissimuleerde ende en achtet niet. Joncheer Aernt claechde dese violencie ende geweldten sinen vrienden ende magen, begerende dat si den voors. here Rutgeer informeren wilden, op te houden van alsulcke usurpacie ende crachtige beroevinge sijnre goeden ende renten. Ende also here Rutger dit al noch niet en achtet ende niet op en hilt van sinen voernemen, so quam een sijnre neven genoemt Willem van Buyren ende woude an here Rutgeer wreken dat hi sinen neve sulken gewelt gedaen hadde. Want ioncheer Aernt ende dese Willem waren II. suster kinderen van een dochter van Accoy.

Soe quam op ene margenstont dese Willem van Bueren mit sommige gewapende voer tcasteel van Asperen, daer here Rutgeer op was, om dat subtijliken in te nemen, ende desen here Rutgheer te vanghen oft te slaen; ende quam over die brugge int voerburch vanden slotte, tot voer die grote poorte van tslot ende woude mit crachte op doen, om daer op te comen. Here Rutgheer quam ghelopen ongewapent mit sijn dienres ende bewaer[301v]den die poorte als is best mochten, dat dye andere niet op comen en mochten. Als Willem sach dat hi dair mniet op comen en mochte, scoot hi mit eenre knipbusse desen heren Rutgheer doot, ende liep mit alle sine adherenten ende knechten op ioncheer Aernts slot, sinen neve, staende an dander siden vander selver stede. Ende hoe wel dese ioncheer Arent Pieck hier niet of en wiste, noch daer toe consent gegeven en hade ende was des qualiken te vreden dat die dootslach gheschiet was. Mer want hi dese dootslagers op sinen huse ontfangen ende onthouden hadde, so worden alle sine goeden gheconfisceert ende bi sentencie rechtelic benomen, ende worden den grave van Charloys toe ghewesen als an horen overhere, als here van Arckel daer si of gecomen waren. Als dese dootslach openbaer worde, quam terstont die here van Bredenroede mitten domproest, sinen broeder, mit CC. scutters uuter stat van Utrecht mitten procureur generael van Hollant ende beleiden dat slot daer ioncheer Aernt Pieck op lach. Ende want die borchsatē onderlinge twistende worden, ende Willem van Bueren merckende dat hi hem daer niet veylich onthouden en mochte, so dede hi op een tijt op enen middachstont die poorten open ende meende haestelic te lopen vanden huse tottet cloester van Crucenbroederen, om daer salveert te wesen. Mer eer hi int cloester conde gheraken, wert hi van die van Utrecht gevangen, ende die procuruer generael brocht hem gevangen inden Hage, ende wert dair na onthoefte ende totten Jacopinen int cloester begraven. Ende alle sine mede gesellen diemen crigen mochte, worden op raden geset. Hier na

overmits een huwelic worden ioncheer Aernt Pieck ende die kinderen des heren van Boetselaer versoent ende verenicht. Sijn sonen waren ionckheer Wessel ende heer Ghijsbrecht, dye een monick tot Egmont was, ende noch een heer vander Duytsscher Oerde tUytrecht.

Hoe dat die grave van Charloys gehult ende ontfangen werdt voer enen herevan Hoekelom. Dat XXXVI. capitel.

Des iaers daer an als M.CCCC.LXII. werdt dye moghende prince Kaerle grave van Charloys in sijnder eygender personen gehult ende ontfangen in die heerlicheit van Hokelom. Ende dit was op Sint Jans Baptisten dach Onthoefdinge [29 aug.] ende geschiede opten huse ende sale van Hokelom. Dye sake waer om dat die heren van Hoekelom, Lonen ende Vogelenwerf die heerlicheit van Hokelom verloren ende quijt geworden sijn, is dese: ioncheer Jan van Hoekelom, Lonen ende Vogelenwerf die vanden rechten stamme ende linie der doerluchtigen heren van Arkel gedescendeert ende neder ghedaelt waren, ende hi was die VI., comende van here Jan van Arkel, die te wive hadde vrouwe Baerthe, des graven dochter van Archom. Dese ioncheer Jan als qualic beraden wesende ende oec mede, want hi des macht hadde, plachte te slaen ende munten cleine pennincxkens ghelijken sine voervaders te doen plagen, mit sinen namen ende wapen. Ende ten lesten sloech hi die selve munte ende die valsche onder den name van hertoge Phillips van Bourgondyen. Ende als hi des goetlic ende dicwils vermaent worde om sulke dingen niet te doen, ende daer om niet of laten en wilde, wert hi ten lesten vanden raet van Hollant daer of verwonnen. Ende dit soude hem al noch niet gehindert hebben, want hi daer na quam tot Gorichom bi Kaerle, grave van Charloys als here van Arkel ende revoeerde die valsche munte, ende wert vanden grave vrientlic ontfangen ende minlic getracteert.

Mer dese ioncheer Jan van Hoekelom hadde enen enigen soen genoemt ioncheer Otte van Hoekelom ende was heren Gerrits suster soen van Culenburch. Dese ioncheer Otte van Hoekelom quam mit gewapender hant mit sommige van Culenburch, in die stede van Hokelom ende vinc sinen vader ioncheer Jan, ende brocht hem gevangen tot Culenburch ende hi nam die possessie vander stede ende slote van Hokelom. Ende men seide gemeenlicken dat dese ioncher Otte die heerlicheyt van Hokelom geresigneert ende over gegeven hadde here Gerrit van Culenburch, sinen oem, om een deel percelen van landen ende renten. Ende also die heerlicheit van Hoekelom een Hollants leen is, ende men dat vander graeflicheit van Hollant te lene hout, so houtmen dat slot vanden here van Arkel te leen. Ende also dese ionc[302r^t]heer Otte mits hulpe

ende bystant sijns oems, here Gerrit van Culenburch, sommige zoudenyers ende gewapende geordineert ende geset hadde in die stede ende opt slot van Hokelom, die welke daer uut dagelicxs infesteerden ende scadichden den ingeseten van Hollant ende des lants van Arkels, ende deden daer uut veel quaet op die ommezeseten dorpen; ende maecten van dat huys een roefcuyl der dieven ende moerdenaers. Ende also hi mede sinen vader inhonesteert ende scandelic gevangen genomen hadde, beroevende hem van sine heerlike goeden buten consent ende wille sijns oversten leenheers. Waer omme dat doer bevele des graven van Charloys gecomen is die drossaet van Arkel des nachts opten aschelen woensdach[4 mrt], met sommige poorters van Gorichom, ende quam mit scepen gevaren voir die stat van Hokelom ende quam dair binnen ende vingen ioncheer Everwijn, des heren broeder van Culenburch, mit Sweer, den bastert van Culenburch, sinen broeder, mit meer andere die si gevangen brochten binnen Gorichom ende setten die op hoer sekerheit ende gelove in die herbergen vander stede. Dair na wert een tractaet gemaect, als dat ioncheer Gerrit van Culenburch ende ioncheer Otte van Hoekelom resigneerden ende gaven over tot behoef des graven van Charloys, here van Arkel, die stede, slot ende heerlicheit van Hokelom, ende quam weder an sinen oversten here, als an den here van Arkel; dairt wilen eer of gecomen was. Ende mits deser composicie worden die vader ende die sone beide priveert ende beroeft van hore heerlike goeden, ende die grave van Charloys wert gehult ende ontfangen voir een recht here van Hoekelom.

Vanden discoorde ende twedracht tusschen hertoge Arent van Gelre ende Adolf, sinen soen, ende hoe hi sijn vader ving. Dat XXXVII. [capitel].

Inden iare M.CCCC.LXIII. is grote discoorde ende twiste op geresen inden lande van Gelre tusschen hertoge Aernt van Gelre ende sinen enigen soen Adolf. Daer die van Nimmagen een grote oersake of geweest sijn. Want die van Nimmagen swaerlic nemende die iusticie ende correctie gedaen bi den hertoge den ingeseten van Dryele, ende hem daer om hatende, ende merkende dat Adolf sijn soen een ionc, cloec ende vroem iongelinc geworden was, adhereerden ende anhaelden si sere vrouwe Katrine van Cleve, de hertoechinne van Gelre, mit horen horen soen Adolf. Ende onder andere familiare ende vrientlijke woerden die si mit malcanderen hadden ende tracteerden, gaven si te kennen datse in meninge waren hem hertoge van Gelre te maken ende sinen vader, horen here, in vangnisse setten. Ende om dit te volbrengen so solliciteerden ende namen tot horen hulpe die steden van Zutphen ende Venloe. Mer die van Ruremont en mochten si dair toeniet brengen, so lanc de hertoge, horen here, leefde. Ende als die

van Venlo den ingeseten van Remonde om deser saken willen, dagelicxs seer molesteerden ende moyelic waren, doende hem luden scade ende hinder, so ontboet hem die hertoge van deser molestacie ende hinderen of te staen ende niet meer moyelic te wesen op een grote peine. Die van Venlo, des hertogen geboden versmaende, ende bi consent dye van Nimmagen ende des hertoechinne informeerden den iongen Adolf ende began te conspieren tegen sinen vader, allegerende dat hi onbequaem ware sulcken conincliken lant ende hertoechdom te regeren ende dat hi meer faveerde die van Remonde dan die van Venlo, mit meer andere ondoechlike punten ende articulen. Den iongen ioncheer Adolf van Ghelre aldus geïnformeert ende toe gemaect wesende doir quade ende duvelsce ingeven, is mit vele volcs van wapenen gecomen binnen der stede van Venlo, ende reet int lant van Remonde roevende ende brandende tot voer die stede; ende deden die van Remonde vele scaden.

Hertoge Aernt dit vernemende, was harde toernich ende dede terstont vergaderen een deel gewapents volcs ende quam daer mede voer die stede van Venlo; ende beleyde die, sijn soen daer binnen wesende. Joncheer Adolf van Gelre wert hem bedenckende dat hi sinen vader vertoernt hadde, ende dat hi hem niet resisteren noch wederstaen en mochte, dede secretelic versoecken ende bidden here Willem sinen oem, here van Egmont, dat hi doer sijnre liefsten hem pays ende vrede verwerven wilde an sinen vader. Want hi kende qualic gedaen te hebben doer quade ende sinistre informacie. Ende here Willem van Egmont arbeyde also an sinen broeder, den hertoge, dat hi sijn belegge voer Venloe op brack ende daer werdt een tractaet van payse ghemaect [302v], als dat hertoge Aernt soude resigneren ende over geven Adolph sinen soen die stede van Nimmagen mit allen horen toebehoren, behalven die hoghe heerlicheit om sinen staet daer op te voeren. Ende mit desen soude ioncheer Adolf te vreden wesen ende hem laten genoeghen, also lange als sijn vader leefde, ende en soude sinen vader niet meer moyelick wesen noch vertoernen. Dwelke hi sinen vader blidelic ende danckelic beloofde te doen.

Dit gedaen wesende reysde die vader na die stede vanden Grave ende bleef daer. Ende sijn soen ioncheer Adolf reysde na Nimmagen. Ende alle tlant was verblijt van deser vereninghe ende payse tusschen hem beyden gemaect. Een corte wile hier na gevielt dat II. gebroeders ende dienres mit des hertogen cledinge ghingen uuter stede vanden Grave na dye stede van Aernhem. Dye welke ioncheer Adolf mit crachte van een ghewijt kerckhof nam, daer si op gelopen waren, ende dedese binnen Nimmagen openbaerlic beide haer hals of houwen. Waer om dat hij weder in groter indignacie sijns heren vaders quam ende vernemende dat sijn vader daer om op hem sere verstoert, reet hi mit sommige sijnre hovelingen ende dienres tot Bruselle tot hertoge Phillips van Bourgondien, sinen out oem van sijns moeders wegen; ende bleef daer een wijl tijts. Daer na

wert hi te sinne ende voer mit vele edele ende eerlicke notabele mannen pelgrimage tot Jherusalem int Heilige Lant. Ende daer ontfing hi die ridderlike oerde.

Ende weder om comende ontfinc hem hertoge Phillips minliken ende maecte hem mede broeder des ridderliken oerdens vanden Gulden Vliese ende gaf hem enen gulden halsbant des selven oerdens om sinen halse. Hertoge Phillips die hem nog meer verheffen ende eren woude, gaf hem tot eenre huysvrouwen Katherine, hertoge Kaerls van Bourbons ende vrouwe Agnyese, sijns susters, beyder dochter. Daer grave Kaerl van Charloys, hertoge Phillips soen, oec een dochter of hadde. Ende bi desen vrouwe Katerine wan heer Adolph van Ghelre een soen genoemt Kaerle, noch levende, ende een dochter ghenoeemt Philippe, die naemaels te man hadde den hertoge van Lottringen. Ende dese feeste vander brulofte wert gehouden binnen Brusel op Coudenberch, int iaer M.CCCC. ende LXIII.

Ende in dat selve iaer reysde hi int lant van Ghelre ende verwerf pays an sinen vader, ende verenichde oeck sijn moeder, dye hertoeghinne tegen sinen vader, horen man, die oec bi middelen tiden horen man ende here mit scandelike woerden sere vertoernt hadde. Mer eylacen, dese pays geschiede al op bedroch ende loosheit, want dese here Adolph doer stadige instancie ende informacye sijns moeders ende andere hore fautores ende adherenten tegen alle rechten ende wetten ende tegen sijn eygen eer, was in meninge te vangen sinen vader om dat lant selver te regeren. Waer om int iaer M. CCCC. LXV. als tusschen der hertoechinne ende haren soen mit horen fautores ende adherenten alle dingen wel geconcludeert ende ver-sproken waren, quam die hertoeghinne na die hoechtijt van Kersmisse mit weinich ghesins, voer tslot ten Grave ende begeerde daer op te wesen. Hertoge Arent verhorende sijn huysvrouwe daer te wesen, ontfingse minliken mit groter bliscappen.

Weinich tijts na XIII. dach [6 jan.] quam here Adolph mit luttel familie ende gesins tot Grave ende wert van sinen vader liefliken ontfangen. Opten IIII. dach na XIII. dach waren si mit allen vrolicken onder malcanderen, ende by sonder here Adolph mit ioncheer Frederijc van Egmont, here Willems soen van Egmont ende van Yselstein, ende scaecten te samen tottet an die middernacht quam. Dus te samen spelende quam een vander dienres secretelic tot here Adolf ende bootscapte hem den toecoemst dyer van Nimmagen mit horen adherenten. Doen stont hi op ende veynsde hem een dans te maken mitten ioncfrouwen ende woude enichsins hebben dat ioncheer Frederic mede dansen soude. Mer hi weigerdet hem, ende ghinc in sijn slaepcamer te bedde; ende dier geliken dede hertoge Aernt mede.

Hier en binnen quamen die gedeputeerden wel gewapent ende ghetuycht, doer die hertoechinne ende hoeren soen opgelaten wesende op dat huys ende sloegen mit allen seer an des hertogen camer, dat hi op staen soude ende comen tot [303r] hem uut. "Lieve kinder", sprac die

hertoech, "ic en mach nu niet dansen. Laet mi nu te vreden. Ic salt op een ander tijt verbeteren." Ende mit desen braken si geweldelic die doere vander cameran op, ende stonden daer mit uutgetogen messen, seggende: "Geeft u gevangen!" Dye hertoge dit siende vraechde terstont na sinen soen, want hi hem seer beminde, ende was seer sorchvoudich voer hem. Want hi waende dattet vreemde vianden geweest waren om hem ende sinen soen te vangen. Doen quam here Adolf ende seyde: "Gheminde vader, geeft u gevangen, wanttet moet nu aldus wesen." Doen sprac die hertoge mit screyende ogen, ansiende deerliken sinen soen, seggende: "O mijn lieve soen, wat doetstu mi!" Ende mittien namen si hem als een dief ofte moerdenaer ende half gecleet wesende brochten si hem over dye graften, dair die van Nimmagen hem verwachten ende setten hem op een paert. Die moeder ende die soen volchden hem, ende hi begeerde hertelic an sinen soen dat hi hem tot Nimmagen niet en brochte, mer anders waer daert hem liefde ende brochten hem opt slot te Lobeck ende daer na opt huys te Bueren. Daer hi VI. iaer gevangen lach.

Dit aldus geschiet wesende, dede hem here Adolph tot Nimmagen, Zutphen, Venloe ende Arnhem hulden ende ontfingen hem als horen here ende hertoge ende dair na in allen steden uutgeseit tot Remonde, die altijt neutrael saten. Op dese tijt nam hi oec gevangen ioncheer Frederic sinen neef, waer om hi twistende wert tegen here Willem van Egmont, sinen oem, ende dair na creech hi grote onminne mit hertoghe Jan van Cleve, sinen oem, als ghi na horen sult.

Hoe dat here Jan van Koestein onthoeft wert. Dat XXXVIII. capitel

In desen tiden was die grave Kaerle van Charloys proficerende ende voertgaende in outheden, in wijsheden ende in vele doechtlike gaven ende graciën voer God ende allen menschen. Want hi nu out was XXX. iaren ende hadde bi sinen gheechten^u wive genoemt Anna des hertogen dochter van Bourbon, wes moeder geheten Agniet was hertoge Jans dochter van Bourgondien, hertoghe Phillips suster, een dochter ghenoeemt Maria. Dus was sijn wijf sijnre moyen dochter. Ende dit huwelic geschiede doer dispensacie des stoels van Romē om sekere saken willen. Nochtans ontsach hem dye grave des hijlicxs, hoewel hi sijn huysvrouwe uuter maten sere beminde. Hi ghinc oec voert in wijsheden, want hi een voirsichtich ende discreet ionck man was, geleert in die vrye consten, in astronomien ende muysycke, manierlic ende bequaem int spreken ende alle man verwonderde van sijnre wijsheit ende manierlicheit. Hi was oec begaeft van vele doechtlike gaven, want hi dicwils plach te vasten ende alle weke sprac hi eens sijn biechte ende las dagelix die VII. getiden. Opten Witten Donredach plach hi XII. armer menschen voeten te wasschen, ende gaf hem milde aelmissen. Hi beminde sere die reinicheit des

lichaems ende hilt boven al sinen echteliken staet. Dye doerluchtige prince hertoghe Phillips, anmerckende dat sine enige soen mit dusdanige crachten der doechden verchiert was, verblide hem uitermaten sere, dat hem God sulken erfgenaem verleent hadde ende sine landen afterlaten soude.

Omtrent dese tijt als inden iare M. CCCC. LXIII. isser een grote disoorde ende twedracht op geresen int hof van Bourgondien, want here Jan van Croy hadde een dienre dat een arm geselle was, genoemt Jan van Koestein. Dese hadde hij promoveert, dat hi hertoghe Phillips camer regeerde, veechde ende scoen maecte ende als hi dit officie van des princen camere een tijt lanc eerlic ende oetmoedelic hadde gheregeert, dat hi niet alleen vanden prince mer oec van allen anderen heren ende ridderen seer bemint was. Ende de prince hadde hem also gesint ende begracijt dat hi hem ridder maecte ende oec sinen secreten raet, also dat die prince niet voer en nam, noch en dede buten consent ende raet des heren van Croy ende desen here Jan van Koesteyn.

Waer om dat hi so hoemoedich ende op gheblasen wert dat hi alle andere baroenen, ridderen ende edelen verachte ende liet hem duncken dat niemants sijns gelijcs en was. Ende also dese here Jan van Croy ende here Jan van Lannoy stedehouder van Hollant, heimelic beniden grave Kaerle van Charloys, om dat dye [303v] selve grave Kaerle conquesteert ende vercregen hadde van sinen vader, den hertoge, dat lant van Arkel, dat weinich tijts daer te voren die hertoge desen here Jan van Lannoy gegeven hadde. Dair en boven hadde die prince gegeven here Jan van Croy die graefscap van Namen ende Bolennoys ende hadde dat rustelic ende vredelic lange iaren beseten, dwelke grave Kaerle sere displiceerde ende mishagede dat hi aldus onterft soude worden. Ende want die grave van Charloys dese donacie ende ghifte als een eenige erfgenaem ende successoer niet admitteren noch consentieren en wilde. Waer omme dat dese II. voorseyt heren Croy ende Lannoy den grave van Charloys tegen sinen vader also vermaecten dat hi hem in sine tegenwoerdicheit sien noch horen en wilde.

Die grave van Charloys ,dit vernemende, nam dat pacientlic mer swaerlic ende niet willende sinen vader verhoeren, mer obedieren in allen saken, is bedructelic uut sijns vaders aenschijn getogen ende quam tot Gorichom ende bleef daer en wijl tijts ende voert in des Graven Hage, hopende mits sijre sachtmoedicheit, obediencie ende goetwillicheit sijns vaders toerne te sachten.

Dit vernemende die overste vanden landen van Brabant, van Vlaenderen ende Hollant quamen bi hem ende vertroesten hem, amministrerende van allen des hem van node was. Die van Croy ende Lannoy dit vernemende, waren des qualic te vreden ende avisierden enen anderen quaden raet, hoe si hem heimelic ter doot soudent mogen brengen. Ende namen tot horen hulpe

ende raetsman heren Jan van Koestein, die welke een speciael vrient was des heren van Croy. Dese here Jan Koestein convenierde mit sconen woerden ende beloften van grote somme van penningen enen iongen man uut Bourgondien genoemt Jan van Vye, den welken hi sende in Savoyen tot enen toevernersse. Den welken hi beloefde te geven grote ghiften ende gaven, dat si mit hare toeverie ordineren ende maken soude een beelde van wasse gedoept wesende van enen valschen priester, dwelke si noemen dede Kaerle. Welc kint ofte beelde si mit duvelscen toeverien hadde geordineert dat also dicke ende menichmael men dat beelde prickelde ende doerstac mit priemen ende messen, alle dat selfde soude gevoelen die grave van Charloys in sinen lichame te gesciene ende dat hi doir sulke pinen ende wreetheden^v ten lesten soude sterven. Ende waert sake dat here Jan van Koestein dese voorseyt dingen van dese toeversse niet gecrigen en mochte, so hadde hi bi den selven bode Jan van Vye bestelt, dat hi hem procureren ende besorgen wilde dat alre starcste ende crachtichste fenijnt dat hi crigen konde om den grave van Charloys dair mede te vergeven. Ende om dat hi dit heimelic ende getrouwelic soude volbrengen, gaf hi hem ten eersten voer sijn diensticheit C. pont groot ende beloefde hem noch te geven voir sine beanxstheden ende moyenissen, als hi dese voorseyt dingen mit hem brochte, C. gouden Lewen ende hem doen promoveren tot groter digniteten ende eren.

Dese Jan van Vye doer dese ghiften ende gaven ende promocien nam dese last an te doen ende volbrochtse mit groter naersticheit. Ende die duvelsce oude toeverse doer grote gaven volbrocht si here Jans wille ende opset. Ende als Jan van Vye uut Zavoyen tot Brusel gecomen was, wert hi blidelick van here Jan van Koestein ontfangen ende presenteerde hem dese vermaledide duvelsce dingen ende onthilt hem secretelic een wijl tijts bi hem. Ende om dat nyemant quade suspicie oft vermoeden op hem hebben en soude vanden graef van Charloys als yet quaets tegen hem oft van hem te spreken, ende sprac also mitten hertoge dat hi pays ende vrede creech ende met sinen vader verenicht worde, ende dat hi een goet ende seer bemint prins was. Ende mit dusdanigen woirden sachte hi des hertogen toerne moet, alsodat hi ten lesten weder te hove quam tot sinen vader. Ende deser ende dier geliken scone bedriechlike woerden sprac here Jan van Koestein totten hertoge op dat hi te sekerliken ende lichteliker den grave van Charloys soude vergeven ende doden.

Als nu dese Jan van Vye een wijl tijts te Brusel gelegen hadde ende sine beloefde penningen niet gegeven en worden, bestont hi op een tijt in eenre secrete plaetsen mit here Jan van Koestein te kiven, hem imputerende ende verwitende vanden opsette ende anslage dye hi tegen den grave van Charloys opgenomen hadde. Ende ten waer sake dat hi hem voldede, hi soude alle dese dingen openbaren ende te kennen geven den voorseyt grave van C[h]arlois. [304r] Here Jan dit horende werdt uutermaßen toernich ende dreychde desen Jan van Wye te

slaen ende iaechde hem uut en huys. Alle dese twistende woerden, als God wilde, hoerde een edel ioncheer genoemt Pieter Hachenback, die sere verwonderde ende verscriete van aldusdanigen anslage. Ende na goeder deliberacie ghinc hi totten grave van Charloys ende gaf hem int secrete te kennen, wat hi van desen twee ghehoert hadde. Die goede grave Kaerle van Charloys, dit horende, was sere beducht ende versuchte sere. Ende op enen bequamen tijt ghinc hi mit desen ioncheer Pieter Hachenback ende claechede mit wenende ogen alle dese voerseide redenen ende woorden. Die hertoge dit horende verwonderde sere ende meer dan men uitspreken soude mogen. Ende uut bevel sijns heren vaders lietse dye grave beyde vangen bi den here van Auxy ende dedese opt huys van Replemonde scarpelic bewaren. Ende als si alle dese saken int lange verclaert ende geleden hadden, worden si daer beyde onthoeft. Ende aldus heeft God dat onnosel bloet des edelen graefs van Charloys bescermt ende onthouden. Ende van desen tijt voert hilt die grave Kaerle van Charloys suspect ende hadde quade vermoeden opten grave Jan van Stampus, here Jan van Croy ende op here Jan van Lannoy, den stedehouder van Hollant, mit horen adherenten; want die grave van Stampus was des princen oversten raet ende hilt hem seer familiaer mit here Jan van Coestein, die onthoeft was.

Van een cruysvaert op die Turcken geordineert vanden paeus Pius. Dat XXXIX [capitel].

Inden iare M. CCCC. LXIII. heeft onse heilige vader de paeus Pius die II. van dier name mit sine cardinalen ende in sijn eygen proper persoene een cruysvaert te doen mit een groot ontallic volc van wapenen opten alre boesten ende wreetsten Turcken, die sonder ophouden dagelicxs infesteerden ende bevochten die Kersten landen. Want die Turcken, als si dye alre vermaertste stat van Constantinopel ghewonnen hadden, sijn si veel te stouter gheworden ende hebben mit geweldiger hant alle dat keyserrijc van Grieken in genomen, steden ende sloten gewonnen ende dat Kersten bloet overtallic ghestort. Waer om dat die paeus notabele legaten ende boden gesonden heeft mit brieven van commissien an allen princen ende vorsten van Kerstenrijc, begerende herteliken assistencie ende bistant. Ende boven allen anderen versochte hi an den hogen ende vermogende vorst hertoghe Phillips van Bourgondien, dat hi hem in deser noot bistant ende hulpe doen wilde.

Die hertoge dit verstaende, gaf grote audiencie ende soude sonder twifel selver in persone darwerts getogen hebben, en hadde hem die outheyt van iaren ende andere nootlicke ende mercklike saken niet gehindert ende beswaert. Nochtans dede die prince gemeen heervaert bieden over alle sine landen ende vergaerde een ontallicken groten scaer van volcke om die tot

hulpe des paeus te senden. Ende van dese volcke van wapene maecte hi cappeteyn ende hooftman den vromen ende starcken man, here Anthonis, sinen bastert soen. Ende binnen desen tiden sant die paeus sine bullen van gracien ende oflaten die hier in desen Nederlanden over al gepubliceert ende gecondicht worden, om den Turken dair mede te wederstaen. Ende here Anthonis nam oerlof an sinen vader ende voer mit scepen tot dat hi quam int lant van Calabren. Daer comende worden hem getoent brieven, sprekende tegen sijn lijf ende leven, ende dese brieven waren gesonnen an hertoge Jan van Calabren, coninc Reinyers soen van Sicilien. Ende also dese scepen mit al dat volc van wapenen gebrec hadden [van] vitaelgen, so quamen si daer an tlant om hem te voersien des hem van node waer, ende begeerden al eer si opt lant traden te hebben salve conduyt ende vry geleyde.

Die cappetein vanden lande, desen here Anthonis siende, sprac hi ende seide: "Ic wilde wel, dat ghi in desen lande niet gecomenen waert." "Waer om?" sprac die bastert, "Want wi comen hier in vreden ende niemant begeert u often uwen te misdoen, dan alleen te copen ende te betalen dat ons van node is ende weder onsen wech te reisen." "Ic hebbe hier bi mi sekere brieven in corten dagen van u here vader gesonnen, inden welken mi belast wert u doot te slaen, indien ghevallen ghi hier in dit lant quaemt. Niet te min ic en salts daer [304v] om niet doen. Dus segt mi wat ghi tegen uwen vader misbruyct hebt, dat hi u dusdanige brieven na scrijft, ende wil dan arbieden om u tegen uwen vader te verenigen." Dese brieven also na blikende wert, waren gescreven ende gesonnen tot hertoge Jan van Calabren van sommige heren vanden rade des hertoechs doer instancie ende versoeken coninc Lodewijcs van Vrancrije, op dat si na den doot des princen ende sijns soens, den bastert, den iongen grave van Charloys te bet overvallen soudon. Ende also die bastert hem niet en kende misbruyct te hebben tegen sinen vader, was hi te meer verstoert ende beducht ende begeerde dese brieven te sien. Ende gesien ende gelesen hebbende, ghinc hi van stonden an weder te scepe. Ende hier en binnen starf die paeus Pius ende dat grote opset ende anslach vanden cruysvaert ghinc te nyete ende elc reysde weder inden sinen. Ende here Anthonis is oec weder om gereyst ende vant dat hof sijns vaders in enen quaden ende periculosen staet, in groter discorde ende perturbacie.

Vanden groten twist ende discoorde dye geresen was tusscen hertoge Phillips ende sinen sone, den grave van Charloys. Dat XL. [capitel].

Als nu grave Kaerle van Charloys heere Jan van Koestein hadde doen onthoefden, nam hi alle sine costelike cleinoden, scat ende ghelde tot sijnre eygen profiten. Dit vernemende die grave van Stampus ende here Jan van Croy, opperste raetsheren vanden hertoge, namen si dat sere oevel ende qualiken: want si sere beminden heren Jan voorseyt. Ende si excuseerden hem selven dach ende nacht van deser opsette ende boesheden, perpetreert ende gedaen bi heren Jan ende dat meer was, si diffameerden ende besculdichden den grave van Charloys also tegen sinen vader, dat hij hem sien noch horen en woude ende geboot oec uut groter toernicheit datmen hem vast legghen soude. Die grave dit int secrete ende sekerlic verstaende, gaf den toernicheit een stede, doende als een wise ende reysde uut sijn vaders ogen, ende quam in sine landen ende steden van Gorichom, hoewel die hertoge vele lagen in diverse plaetsen hadde doen leggen om hem te vangen. Ende want hi dat nyet gedoen en konde, nam hi voer hem te vangen die raden ende heren mKaerls sijns soens, dwelc hem oec wel kenlic was; waer om hi altijd bewaert ghinc mit vele familie ende dienres. Hi hadde oec allen edelen heren ende knechten verboden ghene communicacie noch conversacie te hebben mit sinen sone op die verboernisse van lijf ende goet, waer omme si hem ontsagen openbaer mit hem te converseren, uut geseyt here Adriaen van Borselen, here van Brigdam ende meester Anthonis Michiels soen, raet van Hollant, wonende inden Hage. Dese here Adriaen hadde te wive Anne, hertoge Phillips bastert dochter ende grave Kaerle van Charloys suster; waer om dat hi bi den grave stadeliken bleef, hopende altijd int einde als die vader ende tkint versoent soudent wesen, dat hi oec wel lichtelic tot payse geraken soude.

Hertoghe Phillips vernemende dat [van] meester Anthonis, raet van Hollant, dye een out man was ende sijns oems opperste raet, sant sommighe dienres inden Haghe die hem gevangen brengen soudent tot Brusel ende daer hebben doen rechten. Ende als si meester Anthonis gevangen hadden, terstont dedent si dat heimelic weten den grave van Charloys ende dat hi sine dienres senden soude ter plaetsen daer si soudent passeren ende dat si hem dyen mit machte benamen; dwelc also gesciede. Want dese comende mit haren gevangen quamen des graven dienres wel die helfte starcker omtrent Dordrecht ende namen hem mit crachte, ende brochten tot Gorichom. Ende die ander toghen weder na Brusel, waer om dat die prince seer verstoert was. Ende leyde noch veel scarper lagen om sinen sone te vangen. Mer hi was altijd so bewaert mit sine archyers ende dienres, dat si hem nyet lichtelic vangen en mochten. Mer die hertoge dede confisceren alle sine goeden, heerlic ende eygelic, dat hi niet en behilt, dair hi sinen staet ophouden machte ende leven. Ende daer en boven benam hem die coninc Lodewijc van

Vrancrijc alle dat ghene dat hi hem daer gegeven hadde, doen si verenicht waren. Waer om dat vele edelingen ende sommige van dye Hollantsesteden hem al heimelic bystant deden ende bysonder here Franck van Borselen, grave van [305r] Oestervant leende hem vele ghel[t]s. Dit aldus staende quam vrouwe Ysabele ende volchde horen man tot Gorichom ende daer bleef si ter tijt toe dat haer man ende sinen vader die hertoge verenicht waren.

Hoe dat die hertoge mit sinen sone verenicht worde. Dat XLI. [capitel].

Als nu dese twist tusscen die vader ende dat kint omtrent II. iaer gestaen hadde ende nyemant, hoe groot hij ware, die zoene maken en mochte. Waer omme die edelen vanden landen ende alle die steden gemeenlic arbeiden uitermaten sere om enen pays te maken, anmerckende die groote ende onverwinlike scaden die hem daer of opcomen ende anstaen mochte. Waer om die hertoge in hem selven, overdenckende die genegentheden sijnre landen tot sinen sone ende overleggende die periculen die den landen daer of gebueren mochten, liet de sake wat wesen ende began wat sachtliker daer mede voert te gaen. Ende binnen desen tiden was die bastert here Anthonis ten hove gecomen ende merckende dien staet des hof sijns vaders, arbeide sere naerstich bi sinen vader, also dat hi vercreech dat sinen broeder, den grave van Charloys, weder restitueert ende gegeven worden alle sine heerlike eygeliken goeden ende domeinen. Mer die hertoge en wilde hem noch niet sien voer ogen.

Nochtans bi raet sijnre heren ende raden ende der regenten van Ghent ende Brugge quam hi stouteliken binnen Brussel met VII.C. archiers van Ghent ende CC. van Brugge, uutgenomen andere heimelike vrienden die hem hulp ende bystant deden ende dach ende nacht bewaerden; ende ghinc dagelicx over die straten als een enige soen ende toecomende erfgenaem des hertoechs, sijns vaders, in versmadenis ende tot spijt alle der genre die dus hem lange tegen sinen vader vermaect ende te viant gehouden hadden. Ende als hi binnen Brusel gecomen was, sant hi terstont sekere notabele ende eerbare personen, begerende oetmoedelic dat hi gewaerdigen wilde te horen sinen enigen soen, die bereit was hem mit reden te excuseren van al dat men hem op seggen soude mogen. Want hi hem nye vertoeren en wilde ende oft hij hem vertoernt mochte hebben, die sake waerin begeerde hi herteliken te weten. Ende waert dat hi sculdich gevonden worde, hi woude hem oetmoedeliken setten tot correctien sijns heren ende vader ende genade dair van begeren. Die hertoge en woude geen sins dese notabele mannen horen, mer geboet terstont dat sine soen uut Brusel trecken soude, oft hi wilde hem mit crachte daer uut verdriven.

Die goede grave van Charloys dit horende was droevich ende soude terstont uut Brusel gereyst hebben, willende sinen vader onderdanich wesen als een goet kint sculdich is van doen, mer dye raet van Ghent ende van Brusel hilden hem mit machte. Ende [hi] bleef aldus binnen Brusel ombeset ende bewaert mit vele archyers ende dyenres. Ende niemant van sine adversanten en dorsten uutten hove comen, beducht wesende geslagen te worden. Nochtans brochten si den prince dair toe, dat hi mit grote macht van volc uut sinen palays ghinc om sinen soen te slaen, te vangen oft te verdriven uuter stede, mer doer grote instancie, bidden ende begeren van sommige eerbare ende edele vrouwem ende ioncfrouwen keerde hi weder tot sinen palayse.

Binnen desen tiden is here Anthonis die bastert secretelic gecomen bi sinen broeder, die grave van Charlois, ende begeerde naerstelic te weten die cause des twists tusschen sinen vader ende hem ende narreerde sinen broeder alle die verraderien des conincs van Vrancrijk ende sijns vaders raden, die hem wedervaren waren ende geleden hadde. Want en hadde God hem niet bewaert, hi soude sonder twifel onder wegen doot gebleven hebben. Ende mit desen worden si beide bedenckende ende vernamen dat grote bedroch ende verraderie des conincs ende haers vaders raden ende die thof regeerden.

So geboerdet op een tijt dat die bastert here Anthonis al heymelic bi sinen vader quam, ende sprac aldus: "Ic bidde u, mijn here mijn vader, dat ic een woert tegen u spreken mach." Ende seide aldus: "Waerom, mijn lieve vader, geloefdi dus sere der vermaledider pluymstrikers ende oerstekers woerden, seggende "Kaerle u soen begeert u doot?" Voerwaer mijn here vader, ten is also niet, want ic hem anders bevonden heb." Ende onder andere woorden de si te samen hadden, so arbeide die bastert so naerstelicken dat die prince admitteerde ende was te vreden dat sijn soen bi hem quame ende gawe reden van, dat hi op hem te seggen hadde. Doen sprac die hertoge ende seide "Laet mijn soen comen." Ende die [305v] bas-tert viel plat opter aerden ende dancte sinen here vader dat hi audiencie bi hem gevonden hadde, stont hi op ende ghinc haestelic om sinen broeder den grave van Charloys. Die grave, comende bi sinen vader, viel plat opter aerden ende groetede sinen vader. Die prince nam hem op ende custen. Ende van dien tijt voert quamen te voerscijn alle die secreete verraderyen ende anslagen des conincs van Vrancrijk ende sommige der raden des hertogen. Die prince dit horende, verwonderde seer ende was mit allen gram opten genen dye dese anslagen gemaect hadden. Dese pays ende vereninge tusschen den vader ende dat kint was gemaect int iaer M.CCCC.LXV. opten Goeden Vrydach [12 apr.]. Opten Heiligen Paeschdach [14 apr.] wert si ghecondicht der edelder vrouwen, dye graefinne van Charloys, tot Gorichom inden choer onder hoechmisse, waer van dat si uutermaten sere verblijt was. Desen pays gemaect wesende, vluchten van selves uut des princen hove alle die doorsaken

ende doccasien van desen twisten geweest hadden, ende vloten alle in Vrancrijk bi den coninc. Dwelc den prince meerder suspicie ende quader vermoeden maecte.

Hoe dat sommige heren uut des princen hove vluchten ende hoe si enen anderen stedehouder van Hollant ende Zeelant maecte. Dat XLII. [capitel].

Die grave Jan van Stampus ende here Jan van Croy, des hertogen overste raden, siende dat grave Kaerle van Charloys verenicht was mit sinen vader, die si dus lange twistende gehouden hadden, ruymden al heimelic mit allen horen adherenten ende fautores uut des princen hof ende togen in Vrancrijk bi den coninc Lodewijc, diese vrientliken ontfing. Ende als die prince dit verhoerde, gheloofde hi te bet die woerden sijnre sonen. Een tijt hier na geboerdet, dat die grave van Charloys doer tlant van Vlaenderen reysde ende dede iusticie doen in sommige steden, over enige vanden oversten ende regenten vander stede, om hore misbrukinge ende quade feiten die si misdaen hadden. Na desen quam hi in Hollant ende reisende van Haerlem tot Leiden om inden Hage te trecken. Terstont ruymde here Jan van Lannoy, die stedehouder, dat lant ende en dorste den grave nyet verwachten ende vloet mede in Vrancrijk; want hi hem selven sculdich kende. Ende die coninc ontfinc hem mede ghe-liken den anderen.

In sijn stede wert stathouder van Hollant, Zelant ende Vrieslant gemaect Lodewijc van Gruythusen uut Vlaenderen. Na desen bestont die coninc Lodewijc van Vrancrijk enen evelen moet te nemen doer quade informacie op sinen broeder Kaerle, hertoge van Berri, hertoge Phillips van Bourgondien ende tegen meer ander vanden edelsten ende besten vander cronen. Ende hertoge Phillips dede bannen alle die voorseyt^w voirvluchtige heren uut alle sine landen ende ordineerde sinen soen, den grave Kaerle van Charloys, een prins ende overste vanden oerloge. Ende desen macht vercregen hebbende ende gebrukende had hem als een lewe stout ende vroem ende in allen striden dye eersten. Ende keerde die vianden uut sijns vaders landen ende trac oec in sijnre vianden landen, doende vele scaden van roven ende branden, als men hier na noch horen sal.

Vanden grote strijt die die grave van C[h]arloys hadde tegen den coninc van Vrancrijc tot Montlehery. Dat XLIII. [capitel].

Inden iare M.CCCC.LXV. vergaderde die edele grave Kaerle van Charloys vele graven, baroenen, riddersen ende edelen om te versoeken den coninc Lodewijc van Vrancrijc, om sonderlinge saken hem daer toe porrende. Ende doir sekere actyen die hi opten coninc te seggen hadde, hadde hem die selve grave van Charloys verbonden ende grote aliancie gemaect mitten hertoge van Berry, des conincs broeder, ende mit meer andere vanden oppersten heren ende princen vander cronen. Doen bereiden hem alle die heren ende princen om mit machte in Vrancrijc te reisen: als grave Lodewijc van Simpol, dye te wive hadde des hertogen dochter van Savoyen, der coninginne van Vrancrijcs suster, mit sijn III. sonen, als grave Jan van Merle, grave Pieter van Bryenen, ende dye grave van Rossi, ende here Adoplh van Cleve, here van Ravenstein, here Anthonis die bastert, die een cloec onversaecht man ter wapen was ende meer andere vrome, stoute mannen van oerlogen. Ende als alle dingen bereit waren, sat die grave van Charloys op ende nam oerlof an sinen vader, die hem int sceiden gebenedide, als Ysaac sinen soen Jacob, ende ordineerde sijn heer in IIII. battaelgen. Den eersten leide die grave van Simpol mit sijn III. sonen, den anderden die 306r] here van Ravenstein, den III. die bastert van Bourgondien ende den IIII. hi selver, ende ordineerde den maerscalc van Bourgondien mit een groot garnisoen op die frontieren vanden landen van Bourgondien om oft noot ware, hem hulp te doen.

Dye grave is mit allen desen volke van wapenen getogen in Vrancrijc boven Parijs in een dorp genoemt Montlehery; daer hi sijn tenten opsloech, verwachtende aldaer den hertoge van Berry, des conincs broeder, mit meer andere heren vander cronen als hertoge Jan van Calabren, coninc Reyniers soen van Sicilien, hertoghe Franchoy van Bartangen ende hertoge Jan van Bourbon. Dese IIII. waren des graven vrienden, ende was om horentwille daer ghecomen, ende verbeide hem luden, menende dat die coninc van sijnre coemste niet vernomen en hadde ende dat hi noch veer van hem ware.

Die coninc hadde dit scyer vernomen ende quam mit groter macht van volck onder nacht ende dach onversienlic, ende meende den grave van Charloys te overvallen, eer dat hem die heren voorseyt te hulp quamen, ende sette sine tenten an die lichter side van dat selve dorp op enen groten, hogen platten berge, datmen hem niet lichtelic overvallen en mochte dan mit groter sorgen ende bloetstorting. Ende terstont ordineerde hi sijn volc in battaelgen om den grave wredelic te bevechten, hebbende wel III. man tegen een. Ende die edele ende vrome grave Kaerle van Charloys, siende des conincs bannieren ontwonden ende bereit wesende om te

striden, stont onversaecht ende mit groten betrouwen die victorie ende triumphe vanden stride te hebben ende dier geliken hoepte dye coninc mede.

Die grave overleide wijselic dat so wanneer den strijt begonnen ware, dat die Franchoyzen hem mochten comen bestriden van achteren doir sekere passagen ende wegen van dat voorseyt dorp. Waer omme doer raet der doirsochter oerlochsmannen hi een deel vrome archyers ende wapentuers sende ende dede dorp an brande steken ende die passage wel besetten. Inden eersten dan so scoten dese II. battaelgen also vreseliken op malcanderen mit serpentinen ende andere instrumenten, dat wel III. uren lanc duerde eer sian malcanderen quamen, daer veel volcs an beiden siden doot bleef.

Ten lesten spraken die heren totten grave wel koenliken, als si sagen dat die coninc hem niet naerder en quam: "Laet ons inden name Ons Heren den Fransoyzen vromeliken angaen om te sien wat hoir meninge is!" Doen beval hem die grave God ende sinen lieve moeder ende ghingen stouteliken den Franzoyzen an. Dair geviel enen langen bitteren strijt ende sloegen malcanderen so vreseliken, dat die aerde daer of beefde. Daer die grave van Charloys sine groetmoedicheit ende koenheit vromelic toende, want hi hem dicwils mit weinich volcs onder den Franchoyzen stac, doerslaende ende doerbekende die battaelgen sijnre vianden. In desen stride wert hi twemael gevangen, eens van Gaufrijt van S. Belijn ende eens van Gilbert Grassay. Daer hi hem so vromelic hadde, dat hi overmits sine heren hem daer doer sloech ende ontquam. Nochtans ontving hi dair een sorchlike wonde bi sinen kele, hoe wel si niet groot en was. Dit siende twe cappeteinen vanden Bourgondyoens riepen mit luder stemmen doer theer: "Laet ons vlyen, want ons prince is gevangen of geslagen!" Ende bestonden te vlien ende meer mit hem.

Die grave dit horende haeste hem dat vliende heer te doen keren ende troestese mit scone woerden, dat si weder keren wilden ende hem bi staen. Ende an hadde dit gerucht int heer niet gecomen si souden sonder twifel den coninc gevangen hebben. Want die grave van Cenomanien ende dye grave van Montalbaen waren mit VI.C. glavien uuten velde gevlucht ende lieten den coninc in groten perikel. Waer omme dat die Scotten die bi den coninc waren ende bewaerden, hem, brochten ende geleiden opt casteel van Lehery ende aldus so behilt die grave dat velt mit groter victorien. Desen strijt gesciede des dages nader Apostelen Sceidinge dach [16 juli].

Dit gedaen sijnde bleef die grave noch leggende in sijn stacie ende parc, ordinerende sine bataelgen of die coninc onversiens hem hadde willen bevechten. Dye coninc dit merckende was sere perplex, niet wetende hoe hi mit eren uuten velde comen soude, ende quam vanden casteel, ordinerende sijn volc in goeder ordinancien, ende began weder mit bussen te scyeten. Daer veel volcs an beiden siden doot gescoten wert ende bisonder die herevan Lalleing. mit meer andere ende [306v] dit duerde ten avont toe. Ende als die coninc sijn open sach ende tijt hadde, nam hi

haesteliken die vlucht ende quam mit al sijn volc binnen Parijs, afterlatende alle sine bussen, artelrien ende andere instrumenten van oerloge. Mer de grave van Charloys was altijd beducht dat die coninc binnen Parijs gereyst was om ander volc van wapenen te vergaderen, ende bleef daer omme leggen noch III. dagen lanc mit ontwonden bannieren, houdende scarpe wake ende sijn volc in goeder ordinancien bi avonturen oft die coninc weder gecomen hadde hem bevechten. Ende hi dede tot sinen costen alle die doden begraven, also wel sijnre vianden als der sijnre.

Op dese tijt baerde een vrouken een soen ende dede dit kint noemen opter fonten Kaerle tot eenre ewige memorie vander victorien. Ende die grave begaefde dat kint ende sine ouders mit costelike gaven. Ten lesten brac die grave op ende quam in een dorp genoemt Thates, daer hij den anderen princen verwachtete. Ende want si noch III. dachvaerden van hem waren, reisde hi tegen den nacht tot Estampus, dat sinen vader den hertoge toe behoerde. Ende die burgers ontvingen ende presenteerden hem die slotelen vander stede ende vanden castele, daer hi vele costelike cleinoden ende chyreheden op vart, toehorende den coninc.

Hoe dit oerloge tusschen den coninc ende den grave gesoent wert. Dat XLIIII. [capitel].

Desen strijt gesciet wesende quamen op Sinte Marien Magdalenen avont [21 juli] bi den grave van Charloys tot Estampus leggende die hertoge van Berry, des conincs broeder, die hertoge van Bourbon, dye hertoge van Calabren, die grave van Dunsys mit meer andere machtige princen, baroenen ende heren mit een scoen gheselschap van archyers ende vrome wapentuers. Ende deden den grave grote eer ende reverencie, hem sere beclagende dat hi dus onrechteliken vanden coninc bevochten was ende dat si dair niet mede geweest en hadden, ende bleven daer tot opten lesten dach van iulio, dat den gequetsten sere profiteerde ende nutte was. Ende op dien dach vertrocken die princen ende togen doer Bean[i]ffe ende sceepten over die Zeyne tot Moreth in Gathmees, dat een stedeken is gelegen opte rivire Jocie. Dair hem te moet quamen die hertoge van Calabren mitten maerscalcke van Bourgondien mit een groot heer van volc. Die cause ende sake waer om dat dese princen ende heren te samen quamen, was dese: om den coninc te bedwingen te voldoen sinen broeder, den hertoge van Berry, ende meer andere princen daer hi toe obligeert ende verbonden was.

Die coninc Lodewijc, vernemende deser princen ende heren toecoemst^x, sant CCCC. glavyen om hem luden te wederstaen dat si niet over die rivier comen souden, want die bruggen over al gebroken waren. Mer dese heren wederstondense vromelic ende veriaechdense, datter vele geslagen werden ende si quamen over de rivier ende beleiden die stat van Parijs XI. weken

lanc, bestormende ende scietende dagelicx mit grote bussen ende andere instrumenten in die stede. Ende dye grave van Charloys lach opt casteel van Conflans dat sijn vader toebehoorde, leggende op die Zeine.

Dit belegge voer Parijs gedurende sonden die hertoge van Berry ende die hertoge van Bertangen sommige archyers ende volc van wapenen voer die stede van Pontoyse, daer si bi compositie binnen quamen. Daer en boven vercreech de hertoge van Bourbon selver in persone bi compositie doer die wedue des drossaets van Normandien, die tot Montlehery mede geslagen was, die stede ende tslot van Ruwaen. Dit horende die coninc verduchte seer dat hi sijn conincrijk verliesen soude, begeerde pays ende vrede, sendende sine legaten ende ambassaten belovende te doene alle dat hi van rechtswegen ende bi notabele mannen sculdich ware te doen. Ende beval den last hier of den grave van Charloys te disponeren ende ordineren des rijcs saken ende een ygelic te geven dat hem van rechtswegen toebehoerde, na sinen belieften. Ende hier of nam die grave behoerliken stipulacie vanden coninc in tegenwoerdicheit van vele machtige princen te onderhouden ende te voldoen des graven seggen ende uitspraken.

Item inden eersten sou-de die hertoge van Berry, des conincs broeder, ontfangen ende vanden coninc te lene houden dat hertoechdom van Normandien mit allen sinen toebehoren.

Item die coninc gaf tot enen vrien eygen den grave van Charloys alle die landen ende heer[307r]licheden die die voorseyt coninc gecoft hadde bi den here van Croy van hertoge Phillips van Bourgondien, sinen vader, rustelic ende vredelic te besitten, ende daer toe dese steden als Pyrone, Roye ende Mondidier ewich ende erflic voer hem ende sine erven te besitten mit allen horen toebehoren.

Item noch die graefscappen van Bolonoys ende Ghisen, welke graefschappe van Ghysen dye coninc te voren gegeven hadde den here van Croy, mer hi mostet rumen. Daer en boven vercreech die grave noch vanden coninc dat dye here van Croy mit sine kinderen, die here van Rymay mitten sinen ende den here van Lannoy mit allen horen adherenten uut der cronen van Vrancrijcke gebannen worden ende datse die grave soude mogen vervolgen tot allen plecken in Vrancrije te vangen ende hoer goeden te nemen sonder wederseggen vanden coninc.

Dese here van Croy was hertoge Phillips van Bourgondien overste raet, ende doer sinen believeen worden alle saken vanden hove getracteert ende gehandelt. Ende doer sine cloecheit ende wijsheyt hadde die hertoge conquesteert ende vercregen die landen van Brabant, Limburch, Lutzenburch, de graefscappen van Hollant, Zeelant ende Vrieslant ende van Namen. Nochtans als men seide, was hi die gene die alle desen twist ende discoorde maecte tusscen den hertoge ende sinen sone, waer om dat hi uut allen desen landen gebannen worde. Daer die hertoghe sere droevich om was, want hi hem sere beminde.

Dit waren nu die princen, heren ende vorsten die mitten grave van Charloys verbonden waren tegen den coninc van Vrancrijc: die hertoge van Berry, des conincs broeder, die hertoge van Humayne, des conincs oem, die hem sereneutrael hilt ende arbeide altijd om pays, die hertoge van Calabren, coninc Reyniers soen van Sicilien, die hertoge van Bourbon, die hertoge van Bertangen, die prins van Nemours, die grave van Labrecht, die grave van Armeniac, die grave van Loyacht, die grave van Buel, die grave van Savegijm, die grave van Simpol, die grave van Dommartijn. Alle dese princen ende heren worden begaeft vanden coninc doir uitsprake des graven van Charloys.

Dit aldus wel gedisponeert ende volcomen wesende, bereide hem die grave te keren na sinen landen. Ende die coninc mitten anderen heren quamen tot S. Anthonis misse te horen ende nader missen ghingen si te samen eten. Ende de coninc gheleide den grave tot int dorp le Bel ende daer bleven^y si bi malcanderen IIII. dagen lanc ende bedreven grote feeste ende bliscappen, also datmen meenden dat si nimmermeer weder vianden geworden soudent hebben om der groter aliancie ende vrientscappe die si malcanderen thoenden. Ende dicwils vermaende die coninc dat hi ter werlt op niemant betrouwen en hadde dan alleen opten grave van Charloys, ende sceiden mit desen vrientliken ende minliken van een.

Hoe dat die gravinne van Charloys offivich worde. Dat XLV. capitel.

Binnen desen tiden dat dese dingen ende oerlogen in Vrancrijc getracteert ende gehandelt worden, so en hadde die graefinne van Charloys in langen tiden geen tidinge noch boetscappe van horen man, grave Kaerle van Charloys, vernomen noch gehat, daer si sere in tonureden was, verduchtende oft hi in Vrancrijc geslagen ware. Waer om si op die tijt tot Gorichom wesende, van rouwen te bedde viel ende wert bevangen mit eenre groter siecten. Daer worden ontboden uut vele plecken experte ende doersochte meesters om haer te cureren ende te helpen, mer si en mochten niet. Doen wert haer ge-raden te trecken te Ghent tot horen lieven enigen dochter om haer recreacie ende solacie daer mede te hebben. Ende comende tot Antwerpen wert si so mitter siecten bevaen, dat si haer liet brengen in S. Michielscloester ende daer ontfinc si mit groter berouwen hore sonden die sacramenten der heiliger kercken ende sceyde van deser werelt op S. Cosmae ende Damiaens avont [26 sept.] int iaer M. CCCC. LXV. ende wert inder selver abdien begraven, rustende onder enen costeliken tombe. Si was een devote ende heilighe vrouwe, doende vele aelmissen. Si plach dicwils mit een dienstioncfrou te gaen totter armer luden huse

ende gaf hem milde aelmissen. Aldus wert si gecompareert ghelijc te wesen den heiliger vrouwen Elizabeth.

Hoe die van Ludic rebelleerden ende op stonden tegen horen biscop ende hertoge Phillips van Bourgondien. Dat XLVI. [capitel]

[407v] Also voer gescreven staet int iaer M. CCCC. LV. hoe dat here Jan van Hensberch gheresigneert ende over gegeven hadde here Lodewijc van Bourbon, der graefinnen van Charloys broeder, dat bisdom van Ludic, int iaer M. CCCC. LVI., omtrent Sinte Margrieten dach [13 juli], wert hi mit groter eren ende solemniteiten tot Ludic ingehaelt ende introniseert ende vanden heren dese capitels van Sinte Lambrecht in sine biscoplike zetel gheset. Die burgeren van Ludic roepende ende seggende: "God si gelooft, nu sullen wi wel varen ende overal worden ontsien, want wi nye so edelen ende so princeliken biscop hebben gehadt als wi nu hebben." Dese here Lodewijc was een scoen ionc man, gracelic ende manierlic, out wesende XVIII. iaren, ende was die LXXXI. biscop van Ludic. Dese here Jan van Hensberch starf corts haestelic daer na opten XI. M. maechden dach [21 okt.] int iaer M. CCCC. LIX.

Dye cause ende sake van deser resignacie was dese: alsdese^z eerwaerdige vader ende here^a Jan van Hensberch, bisscop van Ludic, dicwils sieck ende cranck was, hoewel hij dat bisdom eerliken ende rustelic geregeert hadde, so screven hem die burgemeesters ende regenten vander stat vele brieven, concluderende altijt int einde, dat als hi desen brief gevisiteert ende gelesen hadde, dat hi als dan sonder dylay ende enige onscult bi hem tot Ludic comen soude, oft daer mit allen sinen leven lang uutbliven. Ende als si hem dus dicwils screven, recht oft si sijn heren ende oversten hadden geweest, was hi des sere gestoert ende bedroefde hem dat hi aldus van hem luden bedwongen was ende benauwet.

So nam hi op ende beloofde hem alsulken biscop te setten, dat si hem wel te dienste soudent moeten staen ende hem so niet scriven en soudent. Ende doer instancie des hoech gheboren vorst hertoge Phillips resigneerde hi dat bisdom here Lodewijc van Bourbon, der graefinnen broeder van Charloys, den welcken Calixtus paeus die Derde confirmeerde int iaer M. CCCC. ende LVI.

Ende als hi dat bisdom in groten rusten ende vreden V. iaer lang geregeert hadde, die van Ludic benyende die voerspoedicheit ende twelvaren der geestelicker personen ende geleerder mannen - wanttet een volc is seer hoemoedich ende nydich God, den priesteren ende geleerden - , waer om oec here Jan van Hensberch dat bisdom geresigneert hadde, bysonder benyende ende

hatende die geleerde mannen inden rechten die des biscops consistorye ende rechtstoele regeerden. Want dat hof van Ludic was een dochter ende navolger des hofs van Romen, inden welken geestlike rechten, digniteyten ende vryheden vigeerden ende bloeyden, twelc die Lukenaers^b seer benyden.

Waer om op een tijt als die biscop inder stat was, baden si hem te comen in horen mraet opter stathuys ende onder andere saken informeerden si hem van sommige articulen tegen sinenconsistorialen rechteren ende andere geestlike personen te willen admitteren, allegerende dat sine rechteren waren exactioneerdere ende scatters hore burgeren vander stat ende des ghehelen bisdoms ende meer andere ondoechtlicke quade saken die si hem luden opseyden. Dus waert sake dat hi wilde consenteren dat alsulke malefactoren by den raet vander stat mochten gecorrigeert worden, hem soude daer of comen groten scat ende goet.

Die biscop allene onder hem luyden wesende ende horende alsulke eerbare mannen spreken op sine officieren ende rechteren mit horen dienres, menende al waer te wesen dat si seyden ende allegerden, sonder enige deliberacie ofte beraet als ionge luden plegen, gaf volcomen consent op sekere condicien. Van stonden an om dit mandaet te executeren maecten si een cappetein ende executeerder deser saken, enen ridder genoemt heer Raets van Heer, die terstont als een grimmende leeuwe beswaerde ende verdructe des biscops officier ende die dienres des consistorijs sonder yemant te sparen geestlic noch waerlic, man noch wijf, van wat condicien ofte state si oec waren, violerende haer huysvrouwen ende eerbare maechden, mit geweld haer husen ende hoven opbrekende, beroefde ende sloech als sine vianden eerbare^c ende degelike mannen, benemende hem haer goeden, scat ende cleinoden, andoende den selfden alle scoffiericheden die Turcken ende heidenen hem scamen souden den kerstenen mede[308r^d] te pinigen sonder dat hi niemant en dode ofte seer weinich.

Die bisscop anmerckende haer grote vermetelheit ende horende dagelicxs grote sware crachten ende dat hem vander correctien als si hem wijs gemaect hadden niet ter handen en quam, ende siende dat hi dus bedrogen ende verleyt was, bedroefde hem ende arbeide sere naersteliken alsulken violencie, crachten ende geweldten te doen cessereren, die tegen recht ende iusticie gescieden, mer en mochts niet doen ende begeerde datmenenen ygeliken recht ende iusticie doen soude nader grootheit vander misdaet. Ende als hi dit mit goethede niet vercrigen en mochte, sceyde hi mit enen toernigen moet uuter stat ende reysde tot Maestricht. Daer hi een wijl bleef leggen, hopende mit goetheit ende sachtmoedicheit hem luden te bemorwen ende dat si abstinieren souden niet alleen van hore violencie ende geweldde, mer oec van hore abusen, bouse manieren ende onmenscelike quade gewoenten. Ende quam weder tot Ludic, doende den raet vander stat vergaderen. Ende vermaendese eens, twemael ende derdemael oetmoedeliken ende

goedertierliken dat si sulke quade abusen ende gewoenten of stellen wilden, ende dat si souden houden die rechten, plebysciten, policien ende goede oude gewoenten ende doechtlike usancien vander stede.

Als si gelijc dove serpentes alle dit versmaden ende hem in geenre manieren en wilden reformeren noch beteren, hoe sachtelic ende goetlic hi hem luden oec bat, so vermaende hi hem bi den eet ende getrouwicheit^e dye si hem gedaen hadden, dat si hem wel beraden souden ende volbrengen sine doechtlike begeren ende beden, of hij soudese mit recht daer toe brengen. Dit horende ghingen si mit enen arren moede van hem, doende vergaderen alle den raet ende dekenen vanden ghilden vander stat, ende gaven hem te kennen des biscops wille ende meninge. Hier op nemende haer beraet concludeerden ende sloten eendrachteliken, dat si gansselic wouden bliven in haer oude rechten ende gewoenten, als si tot noch toe ende haer ouders gedaen hadden ende en wouden van hem niet gereformeert noch geregeert wesen, ende wouden oec dat hi hem in gene manieren intermitteren noch onderwinden soude van die officien vander stat als scepenen, raden ende andere officieren te setten, op dat hem geen arger daer of en quame. Dese ende dier geliken deden si hem weten bi enen bode vander stat.

Die biscop dese woerden horendeende siende dat hijse mit genen doechden noch goetheden verwinnen mochte, mer mit rigoruesheden ende bi wegen van iusticien tot sijnre obediencie ende onderdanicheit brengen moste, dedese cyteren tot Colen voer des biscops consistorie. Ende als si daer mit recht verwonnen waren, appelleerden si int hof van Romem. Die paeus mit sine cardinalen ende heren vanden rade, horende der beider partijen allegaten ende articulen, ordineerde bi rade sijnre cardinalen ende geleerde doctoren een manier, settende die in gescrijften, doer welcken bi goetduncken vanden wisen ende geleerden mannen des Stichts alle dingen ende saken in goeder manieren mochten modereert ende geregeert worden, ende dat si mits dien mit horen biscop ende here rustelic ende vredelic souden mogen leven, bevelende den ambassiaten dat si weder tot Ludic keren souden, ende den Lukeners des paeus scrijften ende ordinancien te kennen geven ende thonen. Ende waert dat si binnen den tijt van III. maenden niet accorderen ende over een comen en mochten, dat si weder te Romem quamen, men soude hem van stonden an die sentencie diffinitive doen hebben.

Binnen desen tiden dat die ambassaten te Romem lagen, die Lukeners die te voren mit groter bliscappen geroepen hadden tot lof des biscops, seggende: "Wi sullen nu wel staen, want wi nye dus edelen biscop hebben gehat", riepen nu als verwoede menschen, seggende: "Laet ons desen sotten biscop uut onsen landen verdriven ende kiezen enen goeden ende verstandelen man tot enen biscop ende momber des lants, die sonder nyewicheden dat bisdom mach regeren." Ende senden II. notabele doctoren totten marcgrave Kaerle van Baden, seggende dat die

Lukenaers bi consent des conincs Lodewijcs van Vrancrijc gecoren hadden here Marc, sijn soen, tot een voecht des Stichts van Ludic, seggende daer en boven dat de coninc hem beloeft had te senden alle maents III. M. goude cronenalso veer dat hi wil ontseggen hertoge Phillips des biscops defensoer ende bescermer, want die coninc hem seer hatede. Die marcgrave, dit horende, gelofde hair woirden ende beloefde hem te senden sinen sone om dat bisdom te[308v] regeren.

Als dese II. doctoren wederom tot Ludic gecomen waren, senden terstont notabele mannen bi consent des gemenen raets van Ludic ende bi sonder heren Raets van Heer ridder totten coninc Lodewijc van Vrancrijc, hem seggende dat si tot versmadenis des hertogen van Bourgongen gecoren hadden enen edelen ende machtigen prince ende here tot horen tutoer ende momber des Stichts van Ludic tegen horen here Lodewijc den biscop die dat bisdom scandeliken in groter perturbacien ende disoorde geregeert hadde doir informacien des voorseyt hertoechs. Begerende opten voorseyt coninc, waert sake dat hi hem assistencie ende bistant mit ghelt ende mit scatte doen wilde. Si wouden hertoge mit allen sinen adherenten ende hulperen ontseggen. Dye coninc dit horende, verblijt wesende, beloefde hem assistencie ende bystant te doen ende tot een sekerheit sende hi hem III. M. gouden cronen. Dit gesciede eer dat den pays gemaect was tusschen den coninc ende den grave van Charloys, doen den strijt van Montlehery geschiet was als voer geseit is.

Ende als alle dese voorseyt saken den here Marck van Baden narreert ende vertelt waren, quam hi tot Ludic ende accepteerde den gehelen last des Stichts van Ludic ende is gehult ende ontfangen, niet simpelic als men plach te doen, mer van elc bi sonder die wapen dragen mochte. Ende als die Lukeners dese saken scandeliken ende confuselic tegen recht ende horen gesworen eet gedaen hadden, quamen die ambassaten uutten hof van Romen tot Colen, ende vernemende alle die quade feyten die si int hertoechdom van Limburch bedreven hadden en dorsten tot Ludic niet comen om hore indiscrete ende onbesceiden verwoetheit, mer senden die articulen ende scriften vander ordinanciendes paeus anden raet van Ludic, begerende een antwoert van hem te hebben, om te voldoen ende weder rappoert te brengen den paeus Pius den Anderen van dyer name.

Die Lukenaers als rebellen versmaden des paeus scriften, mer doir cracht ende macht procedeerden ende voertgingen mit hoir begonnen boesheden. Die biscop van Ludic dedese over al condigen in den ban te wesen. Die paeus verne mende die onwittelicke verwoetheit des rasende volcs, sant enen cardinael legaet neder, hem gevende volcomen macht om den Lukeners ten rechten wege van obediencie te brengen. Dese cardinael ende legaet nedercomende, ammoneerde ende vermaende hem luden mit saften ende bequame woerden ende mit scriften, dat si wilden of staen ende ophouden van hoer insolencyen^f ende quade abusen. Hij woudese

absolveren van alle hoir voorgedaen misdaden ende quade feyten, indien si die heylige kercke ende horen warachtigen here ende biscop obedieren ende gehoersaem wesen wilden. Mer si als verharde ende verstijfde, verbaesde menschen en wouden nergens na horen, verdrivende hem mit dreygementen uuter stat van Ludic. Die legaet verwonderde sere van hore verhartheden ende wreetheden en woude nochtans terstont niet weder na Romen trecken, bleef om alle rust en vrede noch by na een iaer leggen tot Aken, sonder yet te profiteren. Die ongesinde ende vertwifelde Lukenaers, versmaende des biscops excommunicacie ende bannen, deden vele quaets int bisdom, leggende die ene boesheit opten anderen, tot spijt ende versmadenis des biscops. Ende dit doer raet des voorseyt here Raets van Heer ridder voorseyt ende hoer boesheit ghinc den boesheden der Turcken ende ongelovigen heidenen te boven. Als die paeus Pius dit vernam, dattet also inder waerheit was, leyde interdijct over dat gehele bisdom van Ludick.

Van sommige scermutsingen ende striden tusscen den Lukeners ende hertoge Phillips archyers. Dat XLVI. capitel^e

Hier en binnen dat dese dingen gescieden, quam here Marck van Baden binnen der stat van Ludik, als hi beloeft hadde. Van welcker coemste die Lukenaers sere verblijt waren. Hi dede mitten Lukeners vele quaets int hertoechdom van Limburch. Si roofden, branden vele dorpen ende hoven, ende en spaerden die heilighe plaetsen nyet, noch kercken, cloesteren, gasthusen, noch hoer dienres. Ten lesten dese here Marck, anmerckende haer tyrannicheden ende hoer indiscrete ende vertwifelde wercken, na dien dat hi dat landt van Valkenburch sere ghescent, verwoest ende[309r] vele dorpen verbrant hadde op die frontieren van Brabant ende Namen, doer raet ende ingeven^h des bisscops Johans van Tryer ende biscop Joris van Mets, sine broedere, ende ontfangen hebbende de penningen vanden coninc Lodewijc van Vrancrijc, gesonden cloekelic ende wiselic wel beraden, sceide heimelick uutten lande van Ludic ende reysde na Colen. Die Lukeners, bi den paeus Pius verbannet wesende, worden bi den selven paeus aggraveert ende reaggraveert mit swaren censuren ende maledictien, bleven verhart ende rebelle God ende der heiliger kercken, ende als verwoet ende rasende vertwifelt volc bedreven si over al veel quaets, dat welke die goede hertoge Phillips van Bourgondien altesamen verduldelic van hem verdroech.

Hier en binnen als int iaer M.CCCC. LXV. als dye grave van Charloys mit groot volck van wapenen inden zomer int conincrijc van Vrancrijc lach ende den stat van Parijs belegen hebbende als voorseyt is, ende dye Lukeners niet en wilden den paeus ende der heiliger kercken obedieren, allegerende dat die paeus meer faveerde ende gonstich ware den biscop ende den

hertoge dan hem luden. Daer en boven dat si mit dreigementen den legat uut horen landen veriaecht hadden, dwelke alte samen die legat te Romen comende den paeus ende sine cardinalen narreert hadde ende dat si dat interdict niet en achten, worden si vanden paeus Paulus die II. anathematiseert ende vermaledijt. Dat welcke si oec alte samen niet en achten ende versmaden, verdrivende ende vervolgende horen bisscop mit groter onwaerdicheit ende alle sinen vrienden verdrivende, ende doende vele moerden ende dootslagen, die een tegen den anderen. Ende dit alte samen doer informacie ende quaden ingeven hore cappeteynen als here Raets voorseyt, Herpert van Zorleth, Vincent van Bueren, ballinc uut Gelrelant, Staets van Stralen ende Jans die Wilde, ridderen.

Ten lesten als si in geenre manieren van hore boesheden ende vertwifelde wercken ende misdaden nyet ophouden en wouden, so screef die paeus Paulus die II. totten hoech geboren vorst hertoge Phillips van Bourgondyen ende sinen soen den grave van Charloys, hem bevelende uut machte des stoels van Romen, dat si als bi sondere mogende princen ende zoenen der gehoersaemheit des heiligen kercks van Romen compesceren ende bedwingen soudent mitten swaerde ende gewapender hant den Lukeners van hore prophane overtredingen¹, rebelligheden ende ongehoersaemheden; ende datsi die brengen soudent tot subiectie ende obediencie der heiliger kercken. De Lukeners, dit vernemende, als ongesinde ende verwoede menschen doer sduvels ingeven senden openbaer brieven van ontsegghinge tot hertoge Phillips van Bourgondien, inden welcken si ontseiden den doirluchtiven prince sinen soen den grave van Charloys, op die tijt wesende in Vrancrijc, wel wetende dat hertoge Phillips out ende onbequaem was der wapenen. Dese brief wel gevisiteert ende gelesen hebbende sprac hi: "Desen brief en roert mi niet, mer Kaerle minen soen. Dus laten si hem soeken in Vrancrijc." Want hi op die tijt int oerloge tegen den coninc sere becommert was, ende sant die boden sonder antwoert weder om tot Ludic. Die Lukeners, anmerckende dat die hertoge den ontsegge niet en achte als hem niet angaende, mer sinen sone, so ontseiden si hem mede. Dye hertoge als een edel ende milt prince, dede den bode geven LX. gouden lewen, ende hi trac weder na Ludic.

Terstont na desen togen die Lukeners mit groter macht int hertochdom van Limburch, van Brabant, in tgraefscap van Namen ende als een verwoet ende vertwifelt volck deden si veel quaets. Si bebolwercten die kerck te Montenaken, ende maecten daer of een casteel ende deden daer veel quaets uut ende hadden daer haer toevlucht als een speloncke ende cuyl der moerdenaren. Die prince, dit horende, dissimuleerde int eerste op hope, dattet beteren soude, als si mitten vier ende swaerde bestonden die landen te verwoesten. So ordinerde hi sommige capeteinen, dye hem resisteren ende wederstaen soude, bescermende die frontieren ende palen sijnre landen, als hertoge Jan van Cleve, grave Jan van Nassouwen, drossaet van Brabant, den

here van Gruythusen, stadhouder van Hollant, here Jan van Wassenaer,[309v] here Jacob van Gaesbeec, den marcgrave van Ferraer uut Lomberdien, den grave van Mandersceyt, den here van Hoemoet ende here Henric van Naeldwijn. Dese togen int graefscap van Loon, rovende ende brandende vele dorpen.

Niet te min hoe wel die doirluchtige prins hertoge Phillips vanden stoel van Rome requireert ende versocht was als voirs. is en heeft hi nochtans tegen den Lukeners yet attempteert te doen. Hi en screef eerst minliken an die stat ende raet van Ludic, vermanende datsi van hore raserien, rebellicheden, ende ongehoersaemheit wilden ofkeren, ghehengende ende admitterende dat hoer heer ende bisscop sinen bisdom rustelic ende vredelic besate, als dat betaemde ende behoerde, ende dat si den paeus ende sine geboden obedieren ende gehoersaem wesen souden. Of hi, als wittelic daer toe gherequireert ende versocht vanden stoel van Romem, soudse mit gewa-pender hant brengen tot gehoersaemheit der heiliger kercken. Alle dat hi hem screef ende vermaende was al te vergeefs ende hilden sinen vermaningen ende doechtlike onderwisingen voer spot ende schimp, betrouwende in hoer menichvoudicheit ende cracht hoers stats ende bisdoms. So waren daer vele devote, discrete ende godvruchtige mannen - wantmen binnen der stat ghene cerimonien noch godlike diensten en dede - dese togen uuter stat ende quamen tot Maestricht ende in anderen plaetsen buyten dat bisdom, ende bleven daer woenachtich.

Als nu die Lukeners als verbaest ende vertwifelt volck, verhardende in hair boesheit, mit groter macht van volke hertoge Phillips ende sine landen mit roeven ende branden vele scaden hadden gedaen, ende want sijn soen niet bi hem en was ende hi als een out man onbequaem te wapenen, ordineerde die cappeteinen voorseyt. Ende hertoge Jan van Cleve track terstont mit groot volc int lant van Ludic ende wan Loesbosch, des dages na sinte Lambrecht[18 sept.]. Daer tegen quamenⁱ die Lukeners mit gewapender hant om den hertoge te wederstaen des saterdaghes na sinte Lambrecht [21 sept.] int dorp genoemt Geetbeets, ende daer bleven C. ende XX. Lukeners verslagen. Die ander, dat siende, namen dye vlucht. Dair na quamen si weder int selve dorp, ende doe lieten si daer XII. man. Hier quamen die poorters van Sint Truyen uutgelopen om te vechten ende daer worden C. ende II. vanden poorters verslagen. Dit geschiet wesende vergaderden die capeteinen bi een omtrent III.M. paerden ende togen op Sinte Urselen avont[20 okt.] int dorp van Montenaken ende staken dat an brande ende voert alle die dorpen daer omtrent gelegen. Ende als si weder keren wouden, namen si op te branden die molen van Montenaken.

Dit vernemende die cappetein vanden Lukeners leide hem lagen onder wegen, starck wesende omtrent III.M. man wel getuycht ende gewapent om desen Bourgongoens te bespringen. Dit had-den si haest vernomen ende stelden hoer volc in goeder ordinancien, ende reden voert ende staken dat vier inden molen. Doe braken die Lukeners op ende daer geviel een

scarpe scermutsinge, mer die Lukeners worden vluchtich ende bleven daer al meest verslagen die te voet waren. Ende weinich vanden reysigers te paerde ontquamen, want dair bleven wel omtrent XVIII.C. verslagen ende dander liepen al weder na Ludic toe. Daer deden die II. ridderen uut Hollant als here Phillips van Wassenaer ende here Henric van Naeldwijn grote vromicheden ende feyten van wapenen. Want si den here van Gruythusen, den stedehouder van Hollant, mit groter crachten ende vromichheden verlostten uut der Lukeners handen, die daer anders doot gebleven soude hebben. Des anderen dages reysden dese heren wederom tot Montenaken ende lieten bi enen priester dat heilige sacrament ende des heiligen olijs mitten anderen reliquien ende cleinoden uuter kercken dragen ende staken die doe an brande ende verwoestedense tot inden gront ende brakense of. Dair oec vele vanden Lukeners in gevluucht ende gelopen waren dier allegader mede verbranden ende versmoerden.

Hoe dat den pays tusschen den hertoge van Bourgongen ende den Lukeners ghemaect wert bi toe doen here Kaerle grave van Charloys, des hertogen soen. Dat XLVII. [capitel]

Hier na is mit groter triumphen ende victorien uut Vrancrijc ghecomen here Kaerle^[310r] grave van Charloys mit alle sijn heer ende volc van wapenen ende sant terstont sinen bastert broeder here Anthonis mit een deel gewapende int graefscap van Namen, want die Lukeners daer dagelicx grote scade van roven ende branden in deden; ende besette die frontieren ende palen vanden landen also, dat si voert meer so groten scade niet en deden. Ende die grave voechde hemmitten anderen heren ende princen mit al dat volc van wapenen om te beleggen die stat van Ludic. Die van Ludic, dit siende, quamen terstont uuter stat mit een groot swaer volc van wapenen, ende ordineerden hem in goeder battaelgen ende ordinancien, om tegen den grave te striden, ende stonden op een groot plein velt mit ontwonden bannieren, verwachtende den grave mitten sinen. Ende siet, die grave ordineerde mede sijn battaelgen ende dede den Lukeners al omme besetten, op dat si hem nyet ontvlyen en souden als die strijt begonnen ware. Ende als si aldus ront omme wel beset ende besloten waren dat si nergens henen mochten, dede hi sinen bannier ontwinden ende die trompetten ende trommelen slaen ende bereyden hem vromelic tegen den Lukeners an te gaen. Als die Lukeners dat sagen, hilden raet ende senden enige uut totten grave, begerende hem op te geven in sinen handen ende dat hijse nemen woude in genaden. Si wouden doen al dat hem beliefte tot seggen ende discrecie vanden edelen ende wouden gaerne beteringen doen vanden scaden die doer hem luden gedaen waren.

Dit horende die grave sant terstont an alle sine cappeteinen die omtrent den Lukeners al omme beseten ende geordineert waren, dat si den Lukeners niet bevechten en souden, want si hem inder genaden des graven van Charloys gegeven hadden. Ende daer wert enen pays ende vrede gemaect tusscen den biscop Lodewijc van Ludic ende hem ende tusscen den Lukeners, welken pays si swoeren te onderhouden ende daer worden sekere brieven^k of gemaect ende besegelt in deser manieren: als dat si na desen dach horen biscop souden obedieren ende tegen hem niet weder rebellen noch opstaen. Ende dat si souden terstont opsenden te Romem om te impetren ende te verwerven vanden paeus absolutie vanden banne ende interdicte daer si dus lange in gestaen hadden. Ende geven tot emende ende voer den scade die si hertoge Phillips ende sinen sone den grave van Charloys gedaen hadden binnen dentijt van III. iaren VI.C.M. Rijnsche gulden, des so souden die hertoge ende die grave sijn sone bliven ende wesen des stichts van Ludics voecht ende momber. Ende dit aldus getraceert ende concludeert wesende als voorseyt is, reisde die graef sonder enige meer scade te doen tot sinen vader, den hertoge, tot Brusel. Ende die Lukenaers togen weder mit groter bliscapen in hoer stat. Dit geschiede int beghinsel des maents ianuarij int iaer ons heren M.CCCC.LXVI.

Hoe dat die Ghelressen quamen ende branden die stede van Yselstein. Dat XLVIII. [capitel].

Int iaer M.CCCC.LXVI. als here Adolf van Ghelre sinen vader omtrent een iaer lang gevangen hadde gehouden, wert hi sere twistende tegen sinen oem hertoge Jan van Cleve van sijns moeders wegen ende tegen here Willem van Egmont sinen oem van sijns vaders wegen, doende confisceren ende toeslaen tot sijnre tafelen alle des heren van Egmonts sijns oems goeden leggende inden lande van Ghelre. Daer en boven woude hi weder hebben met fortsen alle die goeden de hertoge Aernt sijn vader verset hadde, als die stede van Wachtendonck, tlant vander Diffelen ende Rijcswalt. Daer en boven allegerde hi noch dat sijn vader die hertoge niet al betaelt en was van alsulcke huwelicxe voerwaarden als hem mitter hertoechinne vrouwe Katrine sinen wive, geloeft waren ende woude dit altesamen weder hebben. Hertoge Jan van Cleve, anmerckende die grootmoedicheit heren Adolfs van Ghelre, heeft hem verbonden ende aliancyce gemaect mitten here Willem van Egmont ende Yselstein, ioncheer Gherrit van Culenburch ende mit den here van Buchoven¹ tegen den wirseiden here Adolf van Gelre, ende hebben hem doen ontseggen, menende hem te dwingen dat hi sinen vader uuter vangenissen ontslaen soude, doende malcanderengrote scade mit roven, branden, pilgeren ende vangen, verwoestende die

landen mit allen seer. Joncheer Vrederic van Egmont, op dese tijt grave van [310v] Bueren also voren geseit is, gevangen wesende mit hertoge Aernt van Ghelre, ontquam mit groter cloecheden, stellende hem mit sinen vader, broeders ende ander heren vromelic ter weer tegen here Adolf van Gelre horen neve. Waer om here Adolf gesonnen heeft here Otte van Vueren mit veel ghewapents volcs inder graeflicheit van Hollandt om te verbarnen ende te destrueren die stede van Yselstein, dwelc si gedaen hebben, pilgerende ende berovende die stede van al dat si mit hem nemen mochten.

Als dese Ghelresse wederom keerden na den lande van Ghelre, so quamen van dyen omtrent XLV. in die stede van Gorichom, menende daer gesalveert ende vry te wesen. Ende also die stede den grave van Charloys toe behorende is, worden si allegader gevangen^m genomen. Ende een luttel tijts hier na sijnder XIX. uut die vangenisse gebroken ende liepen totten Minrebroederen in die kercke, ende die ander bleven in dat heilige geesthuys, hopende daer vry te wesen. Den welcken nochtans die stedehouder mit geweld vanden gewyden plaetsen genomen heeft ende voerdese inden Hage om daer ter iusticie te setten. Vele vrouwen sijn gecomen uutten landen van Ghelre, die haer mans, haer kinderen ende haer broeders daer gevangen lagen, biddende ende belovende mit screydenden ogen grote sommen van penningen om hoer verlossinge. Want daer vele edele ende rijcke mannen mede waren ende bysonder van Nimmagen, uutten welken die raet van Hollant tot ghenade ende bermherticheyt beroert worden, ende hildense noch een tijt lanc gevangen.

Mer hertoge Phillips, verhorende van hore quade feiten, als dat si tlant van Hollant gescent ende bescadicht hadden buten enigen oerlogen ende sonder ontseggen, gaf een sentency datmenseallegader onthoefden soude als moerdenaers ende straetscenders op raden setten. Van desen worder XX. gerecht des dages na sint Jans dach[7 mei] voer die Latijnse poert, ende des donredages na Pijnxster [28 mei] die ander XXV. ende worden alle op raden geset, uutgeseyt IIII. die om grote penningen gecoft worden ende opten kerchove begraven worden.

Van die ander rebellicheit der Lukeneren ende hoe die stede van Dynandt ghewonnen wert ende ghedestruert. Dat XLIX. capitel

In dit selve iaer van LXVI. was dye grave van Charloys getogen int lant van Artoys om sonderlinge saken te expedieren, daer hij lange tijt bleef leggen. Ende also hertoge Philips sijn vader alle dage crancker worde, so bestonden die Lukeners weder te rebelleren, doende grote scade inden landen van Brabant ende Limburch. Bi sonder waren die van Dynant seer wel

gemoet om alle quaet ende scade te doen, gemerct dat si groten hulp, bystant ende assistency hadden van die stat van Ludic, hebbende veel volcs binnen uut andere steden ende dattet een uitermaten vaste ende starcke stede was. Daer si hem seer in verlieten ende te stouter waren, doende vele scaden van roven ende branden inden landen van Brabant, Henegouwen ende Namen. Bisoeder molesteerden ende deden si veel schaden die stede van Bouvijn, die neffens der Masen over lach, ghelegen int graefscap van Namen, toebehorende den hertoge van Bourgongen. Hier en boven dichten, spraken ende songhen si vele lijdekens die scandeliken ende scoffierliken luden opten hertoge van Bourgondyen en sinen sone, als dat hi so koen niet en ware te comen int lant van Ludic om te striden.

Ende als sijn sone die grave van Charloys in dye maent van iulio weder uut Artoys tot Brusel gecomen was, bereide hem die hertogete beleggen die van Dynant. Dye van Dynant, dit horende, bespotten ende verachten den hertoghe ende sinen sone, segghende: "Hi sal ons bestormen ende bevechten gelijken hi dede die van Amersfoert ende van Chalys." Ende tot een teyken van vermetelheyt, ende tot meerre bespottinge setten si een metalen wijf op die mueren vander stede, hebbende een spinrocken in dye handt, daer voer ghescreven stont aldus: "Als dit wijfs vingheren sijn doer ghesponnen, dan soe sal Dynandt ghewonnen worden." Want die stede was sere vast ende starck ende oeck lang ende uitermaten rijck ende machtich van volcke. Ende was oeck hoech van mueren ende toernen,^[311r] mit diepe graften ombegraven wel versien, bescermt van allen anstoet, mit allerley instrumenten van artelrye, bebolwerct mit starcke fortressen ende borstweren voer de poorten.

In dese stede waren VII. parochy kercken mit ene sonderlinge scone ende costelike kercke ende canosie van waerlike canonicken, vele costlike scone cloesteren, by sonderⁿ een scone abdye, vanden welken sommige binnen die stede, ende enige buten stonden. Op die ene side vander stede lach enen groten hogen stenen berge, dair een starck casteel op getimmert stont, die deen side vander stede bescermde. Ende an dander side stonden hoge mueren ende toornen daer dye Maze langes vloyde, waer om dat si den hertoge te min ontsagen ende te stouter waren. Om deser voorseyder ponten willen ontseyde die hertoge die stede van Dynant, doende gemeen heervaert bieden over^o alle sinen landen, vergarende vele edele heren, baroenen, ridderen, sciltknechten, sijnre vasallen ende leenmannen een uitermaten ende ontelliken groten volc van wapenen, doende boven dyen uut allen landen bi hem vele cloeke ende vrome zoudenyers ende knechten comen.

Dit vernemende die van Dynant vastichden hoer stede, besettende die muren ende poorten mit cloeke ende starcke mannen, doende binnen haer stede comen vele koerns, vitaelge ende alle wes si behoeven mochten, daer en boven vele cloeke zoudenyers ende knechten. So is dan

die hertoge, hoe wel hi een out cranc man was, gecomen op sint Laurens dach[10 aug.] met sinen sone den grave van Charloys mit uitermaten vele wagens, paerden, archyers ende^p veel instrumenten van orlogen ende artelrye om te bestormen die stede van Dynant, mit al hoer macht in dye stede van Namen. Here nKaerle grave van Charloys, in die stede van sijn vader den hertoge van Bourgondien als overste cappetein ende hooftman van alle desen volke, is mit dit grote heer gecomen voer Dynant, ordinerende sijn volc om die stede mit goeder voersichtiger deliberacie. Alle ding wel bereyt ende geordineert wesende, begonnen die stede te bescyeten, doende dair menich vroem assault ende scermutsingen voren, dach ende nacht bestormende ende besciende sonder ophouden. Die van binnen stelden hem vromelic terweer op die muren, poorten ende toernen ende keerden dye vianden cloekelic vander stede. Dit en mocht hem niet veel baten, want si so vreseliken scoten ende worpen mit grooten steenbussen, op dat casteel vander stede, dat si dat int einde wonnen ende machtich worden.

Inden here waren vele Piccaerden. Dese bestonden te graven onder d'aerde henen, om also inder stat comen. Bovendien scoten si vervaerliken ende gryselicken datmen bi wilen die stede van tstof ende roeck niet sien en mochte. Die archyers scoten oec so veel viers inder stede, datmen nyet en wiste die hele lucht^q stont an brande. Daer worde also veel volcs binnen ende voor dye stede doot gescoten, datmen geen ghetal of en weet. Ende ten lesten heeft die grave van Charloys so stadeliken ende crachteliken op die stede gescoten ende gestormt, dat hise mit vechtender ende geweldiger hant ge-wonnen ende becrachticht heeft des dages na sint Bertelmeeus dach[25 aug.]. Int incomen vander stede worden vele ende tmeeste deel vanden poorteren ende zoudenyers doot geslagen ende vele vanden rijcxsten gevangen genomen, ende mit allen veel inder Masen verdroncken. Daer na dede hi alle^f die muren, poorten ende toernen vander stat tot inden gront of breken, nederwerpen ende ter aerden toe slechten dat den enen steen en bleef nyet opten anderen leggen. Doe dede hi die stat tot allen steden an brande steken, kercken ende cloesteren ende alle datter in was mit alle die daer ingevlucht ende gevloten waren verbranden. Die stede wert also gedestruueert, verniyelt, verwoest ende allen menschen onwoenber gemaect, want dye mueren der husen ende kercken vanden brande ter neder vielen ende daer en bleef niet staen.

Vanden tweesten pays dye de Lukenaers maecten mitten grave van Charloys. Dat L. capitel

Als die stede van Dynant dus crachtelic ghewonnen ende deerlic ghedestruueert ende verwoest was, vergaerde dye grave van Charloys sijn volck bi een om te beleggen[311v] ende te becrachtigen die stat van Ludick. Als hi alle ding bereyt hadde, ordineerde hi sijn volc ende stelde hem op die wege om die stat van Ludic te berennen ende te beleggen. Dit vernemende die Lukeners waren seer vervaert ende beanxst ende ghingen hem te ghemoet mit alle hoer burgeren in swarten gecleet, begerende oetmoedeliken sine gracie ende genade om der passien ons liefs Heren Christi Jhesu, belovende tot ghenen tiden meer tegen hem te rebelleren noch op te staen. Die grave, uut sine princelike goedertierenheyt, namse nu anderwerf op in sijnre genaden, op alsulker condicien, dat waert sake dat si derden mael tegen hem rebelleerden ende op stonden, dat si als dan souden verboeren ende verliesen lijf ende goet, ende souden noch gehouden wesen te onderhouden die tractaten van payse gemaect inder eerster zoenen.

Als si dit alte samen willichliken overgegeven hadden, nam hi L. mannen vanden edelsten ende machtichsten vanden bisdom ende uuter stadt van Ludic ende sette die te ghysel ende te wonen inder stede van Loeven. Daer si stadelick souden bliven, totter tijt toe dat si sinen vader den hertoge ende hem voldaan ende betaelt hadden vander excessen ende loftenissen ende dat alle quaet ende ongelijc tot enen goeden einde ende vrede gecomen ware. Ende op dat si ymmers derden mael niet rebelleren noch tegen hem opstaen en souden. Als alle dingen doechtlic ende wel getracteert ende geordineert waren, is die hertoge mit sinen sone den grave mit alle dat heer elck sijns weges weder thuys getogen ende hebben God gedanct ende gheloeft van die grote victorien die si op haer vianden vercregen hadden.

Hoe dat sommige edelen by den grave van Charloys quamen ende vergaderden in tsGraven hage. Dat LI. capitel.

Dit aldus gheschiet wesende vruchten ende ontsagen den grave van Charloys alle princen ende heren omtrent dye landen geseten ende hadden hem als een vroem onversaecht prince in groter eren ende reverencien. Om sine grote victorien voerseyt worde sijn faem seer verbreet in verren landen ende sijn macht ontsien in allen rijken ende landen. Uut Brabant in december gecomen wesende in Hollant, is daer mit groter reverencien ende triumphen ontfangen. So sijn aldaer bi hem ghecomen vele grote heren niet alleen uut desen landen, mer

oec uut anderen naciën ende provincien om mit hem te tracteren van vele saken den landen nut ende profitelic wesende; vanden welken dese dye princepaelste ende notabelste waren: here Jan van Baden, aertsbiscop van Trier, here Jovis van Baden, bisscop van Mets, sijn broeder, here David van Bourgondien, sijn bastert broeder, bisscop van Utrecht, here Joest, die wybisscop van Utrecht vander Minrebroederen oerde, here Jan Donre, regael abt van Sinte Mathijs tot Trier, here Gherrit van Poelgeest, regael abt van S. Aelbrecht tot Egmont, Hunfrijt hertoge van Excestre uut Engellant, doe verdreven wesende, Johan grave van Marle, Pieter graef van Brianen ende die grave van Roussy, III. gebroeders, grave Lodewijc sonen van Simpol, Willem van Gulic, graef van Blanckenheim, Jacob graef van Hoern, here van Altena, die grave van Mandersceyt, die graef van Zijric, proest van Tryer, Engelbrecht, grave Jans soen van Nassouwen, here van Breda, des princen soen van Arangen, Lodewijc here van Gruythusen, stedehouder van Hollant, Reinolt here van Bredenroede, Vianen, Ameyde ende burchgrave tUtrecht, mit sinen broeder here Ghijsbrecht, domproest van Utrecht ende proest van Sinte Donaes tot Brugge, Johan here van Wassenae, joncheer Frederic van Yselstein, des heren soen van Egmont, Henric here vander Vere, Johan here van Bergen an Zoem, Phillips here van Grimbergen, sijn broeder, Adriaen van Borselen, here van Brigdam ende van Duvelant.

Na desen quamen noch die ambassaten, edele ende notabele heren ende princen des doerluchtigen hertoech Franzoys van Bertangen, den welken die scutters van Gorichom te moete quamen tot Woudrichom ende geleidense tot Gorichom opten Heiligen Kersdach. Daer na hulden ende ontvingen die van Lederdam ende Scoenrewoert grave Kaerle van Charloys tot horen here ende prince. Dit gheschiede op dye burch tot Gorichom. Als nu here Kaerle, grave van Charloys, tlant van Hollant gevisiteert ende [312r]doer gereist hadde, is hi omtrent Vasten avont weder om getogen na Brabant. So quam tot Brusel die doerluchtige prins ende vorst hertoge Frederic van Beyeren, palensgrave opten Rijn mit sinen cancellier, den bisscop van Spiers, mit meer andere grote heren ende princen, mit groter familien ende staet om te visiteren sinen neve hertoge Phillips van Bourgondien, dien oec mit groter eren ende reverencien gracioselic ende lieflic ontfangen heeft. Daer na reysde hi tot Ghent om te visiteren sijn suster, die daer in een besloten cloester was, levende in groter abstinencien, sonder ymmer meer vlees te eeten. Van daen reysde hi van deen stede totter anderen, al Vlaenderen doer, met groter eren ende feesten, ende quam tot Antwerpen ende van danen reysde hi weder in Beyeren.

Van enen groten ende feestliken dachvaert van vele princen ende vorsten, gehouden tot Sluys in Vlaenderen. Dat LII. [capitel].

Inden iare M. CCCC. LXVII. in die maent van meye dede de hoechgeboren vorst hertoge Phillips van Bourgondien een dachvaert beroepen in die stede vander Sluys in Vlaenderen van alle sinen princen, baenreheren, ridderen ende edelen van sine landen ende provincien. Totten welken dat quamen here Kaerle grave van Charloys, sijn soen, Johan hertoge van Cleve, grave vander Marcke, sijn neve, here Adolf van Cleve, here van Ravenstein, sijn broeder, Adolf, des hertogen Aernts soen van Gelre, here Anthonis, die bastert van Bourgondien, mit meer andere edelen, als hier voer bescreven staen. Inden welken dachvert vele saken tracteert ende gehandelt worden, angaende den oerbaer ende welvaren alle deser landen.

Ende by sonder wert dair tracteert ende naersteliken gesproken tusscen den hertoge van Cleve ende here Adolf van Gelre, om enen zoen ende tractaet te maken vanden twist ende oerloge die si tsamen hadden ter cause dat hi sinen vaderhertoge Aernt van Gelre gevangen hilt. Mer alle horen arbeit was te vergeefs, want doer sduvels ingeven was dese here Adolf also gesint dat hi sinen vader gevangen houden woude also lange als hi leefde, oft ter tijt dat hi hem dat lant van Ghelre resigneerde ende overgave. Ende als here Adolf vernam dat hi van desen gestraft ende gecorrigeert soude worden, dede hi sine paerden sadelen ende reet heimelic wech met groter confusen ende scanden na tlant van Gelre toe.

Hoe here Anthonis die bastert gesonnen wert als ambassatoer tot coninc Eduwert de III. van Engellant te versoecken ende tracteren van een huwelic tusschen den grave van Charloys ende vrou Margriet, des conincs suster. Dat LIII. [capitel]

Op dese tijt regneerde in Engellant dye machtige coninc Eduwaert die III. van dier namen, die dat conincrijk met groten swaren oerlogen ende striden geconquesteert ende tot sijnre subiectien gebrocht hadde. Dese coninc Eduwaert had een suster genoemt Margriet, die utermaten scoen van lichaem ende manierlic van zeden verchyert ende vermaert was, datmen in allen landen van horen name ende fame tseggen wist. Die hoechgeboren vorst hertoge Phillips, onder hem hebbende vele landen ende provincien, verhorende van die scoenheit ende manierlicheit van deser ioncfrouwen, des conincs suster, dochtet hem goet ende nuttelic wesen om sinen soen, den grave van Charloys te hijliken aan dese scone ioncfrouwe; daer die grave oec sere na verlangde ende begeerlic was. So sijn dan legaten ende ambassaten uut allen den heren

gesocht ende uitgecoren ende bisonder die vrome ende wise here Anthonis die Bastert, die welke geordineert ende gesciet wert om desen versoeke te executeren ende te volbrengen. Want hi een wijs ende voersichtichtman was, in allen saken ende commissien voerspoedelic voirtgaende.

So heeft hi hem doer beveel van sinen vader ende broeder dair toe bereit, mit hem nemende CCCC. edelen ende wel geboren mannen, die cloecste nede vroemste campvechters, exerciteert ende geoefent in allen steecspelen, tornoyen ende andere ridderlike feyten van wapenen, die hi onder alle den edelen ende heren des volcs van wapenen wist te crigen ende nam mit hem vele scats gout, silvergelt ende cleinoden diemen niet vele in die landen hadde. Als de scepen bereit waren ende wel versien van harnas ende attelrie ende voirt van al des hem van node was, nam hi oerlof an sinen vader ende broeder ende ghinc te schepe ende voer mit enen gheluckighen winde in Enghelant, zeylende in die haven mit groter geluyt van basunen ende trompetten ende quamen [312v] ter stede daer die coninc op die tijt was. Die coninc quam hem te moete ende ontfingen met groter eren ende feeste.

Als here Anthonis sine commissie den coninc ende allen sinen heren op gedaen ende ghenarreert hadde, was hi uitermaten blide ende seide, dat hi sinen wille ende sijns heren vaders ende broeders mit alre affectien ende naerlicheit gaerne volbrenghe ende volcomen wilde. Die coninc behielten een wijl tijts bi hem in groter ghenoechten ende solacen, doende by hem comen vele vanden edelsten, cloecsten ende vroemsten ridderen ende heren ende banroedtsen uut Englant, ende sette die tegen die CCCC. Bourgongoens om hem te exerceren ende oeffenen in genoechliken ende tijtliken steecspelen, campen, tornyeren ende in allen ridderlicken ende princelicken oeffeningen, doende hem die meeste ere ende chyere die men enen prince doen mochte. Die coninc hadde oec doen comen ter selver feeste vele vanden edelsten vrouwen ende ioncfrouwen des conincrijcs, die desen edelen Bourgongoens oec sere feesteerden ende eerden. Daer waren gehouden vele costlikebancketten ende dansspelen. Men gebruycte noch ende hoerde daer niet dan alle genoechte, wellusticheit ende eerberheit.

Die coninc siende die mogentheit heren Anthonis ende die edelheit ende doechden der edelen heren ende ioncheers dye mit hem gecomen waren, beloofde hem te wille te wesen tot enen benoemden tijt sinen here vader ende sinen broeder, ende dede daer tegenwoerdich comen die scone creature ioncfrouwe Margriet, sijn suster, die haer consent ende wille gaf tot desen huwelike, ontfangende vanden voorseyt here Anthonis alsulke costelike ende preciose cleinoden, als haer gepresenteert worden uutten name des hoechgeboren ende machtige vorst hertoge Phillips van Bourgondien ende here Kaerle, grave van Charloys. Die coninc begaefde desen here Anthonis mit costlike cleinoden, ghiften ende gaven. Ende vernemende den doot sijns vaders

nam [hi] oerlof anden coninc ende allen den heren ende edelen ende [si] sijn weder om te scepe
gegaen ende over in desen landen gecomen.

**Hoe dat die vorstlike prince hertoge Phillips van Bourgondien, grave van Hollant, Zeelant
ende Vrieslant starf. Dat LIIII. [capittel].**

Als die mogende prince hertoge Phillips seer out van iaren geworden was, wesende te
Brugge is hi sere sieck ende cranc geworden, ende here Kaerle sijn soen, grave van Charloys,
lach op die tijt in die stede van Ghent. Die princen ende heren die bi hem waren, altijd hopende
dat hi ghenesen soude, en deden dit sinen sonen niet alte gheringe weten. Mer opten derden dach,
als die meester saghen ende mercten dat hi altijd crancker worde, ende ghenen hope en hadden tot
sinen leven, senden terstont enen snellen bode tot here Kaerle grave van Charloys, sinen soen, dat
hi van stonden an sonder delay quame te Brugge, woude hi sinen vader levendich sien. Ende
binnen desen tiden worden hem ministreert ende gegeven die sacramenten der heiliger kerken
ende alsdoen began hi te agoniseren ende int uuterste sijns levens te comen. Die grave van
Charloys vernemende die grote crancheit sijns vaders, sat terstont op ende reet na Brugge ende
vant sinen vader noch levende, sinen adem treckende. Ende bi hem comende screyde hi
bitterliken ende mit gevouden handen vermaende hi hem te dencken op dat bittere liden Ons
Liefs Heren Christi Jhesu. Ende hi gaf God sinen geest op inden iare M. CCCC. LXVII. opten
XV. dach van iunio, out wesende LXXIII. iaer, als hi die graefscappen van Henegouwen,
Hollant, Zeelant ende Vrieslant geregeert hadde, so ruwaert ende here, omtrent XI. iaer ende
hadde die partien overmits sine grote wijsheit ende cloecheit sere onder die voet gehouden ende
tonder getreden.

Hi was een seer doerluchtich ende hoechgeboren prins, seer wyde vermaert ende ontsien,
groot van statuere ende lichaem, cloeck ende starck van crachten, scoen van aensichte,
grootmoedich van herten, milt van aelmissen, wijs ende voersichtich van rade, in sine rechten,
oerdelen ende iugimenten seer discreet, beminnende die geestlicheit ende uitermaten geneycht
totter diensten Goeds, verchyert mit menigerley gaven van graciën ende doechden. Hi ghinc te
boven alle sine voervaderen ende ouders in rijcdommen, glorien, eren ende mogentheden dat
[313r] sijns ghelijcs onder den vorsten ende princen des kerstenheits niet en was noch gevonden
en worden. Hi plach bi hem te voeden ende op te houden vele ende diverse wonderlike wilde
beesten. Hi haddeoec onder sine familie ende huysgesinne enen roese van groter statuere ende
forme van lichaem, die hi mit hem brochte in Hollant, als hi here David sinen soen int bisdom

van Utrecht brochte. Hi hadde oec sommige heidenen ende Turcken dye hij brochte totten heiligen kersten gelove.

Als dese hoechgeboren vorst ghestorven was in presencie sijns soens, nam die selve here Kaerle dat zegel sijns vaders ende dede dat an stucken slaen ende beval sine dyenres ende meesters datmen dat lichaem soude balsamen, dwelke also ghesciet is; doende terstont sine paerden sadelen ende reet van dier nacht mit weinich familie ende dienres tot Rysel. Daer in enen starcken toerne grote scat ende rijcdomme verborgen was, behalven dat in anderen landen was, ende dructe sijn eygen zegel op die sloten vanden toerne ende dede die bewaren ende besetten mit cloecke starcke mannen.

Dit gedaen sijnde keerde hi weder tot Brugghe ende hilt mit groter solemniteiten ende pompen die uutvaert sijns vaders in S. Donaeskerke ende geboot in allen sinen landen te houden ende te doen in allen kercken mit groter feesten dye uutvaert sijns vaders. Sijn ingewanden worden begraven inder selver kercken voer thoge outaer, sijn hert wert gesonnen, verchyert wesende mit gout ende silver, bi den biscop van Atrecht mit groter staet ende familie, als hi begeert hadde, ende wert begraven tot Jherusalem bi Ons Heren graft, dat convent ende broeders doterende ende begavende mit grote ghiften ende costlike gaven. Want hi dye plaetse in sinen leve sere beminde ende lief hadde. Ende here Kaerle grave van Charloys dede dat lichaem setten ombegraven beneven dat hoge outaer, om dat te begraven tot behoerliken tiden.

Ende vrouwe Ysabele die hertoechinne, sijn huysvrouwe, starf daer na int iaer M. CCCC. LXXI. opten XVII. dach van december in Arryen bi die stede van Sinte Outhmaers ende werdt begraven in Artoys int cloester Gosnay vander Carthuser oerden. Haer lichaem met dat lichaem van hertoge Phillips horen man worden namaels beide vervoert ende begraven totten Carthusers buyten Dygioen int her-toechdom van Bourgondien mit groter eren ende triumphen onder enen costliken getogen metalen tom, die wonderliken ghewrocht ende ghemaect was.

HIER BEGHINT DIE XXX. DIVISIE ENDE HEEFT XCIII. CAPITELN.

Paeusen. Anno M.CCCC. ende LXXI. Dat I. capitel.

Sixtus dye III. was uut Ligurien ende sat XIII. iaer. Hi was een seer gheleert ende expert man inder Heiligher Scriften vander Minrebroederenoerde. Hij dede veel timmeren inder stat van Romen, ende bysonder dat hospitaal ofte Hospitaal vanden Heyligen Gheest, begavende dat mit vele costelike gracies ende oflaten ende uutmennende schone iuwelen ende cleinoden. Hi was een man van goeden leven ende gheruchte. Nochtans had hi vele detraheerders ende benyders. Ende na vele doechtlike wercken starf hi te Romen ende wert mit groter pompen ende wenender uuttaert begraven in Sinte Pieterskerck.

Anno M.CCCC. ende XCIII. Keyseren.

Maximiliaen des keyser Frederijcks dye Derden enighe soen, als hij mit sinen vader dat keyserrijk seven iaer administreert ende regneert hadde, als roemsche coninck gecozen inden iare M.CCCC.LXXXVI. heeft nu dat rijk allene accepteert ende angheheven te regneren inden iare M.CCCC. ende XCIII. Ende heeft hem bereet op des rijcks costen mit groter macht ende triumphie tot Romen te trecken doer instancie ende begheerte des paeus Iulius die Twede [313v] om gecroont te worden mitter keiserliker cronen. So wert hi vanden coninc Lodewijc die XII. die doe Meylanen in hadde ende vanden Venechianen die mit malcanderen aliance ende verbant gemaect hadden, so crachteliken wederstaen, dat hi dat niet volbrengen en mochte sonder grote bloedstortinge daer omme te geschien. Also hi sijn beste ghedaen hadde omme te Romen te comen, consenteerde hem die paeus Julius dye II. dat hij hem scriven mochte gecoren keyser van Romen. Dese hoechgeboren ende doerluchtige vorst Maximiliaen gecoren keyser van Romen heeft binnen sinen tiden vele oerlogen ende striden gehadt int conincrijk van Hongarien, van Bemen, in Ytalien ende Lombardien, in Vrancrijk, in Vlaenderen, in Hollant, indenSticht van Utrecht tegen den tZwitsen ende in Hoehduytslant die te lang souden vallen hier te scriven. Wat hi hier in desen Neder Duytsschen landen bedreven ende gedaen heeft, salmen eens deels hier na bescreven vinden vanden tijt dat hi vrouwe Marie, hertoge Kaerls van Bourgondien enige dochter, te wive nam. Dwelc was inden iare M.CCCC. ende LXXVII. ende na haer doot nam hi te wive Blancke Marie des hertogen Galiaes dochter van Meylanen int iare M.CCCC.XCIII. ende die starf sonder kinder.

Van Kaerle hertoge Philips enigen soen grave van Hollandt, Zeelant ende here van Vrieslant die XXVII. Dat II. capitel

Die doerluchtige ende mogende vorst hertoge Phillips ghestorven ende begraven wesende, is Kaerle sine enige wittachtige sone geworden gehult ende ontfangen bi erflicker successien hertoge van Bourgondien, van Lottringen, van Brabant, van Limburch, van Lutzenburch, grave van Bourgondien, van Artoys, van Vlaenderen, palatijn van Henegouwen, van Hollant, van Zeelant, van Namen, here van Vrieslant, van Mechelen ende van Salins, marcgrave des Heiligen Rijcs ende also hi groten swaren scat van gout ende silver van sinen vader genomen hadde, so coft hi int eerste iaer sijnre dominacien dat graefscap van Ferretten, gelegen inden landen van Elzaten byder stat van Bazel opten Rijn van hertoge Zegemontvan Oostenrijc die dat toe behoerde. Ende also dit verde van sinen landen gelegen was en konde hi dit niet wel defenderen ende bescermen tegen andere princen ende heren sine vianden, de dat dicwils anvochten ende beroefden, wairom dat hi dat hertoge Kaerle vercofte, wanttet an sine landen gepaelt ende gelegen was. Hem was eerst tot enen wive versekert Katrine coninc Kaerls dochter van Vrancrijc; si starf ionc. Daer na nam hi te wive hertoge Kaerls dochter van Bourbon, genoemt Elizabeth, daer hi niet meer kinder by en hadde, dan een enige dochter geheten Maria. Als dese vrouwe Elizabeth gestorven was, nam hi sijn derde wijf, genoemt Margriete hertoge Ritsaerts dochter van Jorcke [314r] coninc Eduwaerts die IIII. suster van Engellant als na geseit sal worden.

Hi dede oec bi sinen vaders tiden bedyken eengroot stuccke lants neffens Rotterdam over, dat hi dede noemen tlant van Charloys. Hi hadde oec beghinnen te maken een alten wonderlijcken structure ende fortresse an tcasteel van Gorichom, ten worde niet volbrocht. Hi verbrede ende vermeerde sere die titelen sijnre domacien ende heerscappien, als na geseyt sal worden. Hi was een cloec, stout ende vroem man ter wapenen, scoen ende bequaem van sprake, claer ende subtijl van verstande, een goet rechtvaerdich iusticier, wijs ende doersichtich in rade, vermaert ende doerluchtich in menigerley gracien ende eerbare manierlichkeiten, sere ontsien boven allen princen ende heren van kerstenheden.

Hoe dat hertoge Kaerle binnen Ghendt gehult wert ende vanden oploep ende rumoer der burgeren opten selven dach. Dat III. [capitel]

Als hertoge Kaerle alle saken van sinen hove bestelt hadde ende geordineert, heeft hi voer hem genomen dat hi hem woude doen hulden in allen sinen landen, ende is int eerste gecomen mit groter staet binnen der stede van Ghent, om oldaer ontfangen ende gehult te worden voir enen grave van Vlaenderen. Die rectoers ende heren der stede van Ghent sijn hem te moete gegaen mit groter solemniteiten ende feesten, ende hebben hem gehult ende ontfangen voer enen here ende grave van Vlaenderen op St.Pieters ende Pouwels avont [28 juni] int iaer M.CCCC.LXVI.

Als hi in die stede quam, waren dair vergadert als men seide omtrent VIII. C. ballingen, die wilen eer uuter stede gebannen hadden geweest, die hi alle in gracies nam ende dedese binnen comen. Als hi gehult was, is daer een grote beroerte ende commocie vander gemeenten gesciet ende op ghestaen. Want si alle int harnas liepen, ende sloten die poorten vander stede ende haelden die bruggen op. Daer na quamen si wel mit LX. vaenkens van haer ghilden alle gelijc mit groter moedicheit roepende, ende seggende: "Waer sijn nu die rectoren ende regenten vander stede, die die poorteren ende dat gemene volc mit groter exactien beswaert ende gescat hebben? Laetse voertbrengen ende utleiden endewi sullense na hoere verdiensten mitten swaerde rechten."

Ende daer en boven wouden si noch hebben, eer dat si vander stede ghingen, dat die prince hem soude weder geven ende verlenen alle die oude privilegien, hantvesten ende vryheden die hem sinen vader hertoge Phillips ontnomen hadde. Die prince dit siende ende horende, sant III. notabelen mannen van sinen oppersten raden ende beloofden hem tot anderen tijden alle hoer begeerten te doen ende volcomen. Ende als si noch niet wech en wouden, is hi snelliken alleen tot hem uutghereden, ende heeftse mit enen stocke vander marcte willen slaen ende veriaghen. Mer si als harde ende verstijfde kaerls bleven al stille staen, ende en vraechder niet na, waer om dat die prince sere beanxst was.

Dit siende here Lodewijc van Gruythusen stedehouder van Hollant haeste hem om den hertoge weder int hof te brengen, op dat hi niet geslagen en worde van dat verwoede volc. Als die hertoge mercte dat hi dit volc niet ontslagen en mochte worden ende altijt stadelic persevereerden, roepende sonder ophouden om die liberteyten ende vryheden hore privilegien, heeft hi hem te lesten laten informeren ende consenteerde als gedwongen tgene dat si begeerden, dissimulerende ende veinsende tot op een ander tijt weder sinen wille te doen, als hi uut hore handen gecomen ware. Ende aldus alle dingen tot horen wille ende begeerten volbrocht wesende,

ghingen si thuyswert. Ende^s die prince is gereyst na Denremonde ende daer wesende heeft hi revoceert ende weder roepen alle die privilegien die hi die van Ghent gegeven hadde, bi enen notabelen commissarie, want hi die bi bedwange ende fortse hem luden hadde moeten gheven. Ende als hi in allen steden van Vlaenderen gehult ende ontfangen was, is hi gereyst tot Mechelen, daer hi mit groter eren ontfangen ende gehult wert ende van daen reysde hi tot Loeven, daer hi van allen den baroenen, ridderen ende edelen vanden lande gehult ende ontfangen werdt voer eenen heere ende hertoghevan Brabant.

Doen track hij tot Brussel, daer hij oeck met groter feesten ontfangen wert. Ende daer wesende quamen dye [314v] gedeputeerde der stede van Ghent ende begeerden grote emende ende beteringe te doen van die excessen ende violencie gedaen tegen der princeliker maiesteit. Ende remissie vercregen hebbende togen weder thuyswaert, verwachtende sentencie diffinitive van hore excessen ende ter causen van dyen quamen si na II. iaren noch weder bi den hertoge, daer doe een sentencie ende uitsprake ghedaen wert. Als dat inden eersten souden alle die vaenkens vanden ghilden gecasseert ende te nyete gedaen worden, dwelc van stonden an also gedaen worde, want si die mit hem gebrocht hadden. Daer na dede hi naerstelic ondersoeken ende visiteren alle hoer privilegien, vanden welken hi sommige confirmeerde ende toe liet, ende andere rogierde ende casseerde, ende gaf hem nyewe privilegien na sinen belieften ende hier mede is elc thuyswaert gereyst.

Niet alte lange tijt hier na rebelleerden ende stonden op die poorters ende ingeseten der stede van Mechelen teghen horen oversten ende regenten vander stede ende liepen alle int harnas ende verdrevense uter stede, ende quamen voir here Jan Musenridders husinge, ende verwoesten dat mit allen sere, ende brakent of tot inden gront mit al datter in was. Die hertoge, dit vernemende, was sere toernich, ende sat op ende reet na Mechelen, bevelende datmen die stede verwoesten ende bederven soude. Die edelen vanden landen ende rijke notabelen mannen vander stede quamen den hertoge oetmoedeliken tegen, begerende remissie ende genade op die excessen die tegen sine princelike maiesteyt bedreven mochten wesen. Dwelc si oec vercregen in deser formen ende manieren: als dat si souden doen repareren ende weder maken alle dat si verwoest ende bedorven hadden ende souden noch beroeft wesen ende priveert van alle hore privilegien ende hant vesten die si wilen eer vercregen hadden. Hier en boven souden si noch geven tot horen emenden ende beteringe die somme van XXX.M. gouden leeuwen. Dit aldus gecomposeert ende gedadinct wesende, is alle dingtot enen goeden eynde gebrocht ende ghecomen.

Hoe dat die Lukeners nu derde mael rebelleerden. Dat III. capitel

Inden iare M.CCCC.LXVII. is weder een groot oerloge opgestaen tusscen hertoge Kaerle van Bourgondien ende die Lukeners, die sake ende cause waer om was dese: als hertoge Philips van Bourgondien noch levende was binnen der stede van Dynant een eerbaar notabel rijc man, genoemt Jan Trarpentier dye wilen eer burgemeester vander stede geweest, desen hadde die hertoge als dye stede Dynant destrueert ende verwoest was gemaect ende gheordineert te wesen op een casteel (dewelke deen helft den hertoge toe behoerde ende dander helft den Lukeners) als een hoeftman ende castelein. Als die Lukenaers desen castelein aldus sere verheven ende gheestimeert sagen indes princen gracie, hilden si hem suspect, vermoedende dat hi meer faveerde den prince dan hem luden, ende dat hi des stichts viant was, ende dat hi die stede mit bedroch in des princen handen geleverd ende gebrocht hadde. Waer om dat si enen groten nijt op hem begrepen, aviserende hoe si hem ter doot brengen mochten, hebben heimelic getracteert mit een vanden borchsaten van sijnre dienres, om een sekere somme van penningen dat hi hem dat slot leveren ende verraden souden tot enen bequamen tijt.

Dwelc also gesciet is, ende quamen tot eenre tijt op dat slot ende namen desen eerbaren man ende castelein gevangen ende brochten hem binnen Ludic ende besetten dat slot mit hoer soudenyers ende knechten. Dit vernemende hertoge Philips sant terstont enen snellen bode ende dede dye van Ludic seggen dat si desen castelein anders niet en bewesen noch enige pijn oft molestacie an en deden, dan si wilden dat hoer L. edelen die tot Loeven geghiselt lagen an gedaen ende tracteert worde, waerom dat si hem niet en doden, mer hilden gevangen. Als nu die hertoge gestorven was, spraken uut groter hoemoet tot malcanderen: "Nu is onse oude ende harste viant doot, nu willen wi ons te samen steken ende wreken opten sinenalle dat ons wilen eer van hem misdaen is." Ende siet, uut ingeboertiger rebelheit ende boesheit quamen si te samen ende namen dese castelein Jan Tarpentier ende setten hem ter iusticie ende deden [315r] hem sijn hoofd of te slaen ende deden voert quartieren als een verrader ende int openbaer hangen tot allen poorten uut. Daer en boven alsulken somme van penningen als den hertoge van Bourgondien inder lester zoenen toe geseyt was en wouden si niet betalen. Ende weygerden noch den hertoge te senden andere L. eerbare mannen te ghysel in die stede vanden vijftich der edelste ende machtigste vanden stichte van Ludic, die tot noch toe bi hem inder ghysel gelegen hadden. Ende quamen tot sulken verwoetheit ende rebelheyt dat so wie inden secreten raet anders consuleerde ende sprac dan als voerscreven staet, dien hilden si als enen verrader ende moeyter ende namense dicwils mit geweld vanden bedde ende dedense mitten swaerde rechten. Ende van desen waren

die principale ende opperste capiteinen here Raets van Heer, Vincent van Bueren, Jan die Wilde, Herpert van Zorleth ende Staes van Stralen ridderen.

Dit siende vele goedsvruchtige eerbare ende rijke mannen quamen al heimelic uuter stat, nemende tot andere plecken haer woenstat. Sommige van dien quamen binnen Hoy bi den biscop, sommige bi hertoge Kaerle ende begeerden bi hem onthouden ende bescermt te wesen. Dit verhorende dye opperste vander stat namen alle haer goeden die si inder stat gelaten hadden ende deelden die haer zoudenyeren ende ruterknechten. Boven desen deden si uut rechter boesheit alle deser voirseyder uitgeweken mannen haer figuren malen in een bort, hangende an ghalgen mitten benen opwert tot hare smaetheit ende confusen, doende dat bort hangen voer der stathuys ende hadden dair onder doen scriven: "Hadden wi dese verraders, aldus souden wijse tracteren." Dwelke haer vrienden ende magen scandelic ende lasterlic was te sien ende te horen. Dese ende dyer ghelijcken schandelike wercken bedreven si veel binnen der stat die te lang waren te scriven.

Hoe dat here Lodewijc van Bourbon bisscop van Ludic veriaecht wert uut die stede van Hoy. Dat VI. capitel.

Die eerwairdige here Lodewijc van Bourbon onthilt hem op dese tijt binnen der stede van Hoey, ende en quam binnen Ludic niet. Dwelck die Lukeners niet wel liden en mochten, ende wouden hem uut Hoy verdriven oft dootslaen. Mit grote macht hore burgeren quamen si binnen der stede van Hoey, mits hulp ende bystant sommiger poorteren van binnen, omtrent Heilich Cruysdach inden herfst [14 september]. Die biscop onthilt hem op d'een side vander stede ende toech haestelic ander cleder an overmits groten geroep ende ghecry, ende lach een wijl tijts verborgen. Ende als hi sach dat die stede gewonnen was, ende dat si dat slot beleggen wouden, is hi doer heimelike plecken ende toepaden uut dat slot gecomen, ende is mit groter periculen ende vresen tot Namen inder stat gereden. Die Lukeners, vernemende dat die biscop ontcomen was, deden uut groter verwoetheit alle des biscops fautoers ende dienres wredelic tracteren ende dootslaen.

Dit dus deerliken volbrocht wesende bevalen si die stede te bewaren van enige van hore burgeren mit een cappetein, ende toghen weder na Ludic.

Van enen strijt die here Adolf van Cleef heer van Ravenstein des hertogen van Bourgondien overste cappetein ende hooftman had tegen die van Ludic. Dat VII. [capitel].

Die hertoge van Bourgondien dit vernemende is uitermaten gram ende toernich geworden ende heeft alle sine heren capeteinen ende hooftmannen doen vergaderen om raet mit hem te nemen op dit oerloge van Ludic. Ende heeft den here van Ravenstein geordineert ende gemaect overste cappetein ende hooftman van sinen volc van wapenen ende heeft hem gesonnen ende geset te defenderen ende te bescermen die frontieren ende palen van sinen landen, op dat die Lukeners voert meer geen scade van roven ende branden en souden doen. Ende dat hi daer bleve ter tijt dat hi selver quame mit meerder macht van volc. Die here van Ravenstein is getrocken mit groot volc vanwapenen ende heeft hem onthouden omtrent die stede van Hoey, om die palen vanden landen te bescutten.

Dit vernemende die Lukeners quamen mit groter macht uuter stat ende wouden den here van Ravenstein mit machte uuten velde slaen ende verdriven, daer hem dye Bourgongoense vromelic tegen stelden, ende daer viel een [315v] grote scermutsinge ende die Lukeners quamen so vreseliken gedringen opten Bourgongoens dat si van noots wegen afterwerts rumen mosten ende begaven dat velt ende daer bleeffter omtrent CCC. verslagen. Weinich tijts hierna vergaerde die here van Ravensteyn weder een nyeu heer ende een grote scaer van volc ende quam weder om sijn leet ende misval te wreken. Dit vernemende die van Ludic ende Hoey quamen hem vromelic tegen, niet twifelende weder victorie te hebben. Ende als dese II. battaelgen an malcanderen gecomen waren, wert daer vreeslicken gevochten ende sloegen mit allen seer op malcanderen om die overhant. Ende dair werter mit allen veel ter aerden gevelt, so an d'eenside so an d'ander. Ende als si lange tijt dus vromelic teghen malcanderen gevochten hadden, cregent die Lukeners int einde te quaet, ende weken afterwerts. Ende daer bleven omtrent IX.C. man vanden Lukeners verslagen ende d'ander liepen weder nader stadt.

Hoe die stede van Sint Truyen beleghen werdt. Dat VIII. capitel.

In dit selve iaer in die maent van october heeft hertoge Kaerl van Bourgondien groot volc van wapen vergadert, crigende in sijn hulp here Willem van Gulic, grave van Blanckenheim, mit ontelliken veel volcs uut allen nacen ende provincien, ende daer toe den grave Engelbrecht van Nassouwen mit vele edelen ende vasallen uut Brabant. Ende daer quamen oec by hem uut Hollant cloeke ende vrome wapentuers daer die overste of waren here Lodewijc van Gruythusen

stedehouder van Hollant, here Henric vander Vere grave van Grotevelt, Wolfert grave van Bocham, sijn soen Adriaen here van Cruningen burchgrave van Zeelandt, Adriaen van Borselen heer van Brigdam, Zweer van Montfoert, Aernt van Sweten, Aelbrechtende Willem, des eersten heren Willems zonen van Scagen, Floris des graven bastertzoen van Oestervant, Willem ende Jan, Jans Ruychrocx sonen, ende meer andere grote baroenen, ridderen, heren ende sciltknapen uut Vlaenderen, Henegouwen, Piccardien ende andere landen, also datter een grote ontellike menichte van volc van wapenen vergadert was. Ende mit alle dit volc hadde hi op genomen te trecken int graefscap van Loon.

So is te weten dat dat graefscap van Loon voermaels geregeert ende berecht werde van hoer eygen heren ende graven als voer geseyt is, bi tiden van grave Willem die XIII. grave van Hollant die den grave Lodewijc van Loon crachtelic uut Hollant veriaechde. So ist geboert inden iare M.CCC.XXXVI. dat een grave van Loon, genoemt Lodewijc, sonder kinderen after te laten gestorven is, ende dat graefscap van Loon is bi rechter erfmissen devolveert ende ghecomen an die kercke van Ludick. Want des graven Lodewijcs overoude vader hadde dat graefscap van Loon geoffert ende gegeven op ten heiligen altaer Sinte Lambrecht, den heiligen biscop ende martelaer, ende ontfinct weder vanden biscop te leen, dwelcke een coninc van Romen tot Franckenvoert geratificeert ende geconfirmeert heeft, dat so wanneer een graef oflivich worde sonder kinderen, dat als dan dat graefscap voerseit devolueren ende comen soude an dat bisdom van Ludic. Ende aldus ist mit groter swaricheyt ende moyenissen gecomen an dat bisdom ende heeft hem dat graefscap mitter stat van Ludic verenicht ende gestelt in rebelheit tegen horen here ende biscop. Ende als dan dit grote sware heer bi een vergadert was vanden hertoge, worden daer gevonden ende ghetelt te wesen boven XXXII.M. paerden, behalven alle dye te voet waren.

So is dan die hertoge op geseten omtrent Sinte Franciscusdach ende mit alle dit volc getogen om eerst te bevechten dat graefscap van Loon, ende is in eenre wel maniere ordinancie uut Loeven ghereyst eerst dye archyers, daer an dye edelen. Doen quam die hertoghe, hebbende op sijn helme dye lelye van Vrancrijc. Daer an quamen VI. edele ionghen, hebbende elcx een helmemitten leeuwen van Vlaenderen, Brabant, Henegouwen, Hollandt ende andere helmteykenen sijnre landen. Ende dese ordinancie hilt hi altijd, als hi in enigen oerloghen ende striden trecken soude. Ende alle dit grote volck van wapenen is ghecomen in dye graefscap van Loon.

Als die hertoge tot Thienen quam, is hi daer^[316r] een weinich tijts ghebleven. Ende hebben hoer tenten ende pauwelioenen in groter mogentheit op geslagen voir die stede van Sint Truyn in die graefscap van Loon gelegen. Ende die stat was al omme wel ende vast besloten uut vresen des hertogen volc dat daer niemant in noch uut en mochte. Ten lesten is die hertoge selver

gecomen, ende heeft sijn volc geordineert in III. battaelgen. Inden eersten was beleetsman here Adolf van Cleve, here van Ravestein, des hertogen broeder van Cleve. Den anderen belede here Anthonis die bastert van Bourgondien. Ende die III. battaelge regeerde die hertoge selver.

Ende dit aldus ghedaen wesende wert die stede nacht ende dach angestormt mit menigerley gescutte van bogen, van clovers ende van grote bussen. Ende daer wert menich stout assault gedaen dat menich man sijn lijf coste. Ende die van binnen setten hem vromelic ter weer, ende keerden die vianden mit menigerhande instrumenten van die muren.

Op een tijt gevielt dattet een seer nevelachtich ende duyster weder was, dat die hertoge alle sijn volc dede comen an die zuysyde vander stede. Ende an die noortside vander stede daer die tenten ende pauwelioenen op gerecht stonden dede hi vele grote vieren ontsteken. Die van binnen meenden dat daer alle tvolc vergadert was, scoten si mit allen seer ende vreseliken na dat vier toe, menende groot volc doot te scieten. Ende aldus waren si bedrogen ende verscoten hoer cruyt ende andere instrumenten alle te samen te vergeefs.

Hoe dat die van Ludic uutquamen om die stede te ontsetten ende hoe si vanden hertoge bevochten ende verwonnen worden. Dat IX. [capitel]

Die van Ludic, vernemende dat die hertoge inden landen van Loon gecomen was, ende dat hi mit groter cracht die stede van Ludic belegen hadde, waren des qualiken te vreden ende vreesden des hertoge mogentheyte seer. Hoer cappeteinen voir genoemt sprake hem luden goeden moet toe ende verwectense seerom enen strijt tegen den hertoge te slaen, seggende: "Laet ons in een vergaderen alle onse macht ende wi willen tegen hem luden uut gaen te striden voer onse lant ende rechten ende wi sullen sonder twifel victorie hebben." Ende dese cappeteinen hilden dagelicx raet hoe sijn best anleggen souden om enen strijt tegen den hertoge te vechten ende hebben onder een geconcludeert gesloten ende mit enen bode openbaerlic uut doen roepen dat elc op sulcken benoemden dach int harnas wesen soude om mit machte te trecken ende te ontsetten die stede van Sint Truyen ende wouden in een stille nacht comen in dat heer ende dat overvallen mit scutten ende mit slagen onversienlic. Voert so was gepubliceert ende uut gheroepen so wie uut dat heer weg vluchte of wech liepen, van wat state ofte condicien dat hi ware, den soutmen terstont dootslaen ende van alle sine goeden priveren ende beroeven uuter stede gegaen wesende met een grote menicht van volck om dye stede van Sint Truyn mit cracht te ontsetten, nemende mit hem priesters, canonicken, monicken ende alle die si wisten des bisschops ende des hertoghen fautores ende vrienden te wesen, ende deden die staen int voerste vanden strijt.

Die hertoge hadde schier dese tidinge vernomen ende dede sijn volc stellen in ordinancie om te striden. Tusscen elcken van desen III. battaelgen was een halve myle weechs versceiden om die benaetheit der plaetsen, want des volcs veel was. Omtrent V. uren inden avont quamen die Lukenaers mit groten ghecrye van trompetten gedringen op die battaelgen van here Anthonis die bastert ende dair wert een groot geroep ende rumoer onder den Lukeners. Want sonder merren gheboet die bastert sijn volc an te gaen ende vromelic tegen den vianden in te treden ende quamen also stouteliken an getreden ende scoten so vreesliken mit gescutte ende bossen op den Lukeners, dat si hem tot gheenre ordinancie stellen en mochten ende weeken een stuck afterwerts. Hier en binnen quamen die hertoge an d'ene side ende die here van Ravenstein an d'ander side besloten ende besingelde dat here alomme.

Die Lukeners slaende haer ogen op sagen dat si van allen siden al omme besingelt waren, ende dat alle dat grote heerop hem gereden quam, worden vervaert ende worpen haer wapenen van hem ende bestonden te [316v] lopen. Here Raes van Heer, dit siende, hoewel hi een vanden oversten cappeteinen was ende tgebot hadde doen gaen dat niemant op die verboernisse van live ende goet wechlopen noch rumen en moste, nam terstont alle dat ghelt ende den scat dat dye van Ludic daer gesonden hadden, ende reet daer mede na Vrancrijc toe. Die andere dit siende bestonden mede te vlyen ende te lopen elc alle dat hi mochte sonder ommesien. Den welken die Bourgongoens snelliken vervolchden ende sloegense mit groten hopen hier ende daer ter doot. Mer also den avont genaecte ende si sorchden oft die Lukeners enige heimelicke lagen geleyt mochten hebben, werdt daer een teyken ghedaen om weder te keren ende die Lukeners verberchden hem in bosschen ende hagen ende liepen alle meest na Vrancrijc toe.

Dese nederlage gheschiede bi tcloester van Zepperen an die zuytside van Sint Truyen omtrent sinte Simon ende sinte Iuden dach [28 okt] ende daer bleven omtrent III.M. Lukeners verslagen, onder welken dat waren heere Herpert van Zorleth ridder mit sinen soen canonick van Ludic, here Staes van Stralen hoer bannyer drager, Wayo canonick vanden Dom ende Roelant van Hensberch, here Jans van Hensberch biscop van Ludic bastersoen. Als die hertoge dese victorie vercregen hadde tegen sine vianden vant hi onder an dere roefgoeden C. bussen ende vele wimpelen vanden ghilden ende in deze stride ordineerde ende maecte die hertoge CCC. ridderen, daer dese nagescreven in desen lande van Hollant ende Zeelant of waren Jan van Cruningen, Zweer van Montfoerde, Aelbrecht van Scagen, Willem ende Jan Ruychrocx, diemen Vanden Werf noempt. Des anderen dages verhoerde die here van Ravenstein datter omtrent VC. Lukenaers niet verde van daen verborgen lagen ende heeft terstont een deel volcs genomen ende heeftse al omme besingelt ende verslagen.

Hoe die stede van Sint Truyen gewonnen wert. Dat X. capitel

Die ingeseten vander stede van Sint Truyen vernemende hoe dat die Lukeners tot allen pleckene ter neder getogen waren ende verwonnen vreesden seer des hertoge mogentheit ende beduchten dat hem gescien mochte als dien van Dynant geboert was des iaers daer te voren. Die mogende prince hertoge mKaerle niet oflatende van sinen voernemende opset heeft mit grofmacht doen beleggen die stede van Sint Truyen, ende dede dair voir op rechten grote bussen ende andere instrumenten om die stede te becrachtigen. Ende dede menich swaer assault an die stede. Ende als hi VII. dagen lang die stede seer bestormt ende seer gequetst hadde mit scieten, anmercten die poorters des princen mogentheit ende dat si gheen ontset van yemant verwachtende waren, deden si haer poorten open ende quamen uut mit bloten hoofden ende vielen voer des princen tente op haer knyen, ende begeerden ghenade ende die stede op te geven in sprincen handen, ende wouden staen tot des princen seggen ende bevelen. Ende hi namse op in genaden in deser manieren. Als datsi selver alle hoer muren vander stede, poorten ende toornen mosten of breken ende in die graven werpen. Ende dat si hem voer enen momber ende voecht ontfangen ende nemen souden des stichts van Ludic. Ende daer voer mosten si hem geven een grote somme van penninge. Dit beloofte hebbende stelde hi in die stede een cappetein mit een groot garnisoen van zoudenyers om dese beloften ende compromissien te volbrengen. Ende waert sake dat si in eniger manieren rebelleerden ende niet doen en wouden als voerseit staet, dat hi als dan die stede pilgeren, beroeven ende an brande steken soude ende verwoesten. Dye poorters, verduchtende die verderfnisse hare stede deden altesamen als voersproken is, ende braken die mueren, poorten ende toornen of ter aerden toe.

Hoe die hertoge onder hem brocht thele lant van Ludick. Dat XI. capitel.

Als dit gesciet was brac die hertoge op ende beleide die stede van Hasselt. Die ingeseten berieden hem wijslic ende gaven hem op in sprincen handen ende hi namse in genaden op condicien dat si mede in allen scijn ende manieren doen souden als de van Sint Truyen gedaen hadden. Ende die hertoge toech voert mit alle sijn volc ende wan al dat hele graefscap van Loen. De fortune[317r]ge ende avonture was seer met hem, want alle sloten ende steden als burchloon daert lant sijn naem of heeft Harc Bilsen Bree Maseyc ende Baringen ende alle dese steden dede hy haer poorten toornen ende muren neder leggen ende slechten gelicken hi die van Sint Truyen

ende Hasselt gedaen hadde. Ende dair en bleef stede noch slot int hele lant si en gaven hem alle gader in sprincen handen. Dair na sant hy den here van Blemont, maerscalc van Bourgondien met een groot scaer volcs te paerde ende te voet voer die stede van Tungeren. Ende als hi die stede ghenaecte, quamen die poorters uut mit bloten hoofden ende begeerden genade ende hem op te gheven in sprincen handen ende namse op uut des hertogen name. In manieren als voer vanden anderen steden geseyt is. Hierna hebben hem alle dye steden des lants van Ludic in handen vanden prince op gegeven als Weset, Huwy ende Tuwyn, die stede van Dynant en wert op dese tijt niet bewoent want si al gheheel verwoest ende destrueert lach, want die ene stene en was opten anderen niet gebleven. Die stede van Maestricht bleef oec in dese oerloge ongescent, want si tusschen beide stille sat ende moeyde hoir des orloechs niet. Want dene sijde vander stede an tlant van Brabant hoert ende dander sijde an tsticht van Ludic aldus en had si geen last.

Hoe die hertoge tot zijnre subiectie brocht de stat van Ludic ende die destructie van dien.
Dat XII. capitel

Als nu dye hertoge tot zijnre subiectie ende onderdanicheit gebrocht had alle die stede sloten ende fortressen des lants van Ludic heeft hem ten lesten die prince bereit mit alle sine mogentheit ende heercracht om te bedwingen ende tot zijnre obediencie te brengen die vermaerde ende opperste stat van tgehele crisdome die stat van Ludick. Ende heeft crachtelic doen beleggen al rontom doende dair menich assault ende storminge an die stat mit grote bussen te scieten op die poorten toornen ende muren vander stat ende en ruste nacht noch dach de stede te bestormen. Die burgeren ende ingeseten vander stat an merckende des princen grote mogentheit ende dat si gheen macht en hadden hem te wederstaen, berieden hem wijslic mit groter voersichticheit dat si haer stat in zijnre genaden gheven wouden ende quamen bloetshoefte barvoets in linnen clederen ende voir des hertogen tente op haer knien begherende ende biddende mit screyende ogen dat hyse in zijnre genaden nemen wilde. Die hertoge ontsiende hoir grote oetmoedicheyt verwonderde seer ende bleef al stille swigende aenhorende haer supplicacie ende oetmoedich begeren sonder enich woort te spreken. Dye Lukenners hadden grotelyc doen versoeken ende bidden den heere van Ravensteyn ende den bastert van Bourgondien dat si den prince hertelicken voer die stat ende burghers van Ludic bidden woude om sijnre ghenaden te verwerven. Ende doer deser twe heren supplicatien ende bidden wert hem luden haer leven versekert ende dat si van stonden an alle haer bussen ende wapenen die si inder stadt hadden buten in des princen heer brengen soudent welc si alte samen met groter blysscappen

volbrochten ende dye prince deedse voeren ende brengen in sine landen. Ende als si aldus van allen hore wapenen spolieert ende beroeft waren, deedse die prince weder gaen in haer stadt.

Dit ghedaen zijnde en quam die hertoge noch niet inder stat, mer sant dese II. heren voirmoemt, mit meer ander(tt) heren ende cappeteynen mit groot volc van wapenen inder stat. Ende bleef legghen buten der stat in Sinte Lourens cloester mit een deel uitgelesen vrome mannen van wapenen. Als dese heren mit hoer volc binnen der stadt waren, deden si een groot stuck vander muren of breken ende een groot gat maken in teiken van victorien: ende ordineerden haer zoudenijsers ende knechten alle die stat doer. Nae desen quam die hertoge ende bereyde hem in die stat te ryden niet doer die poerte. In teyken van victorie dat hi die stat gewonnen hadde ende becrachtet, reet hy doer dat gat vander muren mit alle zijn heer inder stadt. Ende als hy inder stadt quam ghereden quamen hem te gemoet in scoender processien ende ordinancie alle die gheestelicheyte ende burgeren vander stadt voer hem dragende op gherecht die standaeren ende bannieren des hertoechs ende des biscops ende waren alle gheteykent mit Sint Andries crucen, bewisende mits dien[317v] hem onderdanich te wesen den hertoghe van Bourgondien.

Ende aldus wert die hertoghe int iaer M.CCCC.LXVII. des dages na sinte Martijns dach [12 nov.] in die winter mit groter feesten, eren ende triumphen, mit groter blijscappen vroechden ende genoechten mit groten geluden van trompetten ende basunen, mit een grote gherit ende menichte van paerden ende archiers in die stat van Ludic gebracht, brengende mit hem here Lodewijc van Bourbon den biscop van Ludic sinen neve. Ende sette hem inder possessien des bisdoms ende dede dair na zommige vanden principalenrebellen onthoefden. Ende daer worden tot ewigen dagen uuter stat ende tlant van Ludic gebannen here Vincent van Bueren en here Jan die Wilde ridderen met allen horen fautores adherenten ende die die princepaelste van desen rebelle ende oploppinge gheweest hadden. Die burgeren vander stat deden den hertoge enen eet hout ende getrou te wesen ende sworn tegen hem niet meer te rebellieren ende kenden hem te wesen een recht voecht tutoer ende momber des gehelen lants van Ludick. Ende dat si voert an gene officieren burghermeesteren setten en souden dan bi believeen consent ende wille vanden prince oft des cappeteins vander stat die de prince daer noch setten soude. Daer nae dede die hertoge alle die poorten toornen ende muren vander stat of breken ende slechten neffens der aerden. Voert en souden si tot ghenen tijden doen maken of hem versien van enige wapenen ofte instrumenten mits die welcken si hem ende hoer stadt defenderen ende bescermen ende en souden oeck gheen messen an hem dragen dan van sekere formaet hem geordineert. Ende hier boven soude elck huys des gehelen Stichts van Ludick geven ende betalen den biscop horen here alle iaers II. Bourgonse stuvers. Voert souden si geven tot emende ende beteringe vant misdaet

den hertoge binnen den termijn van drie iaren CCC.M. Rijnsche gulden. Ende geven van stonden an een hondert dusent. Hier mede souden si des princen gracie ende ghenade impetreren ende verwerven.

Hier machmen mercken in wat groter miserie ende misvalle dattet lant van Ludic gecomen is. Het was te voren een lant overvloedich van allen rijcdomme ende sonder enige exactie ende scattinge. Ende is nu overmits grote exactien scattingen ende beswaringen ghecomen tot alre armoeden ende kativige onderdanicheit, waer om datmen van dese stat wel seggen mach dat Baruch de propheet scrijft in sijn III. capitel aldus: "Hadt ghy gewandert in die wegen ende wetten Gods, ghi soudet in vreden opter aerden gewoent hebben ende leert ende verstaet so wair dat wijsheit is, wair doechden, wair voirsienicheit, waer verstande, dat dair dan ghevonden wert lancheit des levens, neringe ende vrede." Ende want die Lukenners gheen wijsheit noch doechdennoch voirsienicheit noch hem in reden gefondeert en hebben, sijn si om hoerre grote dwaesheit ende hoeverdie extermineert ende tonder ghebrocht. Heeft dan die almachtige here in desen daghen dye arrogancie ende hoemoedicheyt ere ende glorie der Lukennaren vernedert ende onder die voet ghetreden. Uut dese grote victorie wert de hertoge in allen nacen provincien ende landen seer ontsien ende gevrees. Als alle dingen wel gedisponeert ende ordineert waren, heeft die hertoge daer gelaten een president ende stathouder mitten here Gwije van Hombecourt, mit een groot garnisoen van archijers ende vrome zoudeniers, ende is met groter eren triumphen ende victorie weder om gekeert in sinen landen.

Hoe dat hertoghe Kaerle van Bourgondien troude ende te wive nam Margriet des coninc Eduwaerts suster die IIII. van Engelant. Dat XIII. capitel.

Inden iaer M.CCCC.LXVIII. als die mogende hertoge Kaerle weder gekeert ende gecomen was in sinen landen mit groter triumphen ende victorien die hy opten stat ende tlant van Ludic vercregen ende gehadt hadde ende rustende was in sinen pallaes, heeft hy voer hem genomen om te trouwen tot sinen geechten wive Margriete hertoge Ritzaerts dochter van Iorcke ende coninc Eduwaerts die IIII. suster van Engelant, die wilen eer bi sinen heren vaders tijden here Anthonis die bastert sijn broeder ondertrout ende besproken had. Ende heeft dese bruloft institueert ende geset te houden in de stede van Brugge. Daer hy een alten groten sconen ende wonderlicken pallaes ende huys β18r] dede tymmeren. Wonder waer te scriven van sine lancheit, breetheit ende hoecheit. Ende dede dat verchieren mit costelicken gulden lakenen ende tapesserien van wonderlicker vreemde historien gewrocht van goude ende silver ende mit

duerbare precieuse stenen ende dyamanten. Ende heeft inden eersten een costelic hof doen beroepen doir alle sine landen van allen den princen baroenen heren ende ridderen. Ende heeft aldaer ghehouden mit groter solemniteyten ende triumphe die feeste vander oerden vanden Gulden Vliese om dye te renoveren ende te vernyewen want zommighe heren vander selver oerden gestorven waren.

Soe sijn dan daer mede getogen uut desen landen van Hollant ende Zeelant behalven die baroenen heren ende ridderen die uut andere landen daer mede gecomen waren: heer David van Bourgondien biscop van Utrecht sijn bastert broeder, heer Ghijsbrechtvan Bredenrode domproest van Utrecht mit andere heren ende edelen des stichts, here Lodewijc van Gruythusen stedehouder van Hollant Zeelant ende Vrieslant, heer Reinolt van Bredenroede, here Henric vander Vere baroenen ende dese III. mitten here ende grave van Oestervant waren allene uut deser landen vander oerden des Gulden Vliese.

Nu hadde die mogende coninc Eduwaert van Engelant oec grote ghereetscap gemaect ende hadde vergadert grote machtige princen baroenen ende ridderen om sine suster Margriet die een uutermaßen sconen ende suverlicke persoene ende prinsesse was over te senden den prince hertoge Kaerle van Bourgondien met groter feesten, glorie, eer ende maiesteyt. Ende is mit een grote menichte van hertogen, graven, princen, heren, vrouwen ende ionffrouwen te scepe gegaen ende sijn mit enen geluckigen(wind) winde gecomen ter Sluys in Vlaenderen ende van daen quam si ten Damme daer si vanden hertoge ende alle sinen heren mit groter eeren ende vroecheden ontfangen wert ende brochtse voert binnen Brugge ende daer wert die brulofte gehouden mit soe groter costelicheit feeste ere glorie ende solemniteyten, dattet onmogelic wair te bescriven die triumphen vroecheden ende blijscappen die daer gheschieden van tornieren steken ende campvechten ende andere ridderlicke oeffeningen ende elc om costelic mit groter pompositeyten ende chyerheden dattet onsprekelic is. Dye overvloedicheit van spijsen ende drancke ende boven alle die excellente precieusheyt van gouden ende silveren vaten ende andere costelicheit en sijn niet te estimeren want si overvloedich daer waren. Die genoechten, blyscappen ende solacen van snaerspille ende van allen andere instrumenten van musijcke van sange en is niet te spreken. Die exempte ende wonderlike monsteren die daer appareerden ende getoont worden inden manieren als of si geleeft hadden en is niet scrivelic. Ten is in menschen memorie niet noch gehoehnisse dat ye keiser coninc of prince sulke feeste ende costelike brulofte gehouden heeft. Die hertoge thoonde minnelic sijnre liberaliteyt ende miltheit, begavende den princen heeren vrouwen ende ionffrouwen ende bisonder den heralden uut Engelant mit costelicke cleynoden ende chyerheden. Ende alle die heren ende princen gaven des getugenisse ende seyden dat gheen

keiser, coninc ofte prince in Kerstenrijck en ware gheliken den hoghe gheboren vorst ende prince hertoghe Kaerle in rijcdomme, ere, glorie, maiesteyt ende mogentheit.

Hoe dat hertoge Kaerle gehult ende ontfanghen wert inden landen van Hollant, Zeelant ende Vrieslant. Dat XIII. capitel.

Als dese feeste vander brulofte dye met groter excellenter costelicheyt, maiesteyt ende blyscappen gehouden ende voleynt was, heeft die hertoge hem bereit om te trecken inden landen van Hollant, Zeelant ende Vrieslant ende heeft mit hem ghenomen^t heere David biscop van Utrecht, sinen broeder, ende here Lodewijc van Gruythusen, stedehouder van Hollant, mit meer ander princen, heren ende vorsten, ende is mit groter staet ende eer ghecomen in des sGravenhaghe op Sinte Marien Magdalenenavont [21 juli]; ende wert aldaer ende voert in allen anderen steden ende plecken van Hollant ende Vrieslant gehult ende ontfangen mit groter eren, feesten ende blyscappen voer enen heer ende grave van Hollant ende [318v] here van Vrieslant, ende voert in Zeelant dijer geliken. Ende alle steden ende poorteren ontfingen van hem haer rechten ende poorterscap ende alle leenmannen ende vasallen hair lenen ende leengoeden, ende alle steden, dorpen ende landen heren ende regenten der landen. Ende sijn tresoer ende scat wert oneindelic ende is geworden een glorioes, machtich ende ontsien prince ende vorst ende die fortune was seer met hem.

Van een twist ende discoorde die geviel tusschen den coninc Lodewijc van Vrancrijc ende hertoge Kaerle ende hoe die coninc tot Brusel quam. Dat XV. capitel.

Inden selven iare van LXVIII. als die coninc Lodewijc vernam dat hertoge Kaerle van Bourgondien niet allene een vast ende starc verbant, alijance ende vrede gemaect hadde mitten mogende coninc Eduwaert van Engellant, mer dat hi oec daer en boven tot zjnre geechter vrouwen getrout hadde vrouwe Margriet, des voorseit coninc Eduwaerts suster, wasdes qualic te vreden ende beroude hem seer dat hi hertoge Kaerle van Berrij, sinen broeder, gegeven hadde dat hertoechdom van Normandien. Ende also Normandien opter zee gelegen was, ende men wel lichtelic dair an comen mocht, waer om hy verduchtende was dat si hem tot dien lande incomende bevechten mochten, heeft daer om sinen broeder priveert ende beroeft van thertoechdom van Normandien, irriterende ende casserende alsulke composicien ende dadingen

als hi binnen III. iaren dair te voren mitten hertoge van Bourgondien ende anderen princen des conincrijcs na den strijt van Montlehery composeert ende gemaect had. Ende op dat hertoge Kaerle van Bourgondien sinen broeder den hertoge van Berrij nyet te hulpe comen en soude, heeft hy doen vergaderen een groot machtich[h] heer uut de crone van Vrancrijc om den hertoge van Bourgondien te bevechten; ende is mit C.M. gewapender mannen in groter mogentheit getogen omtrent Onser Vrouwen Geboertendach [8 sept.] op die frontieren ende palen der landen van Arthoys, Viromandoys ende anderswaer daer omtrent.

Ende als hertoghe Kaerle int seker dit vernomen hadde, heeft hi van stonde an vergaedert een grote scare volcs van wapenen ende is den coninc ende alle sine macht te moete gecomen ende had by hem oec C.M. vrome gewapender mannen; ende dede sinen scatcamere op ende gaf sinen edelen ende cappeteinen ende alle sine soudenieren milde gaven ende zoudye ende bevalse te slaen tot sinen gebode alst van node wesen soude. Ende dede een mandament gaen doer alle sine landen, gebiedende ende bevelende allen sinen heren, ridderen, vasallen, regenten der landen ende der steden, dat si hem in groter mogentheit ende getale volgen souden. Ende is dan mit alle dit grote heer passeert ende getogen omtrent Pyronen op dye frontieren van Vrancrijc, verwachtende aldaer des conincs toecoemst.

Die coninc verhorende die grootmoedicheit des hertogen en heeft hem niet verporret vander plaetsen, daer [hi] lach gelogeert ende sijn tenten op gesc[l]agen hadde. Die ambassaten deser twe mogender princen reysden daghelixs tusschen tweek overbrengende die commissien ende mandaten hoereprincen. Ende dese twe heren lagen van malcanderen versceyden omtrent IIII. milen weechs, vol na een maent langhe sonder yet te beginnen den oerloghe aen gaende.

Coninc Eduwaert dit vernomen hebbende heeft uut alle sinen ryke doen vergaderen ontallic volc van wapenen ende heeftse tot sekere plaetsen ghesonnen te leggen op die frontieren ende palen vanden landen van Vrancrijc, hem bevelende dat so wanneer dese twe mogende princen teghen malcanderen begonnen te stryden dat si als dan int lant trecken souden, roven ende branden ende verwoesten dat lant, winnende steden ende sloten, daer si souden komen ende mogen. Ende hier en boven bereyden hem mede hertoge Kaerle van Berry, des conincs broeder, hertoge Henrick van Calabren, hertoge Franzoys van Bartangen ende dye hertoge van Bourbon, fautores ende vrienden des hertogen van Bourgondien, om hem assistencie ende bistant te doen tegen den coninc Lodewyc van Francrijc. Waer om die coninck seer beducht ende bevreest was, want hem aen allen sijden grote periculen ende oerlogen aenstaende waren.

Ende op dese tijt was grave Lodewijc van Simpol conincstabel van Francrijc ende was in des conincs heer. Dese en was nyet alleen gheert in des conincs hof van Francryc, mer was oec seer bemint ende [319r] liefstal in des hertogen hof van Bourgondien. Ende hadde groote gracie in

deser tweer machtighen heren oghen, om sine sonderlinge ende uutmene wijshyeit ende verstande. Ende sijn soenen waren op dese tijt in des hertogen dienste ende zoudye, gelijcken hi wilen eer by hertoge Phillips ghedient hadde. Dese grave van Simpol verduchtende dat van deser twedracht grote scade ende bloetstortinge comen mochte, began wijslicken te overleggen, hoe ende by wat middelen ende manieren dat hij desen strijt interciperen ende benemen mochte ende dese twe mogende princen tot eendrachticheit des vredes brengen, heeft bi hem ghenomen sommige vanden edelsten ende bequaemsten vanden landen ende heeft niet alleen versoent ende verenicht den voirgenoemden princen ende heren mitten coninc, mer heeft oec den coninc daer toe gebrocht in sulker vereninge ende vrientscappe, dat hiselfs in persoen gecomen is mit een weinich geselschap van heren ende edelen tot Pyronen, ende heeft den hertoge vrientliken ende liefliken mitten monde ghegruet.

Ende des anderen dages wert dair een misse gedaen bi enen biscop vander heiliger drievoudicheit ende ontgingen beyde die coninc ende die hertoge dat waerde heilige sacrament in tween ghedeelt tot een teyken des ewigen pays ende vredes tusschen hem beyden. Ende die coninck die gaf sinen broeder den hertoge van Berry in recompense des hertoechdoms van Normandien dat hertoechdom van Aquitanien oft Gascongen ende dat graefscap van Champangen ende gaf daer en boven den hertoghe van Bourgondien CC.M. Francrijcse cronon. Ende dat alre vreemste ende verwonderlicxste was inder luden ogen ende ongeloeflick, soe liet die coninc sijn grote heer van volck weder in Vrancrijc, ende reet alleen mit CC. paerden mitten hertoge in Brabant ende quamen tot Brusel. Ende die hertoge ontfinck hem aldaer mit groter eren ende feesten als dat betaemde, ansiende mit grooter vlyte die plaetse daer hi wylen vanden moghenden princen Philips onthouden was gheweest, overdenckende die uutmene vrientscap, doechden, eren ende reverencien dye hem aldaer vanden voorseit prince minlicken bewesen ende ghedaen waren. Ende sijn midts desen grote vrienden gheworden ende een wijl tijts gheble ven.

Hoe dat dye Lukenaers ten vierden male teghen hertoghe Kaerle rebelleerden ende op stonden. Dat XVI. capitel.

Hier en binnen dat dese dingen hem dus hadden tusschen desen II. mogenden princen, ende dat die ghemene fame ghinc dat die coninc so machtich inden velde lach ende so groten volc van wapenen by hem hadde, dat hy macvhtich ware den hertoge te verdriven ende alle sine landen in te winnen. Soe hoepten die ballingen van Ludick dat die hertoge nimmer meer weder

levendich uutten stride comen soude, ende ontboden weder here Vincent van Bueren, here Jan die Wilde ende meer andere, ende maecten die hoer overste cappeteinen ende hoofluden van alle hoer vergaderinge endemenichte, ende hilden concilie ende spraec mit malcander wat hem nu van node ware te doen. Ende concludeerden gemeenlic te samen dat si mit alle hoer macht trecken wouden ter plaetsen van daer si dus lange ballinc ende verdreven waren geweest.

Ende sijn in desen selven iare van LXVIII. des dages na Onser Liever Vrouwen dach Gheboertenisse [9 sept.] gecomen mit VI.C. mannen al heymelic ende subtijlick binnen der stadt van Ludic. Wantse noch al gheslecht lach, soe datter goet binnen te comen was ende oec mede datter vele binnen der stadt waren, die haer incoemst verwachtende waren. Ende incomende wert daer een groot rumoer inder stat, den enen burger tegen den anderen opstaende, ende verdrevense weder uuter stat ende sloegender oec vele doot die hem contrarye geweest hadden, ende en spaerden niement, gheestlic noch waerlic, out noch iong. Ende alle dat den hertoge geordineert ende ingeset hadde, casseerden si, ende en woudens niet onderhouden. Ende leiden menige lagen om den oversten ende regenten vander stat te vangen [319v] ende dat lijf te benemen. Mer si ontquamen mit groter behendicheden ende vloten uuter stat. Ende si vingden onder andere enen eerwaardigen ende geleerden man, doctoer in beyden rechten, dien si iammerliken mit enen swaerde doer sinen hals staken ende moerden. Ende den secretarius vander stat hadden si mede gevangen ende seer gequetst; die ontquam mit groter listen ende quam tot Pyronen bi hertoge Kaerle, dien hi openbaerde ende bliken dede mit verschen wonden wat binnen der stat van Ludic geschiet was.

Ende binnen desen tiden quamen vele vanden ballingen ende rebellen weder inder stat van Ludic ende bedreven alle quaet dat si mochten. Ende daer vergaerde een grote menichte van veel lichts geselschaps uut allen landen ende vermenichvoudichden sere. Die stat van Aken die omtrent V. milen gelegen is, senden die van Ludic sommige bussen ende andere instrumenten om hem tegen den hertoge te defenderen ende bescermen ende theeft hem luden seer voerwaert een wijl tijts gegaen in allen dingen ende saken. Ende also die stat noch sere destrueert ende verwoest lach sonder muren ende poorten, hebben si seernaerstelic gearbeit dach ende nachte omme die stat te bebolwercken ende maecten dair enen grote hoge walle om van aerde, ende brochten oec mede te samen veel stenen, makende grote hopen voer die poorten datmen niet lichtelic doir die wegen comen mochte totter inganc vander stat. Ende maecten noch al omme die stat grote ende hoge sware blochusen van houte ende balcken, in manieren van toernen, om die stat daer of te bescermen. Ende vergaerden vele zoudeniens uut allen landen, ende versagen hem van vitaelge ende provande ende van alle des hem van node wesen mochte, oft si tot eniger tijt

weder beleyt worden. Ende bereiden hem gansselic dair toe mit alle hoer macht te resisteren ende te wederstaen hertoge Kaerls mogentheit beter dan si tiaer voerleden gedaen hadden.

Hoe dat die Lukeners vingen heren Lodewijc van Bourbon, horen biscop. Dat XVII. [capitel].

Als dese dingen aldus binnen der stat van Ludic gehandelt ende tracteert worden, lach here Lodewijc van Bourbon, biscop van Ludic binnen die stede van Tongeren mit een uitgelesen geselschap van ridders ende zoudenieren, ende betroude hem selver sere in sine mogentheit. So waren binnen der stede enige rebellen ende quaetwilligen, die hem heymelic verbonden mitten Lukeners, ende wouden tot horen geboden staen, waerom ordineerden die Lukeners here Vincent van Bueren, here Jan die Wilde mit meer andere capeteinen, mit een grote menichte van burgeren ende zoudeniers, ende sijn op enen sonnendach des snachts al heimelic gecomen binnen die stede van Tongeren - want die mueren noch al plat ende gedestruert lagen -, slaende inden inganc meer dan CCC. edelen ende eerbare poorters, ende alle die si bevonden gewapent ende geteykent mit hertoge Kaerls ende des biscops teiken, sloegen si ter doot; onder die welke dat waren die grave van Eldren, II. heren van Tris, ende II. edele broeders van Arkenteel, here Jan van Sereynen, here Robbrecht, proest van Sinte Gerioens tot Colen, ende here Miloen, thesauryer des gehelen Stichts van Ludic, mit meer andere edelen, heren ende ridderscappen dat seer te beclagen was. Nochtans ontquammer vele die mit groter listicheden half naect ontvloten, als here Jan van Bergen an Zoem ende meer andere. Die biscopLodewijc mitten legaet van Romen berchden hem ende liepen in Onser Liever Vrouwen kercke. Die Lukenaers dit vernemende liepen mit groter verwoetheit voir die kercke die gesloten was, ende deden hem seggen dat si vry uut quamen, men soudse niet misdoen. Ende si namen den biscop mitten legaet ende brochtense tot Ludic. Ende onder wegen bescreyde ende beclaechede die biscop sere den doot der groter ende edelder heren die daer verslagen waren ende die legaet trooste hem, seggende: "Here, laet ons God loven ende dancken dat wi in dye verwoetheden ende hetten niet mede verslagen en sijn." Ende aldus so bleef die biscop binnen Ludic gevangen.

Hoe dat die cappeteinen des hertogen van Bourgondyen dye stede van Tongheren wonnen ende beroefden. Dat XVIII. capitel.

Als dese mare voer den hertoge quam dat die Lukeners sinen lieven neef here Lodewijc van Bourbon biscop van Ludic ghevangen [320r] hadden, was hi uutermaßen sere gestoert ende alle die princen, edelen ende ridderen van sinen palayse doende by hem comende, here Adolf van Cleve, here van Ravenstein, here Anthonis, die bastert van Bourgondien, den here van Blemont, maerscalc van Bourgondien, den prince ende grave van Arangen ende here Pieter Hacheback, sinen hofmeester, ende beval hem luden te trecken mit een deel gewapents volcs inden landen van Ludic. Dwelc si terstont volbrochten ende reden mit een groot garnisoen ende quamen omtrent die stede van Tongeren, ende wonnen dye ende quamen daer mit crachte in, verslaende allen den genen die doorsake geweest waren vanden verraderie ende innemen vander stede, berovende ende pilgerende die stat van gout, silver ende andere cleinoden ende alle dat si crigen mochten.

Die stede van Tongheren plach hier voertijts te hieten Octavia ende was lange tijt ghebouwet ende getimmert voer Ons Heren geboorte, daer Sinte Servaes alre eerst sinen biscoplicken zetel gheset hadde, ende overmits hoer uutnemende boesheytt translateert ende geset wert tot Maestricht. Ende nae Sinte Lambrechts doot dede Sint Hubrecht de setten tot Ludic. Dese stat was hier voermaels een grote starcke ende onwinlike stat geweest ende hadde grote dominacieende heerscappie over tlant. Mer om hore partye ende twedracht is si seer vernedert ende tot nyet ghecomen.

Hoe dat dye stadt van Ludick weder ghewonnen, ghedestruert ende verwoest werdt. Dat XIX. capitel.

Omtrent den einde van october int selve iaer van LXVIII. hebben dese voorseit cappeteinen ende heren vergadert alle dye macht des ghehelen ridderscaps ende alle dat ghewapent volc, dat si crigen mochten, ende sijn in groter mogentheytt ghetogen met alle hoer macht, om te winnen, destrueren ende ghehelic te verwoesten die stat van Ludick. Dese stat was sere vermaert in allen landen ende was lanc ende breed, ende die Mase liep daer doere, in die welke dat stonden XXXIII. scone prochykercken, ende VIII. collegyen. Ende bisonder ene die die opperste was, ghefondeert in dye ere van Sint Lambrecht, daer wilen eer als voerseit is vele keisers, coningen, hertogen, graven ende andere baroenenkinderen canonicken plagen te wesen

ende selver te resideren, ende was in allen landen ende provincien sere vermaert ende excellent. Daer waren oec in vele heerlicke ende vierlicke cloesteren van mannen ende vrouwen, ende was een stat vol rijcheden van scat, gout, silver ende cleynoden. Mer si was binnen III. iaren sere verarmt ende verwoest overmits hoer partye ende rebelheyt.

Die burgheren, siende dit grote wel ghetuychde heer tegen hoer stat comen, maecten hem rede int harnas ende stonden bereit om hoer stat te bescermen. Des anderen dages dede here Jan die Wilde die poorten op ende ghinc uuter stat mit een groten hoop van burgeren ende zoudenieren, daer een grote scermutsinge geviel tusschen desen tween. Na dien dat dese here Jan verslagen was, liepen alle dander uuten velde elcs sijns weges nader stat, ende daer bleven omtrent M. man verslagen. Doen vergaerden die voorseit heren ende cappeteinen alle hoer macht ende volc van wapenen ende beleyden al omme die stat, op slaende daer voer haer tenten ende pauwelioenen, ende rechten daer voir hoer bussen ende andere griselike instrumenten om die stat mede te bescieten ende te bestormen. Die van binnen rechten oec op hoer bussen ende instrumenten, ende scoten mit allen seer op dat heer ende dede malcanderen groten scade, also datter veel volcs binnen ende buten doot gescoten wert.

Binnen desen tiden heeft hem hertoge Kaerle mitten coninck Lodewijck van Vrancrijk bereyt te trecken voer die stadt van Ludick om die te becrachtigen ende gansselick te verniyelen, ende heeft een groot swaer volck van wapenen vergadert uut allen sinen landen; ende is daer mede ghecomen in grooter mogentheyt den sinen te hulpe voer dye stadt van Ludick. Die sake waer om dat die coninc bi hertoge kaerl in Brabant gecomen was, was om hem [320v] te excuseren vanden voerleden oerlogen ende rebelheden die die Lukeners tegen hem gehadt hadden. Want dye coninc verstaen hadde dat als die hertoge die stadt van Ludic ghewonnen hadde, datter enige brieven gevonden waren uut dese conincs name gescreven ende onderteykent, inden welken die Lukenaers gestijft ende gestarct worden tegen den hertoge. Ende hier van ontschildichde hem die coninc sere, dat hi hier niet of en wist. Ende om dese suspicie uut des hertogen herte te brengen bereide hi hem mede te bevechten ende bestormen die stat van Ludic. Ende op datmen gene verraderie ende meutinge maken noch op nemen soude, g ehengde die hertoge dat die coninc mit sinen cleinen geselscappe van CC. paerden als een ander zoudenyer mit hem trecken soude voer Ludic ende haeste hem sere om sinen luden van wapenen te hulpe te comen, voer die stat leggende. Ende quam voir de stat inder nacht voer Sint Simon ende Judenavont [27 okt], willende des anderen dages dye stat bestormt hebben; twelc si niet en mochten bi brengen overmits den stadigen regen.

Die Lukeners verstaende dat die hertoge aldaer selver in persone gecomen was mitten coninc van Vrancrijkck, daer alle horen hoop. troost ende toevlucht op was, waren si des sere

beanxt ende bevreest, ende spraken tot horen biscop aldus: "Siet, moechdy ons pays ende vrede verwerven an uwen neve, den hertoge, wi willen u laten darwerts trecken ende willen tot des conincs ende andere princen seggen ende uitsprake staen." Die biscop dat horende was sere verblijt ende seide hi woudet gaerne doen, in dien si hem daerwouden geleiden ende brengen onbescadicht, ende hij swoer hem pays ende vrede te maken. Ende reet uuter stat tot bi den hertoge sinen neve, dien vrientlic ende blidelic ontving. Ende ter wijlen datmen tracteerde ende van payse sprac, soe maecten die Lukeners een conspiracie ende meuterye ende een groot beroerte. Want dair waren CCCC. vrome mannen, gecleet ende geteykent mit des hertogen levereye van Sint Andries cruce ende quamen inder nacht uut Ludic ende sloegen op des hertogen heer, ende deden alle naersticheit die si mochten om te comen in des hertogen tente ende hem doot te slaen. Mer si worden also wederstaen van des hertogen volc dat si daer alle verslagen bleven. Nochtans bleven daer van des hertogen edelen verslagen die grave van Vernenburch, here Jacob van Lannoy, here van Wilrevael mit meer anderen ridderen ende sciltknechten. Die hertoge vernemende des anderen dages dat hi so vele edele mannen verloren hadde, swoer bi den ridder Sint Joris dat hijt hem weder vergelden soude ende haer stat bestormen, al soude hi die helft van sijn volc daer voer laten.

Des anderen dages ende was op enen sonnendach voer Alre Heiligendach, als men inder heyligher kercken den dienst Gods vander missen began te singen, so bestont die hertoge dye stat te bestormen tot III. steden. In den eerster battaelgen was die hertoge selver mitten coninc van Francric ende den grave van Simpol, conincstabel van Vrancric, mit meer andere princen, heren ende vorsten. In die anderde waren die hertoge van Bourbon, die aertsbiscop van Lyon ende here Lodewijc van Bourbon, biscop van Ludic, gebroeders, here Philips van Savoyen, die prince van Arangen mit meer andere edelen ende ridderen. In die III. waren die here van Ravenstein, here Anthonis die Bastert, die here van Blemont, maerscalc van Bourgondien mit meer andere ridderen, heren, sciltknechten ende vrome wapentuers, Alle dese voir geseide heren mit horen campvechters vielen gelijc an die statmuren ende deden groet assaulte ende bestorminge dat vreseliken an te sien was.

Die coninc had hem oeck vromelic int stormen ende sach onder andere vrome mannen II. edele iongelingen groten arbeit ende feiten van wapendoen; ende hem wert geseyt dat dene was ioncheer Engbert, grave Jans soen van Nassouwen, ende dander Floris, des graven bastert soen van Oestervant, ende namse ende maectese beyde ridderen. Want si hem als ridderen ridderlike feyten van wapenen doende in den bestormen hadden. Die burgeren van binnen stelden hem op haer mueren ende bolwercken, als si best mochten in ordinancien ende weerden hem een wijl tijts vromelic tegen haer vianden [321r] van buten. Ende daer wert so vreseliken

mit bussen gescoten ende dat gheluyt der trompetten ende trottelen ende tgecry vanden volcke van binnen ende van buyten was so groot, datmen nauwelic sien noch horen en mochte. Ten lesten op die plaetse dair die hertoge van Bourbon mit sine broeders geordineert waren ende stonden, na datter vele vanden horen verslegen waren, ende si mit groter crachte die van binnen vanden muren verdreven hadden ende verslagen, so quamen si in die stat alre eerst ende enen groten moort van die si daer vonden.

Ende die ander burgeren vernemende dat si in dye stat gecomen waren, begaven die weer ende liepen mit groten hopen mit hoer cappetein here Vincent van Bueren uuter stat. Ende comende inder stat en spaerden nyemant, man noch wijf, ionck noch out, ende sloeghent al doot dat hem ghemoete, ende liepen in die kercken ende cloesteren berovende, pilgerende ende die spoliegende van kelcken, monstrancien, goude ende silvere vaten, cleinoden ende andere costlicke chyerheden. Ende dat alre quaetste was, geestlike vrouwen, nonnen, susteren, maechden, weduen ende andere eerbare vrouwen worden crachtelic gevioleert, gescoffiert ende vercrachtet. Ende als men seyde al eer die hertoge inder kercken quam, datter sommige vermetelle zoudenieren ende scarianten die casse daer die waerdige heilige reliquien van Sint Lambrecht, biscop ende martelaer, in rustet, an tasten ende op doen wouden, dese vielen afterwärts in onmachte ende ene van hen bleef opter stede doot ende dander liepen wech.

Ende als die stat gewonnen was, so reet die biscop van Ludic al ghewapent mit sinen broeders ende heren den hertoge ende den coninc te gemoet ende leydese inder stat. Ende die coninc mit des hertogen teyken geleet wesende, reet in des biscops hof. Ende die hertoge reet voer dye Domkercke ende trat in dye kercke voer dat hoge altaer om die te bescermen. Ende sijn ghebet ghedaen hebbende, stonden daer die canonicken sere beanxt ende beducht wesende, presenterende den hertoge te cussen dat waerdige heilige sacrament, ende vielen op haer knyen, biddende om gracie ende genade. Die hertoge hem onwaardich kennende te cussen sinen heerscepper, dede dat heilige sacrament eerwairdeliken weder op sinen stede setten, ende nam die geestlike mannen in gracen ende onder sine protectien. Ende sijn bannier drager ghenoeemt Roesquijn stont after hem mitten bannier, ende dede die hangen ende vast setten int middel vander Domkercke, bevelende op lijf ende goet die niet vander stede te setten.

Ende dit gedaen sijnde reet die hertoge mede in des biscops palaes. Die hertoge vernemende dat sine zoudenieren den gheestliken vrouwen, nonnen ende andere susteren ende beghinen niet en spaerden, dede die mit veel scepen tot sinen coste die Mase neder voeren tot Maestricht ter tijt toe dye hetten ende beroerte over ware.

Dese victorieuse triumphie gesciede opten sonnendach datmen singt int beghinsel der missen dat Introitus: "Omnia que fecisti nobis, Domine, in vero iudicis fecisti. Quis? peccavimus

tibi et mandatis tuis non obedivimus." Dat is te seggen: Here, alle dat ghi ons ghedaen hebt, dat is ons overmits uwen rechtvaerdigen oerdel geschiet. Want wi tegen di gesondicht hebben ende en sijn dijn geboden niet onderdanich geweest. Ende dient sere wel totter materien van dese destructie.

Dair na op Alre Sielendach [2 nov.] heeft die coninc oerlof ghenomen an den hertoge mit groter vriendscappen ende is gereyst na Aken doende aldaer sijn bedevaert ende van daen reysde hi weder in Vrancrije mit sinen princen ende heren. Ende willende doen bliken dat hi een vaste ende onverbroken payse mitten hertoge gemaect hadde, dede hi daer gaen doir alle sine conincrike een mandament ende gebot dat niemant wie hi ware, van wat state ofte condicien dat uut vermetelheit sprake enige diffamacie ofte scoffierlike woerden opten hertoge van Bourgondien, datmen dye sonder enich vonnisse oft oerdel onthoefden soude. Ende na desen dede die hertogedie stat beroven, spolieren ende verbranden ende die husen ter neder werpen, uutgeseit kercken ende cloesteren ende dat straetken daer hi in logeert was, Grotefoorste. Ende ontamelike feiten ende [321v] scoffiericheden werden bedreven vanden volc van wapen, dwelc niet betamelic en is te bescriven.

Hoe die stat van Aken vanden hertoge ghecorrigeert wert. Dat XX. capitel.

Die hertoge bleef noch XII. dagen binnen Ludic ende sette die stat in goeder ordinancie. Na dattet hem goet dochte ende op Sint Martijnsavont [10 nov.] daer na bereide hi hem mit XXV.M. wel gewapende mannen te trecken op dye stat van Aken, om dat si de Lukeners assistencie ende bistant van wapenen ende bussen tegen hem gedaen hadden. Ende die hertoge was op dese tijt tot Maestricht. Dit vernemende die regenten ende oversten vander stat van Aken senden notabele ende wijse mannen tot Maestricht byden hertoge, ende vielen hem te voete presenterende die slotelen vander stat, ende beloofden hem te ontfangen tot allen tiden minlicken ende vrientliken, biddende ghenade van tghene dat si tegen sine vorstlike maiesteit misdaen hadden; ende beloofden hem noch te gheven binnen den termijn van III. iaren die somme van LX.M. Rijnsche gulden. Ende die hertoge woude van hem hebben C.M., mer het wert gedadinct als dat si LXXX.M. geven souden. Ende daer van stelden si borge ende sekerheyt mit sekere brieven hem obligerende ende si hebben den prince hoechliken gedanct ende sijn mit groter bliscappen weder thuys gekeert.

Hoe dat sommige vanden ballingen ende voervluchtigen burgeren van Ludic bestreden ende verwonnen worden. Dat XXI. [capittel].

Als die stat van Ludick ghewonnen wert stormenderhant, als voerseit is, liepen vele vanden burgeren uuter stat om haer lijf te bergen, ende lagen in bosschen ende holen vanden steenbergren verborgen, ende waren sere van herten verslagen dat si haer husen ende hoven sagen staen bernen ende datter genen hoep op en was te wederkeren ende opten horen te comen. Ende waren sere vervaert ende desperaet ende liepen al gelijc int lant van Francemont, want si dair vry wesen mochten. Wanttet een onwinber landeken is, daermen niet lichtelic in comen en mach ende is al omme mit hogen bergen beset, hebbende binnen vele vaste dorpene ende II. starcke castelen ende wert geheten Francemont als een vry geberchte ende was op die tijt vol van vele cloeke mannen.

Als si vernamen dat die hertoge weder vander stat gereist was, quamen si te met binnen der stat om te soeken horen verborgen scat die si daer gelaten hadden. Ende ondersoekende ende ondergravende die stat destrueerden ende vernyelden si voert datter was bliven staende ende daer toe vele kercken ende cloesteren. Ende togen int lant van Lutzenburch ende Limburch ende deden daer grote scade van roven ende branden ende namen altijt horen recours ende toevlucht int lant van Francemont. Die hertoge dit vernemende, sant derwerts sinen bastert broeder here Anthonis mit een deel uitgelesen wapentuers, ende heeft dese verbannen ende voervluchtige Lukeners bevochten, heimelic ende openbaer, ende daer werter mit allen veel geslagen ende verdreefse uutten lande.

Daer na is hi gereist tot Brugge, houdende dair die feest vanden Gulden Vliese ofte Toyson ende daer waren bescreven alle die heren vander ordenen om ter feesten te comen.

Hoe hertoge Kaerle admitteerde ende consent gaf datmen dye stat van Ludic weder op timmeren en mochte. Dat XXII. capitel.

Ende als die stat van Ludic dus deerlicken ende iammerliken desoleert ende verwoest lach, verbrant ende ter neder geworpen ende die hertoghe verstaen hadde dat noch vele kercken, cloesteren, gasthusen waren bliven staen ende dat selfde mitten ogen bescouwet had, heeft hi compassie ende medeliden gehat. Ende op dat alsuke scone edificien ende timmeraetsen als die Domkercke ende andere collegyen ende prochykercken mitten cloesteren nyet ledich ende sonder den dienst Gods daer inne doen staen en souden ende dat alsulken vermaerden stat sonder

huysen ende woningen noch sonder burgers ydel ende ledich staen en soude, ende dat dat lant daer omtrent niet verwoest noch ongebouwet bliven soude, heeft hi uut sijnder groter liberaliteyt ende ghenade admitteert ende geconsenteert den burgeren die wilen eer tot hem ende den biscop sinen neve haren toevlucht genomen hadden (mer niet den ballingen ende rebellen die tegenhem ende den biscop sinen neve op gestaen hadden), dat si die stat ende die husen dair binnen souden mogen repareren ende weder op timmeren; ende gaf oerlof dat alle mannen ende vrouwen uut landen van [322r] Bourgondien, Brabant, Vlaenderen, Henegouwen, Hollant ende uut andere landen dye daer hoer woenstat nemen wouden, dat si die husen ende woningen souden mogen restaureren ende weder maken, op dat overmits sulken vermaerden ende excellenten stat dye geestlicheit ende geestlike personen weder in hore possessien ende besittinge comen mochten. Ende sant dair tot bescermenisse ende tot enen regente vander stat ende des lants enen prefect ende stedehouder. Here Gwyne van Brimoer, baroen ende here van Humbercoert, is gecomen mit alle den canonicken ende geestliken personen mit religiosen ende andere voirluchtige ende uut geweken ende eerbare verdreven mannen ende hebben die stat weder begrepen, gerepareert ende getimmerd, mer niet in sulker grootheid als si geweest was, wanttet te voren een grote ende brede stat was, ende tot veel plaetsen ydel ende ledich, also dat si die niet al mit volc vollen noch besetten mochten, mer allencken nu hier nu daer een plaetse te begripen ende te betimmeren dattet nu weder een scone gedaente ende wel getimmerde stede is.

Item in dit selfde iaer van LXIX. in die vasten hebben Onse Liever Vrouwen broeders een plaetse begrepen in Outdorp bi Alcmer tusschen Nyeburch ende Middelburch ende hebben dat bewoent doer donacien, ghiften ende believen hertogen Kaerls van Bourgondien, Aelbrecht van Raephorst, scout van Haerlem ende des rentmeesters van Noorthollant.

Hoe dat hertoge Kaerle in desen landen van Hollant ende Zeelant quam ende selver ter audiencien sat. Dat XXIII. [capitel].

Als dye hertoge alle saken wijslic ende in goeden ponten geordineert ende gestelt hadde inden landen van Brabant ende Vlaenderen selver in persone ter audiencye sittende, so is hi getogen in Zelant tot Middelburch ende tot andere steden in Zeelant ende heeft daer mede te recht gesteten a; s grave van Zeelant, doende enen ygeliken recht ende iusticie, alst betaemde. Van daen is hi getogen na Hollant ende is mit groter feesten ende triumphengecomen in sGravenhage omtrent Sint Laurens [10 aug.]. Ende hadde mit hem C. ridders ende sinen oversten raet mit meer andere princen, heren, idderen ende knechten; daer die overste of

princepaelste of waren here Lodewijc, biscop van Ludic, here Gwye, biscop van Doirnic, die biscop van Poelgen, die biscop van Salubren, des hertogen biechtvader, dye grote prins ende hertoge van Trapezonde uut Grieken, Johan hertoge van Cleve, die hertoge van Zommerchet uut Engelant, die here van Ravenstein, here Anthonis, die bastert, Henric here van Parwijs, here Jan van Bergen an Zoem, Phillips here van Grimbergen, sijn broeder, ende meer andere princen, baroenen ende heren.

Ende inde Hage wesende, sat hi daer selver in persone ter audiencie in die Grote Sale, driewerf ter weken, ende dede enen ygelikken recht ende iusticie, rijcke ende arme, ende en sach niemant an, want hi een rechtvaerdich iusticier was. Ende binnen desen tijden quam inden Hage bi den hertoge grote machtige ambassaten ende oratoren uut verde landen ende provincien, ende oec machtige princen ende vorsten, als des paeus Paulus suster soen, een uutermaten iong suverlic man, ende mit hem des hertogen soen van Mantuen uut Lombardien, dien hi op die Grote Sale ridder maecte. Noch quam daer hertoge Segemont van Oestenrijck, keiser Frederics broeder die II. van Romen, die palensgrave opten Rijn, die marcgraef van Ferraer ende andere notabele oratoren ende legaten van Venegen, van Colen ende van andere steden.

Ende op dese tijt omtrent Sint Michielsdach [29 sept.] wert in die Grote Prochykercke vanden Hage een vermaert ende glorioes doctoer inder godheit van Onser Vrouwen Broeder oerde genoemt here Goeswijn geconsacreert ende gewijt van III. biscoppen als Doernic, Salubren ende Poelgen tot enen biscop van Jheropolen. Ende here David van Bourgondien, biscop van Utrecht nam desen voernoemden heren Goeswijn, biscop van Jheropolen tot sinen suffragaen ende wybiscop des creesdom ende Stichts van Utrecht.

Hoe dat hertoge Kaerle sinen heralt sant mit brieven an den here Adolf van Gelre, anden Sticht van Utrecht ende anden Oestvriesen. Dat XXIII. [capitel].

Die hertoge in desen lande wesende heeft [322v] sinen heralt mit sekere brieven van commissien gesonden an dyverse heren ende regenten der landen. Inden eersten an here Adolf, den iongen here van Ghelre, die sinen eygen vader in gevangnisse houdende was, dat hi angesiens briefs alle onscult after gheset bi hem comen wilde, in meninge dat hi hem dair toe brengen soude omme sinen vader hertoge Aernt uuter vangenissen te doen ontslaen. Mer here Adolf hebbende deliberacie ende raet, dede sijn onscult mit brieven tegen den hertoghe sinen neve dat hi wilen eer een tractaet ende compositie mitten edelen ende steden van Ghelrelant gemaect hadde, dat hi

buten die palen des selven landes ende buten believe ende wille der voerseider edelen ende steden niet trecken en soude.

Die van Utrecht dede hi te weten II. articulen. Eerst seyde hi hem recht ende anseggen te hebben an die Broeclant ende venen legghende tusschen Goylant ende der stat van Utrecht, ende dat si heel ende al enen grave van Hollant toe behoerden; ende woude dat proberen ende bewisen mit oude besegelde brieven die hi bi hem hadde. Waer om dat hi niet alleen en eyschte dat voorseit lant, mer oec mede alle dye vruchten ende profiten, die daer of gecomen waren den tijt dat si dat onrechtelic beseten hadden.

Ten anderen male dat alle die goeden ende heerlichden die wilen eer ioncheer Jacob van Gaesbeec toe behoirt hadden, an hem devolueert ende gecomen waren, om dat die selve ioncheer Jacob sonder kinderen gestorven ware; niet tegen staende dat wilen eer here Roelof van Diepholt, biscop van Utrecht, desen voorseit goeden ioncheer Jacob inder vangenissen of gedwongen ende gescattet hadde, als voerseyt is. Oft hi begeerde datmen desen goeden ende heerlicheden woude assigneren ende laten volgen here Anthonis, sinen bastert broeder, om dat die selve here Anthonis dese voorseit goeden impetreert ende vercregen hadde vanden voornoemt ioncheer Jacob.

Als dese saken voer den edelen ende staten van den landen geestlic ende waerlic op gedaen ende narreert waren, was dat gehele ticht perturbert ende mit groten vresen beladen. Waer omme dat here David, biscop tUtrecht, mitter ecclesie van Utrecht inden Hage ghetogen sijn, ende heeft vele raets ende spraecs gehad mit sinen broeder, den hertoge, van deser materien. Dit gedaen sijnde is hi wederom gereyst om antwoert te geven van tgene dat hi ghehoert hadde, ende corts daer nae omtrent sint Matheus dach [21 sept.] heeft die hertoge tot Utrecht gesonnen here Lodewijck van Gruythusen stedehouder van Hollant ende een van sinen dienres here Pieter Leestmaker om antwoert te ontfangen vanden articulen voorseit die van Utrecht proponeert.

Soe heeft dan die kercke ende collegye vanden Domme Tutrecht op sint Matheus dach een concilium ende capitel doen leggen inden capittelhuuse des voorseit collegie, tot welken capitel gheroepen ende gedaecht worden te comen here David van Bourgondien, biscop van Utrecht, here Ghijsbrecht van Bredenroede domproest, voert alle die collegien sinte Katrinen heren van sint Jans oerden van Rodes, die heren vander Duytscher oerden, ende den bastert des ioncheers van Gaesbeec mitten edelen ende staten vanden lande ende die burgemeesters ende regenten vander stat ende steden des stichts van Utrecht. Dese vergadert wesende hebben scarpen ende wisen raet gehad op die voorseit saken ende articulen ende ordinerden III. notabele mannen ende senden die inden Hage totten hertoge die welke daer wesende deden haer rappoert seggende hoe dat die kercke van Utrecht hadde goede ende vaste besegelde brieven

van hoer voersaten hem gegeven van die voorseit landen ende heerlicheden, waer omme dat si mit groter ende oetmoedige supplicacie baden dat hi van sine voer genomen propoeste ende meninge of staen woude, ende laten hem die goeden rustelic ende vredelic gebruiken als sine vader ende andere voirsaten dat gedaen hadden.

Angaende den Vriesen so was op dese tijt in Hollant een vermaert starc man geboren van Enchusen genoemt Gerrit Ensem de vanden prince sere bemint ende geëert. Dese vromen ende eerbaren man gaf die prince commissie ende sant hem mit betameliken staet in Oestvrieslant om die te brengen tot sijnder obediencie, gemerct dat Amelant ende Scelling onder tribuyt vanden grave van Hollant stonden [323r], want die vander Scellingen iaerlics betalen den grave van Hollant XXIII. gouden Wilhelmus schilden, ende Amelant XXX. na dyen dat hertoge Willem van Beyerendye voorseit eylanden onder sine subiectie gebrocht hadde. Ende dese eerbare man is gereyst mit sinen commissie ende heeftse presenteert den edelen ende hoefscappen ende besten vanden lande ende voert den oversten ende regenten vander stede, ende si ontvingen hem met groter eren ende gaven hem goeden antwoert op sine commissie ende senden hem beghift ende begaeft mit eren weder totten hertoge.

Die Vriesen hilden raet opten articulen die die hertoge van hem eyschende was, ende ordineerden III. vanden rijcsten abten uut Vrieslant by den hertoge te trecken, als den abt van Lidlim vander Premonstreyten oerde, den abt van Staveren van sinte Benedictus oerde, ende den abt van Florencamp vander Cistercien oerde ende gaven hem luden commissie ende bootschap te doen van wegen des gemenen volcs van Oestvrieslant. Ende sijn mit een deel hoefscappen ende edelen ende rijcke mannen over getogen ende quamen in des Gravenhage. Daer wesende op sint Michiels dach sagen si den prince comen over dye grote sale, die si groeten vallende op haer knyen ende hi bewees hem vrientscap mit reverencie. Na den eten dede hi dese geestlike prelaten mitten edelen bi hem comen sittende op sine princelike zetel ende gaf hem luden een brief dien si voer alle den gemenen volke van Vrieslant soudon doen lesen ende sette hem enen determinaten ende bequamen tijt om rappoert daer of te brengen tot sijnre ghenaden hove.

Van sommighe gesten ende gheschienenissen ghefallen tusschen bisschop David van Utrecht ende den heere van Bredenroede. Dat XXV. capitel

Also hier voer gescreven is dat here Ghijsbrecht van Bredenroede domproest der kercken van Utrecht eligeert ende gecoren was eendrachtelic tot enen biscop van Utrecht, dwelke electie hi resigneerde ende weder over gaf here David biscop van Terewaen, hertoghe

Philips van Bourgondien natuerliken soen. Corts daer na is een twist op gestaen tusschen den biscop David van Utrecht an dene syde mit sine vrienden ende adherenten ende der stat van Utrecht mitten domproest here Ghijsbrecht voorseit, den here van Bredenroede sinen broeder, here Henric burchgrave van Montfoerde mithoren vrienden an dander side. Ten selven stonden heeft here Jan van Lannoy stedehouder van Hollant Zeelant ende Vrieslant desen twist op genomen als inden iare M.CCCC.LVI. ende heeft enen vasten pays ende vrede gemaect tusschen den voorseit partien op condicien dat die ballingen souden bliven uuter stat van Utrecht ende dat voert alle condicyen ende compacten als wilen eer gemaect waren tusschen biscop Roelof van Utrecht ende hertoge Philips van Bourgondien souden bliven ende starc houden in haren vigoer ende crachte, ende was nu mede uutgesproken ende geseit dat meester Gherrit van Rijn, meester Jan Brant, heere Willem van Bochorst ende Evert Vreys souden uuter stat gebannen bliven ter tijt toe dattet der stat, den domproest, den here van Bredenroede ende den burchgrave van Montfoerde ghelijcliken geliefde.

Tot eenre tijt is die biscop van Utrecht gecomen totten here van Bredenroede begerende dat hi hem behulpelic wesen wilde, dat dat gemene lant hem consenteren ende toe laten wilden een scattinge van enen braspenning op die margin doir tsicht ende indien dattet van node ware om den rebellen gemeenten die hier teghens souden willen segghen te wederstaen, dat hij mit hem uut die stede van Vianen brengen woude CCCC. ghewapende mannen binnen der stadt. Al dit voerseyt volbrochte dye here van Bredenroede dat die bisschop sinen eysch ende wille creech. Daer na een deel iaren begheerde dye bisschop opten voerscreven edelen ende heren vander stadt, dat meester Jan Brant weder binnen comen mochte, dwelck dye here van Bredenroede anden anderen edelen ende oversten vander stadt mede verwerf, dat hij binnen der stadt quam.

Op een tijt hier na als meester Reynier geworden was des biscops raet, is hi totten here van Bredenroede ende den domproest [323v] gesonnen seggende aldus: "Mijn heren, mijn heer van Utrecht heeft u seer commendeert van uwer goetwillicheyte ende diensticheyte sijnre genaden bewesen, ende is des seer wel te vreden. Aldus waer sake dat hi volcomeliken ende hertelicken staen mochte op uwe wijsheit ende moghentheyte, hi soude des te seker ende te vrier wesen." Daer si op seiden alle dat wi vermogen mit raet ende daet staen wi bereetende presenteren ons tot sijnre genaden. Mer soude hi ons int einde veriagen als hi sommige gedaen heeft, so waert beter dat wi thuys bleven, want wie der heren vrient is en heeft der gemeenten gracie niet." Ende mit desen heeft hijse gebrocht voer den biscop ende daer worden die selve woerden vanden biscop verhaelt. Doen spraken die II. ghebroeders weder: "Genadige here, hebt betrouwen op ons als wi op u doen, mer als wi alle uwen liefsten hadden volbrocht, sout ghi dan uut quader informacie

onser vianden ons van uwer genaden veriaigen ende brengen ons onse vianden opten halse, dan soudē wi ons selve bederven." Doen sprac die biscop: "Dat si veer van mi dat ic sulken ding doen soude. Aldus doet dy als ghi mi hier beloeft, ic sal u houden als mijn eigen broeders." Ende dair was grote liefde ende vrientscap tusscen hen allen. Daer na inden iare M.CCCCLXIX. voer onser Vrouwen Lichtmisse [2 febr.] heeft die biscop bi hem doen comen den here van Bredenroede ende den domproest sinen broeder, ende heeft raet mit hem luden genomen hoe dat hi best tot sinen wille ende beliefte soude mogen ordineren ende setten die regenten vander stat ende dese II. broeders hebbent dair toe gebrocht dat die biscop dat iaer die regenten ende wethouders na sinen belieften geordineert ende geset heeft, dat nye daer te voeren gesciet was. Drie dagen daer na heeft die biscop dese nyewe regenten bi hem in sine raetkamer laten comen in presencie deser II. broeders ende meester Reinier sinen raet. "Siet, ic bevele u dat ghi toesicht hebt op dat welvaren vander stat ende der burgeren ende of daer enich twifelingē geviel in mijnder absencien, so suldi gaen tot desen II. gebroeders ende heren om hulp ende raet ende alle dat si u hieten ende bevelen dat suldi doen ende anders niet". Dwelck si alte samen also volbrochten ende deden.

Weinich tijts daer na ist geboert dat here Jan van Wassenaer voer die stat ghereden quam ende begeerde doir die stat te passeren om tot Wijc biden biscop te riden. So vraechden hem die wachters van waen hi quame ende waer hi woude. Daer hi al scimpende op antwoerde: "Ic come uut Vrancrijc ende begere tot Wijc biden biscop te riden. Die domproest dat horende ontboet hem dat hi buten omme riden soude, dat also gesciede, waer om dat die bisscop sere gram was, ende ontboet die regenten vander stat, dat si den raet van Utrecht seggen soudē dat hem sulke dingen mishaecheden, ende dat si sulcx niet meer en deden. Ende den domproest ende sinen broeder en ontboet hi niet. Hierna V. dagen quam die here van Bredenroede binnen Utrecht ende vernam dit rumoer ende toech van stonden an bi den biscop ende seide: "Genadige here, ic heb verstaen dat ghi verstoert sijt opten regenten vander stat dat si den here van Wassenaer buten gehouden hebben. Daer mi dunct dat ghy geen reden toe en hebt want onlancs leden hebt ghi den selven regenten bevolen dat si in twifelachtige saken in uwer absencien comen soudē tot mi oft tot minen broeder ende alle dat wi hem bevalen uut uwen name dat soudy van waerden houden, waer om dat ghi eerst ons geaviseert ende waerscuwet sout hebben, ende hadden wi anders gedaen, so hadt ghi u mit reden mogen storen. Want soudē ic oft mijn broeder yet beghinnen te doen dat u mishagede ende ghi ons daer niet of en sout willen adverteren, so waert beter dat wy uwer saken niet en onderwonnen ende so en vercregen wi oec niet uwe indignacie als wi nu grotelic hebben." Daer die biscop op antwoerde: "Om alle best ende goet willen hebbe ic den regenten vander stat mijn sinne ende meninge van deser saken te kennen gegeven, want ic niet

garen gehat en soude hebben, datter enige clachten an den hertoge minen broeder gecomen hadde, als dat sine edelen vasallen sonder recht ende reden buten mine stat van Utrecht ghesloten soudent worden." "Ghi segt wel," sprack die here van Bredenroede, "mer ghi [324r] soutet ons te voren geseyt hebben ende hadder dan yet anders tusschen gecomen wi soudent u beteykent hebben ende gheseyt." Ende met desen sceyden si vrientliken van een.

Hoe dat een heimelike conspiracie ende verraderye op ghestelt wert tegen here Reinolt van Bredenroede baroen. Dat XXVI. capitel.

Inden iare M.CCCC.LXX. began ende opstont die persecutie ende vervolghinge ende een heimelike conspiracie tegen den edelen baroen here Reinolt van Bredenroede ridder ende God die Here heeft hem dit an gesonnen ende laten gescien allen edelen tot enen exempelen der paciencien ende lijdsaemheit, als hi die goede ende heilige man sint Job liet gescien, om te lichtiger van sinen sonden ghevrijt te worden. Dese goede here ende edele baroen heeft vele geleden, mer God die here heeft van als verlost. Want hi out was omtrent LX iaren sijnder enige nidge menschen geweest inden gestichte van Utrecht ende in Hollant, edele ende onedele die hem starckelic geset hebben om enen verradeliken conspiracie te maken tegen den voorseit baroen, ende waren dair op uut om sinen naem ende geslachte te verdriven ende uut der menschen memorie te doen, niet om enige witlike ende redelike saken, mer alleen uut duvelscher ende vermaledider partien die si int herte begraven hadden. Dese vermaledider menschen merckende dat dye here van Bredenroede in rusten ende vrede levende was, ende by den biscop van Utrecht ende onder den burgeren ende heren vander stat geestimeert ende gheacht was, en konden dat niet wel mit gelijken moede dragen. Waer omme dat si secretelic ende bedriechlic ghingen tot hertoge Kaerle van Bourgondien ende bisscop David van Utrecht sinen broeder, ende diffameerden, scoffeerden ende belogen desen edelen baroen tegen hore genaden. Die biscop David, gelovende sere deser luden woerden, was al te seer geneycht om desen here te tribuleren ende te quellen want hi meende datter hem grote profiten ende vruchten of comen soudent. Nochtans hilt hi dit bedect ende en gaf dit niemant te kennen. Want hi kende den here van Bredenroede te wesen een cloeck, voersichtich ende wijs man ende dat hi vele vrienden inder stat van Utrecht ende buyten inden stichte hadde.

Hoe dat die here van Bredenroede gevangen wert. Dat XXVII. capitel.

Hier na ist geboert inden iare M.CCCC.LXX. op sinte Vitus ende Modestus dach [15 juni], dat here Reinolt van Bredenroede ghesonnen wert vander stats wegen van Utrecht om te tracteren mitten biscop van sommige saken hem committeert ende belast vanden oversten ende regenten vander stat, ende is opgheseten nemende mit hem sijn V.bastertsonen, als Walraven drossaet van Haghenstein, Reynolt baeliu in Voshol, Henric, Jan ende Gerrit van Rijn ende reysde mit desen na Wijc te Duersteden niet wetende van dye valsche verraderye die tegen hem op genomen was. Ende om datter ghene twist oft gheschille tusscen hem beyde was, so trac hi sonder wapen ende sonder grote familie ende huysghesinne. Ende comende inder stede van Wijck gemoete hem een genoemt Phillepot ende was des biscops overste dienre, ende riep tot hem seggende ende begerende dat hi sinen here den biscop seggen wilde dat hi daer gecomen ware, om sonderlinge saken te tracteren vander stats wegen van Utrecht. Mer die bisscop ontboet hem weder dat hi naden eten bi hem comen soude. Ende in teyken van vrientscappen sant hi den here van Bredenroede in sijnder herbergen spijs ende wijn overvloedelick, ende hi dancte den biscop sere van sijnre gracen ende miltheden.

Nae den eten sant die here van Bredenroede Harman van Wy een van des biscops dienres die mit hem ghegheten hadde, om te vernemen, wanneer mijn here den bisscop belyeven soude met hem te spreken ende binnen desen tijden maecte men alle gereetscap ende alle dinghen worden bereyt ende gheordineert hoe datmen desen goeden here valschelic ende verradelic vangen soude. Ende als alle dinghen bereyt waren, quam dese Harman van Wy ende dede den here van Bredenroede weeten dat hij boven quame. Soe stont daer een an die trappen ende [324v] verwachte hem ende deden boven comen, mit sijn sonen ende mit Gherrit van Rijn ende dander mosten beneden tslot bliven staen. Een luttel daer pauserende wert dair een dore open gedaen van eender cameran ende hem wert geseyt: "Here treet hier in bi onsen here." Ende ingaende en sach hi niemant. Daer lange tijt staende alleen quam een geheten Alphons ende seyde dat hi buten oerloeve vanden biscop van dane niet en ghinge. Dit mishagede hem sere dat hi daer dus allene stont onder desen IIII. mannen, ende bestont te twifelen oft hi verraden mochte wesen ende seyde ten lesten: " Wat beduyt dat? Waer is mijn here? Heeft hi yet op my te seggen? Laet mij daer bi comen, ic wil mi verantwoerden. Doen sprac Alphons: "Alstijt is suldi hem sien ende spreken." Ende over een halve ure quam hi weder ende nam des heren van Brederoeden swaert van sijnder siden, ende seyde: "Het moet dus sijn. Volcht mi na." Ende leiden op enen camer daer hi deerste nacht logeerde. Ende des anderen dages leyden si hem op enen camer van eenre starcken toorne.

Die here van Bredenroede verwonderde hem sere hoe ende waer omme hem dusdanige dingen wedervoeren ende angedaen worden, gemerct dat hi tegen des heren genaden van Utrecht niet mit woerden oft mit wercken misdaen oft ghebroect hadde ende dat God den Here dat hi hem wilde verlenen paciencie ende verduldicheit, kennende dat men doer vele tribulacien ende persecucien comen moet int rijk der hemelen. Een luttel tijts hier nae quam een van des biscops dienres seggende tot des heren basterts sonen dat si vanden huse in haer herberge gaen soudon, mer si en wouden nergens gaen. Si en wouden horen vader mit hem hebben, ende worden sere gram opten genen die hem vanden huse hieten gaen. Ten lesten werden die scutten vander stede opt huys ontboden ende doe mosten si bi bedwange vanden huse gaen. Ende werden geleyt in haer herbergen ende hem wert bevolen daer niet uut te gaen dan bi consent vanden bisscop.

Hoe dat here Ghijsbrecht van Bredenroede domproest van Utrecht vanden biscop David gevangen wert, ende dye here van Bredenroede gepinicht wert. Dat XXVIII. [capitel].

Op desen selve dach dat dit gescyede sat die biscop op ende reet binnen dien dage inder stat van Utrecht ende binnen comende dede hi die grote clocke luden ende dye burgeren vergaderen ende trat al heimelic gewapent mit weinich volcks op die plaets. Here Ghijsbrecht die domproest dit vernemende dat die binnen der stat was, trat terstont bi hem, hebbende omtrent bi hem CCCC. man om den biscop assistencie ende bystant te doen oft noot ware, weinich wetende dat sijn broeder gevangen was. Op die plaets comende groete hi den biscop vrientliken ende vraechde waer om dese vergaderinge gesciede ende oft oec alle saken in vrede waren. Doen leide die biscop sijn hant op des domproest scouder, seggende: "Om u ist gedaendat ghi mi uwen gevangen geven sult, geliken ic uwen broeder gevangen hebbe. Die domproest dit horende wert vervaert, ende ontsette in sijn aensichte. Dit siende Iorijs sijn bastert soen hebbende in sijn handen een loden hamer hief op ende woude den biscop geslagen hebben, want hi sach datter wel III. mael meer volcs mit hem was dan mitten biscop. Die domproest dit merckende bescutte des biscops lijf ende weerde alle man van hem dat hi niet geslegen en wert, hopende den biscop mit liefliken woerden te onderwisen dat hij sinen broeder vander vangenisse ontslaen soude, ende ghinc mitten biscop tot in sijn hof, ende daer comende deden die biscop vanghen, binden ende vast setten ende bleef dair die nacht.

Van dien selven dage worden alle des heren van Bredenroeden ende des domproest dienres ende knechten uuter stat gebannen. Des anderen dages omtrent die middach wert dye

domproest op enen wagen geset voer des bisscops hof, ende liet hem daer also een wijl tijts sitten, alleen om meer bescaemt te worden. Ende sat mitten aensichte na den Dom ende van groter scaemten liepen die tranen langes sine wangen, ende beval hem mit groter ynnicheit des heiligen man Sint Martijn sinen patroen. Ende die biscop reet mitten domproest na Wijck ende setten in enen anderen toorsne gevangen.

Doen liet die biscop die V. gevanghen bastert broeders boven comen ende[325r] dede die IIII. outste setten in enen duysteren karkar, ende den ioncsten, Jan, liet hi vry gaen want die priester worden soude. Ende als si dair III. dagen inne geseten hadden liet hi die III. als Reinolt, Henric ende den outsten Jan mede vry gaen, mer Walraven dede hi vast setten in boyen ende banden. Ende op dat des heren vrienden van Bredenroede meer ghecrenct souden worden ende hi te meer gestarct, quam die bisscop weder binnen Utrecht, ende dede binnen der stat comen alle die ballingen die dus lange uuter stat verdreven hadden geweest ende tot Amersfoert gelegen ende dede voert inder stat comen alle die hi wist hoer vianden te wesen. Die eerbare vrouwe Yolent here Reynolts wijf van Bredenroede reysde mit al hoer sonen ende dochteren tot Vianen om haer daer te onthouden. Ende inder selver stedequamen om die te defenderen ende bewaren, Walraven van Ameroyen ende Walraven van Haeften uut Ghelrelant. Die vianden ende adversanten des heren van Bredenroede ende sijns broeders den domproest deden die fame ende trumoer doer alle landen gaen dattet valsche verraders waren ende en haddese die biscop niet gevangen genomen, hi soude binnen III. dagen uut sinen bisdom verdreven hebben geweest. Die vrienden der voorseit heren bedroefden hem sere dat si dusdanige lelicke fame van hem hoerden, want dat huys van Bredenroede altijt eerbaer van fame ende name hout ende trou horen heren is gheweest, ende nye dusdanige fame ende gerucht van hem gehoert en was.

Die biscop siende dat dit der heren vianden behaechlic was, nam hi op te vangen Jan van Amerongen den scout van Utrecht ende op Sint Pieters ende Pouwels dach [29 juni] als dye biscop tSinte Pieters den dienst ghehoert hadde, ghinc hi in sijn pallaes ende die scout met hem. Doen groet die scout den biscop ende al scimpende seyde die biscop totten scout: "Here scout, sijt wellecoem vanden iongen here van Gelre. Want die biscop den iongen here Adolf van Gelre hatede, omdat hi sinen vader gevangen hilt, ende oec mede om dat die here van Gelre enen dienre gehangen hadde, die den biscop vele cleinoden ontstolen hadde, die welke die biscop gaerne weder gehat hadde, mer die here van Ghelre en woudse nyet overgeven, wanttet gestolen goet ware. Ende Jan van Amerongen die scout dede grotelic sijn excusacie van tgene dat die biscop hem op seide, mer ten mocht hem niet baten, hi deden gevangen tot Wijck voeren ende vast setten ende dier gelijcken soude die biscop oec gaerne gevangen hebben here Jan burchtsgrave van Montfoert ende Jacob van Nievelt ende meer andere edele ende burgeren

vander stat dye hi wist der voorseit heren vrienden ende magen te wesen. Si hilden hem an deen side ende en quamen niet te voerschijn, hoewel hi hem dicwils lagen leide.

Die vianden ende adversanten der voorseit heren togen alle die landen ende sticht doere, perscriverende ende ondersoekende subtijlliken ende deden groten listen om te vernemen der voorseit heren staet ende leven ende te vinden waer bi si die ter doot brengen mochten. Si en vonden nochen vernamen niet dan alle eerbaerheit ende getrouwicheit waer om dattet in des bisscops raet gesloten wert datmen Walraven den bastert pinigen soude om yet van hem te vernemen van sinen vader ende van sinen oem ende vraechden hem in menigerley manieren mit vele subtile listige woerden. Doen sprac Walraven: "Specificeert ende segt mi enich pas oft aswae, daerghin oft minen vader ofte oem in sculdich kent." Doen seiden si: "En waer di ende dijn vader ende dijn oem geen misdadige ende malefactoers ons here die biscop en soud u niet gevangen setten. Aldus suldi ons openbaren die secrete raden ende verraderien dijns vaders ende dijns oems, oft wy sullen di mit wrede ende menigerley pinen ende tormenten quader doot doen sterven." Mit desen stelden si hem toe te pinigen, ende vraechden hem inden eersten vanden dootslach die hij gedaen hadde anden commissarien van Haerlem op die Bilt bi Utrecht, hoe wel dattet gesoent was, oft hi dat bi consent sijns vaders dede oft niet, daer hi sinen vader grotelic in ontsuldichde, dat hi daer niet of en wist.

Ten anderen vraechden si hem oft hi niet en wist vander verraderie sijns vaders ende sijns oems die si op gestelt hadden mitten iongen here Adolf van Ghelre tegen hertoge Kaerle^[325v] van Bourgondien ende sinen broeder den bisscop om desen tween te verdriven uut hore landen ende dominacie ende namen horen occasy ende anseggen van deser sake, want die iongen here Adolf van Ghelre den voorseit here beminde ende lief hadde. Ten derden mael vraechden si hem oft sijn vader ende oem raet, hulp ofte enige assistencie gedaen hadden dat die Ghelressen Yselstein gebrant hadden, ende dat daerom want die Gelressen omtrent III. iaren hier te voren doer dat lant van Vianen mer nyet doer enige steden oft vestingen gecomen waren ende hadden Yselstein verbrant. Ten vierden mael vraechden si hem oft hi niet en wiste dat sijn vader ende sijn oem in meninge waren dat gerecht ende die raet vander stat van Utrecht te versetten in dyen tiden, dat een monick van Sint Pouwels tUtrecht int dorp van Ameide sinen eerste misse dede. Ende meer andere onrelike ende onbesceidelike saken die te lang waren te scriven, die si met smeken, dreigenende mit groter onmenschelijker pinen van hem weten wouden en pijnden hem aldus eens oft II. oft III. werfs dages wel tot XL. oft L. reisen toe.

Mer hi als een volstancdich ende vroem man en woude hem noch sinen vader noch sinen oem niet belasten noch besculdigen, dair si onsculdich of waren. Ende ten lesten deden si hem so vele an dat hij affirmeren ende confessie doen moste van tgheen dat si hem te voren geleyt

hadden ende wouden dat met sine eygen hant gescreven hebben, mer daer en mochten si hem niet toe brengen. Ende in desen selver manieren ende op die selfde articulen pynichden si mede Jan van Amerongen den scout van Utrecht so lange dat hi confessie ende belidinge dede vanden voorseit articulen. Ende dese articulen senden si in gheschrifte tot hertoge Kaerle van Bourgondien.

Ende als dye prince dese scrifturen sach endens, was hi mit allen gram opten voorseit heren ende en wouden der edelre vrouwen Yolent niet meer sien noch horen, want dese Yolent des heren huysvrouwe van Bredenroede met vrouwe Ysabele van Bourgondien des princen moeder mit meer andere edele heren ende vrouwen der voorseit heren magen baden stadelicken den prince datmen dese heren soude laten comen voir sinen hogen ende secreten raet ende heren vanden Gulden oerdene, want die here van Bredenroede een ridder ende here broeder was der Oerden vanden Gulden Vliese ende dat hij daer geiusticeert ende geoerdelt soude worden. Ende dit selve baden hem alle die heren vander oerden, leggende op hoer knyen voer den prince, mer hi en woudese niet verhoren.

Als nu dese Walraven de bastert dus deerliken en onmenschelic gepinicht was, ende wel wist dat hi mit pinen sijn leven noch gheint soude worden, ende an niemant genen troost en hadde heeft sinen hoep ende troost ghel ende al geset in die troosterie alre bedroefder ende verlatenre menschen ende heeft sinen bedevaert ghelooft tot onser liever vrouwen tot Tienhoven dat si hem hulp assistencie ende bystant doen wilde om uut deser strenger karckar ende vangenisse te comen ende na dien male heeft hi grote lichtenisse gevonden in sine gepinichde leden ende is mit groter subtijlheit ende cloecheit uut een veynster vander vanghenissenghevalen ende also doer die verdiensten der glorioser maget Marien den bitteren doot ontgaen ende wech gecomen, ende heeft mit groter innicheit ende devocie sijn bedevaert gedaen tot Onser Liever Vrouwen tot Tienhoven ende dede sijn offerhant, gevende ende doterende de kerc een stucke lants geldende iaerlicx VI. rijnsche gulden ende dede daer een bort hangen daer in gemaelt stont hoe ende in wat manieren hi verlost was, als hi daer IX. weken ende IIII. dagen ingeseten hadde.

Na desen dat Walraven uter vangenisse gecomen was, so wert in des biscops raet gesloten dat si here Reinolt van Bredenroede mit groter pinen an gaen souden om van tene artikel oft tander concessie ende belijnghe te doen, waer uut si een saeck nemen souden hem ter doot brengen. So sijn op Sint Pieters avont ad vincula [31 juli] gecomen Phillepert, Alfons, Jan Dauci ende Thiman Marscalc bi den here van Bredenroede inder vanghenissen, hebbende in sijn hant enen brief gescreven ende vrachden hem uutten name vanden biscop of hi asulke IIII. ponten ende articulen als si hem dair voir lasen met andere logentalen, die Walraven sijn soen ende Jan van Amerongen geleden hadden, ende daer om mitten 326r] swaerde als si seyden gerecht

waren vanden selven confessie ende belijnghe doen wilde, want dander daer op gestorven waren also te wesen.

Die goede here van Bredenroede bedocht hem wel ende wijslic, overleggende ende peynsende: "Ist dat ic dese articulen belyde ende kenne, so weet ic sekerlic dat ic daer om sterven moet ende beleyde icx se niet, so sullen mi C. ende C. doden mit pinen ende tormenten an ghedaen worden. Nochtans wil ic mi God ende sijnre liever moeder bevelen ende seggen die waerheit." Ende sprac mits desen den IIII. mannen toe ende seyde: "Die articulen die ghi mi hier te voren legt, daer en weet ick groot noch te clein of. Ende dat ghi segt dat Walraven ende Jan die geleden hebben ende mi anseggen willen, laetse comen ic saltse verantwoerden. Ende en sullen sulke saken voir mi niet dorren liden." Ende als si anders geen besceyt noch antwoert crigen en mochten, deden si hem so sere pinigen ende so sware tormenten an doen, dat si hem voer doot vanden pijnbancke namen, ende leyden bi den viere dat hi weder verquam ende eenluttel vercomen wesende, ghingen si hem weder an mit scarpen fellen woerden om confessie ende belijnghe te doen oft si wouden hem weder doen pinigen.

Doen sprac die goede here mit sachten woerden ende seyde: "Het is in uwer machte ende ghy moecht mijn siele uutten lichame pinigen, mer ghi en sult nimmermeer anders an my bevinden dan ic u inder waerheit gheseyt hebbe." Si pijnnden hem also dat si hem weder voer doot vander bancken namen, ende leyden hem op sijn bedde voer doot. Dit dus een wijl tijts bliven staende, heeft hertoge Kaerle scarpen raet gehouden op dat gene dat sijn broeder die biscop hem gescreven hadde vanden here van Bredenroede, ende dede die puncten ende articulen voer hem lesen. Die heren ende princen vanden rade berieden hem wijslic, ende verstonden dat alle dese articulen die here van Bredenroede geleden hadde uut groter pinen ende tormenten, ende begheerden dat die here van Bredenroede gebrocht soude werden voer den heren vanden rade. So wat saken hij daer selver in persone belyende ware, daer na soud men iusticieren ende rechten.

Dit behaechde den prince ende daer worden gesonnen here Jan van Bergen ende meester Jan van Halewijn om den here van Bredenroede ende Jan van Amerongen te halen, ende quamen tot Wijck te Duersteden omtrent sint Pauwels dach bekeringe [25 jan.] int iaer M.CCCC.LXXI. ende gaven den biscop te kennen haer commissie vanden hertoge sinen broeder. Die biscop dit verstaende woude dat men weder pinigen soude in presencie van desen heren, om te meerder ende sekere getugenisse te hebben vanden voorseit articulen waeromme dat si hem weder deden ontcleiden ende op die pijnbancke sitten ende vraechden hem in menigerley manieren subtijlic ende listelic ende deden hem enen groeten swaren eedt sweren die waerheit te seggen van al tghene dat si hem vragen souden, ende deden enen notarius ende tughen daer bi comen die alle

woerden ende reden bescreef, ende dit duerde II. dagen lanc. Ende ten lesten als si sagen des heren volstandicheit ende anders niet an hem bevonden dan voerseit is, lieten si hem ongepinicht ende ten lesten als alle dingen bereit waren saten si op ende reysden na Bergen an Zoem ende also si lange getoeft hadden was die hertoge gereyst mit een groot heer van volc in Vrancrijc voer Amyens. Ende uut beuele des princen worden dese II. gevangen gebrocht tot Cortrijck. Ende als die prince weder om gecomen was worden si gevoert opt huys te Replemonde daer si bi nae een iaer lang ghevangen lagen.

Hoe dat die here van Bredenroede uuter vangenisse mit Jan van Amerongen gelaten worde. Dat XXIX capitel.

Hier na als here Reinolt van Bredenroede die saken ende artikulen die hem angeseit worden negeerde ende missakede, heeft hem dye prince van sijnre vangenisse doen ontslaen ende dede hem te recht setten in presencie sijnre groster heren vanden rade ende des ordens vanden Gulden Vliese ende sine vianden, adversanten ende accuseerders worden cyteert ende gedaecht na costume vanden hove om int openbaer gehoort te worden ende openbair iusticie ende recht te doen, mer daer en compareerde noch ende quam nyemant. Waer om inden iare M.CCCC.LXXII. opten III. dach van meye[326v] heeft die hertoge des heren van Bredenroede excusacien ende ontsculden accepteert ende heeft hem te recht geset inden raet sijnre heren vanden oerder vanden Gulden Vliese. Die here van Bredenroede is gecomen mit groter staet ende geselschap van edelen, baroenen, ridderen ende heren inden rechtsale, hebbende bi hem here Engbert grave van Nassouwen, here van Breda, den here van Cricky, here Simon van Lalleing sinen soen tot XI. baroenen oft baroens sonen. Ende sijn advocaet heeft hem mit wonderlicke ende subtile eloquencie ende welsprekenheit van allen puncten ende articulen excuseert ende vryghedadinct. Die hertoge heeft hem absolveert van allen rechten, iudicerende hem ontsculdich te wesen van allen saken diemen hem op geleyt hadde. Ende die here van Bredenroede mitten anderen heren sine vrienden ende magen dancten den prince mit groter reverencien ende eerwaerdicheden. Daer na is hi gecomen ende ontfangen mit groter bliscappen ende vroechden van sine ondersaten in alle sine heerlicheden. Ende daer na salichlic gestorven int jaer M.CCCC.LXXIII opten XVI. dach van october ende wert mit groter eren begraven inder kercken tot Vianen. Daer na II. iaren wert Jan van Amerongen vry uuter vangenissen gelaten, want hij mede ontsculdich gevonden wert voer den prince, ende quam tot Uutrecht ende wert weder scoutvander stat van Uutrecht. Ende soude here Ghijsbrecht van sint Bredenroede uut des

biscops vangenisse comen, hi most den biscop geloven ende sweren nimmermeer inden sticht van Utrecht te comen. Daer en boven most hi hem resigneren ende overgeven die domproestye van Utrecht. Ende als hij dit gedaen hadde, wert hi uuter vanghenisse gedaen int iaer M.CCCC.LXXIII. omtrent Onse Liever Vrouwen hemelvaertsdach [15 aug.], als hij III. iaren inder vangenissen geseten hadde. ende is uuten stichte van Utrecht getogen tot inder stede van Breda, daer hi des iaers daer an gestorven is ende wert begraven int cloester totten Carthusers buten Sint Geertrudenberge.

Van enen oploep ende rumoer die die ingeseten der stede van Purmurende hadden tegen horen here. Dat XXX. capitel.

Inden iare M.CCCC.LXX. was een vanden poorteren gedaecht vander stede van Purmurende voer den vierscare vanden scout ende also hi den eersten recht dach veracht oft versuymt hadde, quam hi ende compareerde ten anderden dage ende dede sijn ontscult dat hi ten eersten daghe sieck gheweest hadde, dwelke here Jan burchgrave van Montfoerde horen heer die daer tegenwoerdich was van hem enen eed eysschede alsoe te wesen. Den eet gedaen wesende bewees die burchgrave ter contrarie dat hi op dien dach int velt geweest hadde, doende sijn werck. Ende deden vangen om te voldoen vanden quaden eet ende andere saken die hi op hem te seggen hadde. Doe wouden hem sine vrienden ende magen verborgen om weder te recht te brengen mer ten mocht hem niet geboren. Doen togen si inden Hage ende verworven vanden raet van Hollant datmen hem voer scepenen te recht setten soude naer inhoud haer privilegien, dwelc gedaen sijnde wijsden die scepenen hem vry te wesen, waer om datten die burchgrave weder vangen dede, mer overmits den groten drange ende oploep des volcs en mochten sijt nyet doen, ende iaechden den burchgrave mit alle sinse dienres in tscouten huys. Die burchgrave sant om hulp tot Montfoerde ende daer quamen L. cloeker mannen opt slot hem te hulp. Die poorters dit vernemende cregen oec groten hulp ende bystant van wapenen ende volc uuten dorpen dair omtrent. Ende corts daer na quam die burchgravevan den slote mit alle sijn macht dair tegen quamen die van Purmerende ende scoten mit allen seer opten borchsaten ende drongense weder aerselinc opten slote. Dit claechde die burchgrave den raet van Hollant ende stonden om dit excesse lange iaeren in rechten. Ende alst hem luden wel III.M. gulden ghecost hadde, worden si absolveert ende hem werdt bevolen dat si voert an gehoersaem wesen soude, op dat hem niet argers en gesciede.

Hoe datter een grote tweedracht op gestaen is tusschen hertoge Kaerle van Bourgondien ende den grave van Wervick. Dat XXXI. [capitel].

In desen selven iare als coninc Eduwaert die III. moghentlick regerende was die [327r] crone van Engelant ende Richaert Nevel graef van Wervick dye vele machtige heren ende princen tot vrienden ende magen in Engelant hadde, anmercte dat hi niet veel geestimeert ende gesien was in des conincs hove, so maecte dese grave Richaert een conspiracie ende aliancie mitten hertoge Jan van Clarence des conincs broeder, ende gaf hem te wive sijns wijfs dochter. Coninc Eduwaert, anmerckende dat hi der heren ende des volcs gracie niet en hadde, gaf hertoge Kaerle sinen swager sinen noot ende last te kennen, begerende raet ende hulp van hem. Die hertoge screef hem weder dat hi hem soude bewisen coninc van Engelant te wesen, doende iusticie ende recht over den ghenen die hem rebelle ende wederspannich waren. Die coninc dit verstaende reysde van lande te lande, van stede te stede, ende van deen plaets ter anderen, doende iusticie vanden rebellen ende sine adversanten en dede vele vanden edelen ende besten vanden landen onthoefden ende doden, die hi wist hem meest contrary ende rebel te wesen.

Die grave van Wervic ende die hertoge van Clarence des conincs broeder dit siende begonnen tegen den coninc openbaerlic op te staen, ende hebben hem tegen den coninc verset. Die coninc dit siende heeft sijn naersticheit gedaen om mit alre macht sinen broeder ende den grave voorseit te vangen. Si sijn mit scepen ontcomen ende uutten lande getogen. Als die graef gecomen was voer die stede van Calys, hopende mit dien hem te bescermen tegen den coninc hi en mocht daer niet in ende is mit groter confusen ende scande weder tot sine scepen gegaen endesijns wijfs dochter des hertogen van Clarencen wijf wert haestelic bevangen ende baerde inden scepe een vrucht. Die graef, siende dat hi van allen desoleert ende gelaten was, is gevaren in Vrancric ende die coninc Lodewijc heeft onthouden een wijl tijts ende gheneerden ende gaf hem te roven opter zee opten lanten van Hollant ende Zeelant ende andere landen vanden hertoge van Bourgondien. Ende heeft omtrent paesschen genomen XXX. scepen vanden Hollanders die om haer comanschap voeren oest ende west. Mer coninc Eduwaert sant terstont den gravewederst van Scalle des coninghinne broeder ende vercreech mit groten bloetstoringe die scepen ende gafse den Hollanders weder. Ende die grave vloet weder in Vrancric.

Ende hier en binnen dede hertoge Kaerle vele scepen van oerlogen toe maken ende bereiden om den grave van Wervic te wederstaen, ende vergaerde alle dese scepen tot Arremuyden daer hi cappeteinen ende hoeftluden of maecte: here Henric vander Vere, Dirc van Poelgeest ende Jan van Boschusen. Ende here Franck van Borselen grave van Oestervant sant

hem mede te hulpe sienen bastersoen here Floris mit vele vrome oerlochs mannen, die geleert waren te water te striden. Dair na omtrent Pijnxter als die grave den Hollanders spolieert ende benomen hadde XX. scepen geladen met alreley goet, terstont heeft hem dye here vander Vere vervolcht mit XXXVI. scepen ende mit VIII.M. man ende iaechde den grave inde haven ende monde vander Zeine ende daer gheviel een harde scermutsinge, so dat die here vander Vere weder creech X. scepen ende dander verbrande hi. Ende na deser victorie seyde die here vander Vere in Engelant om den coninc assistencie hulp ende bystant te doen.

So geboerdet op eenre tijt dat here Floris die bastert opt tlant trat om recreatie te maken in die stede van Hamton mitten burgeren, ende dese ingheseten van Hamton waren des graven vrienden van Wervic, mer dat wist hi niet ende vernemende dat hi vanden geselscappe was die opter zee lagen liepen si te samen int harnas, roepende: "Wervic, Wervick" ende wouden tegen hem enen slach slaen. Here Floris siende dat si op hem quamen om tegen hem te slaen begreep een stuck vander stede ende setten hem vromelic ter were, roepende: "Bourgondien, Bourgondien." Ende daer wert mit allen sere gevochten. Ende hoewel si IIII. man tegen één hadden, nochtans en mochten si hem niet verwinnen. Wantter vele vanden poorteren verslagen worden. Die coepluden van anderen nacies ende landen dier doe vele waren, siende dattet here Floris int einde quaet gecregen soude hebben, ghingen tusscen beide partien ende deden die poorters of staen ende geleiden hem mit sine gequeste luden tot in hoer scepen. Coninc Eduwaert dit vernemende quam mit macht van volc ende [\[327v\]](#) wan mit cracht dye stede van Hamton. Ende daer worden vele van sine vianden verslagen ende veriaecht. Ende die coninc besette die stede mit sine zoudeniens ende sant den here vander Vere te hulpe XI. scepen wel toe gemaect om die vianden te wederstaen. Ende mit desen veriaechden si alle die ander vander zee, dat die coopscepen ende vischers vry varen mochten ende bewaerde die palen vanden landen also dat die grave van Wervick oft niemant opter zee comen dorste om den coopman ende haringman te bescadigen.

Van die III. twist ende twedracht tusscen den coninc Lodewijc van Vrancrijc ende hertoge Kaerle, ende hoe dat coninc Eduwert uut Engelant verdreven wert. Dat XXXII. capitel.

Als dese dingen waren gesciet, heeft hertoge Kaerle doen vergaderen een groot machtig heer van volc om desen graef van Wervic te wederstaen niet alleen te water, mer oec te lande ende heeft hem scarpe lagen geleyt om te vangen. Dit vernemende coninc Lodewijc van Vrancrijc sant VI. notabele ambassaten tot hertoge Kaerle ende dede hem seggen aldus: "Het is

mi te voersijn gecomen dat dine mogentheit vergadert heeft een grote menicht van wapentuers. Dus senden wi tot uwer hoecheit onse ambassaten omme te vernemen warwerts dat ghi uwe battaelge ende volc van wapenen sout willen senden, op dat ic aldaer indient u liefde mede comen mochte u te helpen geliken ic tegen de Lukeners gedaen hebbe, dine adversanten ende rebellen." Doen seide die hertoge: "Het verwondert mi dat die coninc mijn neve mi hulpe ende assistencie doen wil tegen minen vianden, want hi minen openbaer viant bi hem onthout ende optrect als den graef van Wervic." Doen seiden die ambassaten: "Genadige here, laet u dat niet verwonderen, want ghi hem des te voren gedaen hebt, als onthouwende niet alleen des conincs viant van Francrijk, mer oec dijns eygen swagers des conincs van Engelant, als den hertoge van Zommerseth, die uut Engelant verbannen is." Doen seide die hertoge: "Ic kenne dat gedaen te hebben, niet wetende dat hi des conincs viant was van Francrijk. Ende of ict al gheweten hadde, so en heb ic hem niet bi mi onthouden in sulken schine als mijn neef dye coninc desen minen viant bi hem hout, doende mine ondersaten grote scade van roven ende vangen ende heeft sijn toevlucht altijd in Francrijk."

Als die ambassaten vanden coninc aldus mit reden verwonnen waren vanden hertoge ende daer op niet en wisten te antwoirden, vraechden si den hertoge wat si den coninc ter antwoert brengen souden, als vanden vergaderinge des volcs van wapenen wat hi daer mede voert hadde ende wat sijn meninge ware. "Segt den coninc minen neve wil hi minen viant uut sine landen verdriven ende sijn lant verbieden, dat doende sal ic hem mijn sinne scriven ende mijn meninge vanden volke laten weten ende en wil hi des niet doen, so sal hi gewaer worden mijn heimelicke opset ende meninge." Ende als si weder bi den coninc gekeert waren ende haer rappoert gedaen hadden ende die machtichste vander cronen dit vernemende als hertoge Kaerle van Berri des conincs broeder, hertoge Jan van Calabren sijn oem, hertoge Franchoy van Bertangen, grave Lodewijc van Simpol mit meer andere quamen bi den coninc ende seide: "Genadige here, uwe hoecheit wil weder oerlogen opten hertoge van Bourgondien om enen voertvluchtigen man uut Engelant, mer weet sekerlijc dat wi in geenre manieren u assistencie, hulp oft bystant doen willen, waer om wi an u begeren dat ghi hem uut uwen landen doet vertrecken, oft dat hi den hertoge van Bourgondien voldoe van sine interesten ende scaden die hij hem ende sine landen ende ondersaten an ghedaen heeft."

Die coninc, dit horende, en was deser woerden niet wel te vreden ende hilt daer op heimeliken raet ende sant den II. hertogen van Berri ende Bertangen anden hertoge van Bourgondien omme te ratificeren den pajs gemaect wilen eer tusscen hem beiden. Hier en binnen heeft die coninc gedaen ende geleent den grave van Wervic een grote zomme van penningen ende heeft hem voersien van vele zoudeniens om Ingelant in te nemen. Ende heeft

naerstelic ende behendelic doen ondersoeken den staet ende gelegenheit des heers vander Veer, om hem niet te beletten. Ende is mit enen geluckigen winde, den here vander Vere niet wetende, al heimelic gecomen in die haven van Dortmuden omtrent sint Matheus dach.[21 sept.]

Coninc Eduwaert, dit vernemende, heeft terstont groot volc van wapenen vergadert om den[328r] grave van Wervic te wederstaen, mer ten bate niet, want hi verraden was vanden ghenen die bi hem waren, als here Thomas Nevel des graven broeder van Wervic. Dese ghinc den coninc of ende quam sinen broeder te hulpe. Coninc Eduwaert, siende dat hi verraden was, toech mitten hertoge van Cloucester, Ritzaert sinen broeder ende mit den grave van Scallien der coninghinnen broeder mit CCC. man te scepen, ende quamen tegen horen danck int eylant van Texsel ende als die here van Gruythusen stedehouder dit vernam, nam hi mit hem meester Jan Halewijn ende meester Jan vander Eeck, heren vanden rade van Hollant ende togen bi den coninc ende brochten hem tot Egmont int cloester om der heiliger reliquien te visiteren van Sint Aelbrecht ende andere die uut Engelant geboren waren, ende so voert doer Haerlem, Noortwijk ende Leiden ende quamen also voert inden Hage, ende wert overal mit groter eren ende reverencien ontfangen. Dit vernemende die hertoge van Bourgondien behaechde hem sere wel, ende geboot den rentmeester generael van Noorthollant den coninc uut te reyken ende te besorgen dat hem van node waer. Die here vander Vere, vernemende dat die coninc uut Engelant verdreven was, quam weder over in Zeelant ende stede vander Vere.

Die grave van Wervic, siende dat die fortune mit hem was, nam den gevangen coninc Henric weder uuter vangnisse, ende dede hem regneren als coninc van Engelant. Ende sant den coninc van Vrancrijc weder bi enen ridder ende mit veel gewapende sine geleende penningen, begerende weder te hebben sine huysvrouwe ende sijn dochter ende hertoge Jan van Clarens coninc Eduwaerts broeder, die hi voer de zomme van penningen aldaer tot enen onderpande gelaten hadde. Als des ridder opter zee quam om in Vrancrijc te zeylen, wert hi gevangen vanden Oesterlingen die der Engelscenvianden waren ende leverden hem mit alle die sinen mit enige brieven, houdende an den coninc den hertoge van Bourgondien, uut welke brieven ende woerden des ridders hertoge Kaerle vernam alle des conincs conspiracie, opset ende bedroch.

Hoe dat die Oestvriesen recuseerden ende niet staen en wouden onder die dominacie hertoge Kaerls als graef van Hollant ende vanden oploep binnen der stede van Hoern. Dat XXXIII. [capitel.]

Hier voir heb ic gescreven hoe dat die Oestvriesen hoer ambassaten den III. abten mit meer andere hovelingen inden Hage bi den hertoge geweest hadden, ende hem sekere mandamenten ende brieven mede gegeven waren om dye te publiceren ende doen condigen alle Oestvrieslant doir, compreherende ende begripende des hertogen meningen ende begeerte, waer op si hem beraden souden om antwoert daer op te geven. Ende also die prince op dese tijt sere occupeerde was mit andere saken heeft hi den heren vanden rade van Hollant commissie gegeven om te tracteren mitten Oestvriesen van dye obediencie ende emende van hore lange rebellicheit. So sijn dan binnen der stede van Enchusen in Westvrieslant gecomen here Phillis van Wassenaer here van Voerburch, here Willem van Alkemade ridderen ende meester Jan Halewijn, heren vanden rade van Hollant om antwoert te ontfangen vanden Oestvriesen ende op te doen die meninge des hertoechs.

So sijn dan daer gecomen die III. abten voorseit mit andere vanden hoefscappen ende regenten vander stede van Oestvrieslant ende bestonden te tracteren vander materie ende also die sake duyster ende swaer was, begeerden die Vriesen deliberacie ende raet daer op te houden enen tijt lanc ende deden vergaderen alle die machtigste ende rijcste vanden lande van Oestvrieslant. Onder hem was een cappetein ende overste vander stede van Dockem, dese was hem allen contrarie. Want hi hem tot subiectie vander prince geven ende setten woude, waer om die andere hem lagen leyden om te slaen, mer hi ontghinc hem heimelic met sinen broeder ende meer andere vanden Vriesen ende quam bi den prince ende die prince ontfinc hem minliken ende deden versien daer hi mitten sinen ofleven mochten ende hilt vele raets mit hem om Oestvrieslant te becrachten ende in te winnen. Binnen middelen tiden sijn dese voorseit drie commissarien uutten Hage gecomen binnen der stede van Hoern om op den ingeseten van Hoern excysen te imponeren ende te setten, bi raet ende hulp der regenten vander stede dair die scutters ende ghildemeesters hem tegen setten ende opponeren wouden. Dit vernemende die regenten vander stede ghingen al heimelic totten meesten vanden[328v] ghilden ende tot sommige vanden scutters ende onderwesen hem dat die commissarien om andere saken gecomen waren ende nyet om der excysen. Aldus bleef elc op sijn plaetse dair hi te doen hadde.

Des anderen dages als dese heren opter stedehuys vergadert waren om die excysen te ordineren, so quam dat gerucht onder die volres, wevers ende visscers ende liepen mit groter verwoetheit anden roden steen voer der stedehuys ende maecten alle die stede in roere ende

dreychden die commissarien ende den raet te slaen ende liepen tottes secretarius huys ende sloegent al in stucken datter was, scoerende ende vernyelende sine boeken ende registren. Ende ter wilen dat dit aldus geschiede, worden al heimeliken der poorteren, namen bescreven om den raet die desen oploep ende commocie maecten ende die commissarien sijn mit groter periculen uuter stede gecomen. Daer na een wijl tijts heeft den raet gesonden den procuoer generael Willem die bastert van Swieten tot Hoern om gevangen te brengen die ghene die desen oploep ende commocie gemaect hadden. Ende is gecomen mit scepen omtrent Hoern daer die visschers van Hoern mit hoer scepen lagen ende vischten. Ende vincker vele van dien ende vele ontghingen hem ende brochtse inden Hage. Daer na quam hi weder binnen der stede van Hoern ende mits hulpe ende bystant vanden scout ende scepenen vinc hi vele vanden volres ende wevers, sculdige ende ontsuldige ende brochtse mede inden Hage. Waer om datter vele uuter stede liepen in anderen steden ende plaetsen om hem te bergen. Ende van allen desen gevangen werter VI. inden Hage onthoeft ende II. bi Nyeburch bi Alcmaer ende dye ander mosten hem copen om grote somme van penningen ende die excysen werden ingeset inder stede van Hoernopten poorteren ende worden seer indiscreet ende swaerlic vanden poorteren geeyscet ende genomen dan in enige andere steden van Hollant ende bleef also totten doot des hertogen. Daer na quamen die Oestvriesen weder tot Enchusen totten commissarien vanden rade van Hollant ende brochten een finaal ende eintlic antwoert dat si den last die hem hertoge Kaerle op leide geensins gedragen en mochten ende waren gesloten in die liberteyt ende vryheit te bliven dair si dus lange in geleeft hadden. Ende mit desen antwoirt sceiden si van malcanderen ende die hovelingen ende overste van Vrieslant thuys comende hilden nauwen ende scarpen raet wat hem nu dochte tprofitelixste ende tbeste te wesen dienende den welvaren vanden lande. Want si wisten wel dat Offe van Dockingen mit sine hulperen niet rusten en souden, mer souden den hertoge informeren ende raden om Vrieslant mit machte in te nemen. Ende sloten also dat si sijn huys tot Docken ter neder worpen ende destrueerden. Die prince dit vernemende dissimuleerde ende veinsde hem een wijl tijts, mer hi dochtet hem te verghelden alst tijt soude gheven.

Hoe dat here Franck van Borsselen grave van Oestervant starf. Dat XXXIII. capitel.

Op sinte Lijsbetten dach [19 nov.] int iaer M.CCCC.LXX. sceide van deser werlt here Franck van Borselen, m3108
grave van Oestervant, dye te wive hadde gehat dye edele prinsesse vrouwe Jacobe hertoechinne van Beyeren, graefinne van Henegouwen, Hollant, Zeelant ende Vrieslant. Ende alle sine goeden

quamen in des princen camere, want hi sonder kinderen gestorven was, mer hi liet enen bastert soen after genoemt here Floris, die hi seer begaeft ende beghift hadde mit sekere andere goeden van sine ouders hem an gecomen ende gheerft. Hi cofte oec mede dat stedeken van Cortgeen mit sine toebehoren ende gaft sinen soen. Daer na troude dese heer Floris heere Jans dochter van Wassenaer tot enen wive ende na des graven doot van Oestervant gaf hertoge Kaerl here Anthonis sinen broeder die officie van thoutvesterscap in Hollant. Ende dese here Franck grave van Oestervant wert begraven in dye kercke van Sint Martijnsdijc in Zeelant. Hi hadde doen stichten ende fonderen buten Delft een Cartuser cloester van XI. cellen, dair hy er IIII. of doteert ende rykelic begaeft hadde.

Hoe dat hertoge Aernt van Ghelre uuter vangenissen verlost wert ende sine sone here Adolf wedergevangen wert van hertoge Kaerle van Borgongen. Dat XXXV. [capitel.]

Inden iare M.CCCC.LXX. sant onse aertsche vader die paeus Paulus dye II. sere minlicke brieven anden ionge here Adolf van Ghelre, ammonde ende vermanende uut vaderliken liefden dat hi sinen vader uuter vangenissen[329r] ontslaen wilde oft hi woude mit geestliken censuren ende rechten tegen hem procederen ende voertgaen als tegen enen rebellen ende ongehoersamigen soen des stoels van Romen. Mer dese ionge here Adolf als een doef serpent ende obstinaet ende verhart in sijnre boesheden en dede na sijns geestliken vaders vermaningen niet. So vernam op die tijt mede hertoge Kaerle dat dese ionge here Adolf niet en onderhilt den pays tot Ghent gemaect ende dat hi alle die goeden sijns oems here Willems van Egmont hadde doen arresteren ende toe slaen ende dat hij oec mede sinen oem hertoge Jan van Cleve vele moyenissen dede ende sine ondersaten, van welke presumpcien ende vermetelheden dye hertoge sere verwonderde. Ende sant tot IIII. mael notabele ambassaten an hem, vermanende den pays te houden wilen eer uutgesproken ende gemaect, ende dat hi sinen omen ongemoeyt liete van enige iniurie an te doen. Ende als hi in geenre manieren of laten en wilde, dede hem die hertoge cyteren ende dagen mit enen vorstliken gesworen heraut te comen tot Heesdijn in sijnre eygenre personen of sine gedeputeerde, hebbende volle macht ende auctoriteyt te responderen op dye saken articulen die hem obyciteert ende op geleyt sullen worden. Die tenoer ende tinhouden vanden brief was dese: "Kaerle byder gracien Gods hertoge van Bourgondien, Lottringen, Brabant, Limburch ende Lutsenburch, grave van Vlaenderen, Artoys, Bourgondien, palatijn van Henegouwen, Hollant, Zeelant ende van Namen, here van Westvriant, Salins ende Mechelen, marcgrave des Heyligen Rijcs onsen lieven neve Adolf den iongen hertoge van Ghelre, salicheit

ende alle goet. Alsons onse ghetrouwe ridder here Willem van Egmont ende van Yselstein, uwe oem, beteykent ende geclaecht heeft, hoe wel datter II. condicien ende tractaten van payse bi ons ende onsen edelen geordineert, bescreven ende besegelt tusschen u ende uwen adherenten an dene side, ende onsent lieven neve hertoge Jan van Cleve ende sine fautores ende here Willem van Egmont ende Yselstein, sine kinderen ende hore adherenten an dander side, gelooft ende gesworen hebste bi dinen gelove, ere ende vorstelicke woerden onverbrokelic den pays bi ons in allen sinen articulen, puncten ende tractaten te onderhouden ende volbrengen, hebt nochtans boven desen in enige articulen ende puncten ter contrarie gedaen. Want ghi gedaen hebt tegen God, tegen die rechtverdicheit ende tegen relicheit, niet anmerkende dat wi in savegerde ende onder onse protectie ende bewaernisse genomen hebben den voorseit here Willem, uwen oem, alle sine heerlicheden, sloten, renten ende goeden.

Dit niet tegenstaende hebt ghi sine sloten ingenomen ende ontweldicht hem sine goeden ende renten gelegen inden hertochdomme van Gelre, ende en hebt hem die niet willen restitueren ende wedergeven nader tenoir ende uutsprake des pays ende tractaets bi ons pronunceert ende uut gesproken, hoe wel wi u vier mael naerstelic ende vrientlic met onsen openen briven an u hebben requireert ende versocht te onderhouden den tractaet ende payse bi uwen consent gemaect ende besegelt.

Ten lesten hebben wi solenne ende notabele ambassaten ende oratoren an u gezonnen, mer en hebben bi u niet geprofficeert noch gevordert. Mer sijt naderhant op gestaen ende hebt u gekeert ende gegeven om meer quaets te doen tot groten hinder ende achterdele vanden selven uwen omen redonderende ende comende. Ende is te duchten in meerder pernicie ende scade te comen, ten si dat bi remedie van iusticie van ons daer in versien worde. Hebben partijen an versocht, overmits dat inden tractate van payse bi ons ende uwer consent in onsen stede van Ghent ghemaect een artikel geroert staet, dat waert sake dat enich van U allen den pays bi ons gemaect, violeerde ende niet en onderhilde, ende die ene opten anderen oerlochde, hinder oft scade ende iniurie dede, dat wi als dan hulpe, assistencie emde bistant sullen mogen doen den genen die die iniurie ende scade geschiede. Aldus lieve neef, dese saken over geleit ende gemerct dat geen vanden ambassaten van ons gesonnen di heeft mogen informeren, noch gene brieven di bi ons gesonnen hebben mogen van gewelden revoceren, waerom wi willende dat den pays ende tractate bi ons tot Ghendt gheordineert, onderhouden ende tot effecten [329v] gebrocht worden, hebben u doen cyteren ende verdragen opten XXVI. dach van october voer onsen camereren ende rade te comen in u selves persone of gedeputeerde van uwen wegen, hebbende volle macht ende auctoriteyt te responderen ende te antwoerden in causen ende saken den voorseit tractate van payse conserverende ende roerende ende om declareren die articulen vanden payse. Oft noot

dede, oft wi willen tegen u procederen als die decreten ende verbanden vanden peinen gemaect tot Ghent declareren ende begripen, alst betaemt ende behoerlic wesen sal.

Hier en boven requireren ende doen wi u an versoeken dat ghi restitueert ende doen restitueren wilt den voorseit here van Egmont, dinen oem, sinen kinderen ende horen fautores ende adherenten alle dat ghene dat hem bi u in horen domeinen, renten ende goeden inden lande van Ghelre gelegen, benomen ende ontweldicht is ende dagelics wert. Ghegeven in onsen castele tot Hesdijn opten VIII. dach van september, int iaer M.CCCC.LXX.II.

Here Adolf van Ghelre desen brief gevisiteert hebbende is opgeseten ende is mit enen betameliken ende bequamen staet van baroenen, ridderen ende knechten gereden tot Hesdijn in Artoys bi hertoge Kaerle sinen neve. Die hertoge sinen coempste vernemende, heeft hem tegen gesonden here Lodewijc van Zavoyen mit meer andere heren ende ridderen ende ontvingen hem sere feestliken ende eerliken. Ende die hertoge ontfinc hem mit groter vrientscappen ende eren ende vergadert wesende hadden si onderlinge vele secrete ende heimelike spraken.

Op dese tijt was in des princen hof van Bourgondien een legaet vanden stoele van Romen, genoemt here Lucas van Tholeten, biscop van Sibinien, die sere gearbeit hadde an den prince om hertoge Aernt van Gelre uuter vangenissen te hebben. Die paeus Paulus die II. hadde II. of III. mael gescreven anden prince dat hi mit sine mogentheit ende cloecheit den iongen here van Ghelre daer toe brengen soude dat hi sinen vader vander vangenisse ontsloeg. So gheboerdet op eenre tijt dat die hertoge mitten iongen here van Ghelre ende mit veel andere edelen tsamen vergadert waren, dat ter mencie gemaect worde, alsoet te voren ingeset was vander vangenissen des hertogen van Ghelre. Ende uut desen woerden nam die hertoge op een materie van spreken, seggende: "Siet, mijn lieve neef, ic bid dat ghi om minen twille ende deser edelre mannen uwe vrienden ende magen, uwen vader ontslaen wilt vander vangenissen. Want inder waerheit het en betaemt u niet dat ghi sulken eerbare prins ende vorst ende bisonder uwen vader gevangen houden sult, geliken oft enen xybaut ende truwant ware. Ende ist dat ghi hem om minen twille ende deser edelen, uwe vrienden ende magen, relaxeert ende laet gaen, ic seg u voerwaer wat ghy weder begeert, het sal u gescien."

Doen seyde die ionge here van Ghelre: "Mijn here ende mijn lieve neve, dat en mach ic nyet doen, want ic mi verbonden hebbe mit minen ede tegen den edelen ende steden des lants dat ic hem buten hoer consent ende wille en sal laten gaen. Ende aldus of ic al consenteerde ende si nyet, soe waert noch al te vergeefs." "Neef," sprac de hertoge, "tis mi alleen genoegh u consent. Laet mi scriven an die steden, ic sal wel consent van hen vercrigen, behouden dat ghi te samen sult regeren dat hertoechdom van Ghelre sonder oerloge ende twiste." Ende als si allegader grote naersticheit ende instancie deden ende mocht hijt den hertoge ende den anderen edelen niet

weygeren, ende gaf sijn consent. Ende die hertoge impetreerde ende verwerf voert an hem dat hi scriven woude anden castelein van Bueren, dair hertoge Aernt gevangen sat, dat hi angesien des briefs sonder dylay den hertoge sinen vader relaxeren ende vander vangenissen ontslaen soude, ende dat hi hem leveren soude inden handen here Henric van Parwijs.

Ende des dages voer Kerssavont wert hi geleverd in here Phillips handen van Wassenaer tot Bueren ende die leverde hem voirt tot Tyel in des heren handen van Parwijs, als hi omtrent VI. iaer lanc gevangen geseten hadde. Endecomende tot tsHertogenbossche wert daer feestlic vanden poorteren mit vele toortsen in die stede gebrocht. Ende van daen quam hi tot Hesdijn tot hertoge Kaerl dien mit groter eren ende vrientscappen ende [330r] voert van alle den princen, heren ende ridderen eerlic ende vrientlic ontgingen, uutgeseyt van sinen soen dien nauwelic ansien noch toespreken en woude. Ende als die ionge here Adolf om dit lelicke feyts wille van alle man scentliken versproken worde ende bescaemt, toerde dit hem sere ende was opten hertoge gram dat overmits sine cloecheit ende behendicheit sijn vader hertoge Aernt uuter vangenissen gecomen was.

Ende merckende dat die poorten vander stede om sinen twille scarpelic bewaert ende gesloten werden, sprac hi al heimelic tot sine ridderscap: "Ic sorge dat ic bin geraect, daer ic lanc sal moeten bliven. Ic woude wel dat ghi alle waert int lant van Ghelre." Ende aldus sijn si een deels weder thuys gereden, mer hi bleef dair mit een weinich ghesins ende familie. Ende corts dair na heeft hi hem toe gemaect als een arm man ende bedelaer, ende is secretelic al dwalende gecomen tot in die stede van Namen ende terstont werden hem tot vele eynden ende plaetsen reysigers na gesonden om te soeken.

Ende des smargens vroe als hi die Mase overscepen soude om snelliken int lant van Ghelre te trecken, quamen den castelein van Namen brieven vanden prince om naerstelic te ondersoeken ende te vernemen vanden iongen here van Ghelre ende ghinc tersont alle die herbergen vander stat doersien, mer hi en vants niet. Ende comende des smarghens op die Mase was hi verspijt ende ghekennet ende nam hem eerlicken ende betameliken mit hem opt slot tot Namen. Ende van daen deden dye hertoge brengen opt slot tot Cortrijc ende dair bleef hi tot des hertogen doot toe gevangen sitten.

Ende hertoge Kaerle als een milt ende eerlic prince scencte hertoge Aernt van Ghelre vele scone costlike gouden ende silveren vaten ende hi leende hem een grote somme van penningen, daer hi hem mede versien soude van familie ende zoudenyers om te recupereren ende te vercrigen sine heerlicheyt ende lande van Gelre. Daer en boven sant die hertoge van Bourgondien notabele ende solemne ambassaten mit brieven begerende ende biddende allenedelen ende steden des landts van Ghelre dat si om Goeds willen ende dye sine horen

eygenen ende warachtigen heren ende heryoge van Gelre dus lange onrechtelic gevangen geweest, ontfangen ende kennen wilden hertoge van Ghelre te wesen. Mer sine vianden ende adversanten bleven aal even hart ende stijf in haer boesheyte.

Waer om dat inden iare M.CCCC.LXXI. na Paesschen nam hertoge Aernt oerlof anden hertoge van Bourgondyen ende dancte hem uitermaten sere ende reysde int lant van Ghelre; ende quam tot in die stede vanden Grave die hem als een hertoge ende here mit groter eren ende vrientscappen ontfingen. Mer here Jan van Donck, ridder, ende Claes van Haestein, casteleinen vanden castele vanden Grave, mit horen adherenten resisteerden ende wederstonden den hertoge crachteliken mit bussen ende vierighe stralen, schietende in die stede. Dien bedreven niet oft luttel om dat si so vromeliken van des hertogen volc ende poorters vander stede wederstaen worden.

Ten lesten dede die hertoge bestormen den groten toerne staende een luttel vanden slote, daer vele Ghelressen zoudenieren op waren, die den poorters vele schaden mit schyeten ende werpen van stenen deden. Ende op Sinte Pieters ende Pouwelsavont[29 juni] wert die toerne crachtelick ende stormenderhandt ghewonnen ende daer wertter IIII. of gherecht mitten swaerde ende op rader gheleyt, tot ontsich vanden anderen borchsaten. Dit siende gaven si dat casteel op behouden haer lijf.

Ende corts hier na wert die hertoghe ontfanghen in die stede van Remonde ende van Ghelre. Mer dye andere steden doer informacie ende ingheven der stede van Nimmaghen en wouden hem in geenre manieren ontfangen. Waer om dat si coren in die stede des iongen here van Ghelres een anderen voecht ende momber des lants als grave Vincent van Moers. Ende quam int lant van Ghelre ende regeerde dat uten name des iongen heren Adolfs van Ghelre. Ende aldus was dair int lant lange tijt oerloge ende twedracht.

Hoe coninc Eduwaert weder mit machte tconincrijc van Engelant conquesteerde ende geweldich coninc wert. Dat XXXVI. [capitel]

[330v] Hier voer heb ic ghescreven hoe dat doer conspiracie des graefs van Wervick coninc Eduwaert uut sinen rijke verdreven ende versteken was ende haddeconinc Henric weder in die crone gebrocht ende coninc gemaect. So lach op dese tijt coninc Eduwaert noch verdreven in des Gravenhage in Hollant ende hilt vast heimeliken raet mit sinen heren ende ande vrienden, hoe hi best mit machte in dye crone van Engelant comen mochte. Waer om dat hi heimelike boden gesonden heeft an sommige sine vrienden die hij noch in Engelant hadde, om raet ende

hulp weder in die crone te comen. So heeft hem die hertoge van Noorthummerlant secretelic doen weten dat coninc Henric in vele plaetsen ende steden van Engelant voer enen coninc noch niet ontfangen en was. Aldus woude hij comen mit machte in Engelant, hi woude sijnre verwachten ende mit sine vrienden assistencie ende bystant doen tegen coninc Henric ende den grave van Wervick mit horen adherenten.

Dwelck vernemende coninc Eduwaert mit sine heren ende fautores waren sere van deser mare verblijt, ende is gereyst tot sinen swager hertoge Kaerle van Bourgondien ende sine suster die hertochinne, die hem eerlic ende feestlic ontfingen, ende si deden hem groten scat van ghelden ende goeden ende reisde weder mit sinen broeder den hertoge van Cloucester in Zeelant. Sendende den grave van Scallien voer in Engelant om te exploreren ende naerstelic te ondersoeken alle die wegen vanden rijke ende om sine vrienden te aviseren dat si hem rede maecten als hi quame, dwelcke die grave gedaen heeft. Coninc Eduwaert dede vergaderen vele scepen ende mannen van oerloge ende cloeke soudenyers te paerde ende te voet uuten landen van Hollant, Zeelant, Brabant, Vlaenderen, Henegouwen ende uut anderen landen een grote menichte, ende is tot Vlissingen te scepe gegaen opten IX. dach van maert als hij XXI. weken uut Engelant verdreven hadde geweest, ende is mit enen geluckigen winde ghecomen in Engelant int graefscap van Noorthummerlant, ende sijn opt lant getreden. Ende daer wesende quamen ^u die heren sine vrienden ende maghen uuten hertoechdomme van Iorcke bi hem ende alle die vreemde luden uut Duytschen lande vielen bi hem, also dat hi een groot heer van volc vergaderde.

Dese mare comende voir den coninc Henric van Engelant ende den grave van Wervick waren sere beducht, wesende op die tijt inder stat van Londen, so ist geboert datdie grave van Wervick uuter stat van Londen getogen was om te vergaderen veel volcs van wapenen. Dit vernemende coninc Eduwaert is op een goet vast gheley inder stat van Londen mede gecomen. Ende als die grave van Wervick dit verhoerde, ontboet hi den burgeren van Londen dat si Eduwaert uut horen stat expelleren ende verdriven souden, of hi soude hem thonen hoer viant te wesen. Ende die burgeren deden dit Eduwaert, te weten, waer om dat Eduwaert uuter stat ghinc opten Paesch avont niet als voervluchtich, mer om sinen viant den grave te bevechten ende stelde sinen leger op een groot plein velt buten Londen.

Dit vernemende die grave van Wervick die wel die helfte meer volcs hadde dan Eduwaert quam des smargens vroe voir der sonnen opganc, hebbende in sijn geselschap sinen broeder Thomas Nevel, den aertsbisscop van Cantelberch, den hertoge van Zommerchet ende den hertoge van Excestre tegen Eduwaert ende sinen adherenten ende daer geviel enen bitteren bloedigen strijt, so datter mit allen veel an beyde syden verslagen worden ende bysonder an des

graven side van Wervick, ende Eduwaert mit sinen heren ende knechten vanden Duytschen nacye hadde victorie. In dese strijt bleven verslagen grave Ritsaert van Wervic mit sinen broeder Tomas Nevel here van Montaga, die aertsbisscop van Cantelberge mit meer andere vrome princen ende wapentuers. Daer worde gevangen die hertoge van Zommerchet ende wert onthoeft ende die hertoge Honfrijt van Excestre bleef leggen verborghen onder die doden ende aldus ontghinc shi den doot. Ende daer worden gevangen die biscop van Iorcke ende wert beroeft van sine bisdom, die biscop van Wincester, die biscop van Linalien, die biscop van sinte Dionijs, die biscop van Cestre, die grave van Oxenfoert, die sere gewont was mit meer^[331r] andere edelen ende onedelen.

Na deser victorien quam coninc Eduwaert binnen Londen ende ghinc in Sinte Pouwels kercke ende dancte God vander victorien, den welken die biscop van Londen mit alle den geestlicheit mit processien te moete ghinc ende die bisscop sanck die misse voer die coninc ende sine princen. Ende terstont dede coninc Eduwaert vangen den ouden coninc Henric ende deden vaste setten. Ende des graven lichaem van Wervic ende sijns broeders worden vanden bloede scoen gewas-scen ende dedese setten in Sinte Pouwels kerck, op dat se alle man sien souden ende in allen nacen des kerstenheits kondigen, dat hi verslagen ware, ende na IIII. dagen worden si mitten anderen princen ende heren lichamen begraven.

Op dese selve tijt quam mede in Engelant die prince van Waels coninc Henricx enige soen ende vernemende dese mare vergaerde groot volc van wapenen, om weder enen strijt te vechten tegen coninc Eduwaert ende daer geviel weder enen groten bitteren strijt, so dat coninc Eduwaert versloech selver mitter hant den iongen Eduwaert prince van Waels. Coninc Henric, verhorende den doot sijns enigen soens, was uutermaßen droevich ende starf corts daer na ende coninc Eduwaert dede sijn lichaem mit sijns soens lichaem den prince van Waels mit conincliker eren ende uuttaert begraven. Ende coninc Eduwaert sant sinen broeder den hertoge van Clocester ende verwan ende tonderbrochte alle des conincs adversanten ende vianden ende wert weder geweldich coninc van Engelant. Om dat here Ludewijc van Gruythusen stedehouder van Hollant desen coninc Eduwaert grotelic festeert ende geëret hadde als hi in desen landen van Hollant was, so gaf hem die coninc dat graefscap van Winconien.

Hoe dat hertoge Kaerle verraden of vergeven soude geweest hebben bi sinen broeder here Baldewijn. Dat XXXVII. [capitel.]

In dit selve iaer van LXXI. hertoge Kaerle, verhorende datter grote twist ende discorde op gestaen was tusschen den hertoge van Bourbon mitten here van Vangy ende den here van Bressy ter causen vanden payse te maken tusschen den coninc van Vrancrijc ende den hertoge van Bourgondien, so sant die hertoge sinen bottelgier heere Jan van Arzon ridder om dese princen sinen neve te verenigen ende dat gedaen sijnde quam hi byden coninc, dien vrientlic ontfinc. Ende die coninck verwerf an desen here Jan dat hi heren Baldewijn des hertogen bastert broeder inciteren ende vermanen soude om sinen broeder hertoghe Kaerle met wapenen oft feninen te doen sterven. Ende beloofde dese here Baldewijn te versien mit costlicke goeden ende renten. Here Baldewijn die eerst vanden coninc certificeert ende versekert woude wesenvanden voorseit goeden ende renten, sant al heimelic here Jan van Chassa ridder des hertogen stadigen camerling totten coninc van Francrijc, wesende op die tijt opt casteel tot Amboyse. Ende als hi alle sine saken mitten coninc wel ende secretelic ghetracteert hadde, keerde hi weder tot in die stede van Sint Oudemaers ende en dorst int hof van Bourgondien nyet weder comen want hi buten consent vanden hertoge bi den coninc greden was. Ende sant die brieven vander conspiracien ende verraderie ende brieven vanden compromisse ende assignacie vanden renten by enen leke man die niet lesen en conde an here Baldewijn die bastert van Bourgondien ende dese bode meende die brieven te geven here Baldewijn ende hi gafse here Anthonis die bastert van Bourgondien, ende als hij die gelesen hadde, verwonderde hem sere van deser conspiracie ende der renten assignacie ende ghinc van stonden an tot sinen broeder here Baldewijn ende thoende hem die brieven ende bat hem dat hi van stonden an wech uuten lande reisde, want hi die brieven den hertoge sinen broeder presenteren moste. Ende dese III. ridderen togen ter stont over biden coninc diese onthilt, ende here Anthonis die bastert thoende sinen broeder den hertoghe die brieven. Dye hertoge sant die copie van desen brieven doer alle sine landen datsi God voir hem bidden, loven ende dancken wilden van sulcker protectien ende voert bewaren wille voer alle infortunien ende misvallen.

Op een ander tijt geviel dier ghelijcken mede, want als die hertoge bereit was op te sitten om mit sinen volke van wapenen te vertrecken, quam een paedje tot hem^[331v] ende seyde: "Genadighe here, desen nacht voir leden was ic bi den paerden, heimelic slapende in die stalle, ende ic sach dat die paltrsenyer in die stalle quam, hebbende in sijn hant een clein vaetken ende besmeerde dair uut uwen sadel van u paert, mer waer om hi dat dede en weet ic niet." Ende als dat paert voer den hertoge gebrocht wert seide die hertoge: "Bereit dat paert V. oft VI. mael over

dat velt." Ende als hi een luttel gereden hadde, bevinc hem dat fenijn ende hi storte doot vanden paerde. Doen segende hem die prince, seggende: "En sal ic nimmermeer van desen verraders werden verlost, dat moet Gode gheclaechtsijn.

Vanden oerlogen tusschen den coninc van Vrancrijck ende hertoge Kaerle ende hoe hi Amyens belejde. Dat XXXVIII. capittel.

Als die edele vorst ende prince hertoge Kaerle certainlic ende sekerlic vernomen hadde, dat alle dese conspiracien verraderien ende bedriechlichen comende ende sprutende waren doer groten bedroch ende boesheit des coninc Lodewijcs van Francrijc, sant enen ambassaet tot Parijs totten coninc ende dede hem weten, dat hi alle die boosheden ende conspiracien die hi tegen hem op nam wel bekant waren, dat si uut hem ende niemant anders quamen. Die coninc dese brieven gehoert hebbende, dehonesteerde ende onteerde desen des princen ambassaet andoende hem vele scoffiericheden van slaen ende werpen ende nam doe op den hertoge mere scade ende hinder te doen, want hi vorderde seer mit bedroch ende loesheit in te nemen dat lant van Ponty, dat doe stond onder die dominacie des princen. Ende dit lant van Ponty hadde dese coninc Lodewijc wilen eer gegeven hertoge Kaerle in dien tiden als hertoge Phillips van Bourgondien hem weder brochte inder cronen van Vrancrijck, daer hi V. iaer lanc uut verdreven hadde geweest. Ende repeteerde ende eysschede nu dit lant weder te hebben, allegerende dat dye crone seer daer mede gecranct ende verachtert ware.

Als die hertoghe dit vernam, begeerde hi vander stede van Abbeville dat si sommige soudenyeren van sinen volcke innemen wouden om dye stede te bet bewaert te sine, mer si maecten den hertoge wijs dattet van genen node en ware, want si binnen cloeck genoeg waren ende oec wel bewaert van toornen, muren ende poorten. Die hertoghe, dit horende, wert toernich ende hadde suspicie dat si aliancie ende verbandt mitten coninc gemaect hadden, sant nder selver stede so nu C. knechten so CC., ten lesten eenen ridder met L. knechten, dat hi also dye stede machtich worde, datter die coninc nyet in comen en mochte. Die coninc maecte vrede ende verenichde hem mitten princen ende vorsten vander cronen, op dat hi te vryliker ende sonder sorge tegen den hertoge soude mogen oerlogen. Ende dede vergaderen een groot machtich heer ende sant die mit veel cappeteinen ende wonnen die stede van Sinte Quintijns in Viromandoy ende dye stede van Amyens soudent die stede van Doernic gaerne mede gewonnen hebben, mer die en cregen si niet. Die hertoge horende dat die van Amyens den Franchoyzen ingelaten hadden, wert mit allen gram ende vergaerde veel volcs van wapenen om die stede van Amyens te

belegghen, comende daer voer mit groter macht van volc ende stelde hem in een cloester dat buten die stede lach ende dat ander volc van wapenen dede hi logeren om die stede ende dede eenen groten walle maken om dat parck op dat sijn volc te bet bewaert soude wesen voer den Franchoyzen. Die coninc hadde oec een groot garnisoen doen leggen binnen der stede. Dese quamen dicwils uut ende scarmusten tegen dat butenheer dat si bi wilen veel min weder binnen quamen dan si uut gecomen waren. Ende hier en binnen vernam die coninc van Vrancrijc dat coninc Eduwaert weder in die croen van Engelant gecomen ende coninc Henric ghestorven, ende die prince van Waels sijn soen verslagen was, bestont om een pays ofte bestande te dencken. Ende daer wert weder in die meye bestant gemaect een iaer lang durende. Ende die hertoge toech weder in sinen landen als XV. weken voer die stede van Amyens gelegen hadde.

Hoe dat sommige zeerovers inden Hage gherecht ende op rader gheset worden. Dat XXXIX. capittel. [f.332r]

Omtrent paesschen in dit selfde iaer van LXXI. quamen een deel zeerovers geseylt die Mase in tusschen die stede vanden Briele ende TsGravensande ende ghingen binnen die stede vanden Briele in scine oft coopluden geweest hadden ende coften dair alle datsi in hoer scip behoeven mochten. Ten lesten worden si verspijt ende verkent dattet allegader zeerovers waren, ende die scout mitten rade vander stede dedense alle ghelijc vangen ende vast setten. Die ander die int schip gebleven waren, dit vernemende, togen hoer anckeren op ende zeylden die nacht langes den oever ende quamen des smargens inder dageraet voer Sceveningen. Dese scout vanden dorpe vernemende dattet zeerovers waren, riep alle die visschers te samen ende vielense an boort ende namense gevangen. Ende sant enen snellen bode inden Hage an denraet ende here Phillips van Wassener ridder op de tijt baeliu vander Hage, quam aldair ende brochtse alle gelijc gevangen inden Hage. Ende als si geexamineert waren, bevant men inder waerheit dattet alle zeerovers ende pyraten waren, waer om datsi ter iusticie geset ende allegader onthoeft worden ende op rader geset tusschen Sceveningen ende Eykendunen op die hoechste bergen ende dunen die daer lagen, op datmense over alle dye zee strange sien soude. Ende die raet van Hollant sonden Willem die bastert van Swieten procurour generael inden Briel mit veel volcs ende brochten alle die ander zeerovers inden Haghe ende worden mede gherecht ende op rader gheset bi den anderen op hoge dunen. Ende dese wasser omtrent vijftich, alle meest uut Oestlant gheboren.

Van enen gryseliken comeet ende van diversen oerloghen ende striden die hertoge Kaerle hadde tegen den coninc. Dat XL. capitel.

Inden iare M.CCCC.LXXII. omtrent sint Agnieten dach [21 jan.] openbaerde een groote gryselicke comeet staende int oest over die stat van Coellen ende horen start ghinc westwert ende omtrent sint Blasius [3 febr.] ghinc dye start staen westwert ende was somtijts wit somtijts vuerich. Ende stonden daer nae op vele oerloghen pestilencien ende dyer tijden.

Opten III. dach van mey int selve ier van LXXII. als dat bestant tusschen den coninc ende den hertoge expireert ende uut gegaen was, dwelc een ier geduert hadde, heeft die hertog weder groot volc vergadert om mit heercracht in Francrijc te trecken, want die overste princen ende heren vander cronen als hertoge Kaerle van Berri, hertoge Henric van Calabren ende hertoge Franchoy van Bertangen, hadden aliancie ende verbant mitten hertoge gemaect tegen den coninc, waer om die coninc sere gram was. Ende dochte hoe hij dese princen tonder doen mochte ende crencken ende alre meest toerndet hem van sinen broeder, waer om dat hi hem dede vergeven, navolgende die boosheyt van Caym die sinen broeder doot sloech. Die coninc Eduwaert van Engellant die een sonderlinc fautoer ende vrient was deser voorseit heren hadde den hertoge van Bertangen gesonnen te hulpe den grave van Scallien der coninghinnen broeder mit groot volc van wapenen ende archyers om tlant van Bertangen te bescermen.

Coninc Lodewijc, dit vernemende, maecte sijn reyse op Bertangen ende beleide sommige steden. Hi en wander geen, want die hertoge mitten sinen hem crachteliken wederstonden. Dit vernemende hertoge Kaerle is mit alle sine macht ende volc van wapenen mit vele archyers gereyst int conincrijc van Vrancrijc ende is gecomen in Viromandoys in die stede van Bray om over die rivieren vander Zomme te passeren ende heeft raet genomen mit sinen heren ende princen ende sijn dye Somme passeert ende quamen int lant van Zanter, daer een scoen abdie lach, omtrent III. milen vander stede van Nelen in Viromandoys ende begreep daer in sijn[332v] logijs ende die ander princen, heren ende cappeteinen maecten hoer parck omtrent die stede ende verwoesten dat lant mit roven ende branden mit allen seer. Die van Nelen, verstaende dat die hertoge die Somme passeert was, maecten hair stede starck ende hilden scarpe wake, ordinerende haer poorters op die muren, poorten end toornen ende wederstonden den prince vromelic.

Ten lesten worden si so vermoeyt dat si ghene macht meer en hadden te resisteren ende die stede weert gewonnen, verwoest ende gedestruert. Die sake waer om datse die prince dede destrueren was, want si den prince toe behoerde ende waren hem twemael of gegaen, makende

aliancie ende verbande mitten coninc. Dit vernemende die stede van Roy waren seer vervaert, verduchtende dat hem des ghelijken geboeren mochte. Waer om dat hem die conincstabel van Francrijc sende om die stede te bewaren III. capeteinen ende ridderen mit CC. paerden ende XIII.C. archyers ende als die hertoge dese stede began te naken dye opt einde vander Somme lach ende al eer si bestormt worden, begaven dese capeteinen die stede op in des princen handen, behouden hoer lijf ende goeden ende scheiden mit groter scanden van daen, passerende confuselic doer des princen heer ende parc.

Dese stede mit sinen volke beset hebbende, toech hi voer die stede van Mondidyer, die welke hi ydel ende leech staende vant, wantse alle uut gelopen waren ende sant doe sijn volck van wapenen doer dat lant rovende ende brandende, doende uutermaßen vele scaden. Die grave van Winconien, here van Gruythusen, was gesonnen mit groter macht te bewaren die stede van Abbevijl, dat hi die voer den Franchoyzen bescermen soude. Dair na bereide hem die prince te trecken veerder int lant ende beleide die stat van Beauvays ende dede die nacht ende dach bestormen, hoe wel si daer niet op versien en waren. Nochtans stelden si hem vromelic ter weer ende keerden die vianden vander stat, nochtans so wonnen si hem of die voer stadt. Ende in desen bestormen quamen binnen der stadt CC. Franchoyzen te paerde daer die burgers sere mede gestarct waren ende de van Parijs sonden hem noch III.C. paerden met vele archyers ende dier ghelijken die van Orliens sonden hem C. vaten gevolt mit alrehande artelrye van bussen bogen ende andere instrumenten, daer si hem sere mede beholpen.

Ende hadde dat grote heer an dye stat gevallen doen die voerstat gewonnen was, bi avonturen si souden die gewonnen hebben, mer si waren moede ende hadden wel III. uren lanc gestormt ende die ander quamen versch an. Aldus most des hertogen volc afterwärts wijken, ende op Sint Marien Magdalenen dach [22 juli] brac die hertoge op van sine belegge ende dede alle dat coern dat opten velde stont ende die dorpen verbarnen die hi in sinen wege vant. Dair na wan hi die stede van Poes ende dit alle dede die hertoge om den coninc te provoceren ende te verwrecken om enen strijt mit hem te vechten, mer die coninc duchte alle tijt verslagen ofte gevangen te worden, daer om en quam hij te velde niet ende lach op dese tijt in Bertangen hebbende wel L.M. gewapende, nochtans en bedreef hi daer niet ende om dat die hertoge den coninc te meer verwecken mochte tot striden so wan hi noch opter Zomme II. steden als Oe ende Sint Walrijcs. Dese II. steden en brande hi niet, mer hi dedese mit groote garnisoenen besetten om die strome vander rievieren te bewaren. Daer na toech die hertoge int lant van Normandien ende wan die stede van Nucesteel ende meer andere cleine stedekens ende sloten ende dede dat lant sere verwoesten ende destrueren. Ende daer wert veel volc doot geslagen ende wan noch

Lyhon, Sengar, Cleermont, Marle, Sanctonen ende verbrande noch wel II.M. dorpen al totter stat van Ruwaen toe.

Ende ter wilen dat hertoge Kaerle aldus int lant van Normandien lach, rovendeende brandende quam aldaer die hertoge van Clarence coninc Eduwaerts broeder van Engelant om te tracteren van sommige saken. Ende die expediert hebbende, reysde hi weder om in Engelant. Dair na sant die hertoge den grave van Winconien stathouder van Hollant in Engelant om mitten coninck te tracteren hoe men best dat lant van Normandien brengen soude mogen onder dye subiectie der cronen van Engelant. Die coninc ontfinc desen grave mit groter eren als een ambassaet van [333r] sulken machtigen prince ende mede om dat hi hem so grote vrientscap in Hollant bewesen hadde doen hi uut Engelant verdreven was ende maecte hem sijn swaertdrager. Binnen desen tiden besceide die coninc van Vrancrijc den hertoge van Bourgondien enen dach ende plaetse bi die stede van Diepen om enen strijt te vechten. Daer die hertoge quam opten benoemden dach mit uitgelesen wapentuers met alle sine macht ende verwachtte den coninc aldaer menigen tijt over den benoemden dach, mer die coninc en quam niet. Waerom dat die hertoge alle dat lant daer omtrent dede verbarnen ende destrueren.

Van vele oerlogen ende striden die oec op dese tijt op die zee gevielen tusschen den Franchoyzen ende Bourgongoens. Dat XLI. capitel.

Omtrent dese tijt dat dit oerloge duerde tusschen den coninc ende den hertoge, hadde die coninc geordineert ende doen maken vele scep en van oerlogen onder die welken dat een genoemt die calonne, wanttet dat grootste oerlochsscip was datmen ye gesien hadde ende waren alte samen wel versien van bussen ende andere instrumenten, mit veel volcs van wapenen ende zeylden alle die zeecusten langes in groter menichten. Ende was inden tiden dat die Hollanders ende Zeelanders ten harinc voeren. Ende hebben op eenre tijt gevangen genomen XVIII. Hollantse scep en die bereit waren ten harinc te varen. Ende namen dye stiermannen alleen gevangen ende senden die andere mitten busen weder te lande, eysschende voer elken gevangen stierman C. Francrijcse cron en van goude, sendende dese gevangen binnen Diepen ter tijt toe dat si van hoer vrienden gelost worden. Die oerlochsscep en quamen op een tijt geseilen omtrent die Hollantsce custen tusschen Noortwije ende Catwije daer si enigearme visschers vingen ende voidense ter zee wert in. Die gemeen haringbusen uut Hollant ende Zeelant die noch niet bereit en waren ten harinc te varen, dit vernemende, en quamen niet gaerne opter zee, waer om dat een groot rumoer ende murmuringe inden landen van Hollant ende Zeelant op gestaen is. So

hebben dan die Hollanders oec vele scepē van oerlogen toe gemaect om dese zeeroovers ende Franchoyſen vanden zee te verdriven. Ordinerende enen cappetein geheten here Pouwels, des heren Henricx vander Vere bastert ſoen, ende bereiden hem ende hoir scepē, verſiende van alle des hen noot was ende namen horen cours na deser colonne toe. Die colonne lach op dese tijt onder die custen van Scotlant ende als die cappetein vander colonne oversach die veelheit der Hollantscer scepē togen ſi hoer zeylen op ende weder na Francrijc ende die Hollantsce scepē togen na huys toe. Ende corts daer na werter weder een bestant gemaect durende totten XV. dach van aprilte naestcomende int iaer van LXXIII.

Van enen oploep dye binnen der stede van Zyricxzee was. Dat XLII. capitel.

Inden iare van LXXII. omtrent sint Bertelmeeusdach apostel [24 aug.] quamen binnen der stede van Zyricxzee here Jacob Jans ſoen van Middelburch geboren priester ende provisoer van tlant van Walchren ende rentmeester des heren Adolf van Ravenstein ende Michiel van Cattendijck baeliu van Zyricxzee ende van tlant van Scouwen in meninge den ingeseten vander stede te beswaren boven die oude gewoenten mit nieuwe opsetten van exchysen ende hilden raet mitten regenten vander stede op dat raethuys. Die gemeenten ende ingeseten dit vernemende maecten enen oploep ende rumoer tegen dese II. voorseit ende quamen gelopen mit pieken ende kusen ende sloegen dese II. als den provisoer ende baeliu ter doot ende worpen hoer lichamen te veinster uut inden dreck. Die scout, dit siende mitten scepēnen, waren sere beducht om mede geslagen te worden, werp sinen rechtroede van hem ende begeerde genade ende dier geliken vele vanden oversten vander stat maecten vrede ende aliancie mitter gemeenten. Die poorters namen die roede op ende ordinerden uutē ghildendye outste ende bequaemste om die stede te regeren. Ende alle dingen in goeden state te reformeren, ordinerende oec mede Jacob Pieterssoen Bettoen scout vander stede die over III. iaren te voren van hertoge Kaerle scout aldaer geordineert was geweest, om recht ende iusticie inder stede te doen, omdat hi vanden prince ende vanden [333v] volke sere bemint was.

Ende als de hertoge weder uut Francrijc gecomen was ende dit vernomen hadde, hoe wel die aggravacie ende beswaringhe vanden excysen op die stede ende ingeseten bi hem niet geordineert noch ingeset was, so was hi nochtans sere gram ende condempneerde die stede mitten viere ende swaerde destrueert te werden. Ende sant daer II. van sine princen ende heren als den here van Ravensteyn ende heere Anthonis dye bastert. Here Anthonis bleef binnen Middelburch leggen, ende die here van Ravensteyn toech binnen Zijricxzee ende gaf den

poorters payslicke ende vele scone woerden. Ende doe quam die bastert mede dair mit here Henric vander Vere mit veel geselschaps ende familie in groter mogentheit, ende deden naerstelic perscruteren ende ondersoecken die manier ende ordinancie vander oplope ende rumoer ende den poorteren wert geboden op die verboernissen vanden live dat niemant uut sinen huysse gaen soude. Ende aldus worden si al heimelic gevangen ende onthoefte die dye princepale van desen oplope ende rumoer geweest hadden. Ende daer lieper noch wel boven die CC. uuter stede die beducht waren dat hem mede des gelijcs geschien soude. Dese voorseit II. heren beloofden den poorters vander stede dat si bi den hertoge laboreren ende arbeiden souden om pays ende vrede op dat hoer stede niet gedestruuert en soude werden. Die hertoge heeft hem bereit te trecken na Zyricxzee. Dit vernemende die vander stede ghingen hem tegen alle die geestlike religioesen mannen ende vrouwen, alle die priesters ende klerken ende vast alle die ingeseten vander stede, mannen ende vrouwen, ionck ende out, begerende gracie ende ghenade van hore misdaet. Ende hi namse in sijnre genaden op condicien dat si sine dienres ende zoudenyeren in hoer stede onthouden souden. Ende daer en tusschen soude hi die sentencie des doots daer si in condempneert waren mytigeren ende sachten in een andere maniere van satisfactie ende voldoinge. Ende dit gesciet wesende quam hi in Hollant mitten heren Reynolt van Bredenroede die inder vangnisse gelegen hadde ende visiteerde die steden van Hollant als Delft, Hage, Leiden, Haerlem, Amsterdam, Goude ende Dordrecht. Ende quam weder binnen Zijricxzee. Doen gaf hi sine sentencie vander misdaet ende nam allene die doeren vander poorten ende nam mit hem in Vlaenderen sommige vanden rijcksten ende besten vander stede tot een onderpant ter tijt toe dat si hem betameliken voldoen hadden vander misdaet voorseit. Ende liet daer noch leggen een cappetein genoemt Baernt van Ramste uut Swaven mit een garnisoen van gewapende.

Hoe dat here Jan van Chimay banroetze ghecreëert ende ghemaect worde grave van Chimay. Dat XLIII. [capitel.]

Als die hertoge van Bourgondien weder in Vlaenderen gecomen was, heeft hi int beghinsel vanden iare van M.CCCC.LXXIII. een groot hof geordineert om den edelen here Jan van Chimay banroetse te creëren ende maken een grave. Ende als alle ding inder stede van Brugge daer toe dienende bereit was, quam die hertoge mit groter staet van princen, heren, banroetsen om dit werck te festeren. Inden eersten here Jan grave van Marle des gravensoen van Simpol. Daer na here Anthonis die bastert grave van Steenberghen, welke graefscap hem sijn

broeder hertoge Kaerle onlanxs te voren gegeven hadde. Daer an volchde here Henrick vander Vere, grave van Grotevelt in Champangen ende na hem quam here Wolfert sijn soen grave van Bocham, welc graefscap ghelegen is int conincric van Scotlant ende hem te huwelic gegeven was vanden coninc mit sine dochter die dese here Wolfert ghetrouwt hadde tot sinen gheechten wive. Ende dese IIII. ghingen bereyt mit hoer lange sanguine bonte mantelen, mit hoer bonte bonetten als graven plagen te doen ende tusschen desen ghinc here Jan van Chimay banroetse. Ende daer an quam de hertoge mit uutgenomen excellentheit ende costlicheit van precieusen ghewapende ende andere chyreheden van goude, silver ende costlike precieuse gesteenten, dat sijn bonet scheen vol sterren te staen. Ende die heren geseten wesende elck na sinen staet wert daer een costlike ende notabele relatie ghedaen van meester Willem Hughenet, ridder ende doctoer in beyden rechten, des her[334r]togen cancellier een uutnemende wel sprekende ende gheleert expert man, dwelc te lang te vertellen waer. Dese oracie geëint wesende wert die here van Chimay voer den hertoge ghebrocht in schine ende bereit wesende als een grave ende vallende op sijn knyen ende responderende opt ghene dat hem gevraecht wert, gaf hem die hertoge een cusse voer den mont ende ghinc weder sitten tusschen den IIII. graven voorseit int middel ende als die cancellier des hertogen mogentheit liberaliteit ende edelheit een luttel commendeert hadde stonden si alle ghelijc op ende ghingen ter maeltijt ende naden eten worden daer vele tornoyen ende steeckspelen mit andere ridderlike oeffeningen mit groter triumphen ende feesten alle den dach doere gehouden.

Hoe hertoge Aernt van Ghelre oflivich worde ende hoe hi dat lant vercoft hadde den hertogen van Bourgondien. Dat XLIIII. [capitel.]

Int iaer M.CCCC.LXXIII. op Sint Mathijsavont apostel[23 febr.] starf binnen der stede vanden Grave hertoge Aernt van Gelre, als hi wat bet dan II. iaren uuter vangenissen sijns soens gheweest hadde, ende wert mit groter eren begraven inder selver stede vander Grave. Hertoge Aernt overmits grote gebreclicheit ende penurie, ende dat hem die steden vanden lande van Ghelre voer horen here ende hertoge niet weder ontfangen wouden ende hem versmaden, so vercoft hi hertoge Kaerle van Bourgondien dat hertoechdom van Ghelre ende dat graefscap van Zutphen op Onser Liever Vrouwen Avont geboertenisse[7 sept.] int iaer M.CCCC.LXXII. in tegenwoerdicheyt hertoge Jans van Cleve ende here Willem van Egmont sinen broeder om die somme van XCII.M. gouden rijnsche gulden eens ende om sekere renten X. iaer lanc ghedurende. Ende als hertoge Kaerle vernam dat hi doot was, began te aspireren ende te haken

na dat hertoechdom. Die grave Vincent van Moers, die tot desen dagen toe als momber ende voecht dat lant regeert hadde, vernemende des hertogen meninge, begaf tlant van Ghelre ende toech binnen die stat van Colen ende en dorst in sijn eygen lant van Moerse niet bliven, want hi des hertogen mogentheit ontsach, ende dat hi geen macht en hadde hem te resisteren ende wederstaen. Die overste banroetsen, heren, riddersen ende alle die ghemene steden des lants deden grote instancien ende versoecken an hertoge Kaerle om te hebben heren Adolf horen here tot enen hertoge ende prince vanden lande, mer alle hoir bidden ende supplicacien en mochten niet baten, want hij moste penitencie doen voir dat hi sinen vader VI. iaer lanc gevangen gehouden hadde boven recht ende reden, want die paeus van Romen ende die keyser hem bevolen hadden desen iongen here Adolf gevangen te houden int casteel van Cortrijc; nochtans wert hem betamelike eerlicke diensticheit van edelen wel geboren mannen gedaen ende bewesen. Uut desen rees een groot rumoer ende murmuracie int lant van Ghelre.

Hoe dat hertoge Kaerle een feestliken hof hilt mit sinen broeders ende heren vander oerden des Gulden Vlies of Toyson. Dat XLV. [capitel.]

Op dese tijt als inden iare M.CCCC.LXXIII. omtrent mey dach quam hertoge Kaerle mit groter feesten ende triumphen binnen die stede van Valenchijn in Henegouwen om aldaer te houden die feeste vanden ordenen des Gulden Vlies of Toyson. In deser feeste ende solenniteyte quamen meest alle die heren vander ordene, die ic hier noemen sal niet na hoer coemste ende hoge geboerte, mer nadat si inder ordenen geweest ende gecomen waren ende eerst vanden ioncsten angaende, als here Lodewijc van Chattegyon, die heere van Clissi, here Jacob van Luxenburch, here Adolf van Ravenstein, here Phillips van Crevekoer, here Anthonis die bastert des hertogen broeder, here Lodewijc van Gruythusen grave van Winconien stathouder van Hollant here Jan van Lannoy, wilen stathouder van Hollant ende tegen den hertoge weder versoent was, here Reynolt van Bredenroede, die graef van Rouchi, here Jan van Croy, here Simon van Lalleing, here van Montingy. Dese XII. voorseit waren der self in persoen.

Nu waren dair enige absent als Alfons coninc van Arregongen, coninc Eduwert van Engelant, hertoge Jan van Alleson, here Lebeen van Lannoy, here van Molenbays, here Jan van Melin, here van Auvijng, here Dibbalt van Nucasteel here van Montange, dhere van Auxi, here Henric vander[334v] Vere, grave van Grotevelt, hertoge Jan van Cleve grave vander Marck. Nu warenaer sommige uuter oerden gestorven als die graef van Garny, die here van Cricky, here Antonis van Croy, here van Persi ende Renth, here Franc van Borselen graef van Oestervant,

here Dibbolt van Nucasteel, here Jacob van Bourbon. Ende in deser heren stede ordineerde ende gaf die ordene die hertoge desen na bescreven heren als grave Engbert van Nassouwen, here van Breda, grave Jan van Marle des graven soen van Simpol, grave Gwye van Megen, here van Hombercourt, grave Jan van Chimay, here Jan van Ruppenbre here van Bevers, here Phillips van Zavoyen.

Mer here Adolf van Gelre en was hier nyet in deser feeste want hi gevangen bliven moste int slot tot Cortrijc. Ende dair wert veel getracteert ende gesloten, onder andere dat hi sijn leven dagen lanc gevangen soude bliven, om dat hi als een rebel ende ongehoersaem sone tegen sinen eygen vader ende here op gestaen hadde, ende sinen vader gevangen gehouden hadde, ende oec mede om dat hi sinen vader beroeft ende benomen hadde dat hem niet toe en behoerde als dat hertoechdom van Gelre. Ende also die hertoge van Bourgondien dat hertoechdom van Ghelre van hertoge Aernt voorseit bi sinen levenden live gecoft hadde, so wert daer geconcludeert ende gesloten dat hi dat conquereren ende mitten swaerde winnen soude indien si hem niet goet willichlick en gaven onder sine subiectie.

Vanden oerloghe die hertoge Kaerle hadde tegen den Ghelressen. Dat XLVI. capitel.

Dese voorseit feeste ende triumphie vanden Toyson geeynt wesende, sant hertoghe Kaerle na den doot hertoge Aernts van Ghelre sine brieven ende mandamenten in allen steden des lants van Ghelre beteykenende dat hi ware een warachtich hertoge van Ghelre, om dat hertoge Aernt hem dat lant goetwillichlic ende vry vercoft hadde bi sine openen besegelde brieven, waer om dat hi begeerde vanden selven steden accepteert ende ontfangen te worden als een recht hertogen van Gelre. Oft dat si den genen hulden ende ontfangen soudien die hi daer in sinen stede ende name senden soudien ende en wouden si dat niet, so woude hi dat mit heercracht comen bedwingen ende brengen tot sijnre subiectie. Die Gelressen dit horende meenden dat hi geraest haddewant twaer eer mogelic den hemel te vallen ende d'aerde te versincken dan hi tlant van Ghelre winnen soude. Ende sittende in die tavernen riepen al scimpende: "Laet hi comen mit sine p'iccaerden ende mitten Hollanderen, wi sullense te degen expedieren." Want si waren te samen gesloten, dat si hem liever int velt hadden doot te vechten, dan hem te geven onder des hertogen subiectie ende onderdanicheit. Waer om dat die hertoge geporret heeft in die meye naent, vertreckende van Valencijn ende quam tot in die stede van Maestricht, ende vergaerde daer een uutmateren groten hoop van volc van wapenen, alle uitgelesen campvechters. Die hertoge daer wesende ontboet bi hem te comen die van Remonde, die vanden lande van Cuyk ende van

Kessel. Dese beloofden hem mit vrientscappen te ontfangen, gesien die copien autentijck vanden brieven des coops.

Ende als die andere steden staende bleven in hore opinie ende hem niet ontfangen en wouden, deelde ende sceide hi sijn heer in vele battaelgen, ende alre meest int graefscap van Moers om te compelleren ende te dwingen tot sijnre obediencie. Van welken bataelgen die princepale cappeteinen waren die hertoge selver, hertoge Jan van Cleve, here Anthonis die bastert, here Adolf van Ravenstein, here Henric van Parwijs, here Willem van Egmont mit sijn III. sonen als here Jan van Egmont, here Freric van Yselstein ende ioncker Willem ende here Gherrit van Culenburch. Ende hier na als des woensdages na Pijnster gaven hem vele steden op in des hertogen handen ende genaden als Born, Sitters, Zuchteren ende Echt. Dese steden besat die grave van Moers, wantse sijn vader wilen eer beleent hadde van hertoge Reinolt van Ghelre, mer als dit oerloge gesoent was, so ontfinc des graven soen van Moers dat graefscap van Moers van hertoge Kaerle te leen ende noch hadden des hertoghen volck belegen dat starcke slot van Bruckom, toe behorende den grave van Moers, mer die borchsaten[335r]^v gaven hem op in sgraven genade. Daer nae besaten si dat onverwinlicke casteel van Montfoort ende als si daer een wijl tijts voer gelegen hadden ende mit grote bussen ende serpentinen sere gequest ende destrueert hadden, begeerden die burchsaten bestant een corte wile ende beryeden hemende gavent mede op behouden hoer lijf ende goet in des hertogen handen. Ende op dit casteel waren LXXX. vrome mannen vanden welken XL.??? den prince hoer oervede deden ende dander lietmen veylich passeren doir dat heer daer si wouden. Dit geschiede op die octave van pijnster ende hier en binnen wert heere Willem van Egmont in des princen stede ende name tot Remonde gehult, ende des dijnxdages daer na quam die hertoge selver in persoen ende wert mit groter eren ende triumphen vanden poorters van Remonde in gehaelt ende hulden ende ontfingen hem voer enen hertoge van Gelre ende des gheliken deden die vanden lande van Cuyk ende van Kessel.

Hoe dat die stede van Venlo belegen ende gewonnen wert. Dat XLVII. capitel.

Des anderen dages porrede hem die hertoge mit al sijn heer ende quam die Mase neder ende beleyde mit groter heercracht dye stede van Venlo. Dit was een vaste stede ende starc leggende op die Mase, wel beset mit liden van wapenen, hebbende vele cloeke ende vrome poorters ende waren van als wel versien des hem van node inden belegge wesen mochte. Ende hadden die poorten, muren ende toornen wel beset ende bewaert mit bolwercken ende wijchusen. Ende als dat heer hem gordineert hadden, bestonden si mit groten bussen ende hoofd stucken

ende met andere instrumenten so vreeslijken in die stede te schieten ende te werpen datter vele binnen gequest ende doot gescoten worden. Die poorters ende die zoudenyeren stelden hem vromelic ter weer, ende keerden die vianden mit groter macht van die muren, mer die prince en ruste niet dach noch nacht mit swaren assaulte ende stormen die stede an te vechten, waer om dat die poorters seer beanxst worden want si dicwils gehoert ende vernomen hadden, hoe dat ander starcke ende mogende steden tegen hem niet gehouden en hadden, waer om dat si te rade worden ende gaven hem op in des hertogen handen behouden hoer lijf ende goet.

Ende alle dat volc quam binnen der stede ende des smanendages na des Heiligen Sacraments dach [20 juni 1473] quam die hertoge in persone binnen gaende inder kercken ende dede daer sijn gebet. Als hi weder uuter kercken quam, dede hi een gebot gaen dat alle die poorters ende ingeseten vander stede comen mosten opdie verboernis van lijf ende goet voer dat stedehuys ende daer en binnen reet hi selver langes die muren, bescouwende dye stat ende hoe si bewaert was mit wallen, bussen ende strijtber instrumenten ende tverwonderde hem dat si sulken vasten stede ende wel versien van artelrye soe gheringe op gegeven hadden. Die hertoge quam weder ter plaetsen daer dye poorters al vresende hem verbeiden, want si niet en wisten wat hi noch doen wilde, om dat hij so vele steden ende sloten gedestruuert ende verwoest hadde. Ende merckende dat die poorters seere beanxst ende bevreesst waren, en sprac hi hem niet scarpeliken mer sachteliken toe, ende als hi een lange relacie voer hem luden gedaen hadde, gaf hij hem weder haer lijf ende goet mit allen besittingen, uutgheseit II. die hem veel spijs ende iniurie gedaen hadden, die hi in die selve stede onthoefden dede. Ende alle die zoudeniers die hi bevant te wesen uut sinen landen ende provincien dede hi te samen binden ende inde Mase verdrencken. Ende also die poorters den hertoge tegen hem bevonden minlic ende goedertieren te wesen, so hebben si hem goetwillichlic gehult ende ontfangen voer enen here ende hertoge van Gelre.

Hoe dat die stede van Goch ghecregen wert. Dat XLVIII. capitel.

Als die hertoge binnen der stede van Venlo gecomen was, so lach op deser selver tijt een capitein binnen der stede van Venlo, genoemt Mathijs van Kessel. Dese viel over die muren ende quam gelopen binnen der stede van Goch. Op die tijt lagen binnen Goch CC. gewapent van Nyemagen ende CC. van Zutphen mit een vroem, cloec cappitein genoemt here Reyer van Broechusen ende als si alle gader hoerden van desen capitein Matijs[335v] van Kessel die victorien ende fame vanden hertoge, waren sere beducht hoe wel si vrome cloeke mannen ter wapenen waren. Binnen desen tiden datmen voer Venloe lach quam hertoge Jan van Cleve mit

groter macht voer Goch ende bestormde die stede tot veel einden, ende also die ingheseten van Goch ende zoudenieren hem vromelic weerden ende keerden den Cleefsen buten hoer stede, so stont die hertoge of ende reet weder na Cleef toe. Als dese Mathijs van Kessel binnen Goch quam ende verbootscapte dat die hertoge binnen Venloe gecomen was,so ghingen die soudenyers ende alle die vreemde knechten toe tegen den nacht inden avont ende bereiden alle die bussen mit hoer cameran ende stenen an die vesten, ende maecten alle gereetscap om den hertoge te wederstaen, ende ghingen eten ende slapen ende bevalen die poorters die nachtwake. Ende des smargens als si weder quamen vonden si alle die cameran ende cloten vanden bussen wech gedragen wesende ende verstroyt. Dit gerucht doer die stede gaende togen terstont die burgemeesters vander stede na die stede van Cleve totten hertogen van Cleve. Here Reyer van Bruechusen mitten anderen dit vernemende meenden verraden te wesen, ruymden snelliken die stede ende ghingen na Niemagen, latende die stede van Goch^w sonder hoede, beducht wesende dat hem des hertogen heer overvallen mochte.

Hier en binnen dat die oversten van Goch bi den hertoge waren ende hi hem riet dat si den hertoge van Bourgondien in laten ende ontfangen souden, so quam here Anthonis die bastert graef van Steenbergem gereden mit X.M. gewapende, begerende die stede op gedaen te worden tot behoef des hertoechs van Bourgondien ende als hem niemant en antwoerde, sant hi enen heraut binnen der stede begerende dat die regenten ende raden vander stede op g'love bi hem comen souden, belovende alle dinc tot enen goeden einde te brengen. Ende also alle d'overste vander stede absent ende niet inder stede en waren, so ghinc de secretarius mit een vanden outsten vander stede totten graef van Steenbergem ende weinich spraec gehat hebbende, senden si terstont enen bode totten oversten ende comende maecten si een tractaet mitten grave ende brochten hem inder stede. Ende des dages dair an quam die hertoge selver in persone ende wert minlic ontfangen ende gehult voer enen hertoge van Ghelre ende van daen toech hi binnen Cleef tot sinen neve den hertoge van Cleve.

Hier na quamen vele vanden oversten vanden steden des lants van Ghelre ende gaven hem op in des hertogen handen, op condicien, waert sake dat hi die van Nyemagen verwonne, so souden si als dan mede verwonnen wesen. Ende doen geliken die van Nyemagen deden ende en dede hi des niet, so souden si van dien ongehouden wesen, want si allegader groot betrouwen hadden op dye van Niemagen, om dattet een vaste ende starcke stede was, ende dat si wel beset ende versien was van vele cloekeende vrome knechten ende die hertoge admitteerde haer begeerten. Die steden van desen waren Stralen, Nustat, Ghelre, Grave, Wachtendonck, Tiel, Bommel, Arkelens, Bueren ende Lendt ende dye ander steden als Nyemaghen, Zutphen, Aernhem, Doesburch mit horen adherenten, steden ende sloten bleven in horen ouden staet,

verbindende hem mit malcanderen tegen den hertoge ende onder allen anderen steden was die stede van Niemagen die overste ende princepaelste vander rebelheit ende conspiracie tegen den hertoge, waer om datse dye hertoge alre eerst bestormen woude.

Hoe dat hertoge Kaerle beleide ende bestormde die stede van Nyemagen ende hoese op gegeven wert. Dat XLIX. [capitel.]

Die van Niemagen waren die princepaelste ende oversten gheweest van desen oerloghe, want si den ouden hertoge horen here versmaet, verdreven ende helpen vangen hadden ende hadden den iongen here Adolf daer toe inciteert ende verwrect om tegen sinen vader te rebelleren ende op te staen ende hem gevangen te houden, waer om dat si nu mede die eerste ende oversten waren tegen den hertoge te rebelleren ende te wederstaen, so hebben si een mandament ende ghebot laten gaen, dat alle dye vrouwen, maechden, nonnen, susteren, oude, ionge kinderen ende siecke luden, die uuter stede gaen wilden mit alle hoer goeden ende huysraet horen vrien wille hadden[336r] bleven, nyet hinderlic noch vervaert maken souden. So sijnder dan vele uter stede gegaen. So namen si den iongen here Kaerle van Ghelre hertoge Adolfs soen die gevangen lach, out wesende acht iaren, ende deden hem maken harnas na sinen live mit eenen stalen boge in sijn hant ende setten op een clein paerdeken ende deden soe riden doer die stede ende an die muren, om den poorters ende knechten enen moet te geven die stede te bescermen tegen dat grote heer.

Nu so was die stede van Nyemagen een utermaten starcke vaste stede mit hoge dicke muren ende toornen, mit wijckhuysen wel beset, ende mit brede diepe graven om begraven ende bewaert, datmer niet lichtelic an comen en mochten. Ende hadden binnen der stede wel CCCC. vrome knechten ende zoudeniers daer capetein ende hoeftman of was here Reyer van Bruechusen ridder, des heren Reinolts suster soen van Bredenroede. Die hertoge heeft hembereit om die stede te beleggen, hebbende op de tijt bi hem een legaet des stoels van Romem, ende des keisers ambassiaet, ende quam mit groter cracht ende mogentheit des dages na Onser Vrouwen Dach Visitacie[3 juli] voer dye stede ende beleyde die ront omme mit een ontallic volck. Die hertoge Jan van Cleve hadde sine tenten ende pauwelionen o geslagen over die riviere der Wale neffens die stede over int dorp van Lent. Ende als si sagen dat grote ende ontallike heer comen gereden om Lent^x ende omme hoer stede verwonderden si sere van die grote menichte ende wel getuychde ende gewapende mannen. Als si alle haer legers ende parck geordineert ende gestelt hadden, beval die hertoge datmen die stede anstormen ende bevechten soude. So wert dan die stede angestormt mit so vreesliken gelude van bussen ende anderen instrumenten dach ende

nacht, dattet alle vervaert wert dat inder stede was. Die muren, poorten ende toornen worden of ende ter neder gescoten, so dat si hem nauwelic binnen der stede bergen mochten. Oec hadden si die grote nyewe poorte al so sere gequetst mit scieten, ende werpen van stenen, dat sijt daer binnen niet onthouden en dorsten ende liepen alle op die mueren om den vianden of te keren. Ende die ionge mannen weerden ende hadden hem vromelic tegen hoer vianden van buten.

Indes hertogen heer waren V.C. Engelssce archyers uitgelesen vrome mannen, die hem die coninc te dienste ghesonnen hadde. Dese waren crachtelic gecomen op die muren ende toornen vander stede, ende stormden ende vochten so vreselicken, dat die poorters tegen horen wille die muren begeven mosten ende hadden hem die Bourgongoens na gevolcht als si beloeft hadden, si souden sonder twifel die stede met machte gewonnen hebben. Die van binnen weerden hem so vromelic mit scieten werpen ende slaen, datter vele van desen Engelschen doot bleven, ende worden crachtelic van die muren ende poorten gedreven ende gekeert ende staken der Engelsscer wimpelen ter poorten ende toornen uut, die si int bestormen daer gelaten hadden, ende die fame was int heer datter IX.M. vrome knechten ende soudenyers inder stede waren, mer dat en was niet, wantter boven CCCC. niet en was. Ende als die hertoge omtrent IIII. weken voir die stede gelegenhadde ende mercten dat si tegen des hertogen mogentheit niet hebben en mochten, voeren si over die Wale totten hertoge van Cleve ende baden hem dat hi hem luden enen vasten pays ende vrede mit sinen neve den hertoge verwerven woude, si wouden hem gaerne op geven in sijnre genaden handen ende hulden ende ontfanghen hem (behouden hoer privilegien vryheden ende hantvesten) tot enen here ende hertoge van Ghelre.

Ende hertoge Jan van Cleve toech by sinen neve den hertoge ende impetreerde ende verwerf hem enen vasten pays ende vrede op condicien, als dat die burgeren souden uut comen bloets hoefs ende bervaets voer des hertogen tente ende bidden hem om ghenade ende souden hem geven een sekere taxst ende somme van penningen sine costen dye hi inden belegge gedaen hadde. Daer en boven souden oec comen alle dye vreemde knechten, ende zoudenyeren voer des hertoghen tente, ende vallen op hoerre knyen ende bidden om gracie ende souden alle hoer wapen voer den prince neder leggen.[336v] Ende alle die vreemde knechten anderen landen ende provincien lietmen veilich uutten landen gaen, hebbende in die handt een wit stocxken. Op Sinte Jacobs avont [24 juli] quam die hertoge in die stede ende wert mit groter blijscap vanden poorters ontfangen ende gehult voer enen here ende hertoge van Ghelre.

Dit gedaen sijnde worden hem gepresenteert de II. ionge kinderen des hertogen Adolfs van Ghelre die gevangen sat, als ioncheer Kaerl ende ioncfrouwe Philippe, wiens moeder was des hertogen dochter van Bourbon. Aldus waren deser II. kinderen moeder ende vrouwe Marien moeder, hertoge Kaerls van Bourgondien huysvrouwe, II. ghesusteren. Ende die hertoge custese

ende santse eerliken te Ghent tot sinen huysvrouwe op te voeden ende te bewaren. Ende als die hertoge gehult was, geboerdet datter een wijf sat opter straten ende vercofte den vreemden luden vitaelge. Tso wasser een Wael die hoir na horen eyschen niet betalen en woude ende onthiltet hoer mit fortsen ende ghinc wech. Die hertoge dit vernemende deden terstont vangen ende hangen an enen galge binnen der stede gemaect tot enen ontsich ende vrese van andeen rybalden ende truwanten. Ende mits deser huldinge ende ontfangen ghingen hem alle dander steden in handen als voergheseit is, die hem op condicien gegeven hadden ende in handen gegaen waren.

Hoe dat hertoge Kaerle die andere steden des lants van Ghelre onder sine subjectye ende onderdanicheit creech. Dat L. [capitel.]

Na desen vertoech die hertoge mit alle sijn heer ende quam omtrent dat huys te Lobet daer die Rijn ende Wale van malcanderen gedeilt worden ende quam opten berch van Elthen int cloester dair hi sine tenten ende pauwelioenen neder sloech. Ende dair leggende quamen bi hem die gedeputeerde uuten steden van Zutphen ende van Aernhem mit meer andere steden des lants van Ghelres. Dair wert gesloten ende geconcludeert in des princen rade dat si den hertoge rustelic ende vredelic ontfangen souden voer horen here ende hertoge behouden alle hoer privilegien vryheden ende hantvesten mit meer andere condicien. Ende opten III. dach van Oest wert die hertoge mit groter eren tot Zutphen in die stede gehaelt ende hulden ende ontfangen hem voer enen hertoge van Ghelre ende graef van Zutphen. Inder stede van Zutphen wesende quamen die gedeputeerden vanden Overyselsscen steden als Campen, Swolle ende Deventer ende verenichden hem metten hertoge, want hi op dese steden vertoernt was om dat si mitten Gelressen hem verbonden hadden tegen hem. Op dese selver tijt brocht hi oec tot sijnre onderdanicheit here Oswalt van Oldenburch wiens heerlicheit geleghen was tusscen Zutphen ende Emmeric. Ende die hertoge dede vergaderen alle der ingesetene poorters van Zutphen harnas ende strijtber instrumenten ende alle hoir artelrye op ene plaetse ende gaf die sine zoudenieren die hi daer liet om die stede te bewaren. Ende van daen toech hi in die stede van Aernhem ende wert daer mede als hertoge van Ghelre gehult ende ontfangen. Doen quamen alle die ander steden des lants van Ghelre als Harderwijk, Grol, Dothecom, Hattem, Elburch, Doesburch ende andere steden ende hulden hem mede als enen here ende hertoge van Gelre. Ende aldus wort hi mit groten arbeide ende mogenissen hertoge van Gelre ende grave van Zutphen. Ende hi sette in allen steden ende sloten vrome cloeke capeteinen, om die landen in subjectie ende onder sine onderdanicheit te houden, settende een grote scatinge over dat lant

omdencappeteinen ende knechten te onderhouden ende te betalen. Ende sette ende ordineerde binnen der stede van Aernhem sine consistorye ende raetkamer daer hi in ordineerde ende sette sinen raet ende regenten die enen ygeliken recht ende iusticie soudē doen uut sinen name. Ende van desen heren vanden rade maecte hi sinen stedehouder ende president van dat gehele lant van Ghelre here Willem van Egmont here van Yselstein ende onder hem ordineerde hi here Adolf vander Marck doctoer inden rechten ende ridder des hertogen neef van Cleef. Ende hertoge Kaerle quam weder binnen Niemagen op Onser Vrouwen Hemelvaerts avont [??????] ende als hi alle dingen ende saken in goeden puncten ende stat geordineert hadde, reysde hij van daen na Maestricht, ende daer wesende be[337r]geerde hi te versoeken Onser Liever Vrouwen beelde tot Aken ende comende byder stat quamen die overste vander stat hem te moete presenterende die slotelen vander stat, dat hij sere danckelic nam, ende leyden hem mit groter eren inder stadt, ende bleef daer een weinich tijts leggen, hebbende bi hem alle sine capelle vander musyke ende meester sangers, die alle dage tot eren der moeder Goeds eenen sconen dienst ende officie deden in muysyke voer dat voorseit beelde. Ende dat grote heer lach buten der stat in tenten ende pauwelionen want si alle in die stadt niet legghen en mochten.

Hoe dat keyser Frederijc van Romē die derde van dyer name binnen der stadt van Tryer quam. Dat LI. capittel.

Inden iare M.CCCC.LXXIII. was ene generale dachvaert geleyt ende geordineert te houden in die stat van Mets in Loreinen, daer bi sonder convenieren ende te samen vergaderen soudē keyser Frederijc die III van Romē, die hoech geboren vorst hertoge Kaerle van Bourgondien, die van langen tiden begeert hadden malcanderen te sien ende te spreken om sonderlinge saken den ghemenen vrede des kerstenrijcs aengaende. Ende als die hertoge verhoerde des keyzers nedercoemst uut Oostenrijc, vertrac hi mit sinen edelen ende mit enen sconen geselscappe vander stat van Aken doir die Eyfelen naderstat van Mets in Loreinen ende als hi gecomen was int hertoechdom ende stat van Lutzenborch, dede hi een mandament ende ghebot gaen doer alle sine landen gebiedende ende bevelende dat alle graven, baroenen, riddersen, heren ende vasallen, sonder enige onsculde te doen comen soudē sonder vertreck bi hem, mit hem brengende alle hoer costlike ende precieuse ornamenten ende chyreheden van hoer abijten ende clederen ende alle hoer ridderlike getugen ende wapenen. Ende als si alle binnen der stede van Lutzenborch vergadert waren, verblide hi hem sere, ende daer wesende quamen aldaer tot hem die gedeputeerde ende notabelste vander stat van Mets, verwachtende sinen coemst ende

scencten hem costlike ghiften ende milde gaven: inden eersten een gulden troes vol van gouden guldenen, C. voer wijns, ende een voer wijnsyponcras, L. vette ossen, scapen sonder getal, coern ende haver overvloedelic, presenterende hoir lijf, stadt ende alle hoer goet tottes princen willen. Die hertoge nam sere dankelic deser gedeputeerde gaven ende presentacien, ende danctese seer, ende aldus reysden si weder om thuyswert.

Daer na opten XXIII. dach van september quam een notabel ambassaet des keyzers, denuncierende ende verbootscapte den hertoge des keyzers coemst binnen II. dagen inder stat van Mets. Terstont ordineerde die hertoge dat sijn broeder biscop David van Utrecht, grave Jan van Marle, grave Engbert van Nassouwen ende heere Willem Hugonet sine cancellier des anderen dages voir middage den keyserlike maiesteit te gemoete rijden souden. Ende als si quamen voer die poorten vander stede van Mets, begerende daer in te wesen, worden si aldair getoeft omtrent III. uren lanc. Op die selve stonde hilt die keyser mit sinen volcke an dander side vander stede, verwachtende den opganc vander poorten ende ten lesten worden si open gedaen ende in gelaten. Des anderen dages vergaerden die keiserlike maiesteit ende die ambassiaten vanden hertoge, mitten notabelsten ende meesten vander stede. Aldair die cancellier begeerde van des hertogen wegen dat si hem wouden consenteren ende gonnen ter wilen dat hi daer waer een poorte vander stedevoer hem ende sine familie om tot allen tiden bi dage ende bi nachte daer in ende uut te riden tot sinen belieften. Die burgers dye waren beducht voer verraderie oft enige andere infortunien ende en wouden des princen incoemst niet hebben dan mit V.C. oft VI.C man ten hoechsten.

Die keyser, dit horende, bat ende begeerde seer naerstelic ende hertelic, dat si des princen incoemst ende begeerten wilden admitteren ende toe laten. Hij woude hem te borge ende te pande setten oft hem yet anders dan goet geschiede, sinen keyserliken zegel, ia sijns selfs edel persoen. Die cancellier presenteerde oec mede te geven tot ostagie des princen zegel ende brieven. Daer den raet vander stat op antwoerde: "Ten mocht anders niet sijn danc onder den burgeren concludeert [337v] ende gesloten ende alst hem liefde." Doen vraechde die keyser, wie dat hoer heer ende overste was. Si seyden: "Wi en staen onder nyemant dan onder die keyserlike maiesteit." "So ghebiede ende bevele ic u," sprac die keyser, "als u heer dat ghi mine neef den hertoge na sijnre begeerten inder stat laet comen." Si spraken weder ende seiden: "Dat geen datter in ghemenen rade mitten burgeren gesloten is, dat en mach niet verandert noch immuteert worden." Doen sprac die cancellier mit toernigen sinnen ende seyde: "Alle tghene dat ghi den hertoge binnen Luxenburch propineert ende gescenct hebt, is meer in bedroch dan int goede te nemen." Ende mit toernigen moede toech die Keiserlike Maiesteit van daen nader stat van Tryer, ende die ambassiaten na Luxenburch. Here Jan van Baden aertsbiscop van Tryer, dit

vernemende, is den Keiserlike Maiesteit mit groter feesten ende triumphen tegen gereden op Sint Michiels avont[28 sept.] mit Christoffel marcgraef van Baden, mitten grave van Katzennellenboghe, den grave van Vernenburch, met veel meer andere baroenen, riddersen, heren ende edelen, mit CCCC. paerden alle ghecleet mit roden verwe, wel getuycht ende geharnast.

Daer waren binnen der stat vergadert alle die overste ende rijcste vanden anderen steden daer omtrent ende ghingen den Keiserlike Maiesteit mit groter eren ende feesten, mit vele toortsen buten der statte gemoet. Ende als die keyser mit sinen wagen an quam gereden, vielen hem alle dye grote heren te voet ende ontvingen hem mit groter bliscapen. After den wagen quamen gereden in scoenre ordinancie ende triumphhe: here Jan van Baden aertsbiscop van Tryer, here Adolf van Nassouwen aertsbiscop van Ments, here Jorijs van Baden biscop van Mets mitten biscop van Eystaten, Maximiliaen aertshertoge van Oostenrijc een iongelinc van XIII. iaren des keyzers soen, Lodewijc hertoch van Beyeren, Aelbrecht in Beyeren van Monichem, Kaerle marcgrave van Baden, de grave van Catzennelleboge, die grave van Vernenburch, Evert graven van Wertenburch, des graven soen van Nassouwen, des graven soen van Westerbaden, dye grave van Holloch, Huge ende Ulix graven van Montfort, twe graven van Zolins, Otte graef van Hennenberch, Aelbrecht ende ionge Aelbrecht graven van Teithorelre, die graef van Beets, die graef van Zalwerden, die grave van Caprijn, die grave vander Zomme, Willem grave van Parasijn, twe graven vanden Rijn, II. graven van Zonnenberch, II. graven van Vorsterburch, die grave van Wijnsburch, twe baroenen van Sconenburch, II. heren van Boelem met meer andere ontellicken baroenen, heren, riddersen ende edelen. Noch hadde die keyser mit hem om sekere saken hem dair toe porrende den patriarch van Antiochien, een notabel, wijs ende discreet man, ende Paterbegge des groten Turcks broeder die cathecuminus, dat is ghesegent was, ende gheloefde mer hi en was noch niet gedoept. Ende inder stat comende stonden daer alle die geestlike prelaten ende heren in haer religye, ende leiden den Keiserlike Maiesteit mit groter reverencien ende eren inden domkercke. Ende sijn gebet gedaen hebbende brochten si hem in sijn pallays. Op dese tijt sant ons heilige vader die paeus Sixtus die III. enen notabelen edelen ende geleerden legaet ende oratoer tot deser feesten ende dachvaerde om uut sinen name aldaer mede te tracteren ende handelen dat van node ware te geschien.

Hoe ende in wat manieren dat hertoghe Kaerle van Bourgondyen binnen der selver stadt van Tryere quam. Dat LII. capitel.

Tot desen tiden als die keiser binnen Tryer ghecomen was, hadde hertoghe Kaerle mit groter diligencye ende naersticheit alle sijn ghesinde familie ende dienres doen cleden ende

bereden mit ontallicke costlicheyt van syden ende fluwelen lakenen. Want d'alre minste van sine dienres als cocxs ende andere waren mit syden ende fluwelen lakenen ghecleet. Andere mit silveren, andere met gulden lakenen, elc na sinen staet ende condicie. Als nu alle dingen bereyt waren, is hi opgheseten ende nam sinen wech na die stat van Tryer met ontallick groot volck van wapenen, nemende mit hem sijn pauwelioenen ende andere tenten ende tabernaculen, die hi in[338r] striden plach te gebruiken, mit vele ende ontallike instrumenten van bussen, serpentinen ende ander artelrye, om dat hi hem wilden thonen voer allen heren ende vorsten een glorioes ende machtich prince te wesen. Hij hadde in sijn geselschappe here Lodewijc van Bourbon biscop van Ludic, hertoge van Bulioen, grave van Loen, here David van Bourgondien, biscop van Utrecht sinen broeder mit meer andere geestlike prelaten ende heeren. Ende daer en boven vele machtige graven, vele baroenen ende veel meer ridderen ende andere edelen sonder ghetal.

Ende comende byder stat van Tryer heeft hi sine tenten, pauwelioenen ende tabernaculen opt groene velt gheslagen, ordinerende ende stellende sijn gewapent volc in manieren, oft hij te velde in oerloge gelegen hadde. Ende geordineert wesende sant hi sine edele mannen ambassiaten inder stat om den Keiserlike Maiesteit te adverteren ende sinen coemste te kennen geven. Die keyser beteykende hem enen dach ende tijt om inder stat te comen als des dages na Sint Michiels dach [30 sept.]. Een ure te voren dat die Keiserlike Maiesteit uut riden souden, so reet here Jan van Baden aertsbiscop van Tryer uuter stadt mit IIII C. paerden ende intimeerde den hertoghe des keyzers toecoemst. Ende weynich tijts daer na quam die keiser gereden mit al den voergenoemden biscoppen, prelaten, hertogen, graven, baroenen ende ridderen in wonderliken ende onsprekeliken chyerheit ende feeste den hertoge te gemoet. Want alle die princen ende vorsten waren geciert mit costlike guldenlakenen blinckende van silver, goude, ende precieuse gesteenten. Voer den keyser reden CC. edele iongelingen, costliken toe ghemaect hebbende lanck gheel hair oft ioncfrouwen waren geweest. Die keiser was gecleet mit een costlic gulden stuck, hebbende op sijn borst een gulden cruys, blinckende van goude ende gesteenten als die zonne.

Die hertoge, vernemende des keyzers coemst dede alle sine heren ende princen ordineren ende stellen elck op sinen plaetse ende officie, daer si toe gedeputeert waren. Elck op sijn stede ordineert wesende sat hi op sijn paert ende siende den keyser comen ridende, reet hi hem te gemoet. Dat siende die keyser reet wat snellicker aen dan hi gedaen hadde, ende dyer ghelijcken dede die hertoge. Ende comende bi malcanderen bereide hem die hertoge vanden paerde of te staen ende den keyser reverencie te doen, mer die keiser en woudes niet ghehengen, bewisende malcanderen alle eer ende reverencie mitten hoofde die si doen mochten. Ende reden sachtelic mit malcanderen sprekende tot dat si voir des princen tente quamen ende of staende vanden

paerden gaven si malcanderen dye hant. Mit bloten hoofde die prince seer laech nygende ende doende den Keiserlike Maiesteit grote eer ende reverencie ende dier gheliken die keiser weder om den prince ende ghinc voirt tot allen princen ende heren vanden hertoge, bewisende hem vrientscap mit allen manieren ende verwonderde hem uutermaten sere van die grote ende ontallike costlichkeiten ende menichfoudicheden vanden tenten, pauwelioenen, strijtber instrumenten ende vanden menichte ende diversheden der bannieren ende wimpelen.

Dyer gelijken verwonderden hem sere alle die princen, heren ende vorsten vanden groten glorie ende claerheit der princen, heren ende vorsten vanden groten glorie ende claerheit der princen die daer in gouden ende silveren habiten blinckende waren, ende vanden groten apparencie ende menichfoudicheden der precieuser ende costliker dingen van tapesserien van vreemde historien gewrocht van goude ende silver. Ende als den avont bestont te ghenaken, saten die princen ende vorsten weder op om te trecken in die heylige stat van Tryer. Elck stelde hem in sine ordinancie: die Keiserlike Maiesteit reet boven an die hogeside alst betaemde, ende beneven hem die hertoge, daer an alle die princen, heren ende vorsten in wonderlicker apparacie ende chyerheden. Ende reden aldus in groter ghelude van trompetten ter stat wert. Die stat was vervolt van overtallick veel volcs dat uut allen naciën ende landen, uut steden ende dorpen daer ghecomen was, om dese triumphe ende feeste te sien, ende bysonder te sien den edelen vorst ende prince hertoge Kaerle van Bourgondien. Want men alle kerstenheyt doer van hem spreken wist om sine grote[338v] vromicheden ende feyten van wapenen die hi gedaen hadde.

Hij was gecleet boven op sijn harnas mit enen corten heucke blinckende van goude, van paerlen ende andere costlike gesteenten gelijcken die sterren anden hemel. Ende op sijn scouderen stont enen knoep van enen costlicken gesteente ghenoeemt tbalays van Bourgondien, gheestimeert ende waerdich wesende XL.M. gouden Francrijcse cronē. Die dienres die hem volchden, hadden bi hem costlicke lakenen van tapesserien van goude ende silver ende andere costlike habijten. Andere van sine heren ende dienres bleven buten der stat om die tenten ende artelryen ende andere costlichkeiten te bewaren. Na den hertoge reet inder stat dye biscop van Ludic mit CCCC. paerden alle gecleet mit deen side van gulden laken, ende dander side mit fluweel. Daer an die biscop van Utrecht sat in vollen harnas mit LXXX. paerden, daer an ioncheer Jan van Cleef ende here Phillips van Cleef des heren soen van Ravenstein. Daer an reden dye grave van Steenberghen, here Anthonis des princen bastert broeder, grave Jan van Nassouwen, mit grave Engbert van Nassouwen sijn soen, ende grave Jan van Marle in wonderlike costlichkeiten, daer an die grave van Salmen ende die marcgrave van Rutelen, dye grave van Megen, here van Hombercourt, die grave van Hoern sere triumphelic ende chyerlic, dair an here Lodewijck van Charttegyon, die here van Riverseth, here Jan van Egmont, here

Frerijck van Yselstein ende ionchere Willem van Egmont III. gebroeders. Daer an reden die ioncheer van Sombref, die here van Beves, die here van Hamey, die heere van Palant, here van Bossuyt mitmeer andere ontellike heren, ridderen ende knechten die te lang waren te scriven.

Ende als die Keiserlike Maiesteit ende die hertoge gecomen waren inder stadt op dye marct, woude elc die ene den anderen geleiden tot sinen herberge ende logyse. Ende stonden dus lange bi een mit bloten hoofde gevende malcanderen den hant, ende seggende deen den anderen goeden nacht. Die keyser is ghereden in sijn logijs, ende die hertoghe reet tot Sinte Maximijns inder abdien daer hem sijn logys bereit was in groter costlicheit ende chyerheit. Des dages daer na bleven die princen elc in hoer logijs ende en quamen dien dach niet bi een. Mer des saterdages daer an bereide hem die hertoge mit alle sine heren, edelen ende saten op, ende reden in groter costlicheyt ende chyerheyt tottes keyzers palaes om mit malcanderen te spreken. Die keyser des princen coemste vernemende ghinc beneden ende ontfinc den prince mit groter eren ende reverencien ende leyden mitter hant in sijn camere. Daer wesende dancte die prince den Keiserlike Maiesteit dat hi tot allen tijden gheweest ware een goet fautoer ende gonner des huys van Bourgondien. Des gelijcken dancte die Keiserlike Maiesteit den hertoge sere van sine obediencie ende reverencie die hi hem bewesen hadde ende hadden vele secrete ende heimelijke woorden met malcanderen.

Onder andere so intimeerde ende claechde die keyser den hertoge sinen neve den groten perikel ende laste des ghemenen kerstenrijcs, ende des rijcs van Romen, hoe dattet dagelixs angevochten ende gequelllet worde vanden Turcken ende anderen bosen tyrannen ende rebellen, begherende mit groter instancie ende begeerte vanden hertoge assistencie ende bystant tegen den ongelovigen ende rebellen des keiserrijcs. Waer op dat die hertoge sijn beraet nam tot des anderen dages, dwelc den keyser believde. Des sonnendages reet dye hertoge weder bi den keyser habituert wesende mit een costlic gulden stuck ghevoert mit armynen, gelijkerwijs een hertoge betaemt. Ende een weinich tijts dair geweest hebbende ghingen si te samen tot Sinte Maximijns in des princen logys, ende comende in die groote zale dye al paveert was mitcostlike lakenen ende tapeten, behanghen wesende mit precieuse ende costlicke tapeten van goude ende silver gewrocht vander historie des groten conincs Alexander. Lange tijt spraken si vrientliken mit malcanderen ende onder andere woorden narreerde ende vertelde die prince den Keiserlike Maiesteit dyen groten last ende periculen van oerlogen die hi gehadt hadde mitten coninc van Francrijc [339r]ende andere sine vianden. Ende int eynde seyde hi: "En hadde ic so vele vianden niet omtrent mine landen gheseten, sonder twifel ic soude u een behulpelic bystander wesen in allen saken daert van node waer." Ende mit desen sceyden si vrientlic van malcanderen, ende des princen archyers geleyden den keyser tot in sijn herberghe. Ende in aldusdaniger manieren

tracteerden ende hilden si secreten ende heimeliken raet III. of IIII. dagen an malcanderen. Mer men en kondet in openbaer niet vernemen wat datter getraceert was.

Van enen uutmeynden costliken maeltijt die den hertoge bereyt hadde der K.M. ende hoe si van een sceyden. Dat LIII. capitel.

Des donredages na Sinte Michielsdach[29 sept.] heeft die hertoge van Bourgondien gebeden den Keiserlike Maiesteit mit hem te willen comen eten mit alle sine grote heren ende vorsten. So sijn dan die kercke des cloesters van Sint Maximijns mitter grooter salen daer si eten souden mit also groter costlicheit van lakenen, van tapesserien bereyt ende ghechyert geweest dattet niet scrivelick en is. Soe is dan die keyser mit alle sine heren ende vorsten in groter pompositeit ende costlicheyt ghecomen tot Sinte Maximijns. Voer hem reden cloecke vrome mannen wel ghetuycht ende gewapent na ridderliker manieren ende oeffeningen. Die keyser was ghecleet mit een costlic gulden stuck van goude mit een scoen ende precioes costlic cruys op sijn borst. Die hertoge is hem te moete gegaen ander poorten vanden convente, gehabituert ende ghecleet wesende mit een uutermaten ende costliken tabbert van goude ende silver mit alsoe vele uutermaten precieuse gesteenten dye alssterren stonden ende blincten geestimeert ende waerdich wesende C. M. ducaten. Desen tabbert was an beyden siden open dat men daer doer sien mocht die costlicheit ende chyerheit sijnre hosen opten welcken hi dragende was die ordene des conincs Eduwaert van Engellant.

Ende een luttel tijts mit malcanderen gesproken hebbende begonnen die heren ende edelen van desen II. vorsten mit scarpes galeyen op malcanderen te rennen. Dwelke waren die grave van Wertenburch, Vitus van Rechleg, here Jan Spech ridder ende Willem van Wernave. Dair na quamen II. edelen uut Oostenrijc mit bloten armen ende reden mit scarpes glaven op malcanderen. Dit gedaen sijnde ghingen dye heren inder kercken om misse te horen. Daer stonden alle die heren des princen elc in sine ordene ende officie gehabituert wesende mit nyewen costliken habijten. Die ridderen waren gecleet mit habiten van root, swart ende sangwijn fluweel, mer die principael heren vander cameran waren gecleet mit blaeuwen gulden stucken. Die heren vander oerden des Gulden Vlies waren gecleet mit costlike sangwijn gulden lakenen. Daer waren des princen VIII. heraulden ende VI. conincs heraulden ghecleet mit laken van damasch totten voeten toe. Die hertoge mit allen desen heren leyden den keyser mit wonderlicker triumphen ende pomposicheden inder kercken.

An dene side vander kercken waren gehangen costlijcke lakenen van tapesserien van goude ende silver gewrocht mitter passien ons heren Cristi Ihesu, ende an dander side d̄e historie hoe Jason dat Gulden Vlies vercreech int eylant van Colchos. Opten hogen altaer waren geordineert IIII. bancken, ende op elke bancke VI. beelden van silver, op die V. bancke die XII. apostelen van silver vergult. Op die VI. bancke stonden X. beelden van goude ende IIII. van silver vergult. Item X. crucen van goude mit costlike gesteenten ende IIII. van silver vergult. Item candelaren II. van gouden ende IIII. van silver vergult. Item engelen van goude elc een arm lang. Item een gouden lelye ghechyert mit costlike ghesteeenten ende parlen, waer in dat besloten was een stucke vanden nagel ende een groot stuck vanden heiligen cruce ons heren. Ende boven opten lelye stont een dyamant van II. vingeren lang, ende dese lelye was geestimeert voir II.C.M. gulden. Dese misse wert ghedaen mit groter solempniteyten ende feestlicheit van orgelen ende muysyke. Inden choer voer dat hoge altaer waren geordineert twee thronen ofte capellen van costliken gulden lakenen, een daer die keyser n̄ knyelde[339v] ende dander voir den hertoge. Mer hi was daer niet in, want hi altijt officierende was in des keyzers dienste.

Die misse geeynt wesende leyde die hertoge den Keiserlike Maiesteit byder hant inder zalen daer men eten soude, die so utermaten ende onsprekeliken costlic bereit ende verchyere was, dattet seen coninc Assuerus vierlike feeste te wesen. Dese zale was behanghen mit costlike tapesserien van ghulden lakenen, metter historyen van Gedeon, rechter van Israhel, daer vele precieuse ende duerbare gesteenten in gewrocht waren, die als sterren stonden ende blincten. Opt een eynde vander zalen stont een trysoer van X. staetgen hoech, waer op dat stonden eerst XXXIII. gouden ende silveren vaten van menigherley sorteringe. Item LXX. kannen groot ende klein. Item C. scalen ende cruessen verchyert mit paerlen ende costlike gesteenten. Item VI. grote silveren scepen ende XII. gouden ende silveren bekenen om die handen te wasschen. Item VI. eenhoernen daer die II. elcx III. armen lang waren. Item VI. silveren kannen elcx van XII. quaerten. Item een grote silveren mande daermen d̄e reliquien van des princen tafel in dede. Item daer waren geordineert III. tafelen, ende alle dat daer op stont als kannen, cruessen ende scalen ende anders daer toe dienende was van goude ende silver.

Item an d̄e eerste tafel sat int middel d̄e Keiserliche Maiesteit, an die rechterside die aertsbiscop van Ments, die aertsbiscop van Tryer, die biscop van Ludic, die biscop van Uutrecht. An die luchter syde sat d̄e hoechgeboren vorst hertoge Kaerle van Bourgondyen, Maximiliaen aertshertoge van Oostenrijc des keyzers soen, hertoge Steven van Beyeren, hertoge Aelbrecht in Beyeren van Monichem, ende hertoge Lodewijc in Beyeren. An die twede tafel saten an die rechter side d̄e bisscop van Mets, die bisscop van Eysteten, Kaerl marcgrave van Baden, ende Cristoffel sijn soen, die ambassiaten ende raden des marcgraven Aelbrecht van Brandenburg,

des groten Turcks soen, Huge ende Ulrick graven vna Momfort, Adolf ende Phillips graven van Nassouwen, die here van Ylen, Maximiliaens hofmeester. An die derde tafel saten grave Evert van Sconenberch, Aelbrecht van Baden, Jacob Craft ridder, die legaet ende raet hertoge Segemont van Oostenrijc, grave Ulric van Sulcet, grave Otte van Hennenberch, grave Frederic van Lust, die proest van Tryer geboren van Sirck, grave Jorijs van Linigen.

Inden eersten worden dair gepresenteert ende angedient XIII. gerechten daer sestien trompers voer ghingen, daer an XII. princen mit gulden lakenen ghecleet als ioncheer Jan des hertogen outsten soen van Cleve, Phillips des heren soen van Ravenstein, grave Jan van Marle des graven soen van Simpol, grave Engelbrecht van Nassouwen, die marcgrave van Rutelen, die grave van Salmen, grave Gwy van Megen here van Hombercourt, Johan des outsten heren soen van Egmont die here van Cartensi, here Jacob van Hameyen, die here van Robeys ende here Anthonis, des hertoge Phillips bastert soen van Brabant. Boven dese voorseit princen waren noch wel VI.C. princen, ridderen ende edelen alle gecleet mit gouden ende silveren lakenen elc na sinen staet. Ten anderden ghangen worden gebrocht XII. gerechten, ten derden male X. Die maeltijt ghedaen wesende worden daer ghebrocht XXX. grote tergy scuttelen, cruesen ende scalen van goude ende silver mit costlike parlen ende gesteenten verchyert, mit menigerley confecten ende specerien, vanden welken die ene staende voer den keyser estimeert was voer LX.M. gulden. Die gracie gheseyt wesende ghingen alle dese heren weder ter kercken ende hoerden die vesper, ende nae der vesperen brochte die prince mit al den heren den keiser weder in sijn pallaes mit veel toortsen ende triumphen in groter feestlicheit.

Daer nae heeft die keyser den hertoge beleent dat hertoechdom van Ghelre ende tgraefscap van Zutphen mit groter eren ende feesten. Die Ghelresse heren waren den keyser ende den Roemsche rijck meer dan in XXX. iaren lang nye ghehoersaem gheweest ende hadden vele moet willens ende onbehoerlickheit voer genomen binnen dier tijt. Men woude oec seggen dat die keyser daer ge[340r]comen was om hertoge Kaerle coninc te maken van Bourgondien, daer alle dese Nederlanden in begrepen souden geweest hebben. Mer die keyser wert anders van sinne ende rade ende track heimelic uut Tryer te scepe ende quam tot Coelen om den twist ende disoorde tusschen den aertsbiscop ende den gestichte te verenighen, om dwelke heimelicke vertreckinge die prince sere turbeert ende verstoert was, ende reysde weder na sinen landen.

Dese vierlike ende triumphelicke feestlicheyt hier nu ghenarreert dye dye hoge gheboren vorst ende prince hertoghe Kaerle van Bourgondien thoonde ende bewees der Keiserlike Maiesteit ende andere sine heren wert hier int langhe gheset ende bescreven om te doen verstaen in wat groter eeren, rijckdomme, cracht, glorie ende mogentheit dat hof van Bourgondien

bloyende is ende en wert nochtans op thonderste deel nyet bescreven die grote costlicheit, pomposicheden, chyerheden ende waerdicheden, die die edele prince ende mogende vorst dair thoonde. Wanttet onsprekeliken ende niet scrivelic en is, dat gheen datter gheschiede ende gedaen wert. Ende wert oec mede eens deels hier int langhe gheset om datter ghene cronijcken of en scriven, daer men in soe vele landen, naciën ende provincien of wist te seggen ende te spreken.

Vander institucye ende eerste insettinge des parlaments. Dat LIIII. capitel.

Als nu die hertoge van deser feeste weder tot sinen landen gecomen was, heeft hi geordineert ende ingeset inder stede van Mechelen een consistorie des parlaments in schine als in Francrijck binnen Parijs gehouden wert inden welcken alle causen ende saken van sine landen getogen soudē worden, om een diffinitive sentencie aldaer te geven, ende van daen tot geenre meerder sheren hof ofte parlament te appelleren. Ende in desen parlamente waren ordineert ende resideerden XXXII. personen discrete wijze ende geleerde mannen ende werden geheten die heren vanden parlamente. Vanden welcken dat waren VIII. geestlike personen als biscoppen^y, abten ende andere prelaten, als die biscop van Doernick, die biscop van Atrecht, ende die biscop van Byzancien et cetera. Voert waren daer XII. edelen ende ridders als heere Willem Hugonet, doctoer ende ridder, die cancellier here Pieter Carondilet ridder, president des parlaments, die proest van Rysel, des hertogen soen van Zavoyen, die grave van Megen here van Hombercourt et cetera, ende noch XII. experte ende excellente doctoren inden rechten als meester Jan die Lewe et cetera mit noch XI. Ende alle dese heren vanden parlamente waren habitueert ende ghecleet mit roden, swarten ofte blaewen mantelen na gelegtheden des tijts vanden iare, als in des conincs parlamente van Francrijc costumelic was. Ende desen voorseit heren waren assigneert ende worden ghegheven uut des princen camere grote gayen ende renten, ende quamen altijd mit overdeecten paerden oft mulen te hove rijden mit groten familie ende ghesinne. Ende so wie dat een pleyt inden parlament anleggen wilde, die most imponeren ende gheven LX. gouden cronē.

Voert hadde dye prince constitueert ende gheset enen advocaet voir den armen dien hi oec versien hadde met grote gayen ende zalarien ende was ghenoecht des princen advocaet, om dat hij dese LX. cronē niet te gheven en hadden, om Goeds willen dienen ende haer recht bewaren soude, op dat hem oec recht ende iusticie van hoerre saken mochte gescien. Voort so stelde hem die prince selver mit alle sine landen, provincien ende heeren onder den heeren vander parlamente, perstringerende ende bevelende by enen groten swaren ede ende iurament dat

si niet lichtelic sentencie diffinitieve geven en souden, mer dat si die saken perscruteren, examineren, pondereren ende naerstelic ondersoecken souden eer si dat vonnesse ende sentencie ghaven. Ende dat si oec bi horen ede rechtvaerdich vonnesse geven souden, ende dat niet laten om lief noch leet, om ghiften of gaven, oft uut vresen of hem te doen[340v] sterven enen smadeliken doot als gehangen worden in horehabiten vanden parlamente. Noch had die princen doen bestellen II. cameran bi den parlamente, die ene voer den princepalen rentmeesteren, dander voer den meester vander financien. Dit perlament wert begonnen inden iare M.CCCC.LXXIII. omtrent Paesschen, ende en duerde niet langer dan des princen leven lanc.

Hoe dat hertoghe Kaerle mit groter feesten ende triumphen sijn ouders gebeenten dede transfereren ende brengen totten Chartroysers buten Dygion in Bourgondien. Dat LV. capitel.

Een wijl tijts hier te voren als inden iare M.CCCC.LXXIII. heeft die mogende prince hertoghe Kaerle van Bourgondyen gesonnen here Adolf van Cleve here van Ravenstein mit C. edelen alle gecleet mit lange swarte tabberden ende rouwe mantelen totter stede van Brugge om te transfere ende van dane te halen die gebeenten des mogende hertoghe Phillips van Bourgondyen sijns vaders die aldaer tot noch toe boven aerde hadden gestaen. Ende dat mit groter feesten ende triumphen brengen totten Chartroysen buten Dygion in Bourgondyen, daer die selve hertoghe Phillips in sinen leven enen costliken ghegoten metalen tombe hadde doen bereiden om daer onder begraven te worden. Die here van Ravenstein heeft dat ghebeent sijns oems hertoghe Phillips genomen vander stede daert dus lange gestaen hadde, ende wert geset mits inder kercken van Sinte Donaes mit veel kaersen ende toortsen, mit alle die bannieren ende wapenen sijnre landen ende generacien overdeect wesende mit een swart gulden laken, mit een groot root cruys daerover-daerop leggende sijn swaert. Voer ende achter hingen sijn helme ende wapen. Ende daer worden sere feestliken ende devoteliken gedaen die vigelye ende misse van requiem. Tot welcker exequien vergadert waren alle dye abten, proosten, dekenen, prelaten ende edelen des graefscaps van Vlaenderen in groter menichten.

Ende dat officie vander exequie ghedaen ende gheendet wesende, worde dat lichaem met veel toortsen ende kaersen gedragen mit groter pompen ende waerdicheden buten der stat van Brugge. Ende wert op eenen wagen gheset mit VI. paerden, alle overdeect mit fluweel. Die strengen vanden wagen waren van swarte side ghewrocht, ende wert aldus mit groter eren ende pompen gevoert binnen der stede van Ghent, daer sine exequien ende uutvaert mit groter

solemniteiten gehouden worden. Vandaen wert hi gebrocht tot Denremonde, ende sine uutvaert daer mede eerliken gedaen wesende, wert hi gevoert op dye palen van Brabant tot Assche. Daer alle die abten, proosten, prelaten ende edelen vanden hertoechdomme van Brabant vergadert waren ende brochten dat tot Brusel in Sinte Goedelen kercke. Daer sine exequien mit groter waerdicheden ende feeste mede gehouden worden. Ende wert van dane gevoert tot Namen. Dat officie voleint wesende, wortet voert gevoert mit groten gheselscappe van geestlike ende waerlike mannen tot int cloester van Gemmeloers, ende bleef daer staende tot dat dat lichaem ende gebeenten der hoechgeboernen vorstinne vrou Ysabele, hertogen Phillips gheechten huysvrouwe gebrocht wert int selve convent.

In allen scine ende manieren als die exequien gescieden van hertoge Phillips worden die selver in ghelijker manieren gedaen int cloester van Gonnay in Artoys, daer die hertoechinne oec dus lange boven aerden gestaen hadde, vanden welken te doen commissie ende beveil hadde here Jacob van Lutzenburch des graven broeder van Simpol mit veel andere baroenen, heren, ridderen ende prelaten des lants van Artoys ende wert vandaen gevoert ter Vueren, ende van daen tot opten frontieren van Henegouwen. Daer alle die abten, proosten, prelaten, baroenen, ridderen, ende edelen vanden lande van Henegouwen vergadert waren ende brochten dat mit groter eren ende waerdicheden, tot Lens, van Lens tot Duway, van Duway tot Valencijn, van Valencijn tot Bergen, van Bergen tot Bins, van Bins tot Floryer, ende van daer tot int cloester van Gemmeloers. Ende die feeste vander exequien dair volbrocht wesende worden beyde die lichamen van dane [341r] gevoert. Die here van Ravenstein, die here van Lutzenburch mit allen den prelaten ende edelen des lants van Namen after an volgende ende werden gebrocht tot Namen ende van danen mit groter feestlicheden mit allen den bannieren ende wapenen werden si gebrocht tot opten frontieren des lants van Lutzenburch, daer alle die geestlike prelaten ende edelen vanden lande bereyt stonden. Ende brochtense mit groter waerdicheden in die grote hooftkercke der stede van Lutzenburch, dair haer exequien mit groter pompen ende vierlicheden van allen den prelaten ende edelen des lants van Lutzenburch werden gedaen ende gehouden. Ende daer bleven si beide staen tot dat die mogende vorst hertoge Kaerle selver quam, mitten aertsbiscop van Ments, mitten aertsbiscop van Coelen, mitten biscop van Ludic ende met meer andere grote geestlike prelaten ende waerlike heren, baroenen ende ridderen die hem navolchden. Ende brochtense mit groter feestlicker waerdicheden totten Carthroysen buten der stede van Dygion in Bourgondien ende worden aldaer geset onder den voorseit tombe wonderliken elaboreert van metale.

Hoe dat die vanden lande van Ferretten hem setten in rebelheit tegen hertoge Kaerle ende hoe si heren Pieter Hackenbach condempneerden ter doot ende deden rechten. Dat LVI. [capitel.]

Als die vanden lande van Ferretten omtrent VII. iaer gestaen hadden onder die obediencie ende dominacie des hertogen van Bourgondien, hebben si rebelleert teghen den voorseit hertoge, ende en wouden nyet langer staen onder sine subiectie ende onderdanicheyt. Ende gaven hem weder onder den aertshertoge Segemont van Oostenrijc, daer hertoge Kaerle hier voer tijts dit voorseit lant van Ferretten of gecoft hadde om die somme van L.M. gouden gulden. Dit graefscap van Ferretten is ghelegen in Hoehduytslant opten Rijn omtrent die stat van Basel. Also dat II. vanden III. oppersten steden als Rinenvelt ende Loffenberch, leggende boven Basel, ende die II. ander als Nustat ende Brisac leggende beneden Basel. Ende in desen landen van Ferretten hadde die hertoge geordineert ende gheset enen president ofte stathouder genoemt here Pieter Hackenbach, ridder ende in desen officie ghestelt wesende heeft hi in hem seer hoemoedeliken in sijnre herten gedragen versmaende die edelen vanden lande, verdruckende die armen, ende zayede groten twist ende discoorde daer grote bloetstortinghen of quamen, violerende ende scoffierende eerbare vrouwen ende maechden. Ende dede veel quaets in den lande, waerom dat hi sinen prince ende hem selven alre meest onnut ende onprofitelic was. Ten lesten heeft hij uut groter vermetelheit ende presumptie op gestelt ende gheyscht te hebben een grote exactie ende scatinge, die welke si alle ghemeenlic weder seyden ende niet geven en wouden. Here Pieter Hageback, dit siende, schicte hem daer toe dese scatinge mit geweldiger hant te crigen, ende vergaerde vele knechten ende zoudenyeren ende woude die schatinge met crachte nemen, waer om dat hier vele vanden lande heeft doen vangen ende sere gepinicht ende sommige vanden oversten doen onthoefden.

Die van Brysac, dit vernemende hoe wredelic hi in anderen steden mitten ingeseten geleeft hadde, deden al heimelicken binnen hoer stede comen vele knechten ende zoudenyeren wel getuycht ende geharnast ende verborgen de binnen haer husen om te besien ende te verwachten wat dese here Pieter binnen haer stede attempteren soude willen te doen. Ende gaven hem luden een teyken wanneer si uut comen souden van horen lagen ende staen den poorteren bi alst noot ware. So heeft dan here Pieter vergadert omtrent VI.C. vrome mannen om mit desen te trecken binnen Brysac om die scatinge te ontfangen of den selven poorteren mit crachte van wapenen daer toe te brengen, ende is gecomen mit desen volke van wapenen voir die stede. Die van Brysac simuleerden ende veynsden oft si hem mit vrientscappen hadden willen ontfangen, ende deden haer poorten open setten ende lieten hem in comen. Ende alser omtrent CC. mit hem

inder stede gecomen waren, lieten si die scot doeren vander poorten neder vallen, so dat die ander buten bliven mosten.

Here Pieter, dit vernemende, ghinc terstont op dat stathuys, wesende sere verstoert ende dede die oversten vander stede bi hem co-men ende[341v] sprac mit hoemoedigen ende opgeblasen herte: "Wat hebby voren mit desen manieren die ghi hier thoont ende bewijst? Wildy mede rebelleren tegen onsen geduchtigen ende vermaerde ontsiende prince als andere steden gedaen hebben? En weet ghi nyet hoe dat hi verwonnen ende becrachticht heeft die grote sware ende starcke mogende steden die hi inden gront destrueert ende verwoest heeft? Ic segge u, voerwaer, ten sal u ten besten niet vergaen dat ghi hier nu begonnen ende opgenomen hebt! Aldus so geeft willichlic die scatinge die u gheyscht wert op dattet u int einde niet qualic en vergaen."

Die heren ende raden vander stede waren eendrachtelicken ghesloten dat si enen penninc nyet geven en wouden. Waer om dat hi sine knechten ende andere die mit hem in gecomen waren bi hem dede roepen, om den selven heren ende oversten te vangen ende te dwingen die scatinge te geven. Doen gaven die heren een teyken, ende terstont quamen alle poorteren ende die heimeliken verborgen lagen in groter menichte ende verdreven alle die vreemde zoudenieren ende knechten uuter stadt. Ende vingen alleen desen here Pieter Hagebach mit noch II. ridderen, ende dedense in vaste ende sekere vangenisse setten. Ende den II. ridderen deden si des anderen dages onthoefden, ende setten desen heere Pieter ter rechte ende hi worde in vele saken beschuldicht ende verwonnen, ende condempneerden hem ter doot ende hebben hem confuselic ende scandelic gerecht na verdiensten sijnre misdaden. Waer om dat hertoge Kaerle utermaten sere verstoert was. Want dat lant verde van sine landen gelegen was. En mocht hi daer van stonden an gheen wrake over doen, ende dissimuleerde ende vertoech hi dat tot op een andere tijt, want hi nu mit andere saken becommert was.

Hoe dat bestant tusschen den coninc Lodewijc van Francrijc ende hertoge Kaerle weder verlangt wert. Dat LVII. capitel.

Opten XV. dach van aprille inden iare M.CCCC.LXXIII. als dat bestant tusschen coninck Lodewijc van Francrijc ende hertoge Kaerle van Bourgondien uut gaen soude, is daer weder enen dach geraemt ende geset binnen der stede van Bouvijn int graefscap van Namen gelegen, om te tracteren van een lange bestant tusschen desen II. mogende princen ende heren. Tot welker dachvaert gecomen sijn die aertsbiscop van Riemen, dye aertsbisscop van Lyons,

ende die here van Traon, van wegen des conincs van Francrijc. Van des hertogen wegen quamen here Willem Hugonet cancellier, here Willem Bietze here van Buusy, ende here Pieter Carondilet president des parlaments van Mechelen. Dese ambassiaten ende gedeputeerde te samen vergadert wesende arbeiden sere naerstelick ende trouwelic om tot enen goeden eynde te comen ende hebben ten lesten gevonden een remedie om een lang ende vast bestant te maken mit vele articulen ende poncten, uut welcken dat gescapen was enen vasten pays ende vrede int einde te comen. Mer als sommige wilden seggen so soude die grave Lodewijck van Simpol uut deser zoene ende bestande secludeert ende besloten bliven.

Dwelke die grave van Simpol verstaende, heeft mitten coninc begeert allene te tracteren ende dair wert enen determinaten tijt ende dach geset bi Aron in Tierasse. Tot welker plaetse die coninck quam mit VI.C. glavien, ende die grave mit CCCC. glavien. Hier is te weten dat III. man sijn gherekent voer een glavie nader Franssen manier, ende V. voir een glavie nader Duytscher manier. So sijn dan dye coninc ende die grave te samen allene op een plaetse gereden, ende lieten haer familie ende dienres van verres of staen. Ende als si een wijl tijts int lange getracteert ende gesproken hadden, sijn si elcs weder in hoer plaetse gereyst, ende ter stont sant die coninc enen bode tot Bouvijn, bevelende sine ambassaten dat si inden tractate van bestande niet procederen oft voertgaen en souden, want hi enen anderen manier gevonden hadde om een bestant ofte pays te maken. Die ambassaten des conincs boetscap ende commissie verstaende, waren sere bescaemt. Want si so verde inden tractaet vanden bestande laboreert ende tracteert hadden, dat si in geenre manieren behouden des conincs ende hore eren resilierien ende aersselen mochten van tgeen[341r] datterdiffiniert ende gesloten was. Waer om dat si van stonden an op saten ende reden snelliken bi den coninc tot Riemen, ende narreerden hem al tghene datter getracteert ende gesloten was. Die coninc missaecte sine woorden ende seyde dat hi hem luden sulcken auctoriteyt ende macht niet mede gegeven en hadde ende revoceerde alle tgene dat si tracteert ende gesloten hadden als van geenre cracht ofte vigoer te wesen. Die ambassaten vanden hertoge togen bi hem inder stede van Lutzenburch, daer hi noch was, ende ghaven hem mede te verstaen wat si geconcludeert ende gesloten hadden.

Waer om dat doer al Francrijc ende sprincen landen die ghemene fame ghinc dattet een openbaer oerloge ware tusschen desen II. mogende princen. Nochtans hadden dese commissarien ende ambassaten noch binnen Bouvijn wesende dit bestant verlanght, ende uutgeset bi consent van desen II. princen VI. weken lang. Mer als si van malcanderen souden sceyden, so extendeerden ende uut setteden si den tijt tot XIII. weken lang. Dwelke den coninc ende den hertoge mede nochtans mishagede, ende wert dit bestant nochtans redelic gehouden, so werter nochtans so sere noch in gearbeyt dattet bestant voorseit een gans iaer soude dueren ende

verlangt wesen, behoudelic dat dye comanscappe in beyden der heren landen gheen ganc hebben en soude. Ende in desen tijden versagen die coninc ende die hertoge alle haer steden, sloten ende fortressen leggende op die frontieren vanden lande van tghene dat hem van node was, ende si behoeflich waren ende elck maecte hem stark tegens den toecomenden tijt.

Van enen twist ende twedracht die op gestaen was tusschen here Robbrecht van Beyeren aertsbiscop van Colen ende sine heren vanden capitel mitten ganse ghestichte. Dat LVIII. capitel.

Hoe wel datter een bestant van een iaer lanc gedurende gemaect was tusschen coninc Lodewijc van Francrijc ende hertoge Kaerle van Bourgondien, so en heeft nochtans hertoge Kaerle dit iaer niet gheweest sonder oerloghe. Mer om dathi dat oerloghe tegens den stat van Colen mit meest allen den ridderscappe ende andere steden des gestichts van Coellen an nam, die sake ende oerspronge van desen oerloghe was dese. Inden iare M.CCCC. ende XLVII. hadde here Dirc van Moers aertsbiscop van Coellen een groot swaer oerloghe dat lange iaren duerde tegen hertoge Adolf van Cleve, ter cause der stede van Zoest, die den Coelschen of gegaen was ende hadden haer submitteert ende tot enen voecht ende here genomen den voorseit hertoge Adolf van Cleef ende hadde sinen ioncheer Jan mit groot volc van wapenen binnen der stede van Zoest gesonden. Waer om dat biscop Dirck van Colen mit veel groter heren hulp, mit omtrent XL.M. Huysser ende Bemer ende voert wel tot omtrent C.M. man ghecomen is ende belejde die stede van Zoest ende stormde die wel XIII. dagen lanck. Daer op eenre tijt int bestormen wel XVI^c man doot bleven uutten heer van buyten, ende VIII.^c mannen van binnen ende int einde most die biscop dat velt rumen, ende en konde die stede niet bedwingen. Om welker oerloechs willen die biscop mitten heren vanden Doemkercke van Colen meest alle die steden, sloten ende andere goeden des gestichts verset ende tot panden gegeven hadden. Also dattet weinich vry was dat hi gebruiken mochte ende wert een arm heer. Dese biscop Dirc starf int iaer M.CCCC.LXXIII. op Sinte Valentijnsavon [7 jan.] ende wert mit groter eren begraven in die Domkercke tot Coelen voer den Heyligen Drie Coningen [11 jan.].

Ende in sine stede wert eendrachteliken gecoren here Robbrecht van Beyeren, hertoge Frederijcs broeder van Beyeren, op condicie n ende voerwaerden dat hij een deel iaren abstinieren ende ophouden soude te ontfangen die tollen te Bonne ende andere renten ende goeden den ghestichte toe behorende, om daer mede int eynde te lossen ende te vryen dye versette steden, sloten, renten ende andere goeden des gestichts verset wesende an vele ende diverse heren als an

den here van Rypersceyt, den here van Ghemen, here Dirc van Borset, here Jan van Ghimmenich, here Goetscalc van Nuwenaer, den here van Virnenberch, ioncheer[341v] Willem grave van Blanckenheim, die dair namit III. van sijn dienres van des bisscops Robbrechts soudeneren verslagen worden, daer groot leet of quam. Alst nu een deel iaren overleden waren, woude die biscop sine versette steden, sloten ende goeden weder an hem hebben ende die gebruken die dus lange verset waren geweest. Die pantheren daer dese steden ende sloten an verset waren die verbonden hem mitter stat van Colen ende andere steden des gestichts, als Andernaken, Lins, Bonne, ende Nuys, ende wouden eerst vanden geleenden penningen die si op desen steden, sloten ende andere goeden staende hadden, voldaan ende betaelt wesen alst behoirde. Mer die biscop en wist gheen raet om ghelt. Waerrom dat hi mit cracht ende gewelt sommige^a vanden pantheren sloten ende goeden die si pantwijs besaten of gewonnen ende gedwongen heeft. Vanden welken die stede van Lins deerste was die dat verbant braken, ende gaven hem willichlic weder onder des biscops subiectie ende ghehoersaemheyte. Waer om dat die biscop seer oneyns ende twistich wert mit sinen heren van den capitel vanden Domkercken van Colen. Ende also die van Nuys hem meest contrary waren ende tegen hem rebelleerden, soe nam hi op hoe hi die best soude mogen bedwingen.

In desen tiden was daer een geboertich man geheten Wessel van Duren. Dese quam dicwils tot Coelen ende hadde veel communicatie ende heimelike spraec mit een cappetein des biscops van Coelen genoemt Evert Buck. Op eenre tijt openbaerde dese Evert Buck den voorseit Wessel die meninge ende tvoernemen des biscops van Colen om die stede van Nuys in te crighen. Ende also dese Wessel, een vernuftich cloec ende subtijl man was, vant hi enen raet om die stede te becrachtigen ende te winnen, ende wert voerden biscop ghebrocht die hem beloofde, indien hijt daer toe brengen mochte, dat hij soude hebben tsoenste ende tbeste huis binnen Nuys ende III. der rijckste burgers al hoer goeden, ende gaf hem daer toe een grote somme van penningen. Dese Wessel reysde tot Nuys ende verspijde die stede, hoe ende in wat manieren dat mense best gewinnen soude, ende quam weder tot Coelen ende dede daer maken vele ysere starcke instrumenten, om die doerenvander poorten daer mede van buten op te heffen ende te doen op gaen.

Dese II. namen noch enen derden man tot hem geheten Frederic Scaep om dit te volbrengen. Binnen desen tiden datmen alle dinc rede maecte, is dese Wessel tot Nuys gecomen ende heeft den heren vander stede intimeert ende te kennen gegeven van desen verrade, ende nam oec een grote somme van penningen vander stede van Nuys ende verriet den anderen tveen, ende beteykende hem den dach dat dese II. te Nuys comen soudent, ende dat si wel toe sagen. Dit wert tot Colen verspijt dat dese II. int schip ghingen om na Nuys te varen, ende als si beneden

Zoenst gecomen waren, hadden die van Nuys daer enige burgeren geordineert an beyden siden vanden Rijn, die mede int schip ghingen ende voeren gelijk na Nuys om dat hem dese II. niet en souden laten onder wegen op setten ende ontgaen. Ende als si tot Nuys ant lant quamen ende op gegaen waren, worden si ter stont an gegrepen ende gevangen, ende bekenden ter stont hoer misdaet hoe ende in wat manieren si die stat verraden souden hebben. Dye ene van desen III., Wessel, quam tot Wezel inden landen van Cleve ende wert daer voer enen verrader angegrepen ende gevangen geset, ende wert binnen XIII. dagen doot inden stocke gevonden ende opt kerchhof begraven.

Die biscop vernemende dat dese II. gevangen waren, screef sere aernstelic an die van Nuys dat si sine dienres ende cappeteinen niet en misdaden noch en doden, oft hi soudet weder an hore burgeren ende goeden wreken. Mer dye van Nuys en achten des niet, ende ghingen te rade mitter stat van Colen ende mitten anderen steden ende mitten pantheren ende deden dese II. onthoefden ende haer hoefden op rader setten opt eylant dat tusschen den Rijn ende der stat van Nuys leggende was, ende haer lichamen worden quartyert. Dit gesciede inden iare M.CCCC.LXXII. inden meye maent. Ende als doen verbonden hem te samen die capittel heren vanden Doem mitten pantheren ende mitten voorseit steden des stichts, ende coren eendrachteliken ende [\[344r\]](#) namen tot enen momber ende voecht des stichts van Coelen den edelen lantgrave Harman van Hessen deken tot Sinte Gereoens tot Coellen ende was lantgrave Henricxks broeder van Hessen, ende gaven ende setten in sinen handen alle die steden, sloten ende goeden des stichts, die si crigen mochten, op dat si also veel te bet dair toe verwilligen souden tegen horen here ende bisscop, ende hem een moet ende hoep te geven te nemen ende te kiezen na des biscops doot tot enen biscop van Coelen. Dwelke oec also na geschiede. Ende die domheren mit horen adherenten ende pantheren bestonden een pleyt te voeren tegen horen biscop ende heren om hem uten bisdom te setten ende enen anderen te kiezen. Corts hier na hulden die burgers van Bonne ende van Andernaken den voorseit lantgrave Harman van Hessen voer enen momber ende voecht des stichts.

Nyet lange daer na dede lantgrave Harman vele bussen ende andere instrumenten ten oorloge dienende, uut sine landen comen, ende toech mitten sinen ende des stichts vrienden voer Poppelsdorp. Des biscop Robbrechts vrienden waren op die burch ende weerden hem vromelic, mer int lest gaven si de burch op, behouden lijf ende goet. Ende opten burch was alle gereetscap van provande, bussen, artelrye ende andere instrumenten om dat huys te houden, ende die lantgrave setter sine zoudenieren op om te bewaren. In desen selven iaer hadden die van Lintz nyewe geloften ende verbanden gemaect mitten heren vanden Dom ende den pantheren mit horen adherenten, om mit hem inder vereninge te bliven. Mer onlancs dair na vielen si om, ende

lieten biscop Robbrechts vrienden weder inder stede ende hilden Lintz. Ende geboot sinen tolnaer dat hi van allen scepen die den Rijn op ende neder voeren dat si daer vertollen mosten niet alleen den Lintschen tol, mer oec den Bonssen tol ende nochtans most men te Bonne mede vertollen. Hier na brocht lantgrave Henric van Hessen; des lantgraven Harmans broeder, een groot volc mit ghereetscap, ende wouden Lintz belegghen, om des dubbeldes tollen willen. So hadden die van Lintz een bosscagy ter neder gehouwen ende hadden borstwere gemaect, dat si sonder scade niet overcomen en konden. Ende keyser Frederijc die opten selven tijt den Rijn of quam, ende oec tot Colen woude, die bestelde dattetof quam. Want hij die sake selver an hem nemen woude te berechten, ende die Hessen togen weder om afterwerts mit cleinen ghewinne. Ende op sinte Andries dach [30 nov.] quam die keyser tot Coelen mit vele groter heren geestlic ende waerlic ende wert mit groter eren ende feestlicheit aldaer ontangen.

Ende corts daer na quamen byden keyser lantgrave Harman van Hessen mit VI^c paerden wel toe gemaect ende gewapent ende hi bleef daer so langhe als dye keyser daer lach. Ende ter wilen dat die keiser binnen Colen lach, sant hi enen legaet mitten biscop van Eysteten tot Bruel, an biscop Robbrecht van Coelen, om die sake te slechten tusschen hem ende den capittel. Mer dye biscop en gaf hem luden geen antwoert. "Dan hi sant sinen rade des vridages daer na tot Coelen totten keyser mit desen antwoerde aldus ludende: "Dat capitel hadde enen momber ghecoren, so hadde hi oec ende wanneer die II. bi een quamen liet hij se ghewerden, ende sijn momber soude sijn die hertoge van Bourgondien."

Inden selve iaer opten eersten dach vander vasten wert biscop Robbrecht van Coelen voer den dom opgeslagen ende inden banne gedaen vanden rentener wegen tot Coelen. Corts daer na wert Artwijke beleit van bisscops Robbrechts vrienden ende lagen daer voer III. weken. Ende mosten int einde mit schande op breken. Op die selver tijt wert Winteren op enen dach II. reysen gewonnen, nu van die van Bonne, daer na van here Evert van Aerdenberch die biscop Robbrechts cappetein was. Ende sijn leger hadde binnen Lintz mit veel Piccaerden die hertog Kaerl van Bourgondien tot bewaernissen vander stede daer gesonden hadde. Op deser selver tijt deden die van Coelen III. bolwercken an leggen ende maken, één buten beyen toorne, één voer den Egelstien poorte ende één te Duys over Coelen ende costen veel goets. Ende lieten opten uutersten graven maken borstweren mit vele busgaten daer toe dienende ende dede oec van nyeus vele costlike ende scone bussen[344v] maken.

Vanden oerlogen tusschen hertoge Kaerle van Bourgondien ende die stede van Nuys om biscop Robbrechts willen van Colen. Dat LIX. capitel.

Alle dese voersejde dingen dus geschiet wesende, anmerckte ende voersach bisscop Robbrecht van Coelen dat dye heeren van Coelen mit horen adherenten sere arbeiden om hem te verdriven uut en bisdom. Was hi oec seer naerstich ende sorchvoudich om factoren ende vrienden te vinden die hem in sijnre noden ende lasten by staen mochten als den hertoghe van Beyeren sinen neve, ende hertoghe Frederic van Beyeren palentzgrave opten Rijn sinen broeder mit meer andere grote princen, vorsten ende heren uut Overlant. Ende bysonder sochte hi an den mogende prince hertoge Kaerle van Bourgondien sinen neve dat hi hem assistencie, hulp ende bystant doen wilde tegen sine vianden. Ende om dit te bet te mogen vercrighen ende verwerven heeft hi hem ende alle dat hele sticht van Colen gestelt onder sine protectie ende bescermenisse, hem nemende ende kyesende tot enen momber ende voecht des gehelen stichts. Als die hertoge hem verbonden hadde om te defenderen ende bescermen biscop Robbrecht van Coelen, heeft hi sine ambassade gesonnen binnen der stadt van Coelen, dat si hem submitteren ende gheven souden onder subiectie ende gehoersaemheit hoers heren ende biscop ende dat si hem assistencie, hulp ende bystant doen souden tegen die van Nuys ende andere rebellen. Ende indyen dat si dit niet en daden, hi woude mit heercracht ende volc van wapenen comen ende dwingense dat te doen.

Die Coelschen dit horende waren sere verwondert ende beducht ende en wisten wat doen, want si die landen vanden prince niet wel ontberen ende derven mochten om hoer comanscups willen. Waer om dat si tot deser tijt ende tot meer andere tiden den prince wijslic ende subtijlic antwoert gaven ende hilden hem vast dragende dat hi te vollen haren opset ende meninge niet verstaen en konde. Ende bisonder sant hi enen notabelen ambassaet binnen der stede van Nuys ende dede seggen: "Ghemerct dat ghi alre meest tegen uwen here ende biscop rebelleert ende opghestaen hebt, dus ten si sake dat ghi u gheeft tot sijnre subiectie ende obediencie. Het sal an u eerst mit wapenen versocht werden." Mer si en achten sine dreyghementen niet. Dye keyser Frederic die der Coelscher partie sustineerde verhorende dat hertoge Kaerle mit ghewapender hant comen wilde inden stichte van Coelen, sant hem enen herault mit eenre inhibytien ende verbot, ende dede hem bidden ende gebieden mit scriften ende mit monde dat hi hem niet en onderwonde des stichts saken van Colen. Want si nyet en stonden onder sine iurisdictione ende dominacie, mer onder hem als onder den Heiligen Roemschen Rijck. Die hertoge en achte niet sere op dese inhibytie, ende dede dye van Nuys ontseggen mit allen horen hulperen ende hulpers hulperen. Waer om dat dye van Nuys haer stede starck deden maken ende wel versien van allen des hem noot wesen mochte van vitaelge, provande, van bussen, cruyt ende andere instrumenten.

Corts hier na ordineerde die hertoge enen capitein uutten landen van Ghelre geheten here Dirc vander Horst mit meer andere capiteinen die dat oerloge beginnen soudent, ende quamen mit vele soudenieren te paerde ende te voet omtrent die stede van Nuys. Die biscoep scicte terstont sinen 'capiteinen daer bi, als di ionge Buck, der geenre broeder die binnen Nuys gerecht was als voorseit is. Dese al te samen vergadert wesende als inden iare M.CCCC.LXXIII. in die meye maent, quamen si omtrent een myle weechs nader stede van Nuys, om alle die wegen ende straten op te graven ende destrueren tusschen Colen ende Nuys ende maecten grote blochusen ende fortressen in starcke plaetsen om die van Nuys dair mede te dwingen ende dat nyemant binnen Nuys trecken en soude. Ende om dit snelliken te volbrengen vergaerden si alle dye lantluden vanden dorpen van Kemp ende Born. Die van Nuys siende dat dat oerloghe anstaende was, vergaerden si oec vele zoudenieren ende vrome strijtber mannen om hoer stede mede te bewaren. Vanden welken dat ene was genoemt ioncheer Evert van Witthem ende quam binnen Nuys gereden mit anderhalf C. paerden.

Dye van Nuys ghingen te rade wat si doen soudent ende anleggen om hoer vianden te [345r] crencken ende ter neder te trecken, die dus naerstelic arbeiden tusschen Colen ende Nuys om hem die passage te bene men. Doen sprac daer een ende seyde: "Ic sal voergaen ende salse expedieren ende in uwen handen leveren. Dus als ghi een groot vier siet op gaen, so haest u wel gewapent te comen. Ghi sult mi daer vinden, ende dan sal ic u voert seggen wat ghi doen sult." Dese ghesel ghinc int heer ende gaf hem uut voer een arbeyder, om een dach huylre te winnen. Ende wert mede ontfangen ende wrochte gelijc die ander ende als hi arbeyde onder die van Born ende si hem vraechden van waen hi ware seide hi: "Van Kemp". Ende als hi bi de van Kemp wrochte seyde hi dat hi ware van Born ende niet lange en bleef hi op een plaetse arbeydende om te bet hoir manieren te verspien ende te ondersoecken. Merckende dat dye lantbueren des snachts opten velde sliepen ende dat die cappeteynen mit hoer zoudenieren des snachts in een dorp sliepen ende dat si niet alte starcke wake en hilden, ghinc hi op eenre nacht uut dat heer ende dede die van Nuys een teiken mitten viere. Ende terstont togen si uut wel gewapent ende quamen bi hem. Doen sprac hi: "Ic sal u leiden int heer vanden zoudenieren daer si leggen ende slapen. Dus weest cloeke vrome mannen ende laet den lantbueren in vreden gaen. Want als wi die knechten bestriden, sullen die lantbueren terstont gaen lopen."

Ende siet, als si int dorp quamen begonnen si een groot ghecry te maken ende sloegen mit crachte alle die doeren ende veynsteren vanden husen an stucken. Die capiteinen mit horen knechten dit vernemende, scicten hem snelliken int harnas ende setten hem ter weer. Ende alle dye bueren horende tgerucht vanden roepen ende tslaene liepen wech. Ende daer gheviel enen harden scermutsinge ende sloegen malcanderen mit allen seer ende ten lesten worden here Dirc

vander Horst mitten iongen Buck sere gewont ende gaven hem gevangen ende dair blever mit allen veel verslagen ende sere gewont. Ende de van Nuys destrueerden ende braken haer bolwercken ende fortressen ende quamen mit alle die ghevangen mit enen groten roofzege binnen Nuys, lovende ende danckende God ende den groten heer ende maerscalc sinte Quirijn.

Hoe dat hertoghe Kaerle belejde dye stede van Nuys. Dat LX. capitel.

Als die hertoge vernomen hadde, wesende inder stede van Lutzenburch die scoffiericheden ende nederlagen sijnre capeteinen ende luden van wapenen was sere gestoert ende dochtet op dye van Nuys sere te wreken. Ende is van dane gereyst tot Mechelen, ende ghinc selver sitten als enen hertoge toe behoert III. dagen lanc ter audiencien inden perlamente mit groter staet ende pomposicheden. Van dane is hij gereyst tot Maestricht om aldaer sine luden van wapenen te vergaderen om te berennen ende beleggen die stede van Nuys. Die van Nuys vernemende certein dat die hertoge hem over comen ende beleggen woude, baden ende begeerden assistencie, hulp ende bystant van horen goeden vrienden ende fautores, om dat hertoge Kaerle een groot machtich prince ende vorst ware, die wonderlike dinghen inden landen bedreven hadde, ende si clein geacht waren bi sulcken groten mogenden prince ende here.

So was die stede van Nuys een vast starck steetken wel bemuert mit twe dubbelde muren, mit grote starcke toornen ende twas niet groot, mer twas alle den landen doer sere vermaert om der reliquien ende heylichdom des groten heer ende maerscalc Sint Quirijn. Ende binnen der stede lach een schoen convent ende abdie van ionfferen canonissen die den monster ende kercke Sinte Quirijns bewaerden, ende noch een cloester van minrebroederen. Al eer dat belegge began waren alle die ioncfrouwen meest wech ghetogen ende geruymt. Die Rijn heeft horen loop ende cours verby die stede, ende buten der stede na den landen van Gelre ende van Cleve leit een groet genoechlick bosschagye. Ende an dander syde na Coelen toe leyt een scoen regulierscloester, mer alle die broeders uutgeseit III. of V. waren mit al hoer cleinoden binnen Nuys gevlucht. Ende noch so ghinc om die stede een hogen dicken walle mit vele wijchusen ende fortressen. Ende hadden binnen der stede hem wel voer sien van wijn, koern, koyen, ossen ende scapen ende van als dat hem van node wesen mocht.[345v] Ende binnen der stede waren gecomen vele vrome ende stoute capiteinen mit vele zoudenieren ende knechten tepaerde ende te voet. Dair die oversten of waren lantgrave Harman van Hessen momber ende voecht des Stichts van Coelen, ioncheer Evert van Witthem, here Jan van Lijgskercken, here Gheerlof van Bredenbach ridderen, ende here Marcus een here ende ridder broeder vander Duytscher oerde mit meer andere heren, ridderen ende edelen. Here Jan van Lijgkercken ridder was ordineert te

wesen overste capitein ende hoofman van den poorteren van Nuys. Mer here Geerlof van Bredenbach om dat hi een out ende expert oerlochs man alle sine dagen was geweest, wert geordineert ende ghestelt die overste hoofman ende capitein van alle den volke van wapenen ende onder desen stonden dander capiteinen ende hoofmannen ende hadde meeste bestier ende regimenten vanden oerloge. Ende wert dat oerloge mits sijnre voirsichticheit, cloecheit ende wijsheit geregeert ende beleet.

Als nu die hertoge veel volcs van wapenen vergadert hadde, is hi van Maestricht ghereyst ende quam tot Erckelens, ende van daen tot Kemp, ende quam op die octave van sinte Marie Magdalenen dach[29 juli] in groter mogentheit ende beleyde dye stede van Nuys, ende hi nam selver sijn logijs inden over cloester vanden regulieren. Ende die heren de bi hem waren lagen after den cloester inden boemgaerden, ende waren te samen omtrent III.M. paerden ende een M. voetknechten. In welke cloester die hertoge mit sinen heren dagelicx quamen horen misse, die gedaen werden vanden broeders die inden convent gebleven waren. Waer om datse dye prince onder sine protectie genomen hadde dat hem geen quaet noch overlasten gesciede ende sant hem dagelics spise ende provande van sijn eygen tafele behalve dat geen dat hem gegeven wert ende geoffert voer horen diensten ende officien die si voer den doden ende andere deden. Voert hadde die prince strengelic ende scarpelic doen bevelen dat niemant van sine zoudenieren en souden die naeste dorpen beroven noch ontnemen dat si behoefden. Mer soudent betalen na sine waerden ende dit op verboernisse van gehangen te worden. In desen oerloge ende belegge en waren die here van Ravenstein noch here Anthonis van Bourgondien niet; want die here van Ravenstein tot Brusel seer cranc was, ende here Anthonis was in Engelant by den coninc om tracteren vanden toecomende oerloge van Francrijk.

So waren dan mitten voorseit hertoge voer Nuys gecomen vele edele princen, heren ende edelen, vrome cloecke oerloechsmannen als here Robbrecht van Beyeren, aertsbiscop van Coelen, hertoge Willem vanden Berge ende van Gulic, ioncheer Jan, hertoge Jans soen van Cleef, grave Vincent van Moers, grave Jan van Marle, grave Engbert van Nassouwen, grave Evert van Ardenburch, grave Lodowijc van Winconien, here van Gruythusen, stedehouder van Hollant, graef Jan van Chimay, grave Gwye van Megen here van Hombercourt, die president oft stedehouder des stats ende lant van Ludic, here Jan van Egmont, here Frederic van Yselstein sijn broeder, here Reinolt van Bruechusen, Phillips des heren zoen van Bergen an Zoem, Baernt van Ramste een vroem stout ridder uut Swaven mit meer andere heren, baroenen ende ridderen. Noch so had coninc Eduwairt den hertoge sijn swager gesonnen VI.M. vrome Engels archiers ende die Venecianen hadden gesonnen VIII.M. Lomberden. Daer capiteinen ende hooftluden of waren dye grave van Cremonen ende die grave van Combaets. Ende here Jacob Galioets een

vroem ridder ende een groot prince uut clein Egipten hadde hem gesonnen een groot deel ende menicht van Moerianen.

Voirt hadde die prince sijn volc gedeelt ende ordineert al omme die stat. An die Ham poorte lach here Boudewyn van Lannoy capitein van Zutphen mit VIII.C. paerden ende VI.C. voetknechten ende waren meest al Lukeners. Ander Tollepoorten lach here Reyer van Bruechusen ende hadde VII.C. paerden ende CCC. te voet. Voer dye Nederpoorten an den Rijn lagen dye Lomberden voorseit VIII.M. Op die waerde lach die here van Montfoirt ende here Joest van Lalleing ende hadden XII.C. paerden ende VI.C. te voet. Op die Hamme lagen die Engelschen VI.M. te paerde ende te voet. Noch waren int heer busscyeters mit horen knechten CC. Item gravers ende delvers^[346r] II.M. arme lantbueren. Item der vrouwen waren XV.C. Item papen, scrivers ende carmerlingen CCCC. Item hadde dye hertoech verbo- en op lijf ende goet, so wat gerucht dat int heer quame bi dage oft bi nachte, dat niement van sine leger op breken soude, mer elc soude sijn leger hoeden ende bewaren. Item so dede hi uut riden II.M. paerden om voeder te bestellen in allen cloesteren, steden ende dorpen daer omtrent. Ende heeft dat heer al omme doen begraven mit hoge wallen ende wagenen datmen niet lichtelic dair in comen en mocht ende hadde in die wallen doen setten poorten ende draybomen ofte ameyden dat die vianden niet lichtelic daer in comen en mochten. Ende aldus was de stede al omme so vast beleyt, uutgeseit ande side daer dat eylant mitten Rijne leyt. Wanttet geen bequaem plaetse en was, om een leger daer op te stellen. Ende als die hertoge alle sijn heer ende volc in goeder ordinancie ende manieren gestelt hadde, sine bussen, slangen, cortouwen, mortieren ende andere grysselike instrumenten op gerecht, gruede hi die van Nuys mit der meeste busse die hi hadde ende werp een steen inder stat. Ende dye van Nuys grueten hem weder mit III., die meeste bussen die si hadden ende worpen die weder int heer. Dit belegge voer Nuys was so gryselic ende vreeslic ende so heerlic geordineert, datmen in II.C. of III.C. iaren nye des gelijcs in enige landen dair omtrent gesien oft gehoert hadde. Wantmer al kerstenheit doer of wist te seggen.

Hoe dat die stat van Coelen den bisscop mitten hertoge ontseyden, ende hoe die Lomberden dat eylant voer Nuys wonnen ende hoer leger daer op maecten. Dat LXI. capitel.

Als nu die hertoge sijn belegge hadde ordineert ende gestelt sant hij een herault binnen der stede van Nuys om te vragen oft si die stede souden willen op geven in sine handen of dat si hem resisteren ende wederstaen wilden. Die herault weder gekeert wesende, brocht den hertoge

tidinge dat si gemoet waren hem te resisteren ende te wederstaen. Daer hi seer in verblide dat hi sulke vrome mannen van oerloge gevonden hadde, daer hi die ridderlike wapenen tegen gebruiken ende oefenen mochte. Waer om dat hi alle dingen naersteliker ende sorchvoudelic herordineerde ende bestelde dan hij te voren gedaen hadde. Die van Nuys waren oec sere diligent ende naerstich hoer stede te bewaren ende hoer gereetscap van bussen, bogen ende andere instrumenten rede te maken. Wanttet hem allen an hoer lijf ende goet ghinc ende hadden alle hoer gescut ende pylen intoxijceert ende venijnt op dat niemant van horen handen gequest wesende den doot ontgaen soude. Tot desen tiden toe en waren die hertoge ende dye stat van Coelen noch gene vianden, ende en hadden malcanderen noch niet ontseyt. Want si den hertoge hadden houdende drivende dat si noch vrient noch viant en scenen te wesen. Want si noch geen sekerheit en hadden vanden princen ende heren van Duytslant of si hem souden willen bistaen ende assistencie doen ende waren oec noch niet versien van zoudenieren. Ende om deser saken willen hilden si den hertoge suspendeert ende vertogen die sake also lange dat si van als certificeert ende voersien waren.

So heeft dan dye hertoge gesonnen enen welsprekende herault an die stat van Coelen ende woude weten of si des hertogen vrienden oft vianden waren. Ende geboot doer bevele des hertogen den ganssen Stichte, steden, sloten, ende dorpen ende den ridderscappe, dat alle tollende ende renten die voortijts tot den stichte gehoert hadden ende of getreden waren, dat si hem weder onder den stichte ende sonderlinge onder biscop Robbrecht gaven. Ende die herault geboot hem van des hertogen wegen als erfvoecht des gestichts van Coelen die te doene of hore viant te worden, ende herault sloech des hertogen wapenen op binnen Coelen voir den sale op den domhof, voer des biscopshof inder Drancgassen, voer den burchhof ende anders waer ende begeerde ende beval hem den hertoge te ontfangen voer een erfvoecht des stichts van Coelen, ende geboot oec mede datmen biscop Robbrecht gehoersaem soude sijn.

Corts hier na worde die stat van Coelen des biscops ende des hertogen viant, ende des hertogen wapenen worden inden drec ende int slijc geworpen ende tot alle plaetsen dair si op geslagen waren of gescoert. Doen senden de Coelners haer boden uut in allen landen wie dat sout winnen woude dat hij tot Coelen quaem. Aldus quamen uut Overlant ende [346v] uit Westfalen vele cloekemannen te paerde ende te voet die den stat te diensten stonden om hore soudye. Die hertoge van desen adverteert wesende, dede vele scepen comen uut Hollant ende Ghelrelant mit hout ende balcken ende mit overvloedicheit van vitaelge. Aldus dan so was Nuys al omme belegen mit een groot garnisoen datter nyemant niet wel in noch uut en mochte, uutgheseyt an dye syde daer dat eylant vanden Rijn lach. So heeft dan die hertoge gedocht dat waterken te stoppen dat uut den Rijnne vloyende was, om dit eylant ende beneden Nuys weder in die Rine

quam, om daer sijn belegge mede op te maken. Wanttet nu onbequaem daer toe was, om dattet dicwils alst hoech water was overvloeyt wert. Ende al eer dit geschiede quamen dye Coelners mit vele scepen den Rijne neder gevaren, mit vele knechten ende zoudenieren ende met vele vitaelge. Die Bourgoense scoten mit allen seer op dese scepen om die inden gront te scyeten mit serpentinen ende slangen. Mer si quamen alle behouden mit lijf ende goet binnen der stede, daer die van Nuys sere mede gestarct waren. Ende op datmen doer desen wech geen vitaelge of knechten meer inder stede soude brengen, so beval hi den Lombarden dat si dit eylant winnen ende begripen souden.

Die Lomberden dit bestaende worden vanden Nuysers so crachtelicken wederstaen ende scoten so vreesliken tot hem in met bussen ende bogen, dat si van noots wegen of staen ende te rugge trecken mosten ende lyeten daer mit allen vele doden. Corts daer na grepen si weder enen moet ende bestonden weder an te gaen ende drongen die ene den anderen an. Dat sijn int einde mit crachte ende mit groten bloetstortinge gecregen hebben ende sloegen hoer tenten ende pauwelioenen daer op, ende maecten enen groten dicken ende hogen walle om dit eylant. Ende alle die vrouwen dye int heer waren mosten die op ghescoten aerde dragen in dit waterken, dat uut den Rijn quam te stoppen ende te dammen. Ende men deder grote scepen mit aerde gevolt in sincken ende mit watermolens dat water uut werpen also dattet in corten tiden gedammet ende gestoppet wert. Ende mit desen was dye stede al ront omme belegen, dat si ghenen troest en hadden dat hem yet meer gesonnen soude werden oft te hulpe comen.

Wat heren, vorsten, ende princen hertoge Kaerle ontseyden ende van een mandament dat die keyser den hertoge sende inden legher voer Nuys. Dat LXII. capitel.

Als die Coelschen den hertoge ende den biscop hadden ontseyt, sanden si notabele ambassaten an den keyser Frederic om assistencie ende bystant van hem te hebben, insinuerende ende doen te verstaen, ten ware datmen den hertoge van Bourgondien resisteerde ende wederstonde, het ware gesien dat hi alle Duytslant onder sine dominacie ende geboden brengen soude. Waer om dat die keyser een mandament dede gaen ende bevelen allen heren, vorsten ende princen, landen ende steden des heiligen rijcs van Roman hem rede souden maken om den hertoge te resisteren ende te wederstaen, belovende dat hi selver in persone comen soude ende wesen hore alre capiteyn ende hooftman.

So hebben hem dan dese na bescreven princen ende vorsten geestlic ende waerlic doer beveel ende gebot des keyzers hem bereet gemaect ende vergaerden vele volcs van wapenen, als

here Adolf van Nassouwen, aertsbiscop van Ments, here Jan van Baden, aertsbiscop van Tryer, koervorsten, die biscop van Eysteten, die biscop van Spiers, die biscop van Worms, ende biscop Henric van Monster. Hertoge Aelbrecht van Sassen ende van Micen, Aelbrecht marcgrave van Brandenburg, coervorsten, Sigemont hertoge van Oostenrijk ende van Oetsen, Lodowijc hertoge van Beyeren, Aelbrecht hertoge van Beyeren ende van Monichem, Frederic hertoge van Beyeren ende van Spanhem, Aernst hertoge van Sassen, die marcgrave van Duringen, Henric marcgrave van Hessen, Cristoffel marcgrave van Baden mit sine broeders met meer andere hertogen, graven, banroetsen, ridderen ende edelen uut Duytslant, ende sanden elcs bysonder van hem haer ontseg brieven totten hertoghe. Dwelc hij al te weynich achte, ende woudese inden leegher verbeyden alle die hem comen mochten.

Daer na sant die keiser enen herault mit^[347r]enen brieve, ende dede hem weten ende begeerde ende gheboot hem bi den ede ende huldinge die hi hem gedaen hadde, dat hi niet intermitteren noch onderwinden woude der kercken saken van Coelen. Want si onder sine iurisdictione ende gebode niet en stonden, mer onder die sine. Ende gheboot hem byden selven ede dat hi den biscop van Coelen in gheenre manieren assistencie, hulp noch bystant en dede, noch en liete doen bi hem oft bi sine heren, vasallen ende ondersaten. Mer dat hij hem des gansselic of staen, renunciëren ende abstinieren wilde. Twant waert dat hij den biscop onttoege sine hulpe ende bystant ende hope van assistencie hi hoepte bi hulpe van den coervorsten ende andere heren dese sake tot enen vrede ende composicie te brengen. Ende en woude hi des nyet doen, het ware gesien te comen tot preiudicie ende afterdele des gemenen kerstenheits. Ende tware oec tegen wille ende consente ons aertssche vader den paeus, ende ten soude oec sine edelheit ende geloven niet betamen sulcx te doen. "Waer om wi an u begeren ende versoeken dat beste, nutste ende profitelicste hier in te willen doen als wi uwe edelheit des betrouwen."

Als die hertoge dese reden ende woorden vanden herault hadde ghehoert ende oec dat selve inden brieve hadde verstaen, liet hi den keyser weder weten mitten monde ende met brieven, als dat hi mit ghenen onrechte noch niet willichlic dit oerloge angenomen hadde, als men meende, mer dat hij schuldich ware als een lit des heilighen rijcs, den aertsbiscop van Coelen, die rechtlic ende eendrachtelic ghecohen ware, vanden stoele van Romen confirmeert, ende mitten regale van hem investeert, ende mit groten onrechte tegen recht ende reden van alle sine goeden spolieert ende beroeft, dien te helpen ende assistencie te doen als een coervorst, ende niet vanden minsten, om dat hi van sinen bloede ende nagemaecht was. "So sijnder noch andere saken die mi moveren ende porren dit oerloge an te nemen die ic houde dat si u een deels niet onbekant en sijn. Die heren vanden capitel des doems van Coellen sijn dicwils versocht geweest van horen here ende biscop om dese saken ende twisten te submitteren endetot payse te brengen. Mer

watmen hem te voren leyde ende proponeerde, twas altijd anders. Men en mochter ghene compositie noch dadinge mede maken die hem te wille was. Ende dat daer om als ic vernomen hebbe, want overmits sulke compositie soudent si gehouden wesen te restitueren dat si onrechtelic besaten ende occupeert hadden. Want doen ic bi u tot Tryer was ende u te kennen gaf naden mael dat mi dat lant van Ferretten ontweldicht ende of ghegaen was, ende die capitelers dit verstaen hadden, maecten si een verbant mit sommige princen ende heren van Duytslant. Ende na den male dat si verstonden dattet bestant tusschen den coninc van Francrijc ende mi experieren ende uut gaen soude, ende datmen my van allen syden bestriden soude, hebben si hem mitten selven coninc verbonden tegen mi. Dat so wanneer hi tegen mi te velde gecomen hadde, soudent si mit horen adherenten ende confedereerden mi ende mine landen ende ondersaten van achteren an bevochten ende bestreden hebben. Tottet welc si gheen recht noch reden toe en hadden.

Om deser ende andere saken voer narreert ende om des biscops iniurie ende onrecht te helpen keren, hebbe ic mi mit recht ende reden tot desen oerloge gegeven. Aldus dat mi groot ende waert is, dat acht ghy cleyn by avonturen om datter u geen baet an en is. Waer om hat ghi so sere pays ende eendracht begeert, ghi en soudet den lantgrave van Hessen noch den rijksteden tegen mi niet verweect hebben. Ende en sout oec mine ondersaten, landen, steden ende dorpen niet gescreven hebben dat si mi of gaen soudent, daer ic van als mit goeden autentike brieven of informeert bin, ende en hebben dat op uwe mogentheit niet verdient. Daer en is prince in kerstenheit die meer vrede ende pays begeert dan ic doe tot dien einde datmen enen gemenen passage ende cruysvaert doen mochte tegen die ongelovigen Turcken, dat weet God die alle herten kent. Aldus als ic anmercke dat uwe Keiserlike Maiesteit sulcx doet so scijntet dat u hert verde is van pays ende vrede te maken ende en begeert niet dat ic abstinere ende ofstae van oerloge mer geeft[347v] mi een saeck om te oerlogen ende oft dair yet anders den kerstenhede of quame dan goet. Dat en machmen mi niet imputeren ende wicen want ic van Goeds wegen sculdich bin alle geweld ende onrecht mit macht van mi te keren. Dat en mach mi niemant mit macht noch mit reeden inhibeeren noch verbyeden."

Hoe dat die stede van Nuys an gestormt ende bevochten wert. Dat LXIII. [capitel.]

Die van Nuys, siende dat die Bourgoenssen hem bereiden om haer stede te bestormen, maecten alle ghereetscap tot defensie ende bescermenisse vander stede, betrouwende sere op die starcte ende wel bemuerde stede. Ende quamen dicwils uut, doende grote scade int heer,

vangende ende slaende, ende wat Engelschen ofte Lomberden si cregen sloegen si al doot, ende die Duytschen hilden si gevangen. Ende als si dus wredelic hem hadden tegen den Bourgoenssen, heeft die hertoge gesonden den grave Gwye van Megen here van Hombercourt mit besloten brieven om die te dragen an den cappetein vander stede. Ende als hi voer die poorten quam, dede hi een teiken ende wert in gelaten, ende begeerde te wesen by den cappeteinen vander stede. Ende terstont namen si hem ende verbonden sine ogen dat hi de dispositie ende gelegentheit vander stede niet mercken noch besien en soude ende brochten hem ten huse daer doverste cappetein was logeert, ende ontbunden hem sine ogen. Verstaende dat hi biden oversten capetein vander stede was, presenteerde hi hem die brieven vanden hertoge gesonnen. Doen sprac die capitein: "Doet op die brieven ende leestse dat wijt horen." Dwelc die grave niet doen en woude. "Werpt se dan int vier," sprach dye cappeteyn, "oft wi sullen u daer in werpen." Aldus most hij dye brieven daer in werpen, ende dat hier om, opdat dye cappeteynen oft nyemant perverteert oft mit smekende woorden ende mit beloften om gecalt oft bedrogen soude worden.

Dit gedaen sijnde deden si hem sitten ter tafelen ende deden hem goeden chyere mit eten ende drincken. Ende dat gedaen sijnde bonden si sine ogen weder toe, ende brochten buten der poorten daer si hem weder ontbonden ende lieten gaen totten hertogen ende vertelde hem alle dat hem wedervarenende gemoet was. Dit horende, was hi des sere gestoert.

Omtrent dese tijt quamen binnen die stat van Colen vele Overlantsse knechten ende zoudenyeren te paerde ende te voet, ende brochten tidinge datter vele grote heren ende machtige princen hem bereiden den Rijn neder te comen, om den Coelschen ende Nuyschen bystant ende hulpe te doen. Opten III. dach des maents van september hadden die Coelschen hem bereyt om den Nuyschen succours te doen. Want si wel wisten dat si vanden Bourgoenssen seere benauwet ende in groten dangyere waren. Ende op dat dese reyse ten besten wel vergaen mochte, worden alle die geestlike ende waerlicke priesters daer toe verwillicht dat si misse lasen vanden heiligen geest. Ende bereiden haer scepen inden Rijn om neder te varen ende senden enen bode uut heimeliken om die wegen ende passagen te verspien. Dese bode weder comende verboetscapte den Coelschen dat die Bourgoensse horen toecomst verwachtende waren. Waer om dat si beducht waren ende deden hoer harnas uut, sorghende dat si ter neder getogen mochten worden ende deser wasser wel XV.M. alle uutgelesen burgeren ende zoudenieren. Corts hier na sonden si enen anderen bode uut bi nachte, om den Nuyschen te seggen dat si haest comen souden ende ontsettense. Ende dese wert gevangen ende voer den hertoge gebrocht.

Die hertoge, dese mare vernemende, heeft die stede doen bestormen opten X. dach des selven maents van september. Ende in desen assaulte ende storme was here Reyer van

Broechusen doverste cappetein ende voerde des princen bannier ende dit assault began des smarghens te IX. uren, also vreesliken dattet al vervaert was dat inder stede was. Die Nuysers die van als wel versien ende aviseert waren, weerden hem vromelicken als leeuwen, ende stonden op die muren, poorten ende toornen ende scoten ende worpen also grijsselicken datmer vele sach ghequetst, ghewont ende ter doot neder vallen. Die poorters ende zoudenyeren stonden malcanderen vromeliken bi ende elc sprac den anderen goeden moet an, dat si al blideliken horen vianden resisteerden ende[348r] weder stonden. In desen bestormenbleef doot heer Jan van Broechusen des voorseit here Reijers neef, ende meer andere edele ende onedele vrome cloeke mannen. Mer wat souden die Bourgoenssen doen teghen aldus danigen vasten, starcken ende onwinlijcken stede, daer soe vele cloeke vrome ende experte zoudenyeren ende cappeteinen binnen waren, die alle hoer leven die wapenen hanteert ende ondersocht hadden. Ende ten lesten mosten die Bourgonsen afterwerts wyken want si niet en profiteerden noch en wonnen op die stede die soe natuerlic vast was ende bewaert met hoge starcken muren ende toornen ende ombegraven met diepen graften ende mit enen hogen dicken walle mit vele wijchusen ende bolwercken wel voersien ende bewaert. Waer om dattet scheen inder menschen ogen dat si onwinlic was.

Daer na gingen die princen ende heren mit malcanderen te rade, hoe si dye stede best souden mogen becrachten niet mit machte, mer mit cloecheit ende subtylheit. Ende hebben vele scepen doen vast maken inden stroem vanden Rijn, om te bet daer over te passeren alst noet ware ende deden oec maken vele instrumenten dienende totten bestormen, hoghe toornen van houte, armborsten ende slingeren ende menigerhande strijber instrumenten. So is dan om dit oerloge ende belegge willen van Nuys veel onmoets ende discoerde geresen ende op gestaen inden gestichte van Coelen. Want sommyge adhereerden ende bleven bi den Coelschen ende den pantheren, ende zommige favoreerden ende bleven bi den biscop ende den hertoge. Want daer waren noch zommige steden ende sloten onderres biscops dominacie, dair die stede van Lintz ene of was, leggende opten Rijn boven Bonne, daer lantgrave Henric van Hessen voer geweest hadde om te winnen als voorseit is. Ende was mit groter scade ende scande daer of getogen ende was gecomen tot Coelen. Want die hertoge hadde dit steetgen beset mit æn vast ende starc garnisoen. Ende tot Coelen wesende hilden si scarpen raet hoemen best die stede van Nuys soude ontsetten. Wanttet so lichtelic niet te doen en was als hi wel gemeent hadde, wair om dat hi vele geltsscat ende goet vanden Coelschen nam ende toech weder boven om meer knechten ende soudenyren tehalen ende te huren.

Hertoge Kaerle die veel hadde horen seggen van die vermaerde stat van Coelen, sat op een tijt op mit IIII.M. uut gelesen reysigers ende quamen ghereden omtrent die stat van Coelen

om te besien ende te bescouwen. Ende besien hebbende dochtet hem wesen een vaste starcke stat ende wel bewaert ende reet weder om. Die Coelschen, vernemende dat die hertoghe om die stat te bescouwen daer geweest hadde, deden wapenscouwinge van horen burgeren ende zoudenieren, ende destrueerden, verwoesten ende verbranden alle die dorpen, cloesteren, husen, hoven ende woningen omtrent Coelen III. milen weechs ommegeans, om dat de Bourgonssen gheen vitaelge noch voederinge dair uut crigen en souden. Ende bi sonder braken si of twe scone vrouwen cloesteren als Wijer ende Mechteren, de nu beyde binnen Coelen sijn, als die vrouwe van ??? tot sinte Cecilien ende die van Mechteren tot sint Aphren. Noch braken si of dat malaetschen huys op die Akense straet ende der ioden kerchhof buten Sint Severyns poorte. Ende buten Sinte Cuniberts toorne stont een groot begrijp van husen ende hoven genoemt Rijle, dye worden al of gebroken ende verbrant, datmer huden sdages niet of en siet. Ende buten die stede van Bonne stonden vele scone herbergen opten Rijn, ende grote husen ende woningen die al of gebroken worden. Op sinte Gereonsdach[10 okt.] wonnen die Coelschen Bachem ende verbranden dat inden gront. Opten eersten dach van september togen de Coelschen uut ende branden die vorst of, ende hijeuwen dat hout dat meeste deel ter neder ende namen Bel in, ende besetten dat mit horen knechten.

Ende als die hertoge dus lange voer Nuys gelegen hadde en was daer noch nyemant int heer van den Nuyssers een gevangen dair die hertoge verdriet in hadde. Want hi niet vernemen en konde die gelegentheit ende gesteltenis der stede van Nuys. Waer om dat hy int heer dede uut roepen wie dat eerst enen Nuysser vinghe den soudmen enen goeden beuyt penning scencken waer om datter in corten tijden vele gevangen werden in scermutsingen ende mangelingen die si te samen hadden. Vanden welcken die prince den staet, dispositie ende gelegentheit vander stede vernam. Hier na om-trent[348y] den XI.M. Maechden dach[21 okt.] hadden die Coelschen een schip toe ghemaect dat si gevolt hadden mit stroe, spec, zwavel ende salpeter ende voerden dit den Rijn neder om dit mitten stroom alst ontsteken waer, te doen driven onder den Hollantschen scepen die dair veel inden Rijn lagen, te ontsteken ende te doen verbarnen. Ende als si an gedreven quamen, worter soe vreeslijc mit serpentinen ende slangen om hem gescoten dat si als vervaerde duven voer den wuwe opt lant liepen vanden berge ende berchden hem aldaer.

Dit barnende scip en dede genen scade, ende alsoet den winter genaecte ende die hertoge vanden belegge niet op breken en woude, dede hi een grote zale maken ende die al omme behangen mit gulden lakenen ende tapesseryen. Ende de ander heren, capeteinen ende zoudenieren deden maken vele tenten ende aerthusen van houtenen plancken ende so menichvoudich datter III. mael meer tijmmeraeitse ende bouwinge buten der stede int heer was dant binnen Nuys stonden. Daer waren oec vele tavernen ende coephusen op gestelt. Daer was

een groet geloep ende gedrange van comanscappe ende cramers, dattet meer scheen te wesen een stadt van plasanten ende van comanscappe dan een leger ende parc van orlogen. Omtrent Alre Heyligen daghe[1 nov.] heeft hertoge Kaerle certeine tijdinghe vernomen dat de keyser mit vele hertogen, graven, marcgraven, baronen, riddersen, heren ende edelen mit vele vrome mannen van orloge ende wapenen om den hertoge vanden belegge te verdriven ende of te slaen neder quamen. Waer om dye hertoge hem versach van meer volcs van wapenen alsna geseit sal worden. Heeft oec die hertoge vernomen dat die aersbiscop van Ments mede mitten keiser neder comen soude, wair om dat hi den voorseit aersbiscop ghearbeyt heeft te trecken tot zynre vruntscap ende favoer, op dat hy den keyser informeren soude dat hi niet neder en quaem ende dattet hem onmogelyc ware den hertoge uut sine leger ende parck te verdriven.

Wat heren, riddersen, vasallen ende dienstmannen den hertoghe te dienste quamen voer Nuys. Dat LXIII. capitel.

Die hertoge vernemende dat die keyser mit alle den Rijnschen ende Overlantscen heren ende den rijsteden neder quam, sant hi sine boden mit brieven in alle sine landen van Brabant, Gelre, Vlaenderen, Henegouwen, Hollant ende Zeelant, gebiedende ende bevelende dat alle edelen ende wel geboren mannen, leenmannen ende mans mannen anghesien des briefs sonder delay of onsculde te doen hem te dienste voir Nuys comen soudent. Dwelc also gheschied is. Inden eersten heeft hem bereyt grave Wolphert van Grotevelt, here vander Vere mit alle den edelen, leenmannen ende vasallen uut Zeelant ende zyn gecomen voer Nuys. Des gelijcs quamen uut Hollant heer Jan van Wassenaer, heer Henric van Naeldwyc, maerscalc van Hollant, mit vele edelen, leenmannen ende mans mannen. Alle die steden groot ende clein van Hollant ende Zeelant scieten hoir volc van wapenen dair mede, als Dordrecht mit II. capeteinen als Rutgher van Haer ende Cornelis Thomassoent. Dye van Haerlem mit horen capeteinen Willem van Scagen, die van Delft mit horen capetein Johan vander Bochorst, die van Leiden mit III. capeteinen als Ghysbrecht van Raephorst, Dirc van Poelgeest ende Florijs van Alkemade, de van Amsterdam mit een capetein als Henric Ackerman, ende voert dander steden elc mit zyn poorteren ende zoudenieren wel gerust ende toe gemaect elc mit zyn wimpelen vander stede. Dese ende uut andere landen ende provincien quamen voer Nuys mit diverse cledinghe elc van sine stede over tharnas. Dit siende die Nuysers riepen al spottende: "Die winter compt, want die bonte craijen comen int lant."

Dese Hollanderen ende Zeelanderen sette die prince een overste capetein genoemt Jan van Boschusen, ende geboot hem dat si een assault an die stede doen soudent. Daer si toe bereet

waren, ende gingen allensken mit horen capetein omtrent die stede. Dit siende dye van Nuys quamen uut mit cloveren ende armborsten ende besingelden desen hoop, menende die ter neder te trecken. Ende weder enen anderen wech inder stede te comen als si pleghen te doen, mer dit miste hem. Want alle dye wegen ende passagen daer si over gaen moste na der stede waren destrueertende op gegraven[349r] dat mense niet ghebruken en mochte. Waer dat dese II. battaelgen an malcanderen quamen ende dair wert mit allen seer gevochten. De achter inder battaelge waren horende dat ghecry vanden horen die voer stonden, haesten hem om die te ontsetten ende siende datter vele gequest ende ter doot geslagen waren, keerden si om ende elc liep sijns wegges. Die nyewe ende versche wapentuers nu eerst gecomen vervolgdense ende sloeghense van achteren datmer gheen getal of en weet ende hoere veel en konden nauwelic weder inder stede comen. Op dese selver tijt quamen een deel knechten ende zoudenieren van Coelen ende Zoenst veinsende hem te wesen van des hertogen volc ende quamen int heer ende hilden die manier of si de stede souden willen verspien ende quamen voer die stede ende deden hem een teyken. Die Nuysers verstaende ende merckende dat teyken deden dye poorten op ende lietense in comen. Vanden welcken si vernamen der Coelschen meningen ende toecomende hulp ende bijstant daer si seer of verblyt waren ende wel ghemoet.

Van menigerleyde opsettinge ende anslagen die de keyser dede tegen den hertoge van Bourgondien om hem te crencken. Dat LXV. capitel.

Die keyser verhorende dat dye hertoge in sine opinie persevereerde ende van sine opgenomen propoest niet of staen en wilde, heeft hi hem bereyt ter wapenen mit een groot ontallic volc uut Duytschen lande ende quam tot Andernaken. Die keyser hadde oec bevolen den Switsen dat si tlant van hoge Bourgondien invaderen dair op oerlogen souden. Dwelck si deden verwoestende ende destruerende dat tot vele plaetsen mit rove ende brande. Noch had hi gesonnen an den rijck steden als Olms, Basel, Norenburgh, Straetsburgh, Franckevoert, Popperden ende Aken dat si hem te diensten comen souden. Voert sant hi sinen brieven int lant van Overijsel an den steden van Groeningen, Campen, Zwolle ende Deventer, dat si in geenre manieren den hertoge van Bourgondien adhereren ende bijstant doen souden ende in desen brieventot desen steden gesonden noemde die keyser den hertoge te wesen een boes tijran ende een vervolger des Heyligen Roemschen rijcs, ende begeerden mit groter instancie dat si den Coelschen ende Nuyschen hulp ende bijstant wilden doen. Die Overijselse steden bekeneden dat si aen des hertogen landen gepaelt ende belegen waren, ende die niet wel ontbereren en

mochten en dorsten si hem geen bijstant ende hulp van volc doen, mer senden hem presenten ende gaven, doende haer ontsulde, des geliken deden die Oestvriesen mede. Die keiser hadde oec vele diffamative brieven ghesonnen inden landen van Brabant, Gelre, Lutsenburch, Limburch, Vlaenderen, Hollant ende Zeelant. Van desen boden quam ene tot Loven ende gaf een burgermeester vander stede enen bryef ende maecte hem terstont uuter stede wech te comen. Den brief lesende verscricte hi ende was seer beducht ende dede den bode soeken. Mer hi was wech uuter stede. Die hertoge dese tidinge verhorende was gram opten heren vanden parlamente dat si den bode niet gevangen en hadden. Waer om willende hoer excusacie maken tegen den hertoge deden desen burgermeester vangen. Die hertoge ontfing sine excusatie ende lieten vry gaen. Des geliken quam oeck een bode inden landen van Hollant. Dese beducht wesende en dorst int lant niet comen, ende huyrde enen anderen om II. wit penning daghes, dat hi die brieven in Hollant dragen soude. Ende quam tot Dordrecht presenterende den oversten vander stede die brieven den welcken si vingen ende sonden hem gevangen mitten brieven totten heren vanden rade van Hollant inden Hage ende die sonden voert mitten brieve totten hertoge. Die hertoge hem examineert hebbende ende vernemende dat hi des keyzers bode niet en was, mer dat hi daer toe gehuyrt was, deden an enen bome hangen.

Hoe dat die coninck van Denemercken int heer quam bi den hertoge om te dadinghen ende hoe enige uut Nuys quamen die gevangen geseten hadden. Dat LXVI. capitel.

Omtrent dese tijt was coninc Cristiaen van Denemercken, Noerwegen endeSweden gecomen van sine pelgrijmaedge van Sint Jacob in Galissien ende vernemende van desen groten twist ende oorloge, is hi getogen mitten grave van Oldenburch sinen broeder ende mit sinen zone, mit hertoge Frederic van Bruijnswijck ende van Lunenburch, mit hertoge Jan van Sassen, mit hertoge Magnus van Mekelenburch, mitten grave van Rippijn ende mit meer andere[349v] grote princen ende vorsten totten hoechgeboren vorst hertoge Kaerl leggende voir Nuys, om te sien oft hijt yet hadde mogen dadingen ende enen vrede maken ende dit was omtrent sinte Barbaren dach[4 dec.]. Die hertoge vernemende sine toecoemst geboet datmen mit eren ende feesten te moete riden souden, ende heeftem mit groter reverencien ende waerdicheit ontfangen. Ende dair was grote blijscap ende hadden te samen vele heimelike ende secrete rade ende spraken. Dair na XIII. dagen is hi bi consent ende belieften des princes getogen binnen der stat van Coelen om mitten keyser ende den anderen princen ende heren ende mitten Coelschen te tracteren om dese sake ende oorloge tot enen goeden einde te brengen.

Op dese tijt was dair mede een legaet des stoels van Romen. Dese ende die coninc arbeyden seer naerstelic ende vlitelic tot vele tijden hebbende raet, om dese saken te decideren ende desen twedracht ter neder te leggen. Mer si en konden niet of maken want de coninc niet al te wellecoem en was inder stat van Coelen. Want si tot anderen tijden van hem bescadicht waren geweest, doch scencten sij hem den wijn ter wilen dat hi binnen Coelen was.

Op dese tijt saten binnen Nuys gevangen XXV. mannen vanden Bourgoenschen. Dese hadden malcanderen los gemaect ende arbeyden seer om uuter stede te comen. Nu soe hadden die van Nuijs alle hoir volc ordineert in drije scaren ende partien. Want als dene partie die wake hilt opter muren ter wylen, so deden die ander haer maeltijt ende die derde sliepen. Ende als si horen tijt geslapen hadden, liepen si ter muren ende die ander weder ter maeltijt ende dye derde te slapen. Die gevangen dit wel wetende namen den tijt waer dat de geslapen hadden soudon op gewect worden ende ter murenlopen, so sijn si uut getreden ende liepen mede als zoudenieren ter muren ende alsden tijt van ten eten gaen gecomen was, liepen die ander ter statwert in, ende dese vielen over dye muren ende quamen ongescent weder int heer. De hertoge dedese voir hem comen ende vraechde hem hoet inder stede stont ende of si noch vitaelge en hadden. Doen seyden si dat inder stede van vitaelge niet en was dan coern dair si broot of maecte ende namen dat meel mit een luttel honich ende waters ende maecten dair zupen of oft pappe, ende brouden oec hair bier van tselve coern dat si hadden ende en hadden oec niet van zuvels wegghen dan paerde vleys noch kaes noch butter noch vysch. Want si wel CCCC. paerden gegeten hadden van welcker tidinge die hertoge seer wel ghemoet was, hopende dat hi corts die stede wel tot hem crighen soude om dat si so groot gebrec [van] vitaelge hadden.

Als die coninc van Denemerken als voorseit is lange tijt omtrent V. weken lange mitten legaet binnen Coelen gearbeit hadde om enen pays enderede te maken hebben si weynich inder saken profiteert ende gevordert, want elcs in sine opinie vast staende bleef. Ende is weder uut Coelen bi den hertoge int heer gecomen, ende siende dat hi niet en vorderde, heeft oerlof genomen anden hertoge, ende is weder na sinen landen gekeert. Binnen desen tijden dat dye coninc int heer lach, heeft hi sinen broeder grave Gherrit van Oldenburch mit groter triumphen ende feeste ridder gemaect ende heeft hem verbonden mitten hertoge makende mit hem aliancie. Uuten welken dye hertoge minlicke brieven gescreven heeft an heer Henric van Tzwarrens burch, biscop van Munster, sinen neve, woude hi bliven in zjnre vruntscappen, dat hi dese here Gerrit van Oldenburch weder resigneerde ende gaven sine castelen ende sloten die hi hem of gelopen hadde. Die biscop dit vernemende was seer gram ende wert uut desen des hertogen openbaer viant ende deden geliken de andere heren mede ontseggen dat hem weynich vroomde als men noch horen sal.

Hoe dat die stede van Lintz vanden keiser gewonnen wert. Dat LXVII. capitel.

Inden iaer M.CCCC.LXXV. heeft lantgrave Henric van Hessen uut bevelen des keyzers vergadert een groot machtich heer van volck van wapene te paerde ende te voet om de stede van Lintz te becrachtigen. In dese stede lagen van des hertogen ende des biscops wegen here Evert van Aerdenburch mit II.M. zoudenieren. Die lantgrave bestormde die stede dic ende menich mael mit scarpe assaulte ende stormen, mer die van binnen weerden hem vromeliken mit gescutte ende werpen van stenen. Ten lesten dede dye lantgrave op staen vele[350r] blochusen ende fortressen dair hi die stede mede meende te dwingen. Die hertoge dit verhorende sant derwerts here Philips van Bergen mit een groot deel knechten ende zoudenieren om die stede te ontsetten ende reden darwerts. De lantgrave dit vernemende heeft zijn volc gestelt in ordinancie teghen den Bourgonsen. Ende als dander an quamen vonden sij den lantgrave al bereyt staende in ordinancie om te striden ende scoten inden eersten angange mit bussen, slangen ende serpentinen mit allen seer op malcanderen.

Dair wert seer ghevochten an beyden syden mer int einde vielen die Bourgonse so swaerlic op ten lantgrave dat hi ende alle de opten blochuse waren, vluchten ende liepen wech. Dair bleeffter omtrent C. geslagen ende XXV. gevangen. Heer Evert van Arenburch scoot oec mit allen seer op de Overlantse. Dair een groot heer ende ridder mit LX. vandes lantgrave volc doot gescoten worden, ende als die lantgrave geweken was, deden si die poorten op ende lieten den Bourgonse in. Ende maecten die stede starc ende togen dicwils uut verbarnende int lant vele vanden naesten dorpen. Als nu heer Philips van Bergen mitten Duitschen weder int heer gekeert was, ende hadden in die stede vanden Duytschen binnen Lintz gelaten vele Walen ende Pickaerden en waren die van Lintz niet mit allen dair mede te vreden.

Dit vernamen die keiser ende anderen heren wel ende quamen weder voer Lintz ende beleyden die stede ende also die poorteren tweedrachtich van binnen waren, so won-nen de Overlantse knechten de stede seer corts dair na ende namen den poorteren ende alle hoir goeden in genaden. Dit en wert hem niet gehouden want die Brandenburgse plonderden dye stede, ende die Pickarden hadden dat slot dat binnen der stede stont an brande gesteken ende uut gebrant dat wilen eer biscop Egbert vander Marc biscop van Coelen getijmmert had, int iaer M.CCC. ende LXIII. Ende alle die si dair bevonden van zoudenieren vander Bourgonser sijden verdreven sij of namense gevangen, ende sloegense oec vele doot. Ende dit was int beginsel vander vasten. Ende boven desen soe wonnen die Overlantse noch vele steden, sloten ende fortressen als Sijnslic, Remagen, Wijerkel, Rolantrecht, Conincwinter ende Heerpel ende na desen als nu die

Rijn open was ende men varen mochte sonder hinder, sant die keiser zijn gereetscap van artelrije ende anders den Rijn neder tot Coelen mit veel gewapens volcs. Dyer geliken deden mede die hertoge van Sassen ende die marcgrave van Brandenburch beyde coervorsten ende machtige princen.

Vanden fortressen, bolwercken, wijchusen, poorten ende toornen die die Bourgonsen stormende wonnen. Dat LXVIII. capitel.

Alsoet omtrent dese tijt winter dach was ende die wegen slickich ende vuyl waren om dattet vele regende, hagelde ende dicwijls ongestuyr ende ongetempert weder was, datmen die wegen ende dat lant niet wel gebruiken en mochte, soe en vorderde die hertoge niet alte veel om de stede te bestormen. Nochtans hilt hise vast besloten dat nyemant in noch uut en mochte. Als nu den tijt began te genaken datmen dye wegen gebruiken mochte, dede hi bereiden alle instrumenten totten stormen dyenende ende waren mit allen veel bolwerken, fortressen, ende hoge houten toornen ende andere instrumenten, dair men of stormen ende vechten mochte, tegen die stede op geslagen ende ghemaect. So hadden dan die van binnen Nuys een alten starken bolwerc op geslagen voir die poorte dair die Lomberden hair logijs ende leger staende hadden. Dit bolwerc dede die hertoge bestormen wantter uuter maten vele sca-dens uut gedaen wert int heer. Dwelc si dicwils attempteerden ende poechden te winnen mit vreesliken assaulten ende stormen. Mer sij en mochten dair nyet op winnen wair om dat si dicwils aersselden ende te rugge geslagen werden, latende vele doden ende gequesten. Ten lesten onder groeven si dit bolwerc ende staken dat vier dair in onder daerde dat die balken bestonden te barnen ende togense alte met na hem uuter aerden. Dit vernemende die van binnen waren seer beducht ende sloegen terstont een ander bolwerc binnen der stede vast bi dit andere dair si alte vreeslicken uut scoten datteer niemant bi eertsce buten bolwerc comen dorste. Doch so hadden hem die Bourgoense in dit bestormen so vromelic, ende vielen so machtich an dese belwercken dat si beide dat oude ende dat nijewe[350v] bolwerc machtich werden ende wonnense mit crachte.

Dit siende die van binnen vielen so vreeslic weder aen dese bolwerken mit horen zoudenieren mit bussen, mit bogen, ende andere instrumenten dat si den Bourgonsen desen twee bolwerken weder of wonnen, dair mit allen seer an beyde zijden ghevochten wert, ende vele doden bleven. Die Bourgonsen bedroefden hem dat si dese bolwerken dye si mit so groten arbeit ende bloetstortinge vercreghen weder verloren hadden, scieten ende ordineerden si hoir volc in ordinancie ende bereyden hem om dese bolwerken weder te recupereren ende te winnen ende

quamen des anderen dages omtrent vesper tijt, ende bestonden weder opennijew dese bolwercken te bestormen ende deden menich vroem assault dair an. Daer was so groten ghecrij ende so groten gerucht ende geluyt, dattet inden hemel clanc ende die aerde beefde vanden vreeslicken gelude der bussen ende armbosten. Ende by sonder alst inden nacht quam wert dair so vreeslicken ghevochten ende gheslaghen dat inden dagheraet die Bourgonsen dese twe bolwerken stormender hant weder wonnen mit een groot deel vander muren. Dit siende die van binnen waren seer vervaert, ende en wisten wat an gaen, mer wanttet hoir alre lijf an ging, grepen si weder enen moet ende vermaenden malcanderen, om wel te doen, ende maecten van stonden an ende scotenenen groten dicken hoghen walle binnen der stede teghen desen bolwerken mit vele bosgaten, ende alle dye inder stede in desen storme gecomen waren sloghen si doot, ende verdreense crachtelick uut desen walle uuter stede nochtans en dorsten si nergens een hoofd uut steken ende ghingen voirt an die Bourgonse vrij onbesorcht daer sij wouden, dat si te voren van desen bolwerke nyet doen en mochten. Ende nochtans en lieten die Bourgonse niet of die stede te bestormen, ende en deden oeck niet alle tquaet dat si wel hadden moghen doen.

Noch stont dair een starcke vaste poorte, daer si veel scade uut deden int heer. Desen bescoten de Bourgonse also seer ende quetsten mit grote bussen ende stenen, dat sij nyet veel meer quaets dair uut int heer doen en mochten, wantse mit allen seer ter neder ghescoten wert. Dair by stont oeck een wintmolen ende was enen starcken dicken toern, dair sij oeck veel quaets uut deden int heer. Desen beval die hertoghe datmen nijet al ter neder en schote, mer datmen maken soude onbequaem, datter nyet meer scaden uut ghedaen en worde. Want des hertoghen meninghe was, die stede niet al te destrueren ende verwoesten, mer dat hyse uut hongeren mochte, ende hem op gheven. Ende meendese weder te repareren, om dat hele Sticht van Coelen dair mede te dwinghen, wair om dat sij desen toornen schoten ende cloofden subtijlick van malcanderen, ghelycken een hout van boven tot beneden, alsoe datmer gheen scade noch weer uut doen en mochte. Noch wonnen sij vele andere bolwercken ende fortressen die om die stede ghemaect waren, ende schoten een groot stucke muers ter neder, dair gheen voermuren en waren. Want dye buten mure nyet al omme die stede en ghing, ende waer dat die muren ter neder gheschoten worden, dair maecten si weder grote hoghe ende dicke wallen. Ende wat die Bourgonse des daghes destrueerden ende ter neder scoten, dat repareerden ende maecten die van binnen by nachte weder ende waren seer sorchvoudich ende naerstich hoir stede te defenderen ende bewaren.

**Hoe dat die Coelschen uut togen ende quamen legghen over den Rijn neffens dat heer over.
Dat LXIX. capitel.**

Dye Coelschen, adverteert wesende van des keyzers ende der groter heren nedercoemste, waren seer verblijt, mer anmerckende weder des hertoghen grootmoedicheit ende mogenthey, bedroefden si hem, want si hem soe machtich niet en kenden om den hertoghe vanden belegghe ende uut sinen legher te slaen ende te verdriven. Soe begheerden si nochtans die van Nuys te ontsetten ende te hulpe te comen ende ordineerden sekere capiteinen ende hooftluden die die keyser ghesonnen hadde, mit enen anderen ghenoeemt heer^[351r] Willem van Aerdenberch, die hem manlicken ende truwelicken by hem hadde, ende was heer Everts broeder van Aerdenburch, dye bi den hertoghe lach, ende tot Lintz capetein gheweest was, eer dat het gewonnen wert. Dese capiteynen ende Coelschen en dorsten den hertoghe gheen strijt leveren, want si soe starck niet en waren, mer sochten een ander manier om die van Nuys te ontsetten ende te hulpe te comen. Wair om dat si uut Coelen getogen sijn omtrent midvasten ende passeerden over den Rijn, ende deelden hem in vele battaelghen. Die eerste was geordineert dat si een plaetse souden begrijpen, dair de ander mede soude comen leggen ende sijn gecomen op een plaetsen genoemt opten Stein neffens Nuys over, ende sloegen dair haer tenten ende pauwelionen op. Die Bourgonse dit siende wouden den Rijn over passeren om te bevechten, want tdochte hem een cleynen hoop volcs te wesen. Mer dye prince, verduchtende dat sijn uut cloecheden deden, ende dat si lagen hadden geleit, en woude nyet ghehengen, wantter nae meer by quamen, so dattet een groot heer van volck wert. Op dat dan die Bourgonsen tot hem niet lichtelyc ghenaken en souden, scoten si vreeslicken op die Hollantse ende Ghelresse scepem, die dair als een brugge inden Rijn laghen, ende destrueerdense met allen seer, datter vele in die gront soncken.

Dit ghedaen stelden si haer bussen ende scoten alte vreeslicken dach ende nacht over den Rijn in dat Bourgonse heer,menende dye uutten velde te verdriven mit hoer scieten ende waren hem mit allen moyelick. Dye Nuysers scoten oeck al bij wylen int heer, mer niet so seer als si ghedaen hadden, want si niet veel buscruyts en hadden. Ende also men gemeenlick seyde, so soude die prince wel omtrent III.M. man in desen belegge gelaten hebben, onder den welcken dat oeck gebleven was die vrome ridder heer Baernt van Ramste uut Swaven. Die Nuysers hadden langhen tijt der Coelschen toecoemst ende hulpe verwacht, ende siende dat si nu aen dander sijde vanden Rijn haren leger ende parc gemaect ende op gheslagen hadden, ryepen si by nachte alst stille was hem toe, ende seyden: "O ghy, vermaledide verraders wat doedy daer? Coemt hyer an dese sijde wildy ons anders helpen ende ontsetten? Want also langhe als ghy dair legt en sullen wi gheen troest noch bistant van u vercrighen de wij langhe tijt verwacht hebben." Dese woerden

hoerde dye hertoghe ende alle die int heer waren, uutē welken si verstonden dat si in groten miserie, iammer ende verdriete waren, ende groot ghebreck vitaelges hadden.

Die Coelschen, dit horende, hadden wel ghewilt, dat dye Nuysers hoir intencie ende meninge geweten hadden, mer en wisten gene wegen om hem dat te doen verstaen. Waer om dat sij in lancheit van tijden vele stenen cloten met bussen inder stede scoten daer si subtijlliken brieven in besloten hadden, ludende aldus: "O ghy edele ende hoechwerdige princen, vorsten, heren ende capeteynen der stede van Nuys, en wilt niet despereren noch mistroestich wesen vanden toecomende hulp ende bijstant want die Keiselerlike Maiesteit mit veel pryngen, vorsten ende heren, ende myt groot volck van wapenen uut Hoehduytslant neder ghecomen is. Aldus lijt u noch een weynich tijts, ghy sult corts verlost werden ende sult noch wonderlicke dynghen sien." Ende oft deser bryeven waren veel op, dat sij doch ene van dyen crighen soudē. "Ende ist sake dat ghy dese bootschap van ons verstaen hebbet, soe doet ons een teyken met een bannier inder luchte op te rechten." Dye Bourgonse creghen oeck vele van desen stenen cloten, ende mercten wel datter wat in schulende was. Waer om dat sijse aenstucken sloeghen, ende vonden daer in dese bryeven, dye si den hertoghe presenteerden. Ende dye hertoghe dede scarpe hoede houden op desen teykenen oft sij oeck eenre deser brieven ghecreghen hadden, dye welcke alsoe ghevallen was, ende deden eene teyken. Waer omme dat dye hertoghe naerstelycker ende scarpelycker dye stede dede bewaren ende wachten tot allen hoeken ende plaetsen. Die hertoghe vernemende dat^[351v] de Keiserlike Maiesteit den Rijn neder gecomen was mit vele princen, heren ende vorsten uut Overlant ende dat bi sonder die edele hoech gheboren vorst ende hertoghe Aelbrecht van Sassen ende grave van Mijcen, bi den keyser mede gecomen dat een vroom ende besocht man van oerloge was, heeft gepoget den selven hertoghe te senden minlicke brieven, insinuerende ende hem doen verstaen die cause ende sake wair om hi dit orloge an genomen hadde, menende mits desen hem te trecken tot sijnre vruntscappe.

Vanden groten dangiere ende benautheden die die van Nuys hadden ende den Coelschen gaerne te kennen gegeven soudē hebben, hadden si gemoghen. Dat LXX. capitel.

Die hertoghe, merckende dat hi die stede van Nuys niet wel mit stormen noch mit cracht en soude mogen winnen dan met groten verlies ende bloetstortingē sijns volcs, heeft hy voir hem genomen mit cloecheden ende subtijlheden die stede also te benauwen, dat si hem int einde van groten gebreken ende noden van honger op geven soudē. Dit siende die Nuysers waren des seer beanxt ende bedroeft, want si wel gehoept hadden dat hi omtrent Paescen op gebroken soude hebben om dat den tijt genaecte, dat dat bestant tusschen den coninc van Vrancrijc ende

den hertoghe experieren ende uutgaen soude. Want des coninc Eduwaerts broeder over gecomen was om mitten hertoge te tracteren vanden oorloge dat si te samen tegen den Franzoyzen voeren soudent. Voert so en vernamen si oec niet vanden bijstant ende hulp dat hem geloeft was ende oec mede so waren si in alsoe groten dangije-re ende benautheden overmits gebreck van vitaelge ende ander ghereetscap ende dingen de si gebrec hadden ende en wisten gene wegen hoe si dit den Coelschen in eniger manieren te kennen soudent geven. Nochtans so namen si een moet ende screven alle hoir gebreken in een brief, ende gaven die II. clouke vrome mannen om die te dragen tot horen vrienden. Dese twe sijn op geseten om snelliken te riden doir dat heer, ende quamen in die leger vanden Engelschen. Die Engelschen vernemende horen toecoemst hebbense al om besingelt, dat si niet passeren en mochten. Ende als si sagen dat si niet ontgaen en mochten, namen si horen cours naden Rijn om over te swemmen, liever dan hem gevangen te geven om der brieven willen, ende vielen vanden paerde, beginnende over te swemmen. Si verdrancken in corter stont ende quamen gedreven int lant van Cleve, daer gevonden worden ende die brieven werden ter stont totten hertoge gebrocht.

Dair na ghingen II. poorteren al heimeliken uut Nuys ende begeerden des princen genade ende hi namse in sijnre gracie. Dese seyden dat inder stede grote gebrec van vitaelge was. Want si en hadden niet dan broot ende bier ende weinich wijns ende en hadden niet dan paerde vleis tot hair broet sonder sout, want al tzout verteert was ende en hadden oec niet veel boscruyts. Wair om dat die prince wel gemoet was. Op een tijt geboerdet dat si uut quamen op eenre nacht om vitaelge te soeken. Si worden vanden Engelschen beronnen ende weder in die stede ghedreven; veel bleeffter doot. Doen begeerden si van den hertoghe een bestant van III. of IIII. uren tijts om hoir doden te begraven, mer twert hem geweygert. Dan die prince consenteerde een bestant van een corten tijt dat die regulieren buten der stede mochten comen ende begraven hair doden. Die bestant vanden uren uut wesende begonnen si weder te scieten als te voren, ende als dye Nuysser in lasten ende node waren, plegen teykenen mitten vyer te doen om horen staet den vrienden te kennen te geven. Soe geboerdet dat si op eenre nacht starcelic vierden. Dit siende dye Bourgonse, namen veel stroewissen ende rietbosschen al brandende endeliepen dair mede om dye stede om dat vyer vander stede te doen verduyteren. Des anderen dages riepen die Nuyssters, leggende onder die wallen, ende vraechden den Bourgonsen waer om si soe vroliken geviert hadden. Dye Bourgonsen antwoerden, vijsierende een loegen ende seiden: "Als ghijsteren quamen nijewe tydinghe int heer dat dat bestant tusschen den coninc van Vrancrijc ende onsen prince noch een iaer lang verlangt is." Ende dit seiden si om dat die Nuyssters in desperacien ende mistroestinghe comen soudent ende die stede op geven.

Ende dit soude zonder twifel also gesciet hebben en had die vrome edele vorst lantgrave Harmen van[352r] Hessen voecht ende momber des ghestichts van Coelen dat niet weder staen. Die welke lantgrave hem also cloekelic, voersichtlic ende troestelic totten burgeren van Nuys ende den zoudenaren toonde, vermanende datse hem getruwelic leden ende weerden, si souden noch ghetroot werden van Gode ende siner moeder ende vanden lieven maescalc Sint Quirijn. Ja, also veel ende vruntlic dat die inden belegghe binnen der stede ware, seyden en ware hi dair niet geweest ende hadse troostlic vermaent, si en souden die stede so lange niet tegen gehouden hebben. Want die hertoge seer aernstelick ende begerlic stont om die stede onder hem te brengen, mit groten starcken assaulten ende stormen dickens III. oft IIII. mael tot veel einden op enen dach ende liet oec die stede ondergraven dat die vianden ende Nuysers niet veer van een waren ende oeck hadden si groot gebrec van vitaelge. Wantter niet meer dan X. koyen inder stede waren, dairmen melc of hadde, voir die ionge kinderen, ende hadden wel omtrent CCCC. paerden van groten honger gegeten. Ende hoe wel si dus vast ende starc om ende om belegen waren, nochtans quamen si dicwils uut scermutsen, ende deden grote scade int heer bi daghe ende by nachte.

In allen desen dangiere ende anxtelicke saken was die grootmoedige vorst lantgrave Harmen onversaecht ende woude hem getruwelic houden tot inden doot, eer dat hy die stede verloren gave. Ende hem en mochten oeck niet beweken ende bemorwen alle de scone giften ende gaven die hem die Bourgonse presenteerden, dat hi sijn hant vander stede houden wilde, ende laten den hertoge dair mede bewarden. Mer neen, hi woude den genen niet verraden die allen horen troost ende betruwen op hem geset hadde, wair om dat hy verdient heeft, datmen hem des lof ende prijs sal gheven onder allen vromen kersten princen ende Duytschen tongen. Want het was een gemeen sprake op die tijt hadde dye hertoge Nuys gecregen dat vele grote landen ende steden hem onder den hertoge gegeven souden hebben. Want hi op die tijt de ontsienste ende geduchtigste vorst ende prince was van kerstenheit om der groter victorie die hi in Vrancrije inden landen van Ludic ende Gelre ghehadt hadde. Ende dair toe dat hi groot ende machtich was van landen, luden ende rijcdomme, wair om dat boven ende beneden den Rijn doir sine dreygementen vele cloesteren ende scone woningen buten den steden of gebroken worden als tot Straesburch, tot Bonen, tot Coelen in Sassen, tot Lubec in Vrieslant ende anders ware.

Van eenre scermutsinge die de Coelschen hadden teghen den Bourgonschen. Dat LXXI. capitel.

Als die keyser opten Palmen avont [18 maart 1475] binnen der stat van Coelen gecomen was ende dye grote vierlicke hoechtijt van Paesschen nakede, soe isser weder een tractaet gehouden want die eerwaardige heer Alexander biscop van Forlivien, Duytsche legaet des stoels van Romen vanden paeus Sixtus die Vierde aldair gesonden, uutermaten naerstich solliciteerde ende arbeyde tusschen den keyser ende den hertoge enen pays ende vrede te maken van allen twisten ende discoorden. Dair en quam niet of want elc seer opinioes in zijn concepten persevereerde ende staende bleef ende en mochten van horen eersten opghenomen opinien niet bemorwet worden. So gescieden dan alle dage vele tractaten ende dair en tusschen quamen tot Coelen alle dage vele princen ende heren mit groot volc van wapene. Uut allen desen worden omtrent CCCC. reisigers ende CCC. voetgangers ordineert, uut gelesen mannen clouck ende vroem van oorlogen, hebbende tot enen capitein den marscalc des marcgraven Aelbrechts van Brandenburg om te trecken int heer voir Nuys op die sijde dair die hertoge lach.

Soe sijn dan dese voorseit opgeseten opten Beloken Paeschdach [2 april 1475] des morgens vroe ende sijn gecomen omtrent den leger vanden hertoge op een vierendel mile na II. uren na middage ende slogen onder wegen doot enen scaepherder vanden Bourgoensen. Die hertoge dit volc van wapenen siende sat selver in persone op mit een deel uut gelesen vrome mannen mit ontwonnen bannieren, mit groten ghelude van trompetten ende reet tegen hem in ende scoerde met crachte dat Coelsche heer. Dair gheviel een harde scermutsinghe ende scarpe manghelinghe, doch int eynde weken die Coelschen ende liepen sonder ophouden tot voer[352v] die poerten van Coelen. Ende daer bleeffen vele gevangen ende verslagen, ende quamen in veel minre getale wederom dan si uut gegaen waren. Want dair werter omtrent LXXX. verslagen ende XL. gevangen, ende souden alte samen gevangen hebben geweest en hadde hem tslot tot Hulkenrode niet open gestaen, dair si op quamen. Die maerscalc hoer cappetein ontquam met enen snellen paerde ende II. vanden edelen bleven verslagen. Ende die Bourgonsse reden weder om, spolierende die gevangen van horen wapenen ende quamen mit victorien ende blijscappen weder int heer. Corts daer na braken die Coelschen op uut horen leger ende togen weder binnen Coelen, om mitten keyser te trecken te striden tegen die Boergonssen.

Hoe dat die keiser uut Coelen reysde te velde om de van Nuys te ontsetten vanden belegge. Dat LXXII. capitel.

Die keyser binnen Coelen wesende bereyde hem van dage te dage om te volbrengen dair hi om gecomen was. Nochtans en haeste hi niet alte seer tegen den hertoge te velde te comen, verbeyende dat dat bestant tusschen den coninc van Francrijk ende den hertoge van Bourgondien experiren ende uitgaen soude. Ende also den tijt harde na bi was, hoepte hi dat die hertoge op breken soude om in Francrijk te trecken tegen den coninc ende als dan meenedye keiser hem van afteren te volgen mit alle zijn heer ende vallen in des princen landen te bescadigen. Soe is dan die keyser opten X. dach van mey uuter stat van Coelen getogen mit heercracht ende groot volc van wapenen tegen den hertoge te velde, ende quam des eersten dages tegen Molheim. Ende sloegen daer op hoer wagenburch ende haer tenten ende pauwelioenen ende lagen dair tot opten IIII. dach ende doe brack dat heer op ende togen voert aen een halve mile tusschen Nijel ende Merheim ende hiet die plaetse te Vulen opten sande ende bleef daer leggen II. dagen. Als nu die keyser zijn tenten ende wagenburch dair op geslagen hadde met al den groten swaren volcke, want si doe op dye tijt wel starc waren LX.M. mannen ende van dage te dage meerrede dat heer uit overlant ende anderen landen.

Hertoge Kaerle vernemende dat dye keyser omtrent dye stede van Zoenst opten Rijn zijn wagenburch ende zijn tenten op geslagen had, sende hi XX. glavien uut om te scouwen dye ordinancie ende gelegentheden vanden keyser ende zijn heer, ende als hy dat wel besien ende overgemerct en hadde, reden si weder om. In desen orloge waren den keyser te hulpe gecomen IIII. coervorsten als dye aertsbiscop van Ments, heer Adolf van Nassouwen, heer Jan van Baden aertsbiscop van Trijer, hertoge Aelbrecht van Zassen, ende marckgrave Aelbrecht van Brandenburg, de biscop van Wirtzburch, die biscop van Eysteten. Die hertoge van Beyeren, paltzgrave opten Rijn, en quam niet, want dit oerloge tegen zijn broeder was, biscop Robbrecht van Beyeren, ende lach mitten hertoge van Bourgondien voer Nuys. Here Henrick van Tzwartsenburch biscop van Monster, des hertogen van Cleve suster zoen, ende dye steden mit hem uut Duringen ende Zassen brochte met hem wel XVI.M. werachtige mannen, ende wel XVII.C. heerwagens.

Opten selven dach quam die ionge marcgrave van Baden mit sine vrienden. Des anderen daghes daer na quam lantgrave Henric van Hessen, lantgrave Harmans broeder die binnen Nuys lach. Item waren daer noch gecomen dese na bescreven heren ende vorsten als Evert grave van Wirtzenburch, die grave van Dockenburch, die grave van Tzwartsenburch, die grave van Hennenburch, die grave van Oltingen, die grave van Westerburch, die grave van Arberch, die grave van Bulstein, die grave van Waldeck, die grave van Withgenstein, die grave van Rikenstein, die grave van Sartburch, die grave van Tekelenburch, die grave van Thzorelre, die

grave van Holloch, die grave van Everstein, die grave van Foulze, die grave van Goudelfingen, die grave van Holsenstein, die grave van Pitzen, dye grave van Stiffel, die grave van Kipperic, die grave van Honstein, die grave van Lopsen, die grave van Sconenberch, die grave vander Lippe, dye grave van Hollen, dye grave van Hannouwen, die grave van Dissen, die grave van Liningen, twe graven van Montfort, twe graven van Nassouwen, twe graven van Zolins, twe graven van Ysenburch, twe graven van Wertheinen, twe graven van Zirenburch, drie graven van Waerdenburch, twe graven van Berben,[353r] twe graven van Zonnenberch. Dat getal der heren, princen ende vorsten geestelic ende waerlic was omtrent XC., behalven andere baroenen, riddersen, heren ende sciltboertige mannen.

So hadden noch vele grote machtyge heren, geestelic ende waerlic, gesonnen hoer capeteinen mit veel volcx van wapenen. Noch hadden alle die rijcsteden die te lang souden vallen te scriven ende onder den Heyligen Roemschen Rijk geseten zijn, hair volc van wapenen gesonnen, in groter menichte. Item die stat van Coelen hadde van horen selfs burgeren uut gemaect den keyser te diensten te comen mit III.M. werachtige vrome mannen, alle gecleet mit wit ende root, mit veel heerwagens ende gereetscap ten oorloge dyenende. Des dijnsdaghes voir des heiligen sacramentsdach brac die keyser mit al zijn heer op, ende toech voert by des hertogen heer van Bourgondien op dese sijde der Affen omtrent een grote mijle van theer. Hertoge Kaerle, vernemende dat die keiser mit alle zijn heer hem so na gecomen was, was utermaten blyde ende wel gemoet hoepende tot een einde van desen orloghe te comen ende dede vergaederen alle sine princen, heren ende capeteinen ende dede hem luden een lange relacie, als hi dicwils plach te doen, exhorterende ende vermanende dat si hem cloeckelicende vroemlic hebben wouden, want hi in meninge was den keiser mit alle zijn heer te bevechten. Hier en binnen dat die keyser zijn tenten neder sloech ende zijn heer ordineerde, so en ruste niet die eerwaardige heer Alexander legaeet voorseit, mer arbeide seer an beiden sijden een tractaet van payse te maken, ende dat elc sine intencie ende meninghe openbaren ende te kennen geven wilde.

Onder desen heeft de hertoge genomen VIII.C. uitgelesen vrome mannen, ende is selver in persone mit desen uutgetogen opten Pijnster avont ende was den XIII. dach van meye. Ende quam ghereden voir des keyzers wagenburch ende leger omtrent als men mit eenre bussen scieten soude, ende stont op een berch om des keisers heer te oversien. Ten selven stonden volgden hem VIII.C. glavien vanden Lomberden bereyt wesende te striden, ende dese stonden op een anderen berch, ende op elke berch stonden II. serpentinen gestelt tegens des keyzers tente. Die biscop van Munster, des keisers capetein ende overste hooftman, siende dit volc van wapenen staende, was in meninge die te bevechten, mer hi en wiste niet dat die hertoge dair selver was. So heeft hi mit hem genomen omtrent XV.C. paerden ende is uut des keyzers heer gereden na den anderen toe.

Genakende lieten si die serpentinen los ende quamen mit groten gedrange den berch of rennen so crachteliken dat si van noots wegen mosten after rugge keren. Die Bourgonse vervolchdense so dapperlic ende snellic, datter vele vanden paerden ter aerden gevelt werden, geslagen ende gevangen ende dair bleven doot van des biscops gerit omtrent L. mannen ende XVI. gevangen, dair des biscops stafdrager een of was. Ende hier mede was dese scermutsinge gedaen ende de hertoge toech weder in zijn perc voir Nuys.

Hoe dat die hertoge zijn battaelgen ordineerde om te striden. Dat LXXIII. capitel.

Opten XV. dach van mey ende was des dages na Pijnster is de hertoge getogen uut zijn parc dair hy in begraven lach, om hem te scicken te striden, ende is gecomen op een groot breet velt. Doen dede hi kondigen al zijn heer doir, dat elc zijn harnas rede maken soude, die hertoge wilde monster doen. Want hi hadde verstaen dat die keiser hem in sine leger versoecken woude. So heeft hem elck dair toe gescickt ende bereyt gemaect, ende hi is op geseten ende heeft dat volc ende dat heer oversien ende gescouwet. Ende heeft eerst in ordineert ende bestelt dat die grave van Megen, heer Jacob van Lutzenborch, die grave van Cremonen, heer Jacob Galeaers, ende heer Reijer van Bruechusen mit XIII.M. gewapende souden bliven leggen in hair parcke ende legers voer de stede van Nuys. Ende hi is uut dat parc getogen mit XII.M. glavien te paerde ende twe M. te voet, mit clovers, armborsten ende met andere strijtber instrumenten wel toe gemaect ende bereyt. Ende dede mit groten arbeide ende moijete slechten ende effen maken de hovelen ende bergen ende andere wegghen om een plat velt te hebben op te striden ende hadde vele serpentinen ende hagebussen doen ordineren onder die aerde heimeliken tegen des keisers heer.

Voort so ordineerde die hertoge sijn heer in XVI. battaelgen in manieren van een [353v] scaecspulle mit menigerley bannieren ende wimpelen, ende verwachtte op die selve stede den keyser mit zijn heer VIII. dagen lang. Mer als hi sach dat die keiser hem niet en versochte, was hi in meninge hem te besøeken. So is hi dan gecomen des nachts voer des heilighen sacraments avont[24 mei] mit groten gelude van trompetten, mit ontwonnen ende blinckende bannieren, mit groten ghecrij ende geroep hebbende omtrent C. ende L. serpentinen neffens des keyzers leger over. Ende ordineerde selver sijn volc in battaelge ende settese inder oerdenen. Ende sprac totten Engelschen: "Ghy vrome cappeteinen ende mannen van wapenen, ghi hebt u zoudie ghisteren van mi ontfangen, ende nu sullen wi striden tegen dat Overlantse heer. Daerom hebt u nu als vrome onversaechde mannen." Ende dijer geliken sprac hi totten Lomberden ende tot andere natien, begerende ende vermanende hem luden om eer ende prys ende victorie van hoerre

vianden te vercrigen. Daer si alle gelijc op antwoerden, roepende mit luder stemmen dat si bi hemleven ende sterven wouden.

Uut welken gecrij die keyser verstont dat die hertoghe hem nakende was om te bevechten ende heeft by sinen maerscalck zijn heer doen ordineren ende scicken om tegen den hertoge te striden. Als nu dye hertoge zijn volc ordineert ende gestelt hadde, is hi op geseten ende reet voir henen, als een armborst scieten mach ende hadde sijn blinckende swaert in die handt, ende liet dat om gaen, tonende zijn heer ende volc sijn grootmoedicheit ende vromicheit. Ende quam doe weder onder sijn heer ende reet doe allensken ende sachtelic na des keisers heer toe mit groten gelude van trompetten mit ontwonnen ende blinkende bannieren. Als dye keyser dat sach, sciete ende ordineerde hi zijn heer te trecken uut den waghenburch. Daer deerste of was die biscop van Munster, des hertogen naeste maghe, die oec seer begeerlic was des princen doot, ende hilt scarpe avijs ende gesichte, waer dat de hertoge selver in persone waer, op dat hi hem allene mochte bevechten ende ter doot brengen.

Vanden strijt die geviel tusschen den keyser ende den hertoghe Kaerle van Bourgondien. Dat LXXIII. capitel.

Des smargens omtrent VIII. uren opten selven dynsdach genaecte dye hertoge met sinen heer op een halve mijle na des keyzers leger dat si malcanderen wel beschouwen mochten ende bleef daer houwende omtrent VIII. uren lang verbeyende den keyser oft hy yet uut zijn leger hadde willen te velde comen om te strijden. Mer des keyzers raden ende heren en rieden hem dat niet, menende dattet beter waer dat die hertoge tot hem quame. In deser scine ende maniere die hertoge zijn heer houwende staende om te striden maecte hy vele ridderen, daer tgetal eens deels of was dese na bescreven: Jan hertoge Jans van Cleve outste zoen zijn neve, Frederick van Egmont heer van Yselstein, Phillips^bvan Moermond, Claes van Zeeckel, Willem van Walle, Willem van Drinchem, Henric van Ducxmuden, Willem van Gracht, ende Jan van Clauskerken. Alst nu ghenaece den avont des achternoens te IIII.uren ende die keyser uut zijn leger niet en quam te velde, liet die hertoge mit serpentinen, slangen ende andere bussen seer grijsselic scieten in des keyzers parc om hem te provoceren ende uutten leger te doen comen te velde. Mer si als voersichtich ende loeslic haer dingen anleggende, bleven al daer binnen, willende dat die hertoge tot hem quame. Dwelc die hertoge oec nyet doen en wilde ende visierde een anderen raet ende manier om te doen uut comen.

So heeft hi ordineert ende bevolen dat een deel van zijn heer souden hem simuleren ende veinsen te willen vlien, recht of si vervaert hadden geweest, ende sceyden hem een luttel of ridende. Die keiser, dit siende, meende also te zijn als hy aviseerde ende sij simuleerden recht of si gevlogen hadden, gheboot dat mense vervolgen soude. Soe is dan die keyser uut sine leger getreden mit ontwonnen bannieren, mit trompetten ende trommele n, makende groot geluyt. Daer stonden dye biscoppen van Ments, van Trijer, van Munster, die hertoge van Sassen, dye marcgrave van Brandenburch, dye lantgrave van Hessen mitten anderen heren ende princen. Voert dye rijcksteden elck geordineert wesende in zijn battaelge. Nu en was des hertoghen heer noch nyet gevluht, mer hadden alleen dye manier gehouden als oft si gevluht waren geweest. Dese als si sagen dattet heer aen quam geslaghen, keerden si hem om ende daer[354r] geviel enen harden swaren strijt. Nu, so hadde die biscop van Munster sinen battaelge bevolen dat si scarpelic mercken souden waer die hertoge van Bourgondien ware. Want tegen dien woude hy sine battaelghe stieren om doot te slaen. Mer hi en quam dien wech niet, want hi reet al draijende mit sine battaelge an dander sijde, so dat hi quam op die alre cranxte stede van des keisers heer. Dwelc siende die andere reden al draijende hem na als vogelen inder lucht ende quamen oec bi hem. Ende genakende des keisers heer begonnen si te scijeten mit serpentina n slangen ende hagebussen seer grijsselic op des keisers heer. Die Overlanders, dat siende, keerden hem oec weder om ende scoten oec mit allen seer in dat Bourgonse heer ende alte met quamen dese II. an malcanderen. Dair quamt tot enen fellen stride.

Die biscop van Munster, siende dat die hertoge an dander syde van theer was, wende hem om ende began mit sine battaelge seer scarpelic te vechten op den hertoge. Mer si worden haest weder gedreven int parc. Dye Lomberden hadden hem vroemlic tegens des marcgraven battaelge van Brandenburch, ende dwongense mede dat si int parc hem bergen mosten, nochtans weerden si hem vroemliken ende resisteerden den Bourgonsen stouteliken. Die Overlantse, anmerckende dat die Bourgonse dus mogentlyken als brijssende leuwen op hem greden quamen ende drongense te wijken int parc, stelden si hem vromelic mit al horen macht ter weer. Nochtans quamen vele Bourgonsen al vechtende mede int voergeburcht vanden parcke dat dair een scarpe ende harde mangeling e geviel. Waer om datter vele waren die vervaert waren, ende niet gevlieden en konden, lyepen naden Rijn toe ende verdroncken. Dat gecrij vanden Overlantsen ende Bourgonsen was so groot dat ment over verde wegen hoerde ende alsoet den avont naecte dede die keyser te rugge blasen ende dede zijn bannyer weder op winden, ende geboot sine heren datment in enen bestant setten soude. Die hertoge dit siende, beval dyer gheliken mede te doen, ende begeerde die keiser anden hertoge datmen bestant houden wilde om dair tusschen te tracteren of men enige maniere ende wege vinden mochte om enen pays te

maken. Dair gaven si malcanderen bestant ende geloofden dat te onderhouden enen tijt gedurende alst versproken was. Ende die hertoge reet weder in sijn legher voir Nuys mit groten prijse ende victorien ende die Overlantse begrepen horen leger mit groten arbeyde ende bloetstortinge, ende vele doden.

Hoe dat belegge voir Nuys op gebroken wert ende vanden tractaet van paise die de legaet dair maecte. Dat LXXV. capitel.

Des anderen dages na desen scermutsinge hadden die Nuysers vernomen datter een bestant tusschen den Keiserlike Maiesteit ende den hertoge ordineert ende gemaect was. Dair si uutermaßen seer blyde om waren ende accepteerdenende annamen den selven bestant mede, ende deden haer poorten op des selven dages tusschen een ende twe uren na middage ende binnen desen bestande gingen des keyzers volc in dat Bourgonse heer ende die Bourgonsen weder in des keyzers heer, ende besagen de ene des anders leger. Ende gingen beide parthien binnen Nuys ende dair wert vele goets geoffert den heiligen maerscalc Sinte Quirijn. Vanden Bourgonse ende den Overlanderen ende Nuys wert openbaer gespijset ende versien mit dat hem van node was ende dye scepen voeren op ende of den Rijn als si plegen te doen. Binnen dese bestande arbeyde die eerwaerdige here Alexander biscop van Forlivien, legaet des stoels van Romen uutermaßen seer, dattet tot enen vasten vrede ende payse comen mochte. Ende als hy beyde die partien hadde horen spreken, heeft een tractaet ordineert als dat die keyser sinen wille voer deen helft, ende dye hertoge sinen wille voer dander helfte hebben soude in deser navolgende maniere. Dye Keiserlike Maiesteit mitten IIII. coervorsten souden staen an dene sijde ende de hertoge an dander sijde.

So hebben dan opten lesten dach van mey int iaer M.CCCC. ende LXXV. die Keiserlike Maiesteit ende die hertoge gesworen in des legaets handen ende geloeft opten peine die die legaet declareren soude, dat si souden consentieren, defenderen ende onderhouden alle dat ghene dat hem inden tractate byden selven legaet ordineert ende geboden soude worden te onderhouden. Dwelke dat die Keiserlike Maiesteit voer zyn persoen ende voer den IIII. coervorsten als die twe[354v] biscoppen van Ments ende van Trijer, ende den hertoge van Sassen, ende den marcgrave van Brandenburch geloeft heft te onderhouden. Daer na opten IIII. dach van iunio als dye voorseit partien concordeert waren inder commissien ende ordinancie des selven legaets als voorseit is, heeft die legaet geboden, geordineert ende bevolen also veel als in hem was den keyser voer hem selven ende den IIII. coervorsten op de peine des overtredinge des

gebroken compromis ende eedts ende op die peine vanden banne ende der heyliger kercken censuren, dat hy voer den uitgange der dagen destractaets die men noch uitspreken sal, en sal niet gehengen oft doen gehengen doer hem selven ofte doir enige anderen princen nu teghenwoerdich wesende, datmen den selven hoechgeboren vorst ende hertoge Kaerle sine landen, provincien ende ondersaten ghene scade, hinder, letsel oft enich inconvenient oft laster doe, gescie oft late gescien in eniger manieren.

Van welken dagen des tractaets die eerste wesen sal den eersten dach van september, die ander die eersten dach van januario, die derde den lesten van meye alle naestcomende. Ende dat hier omme, om dat die legaet binnen desen tijden soude doen setten in handen van onsen alre heilichsten vader den paeus alle die steden, slote ende plaetsen toe behorende den aertsbiscop van Coelen ende onder protectie des K.M., want se van sijnre iurisdictione ende gherechte waren. Daer en boven allen die gene dye ijert besittende waren den capitel vanden domkercke van Coelen toe behorende dat si oec mede alle causen, gescillen ende twisten tusschen den biscop ende den capitel sullen setten ende stellen in handen ons heyligh vaders den paeus totten voorseit dagen des tractaets. Niet tegenstaende al behoerden die saken ende gescillen voir den Keiserlike Maiesteit te rechten te staen sullen nochtans binnen dien tiden tusschen den biscop ende sine capitel alle twisten ende discorden cesseren ende in vreden staen.

Des anderen dages ende was opten vijftien dach van iunio, is die legaet getoghen bi den hertoge ende heeft hem des gelics als voergeseit is ende opten selven peinen, censuren ende bannen bevolen ordineert ende also veel als in hem was den hoechgeboren vorst hertoge Kaerle geboden dat hi hem vanden causen, twisten ende discoorden voors. staende tusschen den vromen aersbiscop van Coelen ende sine capitel mit machte niet en intermittere ende onderwinde, mer dat hy gehenge ende laet die sake decyderen ende termineren onsen heylighen vader den paeus als voorseit is. Ende dat hi revocere ende overgeve die voechdie ende momberscap des voorseit Stichts van Coelen. Ende hier en boven soude hi die stede van Nuys setten endelaten staen onder die protectie ende bescermenisse des legaets den tijt van desen terminen des bestants. Dit alte samen geloeft, gesworen ende gescyct wesende, hebbende die K.M. ende dye hertoge secrete sprake mit malcanderen gehadt, makende oec tractaten ende condicien sonder enich beloftenissen van ede oft verbande. Hyer om machmen uut desen tractate claeliken merken, hoe wel dat die coninc Lodewijc van Francrijc ende hertoge Reinolt van Lottringen mitten keyser ende Coelschen hem verbonden hadden tegen den hertoge van Bourgondien, nochtans en waren si in desen tractate niet begrepen ende de hertoge en woudse oec daer in niet begrepen hebben, want hi dochtse noch te bevechten alst tijt gave.

In desen tractate en waren oec niet begrepen hertoge Zegemont van Oostenrijc noch dye Switsen dye sine landen dagelixs infesteerden ende bevochten ende groot scade daer in deden. Ende die hertoge hadde nu vercreghen dat hy sonderling voert beghinsel van desen oorloge dicwils begeert ende geeyscht hadde, te weten dat alle des biscops saken souden geordineert ende gestelt werden in handen ons alre heylichsten vader den paeus, uutgesloten wesende alle wegen van iniurien, gewelden ende violentien. Voert so was geordineert so wanneer dat die hertoghe sine leger op brake, dat als dan dye keyser sinen leger mede op breken soude, ende elck soude sijns weges thuyswert reisen. Wair om dat die hertoge sine tenten ende pauwelionen op heeft doen breken myt alle sine strijtber instrumenten ende is vander stadt van Nuys op ghebroken ende vertoghen, als hy twalif maenden daer voer gelegen[355r] hadde ende sloech sine tenten weder neder ter sijden uut op een half mile na des keyzers leger, hebbende after an den rugge dat bosscagye bi eenre brug leggende opt wat gheuoemt die Derne.

Die van Nuys loofden ende dancten God van hemelric sijnre liever moeder ende den heiligen marscalc sinte Quirijn dat si van desen swaren belegghe, dangijere ende oorloge verlost waren. Men seyt ghemeenlic dat die stat van Nuys dicwils beleyt is geweest, mer nije ghewonnen. Mer boven allen anderen die die statye beleyt hebben, heeft hem die hertoghe van Bourgondien te boven ghegaen in vromicheden dat hi dat eylant leggende voer die stat becrachticht, gheoccupeert ende ghewonnen heeft. Wair om dat men geloven mach dat die grote maerscalc ende ridder Sinte Quirijn die stat altijt bescermt ende voer gestaen heeft.

Van enen twedracht die geviel na desen tractaet tusschen den zoudeniens des keyzers ende des hertoghen. Dat LXXVI. capitel.

Desen tractaet voorseit ordineert ende uut gesproken bi den legaeet voornoemt heeft den K.M. mitten IIII. coervorsten an deen sijde ende hertoge Kaerle van Bourgondien an dander sijde belieft vast ende onverbrokelic te onderhouden, waer om dat men in des keyzers here ende oec in des hertogen heer anders niet en vermoede noch en wiste ten was een volmaecte pays ende vrede. Mer hoe oft in wat manieren dat en wisten allene die soudenieren niet, mer oec vele vanden heren ende capeteinen want dat tractaet was allene gemaect tusschen den voer genoemden princen ende vorsten. Waer om dat vele heren, ridderen ende sciltnapen des keyzers des tractaets qualic te vreden waren ende sochten vele occasien van twisten op des hertogen volc.

Soe is dan opten XII. dach van iunio een twedracht op gestaen, want die Bourgonsen en wouden niet veracht noch bescadicht wesen daert in vrede ende bestant staende was, ende

hebben weder om genomen die paerden vanden tochtwagens des marcgraven van Brandenburch. De marcgrave, dit vernemende, dede dat te weten den hertoge ende begeerde sine paerden weder te hebben. Dye hertoge woude sine begeerten voldoen ende dedese soeken doir alle dat heer, mer si en waren nyet te vinden. Soe is dan een groot rumoer op gestaen, want des keyzers zoudeniers wouden den Bourgonsen hoir paerden weder nemen, mer si worden vromelic weder staen. Uut desen worden die poorten van Nuys weder gesloten, ende wat Bourgonse binnen der stat waren worden gevangen. Wair om dat de hertoge dit vernemende wederliet vangen alle des keyzers volc dat in sine leger was. Ende als den avont gecomen was, toghen dye Coelschen naden Rijn toe ende namen des hertogen scepen mit geweld, die daer geladen laghen mit meest alle sine grote bussen ende andere strijtber instrumenten, mit meer andere costlicheden. Ende deser scepen wasser thien ende voirden die tot Coelen. Van desen geweldigen berovinge waren die biscop van Munster ende heer Willem van Aerdenburch die overste capiteinen die overste capiteinen die den hertoge sere begeerden tot misdoen, vercorten ende scadelick te wesen an lijf ende goet hadden si gemogen. Na desen heeft die marcgrave van Brandenburch sijn tenten op geslagen op dat eylant daer d'Engelschen te voren gelegen hadden, ende die keyser dede sine tenten ende pauwelunen op rechten ter plaetsen dair die Lomberden gelegen hadden ende dye biscop ghing leggen in des hertogen plaetse, om die stede te defenderen ende te bescermen oft die hertoghe die stede weder hadde willen beleggen. Want elck was verduchtende dat den pays dier gemaect was niet ghehouden soude worden.

Niet te min so heeft nochtans de hoechgeboren voorst uut ingeboren edelheit sijnre herten gewilt ende begeert also dese pays angeheven ende bestaen was, datmen vervolghen ende onderhouden soude. Wair om dat hi notabele ambassaten gesonnen heeft an den K.M. om weder te hebben sine scepen mitten artelrijen ende anders tghene datter inne was. Dye keiser heeft raet mit sine heren hier op gehouden ende heeft den hertoge ontboden datmen hem sine bussen, artelrye ende andere gereetscap ende instrumenten weder leveren soude, ende den scade dijer gedaen waren, soudmen restitueren ende vergelden op sekere condicien.[355v] Doen seyde die hertoge hi woude simpeliken sonder enige condicien sine bussen ende anders dat hem crachteliken benomen wair weder hebben, of enen bloedigen strijt dair om vechten. Aldus en sagen die keyser mit sijn heren gheen beter si en deden hem weder hebben alle dat hem benomen was, ende hem wert restitucie van allen scade ende costen gedaen.

Van enen strijt die weder om geviel tusschen hem beyden daer die Munsterse ende Coelschen die meeste scade of hadden. Dat LXXVII. capitel.

In desen tijden ende ter wijlen dat dit gesciede so wasser een quaet regiment in des keisers heer, want wat den ene liefde mishagede den anderen. Wair om dat dye legaet altemaetslic solliciteerde ende arbeide om den pays dijter begrepen was ende een luttel labefacteert ende gebroken was, weder mochte refoveren ende in zijn eersten vigore ende crachte brengen ende reduceren. Ende als hi an beyde sijden vele reden ende woorden hadde gehoort, is hi noch eens gereyst in des hertogen heer ende als hy des hertoges meninge ende opinie had verstaen, is hi mitten selven antworde weder ghetogen bi den keiser, begerende dat die hertoge II. of III. van zijn raet mede geven wilde. Dwelc die hertoge gaerne dede ende admitteerde. So zijn geordineert mitten legaet te gaen dye biscop van Apulien, die grave van Meghen ende meester Jan Esbath. Ende als si des keyzers tenten ghenacten, worden dese drie des hertogen raden buten gehouden ende en mosten bi den keyser niet comen. Aldus ging die legaet allene wairom dat die legaet alleen niet doen en conde.

So was dan de XVI. dach des maents van iunio anstaende ende den dach began onder te gaen, ende inden avont begonnen hem des keyzers volck rede te maken int harnas voer der zonne onderganc. Dit vernemende des hertogen volc ende wakers deden dier gelijken. Die wakers van des keisers heer verdructen ende bescadichden des hertogen volc ende wakers. Want si zijn leger ende wagenburchte alte na quamen. Wair om de hertoge in persone selver op geseten is ende reet omtrent sinen voir geburcht van sinen leger ende sant enen bode tot des keyzers wakers ende hoeders die sinen leger seer na gecomen waren, dat si achterwärts souden slaen; dwelc dat si deden. Ende al achterwärts gaende hebben hem nochtans des keyzers volc gewapent, ende versien van allen strijtber instrumenten ende hantwere. Dit merkende des hertogen volc deden dijter gelijken. Die hertoghe in zijn parc ghekeert wesende, worden dese II. partijen murmurerendeende tegen malcanderen op lopende mit woorden ende mit werken, dattet ten lesten tot enen fellen stride gecomen is.

Dit siende die in tshertogen parc logeert waren, wapenden hem snelliken ende sijn hoer wachters te hulpe gecomen. Ende dair tegen quamen een deel vanden reysigers ende voetgangers uut des keyzers heer vanden berch nederdalende met bussen ende ander artelrije ende overvielen die Bourgonsen crachteliken. Mer ten lesten zijn de Bourgonsen so dicht ende vast by malcanderen gevallen ende bevochten desen Munsterssen ende Coelschen soe vromeliken dat si dronghen mit heercrachte tot an des keyzers wagenburchte, ende en mochten niet verder wijken. Waer omme dat si van noots wegghen weder vanden berch neder quamen, sonder enyge weer te

doen wikende achterwerts naden Rijn toe. Ende alsoe sij hem alle gader opten berch niet onthouden en mochten, so worden sij mit groten hopen inden Rijne ghedrongen ende verdrencten mit groten hopen. Ende als men inder waerheyt seyde op dye tijt ende dat selfde affirmeerden dye inden slach waren, datter van des keyzers^c volc op dyen avont so gheslagen ende verdroncken worden omtrent XVC. man.

Aldus worden dye Munstersschen ende Coelschen crachteliken overvallen ende verwonnen van des hertoghen volke dye voermaels pleghen te roepen verachtende den Bourgonsen ende ryepen "Heyde, heyda" ende sweghen nu voertaen ende en dorsten den Bourgonsen niet weder bestoken, want si dair qualicken gheweest hadden. Ende dese mangelinghe gheschie[356r]de buten des keyzers gebot ende bevelen. Want dair was een gebot doer theer laten gaen dat niemant hem buten der wagenburch stellen en souden, ende boven desen verbot gesciede dese mangelinghe. Ende daer om en woude die marcgrave van Brandenburch den anderen uuten wagenburchte niet laten om den anderen te ontsetten ende te hulpe te comen. Ende alst den avont bestont te genaken worden dese II. overmits den anstaende nacht gesceyden ende die Bourgonsen togen mit groter victorien ende mit drie grote wimpelen sonder groot volc verloren te hebben weder in hoir leger. Nochtans verloren si dair twe edele mannen als dengrave van Zazon ende des heren neef van Chantray. Ende als si weder in hair leger gecomen waren ende hoer harnas bestonden uut te doen, om hem te rusten worden si ghewaer^d dat des keyzers volc mit vele blakers, toortsen ende andere licht tot hem werts quamen omtrent haer leger ende den Rijne soekende ende vergarende haer doden om te begraven. Mer die Bourgonsen en wisten anders niet dan si gecomen waren om hem luden weder te bevechten. Waer om dat si dye hele nacht in roere waren, ende en dorsten hem nyet ontwapenen. Uut desen gescienissen verduchten vele vanden princen ende heren an beyde sijden datter noch om des willen een grote slach ende strijt ghevallen soude, om dat elck noch mit machte ende heercracht int velt bleef leggen.

Die keyzers vermoede dat dye hertoge eerst uuten velde getoghen soude hebben. Mer dat en docht hi in geenre wys te doen om datmen niet seggen en soude dat hi voer den keyser gevluht ware, of dat hi uuten velde veriaecht ware. Ende als dye keyser mercte dat die hertoge deerste niet wesen en woude, ende dat des stats van Coelen soudyen ende costen alle dage meest vermeerden, brac hi sine tenten op ende quam binnen Coelen op Sinte Peter ende Pouwels dach [29 juni] ende alle die heren ende rijcsteden die hem te dienste gecomen waren toghen weder om thuyswert. Ende als die hertoge sach ende vernam dat dye keyser mit allen sinen getochte op ghebroken was ende nae Coelen ghereyst, dede sine tenten ende pauwelunen mede op breken ende reysde mit alle sijn volc na den lande van Brabant ende quam tot Mechelen ende maecte

dair weder gereetscap om te trecken tegen den coninc van Francrijc ende den Switzen die hem ende sine landen ende ondersaten groote scade dagelics deden als na geseyt sal worden.

Na den mael als hertoge Kaerle van Bourgondien van dye stede van Nuys vertogen was, behilt hem biscop Robbrecht van Coelen (doer wiens instancie ende toedoen dit grote orloghe ende costen gheschiet waren ende so menich man sijn lijf verloren hadde), inden lande van Kempen, ten Bruele, ende in Westfalen. Ende lantgrave Harmen van Hessen des Stichts momber dye nam dat lant vast in, huden dateen ende margen tander. Ende bleef desen twedracht noch staen tusschen den biscop ende dat capitel ende den lantgrave voorseit. Ende des iaers dair an als inden iare M.CCCC.LXXVI nam hi in Merckenheim, Morenhoven ende Adendorp. Ende doen quamen biscops Robbrechts vianden weder uut Bruele voer Coelen, ende branden die uuterste poorten vanden stenen bolwerken buten Sinte Zeverijns poorte, dwelck den Coelschen sere spijtede, mer si en mochtens niet keren.

Hier na inden iare M.CCCC.LXXVII. wort er een soen gemaket by middele hertoge Willem van Gulic ende vanden Berge tusschen biscop Robbrecht van Coelen ende den capitel vanden domkerke tot Coelen. Ende de biscop wert toe geseit dat hi soude behouden sijn leven lang die stat Lechenich mittet slot ende renten dair toe behorende, ende Heymertzhem opter Swijst. Ende waert sake dat dese renten des siaers gheen III.M. gulden waert en waren ende strecken mochten, so soudmen hem dat goet doen uut des anders Stichts goeden ende renten Ende dair mede soude die biscop te vreden sijn ende hem des Stichts niet meer onderwinden ende croeden. Ende corts daer na toech die biscop boven inden landen ende screef dat hy die zoene ende dadinge nyet houden en woude. Daer na inden iaren M.CCCC.LXXVIII. omtrent pijnster woude biscop Robbrecht opwerts trecken doer Hessen, ende hi wert gevangen van lantgrave Henrics dieneren van Hessen ende wert gevoert int lant van Hessen op een starc slot genoemt Blankenstein. Dair hi omtrent twe iaer gevangen sat ende starf inder vangenissen op[356v] Sint Annendach [26 juli] int iaer M.CCCC. ende LXXX. ende wert doot ghevoert tot Bonne daer hi begraven wert in Sint Cassius Monster.

Ende na sijnre doot wert eendrachtelicken in sinen stede^e gecoren van alden capitelaren in presencie des ridderscaps ende steden des Stichts van Coelen, die grootmoedige prince lantgrave Herman van Hessen, de dat mit sijnre vromicheit, cloecheit, ende getruwicheit verdient hadde, leggende ende houwende hem pacientlick ende getruwelic binnen der stede van Nuys als si belegen was als een vanden minsten van hem allen. Dese biscop wert genoemt Harman-nus Pacificus, dat is vreedsam oft vredemaker, want in CC. ende LX. iaren en is gheen van sinen voersaten geweest de hem so vruntlic, vreedlic ende lyeflic mit sinen ondersaten des Stichts gehouden heeft als dese doirluchtige vorst ende prince tot in sine doot gehadt heeft. Ende was

een speciaal lyfhebber ende beminre alre geestliker menschen ende een devoet ende ynnich here inden dienst Gods, selver te doen gevende allen geestlicken menschen een exempel van devocien ende oetmoedichede. Ende weinich tijts voer zijn doot dede hi in die stede vanden Bruel maken alvast biden castele een cloester vanden Observanten minrebroederen, dien hi seer lief hadde ende wert na zijnre doot inden Domkercke tot Coelen begraven, int iaer ons heren M.CCCC.XCI.

Dese ende meer andere gesten ende gescyenissen die in desen belegge gevilen, werden hier eens deels int lange verhaelt om den genen die dese cronyke lesen sullen te doen verstaen dat proces ende ordinancie des belegs ende oerloechs. Want ic andere cronyken gesien ende gelesen hebbe, die seer weinich scriven van desen orloge, ende tselve dat si scriven is seer favorabel ende gonstich tot eer, lof ende prys der Keiserlike Maiesteit der Overlantschen heren ende der stat van Coelen ende tot groten verachtunge ene ondertredinge des hoechgeboren vorst ende prince des hertogen van Bourgondien, narrerende ende scrivende vele grote logenen dat enen warachtigen cronycherder niet toe behoert noch en voecht. Wantmen inder waerheit contrarie bevonden heeft ende daghelixs bevonden wert vanden genen die inden belegge mede waren ende converseerden ende die sake handelden ende tracteerden als genouch gescreven is.

Vanden passagen ende lantscappen die heer Anthonis die bastert van Bourgondien doerreysde ende hoe hem die paeus nobiliteerde ende legittimeerde binnen der stat van Romem. Dat LXXVIII. capitel.

Die edele ende vrome here Anthonis grave van Steenbergen, hertoge Kaerls baster broeder en was in desen belegge voir die stede van Nuys niet mede, als si belegen was, mer was gesonnen van sinen broeder mit groter staet ende ere als ambassate anden coninc Eduwaert van Engelant die hem vruntlic ende feestlic ontfing. Ende dair wesende by ryphen deliberatien ende rade gesloten ende concludeert by den coninc ende den meesten heren des rijcs, dat so wanneer dat bestant tusschen den coninc Lodowijc van Francrijc hertoge Kaerle sinen swager experiert ende uitgegaen ware, dat als dan dye coninc van Engelant selver in persone overtrecken soude mit macht van volc, om te conquereren ende onder sine dominacie te brengen dat hertoechdom van Normandien.

Dit aldus concludeert ende tracteert wesende heeft die grave voors. oerlof genomen anden coninc ende is getogen bi andere princen ende machtige heren in diverse landen ende provincien ende alle saken expediert ende tot enen goeden einde gebrocht wesende, is hi omtrent

Pijnster [14 mei] inden iare M.CCCC.LXXV. gecomen tot Romen. Die paeus Sixtus dye III sinen toecoemst vernemende, sant hem teghen inden gemoet vele van sinen cardinalen, ende andere van sinen edelen ende huysgesinnen ende brochten hem mit groter eren inder stat van Romen opten Pijnsteravont. Des dijnsdaghes na Pijnster dach node ons vader die paeus desen grave Anthonis mit hem te comen eten opt casteel tot Engelburch, daer hi hem grotelic in eerde ende verhief, wanttet al te selden of nimmermeer gheschiet, dat een waerlick prince oft here ten eten gaet opt casteel voorseit. Als nu aenstaende was dye hoechtijt des eerwaardigen Heyligen Sacraments, heeft hem dye paeus bereyt mede inder processien te gaen. Ende alle ding totter processien dyenende bereyt wesende, is[357r] here Anthonis geordineert te gaen an dye rechter sijde vanden paeus gecleet wesende mit gulden lakene dragende in sine handen sekere insignien ende ornamenten oft cleynoden die men voer den paeus gewoonlic is te dragen in sulker feeste ende an die luchter sijde ghing die cardinael van Sinte Peter ad Vincula ende quamen mitter processien tot Sinte Jans te Lateranen. Dair wesende inder kerken ging dye edele here Anthonis sitten op sine knien voer den paeus ende de cardinaelvoorseit las over hem vele benedictien ende zegeningen. Dese gelesen wesende, heeft onse heylighe vader voorseit van hem genomen alle illegittime ende onechtscappe, ende heeft hem legittimeert, nobiliteert ende een bequaem edel man gemaect, omdat hi edel van zeden, manieren ende wercken was. Ende constitueerde ende maecte hem te wesen een successuer ende erfgenaem sijns broeders hertoghe Kaerls van Bourgondien also veer hy gheen naerder oer ofte erfgenaem after en liete.

Dit gesciet ende sijn saken daer hi om gecomen was expedyert ende volbrocht hebbende, is hi des saterdages dair na weder uut Romen gereyst, concomiterende ende hem geleydende vele van den paeus prothonotharien ende andere prelaten vanden hove. Ende oerlof an hem luden nemende, is hi gecomen bi sinen broeder den hertoge, die op de tijt seer siec lach. Want hy hadde twe apostemen, ene inder kelen, dander inden halse, waer om dat meester Simon van Rotterdam, domproest van Utrecht, sijn medicus, ende meer andere meesters snellic ontboden worden ende hebben hem in corten dagen weder cureert ende gesont gemaect.

Van enen scermutsinge die die Fransoysen hadden tegen den Hollantschen scepen opter zee. Dat LXXIX. capitel.

Inden iare M.CCCC.LXXV. omtrent Paesschen als dat bestant tusschen den coninc ende den hertoge uut gegaen was, so sijn vergadert geweest enige zeeroovers ende hebben hem te samen verbonden te varen opter avontueren mit III. carvelen ende namen al ghevangen dat si

vonden. Ende sijn ten lesten gecomen onder die custen van Zeelant omtrent de stede van Goeree, ende vonden daer leggen visschen zommige vanden armen luden, ende namense gevangen. Ende senden enige van desen te scepe ende dander behilden si om te trecken thuyswert ende gelt te halen om haer gevangen te lossen. Daer alle dat lant seer of in roere was ende gestoert. Dat derde scip van desen drie zeylde voert ende quam tot voer Sceveningen ende Catwijn in Hollant, ende deden dair dijer geliken. Mer tmeeste deel was van Sceveninghen. Die van Sceveninghen ende Catwijn vergaerden alle tghelt dat si mochten ende der kercken ghelden, ende quamen mit desen ghelden weder an desen scepen om hoer ghevangen te lossen. Dwelck dat si deden ende verlostten alle hoer ghevangen.

Ten lesten die van Sceveningen, siende dat dat scip daer bleef leggen ende si tgetal vanden rovers oec wel wisten, worden te rade dat si dat scip mitten rovers bevechten wouden ende ontnemen hem weder dat gelt. Ende daer en lach mer een scip want dander twe waren gezeylt na die stede van Amstelredam, om te sien oft sy daer enighe scepen opt water hadden mogen crigen, ende van daer togen sy naden eylande van Texel. Soe syn dan die van Sceveninghe al heymelick ghewapent wesende ghegaen in een pincke, om aen haer scepen te varen. Mer een van hem luden clam boven in dye maerse, ende sach dat dander onder int scyp ghewapent laghen. Wantse hem niet wel bedect en hadden, ende dat siende toghen si hoer zeylen op inden toppe ende seylden wech naden anderen ende dese quamen ledich weder om. Nu was den tijt anstaende dat die van Ghoere hore ghevanghen lossen soudent. Soe hadden si een deel cloucke mannen onder int scip ghestelt wel ghewapent, ende boven en wasser mer III. ofte IIII. in hoer vischclederen ende caproenen aen ghetoghen. Ende stonden vast ende sloeghen hoer handen om horen scouderen recht oft sij coude ghehadt hadden, ende waren nochtans mede wel ghewapent onder haer clederen.

Die rovers, siende datse hem na quamen ende niet en wisten wat si wouden, togen hoer zeilen op om wech te zeilen oft van node waer geweest ende ten lesten an[357v] zekere teikenen bekenden deden si, datse quamen om hoir gevangen te lossen. Ende ene van hen die inden marse gecloppen was, sach van verres oft si gheen harnas an en hadden, ende als hi anders niemant en sach dan dese, dede hy dat zeyl neder strijcken. Ende was des margens vroe inder dageraet opten mey avont. Doen riepen die visschers totten capitein vanden scepe: "Belieftet u mit een bote te comen tot ons oft willen wi comen bi u?" Ende hy lietse comen tot an hoir scip. Doen clommen III. van hem int scip mittet ghelt, ende II. hilden dat scipan boert mit veteranen. Nu was dye capiteyn allene boven opt scip mit V. of VI. van sine gesellen ende dander lagen noch onder int scip ende slieden. Doen setten si dat ghelt bi den mastbanc neder, ende begheerden hoer gevangen te sien. Ende mittien maecten die II. een teyken mitten voeten, ende sprongen op wel

gewapent, ende dander namen enen hamer ende spijkere ende sloeghen die doeren vanden scepe toe, dat ander rovers niet op comen en mochten. Ende dye capitein hadden een silveren fleutken aen sinen hals hangende ende dat menende te blasen wordet hem mit crachte benomen ende si namen den capitein ende die ander VI. gevangen ende worpen die in hoir scip. Ende voerden de mit hoer scip ende mit dat roofscip mit al den anderen zeerovers gevangen tot Gueree ende vonden dair in XLIX. zeerovers dien si alle gevangen setten, ende benamen hem alle hoir scat ende goet dat int scip was.

Ende als si lange gevangen geseten had, scatten ende rantsonerden si die rijke ende dye niet en hadden benamen si slechts hoir goet ende lietense alte samen weder varen. Ende alsoet nu een openbaer orloge weder was tusschen den coninc ende den hertoge, ende die van Amstelredam westwert noch niet gevaren en hadden ende hadden vanden hertoge vercregen consent ende admissie dat si oerloechs scepen ende op hoer eyghen geleyde varen mochten, hebben si toe gemaect IIII. grote scepen van orloge ende hadden noch wel L. grote scepen ende op elck scip setten si XXV. man wel gewapent mit bussen, ende alrehande artelrije tot sulken scepen dienende. Ende stelden hem op wege om westwert te varen, ende also si hem vast by een hilden en dorsten hem die Franzoysen niet bestoken. M̄r int weder om keren als si hair comenscap hadden gedaen, quamen si weder om gezeylen mitten scepen van Hoern ende Enchusen omtrent LXX. scepen geladen mit sout, ende als si quamen omtrent Clausdunen vernamen si dair die grote colompne vanden Franssen scepen. Ende also si hem eer betrouden op die veelheit ende stouticheit hoirre scepen ende tvolc dat si in hadden, verachten si die Fransoysen ende voeren onbehoedelic ende dwaeslic, deen hier ende dander dair. Wair om dat die colompne mitten anderen scepen onder den Hollantsen scepen gecomen zijn, ende zijn de machtich geworden scyetende met grote bussen, slangen ende andere instrumenten ende worpen mit allen veel viers in die scepen dat si die ten lesten machtich worden ende vingense alte samen uutgeseyt weynighe die ant lant quamen, die te voet thuyswert liepen verboetscappende den anderen hoe datter gevaren was. Dair menich coopman ende scipper om verdorven was.

Vanden orloge die die coninc voirde tegen des princen landen ter wijlen dat hi voer Nuys lach. Dat LXXX. capitel.

Nu willen wi spreken vanden orloge die gescieden tusschen den coninc ende des hertogen landen. Als nu dat bestant tusschen den coninc Lodewijc van Francrije ende den hertoge van Bourgondien experiert ende ten eynde gecomen was, ende die hertoge hem noch

onthilt inden beleg voir die stede van Nuys, heeft die coninc een groot swaer volc van wapenen vergadert te paerde ende te voet. Ende is mit groter heercracht gecomen int lant van Piccardien, Artoys ende Ponthi, ende in die landen dair omtrent, ende is alder eerst gecomen voir die stede van Roije, ende heeft dat anhevochten. Ende also si geen garnisoen in en hadde dyese bescermden, wert si haest gewonnen ende alle dat si vonden ter wapenen sloegen si doot. Dair na togen si mit al hair macht voir Mondidier dair een capitein in geordineert lach van des hertogen wegen. Dese moste van noets wegen die stede resigneren ende over gheven in des conincs handen. Van daen passeerde de coninc mit al dat heer over die rivier vander Zomme, ende wan die stede van Braij ende Ankeren. Ende quam weder op die Zomme ende beleyde de stede van Corbij inde welke III. capeteinen lagen als die heren van Crusilgis, die here van Contay ende here Peter van Miremont mit C. glavien.[358r]^f Ende dese stede was wel bewaert mit starcken muren, toornen ende poorten. Die coninck dede menich swaer assault an de stede scieten ende werpendegrote sware stenen in dye stede, ende bestormdese tot vele stonden. Mer die van binnen weerden hem vroemliken. Die coninc had II. mael spraec mitten poorteren dat si hem opgeven soudent, mer si en wouden dair niet na horen, waer om dat dye coninc seer gram was, ende brocht zijn heer mit groten arbeit ende moyten doir de wijngaerden des abdie van Sint Adelaert al heimeliken tot an die muren ende graften vander stede. Ende doen si also seer benaut mit assaulten ende stormen dat si hem noots wegen op gheven mosten ende die coninc dede die stede verwoesten ende destrueren ende alle dat lant dair omtrent.

Voirt wan die coninck noch vele cleine steetkens als Ruijen, Sinte Rijchaert, Durlans, Bappames. Noch dat graefscap ende stede van Marle, die stede van Lefere, Sinte Galbijns, Sinte Walrijcs, Cantey, Auxij, Miremont, Crevecuer, ende Marruel. Die hertoge dit vernemende, sant terstont derwerts vele zijne capiteinen, mit groot volc van wapenen, ende quamen binnen Atrecht om den Fransoyzen te resisteren ende te weder staen. Ende de coninc liep alle dat lant doir mit zijn heer omtrent Heesdijn, Atrecht, Duwaij ende tlant van Rijsel, mer dese steden en mocht hi niet winnen. Want si starc ende wel beset waren, hoe wel si van malcanderen geen hulp of bistant en hadde. So viel nochtans een scarpe scermutsinge tusscen den Fransen ende Bourgongoens omtrent Atrecht. Dair die Fransen die overhant ende victorie hadden ende dair werden gevangen heer Jacob van Lutzenburch, heer Phillips van Bourbon ende van Carensij, die heer van Reymont, die heer van Conthaj mit meer andere edele ende goede mannen. Mer de stat van Atrecht en konden si niet winnen, hoe wel si dair grotelic haer best om deden.

Binnen dese tijden dat dit gesciede zijn een deel ander Frans capiteinen gecomen int lant van Bourgondien rovende ende brandende, doende vele scade van dootslage ende den lantluden gevangen te nemen. Ende onder als hadden si gevangen den vroem heer van Rouchij, des graven

zoen van Zimpol. Vele ende ontellicke scade deden die Fransen op dese tijt den hertoge van Bourgondien ende zijn landen. Dwelc si nijmmermeer gedaen soudē hebben, had hi selverpresent ende int lant geweest.

Hoe dat coninc Eduwaert de IIII. van Engelant overzee quam tot Calays, ende hoe hi ende hertoge Kaerle tsamen ghetoghen zijn om te conqueren thertoechdom van Normandyen. Ende hoe datter een bestant van IX. jaeren ordineert wert. Dat LXXXI. capitel.

Coninc Eduwaert van Engelant, verhorende dat zijn swager hertoge Kaerle vanden belegge van Nuys op gebroken was, in zijn landen van Brabant weder gecomen was, heeft hi hem bereit om over te trecken te orlogen opten coninc Lodowijc van Francrijc ende te conqueren dat hertoechdom van Normandien, als hi heer Anthonis die bastert tot anderen tijden beloofd had. Ende heeft geordineert den hertoge Rijchart van Cloucester zijn broeder ende andere princen ende heren die hi betroude dat lant te bewaren ende te regeren. Ende heeft mit hem genomen hertoge Jan van Clarenze zijn broeder, hertoge Huytfryt van Excestre ende den hertoge van Zommerzeth mit meer ander grote princen ende heren, dair hy voer beducht was, dat daer enige rebellicheit in zijne absencie after zijn rugge int conincrijc op staen ende gevallen mochte, ende hem uten landen houden. Ende alle ding ordineert ende gesciet wesende, is hi mit een groot swaer volc te scepē gegaen ende is ghecomen omtrent Onser Liever Vrouwen Visitacie [2 juli] tot Calays. Ende van daen nam hi zijn cours na tlant van Normandien.

Hertoge Kaerle, verhorende dat die coninck op reyse was, ende omtrent tlant van Normandien gecomen was, heeft hi mede een grote scare van volc vergadert ende is mede getogen int conincrijc van Francrijc. Ende als dese II. machtige heren int lant gecomen waren, was die coninc van Francrijc seer beducht. Want hi desen II. niet wel tot allen einden resisteren ende weder staen mochte, ende heeft scarpē raet gehouden mit zijn heren ende princen. So zijn dan ambassaten gezonnen van des conincs wegen anden coninc van Engelant ende an den hertoge van Bourgondien, om enen pays te ordineren, composeren endete onderhouden. Nu so hilt die coninc van Engelant raet mit zijn heren ende princen, ende die hertoge mitten sinen ende vele vasser onder den heren ende princen de lan[358y]ghe tijt desen presentacie des conincks Lodowijcs displiceerde ende mishagede, so dat si niet wel accorderen en konden. Doch doir grote cloecheden ende instancie des bastert van Bourbon ammirael van Francrijc, een wijs heer die van sconincs wegen van Francrijck den coninc Eduwaert van Enghe lant vele scone dingen presenteerde. So dat den pays gemaect was mit voerwaerden ende condicien, dat des conincs van

Francrijc ionghe zone dye namaels trouwen soude des conincks dochter van Enghelant. Ende hyer of worden gemaect goede vaste bezegelde briven, mer alsoe die kinderen noch cleyn waren, soe en quam dair niet of. Voort soude dye coninc Eduwaert hebben voer sine costen een grote zomme van penningen. Ende beyde die coningen vergaderden minlic tot Amiens.

Nu so hilt die hertoghe van Bourgondien oec langhen raet wat hi soude doen, oft hi oec desen pays ende dat gheen dat die coninc van Francrijc presenteerde, accepteren ende ontfangen wilde. Ten lesten wert concludeert ende gesloten ende daer wert een bestant van IX. iaren lang gemaect ende uut gesproken op dat dair en binnen partien hem beraden ende bedencken soude wat van node wair te gescien inden condicien vanden volmaecten payse diemen hier en binnen tracteren ende uut spreken soude. Dit bestant concludeert ende ghesloten wesende, was dair grote bliscap ende vroecheden inden landen van Francrijc ende van hertogen Kaerls landen men vierde ende triumpheerde lovende ende danckende Gode van sijnre graiende. Ende in allen landen, steden ende plecken worden processien ende feestlicke dagen gehouden. Ende elc was verblijt van deser nyewer mare, uutgeseyt enighe heren vanden Engelschen dye niet alte wel te vreden en waren van desen bestande.

Dit gesciet wesende, toech die coninck Eduwaert weder over in Engeland, dair dEngelschen seer op murmureerden. Want hi hadde groten scat ende exactien vanden Engelschen ontfangen. Hertoge Kaerle is oec weder om gekeert ende quamtot Namen dair hi alle sijn volc van wapenen bi een vergaderde om mit heercracht te trecken opten hertoge van Lottringen. Soe sijn dan tot hem gecomen dye hertoge van Zommerzeth mit meer andere heren uut Engeland die hier int lant gebleven waren om zoudie anden hertoge te verdienen. Ende accepteerdesse ende ordineertse capeteinen ende hooftluden op sekere zoudien die si ontfangen souden. Hertoge Huytfrijt van Excester als hy een wijl tijts in desen landen hadde geweest, wert te rade weder over in Enghelant te varen. Ende als hy soude gaen van tene scip int andere, so sijn overmits dye hoge vloeden ende tempeeste vanden wateren dye scepen van een gescyden ende viel tusschen den twe scepen int water ende verdranc. Ende dese hertoghe hadde alle sine dagen contrarie gheweest den coninc Eduwaert van Enghelant heimelic of openbaer ende hoe wel dat si scenen nu in desen tijden goede vrunden te wesen, nochtans en had hi geen goet getruert ende meninge totten coninc.

Hoe dat heer Boudewijn die bastert weder in dye gracye quam van sinen broeder hertoge Kaerle. Dat LXXXII. capitel.

Als nu dit bestant in allen landen publiceert ende gecondicht was als voorseit is, so waren dair vele luden of verblijt alst wel reden gaf, ende warender oec vele die hem des bedroefden. Want dair waren vele heren ende andere capiteinen uut Francricke tot achterdele van den coninc hem onthouwende byden hertoghe, de alle gader meest gevangen ende gedoot werden, ende dijer geliken wasser vele byden coninc onthouden tot scade ende achterdele van den hertoge, die hi oec alle dede vanghen. Ander welken dat was here Baldewijn dye bastert, des hertogen broeder, ende had omtrent vijf iaren bi den coninc gheweest ende deden vast binden, anderen ghevangen leggen. Die bastert was bedroeft ende sorchde sere dat hi mede geliken die andere ter iusticien geset soude werden ende heeft naerstelic gedocht ende subtijlicken over geleit, hoe hi best uut deser vangenissen comensoude ende is ten lesten doir subtijle ende cloecke anslagen ende scoen reden uuter vangenis gelaten mit meer andere ende is gecomen in Brabant tot Mechelen, verwachtende lyever dye gracie ende ghenade sijns broeders des hertogen, dan des coninc iusticye over sijn lijf. Ende als hi een wijl tijts openbaerlic hem ge[359r]^ahouden hadde voer allen man, die heren vanden parlamente verwonderde sere ende vraechden hoe hi soe vermetel ende presumptuoës ware te comen in des princen landen ende steden gemerct dat die prince sijn broeder hem so suspect ende voir sijn viant houwende was. "Ick kent," sprac hi, "mer daer om gae ic openbaer om mi te ostenderen ende minen broeder te onderwisen dat ic der sake inculpabel ende onsculdich bin die men mi inputeert ende opseyt." Op dat dan die hertoge geen accusacie van negligencie tegen den heren vanden parlamenten nemen soude, so deden si den voorseit heren Boldewijn antasten ende lieten hem gevangen ende vast leggen opt casteel tot Vilvorden, ende lieten den hertoge, op die tijt int lant van Lottringen wesende, dese sake weten. Ende corts dair na deden die hertoge by hem comen om sine excusacye te an horen die hi bi soude konnen brenghen, ende dede sine relacie ende excusation also heerlicken ende vierlicken datse die hertoge ontfing ende nam hem op in sijnre gracien ende genaden.

Hoe dat dye grave van Simpol ghevanghen ende onthoeft wert. Dat LXXXIII. capitel.

Buten desen bestande bleef mede gesoent die edele heer Lodewijck van Lutsenburch grave van Simpol, conincstabel van Vrancricke, ende was seer mede beducht ende en dorstet in Francricke niet onthouden, want hi sorchde vanden coninc gevangen te werden ende gedoot. Ende

al so hi beteren betruwen hadde inden hertoge dan inden coninc, is hi gecomen in dye stede van Bergen in Henegouwen ende hadde de hertoge^h bestelt in allen steden sijnre landen heimeliken anden officieren wair dat hi quamen datmen gevangen nemen soude. Dwelc also gesciet is ende dedent den hertoge weten. Die coninc dit vernemende, heeft terstont gesonnen anden hertoge, begerende datmen hem den grave van Simpol gevangen leveren wilde, dwelck hem die hertoge nyet weygheren en woude. Ende dye cancellier meyster Willem Hugonet heeft ghevanghen ghelevert des conincs dienres op die frontieren vanden landen, ende brochten ghevanghen in des conincs prijsen tot Parijs.

Daer wesende worden hem vele ende diverse causen ende criminele saken op gheleyt ende bysonder dat hy veel twisten ende discorden ghesaeyt ende ghemaect hadde tusschen den coninck ende den hertoghe. Des hem vele wise luden verwonderden dat so edelen ende machtighen princen ende geleerden man sijnre zinnen so beroeft was, ende tot sulker demencien ende ontsinnicheit ghecomen. Want hi was baccularius inden waerliken rechten ende verstont hem seer wel inder selver sciencye ende was een eerwaerdich out man van LXX. iaren, ende was een man van hogher gheboerten, want hy vanden ouden hertoghen van Lutzenburch gheboren ende gesproten was. Ende hadde te wive des hertoghen dochter van Zavoyen, dye der coninginne suster van Vrancrijk was. Ende hadde oeck III. sonen als enen biscoep ende III. graven als van Marle, Vianden, ende Ronchi.

Als nu die grave voorseit verstont dat hi soude moeten sterven, begheerde hy stadelicken mit groter instancien om mitten coninck te spreken, mer ten mocht hem niet gheschien. Die coninck, die sijn doot seer begheerlyc was, deden te rechte setten voir den here vanden parlamente binnen Parys. Ende dair wert een processe van recht tegen hem gehouden. De heren vanden parlamente anharende die articulen de tegen hem produceert ende gedaen worden, hebben hem priveert ende beroeft van den conincstabelscap ende voert van allen conincliken diensten ende wert bevonden in crimine lese maiestatis, ende adiudiceert ende geordelt datmen openbaerlic onthoefden soude inder plaetse genoemt Greve. Ende al zijn goeden leggende inder cronen van Francrijk, worden confisceert ende tot des conincs tafel geslagen. Dese sentencie wert gegeven vanden cancellier desparlaments tot Parys genoemt here Peter Doliolle ridder tegen den grave Lodewijck van Zimpol, int iaer M.CCCC.LXXV. den XX. dach in december. Aldus wert die grave op een paert geset gecleet in swarten ende reet ter plaetsen dair men onthoefden soude. Dair een ontallic menichte van volc vergaert was ende wert aldair onthoef in tegenwoerdycheden van vele princen ende heren ende veel gewapens volcs ende zijn lichaem mitten hoofde wert begraven als hy begheert hadde totten Minre Broederen. Die edele grave van

Zimpol meende II. heren te dienen die malcanderen contrarie waren dwelc[359v] onmogeliken was om doen als dat heilige evangelie bewijst ende dair om ist int einde qualic mit hem vergaen.

Vanden oorlogen dye hertoghe Kaerle hadde tegen den hertoge van Lottringen ende hoe hi dat lant becrachtigde ende wan. Dat LXXXIII. [capitel].

Inden iaere M.CCCC.LXXV. omtrent Sinte Michielsdach [29 sept.] als coninc Eduwaert weder over in Engelant gevaren was ende hertoge Kaerle een bestant begeerde te hebben vanden coninc van Vrancrijc den tijt van IX. iaren om te gaen ende de te keren ende comanscap te hanteren ende dat dairom want hi inden meninge was te orlogen opten hertoge Reinolt van Lottringen ende Zwitsen. Ende als die coninc Lodewic vernam dat de hertoge van Bourgondien oorloghen woude op die Switzen die hi wel kende, want hise bevochten hadde noch dolphijn sijnde ende als men doen gemeenlic seide, sprac die coninc blidelic: "Wil ons neve van Bourgondien IX. iaren bestant hebben om te gaen oerlogen op de Switsen ende in Hoech Duytslant, so bidt hem dat hi X. oft XII. iaren bestant neme, want daer en binnen sal hi hem anders bedencken." Dit bestant van IX. iaren beloeft ende beseghelt wesende, heeft hertoghe Kaerle hem bereyt om te oorloghen opten hertoge Reinolt van Lottringen ende die sake wair om was dese.

Inden iare M.CCCC.LXXXIII. als hertoge Kaerle conquesteert ende tot zijne obediencie gebrocht hadde tlant van Gelre is hem warachtige tidinge gecomen dat hertoge Henric van Calabren sinealre getrouste vrint oflivich geworden was ende also hy sonder kinderen gestorven was, so stont hertoge Kaerle seer na dat hertoechdom van Lottringe of Loreynen dat hem mede toe behoerende was. Mer die vanden landen van Lottringen en verwachten hertoge Kaerls coemste niet ende hadden tot enen hertoge genomen ende ghehult grave Reinolt van Vaudemont, dye oeck des hertogen Henrics neve was van Lottringen, oudt wesende omtrent XX. iaren ende hi was seer na gemaecht van blode den coninc Lodewic van Francrijc.

Als nu hertoge Kaerle uuten landen van Gelre ghecomen was tot Lutsenburch, verwachtende des keysers toecoemst, heeft hi solemne ende notabele ambassaten ende heren gesonnen an grave Reinolt van Vaudemont, die hem seide te wesen naeste oer ende erve des hertogdomsⁱ van Lottringhen om te vragen ende an horen of hi soude willen houden ende continueren alsulke vrintscappen, aliancien ende compacten als wilen eer sine voersaten ghemaect ende composeert hadden mitten hertoge van Bourgondien. Wanttet lant van Lottringen strecket ende gaet binnen die frontieren, ende palen van Bourgondien ende tlant van

Lutsenburch. Ende indien gevalle dat hi sulke confederacie, compromisse ende verbande nyet onderhouden en wilde, so begeerde hertoge Kaerle voldaan ende betaelt te wesen vander zommen van C.M. gouden leuwen die zijn voirsaten den huse van Bourgondyen obligeert ende sculdich waren te betalen ende indien hi die voorseit. zomme nyet en hadde te geven in greden gelde, dat hi als dan ghehouden soude wesen den hertoge te leveren tot enen onderpande sekere steden ende sloten inden compromisse ende verbande specificeert ende declareert.

Dit alte samen voorseit heeft dye grave van Vaudemont admitteert ende toegelaten, willende den pays ende confederatie mitten hertoge houden. Als nu hertoge Kaerle die stede van Nuys beleghen hadde, heeft dese grave van Vaudemont hertoge van Lottringhen, doir quade ende sinistre informacie hertoge Kaerle doen ontseggen mit alle zijn hulperen, menende den coninc van Francrijc vryentscap dair mede te doen, ghelijc hi oec dede, mer die coninc veinsdehem des niet an te trecken. Ende van dien tijt voert heeft hi hem verbonden mitten Switzen ende is getogen int hertoechdom van Bourgondien ende in andere landen vanden hertoge ende oec inder hertoechinnen lant van Savoijen, rovende, brandende ende destruerende sine landen ende sloeghen mit allen veel volcs ter doot. Als nu hertoge Kaerle IX. iaren bestant hadde gemaect mitten Franssen heeft hi hem bereyt te trecken opten hertoghe van Lottringen voorseit, want hi in desen bestande niet begrepen en was, ende is mit een groot swaer volc ende heercracht ghecomen int lant van Lottringen. Ende heeft alre eerst beleghen die stede van Brije, dair een bastert van Calabren cappetein binnen geordineert was.

Dese stede liet de hertoge bestormen, ende was[360r] hem seer moylic mit scyeten ende werpen van stenen. Ten lesten quamen die poorters vander stede uut voer des graven tente ende begeerden genade ende gaven hem de stede op behouden lijf ende goet. Ende des gelycken impetreerden ende verworven si voer den capetein ende sine soudenieren mede die terstont de stede ruymden ende togen dair uut ende die hertoge besette die stede mit sinen volcke. Hertoge Reynolt van Lottringen, vernomen hebbende dat dye hertoge van Bourgondien mit groter heercracht in sijn lande van Lottringen gecomen was, heeft hem terstont uutten lande gesteken, vliende in Francrijc ende liet alle sine landen ende ondersaten in perikel ende laste.

Daer na wan die hertoge dat slot te Basseput, die stede van Chastein. Oeck wan hi Abye ende Gresse. Doen track hi voer die stede ende tslot te Longwy, dye hem oec opgaven behouden lijf ende goet. Dair na vercreech hi by compositie n tslot van Zauzij, ende tslot van Constans, mer tslot tot Goudercourt wan hi mit crachte. Daer na wan hi tslot te Floville, dair hi sijn zoudenieren op sette. Oec creech hi by compositien tslot te Dendermijn, ende wan mede met crachte tslot te Landers. Voert creech hi noch bi compositie ende tractate tslot van Samblie, Bokeville, Nonten, Menubrumt, die stede van Baijonne, Anteson, mittet slot Tuerson ende Samir; die stede Gangon

wan hi mit crachte. Daer na toech die her-oge mit^j alle zijn heer voer die stede van Nansy. Want si wel dye vaste ende starcste stede was van tgehele hertoechdom van Loreinen of Lottringen. Ende heeft die alomme swaerlic ende crachtelic belegen. Mer die van binnen stelden hem vromelyc ter weer, defenderende ende bescermende hair lijf ende goet. Die hertoge heeft die stede belegen omtrent IX. weken lang, doende menich swaer assaulte ende stormen van bussen ende andere artelrije. So dat hi den poorters seer moyelic ende lasterlic was dach ende nacht, ende die ingeseten weerden hem vromelic ende cloelic ende dair wert omtrent Sinte Katrinendach[25 nov.] voir die stede doot gescoten mit een bussen here Philips van Bergen ridder ende noch meer andere edele ende vrome heren. Dair dye prince seer om ghestoert was, ende began van dien dach voert die stede starcker ende vromelycker te bestormen.

Die poorters, anmerckende dat hoer vitaelge ende provanden bestonden te minderen ende dat si die stede niet lange en mochten houden, gaven hem op in des princen genaden, behouden hoir lijf ende goet, uutgeseit zommige die an bomen gehanghen worden. Die soudenyers vercregen mede des princen gracie ende gingen uuter stede. Ende die hertoge besette die stede mit sine capeteinen ende soudenieren. Dit verhorende die andere steden des lants van Loreinen quamen alle gader totten prince ende gaven hem op in sijnre genaden ende deden hem hulden ende ede, hout ende trou te wesen. Als nu dye hertoge geworden was geweldich here ende hertoge van Lottringen, ende hadde mits dien enen vrien toeganc int lant van Bourgondien, Zavoyen ende Zwitsen. Ende die hertoechinne verbeyde seer begeerlic sijnre toecoemst, want die Zwitsen dat lant van Savoyen mit allen seer destrueert ende verwoest hadden mit roven ende branden.

Vander exactien ende scattinge die geeyscht ende geven mosten alle die geestlike personen der landen ende provincien onder den hertoge gelegen. Dat LXXXV. capitel.

Inden iaer M.CCCC. ende LXXIII. in dye maent van iulio hertoge Kaerlewesende in dye stede van Mechelen ende hem bereide om te beleggen die stede van Nuys heeft hi bevonden dat sine scat ende rijcdomme seer gemindert was ende niet sufficient genoeg tot sulken reise ende orloge. Waer om dat scarpen raet gehouden wert om scat, gelt ende goet te conqueren ende te vercrigen uut alle sine landen ende provincien ende heeft bi informatie ende ingeven auctoriteyt ende macht gegeven den meesters vander financien te exactioneren alle geestlike personen ende geestlike goeden sijnre landen ende provincien op dat zijn behoeflicheit diceert ende rijc gemaect mochte worden doer sulken scattinge. Dwelcke hi noch sine voirvaderen hertogen van

Bourgondien noch graven van Hollant pretendeer noch vermeten hadden. Soe zijn dan van deser exactien te executeren gemaect sekere brieven ende mandamenten die gegeven worden den meesters vander cameran vander financien ende die copie dair uut worden gedragen ende publiceert biden ghesworen exploitierders ende doirwairders doer alle sine genaden landen.

So is dan een vanden doir[360v]waerders gecomen mit voorseit mandament ende heeft bevolen dat alle geestlike cloesteren, abten, abdissen, proosten, dekenen, capitelen, prioren, priorissen, kerken, capellen, gasthusen, goods husen ende andere geestlike personen van wat state, condicien dat si waren, in scriften souden setten ende stellen alle hoir goeden ende possessien vanden landen, lenen, heerlicheden, thienden, renten ende pachten die si beseten ende ghebruyct hadden vanden tijt van LX. iaren herwerths, om dair uut te eliceren ende te maken een exactie naden valoer ende waerde der voirseider goeden, possessien, vruchten ende renten. Ende dit mandament wert publiceert ende ghecondicht in desen landen van Hollant, Zeelant ende Vrieslant, int voorscreven iaer van LXXIII., in die maent van september.

Als dit mandament in desen landen publiceert ende gecondicht was, soe sijnder vele vanden geestliken personen ende andere geestlike plaetsen als kermeesters, gasthuysmeesters bi bevele van dit mandament inden Hage getogen, brengende in geschrifte dye goeden, renten ende posses-sien die si op die tijt gebrukende waren, in handen vanden commissarien daer toe committeert. Andere bleven thuys ende woudens niet doen ende uut desen registeren van desen over gegeven cedulen worder exactien ende scattigen gemaect ende uut gestelt. So is dan inden iare M.CCCC.LXXV. opten V. dach van februario eene generale dachvert gehouden binnen der stede van Leyden van allen geestlicken personen inden convente van Sinte Iheronimus cloester der reguleren buten Leyden. Ende daer vergaerden alle dye religiosen mannen ende vrouwen der canonicken reguleren vanden capitelen van Windesim ende van Zijon ende die oversten vander Derden Oerde Sinte Franciscus, alle capitelen der waerliken canonicken van Hollant mitten provisoren, dekenen, cureyten, vicecureyten ende voert alle andere waerlike priesteren ende beneficiaerde, concludeerden ende sloten daer eendrachtelic met eenre accorde dye exactie ende scattige niet te geven noch te consenteren. Ende ordineerden ende constitueerden daer IIII. commissarien om te resisteren uutten name des gemenen geestlicheits ende gheestlike personen als heer Peter Buys doctor inden geestliken rechten, canonick regulier in Eemstein, here Ioest pater ende confessoer vanden convente Sinte Agniet binnen Delft, heer Lambrecht vicecureyt der stede van Haerlem, heer Jacob confessoer vanden beghinnen tot Haerlem, beyde licencyaten in die godlike scriften.

Hoe dat die geestlike personen appelleerden tegen dese exactien ende scatinghen. Dat LXXXVI. capitel.

Omtrent tbegin sel vanden vasten int iaer M.CCCC.LXXV.[ca. 8 febr.] sijn die commissarien van deser collectien der penningen gecomen in Hollant inden Hage houwende ende tracterende scarpē ende subtijlen raet hoe si best dese scatinghen vanden geestelicken personen crigen souden. Want alle die gemene geestlicheit hadden geantwoert negatyf, ende waren gesloten een penning niet te geven. Aldus tracteerden si om te vinden enen anderen manier om te compelleren dese scatingen te geven.

So is ene van desen commissarien ende exactoren gecomen tot Leyden des saterdages voer den anderden zonnendach inder vasten ende bestont enighe religiosen ende geestlicke personen violencie ende gewelt an te doene. Mer die sake wert op die tijt gesuspendeert ende vertogen. Ende quam die selfde tot Delft om daer dyer geliken te doen. Dye geestlicheit van^k Delflant hilden raet hier op, ende appelleerden ant parlament van Mechelen also veer dat georloft ware hem luden daer te mogen appelleren ende compareren. Die commissarius van deser exactien accepteerde dye appellacye, ende is weder om ghetoghen tot Mechelen tot meester Anthonis Hanneron proost Sinte Donaes tot Brugghe sinen heere. Dye welke een principael ende overste capiteyn ende aenhever was van desen adinventien ende voernemen. Ende die copie des voorseit appellacie autentijcke, heeft dye gheestlicheyt ghesonnen enen excellenten ende experten doctoer ghenoeemt meester Raymondt tot Loeven den welken alle die gheestlicheyt der landen van Brabant, Hollant, Zeelant ende Namen eendrachtlyc eligeert ende ghenomen hadden tot horen advocaet. Daer of makende een instrumentd bi notarius ende tughen.[361r]

Hoe dat meester Anthonis Hanneron deken Sinte Donaes tot Brugge in Hollant quam om dese exactien te ontfanghen. Dat LXXX[V]II. capitel.

Als dese commissarien van desen exactien anmercten die volstandicheit der gheestliker personen, hoer zinnen gescarpt hebbende, hebben den Brabanders looslic ende subtijlyc perduceert ende gebrocht tot betalyngē der voorseit exactien bi nantisatien. Daer nae sijn die Zeelanders oec induceert ende ghebrocht voer tmeeste deel tot betalinge der voorseit exactien ende scatinge. Meester Anthonis Hanneron merkende dat dye Hollanders int ~~res~~isteren die protertste ende stantvastichste waren, is selver in persone in Hollant ghecomen ende began uuter maten vreeslickē te procederentegen den geestlicheit om te vercrigen dye exactien. Mer int

procederen en profiteerde noch en vorderde hy niet, want si eendrachtelic mit malcanderen verbonden waren. Dit siende heeft hi die geestlicheit doen verdachverden te comen inden Hage, ende dede dair een costlike heerlicke relatie mit scone causen, om hem luden te induceren tot consenteringe vander scattinge. Ende na rijpen deliberatien dair op gehat antwoerden die geestlike personen dat si van genen rechtswegen sculdich waren enige penninge te geven. Ende gaven hem die selve consultacie ende defensie in geschriften allegerende vele ende ontallike capitelen inden geestliken ende waerlyken rechten beschreven. Ende als si saghen dat si mit smekende ende dreygende woerden die geestlike personen niet brenghen en mochten tot consente vander contributie des scattings, hebben si zommigen vanden geestliken citeert ende ghedaecht te comen in die stede van Woerden int iaer M.CCCC.LXXV. omtrent des Heylich Cruysdach inden herfst [14 sept.].

Die geestlicheit verduchtende aldaer comende gevanghen te worden op dat starcke slot en quamen daer nyet. Mer sonden hoer antwoert ende opinien van dien in gheschrifte. Doen reisde meester Anthonis Hanneron tot Wijck by biscop David van Utrecht, om met sijnre hulpe te comen totter exactien ende scattingen voorseit te ontfangen van den geestlicheit ende dedese cyteren te comen tot Wijc. Dwelc si deden, anharende die peticien ende persuasien der heren vanden rade des biscops ende die relatie der commissarien. Ten lesten stont dair een op int midden genoemt heer Arctur van Bourbon, des paeus prothonotarius, pastoer vander stede vander Goude, die mitten voorseit meester Anthonis Hanneron uut des hertogen hof mede met hem gecomen was ende siende dye grote volstandicheit vanden geestlicheit seyde aldus: "Ghy heren en wilt geen quaet hert ofte suspicie hebben op meester Anthonis, want hi noch veel min doet dan hem is bevolen. Want ick verducht, ist sake dat ghi hem niet en obediert ende achtervolgt, voldoende na sine commissie, dat hyer in desen landen van Hollant executoers comen sullen, die gheen ondersceyten sullen hebben tusschen die kercke ende den stalle, dye kelc ende den potte, den pateen ende den scuttel. Want des gelijcs, eylacen, in Vlanderen gesciet is." Ende onder meer andere woerden sprac noch meester Anthonis Hanneron de proest voorseit dat noch appellacy noch recht noch nantisfacie¹ noch paeus noch keiser hem luden helpen soude mogen. Mer bongre magre twaer georloft of ongeorloft si souden moeten geven II. oft III. iaer renten, al souden si hoer goeden roerende ende onroerende, kelcken ende ornamenten vercopen, si soudent gheven. Dye ghene die nu aldaer ghecommitteert waren vanden geestelycheit antwoerden dat si gheen commissie en hadden vanden anderen geestelicke persone om te consenteren inder exactien. Waer om dat si weder citeert ende gedaecht worden te comen tot Scoenhoven in die maent van octobri.

Mer tot deser plecken en quamen si oec niet ende senden daer hoer antwoert mit brieven puer negatijf, dat si plat niet geven en wouden. Waer om dat de commissarien weder na Mechelen reysden, ende merkende dat si niet en vorderden, vonden si enen anderen raet ende manier. Die geestlicheit van Hollant hadden op dese exactie appelleert tottet parlament van Mechelen oft int hof van Romen ende also si dese appellatie niet achtervolgt en hadden, deden si se weder dagen tot Mechelen ende meendense mit dien te trecken int parlament. Mer si en quamen daer niet ende senden hoer antwoert in gescrifte dwelc te lang waer te narreren, ende laten[361v] dat bliven.

Hoe dat meester Jan die Leuwe een heer vanden parlament in Hollant quam ende tgeen dat hi bedreef. Dat LXXXVIII. capitel.

Die heren vanden parlamente, weynich achtende op desen brieve dye hem gesonnen was vanden gheestlicheit, continerende ende begripende veel scone leringhen, doctrinen ene allegacien uuter heyligen scriften ende geestlike rechten, allegerende dat geen keyser, coninc noch waerlike heren compelleren ende dwingen mochten tot enige exactie, contribucye endescattinge, hebben raet mit malcanderen ghenomen ordineerden ende concludeerden dat meester Jan die Leuwe here vanden parlament trecken soude in Hollant, als hy dede ende quam in Hollant in de maent van november mit sine dieners ende executoers van deser commissien. Ende als doen worden vele vanden geestlicheit aviseert ende waerscuwet dat si vertrecken souden of men soudse vangen. Als si deden, dair die principael of waren de prior van Warmont, die prior van Leyderdorp, dye prior van Lopsen, here Thomas uutten Camp, heer Claes tou, here Walich, paters ende confessoren binnen Delft. Nochtans worden daer heimelic III. clerken notarii gevangen alss Frans Peterszoen, Thomas Dircxszoen van Medeblic, ende Jan Martijnszoen ende worden inden Hage ghebrocht.

Dair na op Sinte Willeboorts dach [7 nov] worden VI. religiosen personen cyteert ende ghedaecht van meester Jan die Leuwe te compareren int perlement tot Mechelen, oft ewelyc uutten lande gebannen te wesen. Hier en boven seyde meester Jan voorseit uut groter moedicheit ende stouticheit dat alle de geestlike personen die hair antwoert ende appellacie gesonnen hadden anden heren vanden parlament, verboert hadden lijf ende goet, om dat si inden hove van Romen hadden appelleert, versmaende dat parlament ende oec mede want si int beginsel van horen brief salutacie ende gruete geset hadden. Want hi seyde dat die ondersaten hoer oversten niet saluteran

noch gueten en sullen ende also si dat ghedaen hadden, waren si geworden rebel. Mer wat soude die geestlicheit hier op antwoerden wantse niet gehoert en waren.

Als nu meester Jan dye Leuwe sach dat dese VI. cijteerde niet en compareerden, is hi gecomen tot Delft in Sint Aechten susterhuys, begerende te hebben een inventarijs van alle des cloesters goeden, roerende ende onroerende, om hem daer na te hebben inder scatinge. Dye mater weygerdet hem ende dede dat op cloecheit datmen haer cracht ende gewelt an doen soude om uut dien te nemen een occasij te cessen ende op te houden vanden dienst Goods. Daer nae is een gebot gegaen bi mandamente vanden hove, dwelc Dammas Cijzmanburgemeester tot Delft dede publiceren dat des anderen dages dair na niemant op die verboernis van live ende goet genaken soude dat convent van Sinte Aechten op CCCC. roeden. Doen quam meester Jan weder ende begeerde te hebben dat inventarijs van des cloesters goeden. Dair de mater op antwoerde dat si bereet ware dat te doen mit protestacien, datmen dat mit ghewelde van haer hebben woude. Dwelc hi in sulken scine nyet hebben en wouden, ende gaf hoer tijt te beraden wat si doen wilde.

Daer na quam hi mitten procuratoer generael ende mit des scouten ende baelius dyenres van Delft, mitten burgemeester voorseit, met Jacob van Bleyswijck, Cornelis van Andel ende Storm Gerritsoen ende nam mit gewelt des maters sloetelen van hoerren sijden ende voert die registeren vanden goeden des convents ende gafse den burgemeester. Diese voert weder gaf den mater ende als doen gaf sij oeck mede dat inventarijs mit protestacien dat si doer grote molestacien dyemen hoer boven rechte dan dede, geven moste. Ende dit wert alte samen in gheschrifte geset. Ende op dat hi allen anderen conventen ende geestlicke personen een vrese an doen soude dede hi cyteren tot Mechelen broeder Joest prior van Zijon, here Adriaen van Naeldwijn vicecureyt van d'oude kercke tot Delft, heer Jan Reyerszoen, memorijmeester der selver kercken, meester Jan Burchaertszoen ende heer Rutghert. Dit gesciet wesende nam hi heymelic mit hem die III. notarie clerken gevangen ende brochtse tot Mechelen ende deedse daer vast setten. Ende als doen begeerden de gheestlike personen te hebben delay, dwelc hem consenteert wert, ende dair binnen worden si also van den biscop David van Utrecht informeert ende onder [362r]wesen dat si de appellacie tot Romen achter lieten ende aldus bleef dese saeck noch staen tot die vasten toe.

Vanden eersten strijt die hertoge Kaerl hadde teghen die Zwitsen. Dat LXXXIX. capitel.

Inden iare M.CCCC.LXXVI. als hertoge Kaerle sine saken mitter hertoghinnevan Zavoyen hadde expediert ende gestelt ende hi dye selve hertoechinne mit alle horen landen onder

sine protectie ende bescermenisse hadde genomen, heeft hi hem op gestelt te oerlogen op de Zwitsen, om II. saken ende redenen willen. Deerste was om dat die Zwitsen dat hertoechdom van Zavoyen mit roven ende branden mit allen seer devasteert ende verwoest hadden. Ende dit oerloge ende dese twedracht was alre eerst opgestaen in die stat van Fryburch. Want dene helft vander stat toebehoert ende staet onder den hertoge van Zavoyen ende dander meerder helft toe behoert den Duytschen Zwitsen. Onder desen twee ingesetene vander stede als Zavoyen ende Zwitsen was deerste twist op geresen ende dye Zwitsen hadden dander verdruct ende hadden victorie. Die ander sake was want dye Zwitsen mit die van Ferretten hadden tot vele tijden ende stonden, ende by sonder na dat si heer Peter Haghebach hadden doen rechten mitten swaerde als voorseyt is, des hertogen lant van Bourgondien mit roven ende branden bescadicht ende uutmateren seer destrueert ende verwoest.

So heeft die hertoghe dan sijn heer van volc vergadert, daer d'overste capiteinen of waren die hertoge van Zommerseeth uut Engelant, Johan grave van Marle, Anthonis die bastert, grave van Steenberghe, here Baldewijn die bastert sijn broeder, die prince van Arangen, die grave van Emmerij, des marcgraven soen van Ferraer uut Ytalien, die president van Bourgondien, die hofmeester vanden hertoge, die here van Grimberghen, here Frederic van Egmont, here Reyer van Broechusen mit meer andere vrome heren ende edelen. Joncheer Jan van Cleve des hertogen Jans zoen, was op dese tijt siec bliven leggen binnen der stede van Gebennen met meer andere edelen, riddersen ende knechten. Ende dese stat is dye opperste vanden landen van Zavoyen, ende is gelegen int gebercht, dwelc Lomberdien ende Duytslant van malcanderen sceydet. Ende strecket dit lant van Zavoyen mitten enen eynde ant hertoechdom van Meilanen. Ende tlant vanden Switsen leyt mede int selve gebercht, ende d'inwoenres van desen landen sijn cloecke starcke vrome mannen ende en hebben ghenen heer oftprince daer si onderstaen. Ende als si te velde comen om te striden, en vlieden si niet haeste, mer vechten als leeuwen om die victorie te hebben oft doot te bliven. Ende twijf ende kinderen vanden verslagen man voeden si onder malcanderen.

Als nu die hertoge int Switser lant gecomen was, heeft hi terstondt beleghen dat starcke casteel van Murthen, ende als hij een wijl tijts daer voer geleghen hadde, bestont hi den Switsen van dage te dage te meer ende meer te benauwen. Ende als si aldus swaerlick vanden Bourgoensen tribuleert ende gequelliet worden, sonden si notabele ende discrete mannen totten hertoge, hem toe sprekende aldus: "Waer om dat so groten machtigen ende princeliken vorst toernich ende gram geworden ware op dat arme, naecte Switser volc, dwelck onder andere natien van volc anders niet gherekent en is dan scuym, drec, stof oft caf, ende si nye tegen des princen mogentheit ghedaen en hadden". Die hertoge sittende op die tijt in een costlicke tente mit gulden

tapesserien behangen in groter pomposicheden ende cyerheden antwoorde aldus: "Si sijn tegen mi op gestaen in vele oorlogen ende striden ende hebben mijn landen ende steden mit roven ende branden devasteert ende verwoest ter wilen dat ic in anderen oerlogen ende striden occupeert ende becommert was." "Genadige here," seyden d'ander, dair op antwoorden die Switsen op ende seggen, "hoe wel dat enige dat gedaen hebben en is nochtans bi onsen gemenen wille ende consente niet gesciet. Wi en hebbense niet gesonnen ende ten behaechde ons oec niet dat sijt deden. Want daer isser vele onder ons die in allen striden ende oerlogen lopen om zoudie te winnen, ende dese en mogen wi nyet al bedwingen."

Ende als die hertoge bleef staende op sine opinie, ende si tot genen onsculde comen en mochten, spraken die ambassaten ende seiden: "Hoge vermogende here ende prince, also [362v] die Switsen niet lange in oerloge persevereren ende staen en moghen, ende si een eynde des oerloges hebben mogen, so begeren si een dach ende plaetse te striden om die victorie." Doen sprac de hertoge: "Si en sijn niet waerdich mit mi een strijt te vechten, mer segt hen dat ic sesal visiteren ende versoeken als ic eerst sal mogen ende dat in allen plecken ende steden." Doen namen die ambassaten oerlof ende brochten over dat geen dat si gehoert ende hem wedervaren was. Dit horende die Switsers vergaerden alle dye cloecste stoutste ende vroemste mannen van oerlogen die si wisten te crigen ende namen mede tot horen hulpe die van Straetsburch ende van Ferretten mit meer andere. Ende quamen als hongerige wolven in groter macht gedringen op des hertoghen heer, hebbende in hoer hulpe die van Straetsburch ende Ferretten. Si quamen als hongerige luden ter maeltijt ende drongen so vreesliken ende sloeghen soe grijsseliken om die victorie ende overhant^m te hebben, dat die Bourgonsse dat nyet langher wederstaen en mochten ende gaven den moet verloren. Ende na vele bloetstortinge ende dootslagen sijn si van een verstroyt ende gesceiden.

Die hertoge dit siende dat sijn volc aldus vluchtete ende verstroyde ende datter vele vanden sinen verslagen waren, greep enen moet ende woude mit die achterste bataelge daer hi van te voren in gheordineert was, hem ter weren setten, ende hadde liever te sterven dan te vlyen. Mer here Anthonis die bastert sijn broeder mit meer andere rieden hem dat hi te tide uutten velde reet ende sijn lijf salveerde. Die hertoge liet hem seggen ende reet int lant van Loreinen om weder een nyeu heer te vergaren ende tegen den Switsen te striden. In desen stride bleef verslagen die grave Jan van Marle, des graven soen van Simpol, die op die tijt mit des hertogen wapen ende cledinge vercleet was. Waer om dat die Switsen hem dootsloegen, menende den hertoge geslagen te hebben ende hingen sijn wapen in Onser Vrouwen kercke tot Eensedel oft Yenseel. Daer bleven verslagen an beyden siden wel XXVI.M. menschen, mer tmeeste deel was vanden Bourgonsen. Daer verloes die hertoge alle sine costelicke cleinoden van clederen,

tapesserien, gouden ende silveren vaten, tenten ende pauwelionen, bussen ende anders sine artelrie ende engyenen. Dwelck niet te taxeren en is dat hi daer verloes, want si alle gader mit roven rijc worden. Dese strijt gevelin die vasten[27 febr.] int iaer M.CCCC.LXXVI.

Ende als dye Switsen dese victorie hadden vercregen terstont vielen si al gelijc onversiens voer dat starcke ende onverwinlicke slot van Romont, ende leyt van die stat van Freyburch omtrent IIII. milen op enen hogen berch int lant van Zavoyen. Die grave van Romont des hertogen ende hertoechinnen soen van Zavoyen is nader destructien des voorseit casteels ghetogen inden lande des hertoechs van Bourgondien ende nam sijnre suster ende grave Lodowijcs van Simpols dochter tot enen gheechten wive. Daer hi vele landen, heerlicheden ende goeden mede nam, die die selve grave van Simpol leggende hadde inden landen van Henegouwen ende Vlaenderen ende bysonder die heerlicheit van Adingen in Henegouwen.

Van tgeen dat Jan van Boschusen mit die geestlicheit van Hollant tracteerde. Dat XC. [capitel].

In desen selven iaer van LXXVI. in die anderde weke vander vasten is inden Hage gecomen Jan van Boschusen geboren van Leiden ende was des hertogen camerlinc. Ende was die alre wreetste ende stoutste van allen anderen dier geweest waren, ende was gesonnen vanden meesters vander financien om te executeren dye scattinge vander geestlicheit. Ende heeft sine boden gesonnen an die geestlike personen, ende dedese verdachvaerden voir hem te comen inden Hage. Ende dair vergadert wesende in presencieⁿ van meester Jan van Halewijn president, ende Adriaen Drabbe procuroer generael mit meer andere vanden heren vanden rade van Hollant sprac die voorseit Jan van Boschusen aldus: "Laten hem die geestelike personen van Hollant wel beraden wat si willen doen in die sake die hem in lange tiden te voren geseyt is geweest. Want als nu heb ic auctoriteyt, moet ende wille te vangen die geestelicheden van Hollant, ten si dat si willichliken geven die exactie. En wilt niet dencken ende voer u nemen dat yemants van u allen mit enige rechten ende loyen hem sal mogen defenderen ende prevalerentegen den hertoge. Daer en is geen mogentheit noch wijsheit tegen hem, want[363r] ic en sal mi niet vresen ende ontsien overmits sine auctoriteit ende macht u te affligeren ende an te doen dat nye gesien ende gehoert is." Ende sette dese selve Jan van Boschusen sinen mont ende woerden sere vreesliken ende grijsseliken tegen den geesteliken personen. Ende vermat hem van die wreetheden ende scoffirricheden die hi tot an deren tiden in vele plaetsen tegen den religiosen ende geestlike

personen hadde gedaen ende seide openbaer: 'Niet min en sal ic den meesten van u allen mede doen." Dit gheseyt wesende reysde elc weder om thuys om goeden raet te vinden.

Hier na inden III. weke vander vasten is inden Hage gecomen mit groter pomposicheden ende state oft die prince vanden lande geweset ware, meester Willem Hugonet, doctoer in beyden rechten ende ridder cancellier des hertoechs van Bourgondien, mitten grave Jan van Chymay mit meer andere princen ende edelen om sonderlinge nootlike saken te expedieren die si te doen hadden. Ende als doen wert weder een dachvaert gehouden vanden geestlicheit ende in desen vergaderinge consenteerden die religiosen ende geestlike personen van Delflant ende Hageambocht de scatinge te geven ende betaelden dair en boven der III. gevangen clercken notarien tot Mechelen ende worden als doen verlost uuter vangnissen. Ende na desen sijnder veel geweest die die scatinge mede consenteerden tot anderen plecken ende die te betalen tot II. terminen. D'eerste was Sint Jans dach tot midsomer [24 juni] ende dander te Kersmis dair an volgende. Nochtans warender veel dyese noch niet geven en wouden als bi Leyden, Haerlem, Amstelredam ende in Westfrieslant.

Vanden anderden strijt die hertoge Kaerle hadde tegen dye Switsen bi die stede van Lucern. Dat XCI. capitel.

Daer na heeft die moedige hertoge Kaerle gedocht hoe hi sine scade ende verlies vanden Switsen weder crigen mochte ende op hem luyden wreken. Ende heeft wederom doen vergaderen vele bussen, engyenen ende ander strijtber instrumenten, tenten, pauwlunen ende ander gereetscap ten oerloge dienende. Ende sant in sine naeste gelegen landen ende provincien om nieuwe soudenieren ende volc van wapenen te hebben ende hadde oec bi hem vele Zavoyenen. Die Venecianen ende die hertoge van Meylanen die sine coemste sere verwachten ende daer omtrent gelegen waren, hadden hem vele volcs van wapenen gesonnen ende daer quammer oec vele uut anderen landen ende provincien om soudie te winnen. Voert sant dye hertoge tot Mechelen anden meesters vander financien ende ontfangers om groot scat gelt ende goet te hebben. Mer dat gelt en wert hem so overvloedich niet ghesonnen als hi dat wel behoefde. So is dan die hertoge weder getogen int Switserlant ende sloech sine tenten ende pauwelunen op in een brede valeye bi den oever vander zee der stede van Lucerne. Ende ordineerde ende stelde daer sijn bataelgen in goeder ordinancien verbeyende aldaer die Switsen. Ende altemet togen si uutten parcke int lant om mitten Switsen te scermutsen, mer si en dorsten niet diep int lant te riden, om de hoge geberchten die daer inne leggen. Want die Switsen lagen in

die valeyen dat mense niet wel gesien en conste, ende bi wilen quamen si onversienlic uut slaen op des hertogen volc seer vreeslic, datse hem vele volcs of sloegen.

Ende in desen tiden wert int Switserlant openbaerlic gepredict van vele priesteren ende geleerde mannen religiosen ende andere, datmen opten hertoge van Bourgongen mochte vechten sonder sonde, gelijk men op die Turcken ende ongelovigen doet. Bi den welken dat gemeen volc in Switsen seer beroert wert tegen den prince te striden. So vergaderden die Switsen een groot heer van volc ende si spraken haer biecht ende namen haer rechten vander heiliger kercken mit meninge niet weder te keren; si en souden den prince eerst bevechten, al souden si al doot bliven. Oec hadden si groten hulpe van hertoge Zegemont van Oostenrijc, ende die hertoge van Loreinen was daer mede mit vele Franzoysen die uut Francrijc gebannen waren.

Als hertoge Kaerle die Switsen II. dagen lanc had verbeit dan den tijt geset was, meende datse vervaert waren geweestende en hilt so scarpes hoede niet op hoer coemste. Ende als si lange tijt hadden gewacht ende si bestaen hadden te eten ende drincken, so quamen die Switsen an ende vielen eerst op haer knyen lesende V. pater noster ter eren der V. wonden ons heren, ende doe sprongen si op mit enen bliden moede, ende traden vromelic an. Mer int eerste worden si vromelic wederstaen vanden Engelschen archyers, so dat si een[363v] weinich achterwerts gedrongen worden. Mer doe quamen hem te hulpe die reysigers ende si quomen vreesliken geronnen op die Borgonsen ende bevochtense strengelicken, so dat si deerste bataelge ter neder togen ende van een deden sceyden. Die hertoge, dit siende greep enen moet ende sprac sinen volc hert an seggende: "Mijn getrouwe ridders ende knechten, hebt enen vromen moet, laetse vri an comen, wi sullense noch alle ter neder trecken. Want ten is nu geen tijt te vlien alst lestmael was."

Doen quamen die Switsen andringen so vreesliken ende strengelicken op die ander battaelge als rasende wolven ende maecten mit grooter cracht enen wech midts doer die battaelge ende deden enen groten moort. Ende dier geliken deden oec die Bourgongoens. Doen sprac een edel ridder dye den principale standaert droech totten hertoge, biddende dat hij by tijts uutten stride rumen woude, ende sijn lijf salveren. "Want na dat ic sie," sprac hi, "so sullen wi die nederlage hebben ende davontuere sal ons tegen vallen. Aldus bid ic u genadige here, vertrect in tijts. Want tsal hem luden cleyn duncken te wesen dat si XX. oft XXX.M. man doot slaen, mer waert dat si u slogen, twaer met hem te rekenen LX.M. man gheslagen te hebben." Die hertoge, dit horende ende siende dat scoffierlicke fortune weder op hem comen wilde, reet al heimelic uutten here, ende salveerde sijn lijf. Ende quam int graefscap van Bourgondyen daer hi al stille lach op een starck casteel. Ten lesten quamen die Switsen soe dicht ende swaerlic op dat Bourgonse heer gedringen in so groter menichte, dat si dat heer vluchtich maecten ende

vervolchdense tot an dat meer van Lucerne tot in hoer tenten toe. In desen stride blevenverslagen van des hertogen wegen die hertoghe van Zommerset uut Enghelant, des marcgraven soen van Ferraer uut Lomberdyen, die grave van Emmeri, here Phillips van Grimbergen een cloeck ionc ridder, die president van Bourgondien mit meer andere goede heren ende vele edel mannen ende noch wel XVI.M. mannen, ende sloegent al doot edel ende onedel dat si vonnen ende spaerden niemant. Nochtans so bleeffen vanden Switsen ongheliken meer verslaghen dan vanden Bourgoense, want si veel meer volcks te velde hadden als men namaels certeyn bevant. Dese grote swaren slach gheschiede op Sinte Jans dach te midsomer[24 juni] smorgens inder dageraet. Ende also geringe als men vernam dat de hertoge salveert was ende ontcomen, waren sine vrienden blide. Want si beduchten dat hi verslagen ware geweest.

Van tgeen dat Jan van Boschusen mitten religiosen van Hollant handelde. Dat XCII. [capitel.]

Als nu den eersten termijn Sint Jans misse[24 juni] vander exactie der gheestliker personen omme gecomen was, is Jan van Boschusen mitten ontfangen vander penningen des scattinges weder in Hollant gecomen om die te ontfangen. Ende also die penningen noch nyet wel rede en waren, so verdroech hem die tijt wel tot Sinte Laurens[10 aug.] toe, ende doen waren sommige dye betaelden ende sommige waren noch also ghesint dat si niet gheven en wouden. So is hi dan gecomen int convent vanden regulieren buten Leyden genoemt tot Lopsen. Ende heeft aldaer die beesten uut die wyde ende uutten convente genomen ende daer toe andere goeden ende heeftse openbaerlic vercoft ende dat ghelt appliceert totter scattinghe. Dier gheliken bedreef hi totten regulieren tot Leyderdorp. Want daer quam hi ende sloech die poorten ende doeren vanden convente op ende nemende mit hem uutten cloester dat hem beliefte ende sprac mit groter hoemoedicheit ende ambitie totten religioesen, priesteren ende broeders, seggende: "Ic sal altijd volbrengen mit groter naersticheit dat bevelen mijns genadichs heren van Bourgondien, endebisonder in deser saken." Ende sprac aldus voort veel sonderlinge woorden die niet al en dienen te scriven de vreesliken ende grijsliken inder goeder luden herten ludende waren.

Ten lesten die andere cloesteren die andere cloesteren binne Leyden verhorende tgeen dat hier gesciet was, beduchtende dat hem dier geliken mochte gheboeren maecten een compact ende compositie mitten ontfanghers vander schattinghe. Soe sijnder dan twe terminen gheordineert te betalen dese schattinge, dene ende deerste was Sinte Michielsdaghe [29 sept.] ende den ander Kersmisse, ende vele vanden cloesteren in Hollandt man[364r]nen ende vrouwen

composeerden al heimelyc mitten ontfanghers tot dien twee terminen te betalen, als deerste deden. Als nu dat anderde termijn anstaende was, soe quamen die ontfangers in Hollant tot Kersmisse ende als doe en waren zommige hoir penninghen nyet wel rede, soe dat XIII. dach[6 jan.] int verbeyden gecomen was. Weinich daghen hier na is een groot rumoer int lant gecomen als dat hertoge Kaerle verslaghen was. Ende op dese tijt souden die ingeseten vanden stede ende dorpen van Hollant, Zelant ende Vrieslant hoir scattigen mede betalen. Ende also dair een twist op geresen was tusschen den ontfangers ende den betaelders ter cause van den munten ende dese tidinge int lant seer verbreet wert, so behilden si mede haer penningen. Ende daer en boven waren daer enige ingheseten vanden steden ende dorpen die den ontfanghers dair toe dwongen dat si hem hoer penningen ende gelden vander scattigen weder geven mosten, ende waren seer gevreest van hoer live.

Hoe dat die edele vrome vorst hertoghe Kaerle van Bourgondien voer Nansy verslaghen wert. Dat XCIII. capitel.

Hertoge Kaerle die edele vorst de hier niet veel of en wiste, overleyde in hem selven swairlicken dat grote verlies sijnre edelre mannen, ende vrome wapentuers mits anderen scaden die hi in desen II. voerleden striden gehat ende geleden hadde ende bestont weder groot volck ende scat te verga-deren om sine vianden te resisteren ende wederstaen. Mer God betert, sine regenten ende bewaerders sijnre landen en haesten hem niet seer volc van wapenen, scat, gelt ende goet te senden. Sine vianden vergaerden tot allen plecken ende waren seer wel ghemoet vander victorien die si ghehadt hadden. Onder de welke die principale was hertoge Reynolt van Loreynen, die welke tot sijnder hulpe gecregen hadde al heimelic uut Francrijc IX.C. glavien, diemen seide dat die coninc gebannen hadde uutten lande van Francrijc ende dair gesonnen waren. Oec had hi groot volc uut Zwitsen, uutet lant van Ferretten, van Basel, Straesburch, Frijburch, van Baern ende andere steden ende quam mit groter macht ende beleyde die stede van Nansij ende deden menich vroem ende swaer assault ende sproncreysen an die stede.

Die hertoghe, dit vernemende, sant snelle boden aen meester Willem Hugonet sinen cancellier ende anden heren vanden parlamente ende anden edelen sijnre landen, datmen hem volc van wapenen, scat, gelt ende goet senden soude. Waer om dat die cancellier voorseit gesonnen heeft den edelen vromen ridder grave Engbert van Nassouwen, here Jan grave van Chinaij ende veel meer andere baronen, heren, riddersen ende knechten, uutten landen van Brabant, Henegouwen, Vlaenderen ende Hollant ende uut andere landen ende provincien. Ende

also dese lange tijt onder weghe waren, heeft die hertoge van Loreinen de stede van Nansij weder gewonnen ende in ghecregen.

Dit verhorende hertoghe Kaerle versamende alle tvolc dat hi crigen konde ende quam weder om leggen voer die stede van Nansij ende als hi daer voir vast bleef leggende hebben sine vianden alle die weggen ende passagen X. milen ommegeens vast ende scarpelic doen beleggen ende besetten, soe dat hem ghene hult, vitaelge noch provande aen comen en mochte. Oec conden si qualyc voraijghe gecregen voer hoer paerden ende andere dingen die hem van node waren. Alsoe dat hy ende sijn volc daer mosten bliven leggende in groter armoede ende cattivicheden van honger ende dorst ende andere gebreken. Soe dattet heer seer machteloes wert als men wel geloven mach ende oec wast den alten couden winter dat si vele coudenleden. Ende die hertoghe screef vele compasselicke brieven aen sommighe heren van sinen landen om bystant ende hulpe van volcke ende ghelde ende van vytaelge te hebben, want hy van daer nyet gheraken en conste sonder assistencie, hulpe ende bystandt van sinen landen. Mer lacen, hy en creech nyet. Hem weert ghesonnen enen waghen mit ghelde gheladen, mer hy bleef onder weggen verdonckert by enighe onghetrouwe diens tot Lutsenburch. Soe dat die edele vrome prince myt sinen volcke by hem sijnde in deser groter armoede ende cattivicheden mosten bliven leggen zonder enige troeste, mits den welken si haer cracht ende moet verloren. Waer om dat die capiteynen impatient[364v] ende onlijdsaem geworden sijn, murmurerende swaerlicken tegen den hertoghe.

Soe dat op een tijt de capitein vanden Lomberden doer grote molestacie ende vervolginge sijnre soudeniren om haer soudie ende maentgelt te hebben, gecomen is totten princen, ende begeerde mit vruntliken woerden betalinge te hebben voer sine knechten ende soudeniren ende ende claechede mit allen seer hoe moeylic hem zjn zoudeniers waren ende hoe groten gebrec van honger ende dorst si leden. "Gaet hene," sprac die prince, "ende sijt te vreden ende stelt u volc oec in vreden." Ende als hi den prince seer inportuyn ende lastich was, sloech hem die prince onder sine wangen, seggende: "Wat meendy? Dat ict beter hebbe? Gaet nu henen." "Danc hebt," sprac die Lombert ende ging henen mit alle zjn soudeniren ende knechten. Ende gaven onder den hertoge van Loreinen ende van stonden an ontseiden si den hertoge van Bourgondien. Van welke toecoemst die hertoge van Loreyne n seer verblijt was ende vernam alle den gestandenis ende manieren vanden hertoge van Bourgondien ende heeft terstont alle zjn volc bi een vergadert ende dede den hertoge dach ende velt beteikenen om enen strijt te vechten.

So heeft dan de hertoghe van Bourgondien dien een deel van sinen volcke voir Nansij laten leggen ende is getogen omtrent een half myle van daen op een groot plat velt. Ende was op dese tijt enen couden harden winter ende dat velt was mit snee al witende dicht beleyt, dattet een

onbequamen tijt was om te striden. Ende also men seyde en hadde die hertoge van Bourgondien bi hem niet boven IIII.M. mannen ende waren meest crachteloes ende moeloes ende mit desen ordineerde hi sine battalgen. Daer tegen quamen die hertoge van Loreynen mitten Zwitsen mit groter menichten ende vele dusenden, ende daer began een sware bittere bloedige strijt. Mer eylacen, de Bourgonsen en hadden genen moet, ende oec dat si in cleinder menichte waren. Dus worden si iammerlic overvallen ende doot gheslagen. Want daer en was geen tijt noch plaetse te vlien ende en mochten tot hoere tenten niet weder keren. Want hem die wech benomen was, ende wie dat hem stelde te vlien nader riviere verdranc: oft had hi davontuer over te comen, hi wert terstont geslagen. Aldus datter weinich uutten stride wech quamen.

Ende die edele prince hertoge Kaerle ten eynde vlyende wert mit vele volcs verslagen omtrent den riviere. Daer hi binnen III. dagen na den strijt ghevonden wert, zijn aensichte ant ijs bevroren sijnde ende hadde III. wonden in zijn hoeft, hals ende buyke ende was van alle sijn harnas ende cleinoden spolieert ende beroeft ende wert van IIII. ridderen binnen Nansij gebrocht ende openbaerlic getoont den volcke. Ende wert daer eerliken begraven in Sinte Nyclaes kercke voer Sinte Jorijs altaer in een loden vat ende bi hem leit begraven die edele ridder sonder reproche here Jan van Rubenpre, here van Byevene, dye daer oec verslagen bleef mit meer ander heren, ridderen ende edelen.

Daer werden oeck vele grote heren gevangen als die grave van Nassouwen, die grave van Chymay. Here Anthonis dye bastert grave van Steenbergert wert oec gevangen ende hadde vele wederstoets in sine vangnisse. Want die gene dyen gevanghen hadde, mochten nauwelic vrijen. Want die Franse capiteinen, verstaende dat die grote bastert van Bourgondien here Anthonis gevangen was, wouden ijmmers hebben ende vercreghen overmits enen groten zomme van penningen. Ende wert coninc Lodewijc van Francrijck over ghelevert, ende bleef enighe iaren in hoesschervanghenisse mit alle sine familie ende huysghesin ende impetreerden ten lesten den conincs gracie ende wert mit allen seer van hem gheëert ende verheven. Ende soe deden mede dye graven van Nassouwen, die grave van Chijnay, here Baldewijn die bastert van Bourgondien ende meer andere ghevangen edelen ende onedelen. Ende alle die voer die stede van Nansij laghen, worden allegader ghevanghen oft gheslaghen, want si gheen hoeft en hadden.

Dese bloedighe strijt gesciede^o inden iare M.CCCC. ende LXXVII. opten Heylighen Derthienen avondt[5 jan.], naden tijt dat dese edele vorst ende prince hertoghe Kaerle sine landen van Hollant, Zeelant ende Vrieslant mit sine andere landen regeert hadde IX. iaren VII. maenden ende IX. daghen. Ende hadde alle dye tijt sijns regiments ende dominacie regeert in groter oorloghen ende vele[365r] striden. Ende als die tidinge van zijn doot quam in sine landen, so waren vele menschen droeve, ende zommige blide, ende dat daer om mits zijne

oerlogen ende scattingen die hi vanden landen nam. Mer si hadden mit meerder redenen mogen bidden om zijn lange leven, want het ging vele quaelicker in zijn landen na zijnre doot dant in zijn leven gedaen hadde. Ende vele gecke luden seyden daer nae menich iaer dat hi noch leefde. Zommige seyden dat si en gesien hadden ende si wedden ende deden grote comanscappe op zijn leven ende wedercomen. Mer eylacen, hi was doot ende en quam niet weder. Hi was een rechtvaerdich man in allen sijnen gerichtten ende hilt zijn landen in goeden vreden dat dye koepman sekerlyck wanderen mochte. Ende daer om heb ic also dic na der tijt horen seggen ende wenschen dat God geven woude dat hi noch levede. Want na sijnre doot stonden dye ghemeenten vander steden op tegen die wethouders ende regeerders vanden landen zonderlinge in Brabant ende in Vlaenderen, hem op leggende corrupcie ende ander excessen. Ende in desen landen van Hollant bestonden die partien sere tegen malcanderen op te staen, die ene stede tegen den anderen ende elc thoende sine macht daer hi conde ende mochte. Want daer gheen ontsich noch vrese, iusticie noch recht inden landen en was. etc.

DIE XXXI. DIVISIE. MARIA VAN BOURGONDIEN DIE XXVIII. GRAEFINNE VAN HOLLANT.

Van vrouwe Marie hertoge Kaerls^P enige erfdochter van Bourgondien die XXVIII. graefinne van Hollant ende Zeelant ende vrouwe van Vrieslant. Dat I. capittel.

Maria die scone ende edele maghet, hertoge Kaerls enyge erfdochter, was binnen der stede van Ghent in Vlaenderen als haer heer vader die hertoge verslaghen was, out wesende omtrent XX. iaren. Si was gheboren int iaer M.CCCC. ende LVII., den vijften dach in februario II. uren nae middage. Als si verhoert hadde dat hoer heer vader dus iammerlycken ende deerlicken verslagen was, hadde si int herte grote droefnissen ende verdriete, alst wel reden was. Dyer gelicken hadde die edele pryncesse ende hertoechinne vrouwe Margriete, sijn huysvrouwe. Die heren vanden[365v] parlamente tot Mechelen, vernemende oec dese droeve mare vanden doot des princes waren seer turbeert ende gestoert. Ende en wisten wat beginnen, wair om dat dat perlement annichileert ende te niete quam. Die ingeseten der stede van Mechelen hilden scarpe hoede ende wake opten heren vanden parlamente, dat si nauwelic sonder vanghenisse ontcomen en mochten. Heer Willem Hugonet, des princen cancellier, is mit groter listicheit ende cloucheit uuter stede gecomen, afterlatende⁹ sijn wijf ende kinderen ende alle sijn goeden ende cleinoden ende quam tot Ghent by die pryncesse vrouwe Marie.

Ende by hoer quamen oec andere princen ende heren om te tracteren vanden regymente ende gonvernuersscap der landen als here Lodowijc van Bourbon, biscop van Ludic, hertoghe van Bullioen, grave van Loen, hair oem van hair moeders wegen, here David van Bourgondien, biscop van Utrecht haer oem van hair vaders wegen, Johan hertoge van Cleve grave vander Marc, Adolf van Cleve heer van Ravestein, ghebroeders hoer neven, Wolfert grave van Grotevelt here vander Vere, Lodowijc grave van Wintestein, here van Gruythusen stathouder van Hollant, Zeelant ende Vrieslant, Walraven van Bredenrode mit sijnre moeder, vrouwe Yolent ende meer andere princen, heren ende edelen, om dye landen in paysen, vrede ende eendrachtte te houden.

Soe is dan vrouwe Marie ontfangen ende gehult int eerste inder stede van Ghent voer een graefinne van Vlaenderen ende alsdoen restitueerde ende verleende si weder der stede van Ghent alle dye oude privilegien, vryheden ende hantvesten dye hem van hoer vader hertoghe Kaerle benomen waren. Ende also here Adolf van Gelre omtrent VII. iaer inder vangenissen geseten hadde, wert hi van daen verlost ende van Cortrijc gebrocht tot Ghent in die presentie van vrouwe Marie. Ende als hi aldaer gecomen was ende gracie zynre vanghenisse vercregen hadde, beloefde

hy zijn lijf te setten voer hoer ende hoerre landen te wreken den doot hoers vaders ende wert op sulker condicien in genaden genomen dat hi buten consent ende wille des prinsesse uuten landen niet trecken en soude. Ende hertoghe Johan van Cleve grave vander Marc wert gemaect der vrouwen ende princen voecht ende momber ende alre hoirre landen. Die ingesetene ende gilden der stede van Ghent hebben den voorseit here Adolf van Gelre genomen tot enen mede poortere der stede van Ghent ende maecten hem cappitein ende overste vander stede ende der gemeenten. Ende als men iustitie vanden live dede van enige quade feiten ende misdaden, so reet dese here Adolf mit veel gewapens volc ter plecken dairmen iusticie dede. Als die Gelressen dese nye mare hadden vernomen, waren si mit allen seer verblijt ende verdreven uuter stede van Aernhem alle die officieren ende dieneren die die hertoge van Bourgondien dair geordineert ende deputeert hadde om recht ende iusticie in den landen te doen.

Op deser selver^f tijt hadde hem uuter vangenissen gelost der Zwisseren here Reyer van Bruechusen ridder ende quam int lant van Gelre. Ende van daen quam hi in Vlaenderen tot Ghent om te spreken^s metten here Adolf van Gelre ende narreerde ende vertelde properlic alle dye gescienisse ende anslagen des vreeslicken strijts ende grijslicken slachs daer hertoge Kaerle in gebleven was. Ende quam dicwils bi den here Adolf dyen hy te kennen gaf die commissie ende bootscapen daer hem die Gelresse tothem om ghesonden hadden. Ende andere vele Gelresse heren ende ioncheren quamen bi hem tot Ghendt dye hem verbliden van sijnre uutcoemste ende verlossinge.

Hoe dat sommighe vanden groten officieren ende diennaren des overleden hertoechts ghevangen worden. Dat II. capitel.

Dye edele vrouwe Marie nae den doot hoers vaders heeft met goeder deliberacye ende rijepen rade ghesonnen zommyghe edele ende doechtlycke mannen ende ambassaten an den coninck Lodewijck van Francrijck om van hem te lene te ontfangen dye graefscapen van Vlaenderen, als here Wolfert vander Vere, heere Lodowijck van Gruythusen ende here Willem Hughonet, den cancellier des overleden hertoechs. Dese III. opte reysen wesende, heeft hem mede versellet mit desen te trecken dye grave van Meghen, here van Hombercourt ende sijn ghecomen bi den coninc om die graef[366r]scap van Vlaenderen inden name van hore vrouwen als gravinne van hem te ontfangen tot enen erfleen als dat van rechtswege behoorde. So heeft dan die coninc van Francrijc een lange relatie ghedaen in tegenwoerdicheit van desen ambassaten gehadt van sinen sone den dalphijn genoemt Kaerle, out wesende omtrent VII. iaren, ende onder

ander woerden sprack hij aldus: "Hoert ghi heren ambassaten, ick verlene u dit leen vander graefscappe van Vlaenderen ende bevele u dair mede over te dragen twe dinghen ende puncten. Dat eerste dat ghi segt mijnre lieve nichten vrouwe Marie dat si mi neme tot hore voecht ende momber van alle hore landen. Ten anderen dat si sal nemen tot enen gheechten man minen enigen soen den dalphijn." Ende desen last ende commissie namen die ambassaten an te doen ende over te dragen hore vrouwen die prinsesse. Ende die coninc nam an dese side here Willem Hugonet den cancellier ende hadde mit hem vele secrete raden buten dandere.

Ende dese ambassaten weder om comende tot Ghent gaven si die prinsesse te kennen des conincs mandaet ende beveel daer hi hem luden mede hadde belast. Ende als een wise ende verstandele vrouwe en woude si terstont daer geen antwoert op geven, mer nam hoer beraet. So heeft dan die cancellier stadelic ende naerstelic dagelicx gearbeyt mit groter instancien solliciteert an die prinsesse om des conincs wille ende begeren te aftervolgen ende volcomen. Die coninc hadde oec die van Ghent belooft te verlenen ende geven vele scone privilegien dat si in desen twe puncten ende articulen wouden consenteren. Ten lesten is den dach ghenaket dat dye coninc ende die cancellier bi een souden vergaderen ende was tusschen hem beyden overdragen dat die prinsesse uut soude riden iagen ende als dan souden des conincs reysighers daer omtrent wesen ende soudense mit hem in Francrijk voeren.

So is dan die cancellier in des princessen camere gecomen ende began seer subtijlic ende cloeckelic mit haer te spreken van deser materien, ende als hi sine reden hadde gheeynt, ghinc hi van daen ende omtrent dye vesper tijt quam tot haer here Adolf van Cleve here van Ravensteyn, ende siende dat haer aensicht een luttel conturbeert ende verstoert stont, begeerde hi hertelic van haer te weten die sake hore droefnissen ende verdriets. Dwelc si minlic dede, clagende mit wenende ogen hoe moeylic ende importuyn dat hoer was dye cancellier mit sinen adherenten, om des conincs wille ende bevelen te achtervolgen. Die goede here van Ravenstein troestese soetelick als hi best konde ende mochte. Ende ghinc van stonden an ende gaf dese sake te kennen dye dekenen vanden ghilden. Ende concluderende cortelick ghingen si mit groter macht des selven avonts te XI. uren ten huysen vanden cancellier.

Doen clopte die overste deken daer alle dander onder stonde, ende begeerde in te wesen ende dede den cancellier weten dat hi dair ware. Die cancellier quam ter vensteren. Doen seyde die deken dat dye prinsesse sonderlinge saken overcomen waren, si most hem dien avont spreken. Dwelck hi gaerne vertoeft hadde tottes smarghens. Mer si maecten die sake so groot ende swaer dat hi uutten huysen, quam ende terstont namen si hem gevangen. Ende ghingen ghelijc tottes prothonotarius huys vanden paeus, een geestlic man, ende clopten dair mede ende dese horende die stemme des cancelliers dye si deden spreken, quam mede uutten huysen ende

namen hem oec ghevangen, ende worden in vasten banden ende boyen gheleyt in des graven steen elc bysonder. Dit vernemende grave Ghye van Megen here van Humbecourt ruymde van dien nacht uuter stat ende verberchde hem totten Carthuseren buyten der stadt. Die van Ghendt, dit horende, ordineerden vele knechten ende wachters op allen wegen ende straten, belovende hem luden een grote somme van penningen, die hem gevangen brochte. Ende hi wert gecregen ende wert bi den anderen gheset tot diverse plaetsen, daer si malcanderen sien noch horen en mochten.

Op dese tijt ruymde mede tlant meester Jan Gros een here vanden perlamente ende quam tot Berghen in Henegouwen ende wert daer gevangen geset.[366v] Dese hadde grote swaren scat van gouden ende silveren vaten ende costlicke cleynoden. Want hi onder den prince dienende seere rijck ende machtich van ghelt ende scat gheworden was. Ende alle dit goet wert der prinsesse toe assigneert ende gegeven. Die Brabanders vinden oec op die tijt meester Anthonis Hanneron, meester vander financien ende setten hem gevangen opt slot te Vilvoerden bi Brusel. Dese was een priester ende proost tot Sinte Donaes te Brugghe. Dese voorseit ende meer andere worden suspect ghehouden sculdich wesende des doots ende quader avonturen vanden hertoge Kaerle. Want het waren die alre geleerde mannen die int lant waren ende daer om hadse die hertoge genomen tot sinen rade, ende inden parlament gheset om recht ende iusticie te doen. Mer eylacen, si misbruycten haer sciencie ende wetenscap mit allen sere. Want si als gheleerde mannen souden den prince alle oerlogen ende twisten ontraden hebben, mer si inciteerden ende verwrecten hem daer toe, omdat si mits sijnre absencie tlant na hoere belieften souden regeren. Waer om dat die prince een arm here wert, ende si worden alle so rijck ende machtich van goeden, dat si rijcker ende machtiger waren van ghelt, scat, cleynoden ende andere possessien van goeden, dan enichertoge oft grave. Op dese tijt was oec een ridder binnen Ghent genoemt heere Jan Mel. Dese hadde die gemeenten in voirleden tiden sere gescat ende veel goets vergadert. Dese anmerckende des ghemenen volcs raserie ende verwoetheit, vloet heimelic uut die stadt. Mer hi wert namaels gevangen ende binnen Ghent ghebrocht ende op des Graven Steen gheleyt.

Hoe dat sommige vanden officieren van hertoghe Kaerle ter iusticie gheset worden ende gherecht. Dat III. capitel.

Die ingheseten ende poorteren van Ghent ghingen daghelixcs noch int harnas, ende wouden datmen dese gevangen heren ter iusticie setten soude, om een saec des doots an hem te vinden. Soe hebben si inden eersten heren Willem Hugonet ridder ende doctoer in beyden

rechten so vele tormenten ende pinen an gedaen, dat hi bi confessie belyde, brieven ontfangen te hebben van hertoge Kaerle van Bourgondien, dye seer deerlicken ende clagelicken luden, inden tiden dat hi in groter perikel ende node was, leggende voer die stede van Nansi, scrivende om hulp ende bystant van volck, ghelt ende vitaelge. Welke brieven hi verborgen hadde gehouden ende niet ter voirschijn hadde gebrocht, om dat sine begeren ende thinhouden vanden brieven niet volbrocht noch volcomen soude worden. Ende in dyer ghelijken manieren worden dandere gevangen mede gepinicht, daer si wonderlike dingen ende heimelike saken of vernamen. Waer om datter gesloten wert dat mense ter iusticie setten soude. Ende rechtense mitten swaerde uutgeseyt die geestlike personen, als den prothonotarius, die si gevangen setten in eenen duysteren prysoen om sijn leven daer te eynden, ende des geliken den deken van Sinte Donaes te Brugge, mer dese quam namaels uut.

So is dan een hoech scavot gemaect opten Witten Donredach [3 april] des avonts te III. uren. Daer stonden die ghemeenten van Ghent ende wouden iusticie gedaen hebben over dese drie. Soe wert eerst voert gebracht die cancellier ende sine sentencie wert gelesen voir al den volcke, ende gaf hem seer devotelick ende willichlic tot sterven ende wert onthoeft ende sijn lichaem wert begraven tot Onser Vrouwen broeders inder kercken. Na hem wert gerecht here Jan Mel ridder ende wert totten Augustinen begraven. Doen wert voert gebrocht grave Ghye van Megen heere van Humbercourt. Dese was soe sere gepinicht datmen hem in een zetel dragen most, ende wert so al sittende onthoeft ende wert van sine huysvrouwe ende vrienden mit groter enen ene triumphen van toortsen op enen wagen geset ene gevoert bi die stat van Atrecht, ende wert in sijn heerlicheit begraven. Dese here Ghye van Humbercourt was een here vander oerden des Gulden Vlies, een wijs goedertieren man in sinen daghen gheweest. Dit werck van deser iusticie bedreven dye gemeente van Ghent als dolle[367r] ende rasende luden tegen wille ende consente vander prinsesse, ende van al den heren ende oeck vanden rade vander stat. Niet tegenstaende dat si presenteerden te rechte te staen, ende hem te verantwoerden van tghene datmen hem op seide ende imputeerde. Mer ten mochte hem niet baten dat verwoede volc woudense doot hebben.

Vanden staet des lants van Hollants ende van ene sonderlinge privilegie ende hantveste die tlant van Hollant impetreerde ende verwerf vander prinsesse. [Dat IV. capitel.]

Als die iammerlike mare in desen landen van Hollant, Zeelant ende Vrieslant van des hertogen doots gecomen was, vergaerden de grote steden van Hollant inder stede van Haerlem

opten XXVIII. dach van ianuario ende hilden enen scarpen raet ende concludeerden dat si op dye puncten ende articulen daer geproponeert weder tot Leyden vergaderen souden. Ende quamen opten III. dach van februario tot inder stede van Leiden daer si vele puncten ende articulen sloten tot profijt ende oerbaer des lants van Hollant. Daer na opten XI. dach vander selver maent wert een generale dachvaert gehouden in des Graven Hage van allen edelen, groten ende cleynen steden ende dorpender landen van Hollandt, Zeelant ende Vrieslant. Hier en binnen was die grave van Wincestrien here van Gruythusen stedehouder van Hollandt, Zeelant ende Vrieslant boven int hof getogen, ende hadde vander prinsesse impetreert ende vercregen continuacie ende achtervolginge sijns officijs van dat stedehouderscap, ende der rade des hofs van Hollant. Ende die edelen ende steden van Hollant, Zeelant ende Vrieslant vergadert wesende, wert voer hem openbaerlic ghelesen die commissie der officieren voorseit byder prinsesse gegeven. Daer dye edelen ende steden haer deliberacie ende beraet op namen, ende concludeerden eendrachtelick dat si der prinsesse commissie ende begeerten in gheender manieren en wouden consenteren noch aftervolgen. Want dye stedehouder mit meester Jan Halewijn den president ende meer andere vanden rade ende officieren al meest Vlamingen waren. Ende namen voir hem die grote ende sware malestacien ende tribulacien die hem vanden Vlamingen in voerleden tiden in groter hoemoedicheden ghetoot ende bewesen waren. Waer om datsi uut cloechede op dattet den anderen verdrieten soude, horen raet langer hilden ende vertogen.

Ten lesten senden si meester Jan van Halewijn ende Gherrit van Assendelf totten Hollanderen om te comen seggen antwoert. Doe seyden die Hollanders: "Wi sijn in meerder ghetale. Laetse tot ons comen." Ende comende spraken die Hollanders ende gaven ten antwoert seggende: "Wilt uwen macht ene auctoriteyt op ons te domineren ende te regeren op houden ter tijt toe dat wi weder van Ghent gecomen sijn." Want op die tijt een generale dachvaert geordineert was te houden van allen landen ende provincien inder stede van Ghent ende waren die Hollanders gesloten dat si nyewe privilegien ende hantvesten vander prinsesse impetieren ende verwerven wouden. Ende daer en boven so verbonden hem te samen die II. partyen Hoecxs ende Cabbeliaus ende beloofden mit malcanderen rust ende vrede te houden. Ende geen van beyden en souden arbeyden van ghenen siden om tregiment vander steden te hebben. Mer lacen, dit en wert niet gehouden, als men na horen sal. Als nu die Vlaemsche heren den antwoert vanden Hollandersontfangen hadden, waren si des niet wel te vreden ende togen met groter scanden ende scaemten na Vlaenderen. Ende als den dach ende tijt vander generale dachvaert inder vasten nakende was, togen die gedeputeerde edelen ende steden der landen van Hollant, Zeelant ende Vrieslant mede ter dachvaert, ende hilden hoer vergaderinge ende raet int convent vanden Augustinieren. So hebben si voert eerste recenseert, gesloten ende bekent voer

baenroetsen der landen te sine van Hollant den here van Bredenrode, den here van Egmont, den here van Wassenaer, den here van Sevenbergen, den here van Yselstein. Mer den burchgrave Jan van Montfoerde en hebben si niet willen kennen voer een baenroetse van Hollant, hoe wel hi an here Henrics dochter van Naeldwijn gehijlic was ende vele goeden ende heerliche[367v]den in Hollant houdende ende besittende was. Waer om die selfde heere Jan gram was ende sceyde van hem luyden.

So hadden ende besaten oock op die tijt grave Engbert van Nassouwen, grave Jacob van Horen, grave Lodowijc van Wincestrien here van Gruythuysen vele heerlicheden ende goeden inden landen van Hollant, ende nochtans en wouden si die tot hore secrete rade niet admitteren ende toe laten. Ende dier gelijken en woudensi ioncheer Walraven van Bredenrode in horen raet niet hebben, want hi noch te ionck was. Als si gedeputeert ende toe gelaten hadden te comen tot horen secreten raet ende concilie, hebben si sere ghearbeyt ende solliciteert omme te vercrigen ende te verwerven vander prinsesse sekere privilegien ende hantveste opten XIII. dach van marte inden iare M.CCCC.LXXVII. in tegenwoerdicheit here Lodewijcs van Bourbon, biscop van Ludic, hertoge van Bullioen graef van Loon der princessen ome, here Adolf van Cleve here van Ravenstein stathouder generael alle der landen, here Lodowijc van Gruythuysen grave van Wincestre, meester Jan de la Bouverie heere tot Wyerre meester vander rekenkamer president, ende meester Jan van Halewijn ende meer andere daer vergadert wesende.

Ende in desenprivilegye waren begrepen LX. articulen die ic om der cortheits willen overgae uutgeseit sommige. Vanden welken dat vierde artikel is dat niemant enige diensten bedienen sal, dan die vanden landen geboren sullen wesen ende niet van vreemden landen, ende sal nyemant niet meer dan II. officien mogen bedienen. Dat V. artikel is datmen stellen sal inden landen van Hollant, Zeelant ende Vrieslant enen stedehouder ende VIII. raetsluden vanden welken die II. edelen sullen sijn ende dander VI. notabele clercken oft costumers, te weten die VI. uut Hollant ende II. uut Zeelant geboren mit behoerliken wedde, ende noch II. vanden selven landen sonder wedden. Dat LVI. artikel begrijpt, dat in dyen eenich vanden voorseit punten ende articulen in eenighen steden der voorseit landen in gebroken worden, dat des niet teghenstaende dit selve privilegie in allen sinen articulen ende punten in allen den anderen steden ende dorpen der voorseit landen onverbroken gehouden sal worden. Ende indien die prinsesse vrouwe Marie oft hoer successoren ende nacomelingen deser privilegien ende hantveste contrarie deden ende andere privilegien gaven, so sullen die als nu ende nu als dan van geenre waerden ende vigoren wesen.

Doir welke privilegie die here van Gruythuysen stedehouder van Hollant mit meer andere officieren haer officien laten mosten, die welken here Lodewijc^t van Gruythuysen doechtlick ende

rustelic dat lant regeert hadde. Die Hollanders tot Ghendt horen raet gheeyndet wesende, begeerden mit groter instancien te hebben tot enen stedehouder vanden landen here Willem van Egmont. Mer die here van Gruythusen siende dat hi vanden Hollanders versmaet was, ende ghenen uutlandigen here tot eenre stedehouder hebben en wouden, dede hi grote instancien ende sollicitacien voer here Wolfert vander Vere ende impetreerde dat vander prinsesse. Want si grote speciale vrienden te samen waren, want dye here van Gruythusen hadde des heren vander Vere suster tot enen wive. Soe is dan here Wolfert vander Vere grave van Grotevelt ghecomen in Hollant in des Graven Hage inden iare M.CCCC.LXXVII. omtrent Paesschen, tonende sine auctoriteyt ende commissie ende is geworden ende ontfanghen voer een stathouder generael der landen van Hollant, Zeelant ende Vrieslant, ende was een wijs ende doechtlick goedertieren here sijns persoene. Also dat die partyen an beyden siden seer begonnen op te staen, ende hi en dede geen iusticie. So dat die steden tegen makanderen sere bestonden te twisten, ende elc thoonde sijn macht, ende dat hoe langer hoe quader. Want die stedehouder een vredsae man was, ende was seer rijck van schat, ghelt ende goeden, ende was doverste van allen den heren van Borselen. Want sijn vader hadde hem gelaten dat graefscap van Grotevelt, dwelc hi gecoft hadde leggende in[368r] Champangen, ende is tderde graefscap van XII. inden voorseit lande. Noch so hadde hem coninc Jacob van Scotlant te hijlic gegeven mit sijnre suster geheten Maria dat graefscap van Boucham in Schotlant, mer dese starf mit al hoer kinderen. Daer na nam hi te wive des graven Phillips dochter van Cleermont ende Mompensier, die een ionger broeder was des hertoechs van Bourbon. Ende op dese tijt worden mede gheordineert nyewe raetsluden, dair die principaelste of waren Johan die ionghe heere van Egmont, Gherrit van Assendelf, Hugo van Swieten, Dirck van Swieten, Phillips Ruychrock ende Tielman oem mit meer andere.

Hoe dat ene twist op geresen is na des hertogen doot van Bourgongen tusschen biscop David van Utrecht ende sine stadt van Utrecht. Dat V. capitel.

Hier voer is geseyt hoe dat die Hollantse heren ende steden refuteerden ende in hoeren raet niet admitteren ende toe laten en wouden here Jan burchgrave van Montfoerde. Ende is mit enen arren moede getogen van Ghent ende quam binnen der stat van Utrecht, communicerende ende tracterende aldaer enige heimelike ende secrete raden mitten oversten ende regeerders vander stat. So ist gheboert inden selven ier van LXXVII. nae Paesschen, dat die van Utrecht gesonnen hebben horen gedeputeerden vander stats wegen tottenhere David van Bourgondyen horen here ende biscop ende begeerden te willen volbrengen ende admitteren alsulke punten

ende articulen, als si in geschriften hadden ende hem belast ende bevolen was, die sijnre genaden te vercondigen. Onder die welke articulen dese ene was: als dat die regenten als burgemeesteren, scepenen ende raden vander stat ordineert ende gheset souden worden na hore ouder gewoenten ende costumen, dye welke costumen die biscop over lange iaren violeert ende gebroken hadde. Ten anderen dat hi uut sinen rade wilde setten meester Ludolf van Campen ende meester Dirc uuter Weer sinen vicarius ende meer andere Vlamingen ende officieren en die si niet gehengen en wouden voirt meer in die stat te comen.

Die biscop an horende hore begeerten en woude geen van allen admitteren noch toe laten. Waer om dat die vander stadt van Utrecht namen tot enen capiteyn ende hooftman here Jan van Montföerde, ende versetten alle die officieren des biscops int waerlic recht, ende ordineerden weder andere officieren na ouder gewoenten vander stat uut welchen een groote twist ende discoorde opgeresen is tusscen biscop David ende der stat van Utrecht. Ende die biscop en quam niet weder binnen Utrecht, mer bleef mit sinen raden ende heren opt slot ende binnen der stede van Wijck te Duersteden, ende sochten alle dage occasie omme een rumoer ende oploep te maken tusscen den regenten vander stadt ende den burgeren. Op eenre tijt hebben si mitter stat clocke ghebannen enen geesteliken clerck uuter stat om dat hi turbaci ende rumoer hadde gemaect onder den geesteliken luden ende burgeren. Waer om dat die biscop die burgeren vander stadt inden banne dede. Ende also si niet op en hilden noch cesseerden vanden dienst Goeds te doene, worden si declareert ende gecondicht irregulaer te wesen, also dat dese sake in een pleyte quam int hof van Romen.

Die paeus Sixtus die III., anmerckende dat die sake sere intricaet ende swaer was, ende dat mense nyet wel en mochte examineren, overmits vele allegaten ende redenen van beyden partyen voert gestelt dan bi prelaten dair omtrent geseten, so heeft hi dan dese sake com-mitteert te examineren ende determineren desen dryen geestliken prelaten ende elcx bysonder van dyen als den biscop van Cesarien, here Henric van Swartsenburch biscop van Munster, ende here Claes van Adrichom regael abt van Egmont. Ende alsoe die biscop van Cesarien binnen der stadt van Utrecht woenachtich was en woude hi den last niet an nemen, om datmen gheen suspicie ende quaet vermoeden op hem hebben en soude, dat hij der stadts parthye draghende ware. Ende die biscop van Monster was op dye tijt sere becommert mitten oerloge des lants[368v] van Ghelre, dat hi oec dese sake niet declareren en mochte. So wert dan here Claes van Adrichom abt van Egmont requireert ende versocht ende quam tot Utrecht ende dede scarpelicken examineren ende dese sake ondertasten. Ende als hi alle dinc wiselic ende voersichtich hadde volbrocht, sant hi die examineerde sake weder boven int hof van Romen, om daer een finale ende determinate sentencie vander voorseit sake gegeven ende pronuncieert te werden. Ende die abt absolveerde

die van Utrecht op cautelen uutes paeus auctoriteyt ende macht vanden banne, ende desen twist ende disoorde stont hier na noch lange menige iaren.

Vanden staet ende manieren van die stede vander Goude ende van Leyden. Dat VI. capitel.

Also voer geseyt is die steden van Hollant enen dachvaert beroepen ende geordineert hadden binnen der steden van Haerlem ende van Leyden. Inden welken dat si concludeerden, over een droegen ende sloeten dat si voert meer van gheen vanden beyden partyen enige officien ende diensten copen of verpachten soudent. Noch en soudent geen van allen buten den anderen instancie daer om doen of laten geschien. Mer soudent voert meer bliven ende wesen een vaders ende moederskint mit malcanderen verbonden in enicheden ende payse, op dat dat lant van Hollant met ghenen scattingen ende exactien^u graveert ende beswaert soude worden, alst wel eer gedaen was. Ende also die generale dachvert tot Ghent anstaende was ende op die tijt alledie regenten ende overste vander steden meest waren vander Cabbeliauscher partien, soe worden dan vander selver partien totter generale dachvaert gedeputeert ende gesonnen, meer faverende ende gonnende (boven dye beloftenisse ende verbanden) den ene partye dan der andere.

So ist gheboert dat here Jan van Cats ridder een overste vander Cabbeliauscher partye impetreert ende vercregen hadde dat casteleynscap van tslot vander Goude. Waer om dat dye poorteren ende ingeseten vander steden seer murmureerden op die vander Cabbeliauscher partie seggende: "Nu sien wi wel dat ghi niet en acht die loftenissen ende verbanden die wi te samen ghemaect hebben. Ghi sijt thans van meerder macht int regiment vander stede, ende hebt tot uwer hulpen ende starckenisse desen casteleyn verworven om ons te verdrucken ende boven ons te domineren." So datter dagelixs een groot rumoer ende murmuracie onder den ghemenen volcke was ende opstont. Ten lesten begeerden die ingeseten vander stede rekeninge te hebben vanden regenten vander stede vander Cabbeliauscher partyen vander stede goeden ende den tijt dat si die regeert hadden. Dwelc si weygerden ende niet doen en wouden. ende also dye ander vast stadelic vervolchden om dye rekeninge, so verstaken hem uuter stede altemet die regenten ende oversten vander stede in groter ghetale. Ende aldus behilden dye vander Hoecx's partye dye stede, ende vercregen vander prinsesse dat regiment vande stede.

Dit vernemende here Jan van Montfoerde quam binnen der Goude ende maecte groote alliance ende verbande van vrientscappe mitten ghenen die nu tregiment vander stede hadden. Ende verworven op dat passe mede dat heer Engbert grave van Nassouwen here van Breda wesen soude casteleyn van thuys ende tslot vander Goude. Die van Leyden willende precaveren

ende verhoeden dat sulcken rumoer ende oploep binnen hore steden nyet en gevele ende opstonde, hebben si ghelijck te rade gegaen ende sloten eendrachtelicken dat si van beyden partyen ghelijc int recht ende andere officien bedient soude werden ende ordineerden II. burgemeesteren ende III. scepenen vander Hoecxker partyen ende II. burgermeesteren ende III. scepenen vander Cabbeliauscher partyen ende soe voert in allen anderen cleine officien ende diensten vander stede. Mer eylacen, dese enicheit ende maniere en stont niet langhe binnen der stede als men nae wel horen sal.

Hoe dye van Dordrecht ende van Schoenhoven hem hadden nae des hertoghen doot van Bourgondyen. Dat sevendē capitel.

[369r]Als die gedeputeerde der stede van Dordrecht vander generale dachvert tot Ghent gehouden weder weder gekeert waren, so ist op eenre tijt geboert datter een beroerte ende opstal geresen is onder den poorters ende ingeseten vander stede tegen den ouden ende nyewen regenten ende oversten vander stede, vergadert wesende op die raet camere vander stathuys. Ende was desen oploep also wel tegen die Hoecxs als Cabbeliaeus partye onversceyden om die wetten ende oude costumen te onderhouden. Die regenten seyden: "Wi sullen voert an onderhouden die oude privilegien, vryheden ende hantvesten vander stede, na ouder ghewoenten ende costumen." "Daer en sijn wi niet mede te vreden, mer wi willen alle die exactien, excysen ende scattingen geheel en al of hebben, daer wi dus lange mede sijn beswaert geweest." Boven dit wouden si noch rekeninge hebben van allen voirleden excysen ende scattingen ende vander steden goeden, die si ontfangen hadden. Ende als si dat beloefden te doen, wouden die dekens vanden ghilden hem luyden in hoede ende vasticheit hebben ter tijt toe dat si hoer rekeninge gedaen hadden, om dat si niet ontcomen en soudē.

So worder dan vele gevangen vander Huecxker ende Cabbeliauscher partye ende als si rekeninge bestonden te doen worden vele vanden Cabbeliauscher partye bevonden^v der stede goeden genoten ende onder geslegen te hebben in gote somme van penningen. Ende als dese beloefte hadden ende gesworen die stede te voldoen binnen den termijn van II. oft III. iaren, worden si vander vangenisse ontslegen. Ende binnen corten tiden daer na dat si ontsleggen waren, toghen si heimelick uiter stedewoenachtich^w in anderen plaetsen ende en wouden die loftenisse die si beloefte ende gesworen hadden niet onderhouden noch die stede betalen. Ende aldus behielden die Hoecxs partye dat regiment vander stede. Binnen den leven van hertoge Kaerle hadde here Jan van Wassenaer verworven dat casteleinscap der stede van Schoenhoven,

hoe wel here Gherrit van Poelgeest ridder die oude casteleyn sijn penningen noch staende hadde op voors. casteleinscap, ende niet ontfangen en hadde. Ende want dat XVI. artikel inder nyewer privilegien begripende was dat alle die gene die recessen staende hadden op officien, dat die selve oude officieren hoer officien weder anvaerden souden ende bedienen. Ende aldus quam heere Gherrit van Poelgeest weder op sijn officien vanden casteleinscap van Scoenhoven. Ende die wile dat here Jan van Wassenaer castelein van Scoenhoven was geweest, hadden die Cabbeliaus die stede regeert. Waer om datmen oec rekeninge vander stede goeden hebben woude. Dwelck si nyet wel doen en konden ende togen veel al heimelic uuter stede.

Corts daer na ontfinc here Gerrit van Poelgeest sine recessen ende uitgeleide penningen vanden casteleinscap van Jan Gerritssoen van Assendelf ende hi gaf hem dat casteleynscap over in sinen handen. Ende dese uut geweken van Scoenhoven arbeyden ende solliciteerden dagelixs seer mit grooter instancien anden stedehouder van Hollant den here vander Vere, dat si tot horen wille hadden mogen wederkeren binnen Scoenhoven op hoer oude officien ende diensten. Mer die here vander Vere die stedehouder die een seer vredsaeem ende goedertieren man was en haeste hem niet seer om sulken saken te volbrengen. Waer om dat die Cabbeliaus enen nydigen toern ende haet op hem grepen, seggende: "Dese man en wil gheen recht noch iusticie inden landen doen." Die here van Montfoert, verhorende dat die partyen aldus in Hollant tegen malcanderen begonnen op te staen, is hij seer favorabel ende gonstich gheweest die van der Hoecxs partye ende quam tot Dordrecht ende Scoenhoven ende hadde vele communicatien ende heimelike spraken mit hem luyden, gevende raet ende daet daer hi konde ende mochte.

Van eenen beroerte ende mutacye der stede van Hoern. Dat VIII. capitel.

Also voer verhaelt is dat dye heren vanden rade in Hollant bi tiden hertoge Kaerls een exactie oft excise hadden doen opstellen ende ordineren opten ingeseten ende poorteren der stede van Horen, ende waren sommige van[369v] den poorteren daer omme mitten swaerde gerecht ende enige ghebannen doer raet ende hulpe vanden regenten ende overste vander stede. Als nu die tidinge binnen Hoern gecomen was dat die prince doot was, waren seer beducht ende vervaert die die stede regeerden ende die excysen hadden doen op stellen. Uut welker vresen Martijn Velaer scout vander stede van Hoern tghetal sijnder dienaren heeft vermeert ende quam op Onser Vrouwen Lichtmissen dach[2 febr.] mit XIII. dienres gaende ter kercken gecleet wesende mit eenre cledinge van versceyden verwe. Dwelc die poorters niet wel en namen ende murmureerden daer op mit allen sere. Des anderen daghes als die scout voors. mit alle sine knechten gaende opter straten om opten stathuys te gaen dair die regenten ende oversten vander

stede vergadert waren, quamen hem te moet die gansse gemeente ende wouden niet gedogen dat hi mit sulken getal van dienaren gaen soude. Ende begeerde die scout dat si sine excusacie ende ontsulde van desen horen wilden in tegenwoerdicheit vanden burgemeesteren ende scepenen vander stede.

Daer comende riepen si alle ghelijc: "Wi willen dat die excijsen vander stede alte samen of sijn, of si sullen daer al om sterven die hier opten huysen sijn." Die heren vanden gherechten willende dat verwoede volck voldoen, deden hem seggen dat alle dye excysen vander stede of wesen souden, uut gesceyden allene soude bliven staen op elc vat biers een Engelsche stoter. Mer neen, si woudense ganselic of hebben ende wouden die brieven daer of gegeven, gescoert ende casseert hebben. Doen nam Dirc Janszoen Banyaert die brieven ende scoerde die seghelen daer of in presencie van hen allen. Die scout ende regenten vander stede merckende dat si dye minste van machte waren inder stede, simuleerden endeveynsden hem nu voer dese tijt, mer si dochtent in lancheden van tiden hem noch te vergelden ende wraeck daer over te doen. Als nu den tijt vander generale dachvaert aenstaende was tot Ghendt, daer alle die steden groot ende cleyn der landen vergaderen souden, worde die scout Martijn Velaer mit sommige van sine consorten gedeputeert vander stede wegen tot deser dachvaert te trecken. Daer wesende impetreerden si continuacye ende beleninge vanden scout ambochte voir desen Martijn Velaer, welke tidinge si senden mit gesloten brieven anden anderen van hare partyen dat si wel ghemoet ende vrolic wesen souden.

Ende als dese brieven ende tidingen opten Witten Donredach[3 april] binnen Hoern gecomen waren, des anderen dages ist gewoenlic aldaer dan dat gherechte vander stede te setten bi lotinge ende als doen gevielt dat niemant van des scouten fautores ende consorten van sijnre partye int gerechte genomen wert. Ende dese nyewe regenten vingen den clerck vander stede, die dese brieven gebrocht hadde, ende benamen hem mit crachte die brieven ende vingen noch wel X. of XII. van hore partyen vanden principaelste. Ende terstont togen dese nyewe regenten bi die prinsesse ende verworven dat dese Martijn Velaers officie hem verdragen wert. Ende dat dese nyewe regenten tot sekere iaren enen scout binnen hoer stede van Hoern souden mogen setten, ende souden der prinsesse daer iaerlicx of responderen ende betalen enen sekere somme van penningen. Ende mits desen worden si geconfirmeert in hoir officier, ende ordinerden als doe tot een scout ende officiere Dirc Janszoen Banyaert. Ende dye gevangen worden quijt gelaten ende dye uuter stede gelopen waren, quamen weder in op condicien dat si voertan na geen officie vander stede staen noch bedienen en souden. Ende so wie van hem allen tegens dese constitucie ende compromisse dede, die soude gehouden wesen elcx voer sijn hoeft te betalen LXXV. ponden groot, vanden welken dat derde deel hebben en gaen soude totter princessen profiteren, dat

ander derden deel totter kercken fabrike, ende dat derde derden deel totter steden oerber. Ende van desen worden gemaect goede vaste besegelde brieven die si met hoer selfs zegelen besegelden, ende tot meer vasticheit baden si die steden van Enchusen, Medenblic, Edam ende Monickendam dat si die brieven mede over hem besegelen wilden, dwelck also ghesciet is.[370r]

Hoe dat huwelic tusschen hertoge Maximiliaen van Oostenrijk ende vrouwe Marie van Bourgondien ratificeert, approbeert ende gesloten wert. Dat IX. capitel.

Als dye edele prinsesse vrouwe Marie, hertoge Kaerls van Bourgondien enige erfdochter geboren van sijnder anderde huysvrouwe Ysabele van Bourbon in allen horen vaders landen ende provincien ontfangen ende gekent was voir ene vrouwe ende prinsesse van den landen, heeft men seer naerstelic tracteert onder den edelen ende steden vanden landen omme dese edele ende suverlike prinsesse te bestaden an enen edelen vromen ende geboertigen prince ende here, waer bi dat dye landen in goeder policien, iusticien, wetten ende loyen onderhouden mochten werden, ende daer en boven van allen anlopen ende oerlogen bescermt ende in goeden rusten ende vrede conserveert ende gehouden mochten worden. So sijnder vele grote princen ende vorsten geweest die dese prinsesse gaerne te huwelike ghenomen hadden. Onder die welke datter II. princepale waren, als Frederic die III. keyser van Romen inden name van sinen soen hertoge Maximiliaen van Oostenrijk, dye ander was Lodowijc coninc van Francrijk inden name van sinen sone Kaerle dolphijn van Vranckrijk, die niet meer dan VII. iaren out was. Ende senden dese II. princen ende machtige heren dicwils tot haer hoir ambassaten ende legaten. So heeft si dan ten lesten hoer consent ende wille gegeven totten hertoge Maximiliaen van Oostenrijk out wesende omtrent XVIII. iaren. Dit selfde hadde hertoge Kaerl haer vader saliger gedachten mitten keiser Frederic tracteert ende gesloten inden iare M.CCCC.LXXVI. op Sint Katrinendach [25 nov.] inden belegge voer Nuys. Ende dye brieven daer van gemaect ende besegelt wordender princessen presenteert ende gelesen bi den eerwaerdigen here Jorijs biscop van Mets. So wert dan een grote generale dachvaert geleit ende gehouden inder stede van Loven, daer alle die edelen, steden vanden landen ende provincien der princessen vergaerden. Ende daer wert eendrachtelic gesloten, concludeert ende determineert dat die edele scone prinsesse vrouwe Marie soude nemen ende trouwen tot horen geechten man ende voecht den edelen hoeh gheboren vorst ende prince hertoge Maximiliaen van Oostenrijk, des keyzers Frederijcs die III. sijn enige soen. Ende hiervan worden sekere vaste brieven gemaect ende besegelt ende worden

den selven hertoge over gesonnen. Die gelesen hebbende was hi utermaten sere verblijt ende des gelijken sijn vader die keiser.

Vanden oerlogen ende striden de coninc Lodowijck hadde tegens der princessen landen ende hoe heere Adolf van Gelre verslagen wert ende hoe hertoge Jan van Clarence sijn leven eynde. Dat X. capitel.

Coninc Lodowijck van Francrijc, verhorende dat dat huwelic des hertogen Maximiliaen van Oostenrijc ende der prinsesse vrouwe Marie consenteert ende gesloten was[370v] ende datmen hem ende sinen soen den dolphijn versmaet hadde ende niet verhoert, was hi met allen seer gram ende gestoert ende greep enen groten haet ende nijt op dye prinsesse horen landen ende provincien, om te destrueren, verwoesten ende vernielen. Dien hi wel sculdich ware geweest te defenderen ende voer te staen, voer allen crachten ende ghewelden, want hi die voorseyt prinsesse uuter fonten geheven hadde. Ende heeft een ontallic groot volc van wapenen vergadert, ende is gecomen mit heercraecht ende heeft dye stadt van Atrecht beleghen ende mit groten swaren assaulten dick ende menichmaels mit grote bussen ende andere instrumenten bestormt ende angevochten. Ten lesten wert daer een tractaet tusschen den coninc ende die stat gemaect op condicien dat die coninc binnen der stat comen soude, ende si souden hem die stat op doen behouden hoer lijf, goet endeprivilegien, ende op dese voerwaerden quam hi inder stat ende dede terstont alle die regenten ende oversten vander stat vangen boven den tractate ende loftenisse. Ende dede vele onthoefden ende benam hem al hoer goet ende alle die goet Bourgongoens ende der princessen fautoers ende vrienden waren, verdreef hi uter stat ende lieter oec vele doden ende sette van sijn volc weder inder stat een starc garnisoen. Want die coninc nam voer hem dat byder doot hertoge Kaerls van Bourgondien tbestant uut was, dwelc hi mit hem IX. iaren lanc durende gemaect hadde. Ende nam voort in vele andere cleine stedekens ende castelen op die riviere vander Zomme gelegen in Vermandoys, Artoys, Pontyeu, die hertoge Kaerle zeder den strijt van Monhery behouden hadde, ende daer toe meer ander steden in Henegouwen, Piccardien.

Ja, hi creech dat hertoechdom van Bourgondien, dwelc hi meende dat der cronen angestorven was, ende dattet op gheen vrouwe besterven mochte. Oec creech hi die graefscappen van Bourgondien, Artoys ende Bolonoys, om dan die palen ende frontieren van Henegouwen wel te bewaren. So werden uut Brabant gesonnen binnen der stede van Avenes als capiteinen here Henric van Parwijs, here Jan van Roetselaer, ende ioncheer Jasper van Culenburch here van

Hoechstraten, mit groot volc van wapenen. So is dan die coninc voert getogen voir die stede van Avenes voorseit ende dede daer menich groot swaer assault voren. Ende die van binnen mit desen capiteinen weerden hem vromelic. Mer ten lesten hebben die Franzoysen gewonnen ende deden dair enen groten moort vanden luden doot te slane int eerste incomen vander stede ende si staken dat vier daer in ende verbranden die stede. Ende die coninc sant dese voorseit capiteinen gevangen binnen Parijs ende worden daer swaerlic gherantsoent ende quamen uuter vangenisse. Noch wan die coninc dye stede van Keynout mit meer andere stedekens ende castelen in Henegouwen, mer die grote steden als Valencijn ende Bergen ende meer ander starcke steden ende castelen en wan hi niet.

Daer na heeft die coninc mit subtylheit ende cloecheit gecregen die stat van Doernick ende leide in die stat een starc garnisoen mit veel Franche capiteynen als den here van Moy ende andere, die vele scaden deden in die landen van Vlaenderen, Artoys ende Henegouwen, vangende rijcke luden, destruerende ende verwoestende die platte landen ende dorpen. So stelden hem die Vlamingen op, want si meest van den Franzoysen gequelt worden, ende vergaderden omtrent XII.M. uitgelesen vrome wapentuers van banroetsen, ridderen, heren, edelen ende vele uutten steden ende namen heren Adolf van Gelre tot enen capitein, die tot Cortrijke gevangen gelegen hadde. Ende hi nam den last an, hopende also weder te crigen dat lant van Gelre. Ende dese Vlamingen mit horen capitein togen mit groter macht, ende hi bestierdese wijslic ende quamen voir Doernic, daer si roofden ende branden alden dach. Ten lesten omtrent Sint Marien Magdalenen dach [22 juli] sloegen die Franzoysen uut Doernicke comende op die Vlamingen.

Dat siende here Adolf van Gelre nam sijn glavie ende sloech mit sijn III. uut seer onwijsliken op die Franchoyzen, die oec also vele daer tegen quamen om haer glavie te breken. Mer here Adolf wert daer van enen Fransoys ter aerden gevelt ende wert verslagen, dat iammer was. Want hi so verde uut sine battaelge gereden was, datmen hem tot ghenen ontsette te tijts comen [371r] en mochte. Ende die Franchoyzen voerden dat dode lichaem vanden voorseit here Adolf van Gelre tot Doernick op een paert hangende mit sinen ghelen crans ende haere sere deerlic ende wert begraven in die grote kerck, na dyen dat hi omtrent een half iare uuter vangenisse hadde gheweest. Ende sijn twee kinderen als Kaerl ende ionfrouwe Philippe bleven noch int hof van Bourgondien onthouden byder prinsesse vrouwe Marie. Want hare beyder moeder waren twee gesusteren ende dochteren des hertoechs van Bourbon. Doe verloren die Vlamingen horen moet, mer niet te min die ghemeenten ende poorters vander steden van Vlaenderen, Brabant ende Hollant bleven seer fel ende wreet op die heren wethouders ende regenten also voer geseyt is. Ende si stelden voert wonderlike dingen ende in sommige en

hadden si geen ongelijc. Want sommige regenten hadden quaetregiment ende quade rekeninge gedragen.

Nochtans ist seer quaet dat een ghemeente beruert wert, wantse geen dinc mit wijsheit konnen regeren. So datter veel iammers ende partyscap of compt ende op staet alst hier in desen landen van Hollant eylacen geschiet is, als men noch horen sal. Dit geschiet wesende, waren inden landen van Vlaenderen noch meer andere capiteinen als here Phillips^x van Beveren, here Anthonis die bastert soen, dye namaels te wive nam des heren vander Vere outste dochter. Dese ende andere capiteynen defendeerden ende bescermden manlicker die frontieren ende palen vanden landen ende oeck dye plaetsen ende fortressen die hem bevolen waren.

Die coninc van Francrijc en was noch nyet te vreden mit ongelijc ende gewelt dat hi desen landen vander princessen an dede ende molesteerde. Mer want hi wel wiste dat coninc Eduwaert die III. van Englant seer favorabel ende gonstich was die prinsesse vrouwe Marie van Bourgondien, heeft hi mit groten ghiften ende beloften corruppeert hertoge Jan van Clarence ende heeft hem daer toe gebrocht ende beloofde dat hij hem coninc van Englant maken soude, indien dat hi sinen broeder coninc Edowaert mit fenyne vergeven mochte. Dwelck dye hertoge beloofde also te doen ende dit opset is den coninc te voren gecomen ende heeft den hertoge sinen broeder mit allen sinen complicen ende fautores doen vangen. Ende hebbende certificatie van desen opsette, deedse alte samen ter doot veroerdelen, ende also dye hertoghe sinen broeder den coninc mit fenijnden wijn vergeven ende gedoot soude hebben, om dat die pine den misdaet ghelijc wesen soude, wert hij in een pype malevezeye versmoert ende gedroncken, ende alle dander worden mit swaren pinen ghedoot.

Hoe dat dye Hollanders victorie haden opter zee teghen haer vianden, daer si groot goet of creghen. Dat XI. capitel.

Ende als die coninc der princessen landen dus crachtelic bevechtende was te lande, en is hi noch niet te vreden geweest. Hij en heeft den Vlamingen Hollanders ende Zeelanders mede willen bevechten opten water ende die landen grote scade an doen ende heeft vele oerloechsscepen op die zee gehouden, die den Hollanders ende Zeelanders vele scade deden. So hebben dan Hollanders haer scepen oec toe ghemaect hebbende in als XXXV. scepen ende versagen hem wel van vrome mannen die hem tsceeps verstonden, ende van als dat hem van node wesen mochte, om den vianden te wederstaen. So ist gheboet omtrent Sinte Marien Magdalenen dach [22 juli] dat omtrent X. Hollantsse scepen te samen zeylende waren, daer die

principale of waren van Leyden, Haerlem ende Amstelredam. Ende siet omtrent den sonnen onderganc sagen si comen zeylen een groot vervaerlick schip wel versien ende toe gemaect tegen allen quaden fortunten van vianden, ende was een crake toebehorende den Genevoysen. Die Hollanders vervolchden dit schip, begerende te weten van waen si quamen ende waer si wouden. Dye patroen vanden scepe en woudese geen antwoert geven ende versmadese. Doen volchden si so veel te starcker, willende weten wie hij ware oft dat hi sijn seyl neder leyde. "Voer wien," sprac hi, "soude ic mijn zeyl striken?" Doen spraken si: "Voer onse genadige prinsesse vrouwe[371v] Marie hertoechinne van Bourgondyen uut wiens auctoriteyt ende name wi hier gheset sijn." So stonden bi den patroen sommige Oesterlingen coopluden, ende dit horende seyden si totten patroen: "Gheeft hem luden antwoert op tgene dat si vragen, of si sullen ons wredelic bevechten. Want dye Hollantsche leeuwe is los geworden, ende dese als lewen sullen ons bespringen."

Mer die patroen en woudes niet doen, ende seide uut groter hoemoedicheit, verachtende die Hollanders: "Ghi cleine arme sceepkens, wildi mi dwingen, so versiet u van mæer hulps. Want ick uwen cleinen hoop niet en ontsie. Ick en kenne geen hertoechinne Marie, noch ic wil mijn zeyl voer haer niet striken." Die Hollanders, dit horende, vervolchden dese crake alle den helen nacht, ende des smargens vroe bereiden si hem gelijc an beyden siden om enen strijt te vechten. Die Hollanders scoten so vreesliken op die geen die in die maertse waren, dat si daer uut tumelden gelijken ionge crayenvanden bomen ende vielen doe alle gelijc mit groter vromicheit an dat grote schip. Ende daer wert mit allen seer gevochten, dat si ten lesten hem vromelic ende stoutelick daer in hadden dat si binnen eenre uren dye crake machtich worden ende wonnense. Ende terstont namen syse alle gevangen dair binnen wesende ende quamen alle ghelijc mit desen crake in Zeelant an tlant ende als die patroen in dye herberge gebrocht was, sprac hi tot allen den genen diet liefde te horen: "Ic hebbe mit mijnre vromicheit tonder gedaen ende verwonnen dat grote schip genoemt die colonne des conincs van Francrijcs ende meer andere grote ende klein scepen bevochten ende bestreden, mer deser strijtber vromer mannen en heb ic noyt sgelijc bevonden. Mi verwondert alte seer hoe si ons verwonnen hebben. Het schinen bet te wesen helsche duvelen dan menschen. Ic vermoede dat die helle gebroken is ende datter dit volc uut ghecomen is. Want si gheen wreetheit oft toernicheit ontsien of vresen int angaen."

Van deser victorien waren die Hollanders seer gemoet ende uutermaßen rijck geworden, ende zeylden weder ter zewerts inne ende verwonnen noch int selfde iaer wel XVIII. scepen van horen vianden, ende hilden dye zee veylich van allen rovers ende dieven. Ende quamen geseylen voir Diepen verwachtende dat die Fransse oerloechsscepen uut gecomen souden hebben. Ende

als si niet uut en quamen, togen die Hollanders int lant ende namen mit hem enen groten roof van beesten ende scapen ende ander goeden.

Ende ter wilen dat dese strijt op ter zee geschiede, wert die van Haerlem gesonnen uut Spangen over zee een ionge levende leeuwe ende die van Campen II. lewen, mer die lewe tot Haerlem starf binnen III. iaren dair na.

Hoe dat hertoghe Maximiliaen van Oostenrijc quam in desen Neder landen tot Brusel in Brabant. Dat XII. capitel.

In desen selven iare van LXXVII. omtrent Sint Jansmisse [24 juni] heeft keyser Frederic van Romen sinen enigen soen hertoghe Maximiliaen van Oostenrijc mitgroter triumphen ende feesten in desen Nederlanden ghesonnen ende quam tot Coelen daer hi omtrent een maent lanc bleef leggen ende bereyde hem in Brabant ende voert in Vlaenderen tot Ghent te reisen, daer sine bruyt die prinsesse vrouwe Marie begeerlic hem verwachtende was. Ende si hadde oeck notabele ambassaten ende edelen tot Coelen hem te moete gesonnen, ende op Sinte Pietersavont ad vincula [31 juli] is hi uut Coellen gereyst, hebbende in sijn geselschap den aertsbiscop van Ments, den aertsbiscop van Tryer ende den biscop van Mets, hertoghe Albrecht van Sassen, marcgrave Cristoffel van Baden, grave Aelbrecht van^y Tshorelre mit meer andere graven, baenroedsen, riddersen ende edelen in groten getale ende quam binnen der stede van Brusel. Daer hi mit groter triumphen, costligheden ende feestlic in gehaelt wert van allen den ghilden ende ambochten vander stede elcs gecledet wesende mit sonderlinge cledinge mit vele toertsen ende toertysen.

Inden eersten quamen alle die ghilden in hore cledinge als voorseyt is, daer an die geestlike personen in hore religye, daer an die burgemeesteren, scepenen ende raden vander stede. Daer an quam gereden Johan hertoghe Jans soen van Cleve, in sinen harnas, hebbende daer over eenen costliken duerbaren mantel van goude, silver ende gesteenten. Dair an quam in enen rosbaer[372r] geseten hertoghe Jan van Cleve grave vander Marcke, een out cranck man mit derdalf C. paerden. Dair an quam gereden enen langen groten wimpel van swarte syden, daer een scone vrouwe in berduert stont, hebbende in hoer hant een hartken mit een rolle, daer in gescreven stont des hertoechs avys: "Hout maet in allen dinghen.". Ende daer an quam gereden in blinckende harnas dye scone ende vrome ionge man hertoghe Maximiliaen van Oostenrijc ende beneven hem dye aertsbiscop van Tryer mit anderhalf C. paerden.

Daer an die aertsbiscop van Ments, de biscop van Mets, die hertoghe van Zassen; mit dese na gescreven heren ende vorsten als dye hertoghe van Gulic ende vanden Berge mit III.C.

paerden, die marcgrave van Baden mit sijn II. sonen Adolf ende Philips, die grave van Aenholt die grave van Nassouwen ende van Witzbaden, die grave van Helfenstein, die grave van Zolms, die grave van Tshoerle, die grave van Holloch, die grave van Momfort, die grave van Wijnsburch, die grave van Westerburch, dye grave van Polem, here Adolf van Bapperen, here Balthasar van Wolkenstein. Alle dese heren saten in blinckende harnas mit ontwonden wimpelen ende alle die straten waren behangen mit scone tapeten ende andere costlicke lakenen. Ende alsoet een reghenachtich ende windich weer was, bedorven daer vele dingen ende worden oec vele triumphen ende costlike batamenten om dat ongetemperede weder after gelaten. Ende die hertoge hadde sijn logijs in des biscops hof van Camericken ende hi bleef daer enige dagen leggen in groter bliscappen ende vrolicheden.

Hoe dat hertoge Maximiliaen troude ende besliep tot Ghent die prinsesse vrouwe Marie hertoechinne van Bourgondien etc., gravinne van Hollant, Zeelant etc. Dat XIII. capitel.

Opten XVIII. dach van oest quam die hertoge van Oostenrijc binnen der stede van Ghent in deser manieren. Eerst quamen binnen der stede die gedeputeerde die hem te moet ghesonnen waren, daer an des hertogen knechten II. ende II. te samen alle in swarten gecleet, wel getuycht mit cluevers, spietsen ende bogen. Daer na quamen die regenten ende oversten vander stede alle in witten gecleet, omtrent V.C. Daer an quamen dye princen, heren ende edelen vanden hove des prinsesse als grave Jan van Chimay, grave Lodowijc van Winchestre here van Gruythusen, meester Jan de la Bouverye president mit CC. paerden. Daer an die princen, heren ende edelen vanden hertoge alle in swarten gecleet over hoer harnas mit costelicke helmen, andere mit verchyerde hoeden ofte mutsen, andere mit besticte ende borduerde mouwen ende op hoer hosen, omtrent te samen IX.C. Alle die straten waren behangen mit rode, witte ende swarte lakenen mit menigerley spelen ende batamenten.

Daer an quam die hertoge in vollen harnas costliken verchyert ende reet tot des prothonotarius logijs ende dair stonden die heren ende oversten vanden radeder stede van Ghendt mit vele toortsen ende barnende waskaersen. Des avonts hadde vrouwe Margriete hertoge Kaerls wedue een costlic avontmael bereyt, ende daer quam die hertoge mit sine heren eten ende hoverende in grooter blijscappen. Des margens omtrent VI. uren ghinc die hertoghe mitten aertsbiscop van Tryer, mitten biscop van Mets ende mitten marckgrave van Baden inder hertoechinnen hof, tot inder capellen. Een luttel tijts daer na quam vrouwe Margriete die oude hertoechinne van Bourgondien tot hem inder capellen ende nam hem an dene side, hem gevende

te kennen dwelc si in commissie hadde hem te seggen. Dat gedaen sijnde quam hi weder inder capelle.

Doe quam die grave van Chimay, ende die grave van Wincestre, leidende die prinsesse vrouwe Marie tot anden eersten graet vander capellen ende was gecleet mit enen costliken gulden stucke van witte laken van damas, ende daer over enen langen mantelle vanden selven doeke, gevoedert mit arminen. Ende was begordet mit enen costeliken gordele van goude ende precieuse ghesteenten, mit een gulden budele daer an hangende, ende hadde om horen halse enen alte costliken halsbant mit menigen costliken steen verchyert. Ende stont mitter hare ontslegen[372v] blinckende als gout ende daer op een bereytsel in manieren van eenre cronen met costliken stenen ende duerbaer paerlen gechyert, dye als sterren stonden ende blincten. Die vrouwe van Ravenstein hertoge Phillips bastert dochter droech die slepe vander mantele ende was gecleet mit een roet gulden stuck. Ende beneven haer ghinc ioncfrouwe Philippe here Adolfs dochter van Ghelre.

Doen trat die hertoge Maximiliaen uuter capellen, ende ghinc staen op die overste graet ende vrouwe Marie ende vrouwe Margriete stonden beneven malcanderen, hebbende malcanderen byder hant. Doen quam here Lucas biscop van Sibinicen legaet des paeus van Romen in sine pontificale, ende uut auctoriteyt ende machte des stoels van Romen dispendeerde hi mit desen tween vander maechsape daer si malcanderen in bestonden als vander syden van Portegale. Want vrouwe Ysabele hertoge Kaerls moeder van Bourgondien was een moye van vrouwe Alienorader keyserinnen hertoechs Maximiliaens moeder. Dat gedaen sijnde, seide die legaet vele benedicien ende segeningen op desen tween, ende ten eynde vandien nam die legaet des hertogen hant, de hertoge in sijnre hant hebbende enen costeliken ring, ende stack die ander princessen voerste vinger, seggende: "Mit desen ring geve ic u mine manlike trouwe", ende ten anderde stac hi die an die middelste vinger, seggende: "Ende belove u mijn trouwe te onderhouden." Ende doen stac hijse an die hertvinger, seggende: "Ende belove di te onderhouden alle dat ghene dat tusschen minen vader ende uwen vader ende onsen landen ende provincien tracteert ende ghesloten is." Ende mit dien gaf hi haer een groot stucke gouts dwelc si in hore budele stack. Ende doen ghingen si inder capellen om misse te horen.

Omtrent III. voeten vanden altaer waren II. zetelen bereyt mit root gulden laken becleet, ende daer op II. groene gulden cussens mitten wapen van Bourgondyen. Daer saten si, die hertoge an die rechter side ende die prinsesse an die luchter side, ende voer den hertoghe sat ioncheer Kaerle van Ghelre in swarten gecleet, hebbende in sijnre hant een waskaerse. Ende voer die hertoechinne sat ioncfrouwe Philippe van Ghelre, sijn suster, oec in swarten ghecleet mit eenre waskaersen inder hant. Ende here Lucas dye legaet sanc die misse ende als dat offercory

gesongen was, ghinc die hertoge ten outare, cussende die pathene, daer na die hertoechinne dier gelijken. Dat pater noster gesonden wesende, knyelden si beyde voer dat outaer ende die legaet las over hem vele benedictien ende segeningen. Ende als dat Agnus Dei gesongen was, ende men pays geven soude, doe gaf de legaet den hertoge een cusse an sijn wange, ende die hertoge custe voert dye hertoechinne an haer wange. Die misse voleint wesende, was daer heilich broot bereyt, dwelc die cappellaen vanden legate nam, ende gaft mit een luttel wijns den hertoge ende der hertoechinne. Ende doe stonden si op ende ghingen uuter capellen. Die biscop van Tryer ende die biscop van Mets leyden dye bruyt uter capellen. Ende op desen dach was binnen der stede van Ghent grote blijscap ende vroechede onderallen den princen, heren ende edelen vanden hertoge ende der hertoechinnen. Dese hertoge Maximiliaen wan bi sijnre huysvrouwe die hertoechinne enen soen ghenoeemt Phillips die na sijnre moeder here der landen worde, een dochter gheheten Margriet ende noch een soen genoemt Franciscus dye iong starf.

Hoe dat hertoge Maximiliaen ontfangen ende gehult wert in allen steden der landen voorseit Dat XIII. capitel.

Dese Maximiliaen was aertshertoghe van Oostenrijc, hertoge van Carinthen, van Crayn, van Stiryen ende grave van Tyrolen, des doerluchtigen keyser Frederijcs die Derde sijn lieven enigen soen, ende was een iongelinc van XVIII. iaren scoen ende bequaem, mit vele doechtlike graciën begavet, als hi troude ende tot eenre huysvrouwe nam vrouwe Marie hertoge Kaerls enige dochter hertoechinne van Bourgondien, van Lottringen, van Brabant, van Limburch, van Lutsenburch ende van Ghelre, gravinne van Bourgondyen, van Artoys, van Vlaenderen, van Henegouwen, van Hollant, van Zeelant, van Namen ende van[373r] Zutphen, vrouwe van Vrieslant, van Mechelen, van Salins, ende marcgraefinne des Heiligen Rijcs. Ende aldus wert hi here van XVIII. landen uuten namen sijnre vrouwen, behalven die V. landen ende provincien van sijn selfs wegen. Dese hertoge Maximiliaen was geboren int iaer M.CCCC.LIX., sijn moeder was coninc Jans dochter van Portegale, ende was van hertoge Phillips van Bourgondien uuter fonten geheven bi handen meester Anthonis Hanneron, die op die tijt vanden voornoemt hertoge Phillips als ambassiaet gesonnen was totten keiser. Waer om dat die hertoge desen voorseit meester Anthonis Hanneron proest van Sinte Donaes tot Brugge uuter vangenissen van Vilvoerden verlost ende nam hem in genaden.

Des geliken wert oec die prothonotarius van Clungni uuter vangenisse tot Ghent verlost. Mer dese terstont als hi uuter vangenissen was, reet over bi den coninc van Francrijc mit here

Phillips van Crevecuer here van Cordes, mitten here vander Rochem endemeer ander dair die coninc sere mede gestart was. So heeft dan dye hertoge Maximiliaen sine gracie ende miltheden getoont allen den steden sijnre landen ende provincien, gevende, verlenende ende confirmerende alle die privilegyen, vryheden ende hantvesten die vrouwe Marie sine huysvrouwe voer sijnre coemste den steden, hore landen ende provincien hadde verleent ende gegeven. Ende heeft den eedt van sine leenen ende vasallen genomen, hem wederom belovende getrouwicheit als van ouder costumen dat behoert. Ende is gereyst in allen landen ende provincien, quam oec hier in desen landen van Hollant, Zelant ende Vrieslant, na paesscen int iart M.CCCC.LXXVIII. ende wert gehult ende ontfangen als een man ende voecht der princessen voer enen grave van Hollant, Zeelant ende Vrieslant.

Van die rebellicheit des heren van Scagen ende hoe hi gevangen wert ende starf. Dat XV. [capitel.]

Inden iare M.CCCC.LXXVII. so wert mit vollen gerechte verwonnen here Aelbrecht die anderde heer van Scagen van rebelheyt tegen sinen here den grave van Hollant, ende vander violencie ende ghewelden die hi gedaen hadde teghen sine broeders Jan ende Willem ende meer andere goede treflike mannen tot vele plaetsen in Hollant geseten ende wet condempneert ende gewesen mit rechte enen ygelic te voldoen. Mer here Aelbrecht van Scagen ridder en achte hier niet op ende bleef op sijn huys tot Scagen leggen ende en woude niemant niet geven noch voldoen. Waer om dat die steden van Hollant groot ende clein concludeerden ende sloten te samen, dat si hem op sijn huys beleggen wouden. Soe sijn dan gecomen die here vander Vere, de stathouder van Hollant, Zeelant ende Vrieslandt, heere Phillips van Wassenaer, here van Voerburch, here Jan van Cruningen, here van Pamelan mit meer andere heren, riddersen ende edelen van Hollant, hebbende mit hem vele cloecke mannen uut Haerlem, Leyden, Delft, Amstelredam, ende Alcmer.

Dese alte samen vegadert wesende tot Egmondt ende Scoerl op Sinte Barbaren dach [4 dec.], togenvoert voer dat huys tot Scagen. Here Aelbrecht van Scagen siende dit grote volck voer sijn huys, ende genen macht en hadde die te wederstaen, ghinc hi vanden huysse ende gaf hem in genaden ende handen des stathouders ende wert gevangen gebrocht inden Hage ende in hoesscher hoede ende vangenissen geset, ende daer in te bliven ter tijt toe dat dye creditoren ende sculdeners betaelt soude wesen. Ten lesten wert hi gevangen gebrocht op tslot tot Medenblic, ende daer starf hi int iaer M.CCCC.LXXX. omtrent Sinte Bertelmeesdach [24 aug.] ende wert tot

Scagen begraven. Ende liet niet dan een enige dochter after, gheuoemt Josine, die te man had Wouter van Egmont, here van Suetermeer. Dair na nam si te man Joest here Adriaen bastert soen van Borsele, here van Brigdam, dye te wive hadde vrouwe Anne hertoge Phillips bastert dochter van Borgondien.

Hoe hertoge Maximiliaen ridder geslagen wert ende vanden oerloch dat hi an nam tegen de Fransen, ende hoe die prinsesse gewan een soen. Capitel XVI.

Als die hoech geboren prince Maximiliaen in allen steden der landen van Hollant, Zelant ende Vrieslandt mit groter triumphen ende feesten voer een graef ende here vanden landen als man ende voecht sijnre huysvrouwen ontfangen ende gehult was, is hi weder gekeert in Vlaenderen, in die stat van Brugge. Daer wesende heeft hi opten eersten dach van mey doen vergaderen alle die princen[373v] graven, banroedsen, ridderen ende edelen sijnre landen ende provincien, ende heeft mit hem tracteert om te resisteren ende wederstaen den coninc van Francrijk, die dagelicxs sine landen ende steden vele scaden ende moyennisse dede. Ende also dese edele prince noch gheen ridder en was, so heeft men alle dinc bereet gemaect om hem ridder te maken, eer dat hi op dye Franssen oerlogen woude. Ende als nu alle dingen daer toe dienende bereit waren mit groter costlicheit ende chyerheit, quam here Adolf van Cleve here van Ravenstein, ende ordineerde endecreëerde den hertoghe ridder met enen slage in sinen halse mit een costelick swaert gevende in tegenwoerdicheit alle der princen ende heren der landen. Ende als hi ridder gemaect was, hief hi weder op die oerden vanden Toysen oft Gulden Vliese, die die doerluchtige prince hertoge Kaerle te draghen plach, ende hincse om sinen hals. Ende hilt doen openbaer hof ende feeste des selven oerdens reoverende ende vernyewende die voorseit oerde. Ende wert an genomen inder selver oerde die here vander Vere stathouder van Hollant, Zeelant ende Vrieslant, ende heere Willem van Egmont wilen hertoge Aernts broeder van Ghelre. Dese feesten ende triumphen vanden oerden des Toeysoens gedurende hiltmen een vrolic hof mit steken ende tornyeren ende andere ridderlike oeffeningen in groter vrolicheit ende bliscappen.

Dese feeste voleynt wesende heeft die prince groot volc van wapenen vergadert, ende heeft hem bereyt om den Franssen uut sinen landen te verdriven ende te keren. Die Franssen, die in Henegouwen vele steden ende sloten inne gecregen hadden ende tot noch toe besaten, dit vernemende, ruynden terstont die plaetsen ende en dorstons daer niet onthouden. Ende die prince quam in Henegouwen ende creech alle dat lant weder onder sine subiectie ende

onderdanicheit. Ende creech oec meer ander steden ende plecken in vanden Franssen, ende hadde vele scermutsingen ende mangelingen tegen malcanderen dair hi dicwils victorie of hadde.

In desen selven iare van LXXVIII. opten XXII. dach des maents van iunio wert inder stat van Brugge geboren die edele prince ende eerste sone des hertoechs Maximiliaen ende vrouwe Marie ende wert na sine over oude vader genoemt Phillips. Vanden welken alle die landen sere verblijt waren, lovende ende danckende God van hemelrijc mit processien ende vierlicke feesten ende in allen steden ende plaetsen worden grote vieren ghemaect ene vele bliscappen ende vroechden getoont.

Hoe dat dat lant van Ghelre weder of viel vander obediencie des huys van Bourgondyen ende rebelleerden ende hoe des heren van Egmondt tweesonen ghevanghen worden. Dat XVII. capitel.

Also voren geseyt is dat hertoge Kaerle van Bourgondien tlant van Ghelre ghecocht hadde ende betaelt tegen hertoge Aernt van Ghelre, ende dat mitten swaerde conquesteert ende gewonnen, ende hadse tot sijnre obediencie gebrocht, ende hadden hem ontfangen ende gehult voer enen hertoge van Ghelre ende grave van Zutphen. So waren si nu nader doot des voorseit hertoge Kaerls van anderen opinien geworden, ende keerden hem vander obediencie des huys van Bourgondien ende bleven in desen rebellicheden staen tot dat hertoge Maximiliaen getrouwet hadde vrouwe Maria. Ende van desen rebelle waren die principale de stede van Nimmagen ende van Zutphen mit horen adherenten ende contreyen. Ende also here Adolf van Ghelre voer die stede van Doernic doot gebleven was ende sine kinderen noch gehouden worden int hof van Bourgondyen, so hebben si bi hem doen comen ioncfrouwe Katherine van Ghelre, here Adolfs suster, om dat si mitten steden dat lant soude helpen regieren. Nu so hadde here Willem van Egmond die binnen Aernhem lach, bestelt dat heere Jan van Cats soude wesen castelleyn vander stede van Lederdam om den Ghelressen in dat eynde vande landen te resisteren ende wederstaen. Ende dese here Willem van Egmont mitten hertoge Jan van Cleve arbeyden sere dat die Gelressen comen mochten onder subiectie des hertoechs Maximiliaens.

Daer na ist gheboert opten XXII. dach van aprilte, int iaer van LXXVIII. dat here Frederijc van Yselstein ende ioncheer Willem[374r] van Egmont des heren sonen van Egmont, met een deel hoerre familie ende dienres, quamen omtrent Nimmagen. Diese vingen ende brochtense gevangen binnen Nimmagen ende bleven dair in sitten omtrent III. iaer lanc ende worden binnen dien tiden dicwils grote tormenten an gedaen. Ende hadden een van hore dienres

genoemt Adriaen Hack doen onthoefen ende quartieren als een verrader. Op dese tijt hadden die Ghelressen bi hem int lant van Ghelre doen comen hertoghe Frederijc van Bruynswijc ende wouden hem te wive gegeven heb-ben ioncfrouwe Catrine van Ghelre, mer si en woude hem niet. Ende maecten hem voecht ende momber des lants van Ghelre ende Zutphen. Ende hi quam mit groten geruchte van trompetten ende trommelen, mit groot volc binnen Nimmagen, ende nam den last an, ende stelde hem dat lant te defenderen ende bescermen voer alle vianden ende rebellen. Ende ghinc legghen voer die stede van Aernhem om here Willem van Egmont daer uut te verdriven. Mer hij en moctes niet volbrengen ende brac cortelic op vanden belegge.

Daer na bestonden dye Ghelresse op te rysen tegen die vanden Bosch mit horen quartier, die welken den Gheldersen wederstonden. Want si togen over int lant van Ghelre mit groter macht ende deden dair vele scaden, rovende ende brandende. Ende belagen die stede vanden Grave ende hadden een groot swaer blochuys doen slaen datse hem benamen, datter gheen vitaelge noch provande binnen comen mochte, so datse die stede mitten slote op gaven. Hertoge Frederic van Bruynswijc dede oec vele scaden int lant van Brabant ende Cleve, barnende ende rovende vele dorpen. Ende nam grote sware brantscatingen ende verdingen vanden dorpe ende ondersaten int quartier vanden Bossche ende inden landen van Cleve, want si der Gelressen vianden mede waren. Ende als die prince Maximiliaen weder uut Henegouwen ghecomen was, heeft hi vele capiteinen ende knechten geordineert te trecken int lant van Ghelre. Ende hi quam selver tot Remonde ende werdt daer in gelaten, ontfangen ende gehult ende in allen anderen plecken daer omtrent. Dat gedaen sijnde reysde hi weder in Vlaenderen tot Ghent om nootlike saken te expedieren. Ende hier en binnen wert hertoch Frederic van Bruynswijc sieck ende reysde wederom in sine landen, ende doe namen die Ghelressen tot horen voecht ende momber here Henric van Swartsenburch bisscop van Munster, ende hi quam int lant van Ghelre ende nam den last vanden landen an.

Vanden anslage dye here Jan van Egmont maecte om die stede van Hoern inte nemen. Dat XVIII. capitel.

Inden iare M.CCCC.LXXIX. dye oude scout van Hoern Martijn Velaer, anmerckende dat hi uuter stede van Hoern verdreven moste bliven ende beroeft van sine officie, heeft mit groter instancie begheert an andere sine fautores ende vrienden die noch inder stede waren, dat si hem mede absenteren ende uuter stede gaen wouden, doende die sprake gaen seggende dat se bi groten bedwange hadden moeten overgeven alsulke brieven als si wilen eer verworven hadden

om tregiment vander stede te hebben. Ende souden als dan een ander maniere vinden om den regenten vander stede te veranderen, dwelc also geschiet is. Ende sijn altemet uut die stede gegaen, treckende ende inducerende vele vanden rijcsten dat si oec uuter stede ghingen, hopende dat die andere poorters daer binnen blivende verarmen souden, om datter geen neringe en ware. Ende dat mense int eynde weder ontbieden soude, ende als dan en souden si nyet willen in comen ten ware datmen hem dye brieven van tregiment vander stede weder overgave. Ende alle dese uut geweken poorters namen hoer woenstat ende onthilden hem binnen Aemstelredam, verkiesende ende versellende hem mitten genen die vander Cabbeliauscer partye waren. Ende die binnen der stede van Hoern gebleven waren, worden Hoecxen genoemt, hoe wel nochtans dese II. namen vander partijen nye binnen der stede geoeffent oft genoemt waren geweest.

Ten lesten Martijn Velaer siende dattet den ingeseten van Horen al voirwerts ghinc ende dat hi gene wegen en sach weder inder stede te comen, bi rade sijnre mede ghesellen heeft hi sijn recht dat hij hadde op dat scout ambocht resigneert ende over gegeven den ionge here Jan van Egmont, ende beloefde hem met [374v] allen sinen fautores ende ghesellen weder te reduceren ende brengen inder stede van Horen ende doen hem luden setten in hoer oude officien ende diensten. Ende want hi dat niet openbaerlic doen en mochte, heeft hi dat toe geleyt secretelic ende heimelic te doen.

So sijn dan opten XI. dach van februario som-mige ruterer ende knechten gecomen doer die Vechte bedect wesende in scepen, ende sommige van Haerlem ende Amsterdam bereyden hem mede te scepe gaen, ende andere van Egmont liepen in die Beverwijck ende ghingen aldaer tscepe om die stede van Hoern onversienlijc te overvallen ter gheenre behoef die uuter stede verdreven waren. Ende als si allegader als voorseit is, bereet waren om te volbrengen dat si op genomen hadden, stonter op een grote wint ende tempeest opten water, dat si niet bedriven en mochten. Ende hier en binnen vernamen die van Hoern alle hoer anslagen ende begripen. Waer om dat si die clocke deden slaen ende liepen ter mueren, om hoer stede te bewaren ende te bescermen mit bussen, bogen ende andere instrumenten ende die ander dit vernemende keerden allegader weder omme. Ende sommige van desen van Yselstein ende van Culenburch comende tUtrecht worden vanden here van Montfoerde gevangen genomen, die op die tijt dat regiment vander stat hadde. Dit vernemende dye van Hoern senden darwerts een burgemeester, om alle dingen te ondersoeken, ende comende bi den here van Montfoerde vernam alle saken ende ordinancie vanden anslage. Waer om dat die steden van Medenblic, Enchusen, Edam ende die dorpen als Bovenkerspel, Grobroec, Luttekebroec, Wognom, Berchout, Saweck, Blocker mit meer ander beloofden die van Hoern bi te staen ende groten hulpe.

Daer na VIII. dagen bestonden si dit selve weder te doen op eenre nacht, ende quamen mit scepen al vast an die stede, ende wouden dye stede beclommen hebben. Mer vernemende dat die poorters int harnas waren op dye mueren, keerden si weder den wech die se gecomen waren, ende lieten daer bliven vele van die ladderen daer si die stede mede beclommen souden hebben, die si inder stede haelden ende hingen die an die rode stien mits in die stede. Ende alle iaers hier na op Sinte Appoloniendach[9 febr.] deden si een scoene processie dragen, wanttet op dien dach was datsi van horen adversanten ende vianden nyet overvallen en worden.

Van den oerloge datter op stont tusscen tlant van Ghelre ende tlant van Hollandt. Dat XIX. capitel.

Hier na inden vasten waren enige visscers uut Aemstelredamme legghende op dye Zuderzee die scade deden sommige visschers vander stede van Harderwijck. Ende als si dat nu tweemael gedaen hadden, tasten die visschers van Harderwijck weder toe, ende deden hem dyer gelijken waer om die visscers clachtich quamen an die overste van Amstelredam, datmen hem scade gedaen hadde. Nyet alte lanc hier na quam een groot scip van Harderwijck mit veel goets gheladen, leggende voer die stede van Enchuisen. Die van Amstelredam, dit vernemende, bereyden terstont een deel lichts geselscaps dye tot alle boesheit geneycht sijn. Ende namen haer baerdsen ende andere scepen ende roeyden snelliken tot Enchusen ende namen dat schip mit ghewelt uuter haven ende brochtent tot Amstelredam.

Dit siende die poorteren van Enchusen vielen terstont oec in haer baerdsen ende roeyscuten, willende bevrien ende bescermen die havene van hore stede ende achtervolchden die ander. Doese sagen dat si dus snellic vervolcht worden, namen si cleine scuytges ende roeyden alle hoer best na die stede van Edam. Die Enchusers roeydense na alle hoer macht, roepende dattet zeerovers ende diefs waren. Also dat die Edammers ende Enchusers mit malcanderen toe vielen, ende sloegen inden hoep, datter vele doot bleef. Arm ende benen sloegen si hem of ende worpender vele over boert die verdroncken ende namender oec vele gevangen dye si tot Enchusen brochten.

Ende doe stonter een groot oerloge op tusscen tlant van Hollant ende Gelrelant om die sake voorseit. Want die Gelresse den Hollanderen vele scaden deden uuter steden van Harderwijn ende vander Elburch ende bisonder den coopluden varende in de marcten tot Deventer.

Omtrent dese tijt cregen die Gelresse met[375r] cloecheden die stede van Lederdam, ende here Jan van Cats ridder, siende die Ghelresse in die stede van Lederdam, wert vervaert

ende liep mit al den Hollanders vander slote ende lietent ledich staen ende die Gelressen namentin sonder slach of stoot. Ende uut dese stede ende slot van Lederdam deden die Gelressen mit horen capitein genoemt Claes van Haeften grote scade int lant van Hollant van roven ende branden ende nam grote vordingen vanden dorpen ende brantscatingen. Ende dat oerloge stont omtrent II. iaer ende was den Gelressen ende den Hollanders sere scadelic ende hinderlick. Ende want eylacen, dat lant van Hollant overmits den II. partyen ende twisten ende twedracht bestont te staen ende gedeelt te werden, dat dene partie was goet Gelres ende dander niet. Om dwelke die Gelresse vanden Hollanders niet verwonnen noch tonderbracht en mochten worden. Want God spreect inden heiligen evangelie: "Alle rijken ende landen in hem selven gedeylt ende van een versceyden sullen verwoest ende destrueert worden." []

Hoe dat die prince anderwerf toech op die Franssen voer die stat van Terewaen, ende vanden strijt tot Blangijs. Dat XX. capitel

Omtrent den einde vanden zomer int iaer M.CCCC.LXXVIII. toech die hertoge Maximiliaen mit vele edelen ende mitter gemeenten vanden landen van Brabant ende Vlaenderen tot int lant van Artoys mit een groot heer om enige steden ende castelen vanden landen weder te winnen die die Franssoysen in hielden. Ende si lagen lange tijt tot Pontevendi bi Lens ende coninc Lodewijc van Francrijc lach niet verre van daer voer^z Lens. Ende mit vele practiken ende beloften dede hi dat heer vertrecken ende sceiden sonder yet te doen ende daer wert een bestant gemaect ende elc toech weder in sijn leger. Dair na ghinct al wonderlic in desen lande overmits den snoden regimente over al. Want die princelike domeinen van Brabant, Vlaenderen ende Hollant werden seer becommert ende belast dattet noch te beclagen is. Ende omtrent desen tijt began den dueren tijt die lange iaren duerde. Ende als dat bestant voorseit tusschen den coninc ende den hertoge uut gegaen was inden iare M.CCCC.LXXIX. omtrent inden maent augusto, ordineerde die hertoge den grave van Romont capitein van Artoys, die welke mit anderenedelen cregen subtijlic die stat van Cameric mitten castele ende oec Bohain. Ende graef Pieter van Brianen die grave van Simpol geworden was ende hadde des graven suster van Romont te wive, wert gheordineert capitein van Vlaenderen, al hadde hij seere dye artijke want hi een wijs, vroem man was.

Doen bereiden hem die hertoghe mit sine cappeteynen ende edelen te weten den grave van Romondt, den grave van Simpol, den grave van Nassouwen, here Phillips van Cleve des heren soen van Ravenstein dye noch ionck was, dye heere van Fiennes, die here van

Beveren,[375v] die here van Waleyn, die here van Chanteraen, ende mit groot geselschap van Vlamingen te voete mit piecken. Ende toech om te beleggen dye stat van Terewaen, so stelde hi sijn parck bi Terewaen. Dit vernemende die Fransse capiteinen ende bysonder here Phillips van Crevecuer, here van Cordes, vergaerden alle hoer macht die si konden, ende hadden wel XVIII.C. glavien ende XIII.M. archiers ende quamen of uut Piccardien om den hertoge te bevechten. So liet die hertoge dat parc bewaren mit here Phillips van Cleve mit omtrent VIII.C. paerden. Ende die vitalliers ende andere bleven int parck in groten getale, ende hi tooch den Fransoyen te gemoet. Ende die grave van Romont stelde den hertoge te voet te staen onder die pyeken ende daer voer wert gestelt die avantgaerde mit engien.

Doen quamen die Franchoyen den berch of omtrent II. uren na middage, ende sloegen sere fellic op die avantgaerde. Ende die graven van Romont ende van Nassouwen hilden die Vlamingen staende mit haer pieken, ende daer tegen stonden die Franck archiers int velt wel XII. man starc. Ende dat garnisoen van Terewaen quam oec uut geslagen op die afterhoede, ende opt parck rovende dye iuwelen ende dootslaende die si daer vonden ende iaechdense tot an die poorten van Aryen. Dwelc vernemende die Franck archiers waren ghierich om den roof, stelden hem uuter ordinancien ende liepen ten parckwert om te roven. Dit siende die hertoge mit sine capiteinen, edelen ende den Vlamingen sloegen op die archiers so vreesliken datter boven V.M. geslagen worden. Daer oec vele edelen anbeyden siden te voet ende te paerde verslagen worden ende gevanghen. Mer die hertoge hadde victorie ende behilt dat velt. Dese strijt gesciede opten VII. dach van oest op enen saterdach, int iaer van LXXIX. ende die hertoge trac in Aryen. Ende dye grave van Romont ghinc doe mit enige Duytschen ende Vlamingen bestormen dat starcke casteel van Malonnoy, dat hi wan. Ende die capitein geheten Cadet, een edel man uut Gasscongien, dede hi brengen voer den hertoge op hope van genaden. Mer want hi sere strange geweest hadde in feyten van orlogen voir den coninc, so deden die hertoge hangen mit L. van sine knechten. Ende also hi een edel man was, so liet hi hem begraven opt gewyde tot Aryen. Die coninc, dit vernemende, dye sinen cappetein seer waert ende lief hadde, was seer turbeert ende gram ende want dye ghene die desen Cadet gevangen hadden, hem beloofd hadden dat hi nyet sterven en soude. So dede die coninck daer over alten swaren wrake. Want uten getal vanden gevangen Bourgonsse inden slach van Terewaen dede hi nemen L. mannen niet vanden minsten, ende dedese alle hangen bi sinen provoost in Artoys ende in Vlaenderen: VII. werden gehangen ter plecken daer die Fransse capiteynen gehangen hadden, X. voir die poorten van Duwaij, noch X. bi Rysele, X. bi Sint Omers, X. bi Atrecht. Ende op dat des conincs provoest dit doende wel bewaert soude sijn, so sant die coninc mit hem VIII.M. paerden ende VI. M. Franck archyers. Die welke weder kerende roofden vele starcke plaetsen ende deden grote scade int lant.

Op deser selver tijt toech die prince van Arangen mit groter heercracht vandes hertogen wegen int hertoechdom van Bourgondien om den coninc te resisteren, want hi dat lant in nemen woude. Ende comende int lant van Bourgondien hadde hi vele scermutsingen ende mangelingen teghen des conincs fautores ende dyenres, ende hij brochte vele plecken ter obediencye des hertoechs van Bourgondien. Mer niet lange en bleef dat hertoechdom onder den hertoge. Want die coninc wetende dat si tot hem gheneycht waren ende nyet goet Bourgongoens, heeftse binnen II. iarentot sijnder subiectie ende onderdanicheit ghebrocht. Die hertoge toech vanden belegge van Terewaen ende ghinc leggen voer die stat van Doernic ende beleyde die so crachtich dat si nergens uut en mochten. Waer om dat si hem ten lesten op gaven ende die hertoge namse in genaden op condicien: indyen si weder tegen hem rebelleerden ende op stonden, dat si als dan souden verliesen alle die renten ende pachten die si leggende hadden inden landen van Vlaenderen. Ende voer den doot des edelen heren Adolf van Ghelre souden si fonderen een capelle mit seke[376r]re missen tot een ewige memorie ende meer andere puncten die si beloefden. Ende als dye coninc Ludewijc an sach die grote fortune ende victorien die die hertoge van Bourgondien hadde, ende hy sekerlic vernomen hadde, dat hem een iongen zoen geboren ware van zijnder huysvrouwe die hertoechinne, sandt hi sine notabele ambassaten mit scone ghiften ende gaven totten hertoghe Maximiliaen ende dair wert weder een bestant gemaect tusschen hem beyden ende hoere landen.

Hoe dat die partien in Hollant weder op begonnen te staen dye langhe iaren gherust hadden. Dat XXI. capitel.

Inden iare M.CCCC.LXXIX. inden Vasten dede die here vander Vere stadthouder van Hollant een generale dachvert leggen in dye stede van Rotterdam, om dat daer vergaderen souden die edelen, steden ende dorpen van die contrejje dair omtrent gelegen. So is hi dair gecomen mit luttel geselschaps ende waren op weghe meer ander dair te comen. Dit merckende Jan van Reimerswale baeliu vander stede, verduchtende dat die Hoecxen de stede in nemen ende becrachten mochten in deser dachvert, versamede die scutters ende poerters vander stede. Ende dede die sprake doir die stede gaen, dat die dachvert dair geleyt was, om dat die Hoecxen die stede in nemen souden, ende souden als dan hoir wille mitter stede doen ende keerden dat dye ghedeputeerde van Dordrecht ende vander Goude ende meer andere die inden wegenniet binnen en quamen. Ende quamen ter plecken dair die stadthouder over tafel sat ende at, ende deden dair

op staen ende moste die stede rumen. Die welcke seer vervreemde van desen scijelicken oploep ende rumoer, toech uuter stede naden Haghe.

Een luttel tijts hier na in die Paesch heiligen daghen quam binnen der stede van Haerlem om recreacye te maken Joncher Adriaen van Cruninghen ende Henric die bastert van Bredenrode met meer andere edelen. Ende als si II. of III. dagen dair binnen vrolick geweest hadden mit zommighe eerbare mannen vander stede in goeder genoechten ende des avonts slapen gesaen waren in haer herbergen, siet inder middernacht quamen dair inder herbergen een groot getal van ionghe vermetelen gesellen uuter stede mit groten geruchten ende sochten dese edelen mannen om doot te slaen. Ende vondense naect in hoir bedden ende deden hair beste om die te slaen. Mer si worden van hoerre waerden ende wairdinnen bescermet ende bescuttet ende mosten op staen ende uuter stede gaen. Ende van desen excessen ende ghewelden en worden over dese iongen luden gheen correctie noch iusticie gedaen.

Niet lange dair na quam binnen Haerlem dye ionghe here Jan van Egmont ende in sijne presencie worden uuter stede gebannen vele poorters die opten regenten ende oversten vander stede van dese sake ghesproken hadden ende oec meer andere goede eerbare mannen worden mede gebannen, die mit desen voorseit edelen mannen in goeder genoechten geteert ende gedroncken hadden. Op deser selver tijt cregen die overste vander steden van Dordrecht, Goude ende Scoenhoven mit loosheden die stede van Oudewater. Ende want dese steden vele communicatie ende vrientscappen hadden mitten here van Montfoorde ende mitter stat van Utrecht en mochten die Cabbeliaus dat niet wel liden, ende waren dair om seer gram ende toernich. Ende also die stathouder die utgeweken ende verdreven poorteren uuten voorseit stede gheen bystandicheit en dede, dat si weder in die steden hadde ghecomen, so bestonden si te tracteren ende raet te houden hoe si hem best dat officie van dat stathouderscap afhandich maken mochten. Ende soch-ten menighen occasie ende listicheit om hem te destitueren ende te accuseren als tot sulken officie ombequaem.

Soe ist geboert omtrent Sint Jansmisse te midsomer[24 juni] ende dye stathouder inden Hage niet en was, dat sommighe van sine familie ende dienes die daer gebleven waren, in een taverne saten ende droncken mitten dienes des heren van Wassenner ende heren Phillips van Wassenner mit meer andere dienes vanden edelen. Ende na vele drinckens als si droncken gheworden waren, bestonden si te kyven ende te scelden onder malcanderen, ende want des stadthouders dienes in minre ghetale waren. Ende dander hem luden te machtich simu[376v]leerden si hem ende ghingen uuter herberghen. Ende omtrent den avont quamen si weder in meerder ghetale wel ghemoet ende gewapent, makende groot gherucht voir dye herberge werpende mit stenen in dye glasen, menende dat ander uut comen souden. Ende op een

ander tijt als dese dienres vanden stathouder in een ander taverne saten ende droncken, quamen dye ander oec dyer gheliken werpen mit stenen in die glasen.

So ist dair na geboert dat dye valkenners des stadthouders uutten velde quamen mit hair valken op die hant, ende comende op de plaetse worden si bespronden ende an bevochten vanden anderen. Dit siende, die valkenners lyepen haestelic opt hof ende scoten mit allen seer mit haebossen ende cloeveren totten anderen in. Doen vergaderden si alle die vander Cabbeliauscher partijen waren, edelen ende onedelen mit sommighe uuter stede van Leyden, Delf, Haerlem ende Amstelredam, ende maecten een belegghe voer dat hof, ende scoten weer myt allen seer mit grote bussen ende cleyne uut die husen staende opten Viverberch tot in des graven hof ende scoten zommige doot ende dair werter vele gequest.

Mer ten lesten quam here Peter Lanchals inden Hage, ende dye dadinge dair tusschen ende gaven hem op ende namen des stathouders henxsten vander stallen ende meer andere goeden. Ende sloegen die sloten vanden kisten ende cofferen na hem nemende die cleinoden ende andere iuwelen ende sloegen veel goets an stucken ende deden hem grotescaden. Ende ten lesten worden hem sine paerden weder ghegheven, ende dye dienres ghinghen vanden hove. In desen scermutsingh ende violencye waren dye overste here Jan van Egmond, heer Jan van Wassennaer baendtrootsen, here Philips van Wassennaer, here Florijs van Coortgeen, heer Claes van Reymerswael, heer Lodewijck van Scenghen, heer Jan van Cats ridderen, Lievijn van Cats, Willem van Reymerswale mit meer edelen ende sciltboertigen mannen uut Hollant ende Zeelant, alle vander Cabbeliauscher partien.

Hoe dat die vander Hoexcher partije uut die stede van Leyden verdreven worden vanden Cabbeliaus. Dat XXII. capitel.

Inden iaer M.CCCC.LXXIX. hadden die vanden beyden partien te samen noch dat regiment vander stede van Leyden. Ende als dese vermaledide partie weder bestont te wassen in allen steden van Hollant als voorseit is, so vergaerden alle die machtichste ende overste vander stede van beyden partyen. Ende nae vele woorden ende redenen dair proponeert ende voort gebrocht, hebben si mit gemenen deliberatyen consent gheloeft ende ghesworen mit malcanderen in enicheyt ende ghetruwicheit te leven ende dye steden ghelijck te regeren, ende niemant om lief noch leyt noch om gheender partie uut te iagen, te bannen oft te tribuleren. Mer eylacen, dit gheloef ende desen eet en duerde nyet lange, want die edelen ende andere steden vander Cabbeliauscher partye anmerckende dat si die stede van Leyden overmits der heren ende

poorters eendrachticheyt tot horen wille niet crighen en mochten, hebben si myt sommige vander Cabbeliauscher partien binnen Leyden, om die Hoecxs uuter stede te iaghen, verdriven ende bannen niet teghenstaende den eedt, loftenisse ende ghetruwicheyte dye sij malcanderen belooft ende ghesworen hadden te onderhouden. Want sij visierden ende spreiden onder dat ghemene volck in allen steden, ende plecken en hadmen dye Hoecxs uut Leyden nyet verdreven ende uut gheiaecht, sy souden alle die Cabbeliaus die kele off ghesteken hebben. Want sij daer toe messen haddendoen maken.

Op dese tijt waren vander Hoecxs partien burgermeesteren van Leyden Gherrit van Poelgeest ende Willem van Zijl ende waren om sekere saken vander stede te expedieren ende bescicken uut ghesonnen. Soe ist gheboert des daghes na Onser Vrouwen dach Visitacie[2 juli] ende was een saterdach den derden dach in iulio, dat binnen Leyden quamen mit vele wagenen ende paerden smargens te VI. uren here Jan van Egmont, here Jan van Wassennaer, [377r] Willem van Scagen, Jan van Rietvelt, Jacob van Cats, Jan van Scotan, Peter van Ruven, Claes van Ruven, Tijelman oem mit meer andere vander Cabbeliauscher partien. Ende vele vanden poorterije uutten Hage, van Delf ende van Haerlem die daer aen cleefden ende als dese in die stede gecomen waren, terstont vielen bi hem die overste vander selver partije binnen Leyden, als Adriaen van Sweten scout van Leyden, Ghijsbrecht van Raephorst, Hughe van Sweten, Florijs van Alkemade, Willem van Buschusen, Jacob van Buschisen, Claes Janssoen van Noorde mit meer andere van dijer partije. Ende liepen mit cloevers ende met boghen ende mit andere instrumenten doer die stede ten husen vanden Hoecxs bedrivende grote ghewelden ende verdreven ende veriaechden opten selven dach vele eerbare rijcke mannen uuter stede als heer Claes van Zijl, pastoer van Sinte Panraes op thogelant, een out eerlick man, heer Zeger Stoop priester, Jan van Naeldwijn here Henricxs broeder, tresorijer van Leyden op die tijt, Peter van Berendrecht, Jan van Berendrecht, Matheus van Berendrecht, Willem vander Graft, Peter Bouwenssoen, meester Ghisbert Harst, Dirck Wouter, Jan van Tetroe, Jacob van Alkemade, Phillips Nachtegael, Willem van Lewen, Claes van Lewen, Dirck Janszoen, Florijs Heermalen, Henrick Willemssoen, Willem Willemszoen gebroeders, ende andere gheestlicke ende waerlicke vanden besten ende notabelsten rijcke mannen tot C. toe. Behalven noch meer andere van ghemene poorteren ende Gherrit van Poelgeest, Willem van Zijl ende Jacob vanden Woude, heer van Warmont, dese bleven oec uuter stede verdreven ende alle deser voerseit huijsvrouwen worde verboden op dye peyne van ewich uuter stede gebannen te wesen, dat sibi hoir mannen niet trecken en mosten noch na volghen.

Ende spreiden ende sijenden dye verdrivers den verdreven personen een lelicke diffamie ende geruchte achter horen rugghe, en had mense uuter stede niet verdreven, si souden

den anderen dye kele of gesteken hebben. Mer wat daer of is, laet ic blyven. Wantter vele onder den verdreven hope waren eerbare treflycke mannen, die noyten wisten van partie te segghen etc. Ende wenich tijts hier na sijnder nochtans sommighe weder binnen ghecomen, ende worden gedwongen nergens te gaen noch te staen noch mit niemant communicacye ende sprake te hebben. Nochtans so bleef dat meeste deel uuter stede verdreven, ende van horen goeden ghehouden vanden welke zommige mit recht bestonden te procederen, ende deden grote naersticheit int vervolgen inden hogen hove des hertoechs tegen den genen diese boven recht, reden ende ghesworen ede ende loftenisse uuter stee veriaecht ende verdreven hadden. Ende ander diet recht niet vervolghen en mochten, vielen in desperacien ende mistroesticheit, ende begonnen die van Leyden veel scadens ende verdriets te infereren ende an te doen tot diversen plaetsen an lijf ende goeden.

Hoe dat die here vander Vere die stathouder mit groot volck van wapenen in den Haghe quam. Dat XXIII. capitel.

Die here vander Vere die stathouder, vernemende dat zijn dienres vanden hove van Hollant verdreven waren ende dat hem groot scade gedaen was an sine goeden die hy opt hof staende hadde van cleynoden, iuwelen ende ander dinghen, die hem beroeft ende benomen waren, ende dat si dat voorseit hof mit geweldiger hant ghewonnen hadden ende ingenomen, so dede hij terstont vergaderen veel volcs^a van wapenen, om dair mede inden Hage te trecken, ende zijn goeden die dair noch gebleven waren van daen te halen ende die tot anderen plecken ende steden te brengen. Ende hadde op die tijt vergadert wel omtrent VII.M. man uut Zuythollant, uut dat Sticht van Utrecht ende uut die stede van Dordrecht, Goude, Scoenhoven. Dair de princepaelste of waren dye stat-houder selver, heer Jan burchgrave van Montfoorde, heer Reijer van Bruechusen, heer Jan van Jaersvelt ridderen, Jan van Naeldwijn, Gherrit van Poelgeest, Jan van Vliet, Walraven ende Henryc basterden van Brederode, Jorijs des domproest bastert zoen van Bredenrode, Jan van Heemsteden, Jan van Dronghen, Otte van Botlant, Willem vander Goude sciltknapen met meer andere. Ende quamen [377v] die Mase neder tot Vlaerdinghen ende soe voert tot sGravensande ende Naeldwijck. Ende deden dair comen alle die lantluden dair omtrent gheseten mit hoir waghene ende paerden om dit volck te voeren. Dye van Delf dit vernemende sonden twe notabelen mannen ende poorteren van horen steden als Gherrit van Nyevelt ende Cornelis van Dorp totten stadthouder ende maecten vrede mit hem, ende lieten alle dit volc binnen ende buten hoir stede passeren boven beloftenissen ende beseghelheden dye si

mit anderen edelen ende steden ghemaect hadden. Omtrent den avont is dese tidinge inden Haghe ghecomen. Dye heren van Egmont ende Wassenner over maeltijt sittende ende vernemende dat si so na Den Haghe waren, stonden si alle roekeloss op ende ruymden den Haghe, als heer Phillips van Wassennaer, heer Florijs van Cortgeen, heer Claes van Reimerswale, heer Lodewijck van Scenghen, heer Jan van Cats ridderen ende Lievijan van Cats. Dese toghen binnen Delft, here Jan van Egmont ende heer Jan van Wassennaer baenreheren toghen binnen Leyden. Ende ruymden alle den Haghe dye vander Cabbeliauscher partijen waren, ende en dorstens dair niet onthouden.

Des anderen daghes dair na ende was opter Apostelen Sceydinghen dach[15 juli] na middage quam die stathouder mit alle dit volck inden Haghe ende hy ghing logieren op dat hof. Die heer van Montfoerde nam sijn logijs int huys tot Egmont ende stack dair sijn wimpel uut, heer Reijer van Bruechusen ghing int huys vanden grave van Oestervant dwelc heer Reynolt van Bredenrode toe te behoren plach. Binnen desen tiden dat die stathouder in den Haghe lach, sijnder enyge vermetelete ende quaetwillighe gheweest vander Hoecx's partije ende quamen mit groten hopen voir der Cabbeliauscher husinghen ende woningen, als heer Willem Ruychrocxs ridder, Franc Ruychrocxs, meester Jan Wandel, Tijelman Oem, Jan Oem, Willem die bastert van Sweten ende voert meer andere husen ende sloegen alle de glasen uut ende voert alle datter inden huse was ende deden grote scade, ende leefden niet alte eerlick.

Die stathouder heeft alle sijn goet van cleynoden, iuwelen ende anders dat hi daer noch vandt, doen te samen packen ende dede dat brenghen by sine ghetruwe dienres tot andere sekere plaetsen. Een wijl tijts dair nae liet dye stathouder sijn volck weder om keren, ende hi is ghetoghen binnen die stede van Rotterdamme ende heeft dair sijn consistorie ende thoff van rechte geset ende ordineert op dat hy dair te vrijer ende te rusteliker soude moghen bliven sitten. Mer weinich vanden raetsluden sijn by hem daer ghecomen, want dat meeste deel was vander Cabbeliauscher partije.

Als nu dit die gheweken heren vander Cabbeliauscher partijen vernamen, dat die stathouder mit alle sijn volck weder uut den Haghe was ghetoghen, quamen si allegader weder inden Haghe, ende toghen oec inden husinghen ende woninghen vanden Hoecx's partije, slaende die glasen uut ende voert alle dat si vonden aen stucken, ende deden na als hem voir ghedaen was. Ende als die stathouder dus een wijl tijts binnen Rotterdamme ghelegghen hadde, hebbende tot sinen wille meest alle dye steden van Hollant behalven Leyden, Haerlem ende Amsterdamme ende dat hi sach dat hi die partijen nyet en moechte doen cessen ende ter neder legghen, heeft hij dye stede bevolen te bewaren Jorijs de bastert van Bredenrode mit de van Dordrecht ende vander Goude. Ende is gevaren mit alle sijn huysghesin^b, ende goeden in zinghen stede vander

Vere in Walcheren. Want hi was een goedertieren ende sachtmoedich man van herten dye geen ongevochten verdragen mochte.

Hoe dat die hertoge Maximiliaen in Hollant quam ende hoe dat stedeken van Asperen mit een groten oploope ende seditie van binnen geplaecht wert. Dat XXIII. capitel.

Inden iaer M.CCCC. ende LXXX. en hilden de steden van Leyden, Haerlem ende Amstelredam niet op ende vervolgden seer aen den prince omme een anderen stathouder te hebben. Daer alle andere steden van Hollant hem teghen setten ende vervolgden ter contrarie. Soe heeft dan die prince hem daer toe ghevoecht ende is ghecomen in Hollant omtrent Onser Vrouwen Lichtmisse [2 febr.] ende quam in dye stede van Gorichom, [378r] om desen twee partijen te verenighen ende in vreden stellen ende an den Ghelressen te bedwingen die daghelicxs in Hollant quamen, doende veel scaden van roven ende branden. Dye prince binnen Gorichom wesende, sandt een bode tot joncker Otte van Hokelom, dat hij binnen sijnder stede van Hokelom ontfanghen woude sijn cappeteyn mit sine knechten om die stede te bewaren teghens den Ghelressen dwelck also gesciet is. Nu so leyt die stede van Asperen opten frontieren ende palen vanden lande van Hollant, ende is een ghedeelde heerlickheyt. Want dat ene deel vander stede mit dat huys streckende na Hollant toe, behoerde Wessel van Boetselaer heer Rutgheers zoen van Boetselaer, heer van Asperen van Langheraeck, ende dese faveerde seer den Hollanders. Dat ander deel vander stede oeck mit een slot, behoerde Ghijsbert Pieck, Aernt Piecken zoen, ende dese faveerde den Ghelressen, wanttet den Ghelressen naest ghelegghen was.

Des tsaers hier te voren als die Ghelressen eerst begonnen op te staen teghens den Hollanders, screef de prince an Wessel van Boetselaer dat hy hem sijn huys ende stede openen wilde, omme den Ghelressen dair uut te resisteren ende weder te staen na inhoud sijnre leenbrieven. Wantmen dat ene deel van der stede mittet slot vander graeflickheit van Hollant te lene hout, ende indien dat hy dat niet en dede, so woude dye prince an hem wreken datter een ander exempel an nemen soude. Doen screef Wessel den prince weder om, dat hy bereyt ware tot allen tiden ende uren wanneer den prince beliefdde, selver in persone te comen of dat die ghemene stede van Hollant quamen, sijn huys stont open. Mit welcker antwoert dye prince nyet te vreden en was, mer wouden dat hi ontfinge ende sine stede opende den ghenen diet hem beliefdde dair te senden. Oft anders soe woude hi die ghehele heerlicheit van Asperen gheven den maerscalc van Bourgondien. Want hier te voren hadde Ghijsbert Pyeck mit recht, ende mit vonnesse sine helfte vander voorseit heerlicheit verloren, ende was hem bi sentencie of ghewesen. Nyet te min doir

hulp ende bistant sijnre vrienden ende maghen hadde hi dat weder recupereert ende vercreghen van den prince in allen schijn ende manier, alst zijn vader te ghebruken plach. Mer hy moste dair voir betalen M. gulden, ende die zomme en was noch op dese tijt niet al betaelt.

Als nu die prince ghecomen was tot des sHertoghen Bossche om te comen tot Gorichom, soe sant Ghijsbert Pyec sine scout tot Wessel, ende dede hem vraghen indien die prince quame voir die stede van Asperen, oft dat hi screve om die stede open ghedaen te worden, wat sijn opinie ende goetduncken dair van ware. Doe ontboet hem Wessel weder, dat hi sinen here den prince die stede openen wilde als hi sculdich ware van doen naer inhoud sijnre leenbriven. Ende als die prince tot Gorichom ghecomen was, ontboet hi hem aldair by hem te comen of zijn ghedeputeerde te senden van sijnre weggen. Doen sandt Wessel sine gedeputeerde daer bi den prince om te tracteren, of die prince soude te vreden willen wesen mit een sekere zomme van penninghen, ende datter ghene knechten binnen der stede en quamen ende dat hi ende Ghijsbert Pyeck mochten bliven in hoir oude possessien ende besitten, sonder die ghemeenten te beswaren mitten vreemden knechten.

Doen gaf die prince Ghijsbert Pyeck saweconduyt, ende een vast gheleyde om tot Gorichom te comen ende te besien wat hi verwerven mochte. Ende als hi enen notabelen deputeerden dair gesonnen hadde, hadde dye prince allen den last van desen bevolen den heer van Chantraij, heer Rembolt ende Lambert Millinck. Dese toghen mit omtrent dusent knechten uut Gorichom, ende quamen voir Asperen. Dye prince hadde oeck den poorteren van Asperen bevolen op die verboernisse van alle hoirre privilegien dat zij sine zoudenieren ende knechten in nemen soudent. Ende dese cappiteynen mit hoeren knechten stonden voir die poorten vander stede omtrent vier oft vijf uren lang ende dair wert vast tracteert, tusschenhem luden ende den poorteren ende mitten twe heren vander stede, dat mense mit vrientscappe innemen soude. Ende alle hoer saken ende voernemen quamen tot enen goeden eynde ende werden rustelick ende vrede[378v]delick concordeert. Ende onder alle andere articulen so wert mede concludeert ende ghesloten dat Ghijsbert Pieck soude besitten ende hebben die halve heerlycheyt van Asperen, ende die heerlickheit van Beest ende van Zulichom voer die somme van XV.C. ghulden. Mer si discordeerden dair in dat si oec vele knechten opt huys legghen wouden van den Bourgonssen als hi van sijn selfs weggen dair op legghende hadde. Ende dit en woude Ghijsbert Pyeck nyet admitteren noch toelaten, ende liep mit enen toernigen moede wech ende liet die clocke cleppen omme die poorters int harnas by een te vergaderen. Ende terstont liepen X. oft XII. knechten van Claes van Haefden van Ghysbert huys of om Wessel doot te slaen ende vervolgden hem so snelliken dat hy nauwelicken sijn huys ghecrighen konde.

Dit anmerkende die poorters vielen terstont an Ghijsberts partije ende scoten mit allen seer op de Bourgonsse knechten, roepende ende crijtende: "Laet ons desen Hollanderen weder staen ende horen hulperen, want ons comen II. duserent Ghelressen te baten." Dwelck nochtans also niet en was. Als Wessel dat sach ende hoerde liet hi dat Bourgonsse heer passeren ende ontfingse op sijn huys ende de Gelresse mitten poorteren scoten mit allen seer op hem luden om te impedieren ende beletten dat si opt huys^c niet comen en souden. Mer ten baten hem niet, want die capeteynen mit horen knechten ghinghen vromelick vanden huse in die stede ende dair geviel een scarpe scermutsinghe tusschen hem beyden ende sloeghent al doot dat hem gemoete ende vielen algelijck voir Ghijsberts Piecken huys ende bestormden dat. Die poorters liepen om hem te salveren ende bescutten int cloester vanden cruysbroederen ende bleven dair III. of IIII. dagen lang, ende lyeten hair kinderen, wiven ende al hoer goet inder knechten handen. Ende de knechten by sonder vanden here van Chantray spolieerden ende pilgeerden die stede violerende ende scofferende over de L. eerbaremaechden ende vrouwen.

Ghijsbert Pyeck, siende dat hijt niet houden ende^d moche, veinsde hem te trecken in Gelrelant om hulp ende bijstant ende liet alle sijn knechten opt huys in groten periculen ende vresen. Want hy en quam niet weder ende die Bourgonssen assaulleerden ende bestormden dat huys so vreselicken dat sijn ten lesten machtich worden ende sloegent al doot dat si dair op vonden ende twee van desen worpen si te veinsteren uut ende ontfingense op hair spietsen ende glavien. Ten lesten wert den poorteren consenteert ende gegonnen dat si uutten cloester souden mogen gaen ombescadicht, ende die prior vanden convente worde borcht voir C. Rinsche gulden ende gaffer hem XXV. rede. Een luttel tijts hier na quam Ghijsbert Pyeck mit een deel Gelresen ende verbrande dat dorp van Langheraeck tot spijt van Wessel, want vrouwe Elburch Wessels moeder behoeve dit dorp van Langeraeck toe.

Hoe datter een nyewe stadthouder byden prince wert gheordineert ende geset mit nyewe raetsluden inden lande van Hollant, Zeelant ende Vrieslant. Dat XXV. capitel.

Die prince him dus onthoudende binnen der stede van Gorichom quamen dagelix tot hem here Adolf van Cleve heer van Ravenstein mit heer Philips sinen sone, grave Jacob van Hoern, heer van Altena, hee Willem van Egmont mit heer Jan van Egmond sinen sone ende meer andere edelen ende ridderen vander Cabbeliauscher partije. Ten lesten quam oeck mede aldaer die here vander Vere de stadthouder van Hollant, Zeelant ende Vrieslant ende doir groten vervolginghe die dese heren voorseit mitten steden van Hollant dair om deden, wert hi absolveert

ende dye prince verdroech hem sine officie van tstadthouwerscap. Ende dair worden vele lagen ende striken geleit om hem te slaen^f dwelc vernemende is hi heimelic van Gorichom gereyst na Dordrecht. Als nu die prince die saken vanden Gelresen hadde disponeert ende in goeden puncten ordineert is mede na Dordrecht gevaren mit vele scepenende dijer geliken voeren mit hem alle de ballingen van Dordrecht van der Cabbeliauscher partie om mede mitten prince in die stede te comen. Mer die regenten ende oversten vander stede deden den prince[379r] sulke informacie ende onderwisinghe dat si niet in en quamen. Ende dair wesende vergaderden by hem die prince van Arangen, here Engbret grave van Nassouwen, heer Wolfert vander Vere, heer Jan van Montfoort, Walraven de bastert van Bredenrode mit meer ander edelen vander Hoescer partien. Die saken ende dingen dair tracteert wesende is hi gereyst na die stede van Rotterdam ende mit hem vele van Dordrecht ende vander Goude in scine oft si hem geleyden wouden ende quamen mede binnen der stede. Dair als doe een grote beroerte ende commocie op stont tusscen alle desen voorseit heren van beiden partien mit horen adherenten ende hulperen, mer het wert te hants cesseert ende ter neder geleit sonder enige bloetstortinghe. Doen quam Jorijs de bastert van Bredenrode, capitein vander stede ende die prince bevalse hem weder makende ende bevelende hem capitein ende overste vander voorseit stede.

Dit gedaen zijnde reysde die prince na des sGravenhage mit alle zijn dienres. Ende dair wesende informeerden die Cabbeliaus den prince also dat hi Jorijs die bastert voorseit destitueerde ende benam die slotelen vander stede van Rotterdam ende bevalense weder heer Anthonis de bastert van Brabant, hertoghe Philips zoen van Brabant, en die wert capitein ende overste gemaect tegen die vander Goude ende van Dordrecht. Onder desen wert starkelic tracteert ende vervolgt aen den prince om een ander stathouder te hebben ende dair wert also vele in gedaen ende tracteert dat dat lant van Hollant hem over gaf anden prince contrarij haerre lesten privilegie mits hebbende brieven van "non preiudicie", dat is onvermindert haerre laester vercregen privilegie van allen in dit stic ende dit om vrede in dit lant te mogen hebben ende consenteerden dat de prince een bequamen neutralen man soude mogen ordineren ende setten tot een stathouder, niet van desen landen geboren, opdat niement en soudemogen seggen: "Hi is van deser of dyer partien ende secten", so dat int leste bi vele avisien ende raet dair op gehouden wesende de prince Maximiliaen ordineert ende geset heeft tot een stathouder van Hollant, Zelant ende Vrieslant heer Joest van Lalling ridder, heer van Montegys ende Hantes, een here vander oerden des Gulden Vlies ende was heer Simons zoen van Lalling, heer Willems broeder van Lalling, wilen eer stathouder der voorseit landen.

Op dese selve tijt worden oec ordineert ende geset raetsluden te wesen van Hollant mit wedden heer Aernt van Sevenbergen, heer Jan van Cruningen here van Pamelan, Gerrit van

Assendelf, meester Jacob Ruysch deken vander capellen opt hof, meester Philips Ruychroc, meester Jacob van Almonde, meester Willem van Berendrecht, meester Cornelis die Jonge. Ander raetsluden sonder wedden waren Jan van Noortwijk, meester Henric van der Mye, meester Jan van Scoonhoven, meester Claes Roelofszoen, meester Dirck Persijn deken van Naeldwijk, Anthonis van Abeel. Dair na opten octave van dat Heilige Sacramentsdach [15,]quam de prince binnen Leyden ende brocht met hem dair in vele vanden gebannen poorteren ende utgedreven vander Hoecxs partie. Mer dair bleven noch vele buten der stede de hi overmits starcken wederstant ende rebbelicheit vander ander partie niet in brengen en mochte. Ende dese dus mit crachte uuter stede gehouden worden, setten hem in een pleyte in des princen hof tegen die regenten ende oversten van Leyden die hem dair tegen opposeerden ende vertogen die sake noch omtrent een half iaer eer tproces ten einde quam.

Hoe dat de stede van Wageninge gewonnen wert. Dat XXVI. capitel.

In dit selve iaer van LXXX. als de prince Maximiliaen lange tijt inden Hage siec gelegen had ende een luttel convaleceert ende gebetert was geweest, so heeft hy bi rade zynre heren een deel gewapents volc gezonnen voir de stede van Wageninge in Gelrelant. Want de Gelresse overmits desen den Rijn gesloten hilden datter in desen landen niet nedercomen mocht. So zijn dandie capeteinen als Jan hertoge Janszoen van Cleve ende heer Jan van Egmond mit allen desen groten hoop volcs over den Rijn ende belaghen een starcke fortresse ende slootken gheleghen tot Raweswaj neffens die stede van Wijk te Duersteden over gelegghen dat si in corten uren wonnen ende stakent alle dye keel af dye daer op waren. Ende toghen voert doer vele dorpen dye zij alle aen brande staken tot voer Wagheninghen, dewelcke sij alle omme beleyden ende deden meny ch swaer assault ende storminghe an de stede mit grote bussen ende andere instrumenten. Die van binnen setten hem vromelic ter weer, betrou[379v]wende op die starckheit van hoerre stede. Ende hoopten seer dat de biscop van Munster voecht van Ghelre soudese comen ontsetten.

Ten lesten hadden si ghebrec vitaelghe, ende die biscop en quam nyet, want hy weder in sijn Sticht ghereyst was. Aldus so gaven si hem op in des princen handen behouden hoir lijf ende goet, ende si quamen dair in ende alsdoen wert die stroem weder gheopent. Dair na niet lange begrepen enige Gelresse knechten die stede van Venloe ende deden die steden van Wageningen, Nyemegen, Zutphen ende andere tegen den prince weder rebelleren.

Vanden groten perikel dair dye prince in stont binnen die stede van Lutsenborch ende vander iusticie des heren van Lalleings die hi in Hollant dede. Dat XXVII. capitel.

Op Sinte Odulfs avont[11 juni] reysde die prince van Delft nader stede vanden Briel, want hy sinen tijt lang ghesleten hadde te vergheefs om twee partijen in Hollant te concorderen ende te verenighen. Ende is ghecomen in Brabant ende voert in Vlaenderen. Ende daer wesende vergaerde hi groot volck van wapenen ende is dair mede ghereyst tegen den Franzoysen die daghelicxs tlant van Lutsenburch infesteerden ende verwoesten. Wesende binnen die stede van Lutsenburch wasser een verraet op gestelt ende ordineert tegen hem, mer ten quam tot gheenre effecten, ende wert niet volbrocht. Want dair stont op een scermutsinghe onder sine zoudenieren ende knechten, ende dye zouden den Franchen over ghelevert hebben. Welck perikel die prince vernemende reysde haestelick na Vlaenderen ende liet zijn cappeteynen mitten knechten legghen op dye frontieren ende palen vanden lande, omme den Franchoysen te resisteren ende te wederstaen. Want si dagelicxs groot scade deden in sijn landen.

Omtrent Sinte Marien Magdalenen dach[22 juli] began de here van Lelleing sine officie van stathouderscap te exerceren, recht ende iusticie te doen mit die nyewe raetsluden. So is hi dan ghereyst doir dat lant van Hollant in meninghe te concorderen ende te verenighen dye twee partijen ende setten ende is ghecomen binnen die stede van Hoern mit heer Claes van Adrichom abt van Egmont omtrent Sinte Bertelmees dach[24 aug.] ende brocht dair binnen alle dye verdreven waren uuter stede vander Cabbeliauscher partije uut gheseyt Martijn Velaer den ouden scout ende alle dese inghecomen ballingen vielen op hoer knien swerende ten heyligen in teghenwoerdicheyt van al dat volck dat si nu noch tot ghenen daghen na enighe officie oft regiment staen en souden om te impetreren ofte dat te vercrighen. Ende dijer gelijcken dede hi mede binnen der stede vander Goude mer binnen der steden van Dordrecht ende Leyden en mocht hijts niet doen. Dit ghedaen sijnde reysde hi weder na des sGravenhaghe, ende corts dair na coft hi die heerlickheit van Lalling ende van Lignecourt van heer Jan van Lalling, broeder van vrouwe IJolente, vrouwe van Bredenrode. In dit selve iaer omtrent Sinte Cathrinen dach[25 nov.] werden alle die vander Cabbeliauscher partije waren, uut die stede van Amersfoert veriaecht ende verdreven.

Hoe dat die ballinghen van Leyden vander Hoecx's partie die stede van Leyden beclommen ende wonnen. Dat XXVIII. capitel.

Int iaer M.CCCC. ende LXXXI. als de ballingen van Leyden vander Hoecx's partie langhe tijt int hoge hof vanden prince vervolgt hadden om weder in die stede te wesen ende thof apponteert ende sentencie dair of gegeven hadde, dat si weder in die stede ende in hoerre goeden ende possessien geset endegewesen waren. Nochtans worden si mit macht dair uut ghehouden overmits zommige vanden oversten ende machtichsten vander stede, wair om dat si eendrachteliken sloten ende mit malcanderen verbonden dat si mit macht in die stede of mit cloecheit comen soudent. Ende zijn op Sinte Anthonisdach [17 jan.] als al flant ende water seer hart bevroren waren, vergadert geweest binnen der stat van Utrecht ende cregen tot horen hulpe ende cappeteyn heer Reyer van Bruechusen ridder, Henric van Nievelt mit meer andere uuter stat van Utrecht.

Soe zijn dan dese twe cappeteinen mitten ballingen van Leyden, niet starcker wesende dan C. ende XXXV. man omtrent den avont uuter stat van Utrecht gereyst met sleden, hebbende ladderen ende andere instrumenten om die stede mede te beclimmen ende quamen des margens te VI. uren op Sinte Sebastiaensdach [20 jan.] voer dye stede ende hadden allen [380r] dien nacht doir mit allen seer gesnyewet ende setten hoir ladderen an die muren tusschen die Reynsburgher poorte ende den Maerctoeren, ende clommen so over sonder enich rumoer of datter yement of wist. Want alle dye wakers van die vesten waren ghegaen, ende als si alle gader binnen waren, senden si terstont uut heymelicken an hoir vrienden om hulp ende bystant. Ende comende by die rode steen begonnen si te roepen: "Breroe, Breroe, Utrecht, Utrecht. Montfoert, Montfoert", ende dus ropende ende critende sloegen si haer trompetten op ende quamen sonder enyge resistencie ende wederstant tot opten blauwen steen by der stede huys.

Dit vervaerlicke gherucht ende ghecrye horende, dye vander Cabbeliaus partije waren, worden seer verslegghen van moede, menende datter over M. man inder stede ghecomen waren. Wair om dat elc vervaert was ende verborghen hem in secrete ende heymelike plaetsen. Die ghene die opten blaeuwen steen stonden, liepen op dat stathuys ende verdreven alle dye wakers vanden huse, ende namen der stede bannier ende brochten die ontwonden opten blaeuwen steen. Ende dair vergaerden alle dat vander Hoecxser partie was ende streken voert na Hughe van Swetens huys een vanden oppersten ende meesten vander stede, staende opten hueck van On-ser Vrouwen steghe. Ende dair vergadert wesende, quam Adriaen van Sweten, scout van Leyden, mit omtrent XXX. man ende dair gheviel een corte scermutsingne datter IIII. mannen doot bleven. Mer si begaven terstont die weer ende ghinghen lopen.

Omtrent IX. uren vanden daghe gheboerde een merckelic ongeval. Want Willem vander Graft ende Willem van Lewen beide vander Hoecx's partije twe rike mannen, laghen op dese tijt op dat stadthuys vander raet camer in die vensteren, ende dair worden twe eerbare mannen ghevanghen ghebrocht vander ander partije, als Adriaen vander Mije ende Comen Goessen, beyde doe ter tijt scepenen ende staende voir dat stathuys dair ontellic volc mede stont vander ghemeenten ionck ende out. Soe ist gheboirt dat die hele verdiepinghe van dye raetcamer op gheboert is vander aerden, ene storte in een ogenblic weder neder ter aerden, overmits dat onder dese camer een grote verdiepinghe was dair bussen, boscruyt ende^f alle ander instrumenten van orloghen in stonden. Ende tvier is onversiens in dit boscruyt gecomen ende sloech dat huys ter neder, dat dese IIII. eerbare ricke mannen mit omtrent XXXII. groot ende clein onder dat huys doot bleven. Ende dair werter veel vanden brande ende vanden steen ende thout datter ter sijden uut scoot ghequest ende ter doot toe gewondt.

Als dese ballingen mit horen adherenten gheen wederstant meer en creghen, soe liepen si alle die stede om tot geestlicke ende andere heimelicke plaetsen ende vingen omtrent L. vanden oversten, ende rijksten vander stede vander Cabbeliauscher partije. Dair dese navolgende die princepael of waren: heer Philips van Wassenaer ridder doe ter tijt capetein van Leyden, Jan van Poelgeest, Adriaen van Poelgeest zijn soen, Florijs van Alkemade, Jan van Lochorst, Jan van Sweten, Adriaen van Sweten zijn zoen scout van Leyden, Hughe van Sweten, Adriaen vander Boechorst, Claes Jan Claessoen, Gerrit van Rijswijck, Bruning van Boschusen, Willem van Boschusen, Florijs Heerman, Jan van Sonnevelt, Cornelis van Sonnevelt, Dirc van Onthorst, Claes Mast, Simon Paeds, Kerstant Nanninxsoen, Florijs Peterszoen, Jan Aerntssoen, Gerrit Bols ende meerandere en worden alte samen in diverse ende versceyden husen geset en hadden hoir gemac ende begeerte van eten ende drincken ende worden wel tracteert. Wantse totter bester luden lagen vander stede. Mer worden seer nauwe en cloecelic bewaert uutgeseit weinich^g die in banden ende boyen gestelt worden.

Dese twiste binnen Leyden aldus staende waren die oversten van deser partije binnen heer Reyer van Bruechusen ridder, Jan ende Adriaen van Naeldwijc, broeders des heren Henricxs van Naeldwijcs, Henrick van Nijvevelt ende Steven zijn broeder, Gherrit van Poelgheest dye princepale vanden stamme van Poelgeest, Willem van Zijl, Jan van Zijl, Florijs van Alkemade, Jacob zijn soen, Dirck Potter, Florijs Heermalen. Jacob vanden Woude,^[380v] here van Warmont, en was nyet lange binnen Leyden, mer hi reysde mit zijn wijf, kinderen ende huysgesin tot Scoenhoven, ende onthilt hem dair, tot dat die prince inden lande quam ende alle ding in rusten ende vreden hadde geset. Soe worden dan tot bewaernissen vander stede

geordineert cappeteinen, als Adriaen van Naeldwijn, Jacob van Alkemade, Florijs Heermalen, Henrick Willemszoen ende Willem Willemszoen sijn broeder.

Opten IX. dach hyer na quam heer Jan van Montfoerde binnen der stede van Leyden mit omtrent XL. man, commissie hebbende vanden prince oft hi dese twe partijen in enigen manieren soude mogen verenigen ende in vrede setten. Alsmen nu began te tracteren van deser sake ende was opten XIX. dach des selven maents, so werter een onversien oploep ende twistinge onder den poorteren alst dicwils in sulken saken gevalt. Mer die here van Montfoert dede die bi cloecheden cesseren ende ter neder leggen. Nu so waren binnen der stede XVIII. bonnen ende in elke bonne worden ordineert twe ourste mannen. Ende also die burgemeesteren ende scepenen van der stede gevangen waren, so coren dese XXXVI. bonmeesters uuter rijckdomme vander stede VI. eerbare rijke mannen die welke dat regiment vander stede bevolen wert ende die obedieren soude in schine als burgermeesters. Ende dair worden capeteinen van oorlogen ordineert alst van doene mochte wesen. Ende alle die poorteren vander stede out wesendeboven XX. ende beneden LX. iaren worden getelt ende dair werter gevonden tot VI. M. weerachtige mannen uut die welke gemaect worden V.C. scutters ende elke scutter wert een knecht assigneert ende gegeven. Dit waren M. cloucke mannen wel getuycht ende geharnast.

Hoe dat die stede van Leyden benauwet wert ende van een scermutsinge tusschen dye van Leyden ende den marcgrave. Dat XXIX. capitel.

Als die ander steden van Hollant als Haerlem, Delft ende Amstelredam vernamen dat die vander Hoecxs partij die si binnen twe iaren veriaecht ende verdreven hadden uuter stede van Leyden, die voorseyt stede inghenomen ende ghewonnen hadden ende dat alle die overste vander stede ende vander Cabbeliaus partij ghevangen waren, so senden si terstont notabele mannen totten hertoge Maximiliaen. Ende gaven hem te kennen, hoe dat een Gelres capeteijn genoemt heer Reijer van Bruechusen mit vele Gelressen, Stichtsche ende gebannen poorteren die stede van Leyden crachtelic ende verradelic in genomen hadden. Ende dat dye voorseit capetein mit sine adherenten in meninge waren voert te procederen om alle andere steden van Hollant oec in te nemen, ende wair te beduchten dat die Gelressen hem dat hele lant van Hollant ontweldigen soudon, ten ware dat hi snellic ende cortelic een remedie dair toe dede ende te hulpen quame ende den vianden resisteerde.

Die prince, dit horende, wert gram ende bevael heer Joest van Lalling stathouder van Hollant, die doe ter tijt by hem was, dat hi van stonden an trecken soude mit machte van volc om

den here van Bruechusen te resisteren ende uuter stede van Leyden te verdriven mit allen sinen hulperen ende adherenten. Ende sant hem van stonden an na here Jan van Ranst marcgrave oft meijer van Andtwerpen mit vele zoudenieren ende knechten. Ende die steden van Hollant deden terstont by hem comen here Anthonis die bastert van Brabant mit alle sine knechten ende leyden dye binnen die stede van Rotterdam, beducht wesende voir die van Dordrecht ende vander Goude, datse diein genomen mochten hebben. Als die in ghecomen van Leyden vernamen dat die stathouder inden Hage gecomen was, senden si hoir gedeputeerde tot hem, begerende ende biddende dat mense in rechte horen wilde tegen den genen die si gevangen hadden. Ende begerden noch te hebben ende besitten dat regiment vaner stede, ende datmen die andere die gevangen saten destitueren ende of setten wilde.

Dye stathouder vander ander partije informeert wesende gaf hem antwoerde segghende dat si voir talre eerst den here van Bruechusen Henric van Nyevelt mitten Gelressen, Stichtsens ende gebannen Hoecx's uuter stede soudens laten passeren ende leveren hem dye ghevangen in zijnre handen. Dit doende woud hyse horen. Dwelck si nyet doen en wouden, ende senden van stonden an hoir gedeputeerde totten[381r] prince om tregiment vander stede ende destitucie vanden anderen. Ende binnen desen tiden bereyde hem die stathouder mit alle sijne macht die stede van Leyden te beleggen. Mer dye ingeseten ende poorteren van Delft, Haerlem ende Amstelredam waren onwillich ende en wouden uut hoer steden niet. So dattet vertoech totten derden dach van maerte, want hyer en binnen quamen veel knechten int lant, ende worden vanden steden an genomen.

Dye regenten ende oversten vander stede van Haerlem, als si tinnemen vander stede van Leyden hadden vernomen, ontboden terstont bi hem opter stadthuys alle dye rijcste ende machtichste vander stede, begerende van hem enen eedt ghedaen te worden dat si geen rumoer ofte commocye inder stede teghen hem luden maken en soudens. Mer dat si dye stede wilden onderhouden ende conserveren in enen goede ruste ende vrede ende eendrachticheyt. "Soe beloeft ende sweert ons weder", sprac die rijcdomme vander stede," dat ghi buten onse consent ende wille gheen cappeteinen noch zoudenijeren ende knechten in nemen en sult. Ende wy sullen doen dat ghy begheert." Ende aldus so swoeren ende beloefden si malcanderen te doen ende te onderhouden dat elcx's begerde.

Onlangs hier na quamen binnen Rotterdam ende inden Hage vele zoudenieren ende knechten van des hertoghen wegen ende doen wert ordineert dat here Jan van Ranst marcgrave van Antwerpen trec-ken soude binnen Haerlem mit CCCC. oft CCCCC. knechten. Ende binnen Haerlem comende omtrent Sinte Matijsdach[25??_] werter een grote commocie ende murmuracie tegen den regenten vander stede dat si tegen horen eedt ende beloftenisse dit lieten

gheschien wair om dat zij te rade ghingen ende gavense weder oerlof want si voer een oploep beducht waren. Ende eer dat die knechten tot Hillegom waren ghecomen, so lieten si de weder om comen inder stede. Want dair en binnen hadden si versiert ende voert ghesteken dat dye van Bakenesse alle den regenten ende oversten vander stede mit anderen vander Cabbeliaus partie doot slaen wouden ende aldus quamen si weder binnen.

Omtrent dese tijt quam Ghijsbert van Raphorst, Jacobs van den Wouden swager ende begreep dat huys te Warmont, andere thuyt te Alkemade ende thuyt te Endegheest inden ambocht van Oestgheest dair si die van Leyden mede dwinghen wouden. Die van Leyden togen uut ende pilgeerden ende beroefden dat huys ter Does ende thuyt te Sweten. Ende opt thuyt te Zijl leyden si hair knechten om die stede te bewaren. Dair na lieten die van Leyden een blochuyt op slaen an die uuterste molen buten die Haech poorte ende een aen dye Reynsburger poorte ende braken die brugghen dair omtrent op om nyet lichtelyck an die stede belopen te worden. Ende sonderling een uutnemende starck blochuyt dat si deden slaen op die molen werf neffens Heimansbrugghen over dair si de van Haerlem ende van Amstelredam mede bedwonghen, dat si nyet ter Goude varen en mochten.

Soe ist gheboert datter een grote commocie ende twedracht op gestaen is inden lande van Hollant wie dat dese soudeniren ende knechten betalen souden. Dye overste regenten vander stede diese ontboden hadden, wouden hebben datse die ghemeenten vanden steden betalen souden, want si uut beveel des princen dair gecomen waren om dye landen te defenderen ende bescermen. Dair die gemeenten op antwoirden: "Laetse dan betalen dyese geroepen ende doen comen hebben. Want als ons prince comt, so sullen wi voir dat welvaren van desen landen doen alle dat ons mogelic is van doen. So wair dat hi voir gaet, so sullen wi hem volgen." Op dese tijt lach dye marcgrave van Antwerpen heer Jan van Ranst binnen den dorpen van Alphen van sprincen ende tlans wegen mit een deel knechten. Dese wert in meninge te trecken om te becrachtighen dat blochuyt staende op de molenwerf neffens Heymansbrugge over die van Leyden.

Dit vernemende ende oec me dat opt blochuyt groot gebrec was van vitaelge maecten hem rede omtrent Sinte Geertrudendach[17 mrt.] ende namen CCCC. knechten ende M. poorters wel getuicht ende om dat blochuyt te spysen ende den marcgrave te moete te gaen. Vanden welken capeteinen waren heer Reyer van Bruechuzen, Henric van Nievelt, Dirc Potter uuter [381v] Haghe. Ende als si quamen tot Rinenburch by Coudekercke, ende die marcgrave vernam dat die van Leyden uut gecomen waren, heeft sijn opset muteert ende laten vallen ende is haestelic getogen van Alphen passerende doir Buscoop ende Haserswoude. Dair si van dye ghemeenten ende buren een wijl tijts gescut worden overmits een blochuyt dat si dair op

geslegghen hadden, beducht wesende voer brande ende pilgeringe vander voors. knechten. Mer int eynde lyeten zijse passeren doer haer dorp op goeder gheloven ende alle die ingheseten vanden dorpe van Haserswoude stonden opten kerchove, ende dair voirby lijende wasser een vanden achtersten knechten die een vanden bureen een spietse ontnemen woude, dair die ander tegen was. Waer by datter een clein scermutsinge geviel dat sij IIII. vanden bureen opten kerchove doot scoten.

Ende als dye van Leyden gecomen waren opten menenwech om den marcgrave te ondersceppen vonden si alle die bruggen op gebroken. Doen liep Dirck Potter mitten knechten dye Hogeveense vaert op ende beliepen den marcgrave binnen Benthusen, ende scoten seer vreselick op malcanderen ende siende dat grote heer aen comen vochten si hem selven daer doir. Die marcgrave was in groten perikel, want hi was onder die voet gheslagen ende sine slade wert hem benomen. Mer mit groter cloecheyt ontquam hi mit sinen knechten doir heimelike wegen ende toepaden binnen Delft. Ende die ander quamen^h weder binnen Leyden ongeschadicht uutgeseyt enen die wert hem omtrent thuys te Sweten of gescoten. Daer na zijn die stathouder ende marcgrave mit veel volcxsvan wapenen gecomen voir die stede van Leyden des saterdaghes tsnachts van midvasten ende wonnen stormenderhant dat blochuys buten die Haechpoorte an den uutersten molen ende verbranden vijf molens ende een deel husen dair butenstaende waer om dat grote commocie ende beroerte in die stede was overmits den brande, beduchtende dye stede te verliesen dwelck al campelic doen stont. Ende van desen tijt voert worden dye van Leyden seer benauwet dat si nergens uuter stede comen en dorsten, si en worden gevangen.

In dit iaer van LXXXI. opten V. dach van maerte ghing men droechvoets over dye rivier genoemt die Wijel tusschen Gheervliet ende Heemvliet ende binnen V. dagen dair na alsdat water weder gewassen was, ghingmen dair weder over die selfde rivier opten ijse dattet so seer gevoren was.

Hoe dat heer Jan van Egmont heer Willemszoen dye stede van Dordrecht mit subtijheden wan ende becrachtichde. Dat XXX. capitel.

Desen twedracht aldus continuerende ende elck sine macht tonende, so hebben die van Leyden seer naerstelic solliciteert ende vervolcht aen den prince om remissie te vercrigen van tgeen dat si misdaen mochten hebben doir tinnemen vander stede en om te vercrigen tregiment vander stede, ende deden grote beloofden grote zomme van penningen te geven. Ende hier toe waren hem seer behulpelic die steden van Dordrecht, vander Goude ende van Scoenhoven ende

onderwonden hem des vele. Die prince willende dat lant in ruste ende vreden setten, nam op selver in persone in Hollant te comen, ende quam omtrent midtvesten in die stede van Breda. Den welken here Engbert grave van Nassouwen feestlic ende gracioselic ontfing ende tracteerden eerlic ende bequaemlick. Soe quamen dair weder bi hem dye van Leyden ende van Dordrecht om der voors. saken willen, ende worden genouch te vreden gestelt ende vercregen horen wille redelijc.

Op dese tijt lach binnen der stede van Gorichom als castelein here Jan die Ionge here van Egmont tegen den aenloop der Gelressen ende onthilt bi hem die ballingen van Dordrecht vander Cabbelliaus partije. So worden op een tijt den voorseit here Jan van Egmont anghebrocht dat Adriaen Janszoen scout van Dordrecht enige contumelieuse ende scandelicke woorden gesproken hadde opten here van Egmont voorseit. Doe ontboet hem die here van Egmondt weder om dat hi sine stede wel bewaren soude. Want hi was in meninge tot Dordrecht te comen bi sconen dage ende niet bi nachte ende doen hem reden geven van dat gheen dat hi van hem ghesproken hadde. Dwelcke hi niet en achte ende liet de stede alte qualic-[382r]ker ombewaert. Soe is dan here Jan van Egmondt mitten ballinghen van Dordrecht tscepe ghegaen opten sesten dach van aprilte, ende is des smarghens te VII. uren ghecomen voir die stede van Dordrecht. Ende dye scout was op dien tijt an dye Water poort ende vraechde den enden scipper ghenoecht Jan Theuszoen wat hy brochte, ende sprack: "Heer scout allerley goet dat ick haest lossen sal." Ende die scout in die stede ghegaen wesende ghingen si alle ghelijck uutten scepen wel getuycht ende geharnast ter stadtwert in.

Dye overste vander stede, dit vernemende, vielen terstont int harnas ende quamen den anderen teghen, ende dair gheviel een scarpe scermutsinghe tusschen beyen partijen. Ende int vechten sloech here Jan van Egmont mit hulp sijnre vrienden dye by hem quamen den onderscout doot ende Gijelis Aerianssoen burgermeester dye ander dit siende namen dye vlucht ende weken achterwerts. Doen sandt heer Jan vn Egmont terstont een bode aen here Philips die bastert cappetein van Rotterdamme dat hi senden wilde snellick CCC. oft CCCC. knechten. Van welken tidinghe die bastert seer verwonderde van sulken vromen daet, ende sandt hem vol nae alle dye knechten die hi hadde. Van welker toecoemst heer Jan van Egmondt seer verblijt was ende gestarct ende mits deser hulpe ving hi omtrent CC. poorters vander Hoecx partije onder die welke dat oeck ghevanghen wert Adriaen Janszoen die scout van Dordrecht.

Dese dinghen dus ghesciet wesende verhieven hem seer die Cabbelliaus ende grepen enen moet, mer die Hoecx waren mit allen seer verslegghen ende desperaet. Ende die Ghelresse begonnen oeck als doen wat tebesaten ende deden so veel quaets niet als si te voren wel ghedaen hadden. Want die stede van Lederdam wert over ghegeven in handen van ioncheer Jasper van

Culenburg voir alsulke scade als hi hadde mits sine vangenisse in Francrijck ende dit doir consent ende believeen vanden prince, mer niet lange dair na resigneerde ende over gaf dese ioncheer Jasper van Culenburg die stede van Lederdam den here van Egmont.

Hoe dat die hertoge Maximiliaen derdewerf in Hollant quam ende van die iusticien die dair gescieden. Dat XXXI. capitel.

Opten VIII. dach van aprille reisde die prince uut die stede van Sint Gheertenberghe ende quam des avonts tot Rotterdam mit veel edele mannen, meester Peter Corondilet sine cancellier, dye grave van Wirtsenburch, die grave van Nassouwen, die grave van Polen, twe gebroeders graven van Tshoerle, here Balthasar van Wolkensteyn mit meer andere heren ende riddersen. Ende dair comende quamen hem te moete here Joest van Lalling stadthouder van Hollant, heer Aernt van Sevenbergen, heer Anthonis de bastert van Brabant, heer Jan van Ranst mit meer andere riddersen ende edelen. Op dye selve tijt quam¹ daer mede die gedeputeerde vander stede van Leyden om te impetreren ende verwerven vanden prince remisie ende quijtscedinge van hoere misdaet ende doir starcken informacie der steden van Delft, Haerlem ende Amstelredam ende mochten si anders geen antwoert crigen vanden prince dan si te voren ontfanghen hadden vanden stadt als voirseit is. Van daen reysde die prince des donredahes voir Palmen dach, ende quam ter Goude dair hem ontfinghen heer Willem van Egmond, heer Jan van Wassenaer ende heer Jan van Cats ende van daen toech hy na Oudewater.

Als heer Reyer van Bruechusen mit sine adherenten dit vernamen, dye een cloeck scarp man van orloge was, anmerkende dat dye stede van Dordrecht aldus ingenomen was die welke een slotel van Hollant was, ende dat die prince selver int lant was, mercte wel dat hi dair niet lange duren en mochte ende heeft hem dair toe ghestelt mit groter cloecheit ende subtylheit vandaen te comen.

Cortelick hier na quam die mare dat here Reijer rumen woude als hi dede, want hi ghing inden nacht uut Leyden mit alle die knechten ende mitten genen dye mit hem inghecomen waren na die stede van Woerden toe, achter hem vellende ende ter neder slaende alle de bomen overdwers staende anden hogen Rijn dike om datmen hem niet lichtelick aftervolgen en soude.[382v] Ende ging so heimelic verbi Woerden na die stede van Montfoorde. Die heren vanden rade des princen dit vernemende, ende dat dye heren van Montfoerde niet binnen der stede en was, informeerden si den prince dat hi selver in persone quam voer de stede van

Montfoerde om dye stede in te nemen ende den here van Bruechusen te vangen mit sine mede gesellen.

Soe is dan die prince mit omtrent VI.C. knechten ghecomen voer die stede van Montfoert ende eijschede die poorten op gedaen te worden ende den heer van Bruechusen dair uut te hebben. Dwelc hem alte mael geweygert wert ende begonnen mit allen seer uuter stede te scyeten mit bossen ende clovers want die prince in grote perikel doe stont dat sijn edel persoon vol na mit eenre serpentine cloet geraect hadde gheweest. Wair om dat si vele dorpen int lant van Montfoerde verbranden ende veel scaden dair deden omtrent dye stede van husen ende woningen te barnen. Daer na opten Palmen Sonnendach reysde die prince van daen ende quam tot Scoenhoven daer hi eerlic ontfangen wert vanden castelein Gerrit van Assendelf ende vanden poorteren. Doe dede heer Joest van Lalling die stathouder bi hem comen van Vianen ioncheer Walraven van Bredenroede sinen neve ende presenteerden den hertoghe Maximiliaen dyen minlick ontging ende tracteerden gracelick.

Des manendages quam de prince weder ter Goude dair doe een generale dachvert gehouden wert vanden Hollantscen steden. Des dindages toech de prince vander Goude ende quam te scepe tot Leyderdorpe toe dair hy opt lant trat ende ghing te voet in goeder ordinancie na die stede van Leyden. Meest vanden rijckdomme hem tegens quam ander poorten in swarten gecleet ende vielen op hair knyen biddende om gracie presenterende hem dieslotelen vander stede. Die prince meer geneicht tot barmherticheden dan tot iusticie dedese op staen ende namse in genaden ende mosten hem voer hoir remisse ende beteringe geven vijftich M. gulden ende XVIII. mannen om sinen wille daer mede te doen die hi namaels al in gratien nam. Dye prince binnen Leyden wesende, Dirck Potter mit meer ander opt huis ter Zijl gegaen waren, waren van de marcgrave van Antwerpen of ghehaelt van den welken datter III. of gerecht worden opten Witten Donredach ende op raden gheset ende Dirck Potter ende Peter Aerians soen met noch een worden gherecht opten Paeschavondt ende Dircks ende Peters hoofden worden gheset op die Hoehwoertse poort. Ende hair lichamen worden opt kerckhof begraven, mer dye derde wert mede op een rat gheset.

Dit ghedaen sijnde reysde die prince naeden eten inden Haghe, ende dair wesende heeft hi doen bannen uut alle sine landen ende heerlicheden heer Jan burggrave van Montfoerde, heer Reyer van Bruechusen ridderen, Henrick van Nyevelt mit meer andere ende dede confisceren ende alle hoer goeden toe slaen die si in sinen landen leggende hadden. Ende die prince gaf Balthasar heer van Wolkenstein sinen neve die heerlicheit van Purmerynde mit sinen toe behoren, dat hi naemaels vercoft heer Jan den eersten grave van Egmond. Die ghevanghen vanden Hoecxs partije van Leyden worden alle gader inden Haghe ghebrocht, dair Florijs

Heermalen eerlick rijck man, een of was. Ende Jan van Rietvelt procurour generael brocht de ghevanghen Hoecxs van Dordrecht oeck inden Haghe onder welcken oeck was die scout van Dordrecht ende dyer ghelicken die ghevanghen vander Goude ende van Scoenhoven. Mer Kerstant Harmanssoen scout vander Goude ende Govert Cloy mit meer andere vander Goude ende van dyer partijen waren te voren, al eer dye prince binnen der stede quam, uuter stede gheweken tot Utrecht inder stat.

Ende corts hier na quam vrouwe Margriete die prinsesse hertoghe Kaerls wedue van Bourgondien in des sGravenhaghe. Ende badt voer allen desen ghevanghen, waer omme dat op dese tijt niemant inden Haghe van desen ghevanghen gherecht worden. Des vridaghesna Paesschen reysde dye prince nae Dordrecht. Dair wesende quamen by hem heer Frederick van Yselsteyn, ende ioncheer Willem[383r] van Egmont, die nu eerst uuter vanghenissen van Nyemegen gecomen waren dair si omtrent drie ier inne geleghen hadden. Ende van daen reysde dye prince nae Gorichom ende voert na Brabant. Corts hier nae gheviel binnen Dordrecht onder den knechten een scermutsinghe tusschen den Engelsen ende den Zwitsen. Wair om dat heer Jan van Egmond XV. vanden ghevanghen in den Hage sende op atse hem nyet ontgaen en souden. Daer nae opten VIII. dach van oest worden die scout van Dordrecht, ende Dirck van Beadtmond poorter van Dordrecht ende een erbair out man inden Hage gherecht ende alle die ander gevanghen vander Hoecxs partye worden uut allen des heren landen ghebannen.

Item in dit ier van LXXXI. in die mey maent starf dye grote mogende Turck, keiser van Constantinopelen, ghenoeemt Machumeth, die XXXIII. ier lang grote onverwinlicke scade ghedaen hadde. Want hy ghewonnen ende of getoghen heeft van kerstenrijck twe keyserijken, IIII. conincrijcken, XX. lantscappen ende provincien, CC. grote steden ende kerstenvolc sonder ghetal vermoort ende gheslagen. Ende liet II. sonen after, die outste was ghenoeemt Payseth ende regeerde na hem. Die ander hete Zuzimus oft Zaliabus, dye welke van sinen broeder uut Turkeyen verdreven wert. Ende quam in kerstenrijc totten groten meester van Rodus, ende die brochten by den coninc van Francrijc ende van daen quam hi in handen van Alexander paeus die VI. Ende als coninck Kaerl van Francrijck de VIII. van dier name te Romen was ende dat conincrijck van Sicilien oft Naepels conquesteerde ende wan, doen nam hy desen ionghen Turck mit hem te Neapels, ende dair starf hy, dat groote scade was. Want hi in meninge was karsten te worden, ende mitten kersten dat Heylighe Lant te conqueren ende also mitter kersten hulpe weder in sine landen te comen. Ende dit was int ier M.CCCC. ende XCV. inden maent van iulio.

Hoe dat hertoghe Maximiliaen een costlick hof hilt vanden Gulden Toyson ende hoe sijn outste zoen Philips ridder geslaghen wert. Dat XXXII. capitel.

Also die ionge Kaerle heer Adolfs zoen van Ghelre int hof van Bourgondien bewaert ende gevangen was ende dye hertoge van Cleve veel plaetsen vanden Gelressen inne hilt, so oerloechden dye Gelressen seer opten Cleefsen ende Brabanders. Ende bi sonder so deden die van Tshertoghenbossche groot scade inden landen van Gelre ende stichten roof ende brant omtrent Bommel ende Bueren. Ten lesten deden die vanden Bossce drie sterke blochusen staen voir dye stede vanden Grave dair si seer benaut of waren, dat si tot Nyemeghen niet comen en mochten. Ende so si gheen vitaelge en creghen, gaven si hem ten lesten op in des princen handen, ende wort doe ter tijt incorporeert mit Brabant, alsoet een out leen van Brabant is. So bleven nochtans die Gelressen seer opinieus ende vervreemden hem al geheel vanden huse van Bourgondien ende en wouden des princen rechteren ende officieren niet meer ontfanghen. Wair om dat die prince op genomen heeft den Ghelressen te bevechten ende onder sine subiectie te brenghen. Ende al eer hy dit bestaen wilde, so heeft hy ordineert, ende ingheset dye vermaerde ende triumphelycke feest vanden Gulden Toyson oft Gulden Vlies. Dwelck hy ordineerde in die stede van des Tshertoghenbossce.

Ten welcker feeste dat vele ridderen, heren ende andere edelen quamen. Mer vander oorden des Gulden Toysons en compareerden niet meer dan ses princen, als die grave van Romondt des hertoghen soen van Savoyen, ende des coninginne broeder van Francrijck, heer Adolf van Cleve, heer van Ravensteyn, heer Engbert grave van Nassouwen, heer Joest van Laleing stadthouder van Hollant, heer Jan Lannoy, ende heer Willem dye oude heer van Egmond. Dair na quam dair mede vrouwe Marie hertoechinne van Oestenrijcke, van Bourgondien etc. mit horen enighe soen Phillips, out wesende drie iaer, ende wort dair by beveil des princen vanden here van Ravenstein ridder gemaect in die grote kercke opten hogen altaer. Ende dit ghescyet wesende wert hy mede aen ghenomen inder oerden vanden Gulden[383v] Toyson ende op die selve tijt worden die grave Martijn van Polen ene heer Jan van Walein des heren soen van Berghen an Zoem mede inder selver oerden ontfangen.

Die prince hadde sijn logijs int cloester vanden Jacopinen dwelke hi seer verbeterde ende repareerde in structuren, timmeraedsen ende milde gaven. Die feeste vander oerden gedurende was dair grote triumphe ende bliscap van tormenten ende andere ridderlicke feyten ende oeffeninghen van wapenen. Op dese tijt quam die coninck Lodewijck van Franckrijck, mit groter macht om Vlaenderen te bevechten ende inne te winnen. mer dair wert weder ghesproken van bestande, dwelck also gheschiede ende dair wert een bestant ghemaect een iaer lang durende. Mer

want die comenscap ghenen loep en hadde ende het groten dieren tijt van coern was, so mishagede dat den Vlaminghen seer.

Hoe dat die prince onder hem brochte dat lant van Ghelre. Dat XXXIII. capitel.

Als nu dese feest vander oerden vanden Gulden Vlijese geindet was ende dat dat bestant tusschen den coninc, ende den prince ghemaect ende gesloten, heeft hem die prince bereyt om te trecken op die Gelressen ende dye te brengen onder sine subiectie ende onderdanicheit. Dit vernemende die van Nyemegen, Tijele ende Bommele mit meer andere steden des lants van Ghelre zijn gecomen tottes Tshertogenbussce, ende hebben hem wijselic beraden ende laten informeren ende hebben pays ende vrede mitten prince ghemaect ende beloefden hem te hulden ende te ontfanghen voir een hertoghe van Ghelre. Dwelc also gesciet is, want die prince is gecomen mit groter macht van volke binnen die stede van Nyemegen ende si ontfingen hem mit groter feesten ende triumphen voer enen warachtigen hertoghe van Gelre, doende hem hulde ende ede ende dyer gelicken deden doe voert die andere steden van Gelrelant. Doen trac hi tot Remonde om uut dien te bedwingen die on-gehoersamheit ende rebellicheit der stede van Venloe mer si bereyden hem dair tegen om den prince te wederstaen mit alle haer macht.

Binnen desen tiden wert een grote bruloft gehouden binnen der stat van Coelen des sonnen daghes na Sint Jansdach te midsomer van hertoghe Willem van Gulic ende vanden Berge de dair troude ende besliep des marcgraven Aelbrechts dochter van Brandenburg genoemt Sibilla. Ende tot deser feeste ende brulofte quamen veel groter heren ende vorsten als de aertsbiscop van Coelen, de aertsbiscop van Trijer, de hertoghe Maximiliaen van Oostenrijc ende van Bourgondien etc. Die marcgrave van Brandenburg, die marcgrave van Baden, ende veel ander graven als men meent wel over die L. ende veel vrije heren, ridderen ende knechten sonder getal. Daer wert een costelyc hof ghehouden III. dagen lang mit steken, tornieren, dansen ende anders. Die hertoghe van Oostenrijc dede dair grote vromicheit van wapenen ende hadde den prijs boven alle den anderen. Ende als dese feeste voleindet was, trac hi weder mit alle zijn heren inden belegge voer die stede van Venlo. Want hi sijn volc van wapenen dair gelaten hadde in vele plaetsen omtrent de stede, dat si so wel tot horen belieften nyet uuter stede en mochten. Ende als si dus seer vanden prince benauwet werden, begeerden si ten lesten des princen ghenade ende gaven hem op behouden hoir lijf ende goet. Ende die prince quam binnen der stede ende wert aldaer gehult ende ontfangen ende voert in die ander steden dier geliken voer een heer ende hertoghe van Gelre van sijnre vrouwen wegen die hertoechinne.

Hoe dat een groot orloge op gestaen is tusschen heer David van Bourgondien biscop van Utrecht ende zijn stat van Utrecht. Dat XXXIII. capitel.

Ter wilen dat dese dingen inden lande van Gelre gescieden, so heeft heer David van Bourgondien biscop van Utrecht een anslach op genomen mit zommige van zijn vrienden binnen der stat van Utrecht, als dat die selve een commocie ende beroerte inder stat maken souden op een determinaten endesekeren dach ende woude oeck selver in persoen opten voors. dach binnen Utrecht comen mit zynre macht om zijn vrienden te helpen ende zijn adversanten ende vianden te vangen ende uuter stat te verdrieven. So ist dan gevallen opten VI. dach van oest datter een grote commocie ende olop van volc van wapenen op gestaen is inder stat tegen[384r] heer Jan burchgrave van Montfoert ende zijn fautoren ende frunden ende alle de hele gemeenten vanden burgeren quamen op hem gedringen. Mer als hi ende de zijn der stat bannier ontwonden hadden, so liepen alle die burgeren meest ter plaetsen ende bi den genen die de bannier hadden, ende dese die mit listicheden die bannier hadden vercregen, waren alle des burchgraven vrienden ende fautren.

Dair geviel een cleine scermutsinge onder den burgeren so datter omtrent V. of VI. man geslagen werden, ende vele gevangen vanden welken die heer van Montfoert alle die heymelike anslagen ende voirnemen des biscops perscruteerde ende vernam. Als de biscop David dit verhoerde, was hi seer gestoirt ende gram dat zijn propoest ende anslach zynre vrienden tot sinen wille niet vergaen en was. Een weinich tijts hier nae is heer Frederic van Yselstein uut bevelen des biscops gecomen, voir die stat van Utrecht stichtende roef ende brant ende dede veel quaets nemende vele gevangen. Ende dede de stat van Utrecht ontseggen ende vlus na desen wertet een openbaer orloge tusschen den biscop ende sine stat van Utrecht. Omtrent XIII. dagen hyer na als die prince alle dingen ende saken des lants van Gelre in goeden puncten ende ordinancien had ghestelt so is hi gecomen tot Wijc te Duersteden biden biscop ende hadden dair te samen vele heimelike sprake ende secrete raden vanden state des lants van Hollants. Ende van daen trac hi tot Brusel want zijn vrouwe die hertoechinne in arbeyde ging ende baerde een zoen ende wert genoemd Franciscus naden hertoge van Bartangen dien uuter fonten geheven hadde. Mer hi en leefde niet lange ende starf iong inder wieghen.

In dit selfde iaer van LXXXI. in die maent van september starf die vromehertoge Jan van Cleve grave vander Marc, heer van Dinslaken ende van Gennip, die sijn landen rustelic ende vredelic hadde regeert omtrent XXXVII. iaer. Hye hadde te wive Ysabele grave Jans dochter van Stampus, Nyvers ende van Rijters, dair hi bi had V. zonen ende een dochter als Jan die na hem hertoge wert, Adolf, Engelbrecht, Dirc ende Philips ende sijn wijf die hertoechinne starf dair na

int iaer van LXXXIII. Sijn outste soen Jan is gheworden hertoghe van Cleve, grave vander Marck, van Gennip ende heer van Dinslaken. Hi creech vanden hertoge Maximiliaen die halve stede van Aernhem tot enen onderpande van een grote somme van penninghen die sijn vader hertoge Jan van Cleve gheleent ende ghedaen hadde den hertoghe Maximiliaen inden orloge des lants van Ghelre. Ende die ander helft vander voors. stede creech hertoghe Willem van Egmont onder sine dominacie, mer weinich tijts hier nae verdreven die Cleefse den voors. heren Willem uuter stede van Aernhem ende brochten die stede onder hoere subiectie. Ende in dat selve iaer conquesteerde die hertoge voors. vol na die hele Velue mitter stede van Wageningen ende brochtse onder sijn heerscappie, verdrivende dair uut alle die fautores ende vrienden des princen Maximiliaens ende des heren van Egmont.

**Hoe datter een groot orloge geresen is tusschen den Hollanders ende die stat van Utrecht.
Dat XXXV. capitel.**

Als die prince een wijl tijts tot Brusel hadde geweest ende die prinsesse sijn vrouwe genesen was, is hi weder inden landen van Hollant ghecomen ende quam opten XI. dach van september in des Sgravenhage. Ende dair wert een generael dachvert gehouden van allen den steden van Hollant ende daer wert tracteert vanden toecomende oorloghe teghen die stadt van Utrecht. Ende als dye prince sach dat si uutermaten seer inclineert ende gheneycht waren totten oorloghe, gaf hy dair toe sijn consent. Want si vermaten hem binnen eenre maent dye stat van Utrecht mitten ghehelen Nederstichte tot horen wille te vercrighen. Wair omme dat dye prince van stonden an dye stadt mit allen horen hulperen deden ontsegghen. Dye van Utrecht dit vernemende versaghen hem van vele zoudenieren ende knechten ende van allen des hem van node waer. Ende toghen uuter stadt mit groter macht voer dat huys te Nyenrode dat sij wonnen ende destrueerden. Des ghelicken wonnen sij mede dat huys ten Hamme dat si oeck seere vewoesten. Ende dat hyer omme want haer vianden dese sloten besaten ende inne hadden.[384v] Die heer van Yselstein hadde dat huys te Eembrugge ghespijst ende versien van knechten ende van alre hande artelrie, ende dit wonnen si mede, ende destrueerdent op Sinte Lambrechtsdach[17 sept.].

Dair na opten XII. dach van september quamen die ingeseten vander stede van Montfoort mit sommige knechten ende stichten roof ende brant int lant van Yselstein ende als si mitten roof weder keren wouden na Montfoort, so wert hem de wech preveniert ende onder gaen van sommighe reysigers ende voetknechten van Yselstein. Ende dair gheviel een scarpe

scermutsinge so datter omtrent XXV. man gevangen werden, ende dander werden gheslagen oft ontliepen hem, ende sij benamen hem mit crachten den rove weder. Op dese tijt hadde de heer van Montfoort grote audienci inder stat van Utrecht ende dede een uitermaten starck blochuys slaen, op die Nyewe Vaert, ende sette dair op cloucke vrome knechten, ende voirsach dat mit veel vitaelge ende anders dat hem van node was.

Dit vernemende die heer van Yselstein vergairde haestelic een deel zoudeniers te paerde ende te voet. Ende quamen voir dat blochuys, me nende hem dat of te lopen ende te winnen, mer si weerden hem vromeliken ende scoten mit allen seer op die Yselsteinse. Ende si sagen dat si dair op niet winnen en mochten, staken si dat vier in sommige husen van dat dorp ende verbranden dat. Ende aldus so wert dit oerloge van dage te dage arger ende quader ende deden malcanderen grote onverwinlicke scaden. Mer int Sticht worde die meeste scade ghedaen mit sommige dorpen te branden. Int einde vanden maent van september track die prince weder na Brabant dair een grote generale dachvert beroepen ende ordineert was vanden machtichsten ende edelsten sijre landen, om son-derlinhe nootlicke saken den ghemenen landen angaende.

Item in dit iaer was een grote strijt tusschen coninck Eduwairt van Engelant ende coninck Jacob van Scotlant ende dair waren enighe ghesonnen uut desen landen Enghelsen te baten ende dye coninck van Francrijc hadde oeck veel volcs van wapenen gesonnen, over die zee den coninck van Scotland. Dair wert veel volcx verslaghen van beyden sijden, mer meest vanden Enghelsen, want die Scotten victorie hadden.

Hoe dat die van Amersfoort ter neder ghetoghen werden van des biscops van Utrechts cappeteinen. Dat XXXVI. capitel.

In die maent van september heeft dye biscop van Utrecht doen vergaderen veel volcx van wapenen te paerde ende te voet, dair cappeteinen of waren die heer van Yselstein, joncheer Willem van Egmont, sijn broeder, heer Evert van Wilpen, heer Jan van Cats, ende Petijt Zalizaert ridderen mit meer andere ridderen ende edelen. Dese Petijt Zalizaert was een vermaert ridder, ende was vanden coninck van Francrijck uut sine goeden ende heerlichheden verdorven^k, ende hadde onder hem vele cloucke mannen uut Gasschoengen. Dese capeteinen sijn gecomen opten XXIII. dach van september omtrent die stede van Amersfoort ende hadden hem ghestelt in twe battaelgen. Die ene was ordineert om alle dye beesten uutten velde te nemen ende wech te driven, ende dander hadden hem gestelt in heymelike lagen.

Dye van Amersfoort, siende dat hair beesten uutten velden geroeft ende wech gedreven worden, liepen int harnas ene sonder ordinancie ende enige regele quamen si uuter stede ghelopen om dit te keren ende den anderen den roof weder te benemen. Ende als si dye laghe waren passeert, resen die ander op ende quamen van achteren. Ende die ander keerden hem omme ende besinghelden die van Amersfoort al omme ende bestonden die an te vechten van voren ende van achteren. Die van Amersfoort siende dat si dus van allen sijden angevochten worden, ende dat hem dye vianden altijd naerder quamen, en wisten nyet oft si vlien oftebliven staen wouden. Ten lesten worden si vervaert ende elck sach om wech comen ende sceyden van malcanderen, die ene hier ende dander dair. Ende in dit vlien worter omtrent hondert vanden poorteren doot gheslaeghen ende CC. ghevanghen dye alle tot Wijck totten biscop ghesonnen werden.

Hoe dat die Hollanders neder ghetogen werden van dye van Utrecht op dye Nyewe Vaert voert blochuys.[385r] Dat XXXVII. capitel.

Hier na in die maent van october hebben alle die Hollantse steden vergadert groot volck van wapenen, uut hair poorterije by lotinghe om en biscop bistant ende assistencie te doen teghen sine vianden, die van Utrecht, ende hebben dair en boven alle die cleyne steden ende dorpen daer toe compelleert ende ghedwonghen dat si luden van wapenen oeck uut maecten. Ende hadden gaerne den Zeelanders oeck dair toe gebrocht, allegerende dattet een lantscap was, mer si hebben hem des niet willen onderwinden noch moyen. Want si mercten dat alleen dat fundament ende oerspronghe van desen oorloge wair dye twe partijen teghen malcanderen.

Soe sijn dan eerst uut gereyst die van Leyden ende quamen tot Woerden, de van Haerlem ende Amstelredam mit die watersteden ende dorpen van Westvrieslant quamen mit scepen legghen in die Eme om die van Utrecht, ende Amersfoort te dwingen dat si gheen inganc noch uitganc te water hebben souden. Die van Rotterdam ende Hoesden togen nader Goude. Ende die heer van Laleing die stathouder was op dese tijt binnen der Goude ende siende dat hy starck van volck was van wapenen, attempteerde hi te doen dat hi van langhe tiden in meninghe gehadt. Want hy destitueerde ende versette die officieren vander stede die vander Hoecx's partijen daer noch dienden. Ende sette weder in haer steden de ghenen dye hy tot anderen tiden in ghebrocht hadde ende doen sworn si dat si nijmmermeer weder na dat regiment vander stede staen souden. Als nu die van Dordrecht, van Delft ende vander Haghe dair oeck gecomen waren, reysden si doe alle ghelijck na die stede van Yselstein. Die princepael cappeteinen van¹ desen

here waren die stathouderbliven staen wouden. Ten lesten worden si vervaert ende elck sach om wech comen ende sceyden van malcanderen, die ene hier ende dander dair. Ende in dit vlien worter omtrent hondert vanden poorteren doot gheslaeghen ende CC. ghevanghen dye alle tot Wijck totten biscop ghesonnen werden.

Hoe dat die Hollanders neder ghetogen werden van dye van Utrecht op dye Nyewe Vaert voert blochuys.[385r] Dat XXXVII. capitel.

Hier na in die maent van october hebben alle die Hollantse steden vergadert groot volck van wapenen, uut hair poorterije by lotinghe om en biscop bistant ende assistencie te doen teghen sine vianden, die van Utrecht, ende hebben dair en boven alle die cleyne steden ende dorpen daer toe compelleert ende ghedwonghen dat si luden van wapenen oeck uut maecten. Ende hadden gaerne den Zeelanders oeck dair toe gebrocht, allegerende dattet een lantscap was, mer si hebben hem des niet willen onderwinden noch moyen. Want si mercten dat alleen dat fundament ende oerspronghe van desen oorloge wair dye twe partijen teghen malcanderen.

Soe sijn dan eerst uut gereyst die van Leyden ende quamen tot Woerden, de van Haerlem ende Amstelredam mit die watersteden ende dorpen van Westvrieslant quamen mit scepen legghen in die Eme om die van Utrecht, ende Amersfoert te dwingen dat si gheen inganc noch uutganc te water hebben soudent. Die van Rotterdam ende Hoesden togen nader Goude. Ende die heer van Laleing die stathouder was op dese tijt binnen der Goude ende siende dat hy starck van volck was van wapenen, attempteerde hi te doen dat hi van langhe tiden in meninghe gehadt. Want hy destitueerde ende versette die officieren vander stede die vander Hoecxs partien daer noch dienden. Ende sette weder in haer steden de ghenen dye hy tot anderen tiden in ghebrocht hadde ende doen sworn si dat si nijmmermeer weder na dat regiment vander stede staen soudent. Als nu die van Dordrecht, van Delft ende vander Haghe dair oeck gecomen waren, reysden si doe alle ghelijck na die stede van Yselstein. Die princepael cappeteinen van desen here waren die stathoudervoerseit, grave Aelbert van Shoerle ende die marcgrave van Antwerpen. Dye biscop was oeck in meninghe mit sine volcke by den Hollanderen te comen die op dese tijt wel VIII. M. starc waren. Ende si al ghelijc ghetogen na Iutfaes dair si een cleyne stoetken ter neder worpen ende quamen voort op die vaert, omme dat blochuys te winnen. Dair sijnde quamen dair vele bossen ende andere instrumenten van oorloge die ghesonnen waren uut Brabant vanden prince.

Dit siende die opten blochuys laghen deden die van Utrecht een teyken mit grote vyeren maken, om hem te hulpe te comen ende te ontsetten. Dye van Utrecht verstonden by desen, dat hoir vrienden opten blochuse in dangijere ende node waren, versaemden alle hoir macht vanden knechten ende burgeren die si mochten. Dair overste cappeteinen of waren heer Jan burgrave van Montfoerde, heer Swere van Montfoerde sijn oom, ridderen, joncheer Vincent van Swanenburch, joncheer Willem van Wachtendonck, ende Dirck van Zulen. Ende sijn seer behedelick uuter stede gheghaen opten XIII. dach van october des marghens ende hadden hoir volc gheordineert in drie battaelgen. Ende als si onder wege waren, heeft die heer van Montfoert, inden veld Vincent van Swanenburch ridder gemaect, ende die maecte voert Willem van Wachtendonck ridder ende heer Sweer van Montfoerde maecte Dirck van Sulen ridder. Dit gedaen wesende ginghen si seer stoutelicken wel gemoet na den Hollanders toe, niet twijfelende vander victorien.

Die Hollanders, siende dit heer an comen, vermoeden dattet die biscop mit syn volck gewest had. Want hi geseyt hadde te comen mit groter macht hem luden te hulpe. De stathouder mitten ander cappeteynen, vernemende dattet dye van Utrecht waren, stelden terstont dat volc in ordinancien ende die knechten maecten een anganck om de van Utrecht te doen wijken ende weken weder aerselende opten hoop. Ende dander die dit niet en verstonden, meenden dat si weken als die moet verloren hebbende, ende worden vluchtende. Ende riepen: "Al verloren," ende worden aldus lopende, ende worpen hoir harnas ende weren ende andere ghetugen van hem datse niement keren en mocht. Ende die van Utrecht vervolchdense vansmarghens te tijen uren tot inder duyster nachte toe, dat zij van noots wegghen in dye stadt weder keren mosten. De vanden blochuse dit siende, scoten mit allen seer mede opten Hollanderen. Dair bleven al die bossen ende ander instru[385v]menten ende artelrien, dair bleven ghevangen dye wimpelen van Dordrecht, Delft, Rotterdam ende Hoerden. Sommige liepen alle dat si mochten na Scoenhoven, na Oudewater, na Yselstein ende na Woerden, niement en sach na den anderen om. Die stathouder quam seer verbaest tot binnen Scoenhoven, die marcgraef, die grave van Shoerle, ende heer Jan van Cats ruymden oec mit grote scanden tvelt.

In desen strijde bleven gheslagen int vervolghen omtrent LX. man, onder welck dat bleef Franc Ruychrock ende Rutger van Hair. Dair verdrancker oec vele in die Lecke dye hem dair bergen wouden. Doir welke victorie de van Utrecht seer blide waren ende quamen^m binnen der stat mit hem hebbende wel over die C. gevangen. Dair dese die overste of waren: Florijs Heerman, die corts van quetsinge dair na starf, Willem van Buschusen baeliu van Rijnlant,

Foeije vander Does, Gherrit van Rijswijk, Cornelis Cruesing houtvester van Hollant, Herpert van Foreest, Jan van Dorp, Gherrit van Abbenbruec, Gherrit Corneliszoen cappetein van Dordrecht, Peter Scaert wimpeldragher, Willem Florijszoen, Willem baeliu van Delflant, Gherrit vander Del van Rotterdam, Jonge Hubert, Jacob Stel ende Jan Arianszoen ende II. cappeteinen van Hoesden. Ende het wair te duchten geweest datter meest alle den hoop ghebleven soude hebben en hadde gedaen Lampert Milling cappetein van IJselstein, die mit een deel reysigers uut quam ende hilt die vianden mit cracht staende ende scermutsende dair hi die Hollanders mede berchde, datse meest alle ontquamen ende aldus is elck mit scande weder inden sinen ghetoge. Ende alle dese ghevanghen worden swaerlyc ransoneert ende gescattet ende die van Utrecht maecten hoir stadt starck ende versaghen hem van alle des hem noot ware ende lieten noch een wonderlick starck blochuys maken op die vaert by dat ander dair si tlant van Hollandt seer scadelic mede waren.

Die stadthouder ende die ander capeteynen scaemden hem desseer, dat sy dus confuselic ende scandelick uutten velde veriaecht ende verdreven waren van desen belegghen. Wair omme dat si dagelicxs scarpen raet ende secrete tractaten hilden om hoir eer ene scade die si gheleden hadden den te recupereren ende te verhalen. Ende namen voir hem vele ende diverse anslaghen ende maecten den gemenen volcke vele dinghen wijs om weder grote exactien ende scatinghen te crigen, ende een reyse weder te maken int Sticht. Want alle dat grote gelt dat uutten steden ende vanden dorpen gescattet was, was des dages te voren eer dese scoffierichede gesciede int heer gebrocht dairmen den zoudenieren ende cappeteinen mede betaelt soude hebben. Ende was nu in desen lope al verstroeyt Ende gerooft wair omme dat die scamele poorteren ende ingeseten vanden steden ammerlick ghescat worden, de arme luden mostent geven ende leden dair toe groten hongher. Die dorpen gaven oeck so grote scatingen dattet niet te seggen en was, sy mostent geven, haddent sijt of niet. Si vercoften bedden ende huysraet, voir de helfte min dant wairt was ende tworde al bister ende arme dat inden steden ende dorpen geseten was. Ende hier en boven dat alre quaetste was dattet ene groten dijer tijt was van koern ende broot datter vele God betert van hunger storven ende hoer kinder om der groten scatinghen willen ende niement en hadde bermherticheit mitten scamelen armen menschen. Die stathouder ende dye marcgrave reysden so nu tot Scoenhoven, so ter Goude ende anders wair om ander nyewe anslaghen van oerloghen te maken.

**Hoe dat die van Utrecht de stede van Nairden mit subtijheden wonnen ende pilgeerden.
Dat XXXVIII. capitel.**

Die van Utrecht dye seer wel gemoet ende gestarct waren van dese victorien, tracteerden dagelixs hoe si best enige steden oft sloten inden lande van Hollant in crigen mochten. Ende hebben raet ghehouden mit die van Amersfoert omme die stede van Naerden in te crigen mit enige subtijheden ende cloucheden ende hebben zommige vanden cloucsten ende stoutsten vanden horen uut ghemaect die welken hem vermaten dat te doen, ende sijn gecomen inder nacht omtrent die stede ende verborghen hem tot vele heimelike plaetsen. Des margens als dye zonne op gegaen was, stonden van desen knechten IX. of X. voer die poorte, geleet in vrou[386r]wen clederen, hebbende manden anden arm alsoft si ter marct hadden willen gaen ende doen hair comenscap, ende verwachten topgaen vander poorten.

Als nu Jacob Ianszoen die burgemeester die doere vander poorten op ghedaen hadde, ghinghen dese inwerts ende bestonden terstont te scermutsen teghen die van binnen. Dit siende ende horende die verborghen lagen, stonden terstont op uut horen laghen ende liepen ter stadwert ende wonnen die stede. Dair geviel een harde ende scarpe scermutsinge tusschen den poorteren ende den knechten so datter omtrent XL. poorters verslaghen worden, sommige opt kerchof ende ander in die kercke, ende dander verberchden hem dair si konden ende mochten.

Terstont senden dese knechten boden uut tot die van Utrecht ende Amersfoert dat si comen souden ende besetten de stede mit hair volck. Mer dese boden worden onder wegghen gheslaghen so dat si gheen bootschap, ende tidinghe dair of creghen niet wetende hoe dattet vergaen was. Dye knechten dye hier niet of en wisten, dat dye boden geslagen waren, meenden dattet dye van Utrecht ende Amersfoert verachten, of niet wairt en dochten te wesen, hebben vergadert alle die lantluden dair omtrent gheseten ende ander de waghens ende paerden hadden, ende dwonghen dye mit alle den roof die si dair namen van huysraet ende anders om binnen Utrecht te brenghen. Doen pilgeerden ende beroefden si die stede van allen huysraet, koern, beesten ende alle dat si dair binnen vonden ende dedent tot Utrecht brenghen ende wouden die stede an gesteken hebben, en hadden si den knechten niet beloofdt ghehadt een grote somme van penninghen te gheven tot sekere terminen. Ende lieten die stede onghebrant nemende mit hem C. ende XL. personen tot onderpande ende borchte.

Hoe dat dese cappeteinen wonnen dat starcke dorp avan Emenesse. Dat XXXIX. capitel.

Die stadthouder ende die ghemeen steden van Hollant, vernemende hoe dat dye stede van Naerden pilgeert, gheplondert ende beroeft van allen dynghen waren des qualicken te vreden ende aviseerden ende overleyden hoe zij best die feyt ende scoffiericheit wreken mochten. Wair om dat die stadthouder mitten marcgrave ende Zalizaert vergadert hebben een grote menichte te paerde ende te voet ende sijn getoghen binne Naerden ende togen voirt int Stichte, rovende ende brandende vele scone dorpen, hofsteden ende woninghen, ende namen groten rove mit hem. Ende alsoet winter was, so worden grote garnisoenen gheleyt binnen Yselsteyn, Oudewater ende Woorden, binnen Wezup worden hondert knechten gheleyt. Ende Zalizaert ghing legghen binnen Naerden, ende branden tot voer dye poorten van Utrecht buten die Tollesteghe. Ende dair en bleef niet staende daer si enichsins aen comen mochten, uut gheseyt een starcke plaetse ghenoeemt Emenesse, wetende dat dair binnen veel goets, scats ende beesten ghevlucht waren, omme sijn starckheys willen. Ende dit dorp Emenesse was een mile lang, ende hadde niet dan een inganck ende een uutghanck op beyden eynden, ende hadden hem oec wel versien van vrome knechten van Utrecht ende Amersfoort, ende voert van bossen ende andere instrumenten ende artelrije. Ende was gheleghen in een moerich ende veenich lant dat al verdolven lant was vol putten ende graven. Dit niet tegen staende, die stathouder mit Zalizaert ende dander cappeteinen sloten mit malcanderen dit dorpe van Emenesse te overvallen mit macht of dair voir doot te bliven. Ende quamen op een tyde ende bestormdent mit geheelder macht tot vele diverse plaetsen gelijc, so dat sijt int leste mit geweldigher hant machtich worden ende wonnen ende slogent al ter doot dat si dair vonden ende plonderden ende beroefden dat dorp van alle dat si dair vonden ende staken ten lesten dat vyer in ende verbrandent.

Hoe dat die van Utrecht joncheer Engebert van Cleve ontffinghen ende hulden tot een momber ende voecht des Stichts ende van een grote victorie die de Hollanders hadden op die van Utrecht op Sinte Stevensdach[26 dec.]. Dat XL. capitel.

Als dit oerloge tusschen dat Sticht ende Hollant dagelicxs quader ende arger wert, so hebben de van Utrecht gezonnen hoir gedeputeerde anden hertoge Jan van Cleve, biddende ende begerende tot een voecht ende momber te hebben sinen broeder ioncheer Engelbrecht tegen den biscop David van Utrecht. Ende heeft sijn consent[386v] dair toe ghegeven. So is

dan dese ioncheer Engelbrecht binnen der stat van Utrecht gecomen opten Heyligen Karsavont mit heer Reyer van Bruechusen, heer Dirc vander Horst, heir Wynant van Aernhem ende heer Govert van Scarpenseel riddersen. Ende hebben die van Utrecht ende Amersfoert ontfangen mit groter eeren ende feesten ende deden hem logeren in des biscops hof bider domkercke. Ende vijf weken dair na hebben si hem gehult ende ontfangen voir enen momber ende voecht des Stichts van Utrecht, doende hem een behoirlicken eedt.

Die capeteinen van deser victorien voors. verblijt wesende, vernemende dat ioncheer Engbert van Cleve binnen der stat van Utrecht ghecomen was, hebben sij terstont alle hore macht te samen ghebrocht ende zijn op Sinte Stevensdach gecomen int dorp van Westbrueck, gelegen in die venen ende staken dat vier dair in om die van Utrecht te provoceren tot enen stride ende uut hair stat te comen. Dye van Utrecht, dit verhorende ende oec siende van hoere poorten ende toornen maecten een clocken slach ende liepen mit hair bannier ende doude scutters mit horen scutters wimpel uuter stat na desen dorpe toe sonder enige ordinancie oft ordene te hebben, hopende weder victorie te hebben als si onlancxs dair te voren op die Nyewevaart hadden gehad. Mer ten quam so niet alst gheweest hadde. Want Petijt Zalizaert hadde hem in heimelicke lagen gheleyt ende siende dat die van Utrecht sonder enige ordinancien verby hem passeert waren endedat si alrede hants gemeen mitten anderen capiteinen gheworden waren, is hi snellic uut sine lagen op ghestaen ende bestontse van achteren te bevechten, ende vernyede den strijt weder. Dair gevil een scarpe mangelingende scermutsinge want si worden van voren ende achteren seer felliken an gevochten. Ende sceyden hem van een, dene hier ende dander dair lopende over dat velt. Wanttet lant ende twater al even hart bevroren was ende worden vervolgt tot an die poorten vander stede. Dair bleven verslagen boven die M. burgers vander stadt, dwelke een grote commoci ende rumoir inder stadt maecte, alst geen ongelijc en was. Want enige meenden, hadden si so voirt nader stadt gelopen datse hem mitten wikenden burgeren die stat of gelopen souden hebben. Mer die knechten alst dicwils geboirt hebben so veel mit vangen ende plonderen te doen, dat si sulcxs niet en achten ende altijd hoir profijt soken.

In desen stride worden verslagen Baernt van Everding burgermeester vander stat ende Steven van Zulen mit meer ander erbare ende treflike burgers. Ende heer Vincent van Swanenburch mit meer andere quamen ongescent binnen der stadt ende dair worter omtrent C. gevangen ende worden tot Amstelredamme gebrocht ende swaerlic rantsoneert ende ghescattet. Ende die stadthouder gaf die van Amstelredam die bannier ende scutterswimpel van Utrecht

ende wert ghehangen in die Oude Kercke. Dair na inden vasten wert een dachvert gehouden tot Scoenhoven om te tracteren van payse tusschen tlant van Hollant ende dat Sticht. Mer eylacen, dair en quam niet of ende doe began ioncheer Engbert momber vanden Stichte van Utrecht een nyewe munte te slaen ende waren genoemt Engbertus braspenninghen.

**Hoe dat die doorsichtige vorstinne vrouwe Marie die prinsesse oflivich worde ende starf.
Dat XLI. capitel.**

Inden iaer M.CCCC. ende LXXXII. in dye vasten heeft die edele prinsesse ende hertoechinne een recreacie willen nemen, ryende op een teldener int veltom te iagen ende by groten ongevallen ende quader fortune, is si vanden paerde ghestort, dat si dair of een abstonie inden live creech, dat si in groter siecten ende qualen gevallen is ende is corts dair van deser werlt gesceyden opten XXVII. dach van maerte. Van wiens doot die edele prince hertoge Maximiliaen utermaten seer bedroeft was, want si malcanderen binnen horen leven gansselic ende hertelic bemint ende lief gehat hadden. Ende wert mit groter uitnemende rouwen ende droefheden begraven mit behoerlycker uutvert tot Brugge in Sinte Donaes kerke in Onser Vrouwen choer, na dat si mit malcanderen in echtlicker state geleeft hadden IIII. iaer ede een half ende si de graeflicheit van Hollant, Zeelant Vrieslant ende hair andere landen hadde regeert vijf iaren, XI. weken ende IIII. dagen, after latende een soen gheheten Philips die geboren[387r] wert int iaer M.CCCC.LXXVIII. ende na coninc van Castilgen wert als noch geseyt sal worden ende een dochter genoemt Margriet, dye geboren wert int iaer M.CCCC.LXXX., de eerst versekert was by tractate van payse coninc Kaerle van Francrijc die VIII. van dyer namen. Mer dit huwelick wert casseert ende te nyete ghedaen, na nam si te man coninc Fernants ende Elizabeth conincginne van Spangen enyge zoen, ghenoeemt oec Fernant, dair si een zoen bi had, mer si storven beyde binnin tsiaers. Na desen nam si te man Philibert die VIII. hertoge van Savoyen, mer si en hadden gheen kinder te samen ende hi starf oeck binnen VII. iaren dair nae als M.CCCC.IIIII.. Noch hadde vrouwe Marie een soen genoemt Franciscus int iaer M.CCCC.LXXI. ende starf corts daer na in dye wieghe.

Int selve iaer van LXXXII. begonnen dye van Amstelredam een mure te leggen ende te maken om die stede de tot noch toe onbemuert hadde geweest ende en hadde niet dan poorten

ende toornen ghehadt mit een walle ende diepe graften, dwelke muir si in corten iaren volbrocht ende op ghetymmert hebben.

Hoe dat heer Vincent van Swanenburch, ridder mit subtylheit creech die stede van Vianen. Dat XLII. capitel.

Dit oorloge tusschen dat Sticht ende tlant van Hollant gedurende heeft hem seer neutrael tusschen beyden gehouden ende niet gemoyet joncheer Walraven van Bredenroede, die doe noch iong was, ende hadde inder stede van Vianen ordineert een castelein als Jorijs des domproesten bastert soen van Utrecht, die seer naerstelic ende scarpelic sijn officie ende diensten bewaerden. Soe was op dese tijt inder stede van Vianen een man gheheten Ghijsbert Baess, dye alle weech groten twiste ende partie gemaect hadde tusschen heer Reyer van Bruechusen ende vrouwe Yolente des ioncheren moeder van Bredenroede. Ende dese Ghijsbert faveerde seer die van Utrecht tegen den Hollanders.

Dit vernemende heer Ioest van Laleing die stathouder begerede herteliken op sine neve den ioncheer van Bredenroede dat hi desen Ghijsbert een wijl tijts uuter stede van Vianen bannen wilde. Ende dit screef die ioncheer sinen castelein Jorijs die bastert ende dede voert den weet aen den voors. Ghijsbert Baess, die terstont die stede ruymde ende quam tot Utrecht. Ende concipierde ende opnam als doen die stede van Vianen te winnen ende onder die van Utrecht te brenghen. Ende heeft genomen heer Vincent van Swanenburch mit een deel burgheren ende knechten, ende quamen inder nacht voir dye Culenburchse poort. Ende clommen dair over die muren, ende quamen mit groten gerucht inder stede, ende lyepen van stonden an na dat slot ende quamen in dat voerburcht. Jorijs die bastert dit vernemende, liep snellicken op een starcken toern gheheten Simpol, ende meende hem ende dat slot dair uut te bescermen. Mer si benaudem so seer mit scieten ende mit roeck ende brandt, dat hij dat slot op gaf na dien datter een groot deel vanden borchsaten doot ghescoten ende verslaghen waren ende aldus wan heer Vincent dat slot mitter stede. Ende hy ving dair binnen vele vanden burgheren van Utrecht die uuter stadt verbannen ende verdreven waren, ende santse binnen Utrecht gevangen ende si pilgeerden ende plonderden dat slot ende dye stede ende nament al datter was.

Die stat van Utrecht was desen heer Vincent van Swanenburch sculdich een grote zomme van penningen van sine soudie ende aldus nam hi voer hem uut de stede van Vianen niet

te trecken noch die over te geven, hi en ware eerst vol daen ende betaelt. Ende bleef in dye stede van Vianen legghen langher dan IIII. maenden. Waer omme dat de Hollanders tlant van Viane ende vander Ameyden seer destrueerden ende verwoesten ende leyden menige lagen om de stede weder te recupereren ende inne te nemen. Ten lesten wertet gedadingt ende de ioncheer van Bredenrode most hem geven VI. M. Rynsche gulden ende dairmede ruijnde hi die stat ende de ioncheer van Bredenroede quam weder inder possessien van zijn slote ende stede ende bleef dair voertan selver regerende ende bewarende sine slot ende stede selver in persone.

Hoe dat die van Utrecht een anslach ghemaect hadden om die stede van Dordrecht in te nemen ende van een nyewe castelein opt slot ter Goude. Dat XLIII. capitel.

Int eynde van aprille int selfde iaer van[387v] LXXXII. hebben heren ende capiteinen vanden Sticht mitten overste vander stadt van Utrecht raet gehouden mitten ballingen van Hollant, hoe ende in wat manieren si best de stede van Dordrecht souden moghen mit subtijlheden ende cloucheden becrachtigen ende winnen. So hebben si hem voorsien van scepen groot ende cleyn, dair si volck van wapenen in setten dair capiteinen of waren here Willem van Wachtendonck ende Adriaen van Naeldwyc ende waren wel VIII.C. starck ende wel ghewapent. Ende sijn die Lecke neder ghevaren, ende quamen op enen saterdach voir Dordrecht, ende also dat ghetije ghegaen was en mochten si in die stede niet comen ende voeren dye Maze op tot verby Vlaerdingen.

Dit hadden die Hollanders scijer vernomen ende soudense bevochten hebben en haddet teghen den nacht niet ghegaen. Nochtans waecten si alle den nacht ende waren in roere. Ende vele van desen scepen voeren na Zeelant ende dandere keerden weder ende grepen enen moet ende traden opten Ijseldijc, ende ghinghen nader Gouden toe ende dair stont een blochuys opten dijc, dwelck si an brande staken. Ende gingen verby dat si mer een man verloren ende si worden van dyevander Goude aftervolgt, mer si en deden hem niet.

Ende ghenakende die stede van Oudewater quamen hem te gmoet die knechten ende een deel poorters vander stede ende dese hadden een scarpe mangelingte te samen ende sloegen deen den anderen vast volc of, mer de van Oudewater hadden tmeeste verlies van horen poorteren, dyer veel geslaghen worden. Ende van daen quamen sy tot voer die stede van

Yselstein, dairse oec een scermutsinge teghen hadden, ende quamen dus mit groter avonturen weder binnen der stadt van Utrecht.

Omtrent dese tijt sonde dye steden van Hollant boden an den prince Maximiliaen om in dese landen te comen, op dat doir sine presencye ende bevelen dat gemeen volck te bet tot exactyen ende scatinghen ghebrocht mochten worden. Ende comende in dye mey maent inden Haghe wert dair een generael dachvert ghehouden van alle den edelen ende steden des lants van Hollant ende Vrieslant. Ende daer wert onder ander saken concluderet ende ghesloten dat grave Engbert van Nassouwen sine officie vanden casteleynscap resigneren ende overgheven souden in des princen handen voir een somme van penninghen dye hy dair voir soude willen eysschen, at also ghescyet is. Ende als doen constitueerde ende sette dye prince tot enen casteleyn heer Jan van Cats ridder dien si over vijf jaren refuteert hadden, ende niet hebben en wouden.

Hoe dat dye stede van Hoornⁿ twee male ghewonnen wert ende hoe deerliken dat si destrueert ende pilgeert wert. Dat XLVIII. capitel

Also hier voir ghescreven is dat heer Joest van Laleyng, stadthouder van Hollant, die verdreven ballinghen vander Cabbeliaus partye weder in dye stede van Hoorn admitteert ende toe ghelaten hadde te comen op condicien ende dat confirmerende, ende starckende mit horen eede, dat si tot genen daghen staen noch doen staen en souden om te hebben ende ghebruken dat regiment vander stede. Soe heeftet nochtans den voors. stadthouder belieft doer informacye vanden sommighen, ende heeft alle sine naersticheyt dairtoe ghedaen, die hy mochte, absolverende ende verdragende den voors. ballinghen ende verdreven horen eedt ende heeftse weder in die stede ghebrocht ende doen hebben dat regiment. Want hy te voren onder gedaente van vrientscappe dye overste vander stede die regiment hadden ende by des princen brieven ende commissien daer in gheset ende ordineert waren, by hem heeft doen comen so twe so drie inden Haghe, ende heeftse dair gevanghen ghehouden ende sette ende ordineerde weder Martijn Velaer in sine voor. officie vanden scoutambochten ende verhief aldus die Cabbeliaus in hoerre ouder maiesteyt, verdrivende dair uut die vander Hoecx's partie waren. Ende als si dus weder in hair ouder officie ende digniteyte waren gestelt, hebben si vele vanden poorteren ende uuter stede verdreven die si onwillich ende rebel gevonden hebben te gheven excysen, exactien ende scatingen totten oerlogen vanden gemenen landen.[394r]

So worden dan vele vanden poorteren van Hoern uuter stede ghebannen ende verdreven om dat si onwillich ende rebel waren dese grote exactien ende scatinghen te geven. Dese ballinghen vergaderden te samen in Oestvrieslant ende hadden vele communicatien ende raet te samen hoe si best weder in die stede op hoir possessien, ende besittinge comen mochten, dair si dus onsculdeliken ende sonder redenen uut verdreven waren. Ende concludeerden eendrachtelycken te senden tot Utrecht om sommighe capeteinen ende hoefmannen ende enige knechten dwelcke also gheschiede.

Ende sijn by malcanderen vergaert in Oestvrieslant Adriaen van Naeldwijck, heer Henricxs broeder van Naeldwijck ridder, Jan van Middachten ende twe Vriesen Scernewibe ende Homme Lewenszoen mit omtrent XL. man. Ende sijn ghecomen mit scep en in die stede van Hoern mit groter cloeckheyte ende subtijlheit op Sinte Margrietendach ende was een saterdach smargens te IIII. uren ende namen aldus die stede in sonder stoot of slach. Datter mochtans die van Hoern op dat passe seer starck waecten ende dair bleven III. man inden inganc verslagen. Ende vinghen de vanden gherechten ende wethouders vander stede, ende alle dat van naem ende faem was vander Cabbeliauspartyte ende die scout Martijn Velaer mit meer ander quamen uuter stede.

Dit aldus staende hebben si een bestant ende aliance gemaect mittet noorder lant dair omtrent, ende gebodense binnen Hoern te comen, ende dat si voert an sonder scatinghen sitten. Binnen desen tiden dat dit gheschiede hadde die stadthouder alle die capeteinen mit horen knechten, bi een doen vergaderen, ende was mit groter macht ghetogen voer die sloten ende castelen van Hermelen ende Hair. Die hi wan ende nam alle die borchsat en gevangen die hi dair op vant ende bi dit huys ter Hair stont een grote stenen camere die die borchsat en lange tijt tegen hilden. Mer ten lesten wonnen si die stormenderhant ende sloegen se al doot die dair op waren. Corts hier nae vernam hi dat de ballingen mit zommighe capiteinen die stede van Hoern ingenomen hadden. Wair om dat hi terstont een deel knechten mit zommighe capiteinen derwärts sende, hi soude snellick en volghen. Mer al eer dat hi quam, was dair gecomen die ionge here Jan van Egmont ende hadde Martijn Velaer den verdreven scout mit C. knechten gesonnen om die stede te bestormen ende te winnen. Dwelcke hi vromelicken dede op deen syde vander stede geheten die Karen. Mer inden derden anganc bleef hi dair verslagen mit vele van sine adherenten ende keerden weder achterwärts.

Dair na opten XX. dach vander selver maent van iulio quam heer Joest van Laleing die stathouder, die grave van Shoorle, heer Jan van Egmont, Petijt Zalizaert mit alle hoir macht van

knechten ende bestonden de stede van Hoern te bestormen ende te vechten opten dijc voir dye Alcmaerse poorte. Ende inden eersen angange worden van die van binnen vromeliken ende stoutliken weder staen. ende also de poorters hem neutrael hilden tusschen beyden desen partien, so gingen si vele vanden vesten ende muren hopende mits dien salveert ende onthouden te worden vander doot indien die van buten die stede wonnen ende lieten die capiteynen mit weinich hoere adherenten alleynen staen ende die vianden te keren ende die stede te bestormen. Mer int einde worden Adriaen van Naeldwijn ende Jan van Middachten mit vele vanden horen verslagen ende dyetwe Fryessce capiteinen worden ghevanghen, ende saten langhe tijt ghevangen tot Egmont op de Huef ende coften hem ten lesten om M. gulden.

Ende op dit pas is veel iammers in die stede van Hoern gesciet also als de stede mitten swairde gewonnen wert. Want dair een deerlike moort in die hetten van tincomen gesciede, want die ruters ende knechten en spaerden nyement gheestlic noch waerlic, out noch ionc, man noch wijf, plonderende pilgeerden ende beroofden die gheestlike cloesteren ende kercken. Si namen die costelike ornamenten, cleynoden, iuvelen, boeken, cyborien, ia die kelken uutes priesters handen dair si stonden ende celebreerden ant outaer. Noch namen si mit ghewelt ende cracht twe priesteren uut een cloester, als heer Frederick ende heer Claes, ende settense opten toerne vanden kerchove ende stietense van boven neder ter aerden. Dair dene heer Frederick terstont of starf, ende[388v] als si saghen dat heer Frederic hem noch een weinich roerde, staken si hem mit messen doer sijn kele. Dwelc hem noch niet en deerde, mer hi veinsde hem doot te wesen ende wert in een huys ghebrocht ende ghenas binnen tsiaers.

Voert liepen si in die kerken ende staken de mannen die kele of opten outaer ende opt heylighe graf voir den heylighe sacramente in hoer gebeden leggende, sonder enige vrese of bescouwinge der heyligher plaetsen. Waer om dattet al uut die stede liep man ende wijf, jonc ende out, doir vresen van desen groten overdaet ende onmenscheliken wreetheden dye si thoonden an den scamelen poorteren. Ende als dese hetten over was gingen si toe ende dreven alle die beesten vander stede te samen ende plonderden, pilgeerden ende beroofden de stede van allen dat si dair binnen vonden. Want si dair een groot swaer goet vonden, gemerct dattet een rijc welvarende ende lijfneringe stede was, ende overvloedelic van allen huysrade, cleynoden ende iuwelen. Ende sloegent alte samen ende worpent in die scepen, ende voerdent al Hollant doir tot allen steden ende plecken ende gaven goeden coop, want sij er lichtelyc an gecomen waren.

Ende aldus varende mit die geroefde goeden, quamen veel scepen teHaerlem binnen der stede die vol goets waren, ende vercoftens oec veel. Ende dair wesende hadden si een conspiracie mit meuterie onder malcanderen gemaect om een commocie ende oloop onder den poorteren te maken dat si overmits dien die stat van Haerlem oec hadden mogen beroven ende spolieren. So gevielt op Sinte Marien Magdalenendach[22 juli] dat enige knechten bestonden spytich ende qualic te spreken totten poorteren van Haerlem, seggende: "Aldus salmen oec met u leven." Die ingeseten vander stede, dit horende, liepen terstont int harnas ende bestonden desen knechten tot allen eynden te bevechten ende te slaen so datter vele in de Spaerne spronghen ende verdronken. Ende die si cregen sloegen si ter doot. Ende in deser mangelinghe ende scermutsinge liep een vanden knechten ende sloech die clocke, ende meende mits dien alle die knechten by een te vergaderen. Wantter op dat passe een groten hoop inder stede vergadert waren overmits welken dat dye poorters so dicht bi een quamen ende op dye ruters alle ghelyc vielen datter omtrent vijftich geslaghen ende verdroncken worden.

Mer die overste vander stede scoten ende vyelen dair tusschen ende vinghen vele vanden knechten, op dat si mits dyen salveert ende bescermt souden wesen vanden verwoetheden ende oloep der poorteren, anders souden dair meer gheslagen hebben geweest. Ende dye overste vander stede senden terstont enen bode totten stadthouder die op dese tijt sat ende at opt huys te Bredenrode by sijnre nichten vrouwe Yolendt des jonckheren van Bredenroden moeder. Ende dyt horende stont terstondt op vander tafelen ende quam binnen Haerlem, ende dede so vele mit ghenoechlicke ende goeden onderwysinghe woorden dat die gevangen knechten ontslaghen worden ende men lietse met alle hoer gheroefden goeden passeren ende uuter stede varen. Ende dit voors. werck ende commocie coste die stede van Haerlem noch wel XII.M. gulden. Dair si seer onnoselick in quamen, ende hem opten halse ghedronghen wert ende oeck hyer naemaels seer oprack vanden voors. knechten binnen der stede van Scyedamme, als na gheseyt sal werden.Hyer nae wert heer Phillips van Wassennaer heer van Voerburch capitein ghemaect binnen der stede van Hoern omme die stede te bewaren.

Hoe dat dye hertoge Maximiliaen als voecht ende momber ghehult wert in desen landen van Hollant ende Zeelant ende van sommige perticuliere scermutsinghe die die Fransoysen deden opten landen van Vlaenderen, Henegouwen ende Hollant. Dat XLV. capitel.

Die edele vrouwe Marie van Bourgondien aldus oflivich gheworden sijnde als voorscreven staet, soe opstelde hem hertoghe Maximiliaen by rade van enigen als voecht ende momber sijnder voerseyder kinderen om tlant te regeren ende te bescremen teghen den Fransoysen, dwelck vele anderen nyet en behaghede. Want die van Ghent, Brugghe ende Yperen ordineerden sekere commissarisen om tlant van Vlaenderen[389r] te regeren mit hartoghe Maximiliaen tot datter vorder provisie op gedaen ware. Ende dair wert een generale dachvert ghehouden tot Ghendt, ende gheconcludeert ende ghesloten datmen den hertoghe nyet ontfanghen soude voer een heer vanden lande, dan tot sekere termyne ende onder sinen eedt ende zij en wouden anders ghenen capiteyne hebben, dan by hem beyden gheordineert. Ende dat dair omme, want dye sommige dye den hertoghe regeerden, deden mit hem dat si wouden, want hy ionc was ende sachtmoedich. Ende grote scatinghen die dye landen gaven, en quamen tot gheenre goeder rekeninghe, wair bi dattet ghemene volc seer verarmt ende bijster was. Ende dair en wert oeck gheen iusticie int lant ghedaen, wair omme datter grote fortsen ende ghewelden ghescieden.

Uut welcker voors. ordinancye die prince seer beroert sijnde toech tot Brugghe, ende van dair tot Yperen. Mer hy en wert als heer niet ontfanghen, noch dye wetten ende regenten en worden van sijne wegghen niet geset. Ende heer Robbrecht van Halewijn baeliu van Brugghe wert van die van Ghent ghebannen L. jaren ende meer andere edelen werden van hoer officien ende diensten ghestelt ende regeert, soe dat die edelen omtrent dese tijt seer vernedert werden. Endealso die heer van Cordes uut die stat van Terewane ende uut anderen fortressen sijn volc dede lopen int lant van Vlaenderen doende grote scade van roven ende branden, soe werden dair tegen ordineert ende gescict heer Kaerle van Zavoyen, de here van Beveren ende dye heer van Merwes. Ende die van Ghent sonden dair oec vele volcxen van wapenen te paerde ende te voet. Die bastert van Vienyn versloech op eenre tijt veel Fransoysen voir die stede van Bethunen. Ende dair werden oec vele scepen van oerlogen geordineert ende uutgesteld opter zee teghen den Fransoysen die den Vlamingen, Hollanders ende Zeelanders grote scade deden, dat over mits dien die scade voirt so seer niet en gesciede.

Omtrent dese tijt ende int selve iaer van LXXXII. track de heer van Chayterain uut die stede van Sint Omers. Ende by Monturen gemoeteden hem vele Fransoysen bider stat van Terewanen, dye vele ghelts brochten, om den volcke van wapenen te gheven ende betalen hair zoudie. Dair hy een scarpe scermutsinghe teghen hadde, so dat hy se verwan ende roefde ende behilt al dat scat ende ghelt. Ter wilen dat dese dinghen aldus in Vlaenderen gehandelt ende tracteert worden, was die hertoghe Maximiliaen in Hollant ghetoghen ende wert in allen steden ende plecken des lants van Hollant, Zeelant ende Vrieslant ontfangen ende ghehult, als een recht voecht ende momber der landen uutten namen sinen zone hertoghe Philips dye doe ter tijt meer vyer iaren oudt was, doe sijn moeder vrouwe Marie oflivich gheworden was. Ende dit bi consent ende wille der heren ende steden vander Cabbeliaus partye, die doe tregiment over al Hollandt hadden.

Hoe dat die Stichtse ende Cleefse die stede van Yselsteyn belaghen, ende hoe dye Hollanders dye twe blochusen op dye Nyewevaart stormenderhant women. Dat XLVI. capitel.

In dit selve iaer van LXXII. in den oestmaent heeft die hertoghe van Cleve vergadert uut diversen plecken ende landen, omtrent X.M. ghewapendemannen te paerde ende te voet, ende heeftse ghesonnen binnen Utrecht omme den Hollanderen te resisteren ende wederstaen. Soe sijn dan dese Cleefse mit die van Utrecht in groter menichten te samen vergadert ende toghen uuter stat opten lesten dach des selven maents. Ende ghinghen legghen tusschen Utrecht ende Yselstein, presumerende ende vermetende mit desen groter menychte alle tlant van Hollant te destrueren ende onder horen dominacie te brenghen.

Als dese mare int lant quam dat die Cleefse ende Stichtse Yselstein belegghen hadden, wert dair grote ghereetscap gemaect omme derwerts te trecken. Wair omme dat dye steden van Hollandt alle dye cappiteynen mit horen knechten ende voert, dye ingheseten vanden poorteren te samen vergaderden binnen der stede vander Goude omtrent XII. duser starcke. Vanden welken capiteynen waren heer Joest van Laleing,^[389v] die stathouder, heer Jan dye Ionge heer van Egmont, heer Frederijc van Yselstein sijn broeder, ende Petijt Zalizaert die capitein was vanden Gasscongers ende Walen, ende de grave van Shorele dye capitein was vanden Hoehduytschen. Soe sijn dan die Cleefse voert ghetoghen ende quamen int beghinsel vander

maent van september voir Yselstein ende sloeghen dair hoir parc ende leger omtrent die stede. So lach buten der stede een scoen cloester vander Cystercien oorden dat si begrepen ende deden den broeders grote violencie ende crachte ende maecten hoir logijs int cloester ende deden grote scade an die stede mit scieten ende werpen uut dat cloester. Mer dye van binnen weerden hem vromelicken ende keerden die vianden mit scieten van bossen ende andere instrumenten van die stede.

Als si nu omtrent VIII. daghen voir die stede gelegen hadden, begonnen die Hollanders mit horen capiteinen ende volc van wapenen vast te naken om die stede te ontsetten. Die Cleefse dit vernemende worden twistende onder malcanderen ende braken ghelijck op mit groten haesten, ende togen weder nader stadt van Utrecht, achterlatende vele van hoir artelrie, die de van Yselstein inne haelden. Ende voirt toghen si in dat cloester, ende braken dat ten gronde toe of ende verbrandent. Ende de broeders begrepen weder een plaetse in dye stede dair si hem ter neder sloegen ende tymmerden dair een convent bi consent ende wille des heren van Yselstein. Als die mare int Hollantse heer ghecomen was dat die Cleefse ende die Stichtse aldus snelliken uut horen leger gheruymt waren, ende hem selven dus starc inden velde vindende en hebben si niet weder willen keren, mer zijn voirt na Utrecht getogen in dorp van Iutpheas ende maecten hoir leger voer een slootken genoemt Vronenstein, dat si wonnen ende noch dair by een ander grote starcke stenen camer die si oeck wonnen ende brakense ter aerden toe of.

Dair na sijn si mit alle hoir macht getogen voer die blochusen op die Nyevaert, dair si des iaers te voren of geslaghen ende veriaecht waren gheweest. Dair wesende quam die biscop dair mede voir legghen mit groter macht ende scoten daghelicxs ende bestormeden die II. blochusen mit groten swaren assaulten. Die opt clein blochuys laghen also starc assaulleert ende bestormt, dat si dat blochuys aen brande staken, ende liepen mit alle hoir vitaelge ende artelrie op dat grote blochuys, dat alsoe ghemaect was, datmen van dat een int ander gaen mochte. Doen scoten die Hollanders so vreeslicken op dat grote blochuys, dattet al vervaert was dyer op waren. Mer was soe starck ghemaect, datmer niet veel op winnen en mocht. Ten lesten namen si een grote busse, gheuoemt Zutphen, dye si stelden op dat blochuys ende scoten III. oft IIII. mael op dat blochuys ende maecten alsulken gevaert int blochuys, datter niement van stof binnen gheduren en mochte, so dat si VII. doden binnen hadden.

Dye cappitein Jan van Alfen, siende dat hem gheen ontset van Utrecht en quam, als hem belooft was ende datter so goten volc voer tblochuys lach, heeft begheert spraecke te houden. Ende heeft dat blochuys op ghegheven behouden lijf ende goet, ende ghing mit omtrent

vijftich ghesellen in dye vanghenisse. Daer hi binnen een iaer weder uutquam ende die blochusen worden slecht gemaect neffens der aerden ende die sluse op die vaert wert in stucken geslagen. Ende verbranden die colck mitten palen ten waterof ende braken alle die steen vanden colc of ende sonkense mit ponten ende scepen in die gronde ende dammeden die vairt datmer tot III. oft IIII. steden mit wagenen ende paerden over rijden mocht ende dit was op Sinte Michielsavont. Dair sijn si elcxweder inden hoern getogen, wanttet winterlic began te worden ende laet int iaer was, dat men niet wel te velde leggen en mocht om des couden ende ongetempert weers willen. Ende teghen alle dese voorseyde scaden dier gescieden omtrent dye stat Utrecht, en hebben si geen weer geboden noch gedaen om hoer vianden te crencken.

Hoe dat die pays gemaect wert tusschen coninc Lodewijc van Francrijk ende hertoghe Maximiliaen ende sine landen. Dat XLVII. capitel.

In die maent van iunio int selve iaer van LXXXII. quam een heraut vanden coninc Lodewijc van Francrijk die XI. van dier namen in Vlaende[390r]ren^o brengende saveconduyt voer LX. personen, om mit hem te tracteren van payse, die gecoren worden vanden meesten in beiden staten gheestlic ende wairlic. Ende si togen totten coninck van Vrancrijk diese vriendelic ontving. Ende also hy mit allen cranck was, socht hy alle remedien ende succours om gesont te werden. Want hy sandt Onser Liever Vrouwen ten Halle een gulden hert gepresen voir VII.M. ponden ende der abdyen tot Sinte Adriaens te Geersbergen sant hi tot fondacien van eenre cappelrie VII.M. gouden cronon mitter zonnen.

Ende van tbeghin der maent novembris begonnen die gedeputeerde vanden hertoghe mits gader den III. leden van Vlaenderen ende den III. staten van Brabant mitten commissarisen vanden coninc te tracteren van payse binnen der stat van Atrecht. Ende dair wert na vele handelinghe, woerden ende reden geconcludeert een toe comende huwelic tusscen heer Kaerle den dalfhyn des conincs zone onder sine iaren sijnde ende vrouwe Mergriete van Oestenyrc, des hertogen Maximiliaens dochter, oudt sijnde omtrent III. iaren. Ende was voerwaerde dat dit huwelic goet ende van waerde soude sijn, ende onder C. ende een articulen de daer proponeert ende op ghedaen,ghesloten ende concludeert waren, was een dat dat graefscap van Bourgondien, Artoys, Piccardien, Boenen ende de heerlicheden van Macons, Noyers, mit meer andere articulen inden voors. tractaet int langhe begrepen, souden comen ende bliven an den Bourgonsen.

Dwelck aldus ghedaen sijnde, trocken die ambassatoers van hertoghe Maximiliaen ende die gedeputeerde van den voorseyden drien landen, Vlaenderen, Brabant ende Henegouwen totten coninc, doen sijnde te Tours, om den voors. pays te confirmeren, als heer Jan van Lannoy, cancellier vander oerden vanden Toysoene, dye abt van Sinte Bertijns, Philips abt van Sinte Peters te Ghent, Goeswijn abt van Hafflinghen, Willem abt van Berghen, heer van Waleyn, Baldewijn van Lannoy heer van Molenbays, Jan van Bouverie heer van Wiers cancellier van Brabant, Pauwels die Baenst heer van Mormeselle president van Vlaenderen, meester Jan Dufay meester vander requesten, Gerrit Nyeuman, Jan die Beer secretarijs vanden hertoghe voors. ende noch XVIII. notabel mannen uutten voors. drie landen. Ende quamen tot Tours biden coninc, diese allegader minlicken ontving ende hoechlic begaefde ende dair wert tvoors. huwelic mitten payse confirmeert.

Die coninc was qualic te passe, ende hadde den dalphijn sinen soen bevolen te bewaren den grave van Bienge, toecomende hertoge van Bourbon, die vrouwe Anne zijn iongste dochter getruwet hadde. Ende hi dede den ambassaten geven XX.M. gouden cronen, ende dair toe vele costlicke silveren scalen, iuwelen ende cleynoden. Ende inder tijt als men sprack te tracteren mitten coninc om die ghedeputeerde te vergaderen tot Atrecht, so en sliep die heer Philips van Crevecuer heer van Cordes niet, mer hi belach Arien mit groter macht ende assaulleerden ende bestormeden de stat vreselic mit bossen ende andere instrumenten. Ende die capitein mitten garnisoene ende ingeseten weerden hem vroemlic.

Doe wert dair bestant gegeven van des smorgens te drie uren tot XI. uren, ende dair wert tracteert ende gemaect dat die heer van Cordes mitten Fransoyzen in gelaten wert ende de stede wert hem over gegeven. Doe liet hi vredelic uitgaen al die woudentot V.C. toe ende die gingen tot Sinte Omeers biden here van Beveren, ende de Arien over gaf, ontfing vanden coninc XXX.M. cronen.

Hoe dat heer Willem van Arenberch ter doot sloech heer Lodewijc van Bourbon biscop van Ludic. Dat XLVIII. capitel.

Also heer Willem van Arenberch mit sinen adherenten conspiracie maecte binnen de stat van Ludic tegen den edelen heer Lodewijc van Bourbon biscop van Ludic van conincliken bloede ende geslachte geboren, hem houdende op de sijde van Bourgondien, so dede hi den voors. heer Willem bannen uutten landen van Ludic. Doe maecte hi hem starc van vele rebellen ende verkeerden luden wel tot II.M. toe, hopende oec op zijn vrienden binnen Ludic, ende opten coninc van Francrijc. Ende quam mit macht tegen sinen prince ende gesalfde biscop, die hem hier voirmaels zijn swaer misdaet nochtans vergeven had, van dat hy tot Sint Truden opter straten meester Rychaert zijn vicaris ende zegelair doot geslagen had. So stelde dan de biscop hem op ende[390v] reysde uuter stat van Ludic mit alle zijn machte tegen den tijran ende bosen mensche. Ende ridende over een brugge quam hi in een nauwe strate dair hi bekent ende angetast wert van sinen vianden. Want hi niet ghevlien en conste ende hi wert dair verslagen mit vele van sine volcke ende zommige gevangen ende vele liepen der wech ende salveerden hem.

Doe quam die tijran heer Willem in dye stat van Ludick, slaende ter doot ende vangende vele vandes biscops vrienden, ende beroofden zommighe der burgeren husen ende oeck die iuwelen ende cleinoden vander heiliger kercken ende steden. Dat dode lichaem vanden biscop^p wert gebrocht in dye kercke sere doirwont ende wert dair na simpelic begraven. Die tijran zijnde inden alren swairsten bannen der heyliger kercken ende hem verblidende in zijn boosheit, als of hi een goet werck gedaen hadde. Ende beval den canonicken dat si sine zoen elegeren ende kiezen soudent tot enen biscop van Ludic.

Soe waren in die maent van october vele canoniken van Ludick ende van elders ghecomen totinder stede van Loeven, ende dair vergadert zijnde casseerden si te nyete die bedwonghen electie ende postulacie vanden zone heer Willems van Arenberch. Soe worden si nochtans twistende onder malcanderen, dat een deel vanden canoniken cozen den prothonotarijs van Croy. Des graven van Cymeij broeder. Die ander cozen heer Jan van Hoorne, des graven van Hoorn broeder, ende beyde hadden si vele recommendacien van princen ende heren an den paeus Sixtus. Dat langhe stondt, want die III. staten van Brabandt deden grote diligencie an den paeus om dat bisdom van Ludic te deylen in twe bisdommen, om veel quaets in toecomende tiden te verhoeden. Ende want die prothonotarius niet te vreden en was ende lastich viel den voors. elect mit appellacien, soe werttet gemaect dat hi een iaerlix pensie XVIII. C. gulden opt voors. bisdom behouden soude. Ende als was die voors. elect confirmeert, so was hi nochtans lange iaren

arbeyende mit vele oorlogen sonderlinge teghen die van Arenberch ende Ludikers eer hi dat landt ende tbsdom mit vreden ghebruken mochte.

Als die Brabanders dese quade nyemaren vernamen int beginsel van september, so wert alle lant beroert te trecken opten here van Arenburch ende sine misdaet te wreken. Beduchten oec dat die Franchoyzen int lant comen mochten, die van Loeven waren deerste ende toghen mit horen meyer afterlatende hoir processie des sonnendaghes van Onser Liever Vrouwen ende dye ander volgden in groter menichten. Die grave van Romont ende die grave van Nassouwen mit heer Philips van Ravenstein waren die princepael cappeteinen ende belagen inden eersten die stede van Sinte Truden, die hem op gaven. Dair na wonnen si die stede van Hasselt mit vechtende hant ende versloghen dair veel volcxs mitten cappetein dye dair vanden heer van Arenberch gheordineert hadde. Ende pilgeerden die stede, nemende vele burgeren ghevanghen.

Ende hertoghe Maximiliaen was dair oeck ghecomen, mit veel volcxs ende belaghen doe dye stede van Tongeren. Die hem op gaven ende Brabanders slechten dye vesten ende bleven een wile inden velde legghen mit horen hulperen, dye wel XL.M. starck waren te paerdeende te voet ende waren seer gheneycht omme op dye stadt van Ludick te trecken ende den here van Arenberch te bevechten. Mer hy quam al heymelicken spreken op gheleyde mitten grave van Nassouwen, ende als hy een luttel tijts int secreet ghesproken hadde, so wert dat heer al verstroeyt ende braken op mit groter scaden ende scanden dat vele wise luden mishagede. Want die III. quartieren in Brabant hadden al den groten cost ghedaen, die zoudie betalende als Loeven, Brusel, ende Antwerpen, die meyerie van Tshartoghen Bossce mosten den last dragen vanden Gelressen.

Na dien sceydinge van desen heer ende volcke van wapenen so ghescieden int lant vele dootslagen, roven ende branden. Aldus worden dye ghemeenten dicwils bedroghen vanden heren die meer hair particulaer profijjt soeken dan den gemenen oerber ende welvaren vanden landen. Omtrent dese tijt starf tot Brugge de grave Jan van Chinay, een wijs vroem heer ende tot Edinghen starf heer Peter van Lutsenborch grave van Simpol heer van Briane, achterlatende[391r] twe dochteren. Dair die outste namaels of troude tegen haren sin ende wil haren oem den grave van Romondt by dispensacie vanden paeus ende na zijn doot troude si den edelen grave van Vendomme van conincliken geslachten. Ende zijn suster vrouwe van Edingen troude heer Philips van Cleve heer van Ravenstein van Winendale etc.

Hoe dat joncheer Engelbert van Cleve momber des Stichts van Utrecht becrachtichde die stede van Renen. Dat XLIX. capitel.

Inden iaer M.CCCC.LXXXIII. opten XIII. van februario⁹ heeft joncheer Engbert van Cleve momber ende voecht des Stichts van Utrecht al heymeliken gesonnen zommige van sine zoudenieren om mit subtijlheden in te crigen die stede van Renen ende die te brengen onder sine subiectie ende onderdanicheit. Soe sijn dan ghecomen inder duyster nacht op die graften vander stede ende bevindende dat die graften niet al te diep en waren bestonden si over te swemmen ende quamen an die muren, ende beclommen die stede ende quamendair in mit groten ghecrij ende geruchte dootslaende al de wakers ende ander die si ter wapenen vonden. Ende als sij die stede machtich waren, lieten si al die vreemde knechten des biscops soudenyers vredelic uuter stede gaen ende behilden ende regeerden voert an de stede selver tot behoef ende uuten name des ioncheren van Cleve voorseit.

Omtrent dese tijt waren vele ontidige iaren deen na dander van donre, blixem, opvloet van water, tempeest, van storm ende winde datmen nauwelic bekende den zomer voir den winter soe dat dat koern, wijngaerden ende ander vruchten niet en quamen tot goeder rijpheit. Welke voorseide plagen ende tribulacien God almachtich liet gescien om onser sonden wille ende ons ogen te doen om hem te kennen ende openen te beteren. Ende die munte oplam van daghe te dage ende wert seer licht, dat een gouden gulden gout tsestich stuvers ende een vierijser vijf stuveren.

Hoe dat vrouwe^r Margriete ghesonnen ende ontfanghen wert in Francrijck ende hoe coninck Lodewijck oflivich worde. Dat L. capitel

Als dat huwelick tusschen Kaerle dalphijn van Francrijck ende Margriete hertoge Maximiliaens dochter, mit gaders den pays, ende vrede tusschen den voors. dalphijs vader coninck Lodewijck van Francrijck ende den hertoghe Maximiliaen ende sine landen confirmeert, ratificeert ene ghesloten was, soe heeftmen omtrent Paesschen groote ghereetscap ghemaect omme ioncfrouwe Margriete den coninck over te gheven tot behoef van sinen sone den dalphyn. Ende omme hair te ontfanghen wert vanden coninck ghedeputeert die voors. grave van Bienge. Mit sijnder vrouwen mit groter staet ende triumphie neder quamen in Artoys ende ontfinghen die selve joncvrouwe in den mey. Ende int beghin van junio soe wertse met groter blyscappe te Parijs ontfanghen ende dair na te Amboyse dair dye coninck doe was, dair grote feeste van haer ghehouden wert.

Ende dese pays wert publyceert in desen lande van Hollant, Zeelant ende Vrieslant, ende in anderen landen ende ste-den mit groter blyscappen vanden ghemeinen volcke, mits dien dat

die comanscap loop hebben soude. Want uut Francrijc veel meer ghelts, tarwe, wijn ende andere goeden in desen landen comen dan uut andere nacyen ende provincien. Ende al was desen tractaet vanden payse ende huwelijck omme beters willen aldus ghemaect na langhen oorloghen ende dieren tijden dye doe was, nochtant waren enighe by den hertoghe Maximiliaen, hem alsoe informerende dat hijt al in onwaerden nam ende hielt, seggende dat hi tot desen tractate te maken nye te rechte consent toe en gaf. Ende alsoe werden vele vanden ghedeputeerden voors. suspect inden oghen vanden hove, dies hem meest onderwonden hadden. Ende waren oeck enyge van onsen capiteinen die studeerden ende dair op wachten om enig fortressen, steden oft starcke plaetsen in te nemen in Artoys oft in Piccardien ende also den pays te breken.

Na desen pays van Francrijck wert dye voerseyde coninck Lodowijck alte meer sieker ende crancker, ende sochte alle manieren ende remedie omme sijn leven te verlanghen, gheen ghelt noch goet dair om sparende. Mer teghen den doot en is gheen boete noch remedye. Ende als hy dus siek wert,^[391v] dede hi brenghen van Riemen tot Tours die ampulle mitten Heiligen olye uutem hemel ghezonnen ende van Parijs dat Heilich cruys ende de roede van Aarom omme die te sien ende te eren. Ende hi starf opten XXX. dach van oest int iaer van LXXXIII. ende hi woude begraven zyn in die kerke tot Onser Liever Vrouwen te Clery boven Orliens daer hi zyn sepulture hadde doen maken, dair hi in zyn leven plach te gaen ende te legghen proevende oft zyn lichaem wel passen soude, etende oec dair inne ende drinckende. Aldus starf die wonderlicke ontsiende ende mogende coninck Lodewijc die XI. van de name die van also vele menschen sake der doot is geweest ende dye den edelen ende den gemenen volcke soe verdructe ende verachte boven alle zyn voervaderen. Hy maecte vele arme luden, ende verquiste ende consumeerde dat gout ende silver als slyck der aerden, rijk makende vele luden dye des onwaerdich waren.

Dese mogende ende subtile coninck Lodewijc was so gefortuneert, dathem nauwe gheen ding onmogelic en was te doen in beyden staten geestlic ende waerlic ende dat hy niet en conde ghedoen by crachte dat dede hi mit listen ende practyken, gheen gelt noch goet sparende om zyn vianden te crencken. So alle prelaten ende princen zyn listicheit ende subtijelheit ontfangen, want lichtelic geloofde hi clappers ende anbrenghers ende al sine vianden brocht hi te nyete mit zynre listicheit ende cloecheit.

Aldus wert de dalphin sijn soen Kaerle die VIII. van dier namen, out wesende XIII. iaer, coninc van Francrijc die seer ongelijc was sinen vader in zeden, meer ghelikende sijnder moeder oft coninc Kaerl de VII. sinen oude vader. Want hi was sacht ende goedertieren van natueren. Ende want heer Olivier coninc Lodewijcx barbier uut Vlaenderen dien hi ridder gemaect hadde ende seer rijke, ende Daniel sijn gheselle vele grote luden, heren ende princen misdaen hadden,

doir des coninc Lodewijcs bevele, so worden si beyde gehangen tot Parijs, ten versoucke ende groten vervolge des hertogen Lodewijcs van Orliens, die te wive hadde vrouwe Johanne coninc Lodewijcs oudste dochter van Francrijc. Ende hi was des qualic te vreden, dat vrouwe Anne van Biengu, die ionxste dochter mit haren man den graven van Biengu, den iongen coninc haren broeder te bewaren hadde. Want hi woude des naerder zijn als van sijnder huysvrouwen wegen. Mits welken ende andere saken ende inconveninten hem dair toe porrende, soe toech hy biden hertoge van Bartangen ende began mit hem te oorlogen tegen den coninc. Mitten welken voor. II. hertogen hem oec verbonden ende aliancie gemaect hadden vele grote princen ende heren tegen den coninc ende zijn regeerders als die grave van Amlbrecht, dye grave van Denoys, de grave van Orenghien ende die hertoge Maximiliaen was oec in hoer aliancie.

Hoe dat heer Willem van Arenburch in nam die stede van Tongeren ende hoe dat hy mit listen ghevangen wert ende onthoeft. Dat LI. capitel.

Als heer Jan van Huerne die elect van Ludic die confirmacie vanden paeusvercregen hadde van dat bisdom van Ludic ende was heer Willem van Arenburch des niet wel te vreden. Ende om dese promotie te beletten dat hi immers in der possessien vanden steden ende sloten niet comen en soude, heeft hi mit listen ingecregen de stede van Tongeren uutten handen vanden Brabanders, verslaende ende vangende vele vanden ingeseten ende poorteren vander stede de hi gecrigen conste. Soe wert dair weder op gestelt een groot heer van volc in die loumaent ende de hertoge Maximiliaen toech dair mede int lant van Ludic, ende belagen tslot van Huele, dat si nae veel stormens ten lesten op gaven. Als heer Willem dat vernam quam hi mit groter macht uut Ludic om dat slot te ontsetten mer hi quam te spade ende also hi vele starcker was dan die hertoge, so woude hy hem bevechten. Mer by practijken ende listicheden hadden die Brabanders victorie want dair lagen vele cloeke mannen after een berch geleyt ende als die Lukeners passeert waren, braken si op ende sloeghen van afteren int heer so datter omtrent III. M. Lukeners verslagen werden mit heere Willem van Wachtendonc, mit III. C. Cleefse de den Lukeners te hulpe gezonnen waren. Ende heer Willem mitten anderen namen die vlucht ende stondt seer scarp dat hi ontquam.

Hier na inden iare van LXXXIII. so ving heer Frederijc van Huerne heer van Montigis, heer[392r] Jans van Hoerne biscop van Ludicks broeder, den voernoemden here Willem van Aerdenburch buten die steden van Sint Truden ende leverde hem te Maestricht. Dwelcke hem grote scande ende onere ghesproken wert, want die bisscop mit sinen broeder voorseyt waren

verenicht ende gesoent mitten voernoemden here Willem van allen gescillen ende twisten. Ende hadden te samen gheteeert in goeden gheselschappe ende al was here Willem een boes mensche gerekent, nochtans behoort men gelove te houden. Als nu here Willem binnen Maestricht gevangen was gebrocht, most hi sterven naden rechten ende wetten vander stede, om sijn voirgaende misdaet ende quade feiten ende wert openbaerlic onthoef op een scavot. Dwelcke namaels swaerlic ende gryselic gewroken wert op die van Maestricht endeden biscop, van here Everaert sinen broeder ende sijn kinderen ende here Robbrecht also datter vele castelen ende dorpen verbrant ende verwoest werden, ende onverwinlicke scaden daer om ghedaen werden.

Hoe dat coninc Eduwaert van Engelant oflivich wert ende hoe die grave van Rychemont coninck werdt. Dat LII. capitel.

Nu valt te scriven van coninc Eduwaert van Engelant die IIII. van dyer name ende van coninc Henric die VII. oec coninc van Engelant, die beide een sake gheweest sijn des doots van veele M. menschen. Want si beyde mit crachte ende bi feyten van wapenen die crone van Engelant conquesteert ende vercregen hebben. Doer welke vele edele princen ende heren, vrome mannen van wapenen verslagen ende verdreven sijn geweest dat noch opten dach van huden te beclagen is. So is dan in dit selve iaer van LXXXIII. in maerte oflivich geworden haestelicken Eduwaert van Iorcke coninc van Engelant, afterlatende II. sonen als Eduwaert ende Rijchaert ende een dochter. Dese coninc Eduwaert hadde enen broeder ghenoeemt hertoghe Rychaert van Cloucester, ende was een wreet fel man, ende arbeyde seer om dese II. sonen in sijnre bewaernisse te crigen. Mer also si te Lonnen op vrydom waren, so en mocht hi dair so niet an comen. Mer ten lesten by practike ende subtile listen, ende mit groten beloften die hij daer om dede heeftse tot sinen wille gecregen. Ende si worden gestelt in handen vanden grave van Bockinghen.

Nu wouden enige seggen datse die hertoge van Cloucester hoer oem voerseit dede versmachten om selver coninc te sine. Enige andere willen seggen dat die grave van Bockinghen dese kinderen ter doot brochte, hopende selver coninc te werden ende dat daer omme want hi hadde in ene pronosticacie gelesen van enen toecomende coninc Henric van Engelant, dye seer groot ende machtich wesen soude ende dit meende hi selver te sine, want hij Henrick hiete. Enige seggen oec dat dese grave Henric van Bockinghen alleen een kint ter doot brochte, ende dat ander dat hi vander vonten geheven hadde, spaerde hi, ende lietet heimelic uutten lande voeren. Ende dit kint was geheten Rychaert, ende na dattet in Portegale geweest hadde, so wast

gecomen in Francrijc bi coninc Lodowijc die XI., ende van daen quam hi heimelic in Brabant bi vrouwe Margriete sijn moye, coninc Eduwaerts voornoemt suster, hertoge Kaerls van Bourgondyen wedue ende dese ionge Rychaert was ghemeenlic geheten die Witte Rose.

Die hertoge van Cloucester na den male dat dese II. kinderen aldus heimelic versteken ende wech geholpen waren, maecte hem selven coninc van Engelant, ende liet den voornoemt grave van Henric van Bockinghen doden als een verrader, ende sijn herte wert hem uutten live ghesniden ende te cussen gegeven. Ende want dese violenci vanden coninc die sere bloetghyerich was, vele[392v] luden mishagende, so creech hi vele vianden. Op dese tijt was uut Engelant vluchtich grave Henric van Rychemont, hem houdende in Francrijc, want hi des conincs neve was. Soe was die coninc Lodowijc van Francrijc voors. also ghesint ende van sinen rade informeert, hebbende oec verstant van enige heren in Engelant die hem heimelic beloofden assistencie ende bystant te doen, dat hi den grave van Rychemont voornoemt sinen neve opstelde ende versach van vele oerloechsmannen ende van ghelde, omme den voornoemt coninc Rychaert van Enghelant te verdriven ende te verslaen.

Als dan die grave van Rychemont al bereit was, is hij mit grooter macht van vele Franchoyssen over in Engelant ghetogen. Dit vernemende coninc Rychaert vergaderde alle tvolc van wapenen dat hi gecrigen konde, ende quamen dese II. malcanderen te velde. Daer seer vreeslic ghevochten wert, soe dat int eynde die grave dat velt behilt ende die victorie hadde. Ende coninc Rychaert werdt daer verslaghen mit veel volcks. Ende aldus wyes sijn macht in Engelant ende hi wert tot Lonnen gecroont als coninc van Engelant bi conquesten Henric die VII. genoemt ende om dat hi mit beteren recht coninc sijn mochte ende die crone besitten, so troude hi ende nam te wive coninc Eduwaerts dochter die IIII. voornoemt. Ende dat kint vanden hertoge van Clarendie coninc Eduwaerts broeder was, hilt hi oec lange tijt gevangen omme te verhoeden dat hi hem niet verdriven en soude.

Oec mede vercregen die Engelssen vanden paeus Innocentius den VIII. dat coninc Henric ende sijn wittich oor na hem comende confirmeert worden ende constitueert te wesen coninc van Engelant. Als Henric dan coninc geworden was, so hadden die Engelschen nijt opten Franchoyssen die mit hem gecomen waren om mit machte coninc te maken ene verdrevense uutten lande. Want dyen haet ende nijt verouden is, ende nimmermeer sterven en sal, want die Engelssen hem altijt verheffen boven allen nacyen ende alre meest haten si die Franchoyssen, die sake waer om soude te lang vallen te scriven, ende dient oeck niet tot onser materien.

Om dan verstant te hebben van desen coninc Henric die VII, om te weten sine geslachte ende van wien hi ghecomen is, so is waer dat vrouwe Katherine die des conincs Kaerls die VI. van Francrijc sijn dochter was, ende coninc Henrick die seste van Engelant sijn moeder was, dye

van coninc Henric verslagen was ende heylich gerekent wort mitten prince van Wales sinen soen in eenen stride als voorseyt is. Dese vrouwe Katherine was oec moeder van grave Henric van Rychemont vader vanden coninc Henric die VII. van Enghelant voornoemt, die si na coninc Henricxs doot van Engelant die V. hadde bi enen ridder uut Engelant daer si op verliefde ende na te man nam. Ende coninc Henric die seste anvaerde Henric sinen iongeren halven broeder ende dede hem hebben die dochter vanden grave van Rychemont, daer hi an wan desen grave Henrick van Rychemont coninc van Engelant. Dese coninc Henric noch in Francrijc sijnde eer hi coninc wert, dede vele beloften den coninc Lodewijc van Francrijc van vele articulen die coninc Lodewijc van hem begeerde te gheschiene, etc. Mer als hi coninc was en dorste hij dat den Engelschen niet openbaren om niet verdreven te worden ende om te believeen moste hi veel doen ende laten.

Hoe dat die stat van Utrecht twemaal gewonnen wert ende hoe biscop David van Utrecht ghevangen wert. Dat LIII. capitel.

Nu wil ic weder keren op dat oerloge datter hangende was tusschen den lande van Hollant ende dat Sticht van Utrecht, daer omtrent dese tijt voer ende na Paesschen, inden iare M.CCCC.LXXXIII. vele dachvaarden omme gehouden worden totten Regulieren buen Amstelredamme, ofmen bi enige manieren ende middelen dat oerloge ter neder hadde leggen mogen. Daer op die tijt vele om gedaen wert ende sere in gearbeyt an beiden siden. So is dan int leste een manier ghevonden om tot enen payse te comen ende staende op aldusdanicher goeder maten, is die here van Montfoert op goeder vaster geloven ende geleyde getogen tot Wijc te Duersteden biden here David biscop van Utrecht mit sommige^[393r] deputeerde vander stat van Utrecht. Ende de biscop ontvingse allegader mit groter eren ende vrientscappen,, ende die heere van Montfoerde viel den biscop te voete, ende hi vergaf hem alle misdaden.

Soe begeerde dan die biscop datmen alle die gebannen ende verdreven burgeren weder inder stat soude laten comen, om die welke sake die heere van Montfoerde weder om tot Utrecht reysde, ende dede vergaderen alle den raet ene ouder mans vander stat om avijs hier op te nemen wat si hier in souden willen doen. Ende dit was den XXI. dach van aprille. So vergaerden enige vanden burgeren die goet bisscops waren, daer doveste of was Jan van Butendijck voir der raetcameren opter stathuys ende besloten die selfde die dair inne vergadert waren daer binne, dat si niet uut en mochten. Ende liepen terstont enige doer dye stat roepende: "So wie pays ende vrede hebben wil mitten here David biscop van Utrecht, die come ter stont op die plaets." Ende siet, terstont compareerden ende quam daer vol na die gehele stat, want nyemant en dorste hem absenteren ende die here van Montfoert met die vanden rade worden uut gelaten ende quamen oec beneden staen op dye plaets. Ende op dese tijt was ioncheer Engelbrecht momber des Stichts binnen der stede van Amersfoort.

Als nu dese burgeren alle vergadert waren, namen dye vrienden ende fautores des bisscops dat regiment vander stat an ende senden van stonden an enige notabele ghedeputeerde totten biscop dat hi comen soude, ende accepteren sine stat van Utrecht daer hij lange tijt uut verdreven hadde geweest. Ende alle desen anslach ende dit opset was te voren op gestelt ende gemaect geweest heimelic tusschen des bisscops vrienden ende hem op condicien datmen den Hollanders inder stat niet en soude laten comen, ende datmen oec niemant doden en soude. Dwelke die biscop bi sine priesterscap gelooft ende gesworen hadde te onderhouden. Die biscop dit vernemende sat haestelic op ende reet van dier nacht binnen der stat van Utrecht ende gaf hem allen vrede die vrede hebben wouden. Ende als hi binnen gecomen was, nam hi terstont

gevangen here Jan van Montfoerde voornoemt, here Dirc van Zulen ridder mit sinen outsten soen dye doe scepen was, Gherrit van Zoudenbalch burgemeester, Adriaen van Rijn burghemeester, Jan van Nyevelt, Jan Woudman, mit Willem sijn soen, Henric van Laghe, Adriaen Sloper ende Baernt van Groenevelt. Als die van Renen verhoerden dat die biscop binnen der stat van Utrecht gecomen was, ende die stat weder machtich was, hebben si een compositie mit hem gemaect, gevende hem een somme van penningen dat hi sine soudenieren uuter stede soude doen vertrecken. Dwelke also geschiede, want si voertan neutrael staen wouden tusschen beyden, tot dat die twist ter neder geleyt ware. Soe heeft dan die biscop uutten name vanden here van Montfoerde ghesonnen here Jan van Renesse ridder ende Gherrit van Rijn binnen der stede van Montfoerde, omme die te bewaren tegen allen den ghenen diese soude willen becrachtigen, dwelc si oec trouwelick deden.

Die Hollanders vernemende dat dye biscop sine vianden dus graceliken ende goedertierlicken in genaden genomen hadde, waren si des seer opten biscop gestoert ende deden van stonden an vergaderen alle die knechten die tot allen plecken ende steden die winter inden lande van Hollant gelegen hadden. Ende quamen mit groter macht om te beleggen die stede van Montfoerde, ende die te destrueren ende te verwoesten. Die biscop van Utrecht dit vernemende quam selver in persone totten oversten ende machtichsten van Hollant binnen dye stede van Yselstein, ende onderwees hem luyden mit sachten ende minlicken woorden dat si te vreden woude wesen, ende hem nyet te seer importuyn noch lastich en waren in sine saken ende seyde onder andere woorden dat hi nye die stat van Utrecht so machtich gheweest was tot dyer tijt toe als hi nu was. Ende is mit desen weder binnen Utrecht ghereyst mit een deel vanden Hollanderen, mer niet in so groten ghetale op dat dye burghers daer inne niet turbeert noch ghestoert en souden worden, ende dat hij nyet meynedich worden en soude. Mer sijn[393v] nochtans altemet ende allenken binnen der stat gecomen dat si wel V.C. starck waren, ende hadden Sinte Katrinen poorte begrepen ende die starck gemaect.

Als die van Utrecht dit sagen, waren si niet wel te vreden, ende oec mede so ghinc een ghemene fame doer de stat, datmen alle die gevangen leveren souden inder Hollanderen handen, ende datmen die stede ende tslot van Montfoerde destrueren ende ter aerden toe slechten soude. Ende hadden om deser ende dyer gheliken saken grote indignaciën opten Hollanderen. Waer omme dat si haesteliken snelle boden ghesonnen hebben tot Amersfoert an Henric van Nyevelt ende Ghijsbrecht Baes, dat si van stonden an mit een deel ghewapende comen souden inder nacht, men soudese waer nemen ende op hem wachten. Joncheer Engelbrecht ende Henric van Nyevelt dit vernemende, vergaerden terstont alle hoer vrienden, ende fautores ende quamen mit alle hoer macht voir die stat. Dese Henric van Nyevelt was een cloec stout vroem man ende was

Jacobs soen van Nyevelt, ende sijn moeder was des burchgraven dochter van Montfoerde, oude vader van desen here Jan van Montfoerde die nu in des biscops vanghenissen was. Ende hadde noch III. cloecke broeders als here Steven van Nyevelt ridder ende Gherrit van Nyevelt die ghevangen sat tot Wijck te Duersteden ende Jan van Nieveld die binnen Utrecht ghevanghen was, welcke Henrickvan Nyevelt seer begeerlic was ende dorste nae des biscops doot.

Als nu Henric van Nyevelt ende Ghijsbert Baes haer volck by een hadden vergadert, quamen si omtrent die stat. Daer comende beval Henrick van Nyevelt hem allen dat niemant hant anden bisscop slaen soude als si binnen der stat quamen, want hi selver sinen bosen wille daer mede doen wilde. Ende comende an die mueren bi die waert swommen si over die graften ende clommen voert die muren ende quamen in die stat ende ghingen van stonden an ende spraken haer vrienden ende fautores toe om enen strijt tegen den biscop ende sinen vrienden te vechten. Ende dit was op Ons Heren Hemelvaerts dach des smargens vroe inder dagheraet. Des biscops cappeteinen als Jacob van Cats ende Adriaen sijn broeder mit horen knechten ende vrienden dit vernemende ghingen terstont hoer vianden te ghemoet, ende scoten mit allen seer mit cluevers, haeckbussen ende armborsten dat sij se een groot stuc afterwärts deden wijcken. Henric van Nyevelt dit vernemende, ghinc mitten sinen een ander strate op ende quam den anderen van besiden an. Daert doe seer op een slaen ende schieten ghinc, so dat Henric van Nyevelt mit eenre haeckbussen doirt lijf ghescoten wert ende dus seer gewont wesende animeerde ende sprac sinen vrienden goeden moet toe, dat si vry an treden souden, die stadt ware hem ende mit desen starf hi. Ende die ander traden vromelicken an, ende hadden victorie van hore vianden, daer veel volcs verslagen ende gevangen wert. Onder al bleef daer verslagen Adriaen van Cats mits veel vanden knechten. Johan van Amerongen scout van Utrecht dit siende, liep mit vele van sine vrienden ende slogen die Tollesteech poort op mit groter macht ende quamen also uuter stat.

Ter wilen dat dese scermutsinge inder stat was, ende die biscop hesiterende ende twifelende was, wie dye victorie hebben soude ende die fortune toevallen, dede hi bi hem comen den ghevangen here van Montfoerde. Ende maecten mit malcanderen een compact ende aliancie, so wiens partye te boven ghinc ende victorie hadde, soude die een des anderen lijf bescermen. Dye ghene die nu ingecomen waren mit die van Amersfoert, liepen als verwoede luyden ende wouden den biscop doot slaen. Mer die here van Montfoerde defendeerden ende bescermden als hi best mochte, dat hem niet enmissiede ende wert gevangen, als hi XVII. dagen die stat beseten ende in gehadt hadde. Ende met hem wert oec gevangen Jacob van Cats scout vander Goude, here Jan van Cats ridder, ende Adriaen van Cats voornoemt broeder. Noch vinghen si Herpert van Foreest scout van Alcmer, Claes Kerre cappetein van Scoenhoven, Gijsbert Pieters soen

baeliu ende burgemeester der stede van Schoenhoven, meester Hughe scepen van Scoenhoven, meester Dirc uuter Weer des bisscops vicarius mit allen des[394r] biscops consistorie.

Soe worden dan allene vanden Hollanders gevangen behalven die uut Sticht waren CXXV. mannen ende die te voren bi den biscop gevangen saten, worden nu vry ende los laten gaen. Die Hollanders leggende omtrent die stede van Montfoerde, dit vernemende, braken terstont op ende elc reysde thuyswert. Joncheer Engbert van Cleve dese victorie vercregen hebbende, quam mit alle sine vrienden van Amersfoert tot Utrecht, ende van stonden an dede men wagenen ende paerde rede maken tot CCC. toe, ende setten den biscop daer op ende voirden binnen Amersfoert, daer hij lange tijt onder here Reyer van Broechusen gevangen sat. Die van Utrecht toghen tot voer die stede van Wijc te Duersteden ende begeerden uutten name ende auctoriteit des biscops die stede gheopent te hebben. Mer want here Frederic van Yselstein in des biscops name daer inne gecomen was, ende die bewaerde, so mosten si sonder yet bedreven te hebben weder omme keren.

Hoe dat de stat van Utrecht belegen wert ende hoe die biscop verlost wert. Dat LIIII. capitel.

Als die biscop aldus tot Amersfoert gevangen^s lach, terstont besetten die steden van Hollant die sloten ende castelen van Abcoude ende Vredelant ende Cronenburch met veel soudenieren ende knechten, ende here Dirck van Swieten hadde sijn huys te Loenersloet oec mit knechten beset. Die steden van Hollant senden oec terstont notabele gedeputeerden totten hertoghe Maximiliaen, begerende dat hi in Hollant comen wilde, ende verlossen den here David biscop van Utrecht, uuter vanghenissen, ende bedwinghen den Stichtsens van horen rebelheden, dwelck hi beloofde also te doen, ende sant groot volc van wapenen voerhenen. Ende sette in sinen stede here Phillips van Ravenstein, ordinerende hem te wesen stathouder van Brabant, ende hi quam op Sinte Bonifaes dach[5 juni] in dye stede van Gorichom. Ende van daen toech hi mit alle sijn heer op tslot van Beverwaert tusschen Utrecht ende Wijck ende opten XVIII. dach van Junio quam hi mit XVI. M. man tot Outwijck int cloester buyten der stadt op die Bilt ende beleyde mit groter moghentheit die stat van Utrecht. Ende van desen here waren die overste capiteinen naest de hertoghe, grave Martijn van Polem, Aelbrecht ende Aelbrecht graven van Shoerle, here Joest van Lalleing stathouder van Hollant, here Jan van Egmont, heere Frederick van Yselstein sijn broeder, Lantsloet van Barremont, Petijt Zalizaert, die here van Merwen, heere Balthasar van Wolkenstein, heere Floris van Cortgeen ridderen.

Als alle dit volc in haer legers te passe gheordineert ende gestelt waren, dede die prince oprechten grote vreeslicken bussen, cartouwen, mortieren ende slangen, ende andere instrumenten ten oerloge dienende, daer hi die muren, poorten ende toornen vander stadt sere mede queste, ende ter neder scoot ende mineerde. Dair na opten octave vander apostelen Sinte Pieter ende Pauwels dach, so quamen uuter stadt op goeder geloven ende vasticheyt ioncheer Engelbrecht van Cleve voecht des Stichts, die ioncheer van Swartsenburch ende vander Lippe, here Jan van Montfoerde mit meer andere vanden notabelsten ende oversten vander stat. Ende quamen totten hertoge Maximiliaen ende hadden vele scarpe woerden tegen malcandeen. Ende also die nacht genakende was, reden si weder ter stadt wert in.

Dese weeck passeert wesende quamen si weder op vasten geleyde ioncheer Engelbrecht ende here Jan van Montfoerde, Gherrit Zoudenbalch burghemeester mit meer andere vanden notabelsten burgeren. Ende als men vast tracterende was tusschen hem beiden ende die heren van Utrecht een notabel artikel inden tractate begrepen, admitteert ende toe gelaten hadden, so hadde die here van Montfoerde al heimelic verstant genomen van enen edelen man, dat mense int weder keren allegader vangen ende op nemen souden. Waer om dat die here van Montfoert, beducht wesende, hem wijslic ende cloeckelic beriet, ende sprac totten hertoge: "Genadige here, dat punt en hebben wi in onser commissien niet, mer niet te min belieftet mijn here, ic sal inder stat riden ende impetreren ende verwerven dat selve vanden burgeren." Doen sprac die hertoge: "Ge[394v]loeft mi an mijn hant, dat ghi van stonden an weder comen sult, ende dese ander sullen daer en tusschen bi mi bliven." Dwelck hi dede.

Als dit dye Hollanders vernamen sonden si een deel reysigers na hem om te vanghen of te slaen, ende als hij dat ghewaer werdt, stack hi sijn paert mit sporen ende rennede al dat hi mocht na der stadt toe. Ende die ander hem na also snelliken als si mochten. Ten lesten spranck hi van tpaert ende liepe over de graven doir die boemgaerden ende andere heimelicke wegen ende quam also salveert inder stat. Sijn vianden siende dat hi aldus ontgaen was, bestonden des sonnendages daer an die stat te bestormen als si te voren geordineert ende ingeset hadden. Die here van Montfoerde, dit horende ende vernemende datmen dye stat bestormde, haeste hem ende quam mede ter plaetsen daermen stormde; ende ordineerde daer drie ridders, als Jan van Nyevelt, Henrics broeder die daer doot geslagen was, ende twe edele mannen uut Hoehduytslant. Ende also dit bestormen gedaen wert buten consent vanden hertoge, so liet hi sommige vanden capiteinen diet gedaen hadden an bomen hangen. Dye burgeren van Utrecht mitten knechten weerden hem vromelicken van binnen ende keerden die vianden van horen muren ende toornen, ende riepen mit scemplicken woorden: "Ghi Hollantsse verraders, ghi most al naerder die stat comen, sout ghijse winnen." In desen bestormen wert die grave van Shoerle des princen neve so

sere gewont, dat hi corts daer na starf, dair die prince sere rouwich om was, ende sijn lichaem wert in Brabant gevoert.

Daer na wert ioncheer Engbert van Cleve boven gheleyde ende sekerheit gevangen gesonnen opt slot ter Goude, ende Gerrit Zoudenbalch burgemeester opt slot tot Scoenhoven daer hi corts starf. Nu hadden die van Utrecht die voer stadt ghenoeemt dye Waert mit enen hogen dicken walle, ende met graven mit vele instrumenten ende artelryen bebolwerct ende bescermt. So hebben si ten lesten geconcludeert ende gesloten dat si die Waert mit ghemeenre machte assaulieren ende bestormen wilden als si deden. Mer si en bedreven nyet, om dat dye burgeren hem so cloekelicken ende vromeliken weder stonden ende of keerden. Ende als si dus mit groter macht die vianden of ghekeert ende resisteert hadden, ende die ander nu derden mael weder begonnen te stormen, so staken die van Utrecht een deel huysen an brande, in meninge mit desen brande ende den roke die vianden van hem te keren, want die wint opten vianden stont. Mer so geringe als die brant ende roke op ghingen keerde die wint ter statwert, ende was den burgeren seer scadelic ende hinderlic.

Dit siende die Hollanders bestonden tot allen plaetsen die Waert an te stormen, ende stonden den knechten vromelic bi ende hadden hem also datse de Waert machtich worden ende wonnen opten XXIX. dach van iulio. Daer bleef doot int bestormen die schout van die Waert met vele cloecke burgeren ende knechten dairmen gheen getal of en weet. Ende dander liepen inder stat ende over die sloten ende graven ende onwegen dat si haer lijf also salveerden. Ende den brant worde altijt meerder ende groter die die Hollanders gaern gelesscet hadden, mer si en mochten niet, so dat vol na die gehele Waert verbrande, dwelke II. dagen lang duerde. Ten lesten ordineerden ende^t opstelden si haer instrumenten ende artelryen in die Waert, om op dien eynde dye stat te bestormen. Die stathouder here Joest was een man van oerloge ende seer naerstich ende voertvarende ende liep altemet om alle dingen te ordineren. Ende tgeboerde opten IIII. dach van oest dat hi een grote busse ordineren ende stellen soude op enen molenwerf ende also hi hem buten der scerme hilt, wert hij van II. scutters gelijk scietende mit knipbussen ende geraecten alsoe, dat hi desanderen dages vander quessuren starf, ende sijn lichaem wert in Vlaenderen gevoert ende begraven.

Dit belegge voer die stat aldus gedurende, ende waren alle dingen binnen der stat van Utrecht so overvloedich nyet. Wantmen in sulke grote stede vol volcs veel behoeven moet, so dat int leste groot ghebrec van vytaelge ende van andere dingen inder stat was ende dat sijt niet wel langer houden en moch[395r]ten. Want si selden of nimmermeer rusten hadden, ende waren stadelic int harnas wakende ende hem an die muren ende opten poorten ende toornen houden. Ten lesten sijn by den prince gecomen om te tracteren ende van payse te spreken, die aertsbiscop

van Salsburch, here Willem van Arenburch ende here Vincent van Swanenburch mit meer andere, ende arbeyden also na vele altricacien ende twistighe woorden die si inden tractate hadden, datter een manier ghevonden wert waer om dat een soen ende pays begrepen wert. Mer dit bleef heimelick onder tsecreet vanden heren, datter die gemene man niet of en wist ende wert gepubliceert, ende gecondicht opten lesten dach van oestmaent. Ende si mosten een groot stuc vanden mueren neder leggen ende die graften overbruggen daer die prince mit sijn volc over riden ende gaen souden in die stat ende alle die vreemde knechten ende zoudenieren mosten uuter stat gaen. Ende aldus quam die prince mit groter eeren ende triumphen inder stat op VI. dach van september ende nam die burgheren behouden haer lijf ende goet in ghenaden. Ende des ghelijken den here van Montfoerde die op die tijt sere gequelt was vander zage ende deden mit vele knechten ende luden van wapenen geleyden tot in sijn stede van Montfoerde.

Die van Amersfoort, dit verhorende senden oec hoer notabele ghedeputeerde anden prince ende den biscop David, dien si mit groter macht van gewapenden senden ende geleyden tot inder stat van Utrecht. Daer die prince seer blide om was, ende die biscop dat hi so ontgaen was. Doen ordineerde ende sette die prince omme die stat te bewaren als overste capitein den here van Yselsteyn mit M. knechten, ende dit ten coste ende laste des lants van Hollandt. Want si in meninge waren die stadt voertan onder hem te houden. Ende dat si tegen den biscop ende den Hollanderen nyet meer rebelleren noch scade doen en souden, so hebben si Sinte Katrinenpoorte dye seer starc is ende an die Hollantse syde gelegen is, doen omgraven, bebolwercken van binnen der stat datmer niet wel lichtelic an comen en mochte, ende besetten die mit luden van wapenen.

Daer nae omtrent Sinte Vechters dach[5 sept.] reysde die prince weder na Brabant. Want dye biscop van Camericken mitten prince van Orenge, ende den here van Croy waren tUtrecht bi hem gecomen, denuncierende ende verbootscappende dat die coninc Lodewijc van Francrijc oflivich geworden was. Waer om dat hi snelliken weder na Brabant reysde, om sonderlinge saken willen. Ende ioncheer Engbert van Cleve wert van sine vangenisse ontslagen ende reysde thuyswert bi sinen broeder den hertoge ende die biscop reysde na Wijc te Duersteden. Als nu die burgeren ende ingeseten des stats van Utrecht meenden in rusten ende vreden te leven, ende dat si vry ende sonder eenige perikel waren, VIII. dagen daer na werden boven die XXX. burgeren edele ende onedele vanden besten ende rijcsten van der stat gevangen ende tot Wijc te Duersteden gesonnen. Daer here Steven van Nyevelt ende Gerrit van Nyevelt mede onder waren, ende worden oec niet ontslagen noch quijt gelaten dan bi grote scattigen ende exactien van grote sommen van penningen. Ende destrueerden ende verwoesten dair en boven vele scone

husen ende woningen binnen der stat, desen gevangen ende anderen horen vrienden ende fautores toe behorende.

Dit oerloge coste dat lant van Hollant also groten swaren ghelt ende vele C. dusenden datter opten dach van huyden noch te beclagen is, menende oec ewich heren vander stat te bliven ende onder haer subiectie te houden. Mer eylacen si en waren daer niet lange heren of als na gheseyt sal worden.

Hoe dat dye ionge prince hertoge Phillips van Bourgondyen int lant van Vlaenderen ghehult wert. Dat LV. capitel.

Also voert geseyt is dat ioncfrouwe Margriete des hertogen Maximiliaens dochter by tractate van payse ende by consente der landen over ghebrocht was in Francrijcke by den coninc, tot behoef sijns soens den dalphijn, ende waren malcanderen met ryper deliberacien versekert, ende soude oeck dat huwelijck ghoet ende van waerden[395v] wesen als voorseit is. So beval die coninc den ambassaten ende gedeputeerden der voirseyder landen, dat si den iongen hertoge Phillips ontfangen ende hulden soudent, tot horen rechten hertoghe ende grave vanden landen, hem van sijnder moeder vrouwe Marie an bestorven ende gheerft wesende. Mer niet langhe hier na die coninc wert oflivich op Sinte Bertelmees dach apostel[24 aug.].

Op dese tijt lach die prince Maximiliaen tot Antwerpen ende bereyde hem om te trecken ende te beleggen die stat van Utrecht. So sonnen die Vlamingen als Ghent, Brugge ende Yperen mitten anderen steden ende edelen vanden^u landen enige gedeputeerde totten prince, begerende ende versoekende an hem dat hi wilde comen in Vlaenderen, te anhoren den commissie ende bevelen des conincs van Francrijck, ende daer of te tracteren tot des lants profijt, oerber ene welvaren. Mer die prince, willende aftervolgen dat hi den Hollanders beloeft ende toe gheseyt hadde, toech van Antwerpen ende beleyde die stadt van Utrecht als voorseyt is.

Ende alsoe dat belegge ende dit oerloge lange duerde, soe hebben die Vlamingen genomen den iongen prince hertoge Phillips ende hebben hem gehult ende ontfangen in die steden van Ghent, Brugge, Yperen ende voert in allen anderen steden ende plecken des landts voir eenen grave ende here van Vlaenderen, out wesende V. iaren ende II. maenden. Ende hem worden gestelt ende geordineert III. voechden als die grave van Romont, coninc Kaerls van Francrijcs oem van sijnder moeder wegen, here Adolf van Cleef heer van Ravenstein, here Wolfert vander Vere, grave van Grotevelt, here Phillips van Beveren, here Anthonis die basterts soen.

Int beghinsel van desen iare van LXXXIII. wert here Balthasar van Wolkenstein des hertogen Maximiliaens neve iammerlic vermoort ende dootgeslagen van een sijnre dienres uut Hoehduytslant, om twistende ende scellende woorden dye si te samen hadden. Ende geschiede binnen der stede van des Tshertogenbussche, ende liet II. broeders after als ioncheer Vitus van Wolkenstein ende meester Jorijs doctoer inden rechten.

Hoe dat die stede van Amersfoert beclommen ende ghewonnen wert. Dat LVI. capitel.

Int iaeer Ons Heren M.CCCC.LXXXIII. waren op dese tijt sommige ballingen (die over in iaren uuter stede van Amersfoert veriaecht ende verdreven waren) binnen der stat van Utrecht, ende maecten al heimeliken een conspiracy ende verbandt mitten knechten ende zoudeneren van Utrecht om mit cloecheden te overvallen ende in te nemen die stede van Amersfoert. Ende sijn gecomen mit ioncheer Jan van Wassenaer here Phillips soen, ende mit een edel hoeftman genoemt Quintijn mit een deel knechten voer die stede van Amersfoert op Sint Vincenten dach[22 jan.]. Ende also die graften vander stede al hart bevroren waren, ghingen si daer over, ende clommen mit ladderen over die mueren tot CCCC. man toe, ende namen also die stede in sonder yemant te misdoen. Mer si vingen een edel man genoemt Gherrit van Voern, dye mit here Reyer van Broechusen dye stede van Leyden hadde helpen beclimmen, ende wert binnen Leyden gevoert ende daer onthoeft opten VII. dach van zelle. Die andere overste ende machtichste vander stede liepen uuter stede na tlant van Cleve oft van Ghelre ende salveerden hoer lijf, so datter luttel doden bleven.

Also here Joest van Lalleing stathouder voer die stat van Utrecht iammerlic doot gescoten was, so versochten die steden van Hollant anden princen om enen anderen stathouder te hebben, geboren uutten lande van Hollant ende Zeelant na tenoer van hoerre laester vercregen privilegien. Soe dat die prince ten versoecke vanden steden geordineert ende gestelt heeft here Jan van Egmondte te wesen stathouder van Hollandt, Zeelant ende Vrieslant. Ende hier na opten tweden dach van aprille wert hi gehult ende ontfangen voir enen here der stede van Purmerynde met sinen toebehoren welke heerlicheit van Purmerynde hi gecoft hadde van here Baltaser van Wolkenstein. Dient vanden hertoge vercregen hadde ende die hertoge bi confiscatien benomen hadde den here Jan burcgrave van[396r] Montfoerde. Daer na inden maent van meye heeft die voornoemt here Jan van Egmont stadthouder van Hollandt, Zeelant end Vrieslant getrouwet tot enen ghechten wive vrouwe Magdalene des graven dochter van Waerdenburch uut Hoeh Duytslant dair grote feest ende triumphe gehouden wert in des Gravenhage opt hof.

In dit selve iaer heeft heere David van Bourgondien institueert ende ingeset feestlic te vieren over al sine Sticht van Utrecht die hoechtijt vander presentacien der glorioser maghet Marien inden tempel, dye welcke hoechtijt men vieren ende houden sal opten XXI. dach des maents van november.

In dit iaer van LXXXIII. was in Hollandt gebracht een levende olifant, ende wert gebracht van dene stede in dandere, daer dye ghene dyen hadden groot swaer ghelt mede conquesteerden. Ende als hi van Amsterdam ghevoert wert te scepe om na Utrecht te reysen ende si hem voer Muden op scepen souden, verdranck hi mits datten sinen meester selver versuymde, daer hi alte droevich om was.

Van een grote twist ende gescille die geresen is tusschen hertoge Maximiliaen tegen den steden van Ghent, Brugge ende tgehele landt van Vlaenderen. Dat LVII. capitel.

Hier voer heb ic gescreven hoe dat dye Vlamingen uutten bevele des conincs Lodewijcs van Francrijc als een leenheere den iongen hertoge Phillips in allen steden van Vlaenderen ontfangen ende gehult hadden voer enen prince ende grave van Vlaenderen ende hadden hem tot des lants profijt ende oerberconstitueert ende ordineert III. voechden. Die hertoge Maximiliaen van Utrecht in Brabant comende, ende dit verhorende, was des sere gestoert ende bedroeft dat hi mits desen sinen soen ende tlant van Vlaenderen derven most, ende hilt hier op dicwils scarpes raet ende advijs mit sine secrete raden hoe en in wat manieren hi dat lant van Vlaenderen weder in sijnder obediencien brengen soude mogen. Ende om dit te volbrengen so waren hem sere inducerende die grave van Nassouwen ende die here van Gaesbeeck, mit alle die gebannen poorters van Ghent ende Brugge.

Desen twist geviel oec mede overmits den lange marcten van Antwerpen ende van Bergen, die tegen tgemeen goet vanden lande, so lange iaren uut gestelt worden, ende oec in preiudicie der marct van Brugge. So worden die III. leden van Vlaenderen ten versoecke van die van Brugge also beraden, dat si een starc blochuys deden op slaen, op Cloppersdijc op die Scelt bi Antwerpen, dwelc si versagen mit vrome mannen van wapenen, mit bussen ende andere instrumenten van wapenen, mit bussen ende andere instrumenten ende artelrye, ende voert wes hem van node wesen mochte om te beletten dat die scepen ter marct niet comen noch weder keren en mochten. Ende beroofden die bi wylen doende den coopman grote onverwinlike scade. Mer dye van Antwerpen deden dair tegen maken geley scepen ende baerdsen, daer si haer

stromen mede vriden ende den coepman bescutten. Ende hadden dicwils grote ende scarpe scermutsingen tegen malcanderen, slaende ende vangende, doende veel quaets.

Dit aldus staende heeft die hertoge in die Vasten vergadert al heimelic veel volcs om mit listen in te nemen die stede van Brugge. Mer die van Brugghe, dit vernemende, hilden hem mit subtijlheden weder uuter stede, ende vingen vele vanden poorteren die si suspect hilden. Van desen opsette wetende vanden welken sy er VIII. deden onthoefden ende vierdelen als verraders ende meutmakers ende mits desen is den twist tusschen den prince ende tlant van Vlaenderen altijt groter ende meerder geworden. Die hoechtijt van Paesschen overleden wesende is uut Francrijc neder gecomen die edele ende vrome here Anthonis de bastert grave van Steenberghe, hertoghe Phillips bastert soen voecht op de tijt des iongen coninc Kaerls van Francrijc, gesonnen vanden voors. coninc ende sinen rade om desen twiste ende discorde ter neder te legghen tusschen den prince Maximiliaen ende dat landt van Vlaenderen. Mer lacen was te vergheefs ghearbeyt, want elck inne tsijne seere opinieus bleef, waer uut den lande groot schade ende hinder toe ghecomen ende ghevallen is.[\[396v\]](#)

Daer na heeft die hertoge mit subtijlheden ghecregen die stede van Denremonde ende besette die mit sijn volcke int welcke innemen vander stede verslagen bleef die ionge grave van Shoerle genoemt Aelbrecht, des hertogen neve daer hi seer droeve om was. Ende vielen voert dagelixs vele scermutsingen ende mangelingen tusschen beyden partyen doende malcanderen grote scaden mit slaen ende vangen ende den armen lantluden verdervende. So is oeck here Jan van Ranst marcgrave van Antwerpen, op eenre tijt mit vele knechten ende soudenieren getrocken int lant van Waes in Vlaenderen, stichtende roof ende brant ende nam vele vanden armen lantluden ghevangen, ende verbrande vele dorpen ende scone woningen, ende husen, ende nam mit hem alten groten swaren goet van beesten ende anders dat si daer vonden, ende quamen weder ongescent binnen Antwerpen.

Doe stelden ende ordineerden die Vlamingen capiteinen ende hooftmannen als den grave van Romont des conincs oem van Francrijc, here Phillips van Crevecuer here van Cricki, here Phillips van Beveren, here Anthonis die bastert soen mit meer andere edele ende vrome mannen ende vergaerden wel XXIII.M. cloecker mannen ende quamen int lant van Brabant stichtende roof ende brant, ende verdestrueerden ende verwoesten bi die stede van Brusel een starc slot ende die gehele heerlicheit des heren van Gaesbeec ende quamen tot voer die poorten van Brusel. Daer si een scermutsinge hadden tegen die knechten die binnen der stede lagen, dien si veel volcs of sloegen. Die hertoge hadde gaerne die ingeseten ende poorteren van Brusel uuter stede gebrocht ende geleit, om desen Vlaminghen te bestriden, mer si en wouden uuter stede niet.

Ende als die Vlamingen velehusen ende woningen omtrent dye stede ghebrant ende verwoest hadden, togen si mit zege weder in Vlaenderen.

In dit iaer van LXXXIII. omtrent Sinte Lucas[18 okt.] quam die abt van Marienwaerde by Culenborch vander Premonstreyten oerde ende begreep mit sine heren ende broederen binnen Haerlem dat cloester daer Sinte Anthonisheren in te wonen plegen, welcke cloester die regulieren des capitels van Syon omtrent V. iaer beseten hadden. Ende dese reguliers wilen eer broeders vander derder oerde Sinte Franciscus gheweest hadden, ende hadden dit cloester van Sinte Anthonis omtrent LXX. iaren gheleden, ghefondeert ende ghesticht.

Hoe dat desen twist ende disoorde continueert wert ende daer na ghesoent ende verenicht wert. Dat LVIII. capitel.

Dese twist ende oorloge dus hanghende tusschen den prince ende tlant van Vlaenderen, heeft here Phillips van Cleve here van Ravenstein vergadert uutten name des hertogen Maximiliaens een deel knechten te paerde ende te voet, ende heeft heimelike lagen gheleyt omtrent die stede van Oudenaerden omme mit listen in te crigen tot behoef des princen. Dese knechten daer dus heimelicken bestelt wesende, is hij met weynich dienres ghecomen voer die stede in manieren van valtkenaers, soekende haer valcken in die stede die hem ontvloegen waren. Die ander die inder laghen gheleyt waren, siende dat si in die stede waren gecomen, spronghen op ende volchden hem luyden snellicken na, ende namen also die stede in ende die prince dedese mit sinen volke besetten.

Hier na opten XX. dach van zelle hadden die Vlamingen ende Brabanders eene schermutsinge te samen inden dorpe van Willick op die Scelt, daer dye Brabanders omtrent CCCC. man verloren ende of gheslagen worden, ende meest vanden ondersaten des graven van Nassouwen. Op dese tijt was binnen der stede vanden Bossche een vroem man ter wapenen, genoemt Martijn die Swart ende was een scoemaker. Dese hadde die prince om sijne vromicheits willen ridder gemaect. Dese here Martijn de Swart als een capitein ende hooftmanvanden prince is mit sine knechten ende zoudenieren getoghen in Vlaenderen, ende creech met listen dat stedeken van Nynoven, verslaende ende verdrivende dat garnisoen vanden Franchoyen die daer binnen waren, ende[397r] spolieerde ende beroefde dat stedeken ende lietet ledich staen. Die van Ghent, dit vernemende, senden terstont haer soudenieren in groter menichten ende begrepen dat stedeken ende hebben dat mitten poorteren ende ingeseten wel vast bebolwerct ende besettet.

Dit geschiet wesende hebben die van Antwerpen vergadert mitten marcgrave alle die knechten die si crigen mochten, ende toghen mit groter macht voer dat blochuys dat die Vlamingen op geslagen hadden op Cloppersdijck bi Saftingen op die Scelt ende assaulleerden ende bestormden dat dagelicx mit scyeten ende werpen. Ende omgravende hebben sijt ten lesten gewonnen ende destrueerdent ende brakent ten gronde toe of, ende vingen alle die Vlamingen ende knechten dye si daer op vonden. Ende daer wasser oec vele int bestormen verslagen onder die welke dat mede verslagen bleef Baldewijn die outste soen heren Anthonis van Hoechtwoude. Daer na heeft die grave van Steenberghe here Anthonis die bastert een tractaet gemaect, van payse tusschen den hertoge ende die stede van Brugge. Ende die hertoge quam inder stede mitten grave van Nassouwen ende mittet meeste deel van sine knechten ende soudenieren opten XXI. dach van iunio. Ende daer binnen wesende heeft hi vele vanden rebellen poorteren doen vangen ende rechten mitten swaerde, ordinerende ende settende die regenten ende wethouders vander stede na sijns selfs sinne ende behagen, ende den grave van Winchester here van Gruythusen sant hij gevangen tot Mechelen, dien hi namaels in genaden nam ende lieten vry gaen daert hem liefde.

Dit vernemende die van Ghent dat si mitten hertoge verenicht waren ende pays hadden ghemaect, sijn oec ter ghenaden gecomen doer minlicke compositie des graven van Steenberghe here Anthonis, want hi om dees willen in Vlaenderen gecomen was. Hier na XIII. dagen als de hertoge mit groter staet ende volc van wapenen treckende was na dye stede van Ghent, is hem te moete gereden dye voor-noemt grave van Steenberghe mitten oversten ende machtichsten van Ghent brenghende mit hem sittende op een paert die ionghe edele hertoge Phillips van Bourgondien. Den welken die hertoge Maximiliaen siende uutermaßen blide was. Want hi hem in lange nyet gesien en hadde, ende comende aldus binnen Ghent nam hi die ingeseten in genaden. Ende siet, omtrent den avont quamen sommige rebelle ende licht volc ende inciteerden den poorteren ende anderen hem stellen in rebellicheit tegen den prince, so dat hi in groten perikel ende vrese sijns lijfs was. Mer des princen volc liepen terstont int harnas ende resisteerden ende wederstonden desen rebellen, dat si achterwärts dreven ende verwonnen vanden welken datter vele gevangen ende onthoeft wert.

Doen annulleerde ende casseerde die hertoge alle die privilegien, hantvesten ende vryheden dye die van Ghent hadden ende dedese te nyete ende nam sinen soen den iongen hertoge Phillips ende deden brengen tot Mechelen totter ouder vrouwen van Bourgondien hertoge Kaerls wedue. Op dese tijt versoenden ende verenichden hem mitten hertoge here Adolf van Cleve here van Ravenstein, die grave van Romont, die here vander Vere ende here Phillips

van Beveren. Ende corts daer na nam dese here van Beveren tot enen gheechten wive here Wolferts outste dochter vander Vere, daer grote feest ende triumphe of gehouden wert.

Van een grote tempeest, ende hoe die keyser Frederick neder quam in desen Duytschen landen ende hoe hertoge Maximiliaen tot enen Roemschen coninc ghecozen wert. Dat LIX. capitel.

Inden iare M.CCCC.LXXXV. opten iaers dach des snachts ende des dages daer an, ende soe voert meest durende tot Onser Liever Vrouwen lichtmissen toe[2 febr.] waeydet also groten stormende wint, dat mits dien groot water inden landen quam, dat groot hinder ende schade dede an coern ende vruchten opten velde, ende was dye wint meest west ende zuytwest ende daer bedorven vele scepen opt water.

Inden selven iaer omtrent Sinte Lucien dach[13 dec.] quam keyser Frederic dieDerde te Coelen ende bleef daer omtrent VIII. daghen ende binnen desen tijden beleende dye[397v] KEYSER TOT Coelen opten alden marct lantgrave Harman van Hessen biscop tot Coellen, hertoge van Westfalen ende grave van Aernsberch mitten drien landen. Corts daer nae toech die keyser tot Aken, ende daer wesende quam bi hem sijn soen hertoge Maximiliaen, dien hi in lange tiden niet gesien en hadde. Ende daer en binnen beleende die keyser tot Aken hertoge Willem van Gulic ende vanden Berge mitten voornoemt twe landen daer hem hertoge Maximiliaen sere behulpelic inne was.

Daer na int iaer van LXXXVI. opten XIII. avont[6 jan.]quam die keyser mit sinen soen die wel XIII.C. paerden alleen hadde tsamen te Coelen binnen der stat, ende bleven daer tot op Sinte Aechten dach [5 febr.]. Ende binnen der tijt quam hertoge Jan van Cleve seer costlic tot Coelen mit CCCC. paerden om sine landen te lene ontfangen vander keiser. Ende hi wert beleent mitten lande van Cleve, vander Marck, mitten lande van Ghennepe, ende van Dinslaken. Hoe wel datter eenighe swaerheyt was tusschen des keyzers ende den voornoemt hertoghe, als om des ghelts willen, dat die keyser vander beleninge hebben wilde, ende oec om der stede van Zoest willen, die des voornoemt hertogen vader den bisdom van Coelen of genomen hadde. Ende binnen desen tiden staken die edelen ende ridderen uut Hoechduytslant ende Laechduytslant tegen malcanderen mit scarpen geleyen ende hadden vele ridderlicke oeffeninge van tornyeren ende steken. Ende op Sinte Aechten dach brac der keiser op mit sinen sone ende al den vorsten ende heren, ende togen den Rijn op tot Franckenvoert om enen Roemschen coninc te kiezen. Ende opten XVI. dach van februaryo int iaer van LXXXVI. wert hertoge Maximiliaen van

Oostenrijc eendrachteliken vanden coervorsten die daer mede vergadert waren, gecozen tot een coninc van Almangen ofte Roemsche coninck.

Ende corts daer na als donredages na Paesschen quamen die keyser mit sinen soen den nyewen gecoren Roemschen coninc mit al den heren weder te Coelen daer si eerlicken ontfangen worden. Ende waren op die tijt wel omtrent V.M. paerden binnen der stat. Ende van daentogen si al gelijc tot Aken, ende wert daer opten IX. dach van aprille ghecroont in Onser Vrouwen kercke tot enen Roemschen coninc ende dit geschiet wesende sloech hi daer ende maecte wel CC. ridders. Daer die meeste of waren hertoge Phillips van Beyeren palensgrave opten Rijn, hertoge Aernst van Sassen, beyde coervorsten, hertoge Willem van Gulick, hertoge Jasper van Beyeren, lantgrave Willem van Hessen, marcgrave Aelbrecht van Baden, ende Willem van Egmond mit meer anderen. Dese feeste vander croninghe des Roomschen conincs voleyndt wesende sijn die heren elc weder inden sine ghetogen ende die Roomsche coninck quam int lant van Brabant.

Corts hier na in dye maent van iulio quam die keyser Frederijck in Brabant, Vlaenderen ende in Hollant, ende wert in allen steden eerlic ende feestelic ontfangen als dat betaemde. Ende mit hem ende mitten Roemschen coninc quamen vele Switsen ende lantknechten binnen Brusel, ende daer geviel een grote commocie, dat al die ghemeente int harnas liep, beduchtende bi sekere teykenen datse dye stede innemen wilden. Mer het werdt mit wijsheden beslicht datter so groten quaet niet en gesciede alst wel gescapen was. Die keyser ende coninc trocken doen van daen tsamen in Hoehduytslant, mer die coninc quam namaels weder mit groter macht sonderlinge met Switsen, ende toech in Piccardien, om enige steden ende fortressen vanden Franchoyzen in te nemen. Mer die here van Cordes verblinde die Switsen mit een grote somme van penningen so dat die fame ghinc datse den coninc vercoft hadden ende hi deder vele hangen ende keerden bescaemt weder.

Omtrent dese tijt alst int iaer van LXXXVII. in meye werdt dye stede van Sint Omers bi nachte den Franchoyzen over gegeven bi enige vanden meesten die die wake hilden. Mer onlange na desen tijt is si weder Bourgongoens gheworden. Want si mit subtijlheden enige capiteinen ontboden, die daer omtrent in garnisoen laghen. Daer die principale of was, die heer van Zavoyse, ende van Merwen mit meer andere ende deden hem heimeliken die poorten[398r] op ende quamen bi consent ende wille vanden poorteren inder stede. Want si te voren seer benaut ende bedwonghenwaren dat si des princen landen niet gebruiken en mochten.

Van enen anderen twist ende discorde die dair op ghestaen is tusschen den Roemschen coninc ende flant van Vlaenderen. Dat LX. capitel.

Onlanxcs na dat die Roomsche coninc weder uut Hoehduytslant in Vlaenderen ende Brabant gecomen was, hebben die van Ghent ende Brugghe weder rebelleert teghen den coninc. Wair om dat enighe van sinen rade ende heren by onwisen rade ende voernemen geordineert hebben omtrent II.M. knechten te paerde ende te voet om hem te bewaren, ende bereet te zijn alst van doen wair. Dese knechten ende soudenieren deden den landen grote scade ende quaet rovende ende brandende ende slaende die luden, uut terende die dorpen, ende tracterende als vianden, violerende maechden ende vrouwen. Ende dit waren al meest Bourgonsen ende Henewieren. So was dan dat lant sere belast deen iaer op tander, mit desen knechten ende mit grote exactien ende scatinghen. Ende want die van Brugge ende van Gent den Roomschen coninc niet obedyeren en wouden naden sinne van sinen rade, dair here Peter Lanchals ridder sijn tresorier ende scout van Brugghe een die meeste of was.

Soe quam hi te Brugghe mit sinen edelen ende rade, int iaer van LXXXVIII. in die maent van februario. Ende dye grote gaerde bleef dair buten legghen ende want hi vele ruterer pykeners bi hem hadde. So versochte hi enighe dingen ende puncten aen den wethouders vander stede die si niet consenteren en wouden ende by rade ende toedoen van heer Peter Lanchals voors. so is dye coninc mitten sinen ter marct wert gestreken int harnas mitten selven vrienden die hi binnen der stede hadde. Die gilden dit vernemende en wisten niet hoe sij dit verstaen souden, meenden verraden te wesen. Ende zijn terstont bi een vergadert wel ghewapent om den coninck mitten sinen te wederstaen. Ende enyghen die dit spul doir sagen ende niet en behaechde, rieden den coninck dat hy weder op sijn hof soude gaen, als hy dede. Ende by dusdanigher manieren is dye coninck in sekere vaste hoede ende bewair-nisse ghestelt. Ende zommighe heren ende edelen die hy bi hem hadde, worden ghevanghen. Ende die coninc wert lange tijt op Cranenborch bewaert, ende scarpelic gehoet, dat hy geen brieven senden noch ontfanghen en mochte, ende hadde alleen een dienre by hem, sinen cock. Heer Peter Lanchals dit siende, heeft hem selven wech gesteken ende heymelic verborghen. Overmits dat hi die nacie van tvolck wel kende, woude hi hem uut en wegen houden. Die ghilden die sterkelic op hem gaende waren, hebben grote naersticheyt gedaen om hem te vinden, settende grote penninghen op sijn lijf die hem te voirsijn brochten ende deden tot diverse heimelicke plecken soeken binnen der stede. Ende binnen desen tijden deden si iusticie vanden live van zommige rebellen. Ende dair wert gepubliceert ende gecondicht wie dattem verborghen hadde ende niet te voirsijn en brochte, men soudt an sijn lijf rechten. Ende dit stont dus lange tijt.

Ten lesten isser weder gecondicht so wye dat hem verborghen ghehadt hadden tot dyer tijt toe ende noch te voirsijn brochte, dat soude vergeven wesen. Mer hilden si hem after dien

daghe, men soude hem mit alle sijn huysghesin voer sijnre doeren hangen. Ende aldus uut vresen dien verborghen ghehadt hadde, brochten te voerscijn ende wert ghevangen ende wert op een scavot gheleyt ende dair gepinicht voer al die ghilden, ende dair na mitten swaerde gherecht in die maent van maerte. Die coninck, aldus binnen Brugghe legghende, teghen sinen wille ende dancke, als ghevangen, hebben hem enighe steden op ghestelt om dit te wreken, als Aelst, Hulst, Denremonde, Oudenaerden, ende meer andere die welke daghelicxs omtrent Ghent ende Brugge roof ende brant ghesticht ende veel quaets ghedaen hebben.

Dese mare vander wanghenissen des Roemschen conincs wert ter stont verbootscapt sinen vader den keyser van Romen. Die als doen van stonden an dede bescriven ende condighen in claghen ghewijs allen coninghen, vorsten, hertoghen, graven, vrien ridderen ende knechten gheestlic ende waerlick allen rijck steden ende dye alle onder[398v] den heiligen Roomschen Rijck gheseten waren, dat si alle gader sonder enyge ontsulde te doen, comen wouden openen benoemden dach, om gelijk ende mit machte te trecken in Vlaenderen ende sinen zoen den Roomschen coninck uuter vangenissen te lossen ende te vrien, dwelck also ghescyede. Dye vorsten ende heren quamen eens deels self in persone omtrent die mey maent, ende anderen senden dair hair capiteinen ende zoudenieren. Die rijcksteden ende andere senden dair oeck hair volc van wapenen, so datter groot volck by een vergaderde om den keyser te dienste te staen ende sinen zoen te verlossen.

Hier en binnen wert oec grote naersticheyt gedaen an den paeus Innocentius de VIII. om den coninck te mogen verlossen. De welke paeus bi sijnder bullen commiteerde den eerwaerdigen heer Harman van Hessen aertsbiscop van Coelen om bi censuren vanden banne te doen vermanen die wethouders van Ghent, Brugge, ende Yperen, dat si den coninck ende alle sine dienres ende familie souden laten gaen, los ende vrij binnen sekeren terminen van dagen. Die biscop van Coelen sat self in persone te rechte opten zale ende exequeerde des paeus brieven, pronuncierende den Vlamingen inden banne te wesen, in dien si binnen sulken terminen van dagen den coninc uuter vangenissen nyet en lieten gaen. Dwelck nochtans also gesciede ende setten hem vrij op sine voeten te gaen ende te staen dairt hem liefde.

Ende dair en binnen hilt men sprake mitten Roomschen coninc om pays mit hem te maken. Ende dair waren ontboden die drie staten vanden lande om bi goeder manieren den coninck te verlossen, ende die landen te setten in goeder policien. Dwelcke den heren van des conincks, ende den heren van sijns zoens hove te Mechelen sijnde ende hoeren adherenten in Hollant ende Henegouwen ende oeck den biscop van Ludic niet en ghenoechde ende te passe was. Want si den keyser verwachtende waren mit groot volc van wapenen om de van Brugghe te castien.

Soe toghen tot Brugge nochtans enighe vanden drie staten van Brabant ende insgelijcs die gedeputeerden uut Zeelant comende te Brugghe by den drie staten van Vlaenderen, hebbende tot enen leytsman heer Adolf van Cleve heer van Ravensteyn. Dair wert so verre ghesproken mitten coninck dat hi van Vlaendereneen zomme van veel dusenden hebben soude, ende dat hy sijn hant van flant van Vlaenderen houden soude, ende hem des nyet meer onderwinden. Ende totten regimente worden sekere notabele heren ordineert tot dat dye ionghe hertoghe ende grave Phillips out ghenoech ware. Mer die staten van Brabant mitten steden van Hollant ende Zeelant wouden den Roomschen coninck noch voir een voecht houden, mit vele meer ander punten dye oerberlic ende profitelyck waren den landen ende steden voorseit ende oeck den hertoghe ende grave Phillips. Ende by desen condicien wert dye coninc uut gelaten, mer sijn dienres bleven voir dat onderhouden vanden pays ghevanghen. Doe quam den coninck uut ende vergaf dat hem misdaen was, ende dede enen bequamen ende sekeren eedt tot onderhouden vanden payse, ende insghelycx die drye staten voors.

Ende het was voirwaerde dat heer Philips van Cleve des heren zoen van Ravensteyn, in ostagye ghevanghen bliven soude voer dat onderhouden vanden payse, ende also veer als den selven pays niet onderhouden en worde. Soe wert hy ende dye andere quijt ghesconden van haren eede den coninck ghedaen. Ende so comende die ghedeputeerde van Loeven, Brusel gaven der ghemeenten den pays te kennen, die dair by blyven wouden, ende dit was den oorspronck van dat quade felle oorloghe binnen des princen landen, dye ene stede teghen den anderen. Ende binnen desen middelen tijden soe gaf ende pronunceerde dye biscop vn Coelen als rechter ende iuge in des paeus stede, dye steden van Ghent, Brugghe, Yperen mit horen adherenten indes paeus banne te wesen, als niet uut ghelaten hebbende den coninc ende sine adherenten binnen behoirlicken tijden ende terminen inder bullen specificceert ende declareert.^[399r] Ende uut desen seyden vele onwyse ende leeke luden dat alle die ghene de namaels den coninck Maximiliaen resisteerden ende weder stonden in des paeus ban waren, hoe wel dat den ban niet en sloech dan opter vangenissen vanden coninck. Oeck wouden die Vlaminghen segghen datse preveniert ende verhaeste waren, ende datse binnen dien tijden ordineert hadden endeghesloten den coninc te laten. Dwelc oeck namaels vanden paeus by sine bullen declareert wert, by hulpe ende ten versoucken vanden coninck van Francrijck dair die Vlamingen doe ter tijt horen toevlucht toe hadden, als haren overhere. Want die grave van Vlaenderen behoert dat graefscap van Vlaenderen te lene te ontfanghen vanden coninck van Francrijck

Hoe dat dye keyser neder quam ende verwoeste alte seer dat lant van Vlaenderen ende watter gheschiede. Dat LXI. capitel.

Binnen desen middelen tijden quam de keyser neder mit vele Overlantse vorsten, hertoghen, graven, vrien heren ende ridderen gheestlic ende waerlic mitten rijcsteden ende andere den Roemschen Rijcke onderdaen, mit groot volke van wapenen om sinen zoen den Roemscen coninck te verlossen, ende die iniurie hem ghedaen te wreken. Die Roomsche coninck quam tot sinen vader te Mechelen danckende hem ende den princen ende vorsten van Duyslande vanden arbeyde de si om sinen twille gedaen hadden, biddende den keyser sinen vader op zijn knien dat hi te vrede woude sijn van de van Brugghe, overmits den eedt die hi gedaen hadde. Mer die keyser en woude niet doen, want enighe prelaten seyden, dat hi den eet niet sculdich en ware te onderhouden. Aldus versochten de van Ghendt an heer Philips van Cleve des heren zoen van Ravenstein, dat hi hoir capitein woude sijn, also inden pays te Brugge ghesloten was. Dwelc hy dede, ende creech by practiken dat casteel ter Sluys in, ende hi maecte hem starc te water ende te lande. Ende die grave van Vendomme die die gravinne van Simpol getreut hadde, hielt hem te Brugge mit meer ander capiteinen uut Francrijc ende quamen den Vlaminghen te hulpen.

Die keyser ende die Rynsche Overlantse heren sijn ghecomen mit groter heercracht ende togen omtrent Ghent ende Brugge dair si gerooft ende gebrant hebben vele dorpen, husen ende woningen, so datter eilacen niet en bleef staen. Ende doir reden dat lant van teen eynde totten anderen, ende hadden tot diversen tiden vele scermutsingen tegen den Vlaminghenende den anderen capiteinen, ende sloegen malcanderen groot volck of, sonder enighe staende striden te hebben, sonder oec enighe plaetsen oft fortressen te winnen. Op een tijt quamen si voir den Damme menende den Vlaminghen dat of te lopen. Mer tfaelde hem want si dair iammerlic verlaecht worden, ende verloren dair een groten hoop volcxs onder die welke dat een broeder van Brandenburch verslagen wert, ende ruymden mit groter scanden. Dair na opten Heyligen Sacramentsdach[18 juni] waren vele vanden Overlantse knechten mit sommige heren in dye stede van Ghent gecomen, menende dat si die stede al gewonnen hadden. Ende als die van Ghent dochten dat sy er genoeg in hadden, lieten si die scotdoeren vander poorten vallen ende deden hair slusen open, so datter nieme nt ontquam hi en wert geslagen oft verdroncken.

Dye keyser mitten Rynschen heren aldus mit dit groot volc inden lande leggende, ende worder anders niet bedreven dan die platten landen dair omtrent bedorven verwoest ende verniyelt worden, dat groot iammer ende scade was ende opten dach van huden noch te beclagen is. Ende als si sagen dat si Gent, Brugge ende Yperen nyet bedwingen noch gedoen en konden, ende dat opten armen lantman nyet meer te halen en was, ende oec om dattet laet inden herfst was ende

winterlick began te worden, so ist heer op gebroken ende die keyser mitten Rynschen heren ende rijksteden sijn weder in Hoehduytslant getogen, sonder yet merckelicxs bedreven te hebben dat scrivens wairt is. Ende hebben die steden als Aelst, Hulst, Denremonde, Oudenaerden, ende andere mit volck van wapenen beset. Ende lyeten enighe cappiteynen inden landen als hertoge Aelbrecht van Sassen, grave van Mychen, die lange tijt oorloghe voerde mitten heren ende steden diet mitten Rooms coninck hilden, teghen den ande[399v]ren die den pays te Brugghe ghemaect onderhouden wouden, die tot horen capitein ende hooftman hadden den here Philips van Cleve des heren van Ravensteyns zoen. Dye uut crachte van dyen payse tot hem oec toech die stede van Brusel, Loeven, Thienen ende meer ander cleyne steden. Mer dye van Tshertogen Bosschestonden neutrael. Ende enighe Franse capiteinen quamen oeck in Brabant te Brusel, te Thinen, te Nyvele, ende deden grote scaden in Brabant, in Henegouwen ende Namen. Ende dyer gelicken deden heer Robbrecht van Arenburch heer van Hesdyn, ende heer Everaert sijns ooms kinderen, joncheer Evert ende Robbrecht. Die heer van Chantrain bewaerde die stede van Loeven die anders in groten periculen gheweest souden hebben. Ende in desen oorloghe gheschieden an beyden sijden vele onverwinlicke scaden van roven, branden, dootslaghen ende grote exactien, scatinghen ende rantsoenen in Vlaenderen, Brabant, Henegouwen ende in Namen. Ende het was een scadelic oorloghe sonder enighe regulacie ende ordinancye. Want die ruters ende knechten an beyden sijden hadden een compact ende overdracht mit malcanderen ghemaect van rantsoen te geven, als een pondt groot Vlaems, ende yghelic die woude, mochte also veel husen ende kerken an brande steken als hy woude.

Soe werden in diversen plecken in Vlaenderen, Brabant ende Namen vele scone dorpen ende kercken of gebrant by cleinder oersaken. Die knechten die te Brusel laghen, verbranden Vilvoirden. Ende Aerscot in Brabant wert vanden hertoghe van Zassen ghewonnen, ende mitter kercken verbrandt. Des ghelicken de stede van Thienen, dair groot goet in gevlucht was, wert oec van hem ghewonnen, berooft, gheplondert ende na gebrantscat. Ende doen begonste alte swairlic die pestilencie binnen Brusel te regneren. Ende op dese tijt hilt men spraeck mitten hertoghe van Zassen, ende tracteerde starckelyc om pays te maken. Ende ten lesten die van Loeven, Brusel ende andere cleine steden maecten pays mit hem in des Rooms conincs name, gelovende ende betalende grote zommen van penningen meer dan si wel vermochten. Ende dit gesciede in dye oestmaent int iaer van LXXXIX. Ende daer wert die sterfte hoe langer ende meerder datter vele dusenden storven binnen der stede van Brusel ende dair omtrent.

Hoe dat joncheer Frans van Bredenrode in Hollant quam ende becrachtichde die stede van Rotterdam. Ende hoe heer Jan burchgrave^v van Montfoorde mit listen in nam dat sterke slot tot Woirden. Ende hoe die Roomsche coninc in Hollant quam. Dat LXII. capitel.

Dit orloge dus hangende tusschen den hertoge Aelbrecht van Zassen inden name des Roomschen conincs, ende tusschen den Vlamingen, so hebben hem die Vlamingen starc opter zee gemaect. Ende namen te bate ende te hulpe alle die si gecrigen mochten als zommige ballingen uut Hollant ende anders waer si quamen. So dat si tlant van Hollant vele scaden deden ende sonderling den poorteren van Leyden dien si een groot swaer goet benamen van vellen ende wolle comende van Calijs. Ende op dese tijt is een ionger broeder van Bredenrode genoemt ioncheer Frans van Bredenrode mit enige ballingen uut Hollant mede in Vlaenderen getogen, ende is oec een capitein ende hooftman ghemaect van tlant van Vlaenderen om tselve lant te bescermen ende bystant te doen, ende opt lant van Hollant te orlogen.

Dese ioncheer Frans heeft een deel geselschap van knechten ende ballingen te samen vergadert ende is tscepe gegaen. Ende is op Sinte Lijsbettenavont[19 nov.] int iaer van LXXXVIII. ghecomen voir die Delfse haven ende deden een lantgange doir dat dorp vander haven. Ende sijn mit gesamender hant voirt gegaen na de stat van Rotterdam ende hebben die stat sonder stoot of slach, oft zonder enige weer te bieden ingenomen. Dair op dye tijt alten swaren goet alreley comenscap bevroren ~~ach~~ ende zijn in deser manieren die stat machtich geworden. Ende hebbense lange tijt tegen dat hele lant ghehouden ende veel quaets op die platte landen gedaen. Ende omtrent XIII. dagen dair na zijn si van Rotterdam te scepe gegaen mit een menichte van volc ende quamen voir die stat van Scoenhoven in meninge dat inne te nemen, ende hebbent mit macht bestormet ende angevochten. Mer die ingeseten hadden hem vroemlic, ende sloegense van de muren ende toornen dat si dair vele doden lieten, ende veel werter gequest. Ende sijn ten lesten mit scanden[400r] weder gekeert afterlatende veel van hair scepen, overmits dat die vloet ghegaen was. Dair na VIII. dagen ghingeneen deel vanden knechten uut Rotterdam ende verbranden de Delfse haven mit zommige buchen ende scepen de voir in de haven lagen.

Hier na tusschen Sinte Stevensdach[26 dec.] ende Sint Jansdach[27 dec.] in die heilige Kersdagen, so wert dat starcke slot te Woirden beclommen van heer Jan die burggrave van Montfoert ende van heer Sweer van Montfoerde zijn oom mit meer ander dye mit subtijlheden hem over die graften bregden, ende sijn also opt huys gecomen. Want heer Aernt dye bastert van Yselsteyn ridder doe ter tijt castelein van tslot van tslants van Hollants wegen, ende hadde gheen

volc van wapenen opten huse ende hiltet also datter mer een man opt slot en waecte, die tallen uren mer eens om en ghing. Ende dit heeft de heer van Montfoorde vernomen aldus te wesen, ende heeft wake dair op doen houden, also dat hi dit sterke slot dat onwinlick was, machtich geworden is. Dat wel bi sculde van tlant van Hollant was gemerct datter soe groten belanc ende macht an leyt, ende een slotel vanden landen is, datmer niet bet toe en sach. Want dair grote renten ende gaigen toe staen om tselve slot mit volc ende anders te onderhouden, dat also niet bewairt en was. Ende also men seide dat die selve heer Aernt ridder ende casteleyn die profijten van dyen selver ontfangen ende tot sijnder oerber op gesteken ende gebruyct heeft, alst kenliken is. Ende heer Aernt wert opt slot lange gevangen gehouden. Want hi op sijn bedde by sijn wijf lach ende sliep doen sijn beclommen ende waren in sijn camer eer hijt wiste.

Ende aldus is die heer van Montfoerde binnen Woorden gecomen uut welke plaetse si veel quaets gedaen hebben op die dorpen ende platte landen daer omtrent. Ende dair gescieden veel rovingen, branden ende brantscatingen ende ander dingen als men in sulken fytten van orlogen plach te gebruiken van scepen ende scuitten de nader Goude voeren te beroven ende te bescadigen. Ende alle dye dorpen ghelegen tusschen Leyden, Haerlem ende Amstelredamme mosten allegader meest brantscatingen gheven, dair hy alten groten swaren goet of creech. Dese tidinghe inden steden van Hollant comende was dair een grote commocie ende beroerte. Want dye knechten van Rotterdam ende die van Woorden grote scaden deden inden landen van Hollant, als men wel dencken mach. Want dye knechten nyet gaerne stille en legghen also langhe als ser wat te halen ende te roven is. Wair omme dat die steden van Hollant grote garnisoenen gheleyt hebben in hoir steden ende die starc ghemaect, ende hilden scarpe wake ende saghen naerstelick to, verduchtende altijd om meerder verlies van enighe steden oft sloten inne te nemen, overmits dat die knechten van Rotterdam ende Woorden oeck seer naerstich waren om enygh meer ander steden ende sloten in te nemen.

Corts hyer na omtrent XIII. dach inden iaer van LXXXIX. is dye Roomsche coninck in Hollant ghecomen, ende tot allen steden ghetogen, verclarende ende beclagende sijn achterwesen, scande ende verdriet van tlant van Vlaenderen ende sommige steden in Brabant ende heeft anden steden begheert dat si hair steden wel bewaren wouden, ende hem wyselyck houden tot sijnre ende sijns zoens behoef. Ende dat sy ymmers wachten wouden voir vreemde knechten ende zoudenieren in te nemen dair alle dye steden willych toe bereyt waren also te volbrenghe. Ende op dese tijt quam die Roomsche coninck binnen der stede van Haerlem dair oeck quamen alle die ander steden van Hollant, hem beclaghende voir den coninck van die stede van Haerlem, die tot noch toe in alle dit oorloge stille gheseten hadde, ende noch in meningen waren dan doen; dat dander contrarie meenden^w dat also niet en behoerde. mer die van Haerlem

hebben hem doechtlyck excuseert declarerende, alsoe alst een neringlose stede is, ende noch grotelyc ten achteren waren van torloge van Utrecht, ende oeck mitten horen rustelick binnen der stede noch toe gheseten hadden, meenden ende verclaerden men soude hair armoede an sien ende gaven dit den coninck selver in persone mit goeder manieren te kennen.

Die coninck heeft mit desen goeden ende doechtliken onderwise mit der stede van Haerlem op dit passe te vreden geweest. Ende hebben een ofcoop gemaect van een zomme[400v] van penningen, mit welker zomme si stille gheseten hebben; dair si een acte of cregen mittes conincs handt geteykent. Mer hebben hem altyts gepresenteirt naer uutwisingen haerre privilegien. Tot wat tyden dye prince selver in persone te velde toghe, dat si als dan mit hair bannier ende mit hair poorterie mede te velde^x comen wouden, naer toe behoren ende ouder ghewonten, ende den grave vanden lande te dienen alst betaemde.

Hoe dat dye Roomsche coninc heervert dede bieden over al Hollant te beleggen dye stede van Rotterdamme. Ende hoe die knechten leggende binnen Scyedam een scermutsinghe hadden tegens de van Haerlem ende van tverraet dat si op genomen hadden mit die knechten van Rotterdamme. Dat LXIII. capitel.

Opten XVIII. dach van januario int iaer van LXXXIX. was die Roomsche coninck ghecomen binnen der stadt van Leyden. Dair dat pas een grote regenboge openbaerde inder lucht staende verkeert mit beyde den eynden tegen den hemel, ende dat ronde tegen der airden; dair alle die heren ende menich mensche of verwonderden. Ende VIII. daghen dair na sant die coninck sinen heraudt van wapenen ende dede condigen een heervaert in allen steden van Hollant, teghen die stede van Rotterdamme, ende dat hem elck inden sinen rede souden maken om mit hair bannieren ende poorterien haren prince te dienen, die op die tijt binnen der stede van Delft lach, verwachtende aldaer die ander steden van Hollant. Hier na int eerste van februario quam oeck binnen der stede van Rotterdamme Jorijs die bastert van Bredenrode des domproest zoen van Utrecht.

Dese Jorijs als een vanden oversten capiteynen van Rotterdamme mit een ander capiteyn gheuoemt Lepeltack, mit een deel vanden knechten sijn over die Maes getogen dair si roof ende brandt stichten, pilgerende ende berovende dye lantluden. Ende op dese tijt lach binnen der stadt van Scyedamme een capitein gheuoemt Witenhorst, mit een deel knechten van des slants weggen van Hollant. Dese knechten, dit vernemende, ende merckende an den brant die sij op saghen gaen, toghen hem naende quamen an malcanderen, ende sloegen deen den anderen vele doden of ende int eynde hilden dye van Scyedamme dye victorie, ende namen alle dander ghevanghen, ende brochtense binnen Scyedamme. Ende corts na desen quamen dye poorteren vanden steden van Hollant als Leyden, Haerlem, Amstelredam, ende Delft mit hoir bannieren binnen Scyedam. Ende dye van Dordrecht mit dye vander Goude laghen opt water om die stromen te bewaren. Dese bannieren aldus binnen Scyedamme legghende elck op sijn logys, so laghen oeck op dye selve tijt vele knechten ende ruters binnen der stadt die daghelicxs uut liepen ende hadden vele scermutsinghen tegen dye van Rotterdam ende sloegen malcanderen vast volck of, so deen so dander te boven gaende.

Dese ruters hateden seer den Hollandes ende sprakense qualycken ende spytelicken toe, als rangen, honden ende langwambeusen dair of te maken, ende quetsten ende sloegen zommighe ter doot, so datter die Hollandse steden mishaghen in creghen. Overmits dat poorterye ende ruterye niet wel over een en mogen ende te gader dienen. Ende hadden wel gesien datmer

wat toe gesien ende anders geordineert, ende prousie in ghedaen hadde, mer dient bevolen was te doen sloegent voir ruter voir, ende lietent dair mede hene gaen ende anders en quamer niet of.

Soe ist geboirt op Sinte Valentijnsdach[14 febr.] dat die selve knechten ende ruters een wonderlicken anslach ende verraet binnen Scyedam ende op geheven hadden. Want si heimelike sprake mit die van Rotterdam gehouden hadden, ende een overdracht om hem luden die selve stede te leveren, mit alle die Hollanders dye dair binnen waren. Ende sijn gecomen omtrent VIII. uren inden avont na die maeltijt ten huse dair die van Haerlem gelogeert waren, die si eerst bevochten, ende maecten een wonderlic gevaert van roepen ende cryten. Ende scoten mit cloverts in die husen, so datter vele gequest werder binnen den huse, eer si ter weer konden comen. Want si boven op die cameran ende solders waren ende scoten so van onderen op, dat hem niemts porren en dorste om of te comen. Want de husen beneden al vol ruters waren die niet of en lieten van scieten, ende riepen "Al gewonnen, al gewonnen". Dit ge[401r]vaert ende scermutsinge aldus ghedurende ende die ander poorters van Haerlem die byder bannier van Haerlem niet gelogeert en waren, mer dair omtrent hebben hem alte met versaemt comende by een om dese knechten te resisteren ende wederstaen ende hair mede poorteren te ontsetten ende maecten een gecry roepende "Hollant, Hollant!". Also dat si een moet grepen ende scoten mit haebussen ende clovers so vreselick op die ruterknechten ende worden wikende ende drevense uutten huse. So dat dander van boven of quamen, ende stonden malcanderen manlicken by, ende die knechten weerden hem oec vroemlicken an dander sijde, ende drevense wel III. mael over ruggen. Ten lesten quam heer Willem van Boschusen ridder baeliu van Rijnlant mit de van Leyden ende den Rijnlanders, ende ontsetten die van Haerlem, so dat die ruters die vlucht namen ende staken boscruit in die sloten vander poorten vander stede, die van laste opborsten ende liepen ter poorten uut na Rotterdam. Mer dair werter veel in die stede gequest ende doot gescoten ende mit allen veel gevangen. Mer die steden hadden luttel doden ende vele gequesten ende aldus hadden si die victorie opten knechten. Dwelck een vreeslic ding wair geweest, hadden dye knechten te boven gegaen; dair God wel hoechlic of te dancken was.

Ende die II. capiteynen als Jorijs die bastert ende Lepeltac die binnen Scyedam gevangen lagen, quamen mit deser commocie uuter stede ende liepen ter poorten uut in een scip dat een capitein toe behoerde geheten Bertolt Busschen, die dair van tslants wegen lagen ende die stroom bewaerden. Dair die selve Jorijs ende Lepeltac uut gehaelt worden ende anderwerf binnen Scyedam gevanghen gebrocht worden. Ende vele vanden ruterknechten die si gevangen hadden worden metten swaerde gherecht die van dit verraet ende opset wisten ende openbairlic leden ende bekenden. Ende vele vanden rutereren die seer gequest waren, storven in die gasthusen. Ende die van Haerlem hadden als doen VII. doden, dair die bannierdrager een of was. Ende storven

alle mit hair volle sacramente ende dander steden en hadden in als boven VI. doden nyet. Endeop dese tijt was die capitein Witenhorst binnen Dordrecht by den Rooms coninc ende dese mare verhoerende maecte hem wech, mer wert aftervolcht, ende gevangen, ende wert mit Jorijs die bastert ende Lepeltac binnen Delft gebrocht. Ende sonder twifel so was dit een grote victorie, want die ruterer na topset dat si gemaect hadden, begonnen si dat gevechtlyc ende scermutsinge een ure te vroeck. Want dye van Rotterdam op wege waren om na Scyedam te gaen, menende als voorseit is dair in te comen.

Hoe die knechten van Rotterdam dye van Delft ter neder togen in een scermutsinge ende hoe si die stede van Sinte Geertenbergen creghen. Dat LXIII. capitel.

Opten VI. dach in maerte hebben die knechten van Rotterdam dat dorp van Ouderscye in genomen. Want dair lach van tselfde geselschap, die tScyedam gelegen hadden als Ghelresse, Cleefse, ende ander dyet hem luden mit wille opgaven. Ende die selfde ruters liepen terstont in die Ketel ende branden dair vele schone husen ende woningen dair dye van Delft groten scade of hadden. Die van Scyedam verhoirden dat si Oudescye quijt waren ende hem of gelopen was, sijn terstont mit alle hair knechten ende poorteren darwerts getogen, meenden hem luden dat weder of te lopen, mer si en bedreven niet. Die van Delft vernemende dat Oudescye in genomen was, meer quaets verduchtende om dat si hem soe na bi quamen ende oec siende den brant ende tverlies van dien, so is de scout van Delft ter poorten uut gegaen mit veel vanden poorteren zonder enige ordinancie te houden. Want si meenden de van Scyedam te ontsetten ende te hulp te comen tot Oudescie, mer si quamen te laet. De knechten dit siende hebbense wel bi laten comen ende zijn hem tegen gegaen, so dat dander wikende worden. So datter wel omtrent vijftich verdroncken ende gheslagen worden, ende dit ghesciede in Polrevairt. Ende cregen wel C. ende L. goeder poorteren ghevangen, ende dye scout quam in scine van een lantman wech; mer een van sijn sonen werter verslaghen.

Dyeknechten dese victorye hebbende quamen terstont voer dye stede van Delft ende branden an dye sijde alle die husen ter poorten toe ende sijn ongescent weder na Rotterdam gekeert. Ende deden voert meer veel quaets in Delflant ende Maeslant van plonderen ende roven, [401v] ende namen grote brantscatinghen vanden dorpen dair omtrent. Ende de van des Sgravenhage mit Haghe ambocht mosten oeck ten lesten brantscatinghen geven ende saten lange tijt in verdinghe. Ende die ghevanghen van Delft hebben hem ten lesten moeten coepen ende lossen bi grote rantsoenen ende zommen van penninghen. Ende dair wert op dit passe starc

getracteert tusschen die steden van Hollant ende tusschen Rotterdamme ende Montfoerde, mer dair en quam nyet of. Ende op dese tijt quam heer Jan van Egmond stadthouder van Hollant binnen der stede vander Goude, ende nam dair vijf mannen vanden kerchove ende dedese onthoefden. Dair die kercke langhe tijt om interdict ende inden banne was, so datter vele poorteren uuter stede liepen van vresen hairs lijfs. Mer si worden weder in gheboden te comen, ende op dese tijt en stont niet wel binnen der Goude.

Omtrent X. daghen hyer na quamen die knechten van Woerden ende sloeghen dye Goutse sluse an stucken, soe datter in langhe tijt gheen scepen doir en voeren. Dair na int leste van dye maert is heer Jan van Naeldwijck ridder mit een deel knechten uut Rotterdamme ghevaren, ende quam voir die stede van Sint Gheertenberghe, ende namen dye stede in, wantse die poorters niet seer uut en keerden. Ende hebbent bebolwerct ende starck ghemaect, in meninghe hem dair te onthouden. Dye van Dordrecht ende Scyedamme dit vernemende maecten hem starck om dese knechten dair weder uut te slaen, mer sij en bedreven nyet. Ende in die heylighe weke toghen die knechten van Sint Gheertenberge int lant van Brede om te roven. Dye drossaet van Breda vergaerde terstont mitten dorpen ende maecten een clocke gheslach, ende ghinghen desen knechten teghen. Dair si een scarpe scermutsinghe teghen hadden so datter zommighe gheslaghen worden ende vele ghevanghen die hy meest mitten swaerde dede rechten.

Ten lesten worden deseknechten by composicye mit een somme van penninghen uuter stede van Sint Gheertenberghe ghecoft, ende dese penninghen gaven die van Breda mit haer omme gheseten, want si verduchtende waren die coemste vanden hertoghe van Sassen, dye een grote vergaderinghe van volcke maecte, ende groot ghereetscap om Sint Geertenberghe te belegghen. Ende souden mits die grote benautheyt ende andere scaden int lant van Breda hyer doir vercreghen hebben. Aldus vonden si dese manier dat se dye knechten uuter stede creghen.

Hoe heer Jan van Egmond stadthouder van Hollant dye stede van Hoern innam. Ende hoe dye van Rotterdamme een scermutsinghe hadden teghen die van Dordrecht, Goude ende Scoenhoven. Dat LXV. capitel.

Die van Hoern als die overste ende regenten verduchtende dat dye zommige vander stede enige vreemde gasten in laten mochten, om dat noerder lant in roere ende rebellich te maken, hebben al heymelick ontboden heer Jan van Egmond stadthouder van Hollant hier in te willen voirsien. Ende is opten heilighen Goeden Vridach als men passie prekende was sonder enich gherucht inder stede ghecomen. Die zommighe vanden poorteren dit vernemende liepen uuter

stede om quaet verduchtende ende worden weder in geboden by hair goeden ende possessien te comen, so dat hem gheen arch noch quaet gheschiet ende is. Ende hy besette dye stede mit zommige ruters ende ingheboren van desen landen. Op dese tijt lieten die van Delft den capitein Wytenhorst uuter gevanghenis behoudelick dat hi goet ende ghetrouwe den lande van Hollant bliven soude.

Op Heilich Cruys avont[2 mei] hier na in die meye quamen III. scepen gheseylen voir dye Wijck opter Zee, ende maecten een lantganghe int dorp. Want si een scip aftervolcht hadden, ende tselve dorp moste hem gheven III.C. Rynsche gulden van brantscatinghe oft si woudeut gebrant hebben. Ende van daen togen si int dorp te Petten ende branden dair des scouten huys, ende namen mit hem al dat si crigen ende plonderen mochten. Ende dit was alte samen een vergaert volc sonder enich capitein of hooftman van namen, endeop hair selfs geley, op winsel ende verlies. Opten III. dach van meye hadden die knechten van Rotterdam een scermutsinghe voir die stede van Scyedamme teghen den knechten die dair inne laghen ende sloegen malcan[402r]deren vele volck of. Ende corts dair na togen die van Rotterdam binnen den dorpe van

Abbenbrock, ende pilgeerdent ende deden veel scaden dair omtrent van roven ende branden. Ende op dese tijt was een bestant gecondyct tusschen den steden van Hollant ende den heer van Montfoorde, durende tot Sint Jacobsdage[25 juli], behoudelic dat niements des anders aerde roeren en soude. Mer ten duerde niet langhe.

Hier na opten III. dach van junio togen die van Rotterdam uut mit macht te scep die Lecke op nemende mit hem vele poorters, die zommighe menende dat si om vitaelge trecken soudent, dander seyden dat si een blochuys op slaen soudent op die Lecke. Die van Dordrecht, vander Goude, van Scoenhoven, ende van Scyedam, dit vernemende sijn hem snellicken ghevolcht mit veel scepen ende quamen an malcanderen; dair seer ghevochten wert ende scermust, mer int einde behilden de III. stede de overhant. Dair werter wel omtrent vierdalf hondert gevangen, ende vele geslaghen ende noch meer verdrancker ende veel die op tlant comen condent liepen ewech. Ende die gevanghen worden tot Dordrecht binnen^y gebrocht. Ende dye van Rotterdam verloren op de tijt XIII. barken of scepen, III. buchen, II. carvelen ende een baerdse vol volcs wortter in dye gront gezeylt. Ende op dese tijt was die stadthouder mit veel scepen uut getogen voir dat blochuys dat dye van Rotterdam op geslagen hadden opt hoefden voir die stede. Mer hair opset ende anslach en verging niet wel, want si verloren een carveil vol volcxsonder yet anders te doen.

Dit spil^z ende oorloge van Rotterdam dus hangende is here Reyer van Broechusen ridder mede binnen Rotterdam gecomen ende wert oec gemaect een vanden^a oversten capiteinen. Dese

heer Reyer is op een tijt uut getogen mit een deel knechten ende quamen voir de stede vander Goude. Ende branden dair vele husen buten dye poorten staende ende hadden die wint op die stede ge-staen als si niet en dede, twair gescepen gheweest grote scade te gescien inder stat. Ende quamen tot voir an die baelgen vander poorten, ende deden veel quades, ende togen ten lesten weder om, sonder yet anders bedreven te hebben.

Hoe dye heer van Montfoorde een anslach gemaect hadde om dye stede van Leyden in te nemen. Dat LXVI. capitel.

Die heer van Montfoorde binnen Woorden^b ende opt slot van Woorden hem onthoudende, is heer Jan van Naeldwijn ridder bi hem gecomen, hebbende enen anslach ordineert ende gemaect om de stede van Leyden in te nemen ende hebben hem starc gemaect van uitgelesen ende vrome knechten tot M. toe. Ende sijn gecomen opten XIII. dach in junio tusschen den saterdach ende sonnendach des middernachtes voir^c die stede van Leyden. Ende zwommen die graften ende vesten over, ende quamen met ladderen an die muren, menende dye stede in te nemen ende te beclimmen ende riepen "Brederoede, Montfoirt, Bruechusen^d!" Ende dit was niet verde van die Zijlpoorte dair si dit bestonden.

Die poorteren van Leyden, dit vernemende, liepen terstont op de vesten ende an die muren, poorten ende toornen, ende keerden die vianden vroemlic van die muren ende stonden malcanderen trouwelycken^e by, nyet ansiende enighe partye, gonst oft vrienden, ende sloeghense weder van muren. Ende als si met bossen ende cloeveniers begonnen te scyeten keerden si aerseling weder, latende dair sommighe^f doden. Ende int weder keren quamen si voir dat huys^g te Poelgheest binnen den dorpe van Coudekercke ende heere Gherrit van Poelgheest ridder gaft hem mit willen op. Dair hy nochtans alle dage zoudye ontfing van dye stede van Leyden tot bewaernisse van tselve uys ende wel betaelt was, ende hem bossen, buscruyt, artelrye ende ander instrumenten ende gereetscap, datmen op een huys behovende is, ende ten orloge dienende ghelevert ende gegeven hadden. Ende van dit opset van voir Leyden te comen, waren sommyge^h poorteren binnen der stede dat wel wetende ende gavent op dietijt den stadthouderⁱ van Hollant heer Jan van Egmond die binnen Leyden was te kennen. Ende toenden dye brieven dye hem ghescreven waren, ende waerscuwedense dat si wel toe saghen dat hem die stede nyet of ghelopen en worde. Mer si en achter nyet op ende hyldent voer spot. Dair nochtans om dye selve sake wille (een dye[402v] die brieven ontfanghen hadde ende ghetoeent) mitten swaerde gherecht

worde inden Haghe ghenoeemt Willem Jacob Evertszoen, dye brouwer van Warmont, gheboren een eerlick out man van LXX. iaren; God vergheeft den genen diet dair toe brochten.

Die knechten opt slot te Poelgheest legghende ende dat begrepen hebbende, hebben dat slot bebolwerct ende seer starc ghemaect, ende deden al tquaet dat si mochten omtrent dye stede van Leyden, rovende, pilgerende ende den lantluden ende andere uut Leiden bescadende dair si konden ende mochten. Soe heeft ten lesten die stathouder mit die stadt van Leyden vele knechten vergadert mit sommige poorteren uuter stat ende hebben dat slot te Poelgheest crachtelic omme beleggen, ende stelden dair voir grote hoeftstucken, cortouwen, engienen ende ander instrumenten. Ende scoten mit allen seer op dat slot ende toornen, ende by sonder op enen groten ronden toorne dat dair niemant op duren en mochte. Ende ten lesten gaven si dat huys op, ende die van Leyden dedent of breken ter aerden toe, ende wert destrueert ende verwoest.

Hoe dat die stalmeester des Roomschen conincs die van Rotterdam^j ter neder toech, ende hoe dat joncheer Frans mits een dadinghe die stat van Rotterdamme ruymde Dat LX[V]II. capitel.

Hier na int selfde iaer van LXXXIX. den XVII. dach in junio is heer Jan van Naeldwijn, Henrick van Wits^k mit meer ander capiteynen ende mit al dye knechten die si te samen steken ende brenghen mochten uut Rotterdam ghetoghen, om vitaelge te^l halen; want die vitaelge binnen der stat seer began te minderen. Ende hadden wel boven die LXXX. scuten mit koern, wijn endeander dingen gheladen, dye welke si in meningen waren doir die venen ende heymelixste weggen binnen die stadt te brenghen, overmits datter veel scepen voir Rotterdam laghen dat sijt te water nyet avonturen en dorsten. Dye stalmeester des Roomschen conincs als capitein van des lants weggen van Hollant, dit verhorende, ende op dees tijt mit groot volck int velt lach, ende wel III. oft V. daghen dair op ghewacht hadde. Wanttet hem te kennen ghegheven^m was, dat si om vitaelge uut trecken soudent, want si groot gebreck leden. Soe heeft hy sijnⁿ volck in ordinancie gheset, ende is hem te moet ghegaen omtrent dorp van Moert ende heeftse scarpelic angevochten. Ende dander stelden hem oec vroemlicken ter weer. Mer int eynde weken dye van Rotterdam. Ende dair werter boven CCC. geslaghen^o behalven die in die venen verdroncken. Ende mit allen veel werter ghevangen, onder die welken dat oeck ghevanghen werden heer Jan van Naeldwijn ridder, ende Henrick van Wits, ende benamen hem alle dese scuten mit vitaelge. Ende dair bleef een vanden capiteynen verslaghen genoemt Cornelis van Treslongen.

Ende corts dair na coft hem selven heer Jan van Naeldwijck^p teghen den stalmeester, om een zomme van penninghen, ende quam weder binnen Woerden by den heer van Montfoerde. Op desen selven nacht hebben de ruters legghende in die kerke van Ouderscye die si seer starc bebolwerct^q ende vast gemaect hadden an brande gesteken ende ruymden Ouderscye ende ghingen weder binnen Rotterdam. Opten XXII. dach des selven maents van junio began men starkelic te tracteren tusscer^f den stalmeester ende ioncher Frans van Bredenrode. Ende dair wert een tractaet gemaect ende wert openbaerlic ghecondicht vander stathuys, wye mitten voors. joncheer Frans uuter stat gaen woude, die mocht vry ende ombescadicht uut gaen ende wie bliven woude dye mocht bliven.

Aldus is joncheer Frans mit sine knechten ende ander cappiteynen uuter stadt van Rotterdamme gheghaen, ende dye stalmeester quam dair inne mit een deel van sijne knechten. Ende bleef dair een wyl tijts legghen tot bewaernissen vander stadt. Cortelyck hyer^s na worden twe cappiteynen van joncheer Fransbinnen Delft gherecht mitten swaerde, dene gheuoemt Lepeltac ende dander Roeftasch^t mit meer ander. Ende VIII. dagen dair na wert Jorijs die bastert gerecht al dair mit meer ander ende zijn hoeft wert tot Sconhoven^u ghesonnen ende op dye poort geset.

Hoe dat die van Woirden vanden Hollanders opgeslagen wonnen ende dorp van Boegraven verbranden ende hoe de hertoge van Zassen eerst int lant van Hollant quam. Dat LXVIII. capitel.

[403r] Onlanxs hier na heeft die stathouder van Hollant heer Jan van^v Egmont alle die knechten leggende in garnisoene tot alle plecken, by een vergaert ende is mit al den hoop getogen voir die stat ende tslot van Woirden ende heeft al vast by die stat an die Rijn sijde een groot swaer blochuys op geslegghen^w, ende heeft dat wel beset ende voirsien mit cloucke^x knechten ende anders wes hem van node was. Die welcke^y tot diversen tijden vele scermutsingen ende mangelingen tegen die van Woirden gehadt hebben ende sloegen malcanderen veel volcxs of. Ende overmits dattet in desen tijden een seer natten herfst was, sijn vele van desen knechten gaen leggen binnen den dorpe van Bodegraven. Dat si om graven lieten in meninghe hem dair een wijle te onthouden, ende te beletten dat die van Woirden op die sijde gheen scade meer doer^z en souden.

Mer cortelick hier na int eerste van octobri sijn een groot deel knechten uut Woirden gegaen^a, ende quamen binnen Bodegrave by sconen daghe. Dair nochtans veel knechten in lagen,

die hem luttel ter weer sette, mer namen de vlucht ende liepen wech, ende verbranden een groot stuck vanden dorpe ende quamen weder ongescent binnen Woirden. Opten VIII. dach dair na sijn die selfde knechten doir dye venen gegaen ende quamen voir die stadt van Naerden ende quamen al heymelicken mit ladderen^b an die muren om die stede te beclimmen. Die ingeseten ende poorters worden dit gewair ende quamen snelliken gelopen na die muren ende opten^c poorten ende toernen ende scoten mit allen vreeslick op dese knechten, ende keerdense vromelic van die muren, afterlatende vele doden ende gevangen, ende ruymden weder afterwärts mit groter scanden ende scaden. Ende des gelijkxs quamen si in die maent van october voir die stede van Oudewater dair si oeck mit crachte van dye muren ghekeert worden, ende niet bedreven en hebben.

Corts hier na in die maent van november is dye hertoge van Zassen in desen landen van Hollant gecomen tot Leyden ende toech van daen binnen der Goude om te tracteren tusschen dat lant van Hollant ende den here van Montfoerde. Mer dair en wert niet bedreven oft tracteert ende quam weder binnen Leyden dair een dachvert van allen den steden van Hollant ghehouden wert. Mer de hertoghe is haestelicken weder na Brabant ghereyst om nootsaken den ghemenen landen angaende. Ende omtrent desen tijt branden die van Woirden dat dorp tot Stolc ende togen doir die venen tot in dorp van Nyerberch ende pilgeerden dat mede, dye nochtans in verdinge saten ende brantscatinge ghegheven hadden tot deser tijt toe.

Hoe den pays ghemaect^d wert tusschen den Roomschen coninck ende den Vlamingen, ende vander ofsettinge vander^e munten. Dat LXIX. capitel.

Also dat oorloge vast hangende bleef tusschen den Roomschen coninck ende tlant van Vlaenderen, tot groten scade, hinder ende verderfnissen des lants. Soe hebben hem int eynde dese twe partyen submitteert ende hem over gegeven in seggen ende uitsprake des conincs van Francrijcs ende synen^f rade, als toecomende brudegom des Rooms conincs dochter Margriete. Ende die coninc heeft mit riper deliberacien van rade sijn uitsprake ende seggen dair of gedaen binnen der stat van Tours seer favorabel voir den Roomschen coninck ende tot groten laste ende beswairnissen des lants van Vlaenderen. Ende heer Philips van Cleve en was in desen payse niet begrepen blivende opt casteel ter Sluys; mer namaels wertet gedadinct als ghy na horen sult. Ende desen pays wert gecondyght in allen landen, steden ende plecken dairgrote blijscap om inden landen was. Ende want op dese tijt dye munte byden voirseyden quaden iaren van oerlogen allenskens so hoge geclommen was, dat een gouden gulden^g dede LXIII. stuyvers, een leuwe V.

Rijngulden, een Henricusnobel IX. Rijnse gulden, een salvijt III. Rijngulden^h ende een halve, een rider een stuver meer, een Davidsgulden LVII. stuyvers, een Hoirnges gulden XXXIII. stuyvers, een Arnoldusgulden XXX. stuyvers, een Phillipssilde LIII. stuyvers ende alle gout voert na advenantⁱ; een silveren raed LXIII. stuyvers, een griffoen VI. stuyvers ende een halve, een vierijser V. stuevers, een mechlijn V. stuyvers ende een oertken, een bommelaer III. stuyvers, een Philips stuver III. stuyvers ende[403v] een oertken, een Carolus stuver III. stuyvers, een Henricussloter VI. stuyvers ende een halve. een blaueley III. stuyvers, een Johannes braspenning III. stuyvers ende een halve, een Franche blanc II. stuyvers, een Utrechse jager III. stuyvers ende een halve, een Groeninger penning II. stuyvers, een woechey II. stuyvers; ende voirt alle ander silver geldt na advenandt.

Overmits welke hoge reisinge alle dingen seer costelic waren datse niemant ghenaken en moecht. Want men coft een vat butters om XXVIII. rijngulden ende dair na alle dinghen van vitaelge, coern, vleys, visch ende zuvel ende voirt alle dat dye menschen behoeven ende van node is te hebben. Also dat de rentenijers geestlic ende waerlic bijster werden ende die ambochtsman en creech niet van zijn arbeytsloen. Wantmen alle dingen na advenant vanden gelde gaf ende copen most, te weten den tweedel meer dant van outs te gelden plach ende dair en boven. Also dat grote benauthheit inden landen was, ende tvolc van malcanderen niet geraken en konde, dwelc hoe langer hoe quader began te worden. Soe wert byden heren vanden hove ende raden vanden prince dair op raet gehouden om of te setten. Ende al wast so dattet vele goede wyse luden goet docht, datmen die munte ten twe malen of setten soude, om tvolc niet te sere te quetsen ende scadelic te wesen, so en wouden enige geestlicke prelaten dat nyet gehengen, sonderlinge die abt van Sinte Bertijns dye groten audiency int hof vanden princehadde. Mer twert tot enen male of gheset int alre nederste te weten: den Henricus nobel L. stuyvers, den Vlaemse nobel XLVIII. stuyvers, den rider XXVI. stuyvers, den leuwe XXX. stuyvers, die scuytges XXIII. stuyvers, de cronen mitter zonnen XXXIII. stuyvers, dander een halve stuver min, den salvijt XXV. stuyvers, den ducaet XXV. stuyvers, den nobel mitter rosen LVI. stuyvers, den engel na advenant; den Hongersen gulden XXVI. stuyvers, den gouden Coervorsten gulden XVII. stuyvers, den Andriesgulden XVIII. stuyvers. Ende tselicxs tsilver ghelt dair na, te weten den silveren reael III. stuyvers ende een halve, den griffoen II. stuyvers, drie vierijseren vijf stuyvers, een mechlyn II. Philippus, een dubbelde bommeler II. stuyvers, den Philippus^j ende Carolus stuver VII. deuts, die Marien ende tsonincs ende Philippus grootkens die III. voer een, oertkens, deutkens ende penningen dye III. voir een.

Desen ontsettinghe vanden ghelde so seer neder, dede den landen groter scaden dan die orloghen dier gheweest hadden, als vele wise luden wouden seggen. Ende dair om en duirde dat

niet langhe. Wanttet II. mael of ging, dattet niet ghehouden en wert ende gheschiede inden iaer M.CCCC.LXXIX. voir die hoechtijt van Kersmisse. Ende die abt van Sinte Bertijns starf^k haestelic tot Mechelen na desen ofsetten. Het is dicwils bevonden, dat den raet van geestlicken luden ende prelaten ende sonderlinge die religieuse monicken sijn in materien ende dinghen die hair state nyet en betamen, quaden spoet ende voertganc heeft. Want God en heeftse tot sulken niet gheroepen.

Ende want dat inhouden vanden mandamente begrepen hadde, datmen alle lijfcosten ende andere dinghen naeden settinghe vanden gelde, die twe deel ofsetten ende geven soude. Dat also nyet ghedaen en wert, mer gaven meest veel dinghen hogher ende dijerder dan si te voren bi lichten gelde gedaen hadden, so dat hem tvolc nader nyewer settinge nyet wel regulieren en konden. Ende oec overmits der nyewer munten die gheordineert was die welke penningen, so dat een grote benautheden inden steden ende opten landen was,ende meest alle die goede munten ende penninghen uutten landen ghevoert ende gebrocht worden. Want dat ghelt boven die comenscappe was, wair omme alle comanscappe stille stonden, ende luttel te winnen was. Ende oec overmits dat dat lant van Vlaenderen dese settinge niet aftervolghen noch houden en wouden om der groter afterstallicheit van oncosten ende andere sculden die si noch te betalen hadden. Wair om dat een grote commocie ende beroerte op ghestaen is, binnen der stat van Brugghe onder den ghemeenten. Soe was die grave van Nassouwen committeert, om dat te beslechten, ende hi dede dair scarpe iusticie ende die van Brugghe worden van hem alte swairlicken ghescat. Ende te meer om dat sy den Roomschen coninck gevanghen hadden gehouden, so dat die stat seer verarmt wert.

Hoe dat die hertoge van Zassen die stadt van Montfoirt beleyde ende hoe dattet^l gedadinct wert. Dat LXX. capitel.

[404r]Dese tijt vol tribulacien ende verdriets noch vast hanghende, die heer van Montfoert dye niet en ruste, heeft veel quaets te water ende te lande ghedaen, ende den coopman ende anders veel luden bescadicht, gevanghen ende grotelic ghescattet. Soe dat ten lesten die Hollantse steden ontboden hebben den hertoge van Zassen, die in Hollant ghecomen is, ende hebben grote gereetscap gemaect van allen dinghen ten orloge dienende. Ende sijn te velde ghetoghen tusschen Woirden ende Montfoerde. Ende int leste vanden meye int iaer van [MCCCC]XC. sijn die hertoghe van Zassen, die stathouder van Hollant, mit meer ander heren, riddersen ende knechten ende mit groter macht van volck ghelijck ghetogen voir die stat voir

Montfoirde. Ende hebben die crachtelic belegen, ende hair legers dair gemaect, ende hebben hair bussen, engienen ende andere instrumenten terstont op gherecht ende te werck gestelt ende hebben mit allen crachtelic op die stede gescoten. So dat si poorten, toornen, muren ter neder scoten ende gheheel weerloes maecten. Ende int eerste van julio bestormden die Henewiers de stede, ende hem en wert gheen grote bystant vanden Duytschen gedaen, so dat si vromelic weder of gheslaghen worden ende niet en bedreven. Dair na int leste van julio hebben si weder grote gereetscap gemaect, ende bestormden anderwerf die stat. Mer die brugge die si over de graften gemaect hadden begaf hem ende ging op de gront sitten. So dat mits dien hair opset te nyete ghing ende worden weder of geslaghen, ende hadden veel doden ende ghequest volck. Ende in dit bestormen wert die leste broeder vanden grave van Tzhoerle doot ghescoten, ende tot Antwerpen gebrocht by sijn ander broeders, want si alle gader inden velde gebleven waren. Ende die van Montfoerde quamen al by wilen uut int heer, ende sloegen ende ginghen hem veel volcs of, ende hadden vele scermutsingen tegen een. Dit belegghe dus gedurende hebben si malcanderen veel volcx of doot gescoten ende gevangen ende die van buten sochten veel listen ende subtijlheden om die stede te crencken ende in te nemen.

Ten lesten sijn die grave van Nassouwen ende die grave van Chimay in Hollant gecomen, ende hebben so herteliken ende mit goeder manieren also mitten hertoghe ghesproken omme dese twist, scade, hinder ende grote verderflycke oncosten ende dye grote bloetstortinghe te beletten. Als dat si enen vasten pays gheraemt ende ghesloten hebben tusschen den hertoghe van Zassen mittet lant van Hollant an dene sijde, tusschen den heer van Montfoert an dander sijde, ende dit gheschiede in dye maent van oest. Ende die heer van Montfoirde heeft dat slot van Woirden op ghegheven in handen vanden hertoghe van Zassen, ende is dat slot gheruymt mit alle sijn huysgesinne, mit hem nemende dat hi opten huse hadde ghebrocht. Ende de partijen an beyden sijden sijn verenicht, mer hoe, ofte in wat manieren is den ghemenen man oncondich gheweest, ende is allene onder tsecret vanden heren gebleven. Ende die heer van Montfoerde heeft den hertoghe van Zassen als stathouder generael in den naem des Roomschen conincs ende sinen zoen gheloeft ende gesworen hout ende trou te wesen ende mit sinen stede gheenenorloghe voeren noch doen voeren opten lande van Hollant, als inder zoene breder begrepen staet. Ende die hertoghe heeft enen anderen casteleyn opt huys te Woirden geset. Ende alle dye knechten die binnen Woirden ende Montfoirt gelegen hadden, wert geley gegeven, ende gingen terstont elc dairt hem belijefde ende mit deser zoen worden alle stromen ende passagen weder op gedaen so datmen overal weder veylich ende vry reysen mochte.

Hoe dat die stathouder van Hollant heer Jan van Egmont een slach hadde tegen die vander Sluys, ende hoe ioncheer Frans van Bredenrode ghevanghen wert ende meer andere. Dat LXXI. capitel.

Hyer voir heb ick gescreven van ioncheer^m Frans van Bredenrode, die welke in Rotterdam gelegen hadde. Ende is corts naden tractate dat hi mitten stalmeester des Roomschen conincs gemaect hadde uut Rotterdam getogen ende is ter Sluys in Vlaenderen gecomen bi here Philips van Cleve ioncheer van Ravensteyn. Dair groot volc an gewassen ende bi gecomen is van ballingen uut Hollant ende ander meer geselschaps. Ende heer Jan van Naeldwijn die hem tegen den stalmeester gecoft hadde, is oec[404v] binnen der Sluys gecomen mit meer andere die dagelicxs veel scade te water deden, scepen namen ende veel volcs vinghen. Ende stichten in zommige plecken brant ende deden veel grote violencien ende lelicke feyten in de goodshusen ende geestlicke plaetsen.

Ter wilen dan datmen voir die stat van Montfoirde lach so sijn heer Jan van Naeldwijn ridder, ioncheer Frans van Bredenrode mit meer andere capiteinen ende veel volcs van wapenen tot XVIII. hoen toe ter Sluys tsepe gegaen. Ende quamen geseylen in Zeelant, stichtende roofte ende brant ende deden veel quaets. Ende sijn ten lesten gecomen voir de stat van Dordrecht ende branden een deel husen in Swindrecht ende een wintmolen bi Dordrecht. Ende deden veel scaden ende toghen weder after rugge na Zeelant in meninghe die stat van Ghoiree in te nemen. Die stathouder die dit verboetscapt wert, legghende mitten Hollandersvoir Montfoirt, is terstont mit meer andere edelen uut dat heere al heymelick gereyst ende is tot Dordrecht gecomen. Ende deden zommige edelen in Zeelant ende voirt te Bergen an Zoom te weten dat sy hem gereet in wapenen houden souden, hi woude dit volc vander Sluys comen bevechten. Ende heeft van stonden an veel scepen doen bereyden ende wel vermannen ende van als stofferen ende doen versien ten orloge dienende. Ende sijn na dit volc toe geseylt ende hebben malcander ghevonden, ende sijn terstont malcanderen an boort gevallen, ende dair wert mit allen seer gevochten ende gestreden. So dat ten lesten ioncheer Frans wykende wert mit meer ander ende hebben hair scepen an tlant geseylt, ende zijn te lande gheswommen.

Die stathouder dit siende is hem gevolcht ende die ander stelden hem ter weer. Ende dair gheviel weder een groten slach, inden welken ioncheer Frans seer ghequest wert ende gevangen, ende weder tsepe gebrocht ende binnen Dordrecht gevoirt, ende starf corts dair na vander quetsinge. Ende wert totten Augustinen begraven inder kercken. Heer Jan van Naeldwijn siende dat hem die avontureⁿ contrarie was ende dat si die nederlage hebben souden, stelde hem mit meer ander opt lopen, ende liepen na die stat van Zijricxzee toe. In desen stride bleven so

geslagen ende verdrocken boven CCC. mannen. Ende aldus sijn si mit groter triumphen ende victorie weder binnen Dordrecht gecomen, brengende mit hem wel hondert mannen gevanghen. Onder dye welke dat mede waren Henrick Willemzoen ende Willem Willemzoen gebroeders, ghebannen poorters uut Leyden ende die stat mit heer Reyer van Broechusen mede beclommen hadden, ende Willem wert binnen Leyden ghebrocht dair hi ghevanghen wert gheleyt. Onder dese ghevanghen waren mede twe bastertzonen van den domproest van Utrecht, heer Ghijsbrecht van Bredenroede, ende een bastert van Hodenpijl, ende dair werter veel van desen gheselscape mitten swaerde gerecht.

Dese slach gesciede op enen vridach des daghes na Sinte Marien Magdalenen dach[23 juli]. Ende heer Jan van Naeldwijn is weder binnen der Sluys ghecomen. Henric Willemszoen voors. was gevanghen vanden knechten ende haddehen selven ghecoft om III.C. gulden behoudelic dat si hem heymelic houden soudent, ende hem leveren binnen der stadt van Breda ende dair soudent si hair penninghen ontfangen. Mer doir zommighe manieren dat hy ghebruyct is hi verkent geworden ende ghevanghen ghelevert in handen vanden burghermeesteren der stat van Leyden, die de knechten voldeden vanden rantzoene dair hi hem omme ghecoft hadde, ende wert mede binnen Leyden ghevanghen gheleyt. Ende hebben beyde veel dinghen gheleden ende zommighe bedraghen ende excuseert ende sijn ten lesten beyde gherecht gheworden mitten swaerde. Ende die lichamen worden op een raet geset ende de hoofden opter poorten.

Hoe dat die van Brugghe weder rebelleerden ter causen vander munten, ende hoe si weder verenicht ende te obediencyen ghebrocht worden. Dat LXXXII. capitel.

Omtrent dese tijt hebben dye ingheseten van Brugghe weder rebelleert ende dat ter cause vander munten dat die penningen so seer laghe waren ordineert ende gheset. Want sijse also niet gheset en wouden hebben overmits dat de selve settinghe ende ordinancie onghereguleert was ende niet^o eendrachtelick by den staten vanden landen[405r] geconsenteert ende gesciet was. Want alle paymenten in Francrijck, Spangen, Engelandt, Portegale, ende voirt meer in anderen landen hogher ghingen, ende meer deden dan si in desen landen deden. Also dat si verduchtende waren hair comanscap, neringhe ende welvaren te verliesen, want si exempel namen an ander landen die gheheel sonder neringe saten. Ende die vander Sluyse oeck weder vele scaden opter zee dede van scepen die si namen ende bescadichden ende dye hertoghe van Zassen hadde veel volcs in den Damme leggen, die veel quaets in Vlaenderen deden. Mer Ghent, Iperen ende meer ander steden in Vlaenderen saten tot deser beroerten stille, ende hadden tghelt

selver geset na hoerre goetduncken, te weten den gouden gulden op XXX. stuvers, een vijeryser op vijf groten, ende voirt alle paymenten dair na. Te weten: alle penningendat derden deel hogher dan in anderen landen, als Brabant, Henegouwen, Hollant, Zeelant ende Vrieslant dair men die nyewe settinge op dit passe scarpelick onderhilt.

Also dat by deser manieren een grote vervaerlycke murmuracie, commocie ende twedracht ende qualic varen in allen ons heren landen was. Als dat den coopman, den ambochsman, ende elcx inden sinen dair een scadelic verlyes by hadden, als dat elck claechde. Alst inder wairheit gheen onghelick en was, want nye mensche scarper benauder tijt beleeft en hadde dant op dese tijt was. Want an ghenen ambochten wat te winnen en was. Ende dair en ghing gheen ghelt om, mer talder beste datter op was datmen alle lijftochten ende ander dinghen redelicken wel ghenaken mochte. Ende men bevant inder wairheit dat dalder beste comanscap int ghelt gheleghen was. Want die nacyen van anderen landen die Tantwerpen oft te Berghen ter marcte quamen, sochten ghelt ende gheen ander wair oft goet. Want si hadden liever terstont dat derden deel an enen penninck te winnen dan si also an alle wair ende goet terstont den derden penninck verlyesen soudent. Ende by deser manieren wortet ghelt by groten hopen ende menichten uutten lande gevoirt. Want elck naerstich was om wair ende goet ter marct te brenghen sonder yet sonderlinge weder te copen, ende hem dye meest profiten dair ynne gheleghen waren.

Ten lesten by middele des graven van Nassouwen sijn die van Brugghe ter obediencien ende in handen des hertoechs van Zassen ghegaen. Ende sijn mit hem versoent ende hebben tgelt binnen hair stadt doen setten ghelijck alst in anderen landen ons heren gheordineert ende gheset was. Ende de van Ghent ende meer ander hebben dier ghelijcken ghedaen. Mer dye vander Sluys hebben hem rebel ende contrary ghehouden teghen allen anderen landen. Want si daghelicxs veel quaets bedreven hebben, den coopman ende scipman bescadicht, gevanghen ende tsine benomen hebben, soe dat mits desen grote benauthheit ende tribulacie inden landen was. Ende gheen goeden van zuden comen en mochten nochzuytwert varen en dorsten dan mit vresen. Dwelcke in veel dinghen groten opslach ende dyerte maecte, ende bysonder in tarwe ende rogghe ende ander coern.

Hoe dat dye Fransoyzen oerlochden opter hertoechinne van Bartangen. Ende hoe dye Roomsche coninck die hertoechinne voorscreven ondertrout wert, ende wat dair al omme gedaen wert. Dat LXXIII. capitel.

Na den doot van hertoghe Franciscus van Bartangen de II. dochteren after gelaten hadde, so bleven die Fransoysen oorlogende op vrouwe Anne sine outste dochter hertoechinne van Bartangen. Ende dair geviel enen strijt tot Sinte Albijns dair vele luden aen beyden sijden verslaghen worden, ende meest vanden Enghelschen die de coninck Henrick dair ghesonnen hadde. Ende die Fransoysen hadden die victorie, dair seer toe behulpelyck was heer Jacob Galeas uut Lombardien, dye den Zwitsen dye die vlucht ghenomen hadde weder dede keren, wysende hoemen dye Britoenen weder vercloecken soude. Mer dese heer Jacob wert dair verslagen als hi te voren selver geseit had. In desen strijde wert gevangen hertoge Lodewijck van Orliens die namaels coninc[405v] van Francrijc wert, ende die prince van Orenge des hertogen neve van Bertangen. Ende hertoghe Lodewijck sat lange tijt gevangen tot Berry opt casteel. Ende na dat hi lange gevanghen hadde geleghen, so vercreech vrouwe Johanne die hertoechinne sijn wijf anden coninck Kaerl die VIII. horen broeder mit vele beden ende smeken dat hi hem gracie dede ende uuter vangenissen verlost. Ende die coninc maecte hem governuer van Normandien, ende hadde grote pensijen ende ghaygen ende hy swoer den coninc getrouwe te sine; ofgaende die aliance ende verbande gemaect mitten Roomschen coninc die welke niet te vreden en was, dat die graefscappen van Artoijs ende Bourgondien in des conincs handen van Francrijc gebleven waren ende hem geloeft waren te resigneren ende over te geven te huwelic mit sijnder dochter ioncfrouwe^p Margriete. Soe began hi weder te orlogen in Piccardien om enyge plecken in Artoys in te crigen, ende Petijt Zalizaet quam mit listighe practiken in die stat van Terewaen ende behiltse lange tijt. Mer namaels als die grave van Nassouwen ende meer ander getogen waren om die stadt van Betunen in te nemen, so hadde dat de heer van Cordes haest vernomen ende quam dair tegen ende hadden enen strijt te samen, ende versloech vele vanden Bourgonsen. Ende dair werden die grave van Nassouwen ende Kaerle van Ghelder gevanghen ende in Francrijc gebrocht. Mer dye grave coft hem selven om een zommen van penningen, ende Kaerle bleef dair noch een lange tijt in des conincs hof als gevangen man. Ende mit deser nederlage cregen die Fransoysen die stat van Terewaen weder an hem ende behieldent. Ende die coninc van Francrijc bleef stedelic orlogende op die hertoechinne van Bertangen doir informacie van sijnre suster vrouwe Anne gravinne van Bieugu, ende nam vele steden ende fortressen in. Want sommyge vanden meesten heren in Bertangen goet Fransoys waren. Ende dit dede hy op datsi ghenen man nemen en soude sonder sinen consent, ende omme hair te dwinghen. Want men dat hertoechdom van Bertangen vander cronen van Francrijcke te lene houdt.

Soe sandt dan de Roomsche coninck tot diversen tijden veel heren ende riddersen ende volck van wapenen der hertoechinne van Bartangen by heer Baldewijn die bastert van Bourgondien, dye al vander hertoechinne betaelt worden. Mer die Fransoysen wonnen alle daghe

meer plaetsen in Bertangen, ende beleyden dye grote starcke ende rijcke stadt van Nantes. Mer si wonnen die op dese tijt nyet. Want die oude grave van Albret als overste gonnervuer ende cappiteyn des lants van Bertangen, lach binnen Nantes mit een garnisoen van veel volck van wapenen ende keerde die Fransoysen vromelicken van dye stadt. Ende was seer naertsich om die stat te bescermen, hopende dye hertoechinne van Bertangen tot een wive te ghecrighen. Soe was dye biscoep van Leons in Bertangen, op dese tijt hem houdende byden Roomschen coninck ende sinen soen, ghecommitteert vanden hertoghe van Bertangen overleden ende dair na vanzijnder dochter. So dat by rade van hem ende meer andere omme den coninck van Francrijck te crencken ghesloten wert een vreemt huwelijck tusschen den Roomschen coninck Maximiliaen ende vrouwe Anne die hertoechinne van Bertangen. Ende by brieven van procuracien worden vanden Roomschen coninck machtich ghemaect heer Wolfganck van Polem, ende meer andere om, die hertoechinne te trouwen, Dye welke heer van Polem over toech in Bertangen, ende als procurouer vanden Roomschen coninck troude hy die hertoechinne. Ende dit stondt aldus langhe tijt, ende verghing aldus als men na horen sal.

Hoe dye heer van Yselstein een anslachte maecte om de stadt van Utrecht in te nemen ende van een oploep dat de Kenemers maecten binnen Almaer; ende hoe dye vanden Sluys in Vrieslant quamen. Dat LXXIII. capitel.

Hier voir heb ic ghescreven hoe dat inder zonen tusschen den hertoge Maximiliaen ende der stat van Utrecht uutgesproken ende geseyt was dat Sinte Catrinenpoorte soude bliven staen in handen vanden Hollanders ende dair in ende uut gaen tot horen belieften. Ende hadden opter selver poerten den heer van Yselstein geordineirt ende geset als een capitein van tgemeen lants wegghen mit M. knechten, om die te bewaren dat si hem in geen[406r] rebellicheyt weder setten en soudentegen tlant van Hollant. Ende hadde die heer van Yselsteyn uut sinen name dair op geset een ander capiteyn, dye die poorte van sijnder wegghen ende tslants van Hollandt bewaren soude. Mer also die van Utrecht dit niet wel liden noch sien en mochten, hebben si hem dye poorte mit stormender hant of gelopen, inden iaer van LXXXIX. ende die capitein heeftse in horen handen geleverd. Die heer van Yselsteyn heeft seer oevel ende qualic genomen, ende aviseerde hoe hi die van Utrecht weder vercloucken^d mocht ende de poorte weder in nemen. Ende is gecomen opten Paeschavont int iaer van XCI. des smargens te VII. uren mit sijner soen ioncheer Florijs, in scyne ende manyeren oft lant volc hadde gheweest die ter marct quamen. Ende de Tollesteechpoorte al in ghenomen ende machtich gheworden, mer si deden den anderen

dye noch buten waren den tzein die si gheordineert hadden te vroe, so dat die burgeren dat merckende saghen wel dattet een verraet op ghestelt was om die stat in tenemen. Ende liepen terstont in tharnas ende drevense te rugghe weder ter poorten uut. ende dair werter XI. of ghevanghen, die vanden selven daghe gequarteert worden ende ter poorten ende toornen uut ghehangen. Ende een vanden capiteynen wert noch een wijl tijts ghevanghen gehouden, om van dit opset ende verraet tverstant te hebben ende openbaerde vele heymelycke saken ende punten, ende wert namaels mede ghevierdelt, ende ter poorten uut gehanghen; van welke iusticie namaels grote wrake ghedaen wert.

Op dye octave van Paesschen hyer na is heer Jan van Egmont stadthouder van Hollant, des voors. heer van Yselsteins broeder, ghecomen in Noorthollant mit een menichte van knechten, om den Kennemers ende Waterlanders in Noort-Hollant geseten te compelleren ende te dwingen rutergelden ende scatinghen te gheven. Die arme lantluden hadden tot deser tijt grote sware scatinghen ende ongelden gegeven, dat si seer verarmt waren, ende langer niet machtich en waren meer te gheven, overmits dat die scatinge lange geduert hadde, ende dattet een grote dijer tijt was int coern, ende oec mede om der lager settinge vander munte. So was thgelt^s seer uutten landen. Soe dat mits desen een grote commocie ende beroerte op ghestaen is in Hollant ende meenden si waren goedeloos. Ende soudmen hem noch willen dwinghen omme langher scatinghe te gheven, so hadden si hem lyever doot te vechten, dan van armoede^t te sterven. Ende in deser oplope ende commocie worden hem twe mannen vanden rutters of gheslaghen, omme dat si gheen scatinge gheven en wouden.

Dye lantluden, dit siende, maecten een grote vergaderinghe vanden dorpen dair omtrent, ende quamen mit groter menichte binnen der stat van Alcmaer als heel ontsint, desperaet ende mistrostich. Ende liepen terstont ten huse van Claes Corf generael rentemeester van Noorthollant ende hebbent al in stucken gheslaghen dat binnen den huse was, sonder yet heel te laten. Ende was een avontuer dat hi van huse was, anders souden si hem doot gheslaghen hebben. Niet te min si sloeghen een van sijn^u dienres doot, alsoe dat uut desen ghescapen was meer quaets te comen. Wair om dat die overstenvanden stede van Haerlem enighe gedeputeerde ghesonnen hebben, ende hebben also mitten lantluden gesproken ende hem so informeert, dat si te vreden gestelt sijn^a gheweest. Ende dye stathouder had een gevangen lantman mit hem inden Hage genomen, ende die wert hem terstont weder gezonnen. Ende op dese tijt was een dachvert gheordineert inden Hage van allen den steden om horen twillen, ende dat zijt doir hair armoede te kennen geven souden. Ende die stat van Hairlem beloofde hem in als bi te staen ende te helpen alst oec gesciede. Ende dit bleef dus een lange wijle staende. Oeck worde op dese tijt een generale dachvert gehouden van allen den steden ende dorpen in Kenemerlant in die stat van

Hoern, dair si eendrachtelic sloten ende concludeerden dat si om den lesten man te verliesen geen ruttergelt^w noch scatinghen meer geven en wouden. Want sijts van armode niet langer machtich en waren.

Opten XIII. dach in meye wast eclipsis vander zommen te II. uren na middage. Ende die zomme was tmeeste deel bedect so dat scemerde^x oft inden avont hadde geweest.[406v] Hier na XII. dagen in junio quamen een deel scepen van orloge van tgeselschap vander Sluys, ende meenden al heimelic^y tot Santvoert een lantgange te doen. Mer si worden wairscuwet so dat si tot Wijc opt zee an quamen in die margenstont eer ment wist. Ende lagen noch alle die meest op hair bedden ende sliepen, dwelck men mit eenre cleinder hoede wel belet mochte hebben, ende bestonden dye zeeluden te bevechten. Die zommige stelden hem ter were ende die zommige liepen wech, soe datse an beyden sijden vele doden ende gequeste luden hadden. Ende staken zomige husen an brande menende dat hele dorp te verbranden. Ende slogender oec zommige opten keckhove. Ende plonderden voirt ende pilgeerden dat dorp ende namen al dat si crigen ende dragen mochten, ende liepen dair mede tsepe. Ende zijn van daen geseylt int Maersdiep dair si lange tijt lagen. Ende deden grote scade dye si op Huysdunen haelden ende doden ende beroefden oec vele scepen die van oesten quamen. Ende van desen gheselscappewas capitein heer Jan van Naeldwijc ende cregen mit subtijlheit dat eylant van Tessel ende van Wijeringen tot horen behoeven. So dat si dair opt lant gaen ende comen mochten alst hem beliefd mit een sekere getal van volc. Want si hem verstaen gaven dat si ghecomen waren om goet te doen ende pays te maken int lant van Hollant. Ende overmits grote benauthheit van des duren tijts wegen, so gheloefden die scamele luden so veel te lichtelicker ende vielen hem bi. Ende dese scepen lagen lange tijt zeylende langes die zeeusten, wair om dat vele dorpen scarpe wake hilden. Want si dickwils dair of ghevreest waren om opt lant t slaen. Ende op dese selve tijt laghen die Kenemers binnen die stat van Hoern die si inghenomen hadden toe bewairnisse van hem selven. Want si verduchtende waren, indien hem die stat of gelopen worde, dattet grotelic tot horen hinder geweest soude hebben, om hem luden te bedwinghen van enighe ruterghelden ende scatingen langer te geven.

Ende na dat die stede van Hoirn so iammerlic gedestruueert was als voir gescreven is, so deden dye Hollantse steden tot bewairnisse vander stede ende om Noorthollant mede te dwingen een starc blochuys binnen Hoern maken ende setten dair knechten op tottes gemenen lantskosten van Hollant. Ende die Kenemers dus leggende binnen Hoern sloten eendrachtlycken dat si dit blochuys of hebben wouden ende quijt wesen. Want si altijt mits desen een quader verduchtende waren ende hier om deden si grote naersticheit. Want sijt^z mit cracht niet crigen en mochten mer si vervolchden ende deden vervolghen anden heren vanden rade inden Hage, dattet hem ten

lesten consenteert wert, dat sij^a of breken souden. Ende mit deser admissie^b wordet of gebroken ende slecht gemaect ter aerden toe. Dair na was binnen Alcmer een oploep, ende was alte samen een vergaert volc ende scame ghesellen, die niet en hadden te verlyesen. Ende waren in groter menichten vergaert ende gingen inder luden husen sitten, ende men most hem teten ende drincken geven. Ende dit volc^c wert alle dagen meerder, want si seer verarmt waren, ende niet en wonnen ende si worden mit goeder onderwisinghe te vreden geset dat si alle meest uuter stede togen. Ende dair na is die stathouder van Hollant mit een deel gebeden volcxs uut Zuythollant omtrent Alcmer gecomen om dair binnen te comen enige rebellen te corrigeren de desen oploep hadden gemaect; want zommige hem heimelic ontboden hadden om correctie te doen. Die poorters van Alcmer^d dit vernemende waren terstont int harnas, ende leyden hem heimelicken^e lagen buten der stat. So dat si sijne wel machtich hadden geweest om te slaen mit al sijn volc, mer hi wert aviseert om alle best willen ende toech weder te rugghe.

Hoe dat die Vlamingen rebelleerden ende zommige plecken in namen ende weder verloren. Ende hoe Kaerl van Gelre uut Francrijc quam int lant van Ghelre. Dat LXXV. capitel.

Op dit passe sijn die van Ghent weder^f om geslagen ende maecten aliance mit die vander Sluse, ende hebben int eerste van de maent van julio mit subtylheit in gecregen die stat vander Hulst. Dair nochtans knechten in lagen tot defensie vander stadt, als dattet seer qualiken op dese tijt in Vlaenderen ging. Ende veel van die rijcdommen weken uut Ghent ende veel die des Roomsche conincs partye sustineerden, worden ghebannen ende veriaecht. Ende die vander Sluys deden dagelicxs veel scaden opter zee van buchen ende ander scepen die si namen als dat men in Brabant, in Zeelant noch zuytwert niet te water veylich varen noch ghene goeden van zuytwert noortwert brengen en mocht. Twelck een groten dyren tijt int lant van Hollant maecte. Wantter geen coern en quam dan van oesten, dwelck gheen ofslach en maecte ende tzuvel began oec seer op te slaen, so dat die gemene man genoeg^g doen hadde om broet te copen. Ende dair was nyet te winnen noch dair en ging gheen gelt om, ende dair was seer quade betalinge, so dattet volck heel bijster wert, ende groot armoede onder den ghemenen man was.

In die maent van octobri den XX. dach wert die oorde vanden Augustijnen eerst binnen Haerlem begrepen, ende worden mit groter eren ende feesten van Ende dair na is die stathouder van Hollant mit een deel gebeden volcxs uut Zuythollant omtrent Alcmer gecomen om dair binnen te comen enige rebellen te corrigeren de desen oploep hadden gemaect; want zommige hem heimelic ontboden hadden om correctie te doen. Die poorters van Alcmer^d dit vernemende

waren terstont int harnas, ende leyden hem heimelicken^e lagen buten der stat. So dat si sijnre wel machtich hadden geweest om te slaen mit al sijn volc, mer hi wert aviseert om alle best willen ende toech weder te rugghe.

Hoe dat die Vlamingen rebelleerden ende zommige plecken in namen ende weder verloren. Ende hoe Kaerl van Gelre uut Francrijk quam int lant van Ghelre. Dat LXXV. capitel.

Op dit passe sijn die van Ghent weder^f om geslagen ende maecten aliance mit die vander Sluse, ende hebben int eerste van de maent van julio mit subtylheit in gecregen die stat vander Hulst. Dair nochtans knechten in lagen tot defensie vander stadt, als dattet seer qualiken op dese tijt in Vlaenderen ging. Ende veel van die rijcdommen weken uut Ghent ende veel die des Roomsche conincs partye sustineerden, worden ghebannen ende veriaecht. Ende die vander Sluys deden dagelicxs veel scaden opter zee van buchen ende ander scepen die si namen als dat men in Brabant, in Zeelant noch zuytwert niet te water veylich varen noch ghene goeden van zuytwert noortwert brengen en mocht. Twelck een groten dyren tijt int lant van Hollant maecte. Wantter geen coern en quam dan van oesten, dwelc gheen ofslach en maecte ende tzuvel began oec seer op te slaen, so dat die gemene man genoegh te^g doen hadde om broet te copen. Ende dair was nyet te winnen noch dair en ging gheen gelt om, ende dair was seer quade betalinge, so dattet volck heel bijster wert, ende groot armoede onder den ghemenen man was.

In die maent van octobri den XX. dach wert die oorde vanden Augustijnen eerst binnen Haerlem begrepen, ende worden mit groter eren ende feesten vanden geestlicken luden ende vanden heren vander stede ingeleyt in Sint Jacobskercke om dair een cloester te beginnen ende een goet leven van der observancien ende nader regule te leven. Ende dit wert begonnen mitten broeders uutten cloester van Dordrecht, die in alle scine quamen, om een goet leven vander observancien te houden. Mer lacen ten hadde gheen voortgange, want elc nam mit hem ewech dat hy crigen konde, ende lyepen dair mede henen. Wair om die vaders ende fondatoers vanden selven cloester hem hier in versagen ende scikten heimeliken boden uut int lant van Sassen, overmits dat si gehoirt hadden dat dair broeders vander observancien ende van goeden leven woenachtich waren. Ende tqum so verde dat dye vicarius vanden landen van Zassen dat cloester onder sine^h protectie nam, ende sandt van stonden an VII. priesters II. lekebroeders binnen Haerlem om eenⁱ goet leven vander observancien inden selven cloester te beginnen. Ende worden mit groter solemniteiten vander geestlicheit ende vanden notabelsten poorteren van Haerlem binnen der stat int cloester geleyt op Ons Heren Hemelvaerts avont int iaer van XCIII.

Als die van Ghent die stat van Hulst aldus besaten ende veel quaets dair uut deden, wortet hem mit cloecheden weder of gelopen van des graven van Nassouwen volc, dair Petijt Zalizaert capitein of was. Ende op dese tijt waren die vander Sluys mit meer ander voer die stede van Denremonde. Want hem gescreven was datmen hem leveren soude; dwelc op cloucheden ghesciede, ende dair werter vele^j verslagen ende gevangen dair Witenhorst een of was vanden oversten capiteinen. Ende hadde op dit pas mede binnen der Sluys gelegen, ende dede al tquaet dat hi mocht opt gemene lant dair hi nochtans te voren langhe tijt des Roomschen conincxs cappitein hadde gheweest inden lande van Hollant. Ende omtrent dese tijt began dat ghelt weder te rijsen want een gouden gulden dede XXIII. stuvers.

Dair nae int iaer van XCII. in januario namen die van Ghent die stat van Dycxmuden in, ende heer Jan van Naeldwijc was weder binnen der Sluys gecomen mit groter cloucheit ende subtijlheit in scine van een dienre bi een heer vander Duytscher oorde, pastoer vander Liere in Westlant. Dair nochtans scarpe wake ende avijs op ghehouden wert te lande ende te water dat hy ymmers nyet ontgaen en soude. Ende dede weder opter zee mit dye vander Sluys al tquaet dat si doen mochten. Ende onlange hier na maecten de capiteinen van Westvlaenderen^k een grote vergaderinge van volc, ende togen mit machte voir Dijcxmuden. Ende die van binnen siende dat si swairlic belegen waren, sonder enich succours^l of ontset verwachtende, overmiots dattet verde int lant was, gaven si de stat op behouden lijf ende goet.

In dit iaer van XCII. is Kaerle van Ghelre int lant van Ghelre ghecome dye langhe tijt ghevanghen hadde gheweest in Francrijcke. Ende nae sijns^m vaders doot hertoghe Adolfs, ende dat hi ghevanghen worde dieⁿ inden lande hadde geweest. Ende dit ghescyede by toe doen van enyghe vrienden, dye hy omtrent ende int landt van Ghelre hadde, dye hem omme een zomme van penninghen koften ende uut Franckrijcke haelden. Daer dye princepale of was dye grave Vyncent van Moors ende van Zarwerden met sine hulperen, dye sijn^o eyghen zoen daer voer te pande setten in ostagije ende daer in starf. Ende wert myt groter machte van volck van Fransoyen ende andere doir tlant van Ludic int lant[407v] van Ghelre gebrocht. Ende wert in allen steden, plecken gehult ende ontfanger^p voir een lantsheer ende hertoghe van Gelre ende grave van Zutphen.

Hoe dat die Kenemers dye men doe noemde tcasenbroot volck mit groter macht voir Haerlem quamen ende hoe si in ghelaten worden, dair veel leets of quam. Dat LXXVI. capitel.

Inden iaer XCII. den derden dach in meye, als des Heylich Cruysdach des avonts omtrent VIII. uren sijn^d die van Alcmaer mit zommighe uut Noorthollant voir dye stadt van Haerlem ghecomen, mit een grote menichte. Want si terstont na dat de stadthouder omtrent Almer geweest hadde, weder van nyeweseen vergaderinge van volck maecten, verduchtendese noch overvallen souden ende begheerden binnen die stat te wesen. Die overste ende regenten vander stat mitten rijckdomme ende vroetscap concludeerden ende sloten eendrachtelyc dat mense om alle best willen niet in laten en soude, om de stadt in ghenen rebellicheit noch in meerder last te brenghen ende dit wert dus opentlick vander stadthuys ghecondicht. Ende die heren hilden spraeck mit hem buten der stede, ende lietense dair buten bliven ende en woudense niet inne laten.

Mer terstont als die heren binnen waren, ende die poorten gesloten hadden, so sijn^f enige gecomen van binnen ende sloegen de Cruyspoorte mit macht op ende lieten in comen alle die in comen wouden. Ende dese Kenemers oft Casenbroots volc hebben terstont groot anval ghecreghen van die van binnen wantmen altijt veel luden vint die tot een qualic varen ende destructye van ender goeder stadt wel bereyt ende geneycht sijn. Ende quamen gedringen na de marct toe dair een groten hoep vanden besten ende oversten vander stat vergadert stonden. Ende sijn^s zommige van desen uut vresen niet wetende wair te vlien op dat stadthuys gelopen ende sloten dat vast na hem toe. Die ander dit siende liepen na dat stathuys toe, ende sloegen die doren mit bylen ende hameren an stucken ende scoten mit clovers ende worpen so vreeseliken mit stenen dat niemant een hoeft uut steken en dorst. Ende deden veel weers om op dat stadthuys te wesen.

De ander omtrent XL. dair op wesende dit merkende ende siende datse gheen weer by hem hadden ende dat hem niement te ontset ende hulpe en quam, hebben si begeert sprake mit hem te houden, ende hem op geleye ende ghelove, behouden tselijfs dat hyys te openen. Dair si in consenteerden ende beloofden hem niet te misdoen. Ende in deser manyeren^f ende op goeder gheloven deden si dat stathuys open dair si terstont mit groter menichten op liepen ende vreesden veel poorters doot te slaen, ende sloegen mit groter nydicheit ende verwoetheit ter doot, Claes van Ruven scout vander stadt van Haerlem ende een scepen vander stat genoemt Peter Thomaszoen ende sinen broederAndries Thomassoen ende was des avonts tuschen VIII. ende IX. uren. Ende des snachts hebben die zommige ende waren meest van binnen der stat

woenachtich veel onstuers ende woesticheit bedreven. Ende liepen inder goeder luden husen ende maectent seer leliken slaende in stucken alle datsi binnen den husen vonden van bedden, stoelen ende bancken ende hebbent oec uuten husen ghenomen ende thuyswert^d gebrocht al dat hem diende, der luden brieven gescoert ende die zegelen of getogen ende grote onprofitelike scaden ghedaen. Ende des gelijcs op de stathuys, dair si al die sloten op slogen, op die tresorijers camer ende der weeskinderen kiste, dair si veel scade van brieven, quitancien, registeren ende anderen dingen deden, dat si mit allen recht ende reden indient yemant van buten hadde ghedaen ende bedreven ghekeert soudent hebben, Alsoe dat niement van namen binnen sijn selfs huse bliven en dorste om der groter onsturicheyts ende verwoetheits willen, ende hebben hem verborghen ghehad tottes anderen dages dat die hetten over was. Ende des anderen dages worden IIII. capiteinen gemaect die elcx XXX. mannen onder hem hadden om voirt meer^v alle quaet ende oploep te bescutten. Also datter gecondicht wert, wie dat verborghen was dat hi te voirsijn comen soude, dat mense geleyen soude. Oec werter ghecondicht wien datter enige goeden genomen, geroeft ende geplondert hadde, dat hy dye te voirsijn soude brenghen, op verboernis van sijn^a lijf. Ende dair wert een galghe opt sant gheset om die quaden ende rebellen te castien.[408r]

Hoe dat dit volc mitter bannieren van Haerlem ende van Alcmeer voer die stede van Leyden quamen ende hoe scoffierlicken si weder van danen ruymden. Ende hoe si vele schermutsingen hadden tegen dye knechten des hertogen van Zassens in dye Beverwijk ende tot Heemskercke. Dat LXXVI[I]. capitel.

Dit aldus binnen der stede gesciet wesende, so sijn alle dage binnen der stede van Haerlem groot volc uut Noorthollant gecomen ende toe gevallen, ende maecten grote gereetscap om voert te trecken, ende hebben die beste ende eerbeste mannen vander stede daer toe gedwongen om mit hem voer die stede van Leyden te trecken. Dese tidinge was haest inden Hage gecomen, waer omme dat die stathouder mitten heren vanden rade terstont een deel knechten ende mit andere edelen binnen Leyden gecomen sijn, om dit verwoede volc te resisteren ende te keren. Ende deden terstont een bolwerc opslaen buten die Reysburgpoorte daer si an comen soudent, ende stelden hoer bussen ende instrumenten op dye toornen, poortem^x ende muren vander stede.

So sijn dan dit volc mitten bannier van Haerlem ende van Alcmeer oven III. M. starc wesende opten VIII. dach van meye uuter stede van Haerlem getogen omtrent V. uren inden

avont. Ende quamen tot Noortwyc int dorp dair si es selven nachts bleven. Ende des anderen dages omtrent middage quamen si voer die stede van Leyden ende vielen terstont gelijc an dat blochuys ende wonnent vechtenderhant. Ende ghingen voet tot an die Reynsburger poort in die husen ende hilden wel II. oft III. uren scut gevaert ende scoten alte vreesliken in ende uut die stede. Soe datter bi wilen een doot ende veel gequest worden. Waer omme dat si in corter stont alle die bomen ter neder sloegen ende begonnen en bolwerc te maken om hem te bescermen voer dat schyeten. Ende ter wilen dat si hier over doende waren dye lantman dit sijnde, overmits dattet geen volc van oerloge en is, begonnen van vervaernisse te wiken. Ende liepen sonder ophouden vandaen elcs van daer si gecomen waren. Ende die bannierdragers merckende dattet volc vluchtich wert, togen oec after rugge om bewaernissen vanden bannieren. So dat ten lesten alle tvolc wykende wert vander stede deen lopende vanden anderen sonder ordinancie, Daer nochtans geen volc uuter stede en quam om te vechten, dat alten svandeliken dinc was dat si geen stede en hilden ende dat si in so groter menichten aren. Ende sijn aldus drupende binnen Haerlem gecomen.

Die stathouder mitten anderen dit siende deden snelliken die porrt n op ende liepen mit alden knechten hem na slaende ende vangende in allen wegen. Ende van dat slot van Teylingen quamen VI. of VII. paerden of gereden dye inder nacht veel volcs vingen, wantter een lichte manenschijn was. Ende oec bleven an beiden syden vele doden ende gequest mer niet so veel als dat gheselschap wel groot was. Waer omme dattet menich mensch verwonderde dat si so van een sceyden. Als dit volc aldus gesceyden was, so bleven noch sommige vanden Kenemers binnen Haerlem ende sonderlinghe die van Alcmer. Want si uuter stede niet en wouden, verduchtende dat si niet weder binnen comen en souden.

Ende binnen desen tiden heeft die hertoge van Sassen groot volc van wapenen inden landen van Hollant gesonnen ende quamen int dorp van Noertwijck daer si veel onsturicheits bedreven. Ende quamen^y voort te Santvoert daer si die kerck ende thele dorp beroefden. Ende namen veel beesten ende gevangen omtrent Haerlem tottet roede toe. Ende sijn aldus voort gegaen mitten roof na dat groote dorp van die Beverwyc omme dat in te nemen. Ende dye van Beverwyc stelden hem ter weer, alte vromelicken menende dat volck ende knechten uut te keren ende te rugge driven. Mer die knechten vielen ende stonden malcanderen so vromelicken bi, ende dat si in groter getalen ende menichten waren, dat sijn dair tegen niet houden en mochten. Ende wonnen hem dat dorp mit cracht ende stormenderhant of, ende sloegen in die hetten vele vanden ingeseten doot. Ende maectent seer scandeliken, want si plonderden ende pilgeerden dat dorp nemende al datter was. Ende alle tman volc datter te live gebleven was ende nyet ontcomen worden ghevangen ende swaerlic^[408v] rantsonneert ende gescat, daer dat dorp alte grotelicken bi

verarmt ende bedorven wert. Ende dese knechten hebben hem daer bebolwerct ende starc gemaect om daer te bliven.

Dit werck aldus hangende heeft hem dye stede van Haerlem in groten last bevonden te wesen angesien dat si van den opsetten niet en waren, ende sere gaern tusschen beyden stille geseten hadden, hadden die sommige gedaen die die poorten op sloegen ende den oversten vander stede daer toe dwongen om desen rebellicheit an te nemen. So ist so verde gecomen datmen binnen der stede ontboden heeftvreemde knechten te comen alst gesciede ende quamen in groter menichten om dese knechten in die Beverwijck te wederstaen.

Ende corst hier na is die hertoge van Sassen selver in Hollant gecomen ende quam inden Hage. Die stede van Haerlem schikten hoer gedeputeerden eerbare notabele mannen an hem om geleyde te mogen hebben ende mit hem te spreken. Dwelc also gesciede, ende quamen inden Hage ende tracteerden also dat hi die stede in gracien nam, behoudelic soe woude hi in die stede wesen om den goeden te bescermen ende den quaden ende rebellen te corrigeren. Aldus so werdet geordineert dat hi binnen der stede van Haerlem comen soude, mit gemoede ende vrientscappe. Dair die Kenemers mit de van Alcmer ende meer ander binnen Haerlem niet wel inne te vreden en waren, overmits dat si meer quaets verduchtende waren. Als die knechten binnen Beverwijk hem wel starc gemaect hadden, sijn si des anderen dages mit alle hoer macht getogen na den dorpe van Heemskercke, dair si verhoort hadden datter vele Kenemers vergadert waren om hem luden uut Noorthollant te keren. Die Kenemers siende dese knechten an comen stelden hem in ordinancie ende verwachtense, ende daer geviel weder enen strijt so datter wel boven die VI.C. mannen geslagen werden an beyden siden, mer tmeest vanden Kenemers ende van Alcmer. Wantter vele goede rycke mannen van Alcmer ende uut Kenemerlant verslagen worden.

Daer na opten XV. dach van meye quamen die knechten uut Beverwijk doir tdorp van Velsen ende plonderden dat, ende voirt tot Scotan ende tot voer die poorten van Haerlem. Ende staken dat vier in die husen ende namen mede al dat si dragen mochten, ende roofden coyen, paerden ende scapen, ende drevense wech ende vercoftense ende gaven goeden coop. Die van Haerlem dit merckende, waren seer begaen omme dat die knechten aldus begonnen te barnen. Ende enige goede mannen tracteerden sere naerstelic vander stede van Haerlems wegen als dattet geordineert was om alle best willen, ende om die stede van Haerlem te bet te ontlasten, dat alle vreemde gasten, te weten die uut Kenemerlant binnen Haerlem lagen mitten anderen ruterer knechten uut die stede gaen mosten. Ende dit wert aldus mitten clocken of geluyt ende gecondicht, daer die Kenemers niet wel in te vreden en waren dat si aldus die stede rumen mosten.

Oec waren doe veel knechten uutten lande van Ghelre ende van Cleve gecomen die omtrent die stede lagen, ende gaerne binnen geweest hadden, om zoudye te winnen; mer alsoet in state van tracteren was om ten payse te comen, so en werden si niet in gelaten. Des abdereb dages qyan due gertige vab Sassen, ende wert van alden geestlicheit ende vanden IIII. biddende oerden mit processien mit groter eren inne gehaelt. Ende dye poorters quamen al in swarten gecleet volgende die processie, ende vielen hem te voet, presenterende die slotelen vander stede. Ende alle die ghene die binnen der stede waren, ende die poorten aldus op geslegen ende andere veel onsturicheits bedreven hadden, ende den goeden luyden thaer ontnomen ende beroeft hadden, liepen alle te samen uuter stede eer dat de hertoghe quam. Ende terstont wert een galge ende een scavot opt sant ghemaect om correctie te doen. Ende veel poorters waren op dit pas uuter stede gegaen om der twedracht willen die binnen der stede was, duchtende geslagen te worden. Ende worden alte samen weder in geboden te comen op die verboernissen van hoer goeden, die veel weder inne quamen.

Mer die principale die die poorten opgeslagen ende die onsturicheit des snachts als si die poorte op sloegen, bedreven hadden, liepen[409r] wech. Want hem luden ende alle die gene die in die stede niet bliven en wouden van vrese haer lijf te verliesen geleyde gegeven was vry uut die stat te gaen, eer die hertoge binnen quam. Ende dit feyt van dese poorte op te slaen heeft die van Haerlem in groten lasten gebrocht, want si den hertoge van stonden an geven mosten tot emende voer horen misdaet ende rebelheden XXVII.M. Andriesgulden. Also dat die poorters haer silveren scalen, coppen, lepelen ende andere cleinoden ende iuwelen opter stathuys brochten, overmits dat si so veel ghelts niet en hadden tegeven, daer elc op gheset was. Dwelc deerlic was om te sien, anghesien dattet een neringlose stede is, ende die poorters niet en wonnen van genen dingen. Ende die rentenaer creech quade betalinge, ende so veel te quader om dattet omtrent Haerlem al of gebrant was ende alle de beesten tusscen Haerlem ende Alcmer geroeft waren, ende tvolc meest doot geslegen ende gevangen waren, dien hem selven swaerlic copen mosten. Daer si luttel tegen hadden, wanttet hem alle benomen was dat si wech dragen mochten ende vercoftent ende gaven goeden coep.

Hoe dat die Kenemers ende dye van Alcmaer in genaden genomen worden bi grote sommen van penningen. Dat LXXVII. capitel.

Die hertoge binnen Haerlem noch wesende, hebben die Kenemers oetmoedelicken an hem doen versoecken om pays mit hem te maken, ende datmen hem luden in genaden nemen

woude. So ist ten lesten so verde gebrocht, dat hi alle gelegentheyt angesien heeft, ende heeftse in genaden genomen. Ende quamen omtrent C. toe, barvoets ende bloots hoeft, elcs mit een witte roede in die hant, ende vielen hem te voet, begerende genade van haren misdaet dat also gesciede. Mer mosten hem geven noch V.M. gulden ende VII.C. voer haer inobediencie ende rebellicheit die si gepleecht hadden. Ende hier mede wast alte malen vergeven ende des en soudmen hem niet meer scade doen. Ende oec mosten si hem geven ende consenteren L. mannen die tot sinen wille staen souden.

Op dese tijt mosten dye van Haerlem hoer bannier, privilegien ende hantvesten voer den hertoge brengen, die hi na hem ghenomen heeft, allegerende dat si die verboert hadden, ende niet meer gebruiken en mochten. Oec worden op dese tijt vele dachvaerden binnen Haerlem gehouden vanden anderen steden van Hollant. Ende die steden van Hollant hebben lacen die goede stede van Haerlem niet voer gestaen in haer ongeval, mer meer hinderlic gheweest dan behulpelic alst dicwils geboert, dat die ene om des anderen qualic varen lacht ende hem daer in verblijt dat nochtans so niet en behoert. Ende intleste vanden meye maent heeft die hertoge een groot swaer blochuys doen maken binnen der stede tot bewaernisse vander selver stede. Daer hi die stede mede dwingen mocht indien si voert meer rebelleerden ende dit wert geordineert ende gemaect inder schuttershoven, daer die selve hoven ende andere boemgaerden mede bedorven worden.

Op dese selver tijt vercregen die van Alcmer oec gracie ende horen pays mitten hertoge ende mosten tot emende gheven voer horen misdaet V.M. gulden ende VI.C. Dwelck hem luden oec lastich was te geven, want si vele goede rijke poorters verloren hadden ende grote scade vanden knechten binnen der stede gehadt. Mer niet te min si waren die princepale die dit spul ende dit feyt eerst begonnen ende die stede van Haerlem mitten Kenemers in desen laste brochten. Opten lesten dach van meye heeft die hertoge enen scout binnen der stede geset, ende daer toe burgemeesters, scepenen, tresoriers ende andere officieren die horen eedt opten selven dach deden. Ende dese veranderinge ende mutacye geschiede overmits dat hi dye stede van Haerlem haer privilegien ende hantvesten benomen hadde. Ende opten eersten dach van iunio brochten die van Alcmer haer bannier binnen Haerlem die si den hertoge van Zassen gheven mosten, om dat si daer mede voer Leyden geweest hadden, allegerende dat si die misbruyct hadden ende voert meer niet sculdich en waren enige bannier te voren. Ende op dese tijt wert al bi wijlen iusticie gedaen binnen Haerlem, vanden genen die die poorte[409v] op geslegen hadden, ende die vant optset wisten, ende oec vanden genen die des snachts grote onsturicheit binnen der luden husen bedreven hadden.

Hoe dat die hertoge van Sassen binnen der stede van Zijricxzee quam mit subtijheden ende ter obediencien brocht. Capitel LXXIX.

Hier na opten VIII. dach van iunio is die hertoge van Sassen uut Haerlem getogen ende des selven nachts so sijn alle die bussen groet ende clein die der stede toe behoerden wech gevoert. Want terstont als die hertogebinnen Haerlem quam, worden alle die bussen dye om die stede in die poorten, toornen ende an die muren lagen van hoer plaetse genomen ende voer die stathuys gebrocht, dye dair na int blochuys gevoirt worden ende van dair uuter stede. Oec mosten die poorteren alle hoer harnas ende weer geheel ende al opter stathuys brengen, eer die hertoge inder stede quam. Ende doe die hertoge weder uuter stat getogen was, doen haelde elc sijn wapen weder. Ende die hertoge is mit al sijn volc uut Haerlem ende uut Noorthollant ende Kenemerlant getogen na Zeelant ende heeft mit subtijheden ende properheit die stede van Zijricxzee inne gegregen. Dair hi mit alle sijn volc binnen getogen is, overmits want si binnen deser tijt dat dit oerloge tusschen die vander Sluys ende ons heren landen staende was, qualiken hem gehadt hadden. Ende hebben dagelicxs ter Sluys inne ende uut gevaren tot horen believe daer binnen brengende ende halende dat hem liefde, ende meer ander dingen bedreven dan hem wel van rechtswegen betaemde te doen, also dat si die vander Sluys seer behulpelic waren. Dwelc tot groten hinder ende achterdele was vanden gemenen landen. Ende daer terstont een starc blochuys doen slaen omme die stede mede te bedwingen. Oec hebben si hem moeten geven tot emende om horen pays te hebben XXX.M. gulden ende sommige poorteren tot sinen wille.

Omtrent dese tijt quam de hertoge van Sassen mit al sijn macht voer die stede van Ghent. Want so men seide, meende hi daer mit subtijlheit in te comen. Mer dat opset ghinc te nyete, want die van Ghent werden dit gewaer, ende hebben terstont hoer slusen op geset, ende lieten dat lant bevloeyen dat si rumen mosten. Want si alle gevreest waren omme te drencken; nochtans bleeffter veel. Ende die van Ghendt deden op dese tijt iusticie vanden genen die van dit opset wisten ende princepalic over Coppenhol, die meest desen tijt hoer opperste hoeft ende capitein geweest hadde mit meer ander. Ende aldus sijn si van daen voer der Sluys ghetogen, ende beleydent te water ende te lande. Ende terstont began dat coern merckelic of te slaen, wantterveel coerns van zuden quam, ende oec talder meest om dattet so sconen weder ende tijt was. Want so men seyde dat van een iaers daghe voert vervolgende van maent tot maent, nye alsulken droeche ende schonen tijt beleeft was. Want aprile, meye, juius, julius, die welke die princepael maenden sijn van tgehele iaer, elc scoenre, heter ende drogher was dan dander, als dattet binnen desen tijt nauwe V. of VI. mael regende. Ende oude luden seyden dat si nye droeger noch

scoender zomer beleeft en hadden. Ende hoe wel dattet luttel regende, het doude alle nacht so starckelic ende so diep recht oft groten regen neder gevallen ware.

Corts hier na int leste vander maent van iulio, sijn die van Ghent in handen vanden hertoge van Sassen gegaen ende deden hem een voetval binnen Hulst ende mosten hem een grote somme van penningen geven voer horen rebelicheden. Als nu dye hertoge die stede ende sloten vander Sluys dus starkelicken belegen hadden, so gescieden daer vele scermutsingen te water ende te lande. Ende die vander Sluys quamen dicwils uut, doende grote scade int heer. Ende die hertoge hadde seer grote bussen gestelt ende scoot mit allen seer op dat cleine huys ende oeck in die stede datter veel volcx an beiden siden doot bleef. Oec hadden die opt grote casteel lagen veel goeder bussen ende des gelijcs binnen der stede, ende scoten mit allen crachtelicken op malcanderen, ende scoten veel volcs van binnen ende van buten doot sonder yet anders te bedriven dat scrivens waert is angaende feiten van wapenen ende van oerlogen. Ten lesten heeft men seer naerstelic tracteert an beyden siden, als datter een goeden vasten pays gemaect is tusschen den hertoge van Sassen[410r] ende here Phillips van Cleve ionge heer van Ravenstein. Ende dit was inden iare van XCII. in die maent van october op condicien: als dat die vreemde knechten binnen der Sluys ende opt grote ende cleine casteel terstont vertrecken souden, ende openen hem die stede ende dat cleine casteel, mer als vant grote casteel dat soude hi bewaren mit sijns selfs familie ende huysgesinne; ende dat tot behoef van hertoge Phil-lips van Bourgondien, also lange als die selve here Phillips ionge here van Ravenstein in levende live ware.

Hoe dat die coninc van Engelant over quam tot Calys om te conqueren ende te winnen tlant van Normandien, ende van enen groten brande tot Middelburch. Dat LXXX.^z capitel

Opten anderden dach van october is coninc Henric die VII. van Engelant over gecomen tot Calys omme den Engelssen te believen ende grote scatingen van den Engelssen te gecrigen, ende brocht mit hem een ontallick groot volc van wapenen ende bomberden, bussen, engienen ende andere instrumenten van oerlogen om te conqueren tlant van Normandien. Tdwelke die Engelssen tot anderen tiden beheert hadden, van welken oec dye coninc van Francrijc iaelics uutreykende ende betalende was den coninc van Engelant een sekere pensye ende somme van penningen. Ende by sekere inconvenienten dese pensie in langen iaren niet betaelt en was, so stelde die coninc dese armeye op om in Normandien te trecken. steden ende sloten te conqueren. Mer hi en quam niet verder int lant dan voer Boenen, daer hi sijn belegge voer maecte. Dit vernemende here Phillips van Crevecuer, heere van Cordes, generael capitein ende

stathouder van Piccardyen ende Bolennoys, ende heeft alsoe mitten coninc gesproken mit enige andere gedeputeerde des conincs van Francrijk, dat dat oerloge bi tractate van payse ende mits een grote somme van penningen, dye den coninc van Engelant voer sine costen toe geseit worden tot terminen te betalen, als dat die coninc van Engelant weder te rugge getogen is met al sijn volc ende gereetscap van orloge. Ende dye selve II. coningen sijn aldus scyelicken weder verenicht, dat menich mensche vervreemde, nadat hij so groten gereetscap gemaect hadde, ende na den groten ontalliken scattinge dye doer heel Enghelant gedaen was, daer dye Engelssen sere onvrede inne waren.

Niet lang hier na wert die stat van Atrecht subtijlicker gewonnen vandenhere van Forette. Want si die sloetel vanden clinkette in die poorte van Atrecht subtijlic hadden doen contereiten ende de capitein Carcalvent, die van des conincs van Francrijcs wegen die stede te bewaren hadde, wert gevangen, leggende op sijn bedde. Ende in die stede worden vele lantknechten van Hoehduytslant inne gelaten om die te bewaren, ende om haer zoudie te betalen so was in Vlaenderen geconsenteert een scattinge van eenre groter somme van penningen te heffen. Mer sommige heren cregen die in haer handen, ende die knechten en worden niet betaelt. Waer omme dat si den burgers van Atrecht begonnen te beroven ende thoer te nemen als haddent vianden geweest. Ende den biscop van Atrecht hilden si gevangen hem of scattende bi dreigementen een somme van veel dusenden, al was hi nochtans goet Bourgongoens. Ende dat meer is: si beroefden die kercken ende andere geestlike godshusen. Daer na destrueerden si dat casteel op dye Grote marct, dat coninc Lodewijc van Francrijk om die van Atrecht te bedwingen hadde doen maken. Oec cregen si die cyte dat is die bisdoms stede van Atrecht dair bi staende, die den coninc toe behoort. Ende die fortresse die coninc Lodewijc hadde doen maken tegen die ander steden, destrueerden si oec ten gronde toe.

In die maent van october was een deerlicke brant binnen der stede van Middelburch in Zeelant. Want die abdye vanden Premonstreiten al meest verbrande, als die kercke, die reverenter, dat pant ende dat capitelhuys, die coeken mit alreley goeden ende de library mit scone boeken, vele costlike iuwelen, cleinoden ende chyerheden van outaren ende andere ornamenten. Ende daer verbrande mede een cloester vanden Boggaerts broederen, dat eerst nyewes gemaect was ende een scone kercke begonnen hadden die al heel verbrande sonder yet of luttel te hou[410v]den, ende daer toe mit allen vele husen. Ende den oerspronck van desen brande en wist men niet wel van waen hi quam. Oec mede wast op dese tijt den scoensten herfst die ye man beleeft hadde, want die beesten noch inden velde ghingen tot Sinte Andries[30 nov.] toe.

Hoe dat die V. hoeftsteden op stonden te belasten die stede van Haerlem ter cause vanden contribucy vanden oerloge. Dat LXXXI. capitel

Hier voer int iaer van LXXXVIII. heb ic gescreven hoe dat die Roomsche coninc hier neder in desen lande van Hollant ghecomen was treckende van dene stede totten anderen. Ende quam op die tijt oec binnen der stede van Haerlem, daer oec de steden van Hollant quamen die die stede van Haerlem grotelic beclaechden ende swaerlic beschuldichden, om dat si totten oerloge stille saten ende meenden die stede in groten lasten te brengen. Mer die van Haerlem spraken also mitten coninc dat hijse in gracie nam mit een somme van penningen dair si een acte of namen mit des conincs hant onderteikent. Dwelke die steden van Hollant sere qualiken namen, overmits dat si hem om des oerloechs willen in swaren lasten ende oncosten vonden. So dat si dagelicx grote naersticheit deden ende meenden, hoe wel dat si een acte vanden coninc hadden, dat si daer omme niet stille en soude sitten, mer wouden dat si mede contribuieren ende geven souden gelijken andere steden, ende gaven dit den hertoge van Sassen mit groter beclachten te kennen. Dwelc dus bleef hangende ter tijt ende ter wilen toe dat die Vriesen aldus binnen Haerlem quamen als voir gescreven staet. Mer die steden hadden die selve sake int Hoge hof gebrocht, als dattet lange in een pleyt stont ende deden die stede van Haerlem vele grote molestacien.

Hier na doe dye poorten van Haerlem op geslegen waren ende de hertoge van Sassen binnen der stede gecomen was als voors. staet, so sijn alle die V. steden van Hollant als Leyden, Delft, Dordrecht, Amstelredam ende Goude terstont tot Haerlem bi den hertoge gecomen tot afterwesen vander voors. stede, als menende mits dyen die stede te overvallen. Mer en conden tot hare meningen also niet comen als datter op dat passe niet of en quam. Aldus is dese sake noch een wijl tijts bliven hangende. Mer die steden en hebben niet of gelaten, als dattet so verde gecomen is dat enige notabele eerbare mannen dese sake in handen genomen hebben, ende hebben een alinghe submissie gemaect op grote peynen tusscen den V. steden voornoemt aen deen syde ende der stede van Haerlem an dander side. Ende hebben een seggen pronunceert ende daer van gedaen als dat die stede van Haerlem hem luden een somme van XX.M. gulden geven souden te betalen binnen den termijn van III. jaren. Mer so het sceen so en beloefdens hem die V. steden niet seer na die grote somme van LXXV.M. gulden die si der stede van Haerlem eysschende waren.

Ende dit scrijf ic dair om, overmits dat die ene stede dicwils om des anderen qualic varen verblijft. Nochtans die den anderen iaecht en rust selver niet. Want het blijcte. Hoe wel die stede van Haerlem grotelic belast was, ende vele scattingen ende ongelden geven moste, dander steden

en worden nyet vergeten. Want eylacen, die scatinge ende exctie die die hertoghe van Sassen op dese tijt int lant van Hollant eysschende ende oec nam en was nye des gelijcx gesien noch gehoort. Ende tlant van Noorthollant ende Kenemerlant, die een wijl tijts sonder scatinge geseten hadden, die gaven ende mosten geven alle datmen hem geven hiete, overmits dat si die princepale vanden oplope ende rebellicheit waren. Aldus ist van node datmen bi wilen sulke accidenten ende gescienissen in memorie settet ende bescrivet, op dat bi avonturen hem enige steden of landen daer an spiegelen ende exempelen mogen, hem voer sulken twedracht te wachten ende goede nabueren te bliven. Want als dene stede vanden ander gaet, dat plach alte qualic te varen alst eylacen op dit passe dede. Want ic scrive dat inder waerheit dat nye grave van Hollant geweest is die also veel scats ende goets uutten lande scattede ende haelde als die hertoge van Sassen doen properlic alleen op dese tijt uutten lande scattede ende creech.

Hoe dat die grote gaerde int lant van Ghelre quam ende daer na omtrent die stat van Utrecht. Dat LXXXII. capitel.

[411r]Hier na int iaer van XCIII. int leste van januarij ist geboert dat die capitein Wicenhorst mit een grote menichte van knechten gecomen is voir die stede van Amersfoort om die heimelicken te becrachtigen ende in te nemen. Mer tfaelgeerde^a hem, want die van binnen wordens gewaer. Ende sijn weder after rugge getogen ende lieten een deel van dye ladderen in die vesten ende graven leggen. Daer na int eerste van februario is de grote gaerde vanden hertoge van Sassen int lant van Ghelre getogen ende deden uutermaßen grote scade int cloester van Marienwaert. Want si dat cloester beroofden ende benamen hem vele dingen, ende branden op die tijt int lant van Ghelre vele scone dorpen. Ende int lesten vander selver maent sijn dese knechten gecomen voer dye stat van Utrecht, ende besetten die poorten vander stat, datter niemant in noch uut en mochte ende deden vele groter scaden voer die stat van roven ende branden, ende den scamelen luden hoer beesten te nemen.

Opten VIII. dach daer na werter een bestant gemaect, als dat men sprake hilt. Ende dye princepale van dit geselschap ende diese daer hadde doen comen was die here van Yselstein, ende was daer omme der stat viant om datse hem Sinte Catrinenpoorte ofhandich gemaect hadden, ende oec mede om der iusticie die si van sijn volc opten Paesch avont inden iare van XCI. gedaen hadden, als voors. staet. Die stat van Utrecht mit haren nabueren verduchtende hier uut meer quaets te comen, want dese knechten hem niet en ontsagen geen quaet of archeit te bedriven an geestlic of an waerlic ende deden veel scaden van roven, van branden, vanden luden

te vangen ende anders alle tquaet deden dat si mochten ende conden. So werter so herteliken in gesproken ende tracteert, dat den here van Yselstein een somme van penningen toegeseit worden voir sijn resten ende achterwesen. Ende die quartieren van den lichamen die buten an de poorten, toornen ende muren hingen, ende die hoofden die opter poorten stonden, die worden alte samen of genomen ende opten kerchhof begraven. Ende hier mede waren de partijen verenicht ende al die knechten togen terstont van die stat van Utrecht.

Hoe dat die coninc van Francrijk troude die hertoechinne van Bertangen ende hoe vrouwe Margriete weder over gesonnen wert tot horen vader ende broeder. Dat LXXXIII. capitel.

Hier voer heb ic gescreven hoe dat de oude graef van Albrec defenderende ende bewarende was als generael ende overcapitein ende stathouder des hertoechdoms van Bertangen die grote starcke stede van Nantes, hopende die hertoechinne te crigen tot sinen gheechten wive. Mer als hi sach ende mercte dat si den Roemschen coninc ondertrout had, was hi des niet wel te vreden. Ende also die Franchoyen die stat van Nantes weder belegen hadden ende die dagelics assaulteerden ende bestormden, heft hise te lesten den Franchoyen op gegeven. Dit verhorende die hertoechinne haer houdende te Rennes ende cleine hulpe ende bistant hebbende, ende bina omsingelt wesende, so most si van noots wegen tractate maken mitten coninc van Francrijk, ende dit gesciede in dese manieren: als dat die coninc tlant van Bertangen behouden soude bi middele van VC.M. ponden tournoysen tsaers, ende van te betalen dye zoudie vanden knechten die onbetaelt waren, ende hi gaf hair geleide te reisen totten Roemschen coninc Maximiliaen haren brudegom.

Mer al eer dat gesciede waren der ander makelaers tusscen beiden gaende, so datter een hilic tusscen den coninc van Francrijk ende der hertoechinne gemaect wert, dwelc also gesciede. Ende inder stat van Tours troude die hertochinne ende daer wert die feeste vander bruloft gehouden. Ende corts daer na liet die coninc vrou Margriet van Oostenrijk sijn eerst bruyt out sijnde XI. iaren weder keren tot horen here vader ende broeder in Brabant, costlic begaeft van ghelt, cleinoden ende iuwelen, hem excuserende bi sine ambassaten dat niet geoerloft en was noch betaemde de ioncfrou Margriet te nemen tot enen geechten wive, tegen haer vaders wil ende consent die altijd tegen hem oerloch sochte. Mits welken hilic vander hertoechinne van Bertangen grote murmuraci was in desen landen ende in Francrijk van alden volc. Mer twart bevon-den dat die procuracie vanden voornoemt here van Polen gebrec had ende niet sufficient en was. Oec wast waer dat coninc Maximiliaen van sijn moeder wegen, de een dochter van

Portegal was, ten[411v] derden lede ende grade bestont dese vrouwe Anne hertoechinne van Bertangen van hare moeder wegen, die een dochter van Foys was. Want en hadde daer geen letsel geweest, so en hadde die Roomsche coninc voornoemt geen ander wijf mogen trouwen. Want hi hier na int iaer van XCIII. te wive nam Blancke Maria ende was hertoghe Galeas dochter van Meylanen. Ende dese bruloft wert ghehouden tot Ysenbroec in Oostenrijc, ende hertoge Lodewijc die moere van Meylanen haer oem gaf haer te hijlicke CCCC.M. ducaten ende noch an cleinoden ende iuwelen tot haren live wel LX.M. ducaten.

Op dese tijt den XX. dach in iulio was een grote lastigen brant binnen Haerlem ende het waeyde seer op dese tijt, so datter groten weer ende cracht gedaen wert datter niet meer scade en geschieden. Nochtans branden wel VIII. of IX. goeder huysen ende was des smargens inder dageraet. Op dese tijt dede een gouden gulden XXVIII. stuvers ende een vieryser III. groten ende een halve; ende alle andere gouden ende silveren penningen dair na.

Hoe datter een grote twist op gestaen is in Oestvrieslant tusschen die stede van Groeningen ende die ander steden. Dat LXXXIII. capitel.

Omtrent dese tijt stont een grote twedracht ende twist op in Oestvrieslant tusschen die stede van Groeningen an deen syde ende dye stede van Sneec mit andere steden an dander syde. Want die van Groeningen wouden alle dandere steden dwingen te staen tot horen geboden ende dat si tot genen anderen plecken noch steden mit hoer goet, suvel ende anders ter marct trecken en souden, dan binnen der stede van Groeningen. Daer die stede van Sneec ende sommige andere niet in consenteren en wouden ende wouden mit haer goeden trecken ende vercopen daert hem beliefte. Also dat uut desen een getal van M. knechten van die grote gaerde gecomen sijn in Hollandie tot Sparendamme tscepe gegaen sijn om na Vrieslant te trecken ende dit was in augusto int iaer van XCIII. Mer hoewel die sprake ghinc van Vrieslant, so scenet na alle manieren, dat si een ander opset hadden. mer waer, hoe, oft wat was den gemenen man ontcondich; oft waer dat si landen souden, en kontmen inder waerheyt niet vernemen. Ende III. dagen hier na so sijn si tot Sparendamme weder an gecomen; want hem die wint contrarie was, als dat hoer opset te nyet ghinc ende togen weder van daen si gecomen waren. mer na dat si wech waren, ghinc die gemeen sprake ende fame dat si die stede van Campen in genomen souden hebben, indien hem die avonture mede geweest ware. Een wijl tijts na desen is een grote menichte van desen knechten ende andere vergaert volc int lant van Ghelre gecomen, ende bedreven daer veel quaets van roven, van branden, van vangen ende scatteden den armen

lantman mit allen seer, so dattet lant gheheel ende al bedorven wert. Ende die Ghelresse knechten deden des gelijken an dander syde, ende namen grote brantscatingen ende verdingen. Ende dit selve oerloge van tlant van Ghelre wert alle dage arger ende quader, ende duerde seer langhe. Want sommige fortressen ende sloten inne genomen werden van wegen hertoge Phillips van Bourgondien, daer si veel quaets uut deden int lant van Ghelre.

In dit iaer van XCIII. wert een ander evaluacie vanden ghelde geset. Wanttet seer bestont te risen, als een gouden ghulden op XXVII. stuvers, een Andriesgulden XXVIII. stuvers, een vieryser IIII. groten ende een halve, een Philippus ende Carolus stuver II. groten ende een halve; ende voert alle paymenten van goude ende silver daer nae. Ende voirt en soudmen geen gouden penningen ontfangen noch uitgeven dan bi gewichte, ende des en souden gene hagemunten meer haren ghanc hebben, mer worden gehouden als billoen.

Hoe dat die stede van Haerlem de pleite wonnen ter cause vander contribucye tegen den V. steden van Hollant. Dat LXXXV. capitel.

Ic hebbe hier voer gescreven hoe dat de V. steden van Hollant beclaechden die stede van Haerlem angaende den oerloge ende contribucie vander scatinge ende hem eysschende waren die somme van LXXV. duysent gulden, ende dat dye Roomsche coninc hem daer of ghevrijt ende gheabsolveert hadden, om een somme van penninghen, midts eenre acte daer of ghepasseert,^[412r] mit sijn selfs hant onder teykent. In die welke die V. steden op die tijt niet wel te vreden en waren. Ende boven desen hadden hem die V. steden ende die stede van Haerlem submitteert aling ende tot seggen van notabele mannen, die daer een uitsprake of deden ende pronunceerden. Vanden welken dye V. steden niet te vreden en waren, mer hebben weder gelijc een processe int Hoghe hof tegen die stede van Haerlem an genomen ende grote sollicitacien, molestacien ende costen gedaen omme die stede van Haerlem noch te overvallen in dese somme van LXXV.M. gulden. Dwelc aldus int hof een wijl tijts bleef hangende. Ende hebben haer alder uuterste macht ende best gedaen om dye stede van Haerlem inden gronde te bederven. Mer doer enighe notabele ende discreten mannen, compassie hebbende mitter goeder stede van Haerlem, ende vanden oerspronc ende beginsel der materien wisten, hebbent so verde gebrocht, als dat dye diffinitive sentencye pronuncieert wert, ende al tot voerdel ende profijt vander stede van Haerlem. Want die stede quijt ghewesen wert ende absolveert vander contribucie ende scatingen, die gevallen waren ter causen^b vanden oerlogen van Rotterdamme, Woerden ende Montfoerde.

Ende inder waerheit waert sake geweest dat die sentencie den stede van Haerlem tegen hadde gegaen, het hadde een bedorven stede geweest ende men soude groten allende, armoede ende cativichheit binnen der stede gesien ende gehoert hebben. Want die rechte rijckdomme uuter stede geruymt soude hebben. Ende dese uutspraec vander sentencie gesciede int iaer XIII.C. XCIII. int eerste vander maent van october. Mer behoudelic so most die stede van Haerlem dat seggen ende uutsprake vanden XX.M. gulden aftervolgen op die III. terminen als dye arbiters daer of pronunceert hadden; dwelc alsogeschiede. Ende mits desen was daer grote bliscap inder stede van Haerlem, alst geen ongelijc en was, overmits dye blide mare die hem quam vander sentencien die si gewonnen hadden. Ende men heeft mits dyen een eerwaardige processie gedragen mit alle die geestlike gheoerde mannen, Gode danckende ende lovende vander triumphie des pleyts. Ende daer wert mit groter devocien een misse gesongen vanden Heyligen Geest op Sinte Vechters dach. Ende also dat lant van Hollant op dese tijt sere belast ende becommert was, overmits die lange, sware ende grote oerloghen, dye si ghevoert hadden van Utrecht, Rotterdamme, Woerden ende Montfoerde. Want men grote scatingen ende exactien in allen steden maecte, vanden C. penninc te geven ende huysghelt, ende oec mede vanden excysen ende nyewicheden, diemen op brochte, ende al tot graveringe ende belastinge vander armer gemeenten. Ende die steden van Hollant en deden op dese tijt gene betalinge van genen lijfrenten noch losrenten, als dat men in genen steden van Hollant vry varen en mochte. Want si malcanderen veel molestacien deden van arresteren ende becommen ende hilden deen den anderen waer si mochten. Ende oec mede waren die selve steden grote renten ende pensien sculdich in Vlaenderen, Brabant, Zelant, so dat niemint int openbair ergens in enige steden trecken of comen dorste dan in vrye marcten.

DIE XXXII. DIVISIE. DER PAEUSEN LINIE. Hier beghint die XXXII. divisie ende heeft XXXVI capitelen. Paeusen. Dat eerste capitel.

Anno M.CCCC.LXXXIII. Innocencius die VIII. was van Genuen, hi sat VII. iaer ende XI.maenden. Hi was een man van groter heilicheit, begerende den dienst Gods te vermeren ende was sere milt tegen den armen in almissen te geven. Hi dede timmeren dat scone casteel buten Romen genoemt Belvidere. Ende was een huys van solacen ende genoechten, dat van binnen sere costlic gescildert ende verchyert was. Welke casteel gecost hadde te maken over de XLV.M. ducaten ende[412v] hij verbeterde ende repareerde seer dat casteel van Engelenburch. Inden iare M.CCCC. ende XC. hadde hi doen vergaderen een grote menichte binnen Romen van oratoren ende ambassaten der coningen, princen ende vorsten van kerstenrijc omme een expedicie ende cruysvaert te maken opten Turcken. Ende sant sinen legaet genoemt Raymont Pyrandt mit volcomen oflaten ende gracien, extenderende niet alleen totten levende mer oec totten doden. Ende vergaerden uutten Duysschen landen een grote somme van gout ende silver. Mer dat ghelt voer daer tander vervaren is, ende en quam tot gheenre profiten ende oerber. Na vele goede werken starf dese paus ende wert mit betamelicker uutvaert in Sinte Pieterskerck begraven. Anno M.CCCC.XCII. Alexander dye VI was uut Spangen, ende sat XI. Iaer ende VIII. dagen. Hi was een man van groten begripen ende opsette. Tot desen paeus quam tot Romen die patriarch uut Indien genoemt Joseph, ende dede een costlicke scone relacye bi enen interpreteerder dye die sprake verstont voer den paeus ende sine cardinalen, narrerende ende vertellende dye grote mogentheden ende dominacie des oppersten conincs van Indien genoemt paep Jan, hoe dat hoer geloef ende dat onse mitter heiliger Roomscher kercke sere over een compt. Ende dit was int iaer van iubileen ende tgulden iaer. In welken gulden iaer also groten ontallickten menichte van volcke uut allen landen ende provincien van kerstenrijc tot Romen quam dattet niet te seggen noch tscriven en is, als men wel dencken mach. Want dit dat rechte gulden iaer van iubileen was van C. iaren eens tot C. iaren, als Bonifacius die VIII dat alre eerst institueert ende ingeset hadde.

Ende des iaer daer na doer grote instancie ende begeerte des aertshertoge Philips van Oostenrijc ende Bourgondien etc. wert dit selfde oflaet ende gracien van tgulden iaer gecondicht in allen landen onder den voornoemt hertoge staende, ende mochten die luden ende kersten menschen die gracien ende aflaten so volcomeliken verdienen, als of si selver in persone te Romen gegaen hadden. Ende werden mits desen also grote zomme van penningen

gout ende silver uutten landen gedragen ende gesleept dattet te seggen noch te scriven en is.
Ende worden die oflaten noch

huden des dages als inden iare XV.C. ende XV. ende XV.C. ende XVI. doer dye landen van kerstenheit gevoert ende gecondicht, die ene opt andere datter die gemene leke luden seer onwijslick op spreken. Och, och, wat groter somme ghelts ende hoe menich C.M. gulden comen

iaerlics te Romen uut Duytsche landen meer dan uut anderen landen doer die geestlicheit, datter niet veel weder in en compt, so dattet wonder is datter enich ghelt inden lande is. Ende en is geen wonder dattet gout ende silver van dage te dage gebrec is ende geminret wert, alst in sulcken sacken vol dagelixs op gedragen ende of geplucket wert mit menigerhande wise, nu mit anslagen opten Turcken, nu mit oflaten neder te senden. Ende en comt eylacen tot genen effecten ende saligen ende oerbaren eynde, daer si toe gheordineert ende geschicket werden.

Ic houde dat Duytsche lant dat doch van vrymoedigen ende hoechmoedigen menschen vernaemt is boven anderen landen, nye so stadelic vanden Roomschen keyseren inder tijt der heydenscap mit iaerlixen

tributen te geven gescoren ende gescattet wert, alst nu bi onsen tiden ende bi CC. iaren hier voer heimelic ende listelick daer toe gebrocht wert, als men dat claerliken mercken ende sien mach inder croneringe des keysers vanden paeus ende sonderlinge nadien dat dat kerstenrijc anden Duysscen nacen gecomen is. Bi desen paeus tiden quam coninc Kaerl die VIII. van Francrijc tot Romen biden paeus ende conquesteerde dat conincrijc van Napels oft Sicilien als na geseyt sal worden. In sinen tiden waren vele oerlogen binnen den landen van Ytalien die te lanc te scriven waren. Wantter wonderlike dingen bedreven ende gedaen worden die in die gesten der paeusen gescreven

staen. Dese paeus Alexander na vele grootdadige ende triumphelike werken wert hi haestelick sieck. Want als men seyt wert hi vergeven ende starf ende werdt in Sinte Pieters kerck begraven mit groter eren. Dat paeusdom vaceerde een maent ende V. dagen.

Anno XV.C. ende III. Pius dye III. was vander Zeyne ende sat[413r] niet meer dan XXVII. dagen. Hi was een man van groter heylicheit ende volmaetheyt. Waer omme datmen seyde dat hi Sinte Pieters prince der apostelen voetstappen nagevolcht heeft. Mer hi starf corts daer na ende wert

tot Sinte Pieters begraven. Julius die II. was uut Ligurien, dats uutten lande van Genuen. Hi sat IX. iaer. Hi was een seer geleert ende expert man in geestlicken ende waerlicken saken, ende beminde die geleerde geestliken mannen seer, promoverende ende verheffende die tot groten prelaturen ende digniteyten. Hi was lange tijt uut Romen verdreven bi paeus Alexanders tiden

ter wylen dat hi cardinael van Sinte Pieters ad vincula was ende plach te hieten Juliaen. Ende alsoe drade als Alexander doot was, reysde hi te Romen ende was mede inder verkiesinge des paus Pius voornoemt. Ende na Pius doot wert hi eendrachteliken tot enen paeus van Romen gecoren. Hi brocht weder ander kercken van Romen int iaer XV.C. VII die stat van Bononien ende int iaer van

IX. creech hi uuter handen der Venechianen die steden van Ravenne, Servien, Ymolen, Faventien, Forolivien ende meer andere steden die si mit cracht onder haer dominacie gehouden ende der kercken ontweldicht hadden. Die coninc van Francrijk creech die stede van Brixien, Bargomen, Cremen, Crenconen ende meer andere die hi seide hem te wesen als hertoghe^{1/4e} van Meylanen. Die keiser Maximiliaen creech Veronen, Patavien, Tervisien, ende andere die die Venechianen lange tijt met cracht beseten hadden. Die coninc Fernant van Aragon creech Brundusien, Tarenten ende andere plecken uutten handen vanden Venechianen. Ende aldus wert haren macht ende heerscappe in Ytalien ende Lomberdien sere opprimeert, verdruckt ende vermindert. Ende na vele oerlogen ende vierlicken triumphen die dese paeus hadde tot vermeringe ende oerber der kercken van Romen starf hi salichliken inden Heer ende wert te Romen in Sinte Pieterskerck begraven. Anno XV.C. XIII. Leo die X. was geboren van Florens vanden rijcken gheslachten De Medicis.

Van Phillips die II. aertshertogen van Oostenrijc die XXIX. graef van Hollant, Zelant ende Vrieslant. Dat II. capitel.

Phillips die tweede van dyer namen, hertoge Maximiliaens van Oostenrijke ende vrouwe Marien van Bourgondien enige soen, en was mer IIII. iaer out doe sijn moeder starf int iaer M.CCCC.LXXXII. Waer om dat bi consente ende wille van den landen die doerluchtige prince ende hoge geboren vorst Maxiliaen aertshertoch van Oostenrijc de landen als voecht van sijns soens wegen in groter perturbacien ende commocien overmits die twedracht ende partien der steden, heft geregeert. Tot dat men screef M.CCCC.XCIIII. in welcke voornoemt iaren dese Philips geworden is aertshertoch van Oostenrijc, hertoge van Bourgondien, van Lottringen, van Brabant, van Stier, van Carinten, van Limburch, van Lutsenburch, ende van Ghelre, graef van Vlaenderen, van Habspurch, van Phiert, van Kyburch, van Bourgondien, van Artoys, palatijn van Henegouwen, van Namen, van Zutphen, marcgraef des Heilich Rijc ende Burgau, lantgraef van Elsat, here van

Windesmarc, Portenau,[413v] Salins ende Mechelen, ende nu dye XXIX. grave van Hollant, Zeelant ende here van Vrieslant. Als die Roomsche coninc Maximiliaen sijn vader lange tijt absent geweest hadde van desen landen, so quam hi neder mit sijnder huysvrouwen des hertogen dochter van Meylanen, eerst inden lande van Brabant mit enen groten state van vorsten, princen, prelaten ende edelen. Ende here Phillips sijn soen mit vrouwe Margriete sijn suster reysden haren vader in dat gemoete tot inder stede van Maestricht. Van daen quamen si mit allen den scare te Lovene inder stede. Als si nu tot Loeven ghecomen waren, so wert daer grote gereetscap gemaect te ontfangen, ende wert aldaer gehult ende ontfangen van allen den steden van tgehele hertoechdoms wegen van Brabant, out sijnde XVI. iaren. Tot Antwerpen van marcgraefscaps wegen des Heiligen Rijcs, tot Sinte Gheertenberge wert hi gehult ende ontfangen den XII. dach van december van tgraefscaps wegen van Hollant, tot Reimerswale van tgehele lants wegen van Zeelant. Ende alle die steden van elcx lants wegen quamen ter plecken voornoemt ter huldinge vanden prince, in allen scine, of hi in persone in elke stede selver hadde geweest. Ende cortelic hier na is hi in Henegouwen gehult geweest, ende daer na in Vlaenderen.

Hoe dat bi uitsprake vanden III. coervorsten die hertoge van Ghelre des lants ofgewijst wert, ende hoe die Roemsche coninc tegen hem te velde quam. Dat III. capitel.

Omtrent Sinte Vechtersdach quam Kaerl van Ghelre weder om uut Lottringen also hi daer gheweken was, om des Roomsche conincs willen, die sere starck int lant van Ghelre lach, ende quam nu bi den coninc overmits grote bede vander coninghinne in Brabant ende si verwarf hem genade, om den coninc dat hi hem daer onthouden mochte. Ende hem wert toe geseyt vanden coninc, waert sake dat hi bewisen ende doceren conde dat hi een recht geboren hertoge van Ghelre ware, hij soude des genyeten. Ende die uitspraec daer van wert gheset in handen vanden III. coervorsten vanden Rine. Doe nu den dach quam, die tot Maestricht gehouden werdt, wert daer pronunceert ende uut geroepen aldus: dat hi dat lant mit recht niet behouden en mochte, als oec sijn voervaderen gedaen hadden. Want na dien dat die stam van Ghelre mit hertoech Reynolt begraven ware mit helm ende mit schilde, inden iare M.CCCC. ende XXIII., ende sijn oudevader Aernolt, ende sijn vader Adolf dat lant van Ghelre vanden keyser te lene niet ontfangen hadden, mer hadden dat versuymt ende veracht, ende hadden over die L. iaren der

keiserliker maiesteyt rebel geweest. Daer om wert daer pronunceert ende uut gesproken, dat dye voornoemt here Kaerl soude voertan genoemt worden here Kaerle van Egmont, ende nyet van Ghelre. Ende hoe wel dese uutspraeck aldus geschiet was, so bleef hi nochtans int lant ende wert genoemt hertoge van Ghelre. Ende die stede vanden lande van Ghelre verbonden hem doe meer te samen ende bi horen here te bliven, ende waren daer meer toe inclineert dat si te voren geweest hadden, om den knechten ende ruterer uutten landen te houden ende te verdriven van sconincs wegen daer inne laghen. Inden selven iare toech dye Roomsche coninc mit groter macht van volc int lant van Ghelre te voet ende te paerde ende beleide die stede van Remunde in meninge die mit cracht te winnen; mer het wert gedadinct. Van daen toech hi voer Nimmagen ende beleide de stede mit groter heercracht ende bestormdese mit bussen, engienen, ende andere instrumenten. Mer die binnen weerden hem vroemeliken, want si voren wel voersien waren, van vele knechten ende zoudenieren te paerde ende te voet, ende deden al bi wilen grote scade in des conincs heer. Want hi vele doden liet int bestormen vander stede. Ende ten lesten is die coninc after rugge getogen ende liet daer veel van sijn artelrye ende bussen, want si die niet wel tot horen wille weder crighen en mochten. Ende corts hier na is die coninc weder boven in die lande getogen tot eenre groter dachvaert, dye tot Worms gehouden wert, dair alle de vorsten ende princen van Duytslant ende grote ambassaten van vele coningen van kerstenrijc vergadert waren.[414r]

Op dese tijt was tot Egmond opt zee een visch an lande ghecomen, die wel VIII vamen lanc was. Ende als die coninc in Hoehduytslant weder gereyst was, so bleef daer veel vergaerts volck inden lande van Ghelre, ende waren vander groter gaerde van den hertoge van Sassen; ende deden veel quaets van roven ende branden inden lande, ende namen een plaetse in geheten Nyerkercken. Dwelke si seer starc maecten, daer si lange tijt in lagen, oerlogende opt lant van Ghelre. Dye hertoge van Ghelre die op dese tijt int lant was, heeft groot volc van wapenen vergadert ende heeft Nyerkercken belegen, ende scoten dat vier daer inne. Also dattet meeste deel verbarnde ende die selve vitaelge die si hadden, verbrande mede. Ende die Ghelressen bestormdense crachtelicken tot III. mael toe, also dat die knechten wel sagen die daer binnen lagen, dat sijt niet houden en mochten. Aldus gaven sijt op behouden lijf ende goet, ende die Ghelressen brakent of ende slechtent ter aerden toe.

Hoe dat coninc Kaerle van Francrijk conquesteerde ende wan in persone dat conincrijk van Napels oft Sicilien. Dat IIII. capitel.

Want coninc Kaerle van Francrijk inden sinne begrepen hadde dat conincrijk van Napels, dat men oec noemt dat conincrijk van Sicilien te conquereren ende te winnen, alst hem op gestorven was van coninc Reinier sijn out oem, die recht coninc van Napels oft Sicilien was, als daer toe verweect ende gebeden van onsen heiligen vader den paeus Alexander dye VI. ende here Lodewijc van Meylanen, dye voecht ende momber was vanden iongen hertoge van Meylanen. So heeft hi eerst op genomen pays te maken mitten coninc ende coninghinne van Spangen ende Arragongen ende restitueerde ende gaf hem weder dat lant van Ronsilioen, Perpiniaen ende meer andere fortressen ende sloten die hi ende sijn vader lange tijt gehouden hadden, voer veel M. cronon dye hi der coninghinne liberaelic scanck, menende ewigen pays mit hem te maken. Mer het quam daer na al anders. So hadde hi dan tot deser groter reisen veel ghelts ende goets vergadert uut der crone van Francrijk; want si mosten al scattingen geven die onder der cronon geseten waren geestlic ende waerlic, ende niemant en hadde daer voerdel, ende heeft wel IIII. iaer renten van sijnre demeynen te voren op geboert ende ontfangen. Ende heeft een groot machtich heer van volc vergadert, ende onsprekelicken groten gereetscap van instrumenten ten oerloge dienende. Inden eersten hadde hi vele Duytsschen, ende bi sonder X.M. Switsen. Ende dye overste hooftman aller Duytsschen was here Engebrecht van Cleve, grave van Stampus ende van Nyvers. Vanden voornoemt Duytsschen waren VI.M. mit langen spietsen als die Switsen plagen te hebben ende die hadden een capitein over hem. Item II.M. mit helmbarden, item II.M. met hantbussen, ende elc hadde sijn capitein. Item XXIIII.M. voetgangers mit hantbogen, dat waren alle Franchoyzen; item XII.M. archyers uut Bertangen ende Gassconien ende hadden stalen bogen. Summa vanden voetgangers XLVI.M. Item vanden reysigers was overste hooftman ende capitein hertoge Lodewijck van Orliens, die namaels coninc van Francrijk wert; ende was naeste maech vanden coninc ende heren Engelbrecht van Cleve voornoemt, ende hadde onder hem vele capiteinen. De eerste was een Duytsche ende hadde onder hem IIII.M. glavien; elk glavie gerekent voer III. man. Die ander was oec een Duytsch ende hadde XV.C. glavien. Die derde was uut Bour gondyen ende hadde onder hem M. glavien. Item here Engelbrecht van Cleve voornoemt hadde onder hem M. paerden om te bescermen dat voet volck, alst noot dede. Summa des ganssen reysigers getuych was XXIIII.M. Item so hadde hi noch veel scepen te water, gale yen ende andere grote scepen, daer hij op hadde doen setten om te

royen alle die misdadige ende die tlijf verboert hadden. Ende dier wasser uut Parijs gevoert XV.C. ende voirt ander bedelaers ende leechgangers die gesont ende cloec waren. Item desen voornoemt getuych volchden na vele pauwelunen, ende tenten ende III.M. bussen costlicke stucken, V.C. slangen, bussen, daer sommige of lang waren XXIII. voeten ende oec daer boven die cortste XVI.

voeten; ende schoten dye voors.[414v] slangen, bussen, yseren bussen, cloten van XII. ponden. Item der bussen diemen noemt cartouwen waren CC. ende waren lanc XXVIII. voet ende diet scoten stenen van XXV. of XXX. ponden. Item noch voerde hi mit hem grote sware strijt getouwen ende bussen dye soe lanc waren datment niet wel geloven en mach ofmen saget. Ende an elke wagen die die selve bussen voert togen waren LX. paerden ende der groter wagen bussen wasser te misten X. So toech dan die coninc mit alle desen groten ende swaren getuge ende gereetscap van orloge ende mit dit grote heer van volc tot Lyons in Francrijc. Ende hi volchde mit groter macht doer tgheberchte van Zavoyen, ende quam in Pyemont tot Vercelles, daer heer Lodewijc van Meilanen tot hem quam. Dair na wert hi seer feestelic ontfangen tot Pysen, tot Florenche, ter Zeinen. Ende die hertoge van Orliens bleef leggen in Pyemont in zijn land van Ast, in die stede van Naverre. Ende want die paeus Alexander corts pays gemaect had mitten coninc Alphons van Napels, die lange tijt die Roomsce kerc persequeert hadde ende vervolcht. So wast den paeus berouwen dat hi den coninc van Francrijc ontboden ende geroepen hadde. Ende dair om wert binnen Romē te comen ontboden dye hertoge van Calabren coninc Alphons sone, noch ionc sijnde, omme den coninc ende Franzoyen uut Romē te keren; ende quam binnen Romē mit groter macht van volc. Mer als hi verstont dat die coninc Romē nakende was ende die Romeinen ghesint waren den Franchoyen in te laten, vloet hi heimelic uut Romē. Ende inden iare M.CCCC.XCIII. opten iaers avont des avonts te V. uren quam dye coninc binnen Romē, ende hadde voer hem gaen III. M. scutten mit arborsten ende hantbogen. Ende onder desen wasser over die M. gecleet mit silveren clederen ende op die borst stont een cruys. Dair an volchden VI.M.

reisigers wel getuycht; dair na quammer noch wel VIII.M. te paerde ende te voet. Dus was die coninc binnen Romē wel betalende ende seer scarpe iusticie doende. Die paeus was geweken op dat starcke slot tot Engelenburch, doer vresen des conincs, om dat hi pays mit sinen viant als den coninc Alphons van Napels gemaect hadde.

Als nu die coninc binnen Romē was ende die stat machtich was, wert daer seer tracteert tusschen den paeus ende den coninc; die coninck begheerde veel, ende dye paeus weygerde veel. Ende het wert int eynde gemaect dat die paeus den coninc minlic ontfinc ende

maecte tot sijnder begeerten III. cardinalen. Opten XX. dach van ianuario quam die coninc in des paeus consistori ende dede hem gehoersaemheit, cussende sijn voeten ende hi sprac mitten coninc. Daer na bereyden hem die paeus misse te doen in tegenwoerdicheit des conincs. Ende wert mit also groter staet ende triumphe ghehouden als ye geschiet was in smenschen leven. Hij hadde op sijn hoeft een paeuslike croen die estimeert ende ghescat was voer III.C.M. ducaten, ende ghinc ten heiligen altaer met C. ende XX. biscoppen. Ende ghingen voer hem in alben ende costlike choercappen ende hem volgeden XX. cardinalen mit witten hoeden van damasch; daer an cardinalen biscoppen, cardinalen priesteren, cardinalen dyakenen, cardinalen subdyaken, na dat een ygelics staet eysschende was. Die II. outste cardinalen dienden den paeus ter missen. Hi hadde een misgwaet an dat utermaten ende onsprekeliken costlic mit menigen precieusen steen gechyert was, mit meer andere ornamenten ende cledingen gheestimeert voer V.C.M. ducaten. Inder missen sanc men II. epistelen, een in Latijn, dander in Griesch; des geliken dat evangelium. Die coninc diende den paeus inder missen. Ende als die paus dat heilige sacrament breken soude, brac hi dat in IIII. delen; dat een ontfinc hi selver, die ander II. delen die dyaken ende subdiaken, dat IIII. deel gaf hi den coninc tot een teyken des vredes ende vrientlics verbants ende enichheit tusschen hem beyden; des gelijken geschiede vanden kelck. Onder der mussen waren over die XX.M. menschen al meest Franchoyzen, onder den welcken nau een M. Romeynen en waren. Nader missen toent men dat Veronica ende ander veel costelic heylichdoms. Dwelc III. cardinalen deden, die enen in Ytaliaensche spraec, dander in Latijnse[415r] spraec, die derde in Franchoysher sprake ende dat en is niet veel meer geschiet. Dit al voers. ende meer andere dingen die ic laet staen om der cortheits willen, gheschiet wesende, gaf die paeus op sekere condicyen ende op grote peinen van IIII.C.M. ducaten te verboeren in des conincs handen, des groten Turcks broeder, dat hi hem weder leveren soude in des paeus handen. Den welcken hi daer te voren in Francrijc sijnde vanden groten meester van Rodes ontfangen hadde, ende doir grote supplicacien ende begeerten den paues Innocentius die VIII gesonnen. Ende desen Turck begheerde die coninc te hebben om daer mede alst tijt ware opten groten Turc te trecken. Want dat lant dat hi vanden kersten gewonnen hadde, streckende was ant conincrijck van Napels. Mer uut nyde wert hi van enige vergeven, mit subtylen fenine dat niet en wrachte. Voer dat die coninc te Napels was, daer starf die Turck, ende men seide dat heer Valentijn Cesar des paeus soen die doe cardinael was, hadde doen doen.

Aldus sceyt coninc Kaerle vanden paeus uut Romen ende reysde mit sinen volcke doer Campanien na die stat van Napels ende hi wert ontfangen in die stede van Aquilen. Mer die stede van Sinte Germaen resisteerden ende en wouden niet in laten. Ende wert assaulleert ende bestormt ende wanse mit ghewelt ende twert al doot geslagen datmen inder stede vant. Ende die stede wert destrueert ende verwoest. Als coninc Alphons dit vernam die een quaet tyran was ende seer ghehaet van sine ondersaten, vloet hi in Sicilien daer hi starf. Ende die hertoge van Calabren sijn soen vloet daer na oec, ende en leefde niet lange. Soe wert coninc Kaerl mit groter bliscap ende triumphen vanden volcke binnen die machtige stede van Napels ontfangen ende hi creech oec die starcke castelen dair bi staende die onwinlic sijn. Ende hi minrede ende offerte die grote ende sware tributen ende scattingen daer si mede verdruct waren vanden coninc Alphons. Daer na creech hi tlant van Poelgen, Calabren, Lucanien, ende meer ander landen daer toe behorende. Desen gheluckinge, fortune ende voerspoet mishagede seer sinen heimelicken vianden, sonderlinge den paeus Alexander, den Roemschen coninc, den coninc Ferdinand van Spangen ende van Arragon, den hertoge Lodewijc van Meylanen ende den Venechianen. Dese maecten een aliance ende vast verbant te samen tegen den coninc van Francrijc, die te voren meest deel vrienden scenen te wesen. Ende si sloten ende beleiden die passagien ende wegen in Ytalien, in Lommberdien, daer die Fransoysen weder doer mosten passeren. Doen was hertoge Lodewijc van Orliens getogen int lant van Meylanen als rechte erfgenaem vanden landen van sijnder ouder moeder wegen, ende hi quam in dye stede van Novarre. Daer in sijnde wert hi belegen van here Lodewijc van Meylanen, ende hadde daer binnen groot gebrec van vitaelge. Als nu coninc Kaerl alle die sloten ende fortressen des conincrijcs van Napels oft Sicilien inne hadde, heeft hi die beset ende voersien met starcken garnisoenen ende capiteinen. Ende hi ordineerde here Gilbert van Bourbon grave van Mompensier sinen stathouder int lant ende hi reysde mit sinen anderen volcke nader stat van Romem. Dwelck die paeus vernemende toech mit enige cardinalen uut Romem ende dede die poorten sluten; mer die Romeinen lieten den coninc inne comen. Ende hi gaf die steden weder om over der kercken van Romem toe behorende, dye hij vanden paeus in ostagye ontfangen hadde, uutgenomen die stat van Ostien, die hi vanden cardinael van Ostien Julianus die namaels paeus wert ontfangen hadde. Als hi dan uut Romem getogen was, so sant hi bi rade des selven cardinaels dye sijn vrient was, sinen oem here Phillips van Zavoyen grave van Bresse mit VI.M. archyers om tot Genuen ontfangen te werden; dwelc also niet en quam. Die coninc quam ter Zeinen, van daer tot Fornoven bi Parmen int

lant van Meylanen. Ende doen verstont hi dat dye voorn. heren mitten Venechianen sinen wech ende passage gesloten ende belegen hadden, starck sijnde wel L.M. mannen. Ende die coninc en hadde doe ter tijt niet mer VIII.M. mannen, die uutgelesen waren vanden besten; mer si waren seer

vermoeyt ende onversien van vitaelge. Doe woude[415v] die coninc sinen vianden haestelick bespringen. Want al was hi cleyn van lichame, hij was nochtans seer groetmoedichmoedich ende vroem. Ende heeft int eerste op sinen vianden mit serpentinen ende slangen mit allen seer gescoten, ende hadde sijn volc gedeelt ende ordineert in VI. battaelgen, ende die vianden hadden III.

battaelgen. So sloech die coninc mit sinen volcke op sine vianden so crachteliken datter over die V.M. verslagen worden vanden Ytaliaenen ende Lomberden met veele merquisen, senatoren ende gentelhomme van Veneetgen mit andere capiteinen. Want si nyemant gevangen en namen, mer sloegense alle doot, edele ende onedel. In desen bloedigen strijt was die coninc in groten perikel en hadde die bastert van Bourbon gedaen, die hem bescutte. Want hi wert gevangen, menende dat si den coninc hadden. Ende alsoe doerbrac die coninc passerende doer een cleine riviere, mit sinen volcke, ende quam tot Ast in Pyemont. In desen stride werden niet vele Franchoyzen verslagen, mer

die coninc verloes vele bagaygen mit costlike iuwelen, cleinoden ende andere chyerheden.

Doen was here Lodewijc van Meylanen sere vervaert, beduchtende dat die coninc tot Navarre comen soude, om den hertoge van Orliens te verlossen die daer belegen was. Ende hij maecte tractaet mitten coninc ende die hertoge wert verlost. Ende want die ionge hertoge Jan van Meilanen

gestorven was bi verghiftenissen, so maecte heer Lodewijc sijn oem hem selven hertoge; die dat volc seer bescatte mit tributen ende andere exactien ende scattingen, so dat hij inden lande van Meylanen seer ghehaet was. Als coninc Kaerl lange tijt in Pyemont ghelegen hadde, quam hi in

Francrijc tot Sinte Dyonijs, ende van daer tot Amboyse. Dese strijt gesciede inden iare M.III.C. XCV. in die maent van julio.

Ende op desen selven dach quam dye verdreven coninc Fernant Alphons soen met groter macht weder binnen die stat van Napels. Want dye grave van Mompensier gestorven was, ende coninc Fernant creech te met in dat conincrijc van Napels, verdrivende daer uut alle die Franchoyzen. Mer hi en leefde niet lange daer na. Ende dat conincrijc quam op Frederic sinen oem, coninc Fernants die bastert soen ende coninc Alphons broeder. Ende also hi dat conincrijc seer verarmt, desolaet ende verwoest vant, steden ende dorpen destrueert ende

verbrant waren, heeft hi alle die artelrye ende instrumenten van wapenen des ganssen rijcs vercoft gehadt here Valentijn cardinael des paeus soen, die nu een waerlic hertoech geworden was, om XXX.M. ducaten ende is mit alle den scat ende costlichkeiten des rijcks mit scoenre familie getogen in Francrijc, stellende hem inder obediencien ende onderdanicheit des conincs van Francrijcs. Dye welcke hem vrientlic ende minlic ontfing, ende dede hem grote ere ende deden onderhouden als een conincs soen van Napels. Ende dit en dede hij niet uut cleinmoedicheit, mer dat hi anmercte dat dat conincrijc so deerlic ende iammerlic destrueert ende verdorven was, dat hi geen conincliken staet daer op houden en mochte. Ende terstont quamen die Fransoysen ende namen vele steden, fortressen ende sloten weder in int conincrijc van Napels. Mer ten duerde niet lange, want coninc Ferdinand van Spangen ende van Arragon vermat hem te wesen dye naeste der cronon van Naepels oft Sicilien, als of ghedaelt vanden groten coninc Alphons die int iaer van M.CCCC.XLIII. starf, ende heeft alle dye Franchoyzen uutten conincrijke van Napels ende Sicilien verdreven, ende heeftet mit crachte in gewonnen, ende is tot opten dach van huden inder possessien ende besittinge van dien. Coninc Kaerl sijnde tot Amboyse mit sijnder conighinne omtrent Palmdach, ende siende caetsen in sijn hof, wert bestaen mit haestiger siecten. Want sijn natuerlijke vochtheden consumeert waren overmidts omgetempereder onsuverheyt, dat hem alle sine leden besweken. Ende starf binnen V. of ses uren daer na, out sijnde XXVI. iaren, int iaer M.CCCC. ende XCVII. ende sijn lichaem wert mit ontsprekelicker pompen ende state, doer Parijs ghevoert tot Sinte Dyonijs, ende werdt daer begraven mit groter droefheden van sinen volcke. Want hi seer bemint was midts sijnre vroemichheit, [416r] goedertierenheit ende miltheit ende en liet geen kinder achter. Ende die hertoge Lodewijc van Orliens ende van Valoys wert coninc van Francrijck na hem als die naeste oer den coninc bestaende inden vierden lede oft grade.

Hoe dat Ritzaert diemen ghemeenlic noempt die Witte Rose coninc, Eduwaerts soen die IIII. van Enghelant over reysde in Engelant om dye crone te conqueren. Dat V. capitel.

Inden iare M.III.C. ende XCV. des maendages nader octaven van Paesschen des avonts laet, is binnen der stede van Haerlem gecomen Ritzaert des conincs Eduwaerts soen van Engelant, die men gemeenlic noempt die Witte Roese. Daer hij een wijl tijts lach logeert, totten heren van Sint Jans

oerde, om te verwachten sijn volc, ende ander gereetscap, ten oerloge dienende, daer hi mede over in Engelant reysen woude, om sijn vaderlike erve ende crone te conqueren die hem van rechts wegghen toe behoerde. Die welcke Ritzart een iong kint was van VI. iaren ende heimelic in Yerland

gelegen hadde. Ende men wist int hele conincric niet, dan dat hi doot gheweest ware. Want Ritzart coninc Eduwaerts broeder wert coninc van Engelant na sinen broeder Eduwaerts doot. Ende dese was oem van desen iongen, ende wert in enen stride verslegen doe die grave Henric van Ritsmont die crone van Engelant mitterhandt wan, als ic hier voer int lange hebbe inden iare M.III.C.LXXXIII. Ende als dese ionge Ritzart lange tijt in Yerland, daer na in Francric bi den coninc onthouden was, wert hi daer bekent ende hem werden van Mechelen heimelicke brieven van credencien gesonnen. Als dat hi hem selven uut Francric gesteken heeft ende is tot Mechelen gecomen bi sijnre moyen vrouwe Margriet coninc Eduwaerts suster, hertoge Kaerls van Bourgondiens wedue, die hem lange tijt onthouden heeft int hof van hertoge Phillips van Bourgondyen, ende hem grote assistencie, hulp ende bystant ghedaen hebben omme die crone van Engelant weder te conqueren ende te vercrigen. Hier na VIII. dagen in junio is dese Ritzart, dye Witte Rose, des smargens mit al sijn gheselschap van Haerlem getogen na t dorp van Egmont int

cloester ende so voert na teylant van Texsel. Mer tmeeste volc was al buten omme passeert langes die zee strange ende lagen daer een wijl tijts om haer scepen te bereiden ende andere dingen te verwachten die hem node waren tot deser reyse. Ende opten eersten dach van julio sijn si mit enen geluckigen winde ghezeylt na Yerland, want hi in Engelant niet comen en dorste. Daer hi hem lange tijt onthielt, ende is van daer int conincric van Scotlant getogen, daer hi te wive nam des graven dochter van Douglas. Ende overmits hulpe van dien vergaderd heeft een groot machtich volc van wapenen dair hi mede over in Enghelant toech om mit machte die crone te conqueren. Mer de

coninc Henric doer grote subtylheit heeft hem geleye gegeven dat hi binnen Lonnen gecomen is, ende werdt daer een wijl tijts in eerlicken state onthouden. Mer doer enige onere ende smadelicheit die hem bewesen wert, is hi al heimeliken uut des conincs hof gesteken. Mer hi wert naerstelic

aftervolget, als dat hi hem gecregen heeft, ende worden vele scanden ende scoffiericheden an gedaen. Ende wert gevangen ende in sekeren hoeden gesett. Ende dit geschiede hier na int ier van XCVIII. Ende als hi hem een wile gevangen hadde gehad, heeft hi hem openbaerlic ter iusticien doen setten binnen der stadt van Lonnen. Daer hi int openbaer gerecht wert mitten swaerde ende was int ier XCIX.

Van enen groten onweder daer groot scade of quam. Dat VI. capitel.

Inden iare M.III.C.XCV. den XIII. dach in julio des avonts ende voert alle den nacht doer, doen wast een alten lastigen swaren weder van donre, blixem, hagel ende regen. Want omtrent Woerden ende Bodegraven gheschiede een alten onverwinliken scade van haver, gherst, hennep ende anden vruchten vanden bomen, dat des gelijcs nye ghesien noch gehoert en was. Want daer vielen omtrent Bodegraven hagelstenen also groet als een henneney. Ende den meesten scade hadden si inden hennep. Want die opt scoenste stont ende die bomen stonden of si verbrant hadden[416v] geweest. Waer bi dat die luden daer omtrent alten hinderliken scaden daer by hadden ende vele van hen dair bi wel half bedorven waren. Omtrent dese tijt was een opset ghemaect om die stede van Montfoerde in te nemen. Want daer waren enighe voer tslot van Montfoerde ghecome, ende hadden een scouwe in die graften gebrocht om tselve slot te beclimmen. Mer die van binnen wordens gewaer, so dattet opset te nyete ghinc ende daer en quam nyet meer of. Mer hoe of wat of wie si waren dat bleef verborghen, datmer gheen recht besceyt of en wiste.

Hoe dat oerloge in Oestvrieslant eerst began. Dat VII. capitel.

Omtrent den herfst in desen iare van XCV. so geschiede groot overlast ende verdruckinge van sommige hoofscappen in Oestvrieslant over dat gemeen volc. Waer omme dat si vielen an die stede van Groeningen, begerende hulp, bistant ende bescermt te wesen. Om welker ende meer ander saken dye stede van Groeningen sanden notabele gedeputeerden anden Roomschen coninc, claghende ende te kennen gevende sijnre conincliker maiesteit vanden overlast voors. Ende begeerden beleningen vanden voors. lande, dat so gheschiede ende des scencten si den coninc VIII.M. gulden. Doe des gewaer werden sommige steden ende hoofscappen als Sloten, Franeker, Sneeck, etc., dat verdroot hem ende en wouden in gheenreley wijs staen onder die van Groeningen. Ende sijn mit enen betameliken staet ende gedeputeerde getogen in Brabant, tot hertoge Phillips

van Bourgondien om hem an te nemen voer enen here, ende dat si onder sine bescermenisse mochten staen. Mer hi en woude des niet doen. Want si hier voermaels sijn voervaderen ghenen gelove gehouden en hadden, ende en souden oec hem geen houden. Aldus togen si weder om, sonder yet bedreven te hebben. Ende dese II. partyen lieten vele knechten ende ruters inden landen comen ende oerloecheden tegen malcanderen lange tijt ende liepen dye een den andere vele sloten ende steden of, ende stichten roef ende brant ende namen grote brantscatingen ende deden groten scade int lant ende sloten malcanderen veel volcs of. Ende als dese knechten eerst int lant quamen ende die landen sere bescadichden, so vergaerden die Vriesen dyemen noemt dye Sevenwolde, ende quamen te velde tegen dese knechten. Ende was inden winter dattet over al alhert bevroren was. Ende die Vriesen bestonden opt ijs te gaen om dat si die vianden so beegerlick waren ende dat ijs brack ende daer verdroncken wel VIII.C. Vriesen. Ende dair na inden iare van XCVI. quamen binnen Hollant XV.C. knechten ende dese hadden sommige hoofscappen doen comen dye uut horen verdreven waren, om desen knechten te senden tegen die van Groeningen. Ende dese knechten ghingen tot Sparendamme tsepe, daer hem alle gereetscap bereyt was. Mer si lieten hem setten anden Arkelschen dijck of daer omtrent ende sprongen daer alle ghelijc opt lant. Ende daer was veel volcs opt lant vanden lantluden, die dese scepen sagen an comen, wanttet inden morgenstont was. Ende stelden hem ter weer, in meninge dit volc vanden lande te keren. Mer die knechten quamen so crachtelicken an, dat dander wykende worden, ende daer worter sommige geslagen ende veel liepender wech. Ende die rutereren staken terstont dat vier inden husen ende roofden vele beesten ende namen oec sommige gevangen ende ghingen dus doer dat lant tot int Sticht van Utrecht. Ende quamen tot Woerden daer si haren roof ende gevangen brochten, ende laghen daer een wijl tijts lanc. Die Ghelresse dit vernemende togen terstont mit groot volc van wapenen in Goylant omtrent Naerden, daer si vele scone dorpen ende woningen an brande staken ende namen weder een groten roef ende gevangen ende quamen ongescent int lant van Ghelre. Op dese tijt waren die van Bolswert, Lewerden mit veel poorters ende rutereren van Groeningen uut ghetogen om Fraenken in te nemen. Want si allene mit die van Sneec hem hilden tegen al Vrieslant. Ende die van Groeningen waren tgehele lant machtich ende hadden dat onder hem, sonder dese twee alleen dye noch stille saten. Die van Fraenken stelden hem ter weer ende daer geviel een harde scermutsinge, dat si int eynde die overhandt[417r] hilden. Ende daer bleven vele goede mannen ende poorteren van Lewerden ende Bolswerdt doot. Die hoofscappen dye dese knechten ontboden

hadden ende noch in Hollant lagen vernemende dat die ruteren int lant van Ghelre getogen waren, menende dat si in Vrieslant getogen souden hebben, so sijn si weder om gereyst bi desen knechten. Want si hadden den schippers betaelt, ende hadden hem vitaelge mede gegeven binnen sceeps boort. Ende spraken also mitten ruteren als dat si met desen hoofscappen weder omme gereyst zijn na Muden. Want hem worden scepen van Haerlem na gesent, als dat si tot Muden tsepe ghegaen sijn. Ende sijn aldus donder stoot of slach opt lant ghecomen, ende terstont nae Bolswert getogen, dwelc si bestormden ende vechtenderhant wonnen, daer si luttel op vermoet hadden, dat mense so haestelijcken overvallen soude hebben. Dair na int leste vander maent van december int iaer van XCVI., sijn dese knechten de in Oestvrieslant getogen waren, weder over in Hollant gecomen. Want die selfde hoofscappen diese daer ghebrocht hadden, waren tot hair meninge gecomen. Want si weder in hoer possessien ende goeden gecomen waren, daer si lang uut verdreven waren geweest. Ende die princepale sake ende tbeghinne van deser twedracht ende oorloge hadden die van Groeningen begonnen. Want si wouden alle die steden ende dorpen van Vrieslant dwingen te staen onder haer gehoersaemheit ende geboden. Ende si en wouden niet gehengen dat men enige comanscappe van beesten, butter, case, speck ende andere goeden vercofte int grosse, si en mosten daer eerst ter marct geweest hebben. Ende haddent also verde gebrocht dat si hem meest alle obedieren ende gehoersaem wesen mosten, uutgeseit die van Fraenken. Diese manlic ende crachtich wederstonden ende vele scermutsingen ende mangelingen daer om hadden. Mer hieldent altijd vromelicken tegen, ter tijt toe dat dye hoofscappen dese knechten int lant brochten om weder in hoer possessien te comen, daer si uut verdreven waren. Also dat die van Groeningen dit niet wel keren en mochten, want si van nyemant bystant en cregen, ende dander steden hem alle gader tegen vielen. Oec vonden si hem selven in groten oncosten, want si vele knechten ende zoudenieren binnen der stede gehouden hadden tot defensie van hem selven, dwelc hem groot goet coste.

Hoe dat hertoghe Phillips huwelicte an des conincs ende des coninghinne van Spangen ende van Aragon tweeste dochter ende die prince van Spangen haer beyder enige soen an vrouwe Margriete des Roomssen conincs dochter, hertoghe Phillips suster. Dat VIII. capitel.

Int dit iaer van XCV. in die maent van november is vrouwe Margriete van Oostenrijck van Bourgondien uut gegeven ende gehuwelict an Ferdinand des conincs ende der coninghinne van Spangen ende van Aragon eenige soen. Ende is vanden ambassiaten van Spangen te Mechelen beslapen, daer groten staet, triumphen ende feesten bedreven worden van steken, tornyeren ende andere oeffeningen. Ende corts daer na in ianuario int iaer van XCVI., wert oec tracteert vanden selven ambassaten uut Spangen tusscen hertoghe Philips van Bourgondien ende vrouwe Johanne des voornoemt coninc Ferdinants ende vrouwe Ysabele coninghinne van Spangen ende Aragon II. dochter ende wert concludeert ende gesloten in sulker manieren datmen dye dochter harwerts over senden soude. Ende int selve iaer in die maent van september, is die voornoemt vrouwe Johanne uut Spangen in Zeelant an gecomen, meer dan mit C. grote scepen ende met XII.C. mannen, mit een eerwaerdich bisscop die tot Antwerpen overleet, ende mit meer andere grote machtighe heren ende edelen mit groter staet, costlicheit ende chyerheit omme taftervolgen tselve huwelic alst voersproken was. Ende is die selve vrouwe Johanne tot Antwerpen ghecomen. Waer omme dat midts desen snelle boden haestelicken uut ghesonnen sijn om hertoghe Phillips dye doe ter tijt noch in Hoechduytslandt was by sinen vader, ende werdt aldaer in alle die Oostenrijcsse steden van sinen vader ghehult ende ontfangen geweest. Aldus heeft hertoghe Philips oerlof genomen an sinen vader, ende is van stonden an in Brabant[417v] gecomen tot in die stede van Lyere. Daer hi sinen bruyt ontboden heeft, die welke hi daer mit ge nen oft luttel triumphen, state ende costlicheit simpelic getrouwt ende beslapen heeft in die maent van october. Ende hevet an haer gewonnen II. sonen ende III. dochteren. Die outste soen genoemt Kaerl wert geboren int iaer XV.C. tusschen Sinte Pieter[22 febr.] ende Sinte Mathijsdach[24 of 25febr.] ende was een scrickel iaer. Ende hem was tot enen wive versekert vrouwe Glande coninc Lodewijcs dochter die XII. van Vrancrijck; dwelc casseert ende te nyete gedaen wert, ende nam te man den grave van Valoys ende van Engolemme, de na coninc Lodewijcs doot coninc van Vrancrijc werdt. Daer na was hem te wive versekert vrouwe Marie coninc Henricx dochter van Engelant die VII.; dwelc oec

casseert wert ende si nam te manne coninc Lodewijc van Vrancrijc dye XII. voornoemt. Die ander soen was genoemt

Fernant ende was in Spangen geboren int iaer XV.C. ende III. Dye outste dochter ghenoeemt Alienora was geboeren int iaer XIV.C. XCVIII. Die ander dochter was genoemt Johanna ende wert geboren int iaer XV.C. ende een ende hadde te man den coninc van Denemarcken. Die III. dochter was geheten Maria ende wert geboren int iaer XV.C. ende VI. ende hadde te man den coninck van

Hongarien. Die IIII. dochter ghenoeemt Ysabele ofte Elizabeth wert geboren na haer vaders doot in Spangen, int iaer XV.C. ende VII. ende wert genoemt na vrouwe Elizabeth coninghinne van Spangen vrouwe Johanne moeder. Ende van daer is hi mit sijn suster vrouwe Margriet tot Bergen an Soem getogen, daer hem dye Spaenssche heren ende ambassaten verwachtende waren. Ende heeftse den heren overgelevert om te aftervolgen dat huwelic tusschen den prince van Spangen ende sijnre suster, die welke dair vanden heren ende edelen uut Spangen mit groter eren ende triumphen ontfangen wert. Daer na int leste van ianuario int iaer van XCVII. is vrouwe Margriete

van Bourgondien die lange in Zelant tot Middelburch gelegen hadde tot Aremuden tsepe gegaen, om dat si enen genoechlicken wint hadden in Spangen te varen. Ende sijn mit veel groter ende scone scepen tzeyl gegaen, wel toe gemaect ende starckelic vermant mit vele edelen mannen ende vrouwen uut desen landen die mit haer gereyst sijn, alst wel betamelic was tot sulcken reyse. Ende als si doer dye hoofden gecomen waren, is hem die wint contrari gevallen ende mosten in Engelant gaen legghen in die haven tot Hampton. Dair si omtrent III. weken lagen om enen goeden wint te wachten ende dit wert den coninc van Engelant verboetscapt. Ende heeft daer die edelste ende

machtichste heren van sinen hove gesonnen ende deden haer grote propinen ende scenckeryen, reverencie ende eerwaerdicheyt van des conincs wegen. Ende corts daer na cregen si enen bequamen wint ende sijn in Spangen gecomen, daer si mit groter bliscappen ende state ontfangen wert. Ende heeft den prince van Spangen aldaer getrouwt ende beslapen mit groter feesten ende triumphen, ende gewan an haer enen soen, die seer iong starf. Ende corts daer na binnen

denselven iare starf oec die prince van Spangen daer uutermaßen groten droefenissen ende uutwendige rouwe omme bedreven wert. Ende vrouwe Margriete bleef noch een lange wile daer na in Spangen ende quam int beghinsel vanden iare van XV.C. weder over uut Spangen in Vlaenderen bi horen broeder die doe tot Ghent was.

Hoe dat dye Leck dyke in brac ende hoe dat biscop David van Utrecht oflivich worde. Dat IX. capitel.

Den XXIII. dach in ianuario int iaer van XCVI. is weder een nyewe valuacye gesciet: een Andriesgulden wert gheset op XXVIII. stuvers, een gouden gulden XXVII. stuvers ende ander gout na avenant; die Philippus ende Karolusstuver op II. groten ende een halve, een vieryser IIII. groten ende een halve ende ander silver ghelt daer na. Ende alle andere gouden ende silveren penningen van hagemunten waren verboden ende geacht voer billoen. Ende dit soude duren totten XVI. dach in aprille, ende dan soude een gouden gulden weder doen XXIII. stuvers, een vieryser II. stuvers ende ander ghelt nae avenant. Ende op dese settinge was die munte gheordineert om nyewe goude ende silveren penningen[418r] te munten. Ende want goude penningen na dyer tijt haer gewicht niet en hadden, ende te licht waren, ende souden genen ganc hebben, mer men soudse in die wissel brengen. Want na die tijt soudmen alle goude penningen naden gewichte moeten geven ende ontfangen. Welke ordinancie niet lange onderhouden en worde, ende alle haechmunten ghingen ende tgelt rees weder alst plach te doen. Opten aschelen woensdach int selve iaer wert die Lecke dycke vanden yse doer gesteken. Wanttet daer te voren sere hart gevoren hadde. Als dat mits dyen omtrent Utrecht, Woerden ende die dorpen daer omtrent leggende veel ende groot water inden lande quam ende groot scade dede; wanttet nyet dan een zee over en al was te sien. Mer den dijc wert corts daer na weder ghemaect. Ende op Sinte Geertruden dach[17 maart] daer na begant starckelic te wayen uuten noortoosten, dat Velser dijck omtrent Haerlem in brac, ende datter groot water omtrent int lant quam, ende vele grote scepen voer Amsterdamme bedorven datter groot scade gesciede. Ende al dat water dat uut de Lecke omtrent Utrecht ende Woerden was, quam mit enen zuytoesten wint in Rijnlant, so dat alle dye venen ende die dorpen in Rijnlant onder water lagen. Mer ten duerde niet lange: dat water cesseerde ende minderde seer na dattet veel ende groot inden landen was. Int selve iaer op Sint Jorijsdach[23 april] starf die eerwaerdighe vader in Gode here David van Bourgondien biscop tUtrecht die dat bisdom in groter vreden ende eendrachticheit hadde regeert XL. iaren lang. Ende hi starf opt slot tot Wijc te Duersteen. Ende wert mit groter eren ende eerwaerdicheit begraven inder selver stede van Wijc in die prochykercke, midden inden choer voer dat hoge altaer.

Van Frederic marcgrave van Baden die LVI. biscop van Utrecht. Capitel X.

Fredericus marcgrave van Baden des marcgraven Aelbrechts van Baden ende des keyser Frederijcs van Romē dye Derde suster soen, als here David van Bourgondien biscop van Utrecht over leden was, wert eendrachtelicken van allen den capitelaren gecozen tot enen biscop van Utrecht. Ende quam op Sinte Lamberts dach op eenen sonnendach te III. uren na middage binnen der stadt van Utrecht, mit veel groter heren ende edelen mit enen state van V.C. paerden, ende veel voet volcs. Ende wert mit groter eren ende feesten ontfangen van al den geesteliken, prelaten ende heren vander ridderscappe ende edelen vanden Stichte ende vanden burgeren ende oversten des stats van Utrecht ende anderen steden voer enen here ende biscop ende wert geset mit groter bliscappen ende triumphen in des biscopzetel ende consacreert ende ghewijt dye LVI. biscop van Utrecht. Ende sant te Romē an den paeus Alexander den VI. om die confirmacie ende an sinen oems soen den Roemschen coninc Maximiliaen om dat regael, dwelc hem mit eren ghesonnen wert. Mer also hi dat bisdom mit rust ende vrede beseten heeft, so heeft bi vrie resignacie sijn bisdom van Utrecht over gegeven den eerwaerdigen here Phillips van Bourgondien. Ende die wert mer groter triumphen geintroniseert ende in sijn biscops stoel geset, anno XV.C. XVII. Op dit pas was tgelt weder nader lester ordinancie geset ende alle hagemunten verboden, dwelc men op dese tijt starclic aftervolchde ende onderhouden wert. Want dye gouden ende silveren penningen vander nieuwer munte in groten getale inden lande quamen. Ende alle hagemunten die men doe uut gaf, most men geven na advenant vander settinge: als een Davidsgulden XXV. stuvers, een Horenkens gulden XIII. stuvers, een Utrechtse iager III. groten, een Groninger stuver, een woechei VII. deuten; waer om datse mit hopen int Sticht Vrieslant gevoert worden wanttet gelt dair hoger ginc.[418v]

Hoe dat hertoge Phillips inden lande van Vlaenderen quam ende dair na in Hollant ende in allen steden ghehult wert. Ende hoe die stede van Lederdamme twemael gewonnen wert. Dat XI. Capitel

Inden iare M.III.C.XCVII. in die maent van maerte is die moghende vorst hertoghe Phillips aertshertoghe van Oestenrijc, hertoghe van Bourgondien etc. mit groten state ende costlichen gecomen binnen der stede van Ghent, daer hi rykelic mit groter solemniteiten ontfangen wert,

ende veel wonderlicke ende costlike triumphen ende feesten gedaen ende ghehouden tot sijnder blider

incoemst; ende des gelijcs tot Brugge, tot Yperen ende in allen anderen steden ende plecken des graefscaps van Vlaenderen. Daer na inden maent van junio, is hertoge Phillips mit groter staet van heren ende princen gecomen in Hollant tot Dordrecht, daer hi seer eerliken ontfangen wert ende gehult na ouder costumen; ende van daer tot Rotterdamme, tot Delft, inden Hage, tot Haerlem; tot Amsterdamme, tot Leyden, ter Goude ende so weder na Dordrecht ende na Brabant toe. Ende in allen steden wert hi mit groter feesten ende bliscappen ontfangen. Ende dair worden vele costlike batamenten ende stomme figuren getoent dat te lange ware te scriven, dye pomperien ende costlicheden van toortsen ende vieren ende andere triumphen die in allen steden gescieden ende gedaen werden. Een weinich tijts te voren eer die prince in Hollant quam was de here van Yselstein mit groot volc van knechten ghetogen int lant van Ghelre in Tyelrewaert, ende branden daer III. of IIII. dorpen. Dit siende die Ghelresse ende bysonder die van Nyemagen togen uut om dit te wreken. Ende dander hadden vele lagen geleyt, ende quamen an malcanderen, ende sloegen deen den anderen met allen seer, so datter vele doden an beyden siden bleven; mer meest van die van Nimmagen ende daer werter oec vele gevangen. Daer na inden herfst cregen die Ghelressen in mit cloecheden die stede ende tslot van Lederdamme ende deden daer veel quaets uut inden dorpen daer omtrent gelegen van roven ende branden ende van grote brantscatinghen ende verdingen te

nemen. Die hertoge van Sassen dit vernemende is mit grooter machte ghecomen tot Gorichom ende heeft de steden van Hoekelom ende van Asperen mit starcken garnisoenen beset. Ende dede een starc blochuys slaen omtrent Lederdamme, dat si nergens uut noch in en mochten ende waren mit allen sere benaut ende hebben hem mits dien op ghegeven in des hertogen handen behouden lijf ende goet ende sijnder weder uut gegaen. Ende onlancs na desen sijn die Ghelresse getogen in die Meyerie vanden Bossche, rovende ende brandende III. of IIII. scone dorpen ende deden grote scade ende namen daer enen groten roof ende vele gevangen mit hem. Ende overmits desen rebelheit vanden Ghelressen, ende dat si hem gansselic ofkeerden vander obediencie des huys van Bourgondien ende grote scaden dagelicx deden in des princen landen, so worden alle haer goeden ende possessien, renten ende pensien confisceert ende toegheslegen, die si in allen desen landen op die tijt hadden. Ende dye hertoge van Sassen hadde op dese tijt een brugghe doen maken van een vlotte drivende op die rievete vander Masen, wel starck gheanckert daer wel IX. oft X. reisigers beneven malcanderen over riden mochten int lant van Ghelre, ende deden dagelics grote scade mit roven ende branden. Daer

nae in november heeft die hertoge van Sassen dye stede van Batenburch beclommen ende ingenomen in die margenstont mit geweldiger hant. Die poorters namen terstont horen toevlucht op tslot dat seer starc was ende hilden dat mit vromicheit een wijl tijts tegen die stede, ende scoten mit allen seer tegen malcanderen datter an beyden siden vele doot bleven. Mer die knechten scoten so vreesliken ende stadeliken opt slot ende daer inne dat si toornen ende muren ter neder velden ende scoten ende waren in meninge om tselve slot te bestormen; mer die van binnen gaven hem op behouden haer lijf. Ende die hertoge dede dat slot repareren ende starc maken ende sette daer een capiteyn op mit vele knechten, die dagelix vele scaden deden int lant van Ghelre. Ende daer na inden maent van december wert een bestant gemaect tusschen dese landen ende tlant van Ghelre^[419r] van Kersmisse tot Sint Iansmisse durende, dat elc mochte varen ende keen totten anderen ende comanscappe doen daert hem beliefte.

Hoe dat hertoge Lodewijc van Orliens coninc van Francrijc gecroont wert, ende hoe die Spaensse pocken eerst int lant quamen die men noemt Sint Jobs siecte. Dat XII. capitel.

Na die oflivicheit van coninc Kaerl die VIII. die in dit iaer van XCVII. omtrent Palmen overleet als voors. is, wert hertoge Lodewijc van Orliens ende van Valoys wiens oudevader was een broeder van coninc Kaerl die VI, in de stat van Ryemen gesacreert ende gesalvet tot enen coninc van Francrijc, int iaer van XCVIII. na Paesschen, ende was den overleden coninc Kaerle bestaende in dye vierde graet; ende en was op die tijt geen naerder man persoen van bloede dan dese Lodewijc. Dese coninc Lodewijc die XII. Van dier namen ionck sijnde hadde getrout vrouwe Jahanne coninc Lodewijcs die XII. dochter, ende desen overleden coninc Kaerls suster die enen bult hadde ende mismact was; daer hij nyet willich toe en was. Ende gaf dit den paeus Alexander te kennen, allegerende ende seggende dat hijse uut vresen genomen ende getrout hadde, also lange als haer vader ende broeder leefden, begerende van haer te sceiden ende absolveert te wesen ende een ander te trouwen. Die paeus beval dese sake bi rescripte III. biscoppen in Francrijc te examineren. Daer die biscop van Albien een of was, die een heilich man geheten was. Ende dese saten te rechte ende hoerden partyen, ende tenlesten werden si beide mitten rechte gesceiden ende absolveert. Ende die coninc troude van stonden an dye wedue van coninc Kaerl overleden, hertoechinne van Bertangen, om dat hi dat hertoechdom van Bertangen onder cronen houden soude. Dwelke nochtans is tegen die

edelheit vander cronen, want een coninghinne behoort wedue te bliven ende die coninc van Francrijck en behoort gheen weduen te trouwen. Ende die coninc gaf sijnder eerster vrouwe Johanne daer hi of gesceyden was, dat hertoechdom van Berry, horen staet op te houden haer leven lanc. Ende dese vrouwe leyde een heilich leven in die stat van Borgers, daer si naemaels overleet. In dit iaer van XCVII. regneerde een alten wonderliken plage, doer alle die landen, die welke nye bi menschen memorie gehoert en was, oft datter yemant of te spreken wiste, ende was gecomen van Napels; die dye Franchoyzen van daer neder inden landen brochten, doe si Napels wonnen als voerseyt is. Ende dese siecte oft plage wert ghemeenlic genoemt Sint Jobs plaghe of siecte oft die Napelsse ofte Spaense pocken. Van welke pocken die luden mit allen siec waren, want si cregense eerst an hoer scamelheden ende int aensicht, ende voert over alle hoer leden by groter menichten. Ende dye sommige waren also mismaect, als of si Lazarus ende malaetsch geweest hadden, dat mense nauwelick kennen en mochte. Daer si alten groten pijn ende smarte an leden ende lange tiden te bedde lagen; die sommige crompen haer leden te samen dat si hem niet roeren en mochten ende noch eten noch drincken ende duerde mitten sommige sere lange. Mer daer quamen Spangers ende andere vreemde meesteren, die daer remedie toe wisten ende cureerden ende holpen die luden, also datter luttel luden of storven. Mer die last ende pijn dye si leden, was onsprekelic, want si daer VIII., X. oft XII. iaren an ghingen eer si ghenesen mochten.

Hoe die Roemsce coninc sloech int graefscap van Bourgondien; ende hoe die pays van Zenlis vernyewet wert; ende hoe die coninc van Francrijc hertoghe Phillips beleende dat graefscap van Vlaenderen ende Artoys. Dat XIII. capitel.

Omtrent dese tijt heeft die Roemsche coninck Maximiliaen vergadert groot heer van volc van wapenen by rade des heren van Vergy. Ende daer is mede ghetogen int graefscap van Bourgondien, doende daer vele scaden van roven ende branden ende hem wert weinich wederstants gedaen. Ende sloech doen voert int hertoechdom van Bourgondien, dair hi oec vele scaden dede. Mer daer wert hi vanden Franchen capiteinen wederstaen, so dat si vele scermutsingen te samen hadden.^[419v] Ende die Franchoyzen gecregen dat casteel van Vergy, dair si vele Duytschen op vingen, ende voert meer andere plaetsen den here van Vergy toe behorende, ende bleven vanden coninc confisceert. Als nu die coninc Lodewijc tot Ryemen sacreert ende gewijt was tot enen coninc van Francrijc, so senden die coninc Ferdinant van

Spangen ende van Aragon, ende dye edele vorst hertoge Phillips aertshertoge van Oostenrijc hertoge van Bourgondien etc. ende die Venechianen eerbare ende notabele ambassiaten tot Parijs bi den nyeuwen coninc ende maecten pays ende aliancie mit hem. Ende van deser siden was daer here Engbert grave van Nassouwen, die bi rade vanden heren vanden hove van Bourgondyen den pays die wilen eer tot Zenlis gemaect was, liet vernyewen. Mer daer wert an gehangen om vreets willen, dat by den levende live vanden coninc ende van hertoge

Phillips geen mencye gedaen en soude worden vanden hertoechdom van Bourgondien etc..

Om welken tractaet ende pays achtervolgende den tractaet van Zenlis te volbrengen so wast geconcludeert ende gesloten dat die aertshertoge Phillips tot in die cyte van Atrecht comen soude, ende aldaer homagye ende manscap doen vanden lande van Vlaenderen, Artoys etc.; den

cancellier van Francrijc here Gwye van Rupenfort, inden name vanden coninc Lodewijc. Dat also geschiede. Ende daer na dede dye selve cancellier homagye ende manscap uuten name vanden coninc voornoemt hertoge Phillips van dat graefscap van Bolonien of Boenen, dat een leen is van dat graefscap van Artoys. Dit gedaen sijnde dede die coninc weder over geven den aertshertoghe

Phillips die steden van Betunen, Aryen ende Heesdijn, also dat voersproken ende gesloten was.

Hoe datter weder van nyeuwes een oerloghe op ghestaen is in Oestvrieslant tusschen den hoofscappen ende sommige steden, ende hoe dye hertoge van Sassen darwerts reysde uutes princen bevelen. Dat XIII. capitel.

Ic hebbe hier voer ghescreven hoe dat in Oestvrieslant een grote twedracht op gestaen was onder die hoofscappen, die malcanderen verdreven ende vele ruteren inden lande gebrocht hadden. Also ist nu weder geboert inden iare M.CCCC.XCVIII. in maerte dat enige ruteren ende knechten in

Oestvrieslant ontboden sijn geweest bi enige die verdreven ende gevangen hadden geweest. Welke knechten veel quaets inden landen deden van roven, branden, dootslaen; want si verbranden III. of V. scone dorpen. Overmits welcken sommige hoofscappen screven ende senden notabele deputeerde anden hertoge van Sassen, omme tlant van Vrieslant te willen nemen onder sine

protectye ende bewaernisse, van wegen des aertshertoge Phillips van Oestenrijck, van Bourgondien, etc.; opdat si bi sulcken middelen niet al geheel bedorven en souden werden, mer dat si een hoeft ende bescermer mochten hebben an hem, als an enen overhere. Uut desen versoeke ende supplicacie is die hertoge van Sassen mit IIII. of V. capiteinen gereyst tot Medemblic, daer sommige vanden hoofscappen quamen, ende hebben hem homagye, hulde ende eedt gedaen, inden name vanden aertshertoge Phillips voornoemt. Ende sant dair een stathouder ende overste capiteyn genoemt here Wilpert van Scauwenberch mit meer ander capiteynen weder over in Vrieslant. Welke capiteinen die hoofscappen verenichden ende maecten pays tusschen hem allen, op sulke condicien, dat si inden hogen hove vanden prince van horen saken an beiden siden te rechte staen souden, om elcs hem te verantwoerden ende te defenderen. Ende aldus hebben die capiteinen alle dese ruterer ende knechten in haer soudye genomen, doende den capiteynen ede ende manscap alst behoert. Die knechten vindende hem selven dus starc in Vrieslant sijn mit gemeender macht alle te samen getogen voer die stede van Groeningen, ende namen terstont in dat cloester van Groot Aedwerden sonder enige wederstoet ende deden daer uut groote scade in Groeningerland. Waer omme die van Groeningen verduchtende een arger ende quader voir hem selven ende omme geseten nabueren, hebben sprake mit desen capiteinen gehouden ende maecten een composicye ende dadinge mitten capiteinen ende horen knechten: dat si hem voirt meer[420r] ende nyet verder in Vrieslant onderwinden en souden, dan si in voirleden tijden ghedaen hadden, dats te weten over Groeningerland ende alle die van outs onder hem gestaen hadden. Ende des souden den capiteinen ende ruterer geven ende betalen voir haren misdaet ende overtredinge, die zomme van xxxii m gouden gulden; dwelcke also volbrocht ende ghedaen wert. Ende aldus sijn dye ruterer ende knechten meest al in die maent van meye weder uut Vrieslant getogen. Mer die principael capiteynen bleven noch in Vrieslant leggen binnen Sneeck, Fraenken ende anders waer dair omtrent om tselve lant te bewaren mit een deel knechten. Onlancs hier na als die meeste hoop vanden knechten uut Vrieslant vertoghen waren, maecten die Vriesen een grote vergaderinge in meninghe dese knechten uutende te slaen. Die capiteinen dit vernemende vergaerden terstont al die knechten ende Vriesen diet mit hem hilden ende sijn nae dese Vriesen toe gestreken eer dat si hem starcker maecten. Ende dair geviel een harde slach ende strijt. Mer doir grote cloecheit die die knechten gebruycten, cregen si die overhant ende slogen wel omtrent vi c van desen Vriesen doot. Ende want si vlyende werden, sijnder veel verdroncken geweest, ende dair worter mit allen veel gevangen int vlien. Ende van desen opsette waren die principael die van Groeningen mit die

van Lewerden, boven die loftenissen, ende compromissen die si dair te voeren mitten capiteinen gemaect ende gesworen hadden. Soe is dan een capiteyn van desen genoemt joncheer Focx omtrent Sint Jacobsdach [25 juli] mit veel volcxs getogen op die van Groeninghen om die te bescadigen. Ende hi wert van dye van Groeningen verspiet ende leyden hem lagen ende wert verslagen mit veel van sine knechten; ende vinghen noch wel ccc. knechten ende noch c. poorters van Eemden die dair mede ghecomen waren teghen die van Groeningen, die alle gader swaerlic rantsoneert ende gescat worden. Wair om uut desen ende oec om dat de van Lewerden mittet Westerlant hem opposeerden ende nyet in handen gaen en wouden, alle die knechten weder om in Vrieslant ontboden zijn geweest ende quamen dair weder in groter menichten. Ende hebben die stat van Lewerden mit groter macht om belegghen. Binnen Lewerden laghen op die tijt vele fine knechten de bi wijlen uut liepen ende hadden grote scermutsdingen tegen die van buten ende sloegen malcanderen veel volcxs of. Ende die dair voir lagen hebben die passagenn ende wegen tot allen steden ende plecken op gedolven ende wel besettet dat de van binnrn gheen meer comen en mocht. Ende dye vitaelge en was so groot niet van binnen; si en hadden van zommige dingen groot gebrec. Ende oec mede en deden hem dye van Groningen gheen bystant noch ontset. Also dat sijt niet langer houden en mochten, wair omme dat si hem op gaven behouden lijf ende goet. Mer si mosten den knechten geven ende betalen voir horen misdaet ende rebelheit een grote zomme van penningen. Ende in deser manieren quamen die capiteinen binnen der sat, ende alle die knechten die dair in gelegen hadden mosten uut gaen. Ende dair bleven enige capiteynen binnen leggen mit een garnisoen van vi c knechten tot defensie vander stat. Ende dit wwas inde maent october. Ende dye ander knechten togen weer uutten landen. Ende dair wert een bestant gemaect tusschen heer Wilpert van Scouwenberch mitten ander capiteinen ende tusschen die van Groeninghen, iii maenden lang.

Hoe dat heer Frederic van Baden biscoep van Utrecht ter neder toech dye grote gaerde omtrent Deventer. Dat XV. capitel.

In desen iaer is de grote gaerde omtrent iiii m starck wesende gecomen omtrent dye stat van Deventer int Oversticht, doir versoucken des joncheren van Witsch ende van Vossen, ende deden veel quaets int Oversticht, van roven ende branden, den armen luden te vangen ende

slaen. Want die ioncheer van Witsch voors. een actie maecte van sekere resten ende achterwesen van lanhge iaren op de van Deventer. Die van Deventer lieten dit horen heer die biscop weten, dye van stonden an op geseten is ende quam tot Deventer binnen ende screef anden hertoge van Ghelre, ende an ander sine vrienden, heren ende mannen dat si hem assistencie ende hulpe doen wilden tot defencie zjnre stat van Deventer ende des lants van Overysel. Ende heeft terstont groot volck vergadert te paerde ende te voet, ende is desen knechten vander gaerde te gemoete gegaen mitten hertoghe van Gelre, dair in persone wesende. Ende bevochten dese knechten vroemliken ende hadden veel do[420v]den an beyden sijden. Mer also de biscop vele reysigers hadde dye dat heer ende ordene doir braken, sijn si vluchtich geworden ende de biscop hadde die victorie, ende vervolchden dese knechten starckelic vanghende ende slaende. An dese sijde des Rijns werter veel gevangen die tot Linnen, tot Berck, tot Oerdingen, tot Nuys, tot Tzoenst gevangen gebrocht werden. Mer als de biscop van Coelen neder quam most men die gevangen in alle sine landen uut laten ende vry geven. Ende die van Deventer hadden meer dan c van dese knechten gevanghen, die si te samen lieten ter iusticie setten ende worden allegader onthoeft ende op raden geset omtrent dye stat, dair si den lanmtluden meest scaden gedaen hadden; dair die selve lantluden seer behulpelic ende toe gheneycht waren. Dese zomer van tiaer van xcviij was die scoenste droechste zomer de yet veel geweest is. Wanttet van dien zomer luttel of wenich regende. Nochtans so wast na gelegenheit vander droechte, redeliken goeden tijt, ende dat gewas van veel vruchten mochte wel passeren.

Hoe dat die Roomsche coninck neder quam om tlant van Gelre te winnen ende dattet gedadinct wert. Dat XVI. capitel.

Na dattet bestant tusschen den aertshertoge Philips ende tlant van Gelre uut gegaen was, is die Ropomsche coninck van boven doir dye Eijffel tot Aken gecomen ende hadde by hem den rijken hertoge Joriaen van Beyeren mit groot volc te paerde ende te voet. Ende lach langhe tijt tot Antwerpen vergarende meer volcxs ende is mitten voors. hertoge van Beyeren, den hertoghe van Zassen, den hertoge van Gulic ende vanden Berge, ende mitten hertoge van Cleve ende mit groot swair volc getogen int lant van Ghelre, om Kaerl van Egmont dair uut te verdriven ende dat lant onder sine ende sijns zoens subiectie te brenghen. Ende belagen een seer starc casteel gelege n int

dorp van Echte ende bestormden dat dickwils ende leden veel scaden dair voir, ende wonnent ten lesten mit stormenderhant. Ende die daer binnnen waaren toghen ny nacht dair uut ende ghingen dair selver in leggen. Inder selver tijt wonnen si noch een cleyn steetken genoemt Nuwestat ende besaten dese ii plecken. Dair nae toghen si voir die stat van Stralen ende belagen die mit groter cracht. Ende scoten op dye stat mit groten hoeftsticken ende ander instrumenten, ende belasten dye stede seer ende laghen dair vopir omtrent iii weken. Mer ten lesten gaven si hem op behouden lijf ende goet. Ter wilen dat die hertoghe van Zassen ende die hertog van Gulic voir Stralen lagen, togen die Gelressen uut mit groter macht te paerde ende te voert ende quamen int lant van Hensberch ende int lant van Moirse, van welkcn landen die hertoge van Gulic een voecht ende bescermer was. Ende stichten dair roof ende brant ende namen veel gevangen mit hem; dair in lange tijden nye roef oft brant vereyscht en was. Corts dair na opten xviii. dach van december quam dye Roomsche coninck van neder uuten landen tot Coelen te pairde, overmits den oerloge vanden Zwitsen tegen die Hoechduytschen dat op gestaen was seer fellic. Die Zwitsen verdorven veel plaetsen, sloten ende fortressen in Duytschen(o) lande ende hadden tot diversen plecken veel vanden Duytschen verslaghen. Ende op een tijt worden dair weder veel Zwitsen verslagen van die vander groter gairde van desen lande, die de Roomsce coninc gecregen hadde. Mer namaels werter een pays gemaect bi middele van hertogge Lodewijc van Meylanen, die als doen in Duytschen lande gevluucht was. Hier na toghen die Gelressen voer Echte, ende binnen Echte lagen cc pairden van des Roomschen conincs wegen mit een capitein uut Henegouwen. Ende de Gelresse wonnen dat mit cracht ende die capitein wert gevangen, ende veel vanden Walen worden verslagen ende namen de paerden ende plonderden ende namen als dat si mit hem dragen mochten. Terstont dair na quamen die Gulickers ende verbranden dat doorp ganselic of. Op dese tijt wonnen die voors. heren die die coninc dair gelaten hadden dat stedeken van Erclens ende besetten dat. Ende want Kaerle van Egmont, dair dye hertoge van Bourbon oom of was, mitten coninc van Francrijc verbonden was, so sant hy hem te hulpe ccccc glavien costelic toe gemaect. Dair of de princepael capiteinen waren die bastert van Bourbon ende heer Robbrecht van Arenburch, heer van Hesden. Ende quamen doir tlant van Ludic tot Remonde. Dit verhorende die voors. hertogen van Beyeren, Zassen, Cle[421r]ve ende Gulick bliven soudent segghen van den coninck van Francrijck, ende in persone biden coninc compareren, also si deden.

Hoe dat die Ghelressen een spronck reyse deden int lant van Cleve, ende hoe si vanden heer van Yselstein ter neder ghetogen worden, ende hoe dattet ghesoent wert. Dat xvii. capitel.

Omtrent sinte Mathijs dach [21 sept] int iaer van xcix waren die Cleefse uut ghetogen inden lande van Ghelre ende hadden dat steetken van Dotekom belegen. Dit vernamen de Ghelresse ende sonderlinge die van Nymmaghen ende maecten hem seer starck by sonder mit veel poorters vander stat ende namen al mede dat si crigen mochten; ende togen als si heymelixst mochten, int lant

van Cleve stichtende roof ende brant, ende deden als hem dagelixs gedaen wert. Ende hadden een groten roof geplondert ende vergadert van koyen, ossen, paerden ende ander beesten, ende meenden dair mede thuyswert te trecken. Dit was int heynelick den heer van Yselsteyn verkondicht die niet verde van dane en was. Ende is van stonden an op ghesten ende nam almede dat hi mochte ende crighen konden ende is na desen Ghelressen toe gereyst. Ende hebben een passage ende een engen wech beleghen dair si doir passeren mosten ende stelden hem dair neder om desen Gelressen te verlaghen ende den wech ende roof te benemen. Die Gelressen die hier niet of en wisten, quamen mit horen rove an dringhen, sonder enyge regele oft ordene te houden. Ende die ander sprongen op uut hoir lagen ende ghingen den Gelressen vromelic te gemoet. Dair gebviel een scarpe scermutsinge so datter an beyden sijden vast doden bleven, mer mest vanden Gelressen. Ende int eynde namen die Ghelresse de vlucht ende int vlien werter wel XV.C. ghevangen(q) dair onder dat vele goede eerbare poorters ende ambochtsluden van Nymmagen waren. Ende mosten hem selven copen om grote zommen van penningen uuter vangenissen. Die hertoghe van Gelre an merckende zijn verlies van zijn ondersaten, ende ander scaden, heeft hem starck geamect ende vergaderde een groot heer van knechten ende ander ondersaten ende sijn weder inden lande van Cleve getogen rovende, brandende ende veel scaden doende. Ende cregen oeck veel gevangen, wair by die Cleefse veel goeder dorpen of gebrant, gescat ende die lantluden ghevangen worden tot horen groten hinder ende scade. Mer bi middele van zommigen heren is dit orloge in handen genomen, ende sijn verenicht an beyden sijden. Mer hoe oft in wat manieren wert alleen onder tsecret vanden heren gehouden, ende alle knechten toghen wech uutten lande.

Hoe datter een orloge op geresen is tusschen den hertoge van Cleve ende den biscop van Utrecht. Dat xviii. capitel.

Onlanxcs hier na isser een quaet fel orloghe op ghestaen tusschen den hertoge van Cleve ende den biscop van Utrecht, mer en duerde niet langhe. Die sake ende oerspronc wair om was dese. In voirleden tijden doen die hertoge van Oestenrijc Maximiliaen, int iaer van lxxxiii die stat van Utrecht beleghen had, doen hadden die van utrecht mit dat Nedersticht ioncheer Engelbrecht van Cleve des hertoghen broeder van Cleve gecozen ende genomen tot enen voecht ende momber des Stichts. Als dat mits desen dye hertoge van Cleve der stadt van Utrecht bistant ende hulpe dede mit een grote zomme van penningen. Ende hy en konde an sijn penningen niet geraken ende dede die van Utrecht dicwils vermanen mit boden ende scriften om sine penningen te hebben ende ontfangen naer inhoud der brieven, die die stat van Utrecht hem sair of ghegeven hadden; mer dair en quam niet of. Als nu die hertoge van Cleve sach dat hem die tijt diende ende raet om knechten wiste, heeft hi al die knechten vander groter gaerden, die dair bi hem waren, weder in zoudije ghenomen, ende sant die int Sticht van Utrecht om enighe stede of t fortressen te becrachtigen ende inne te crigen, omme doir dyen die van Uurtecht te bedwingen tot sijnder restitucie ende betalinge te brengen. Soe zijn dan dese knechten gecomen opten viii. dach in julio int iaer van xcix voir die stat van Renen ende vielen al gelic voor die stat ende hebbense mit groter macht assaulleert ende bestormt. Mer si worden twemal vromelicken vanden [421v] ingeseten of gekeert ende gheslagen datter vast doden ende gequesten waren. Mer de knechten die seer gijerich ende begeerlic waren om die stat te winnen en lieten niet of; ende die stat ten derde mael bestormt, ende sijnder mit crahet ende gewelt inne gecomen. Ende sloegent al doot dat si werender hant vonden ende creghen ende hebbender veel gevangen ende groot goet of gescat.

Die stat van renen gewonnen hebbende deden si die wel naerstelick bewaren, ende sijn voirt mit alle hoir macht getogen voir dye stat van Utrecht. Ende beleyden dye poorten tot allen eynden datter niemant in noch uut en mochten, ende hebben veel quaets voir de stat ende dair omtrent gedaen. Ende hebben veel dorpen ende woningen verbrandet, gerooft, pilgeert ende ghenomen die beesten ende anders wat si crighen conden omtrent die stat. Ende waren oec veel beesten in Hollant ghevlucht die si daer uut haelden ende vercoftense ende gaven goeden coop. Ende namen grote brantscatingen ende verdingen vanden dorpen ende bi sonder vanden cloesteren omtrent die stat dair si grote(r) swaer goet of cregen ende hebben die waert voir de stat oec gebrant ende meest deel gescent. Ende lagen aldus een wijl tijts voir dye stat of en an reysende ende togen ten lesten weder binnen der stat van Renen. Die biscop van Utrecht die wel

wiste by sekere scriften ende boden dat de hertoge van Cleve hem dese knechten toe gesonnen hadde, dair hem dese grote onverwinliken scade ende sinen Stichte of ghedaen was, heeft weder veel volcxs van wapenen vergadert ende heeft dair en boven also mit dese gairde ende knechten binnen Renen legghende tracteert ende gesproken, dat si den hertoge van Cleve of gegaen sijn ende hi heeftse in sinen zoudye weder ghecreghen. Ende heeftse weder omme gesonnen int lant van Cleve om wrake te doen vanden verlies, hinder ende scaden die hem binnen Renen ende in sijne Gestichte geaden waren. Ende sijn mitten ghehelen hoop int lant van Cleve getogen rovende, brandende ende vangende veel grote verderflicke scaden doende ende namen oec sommighe plecken ende fortressen in, dair si groot scade uut deden inden lande. Mer onlanncxs hier na is dit orloech in handen ghenomen ende twert ghedadinct, mer hoe of in wat manieren is mi oncondich.

Hoe dat die Oestvriesen weder rebelleerden ter cause vander groter scattingen tegen den hertoghe van Zassen ende hoe si dat styarcke blochuys tot Sloten wonnen ende destrueerden. Dat XIX. capitel.

Naden male dat dye hertoghe van Zassen in Oestvrieslant gehult ende ontfangen was voir enen heer als voirseyt is, soe is hi cortelic dair na weder int lant van Zassen ghereyst. Mer hi liet dair bliven sinen soen hertoghe Henrick als gouvener ende capiteyn, om steden ende sloten te bewaren tegen den oploep ende rebellicheit der Vriesen. Onlanncxs hier na omtrent meye int iaer van xv c maecten die Vriesen weder een opstal ende worden weder rebellerende ter cause vander groter exactien ende scattingen die dair inden landen ghedaen ende ghenomen worden. Ende was so groot ende onmatelic dat nye des gelijcs in Vrieslant gesciet oft genomen hadde gheweest. Ende dese commocie ende oploep gescyede alre eerst binen der stede van Bolswert, dair op die tijt cappiteynen mit veel knechten inne gecomen waren om die exactien ende scattingen te ontfangen. Wair uut die van Bolswert int harnas liepen ende bestonden crachtelicken op desen knechten te slaen, soe datter veel in hetten@ doot geslagen worden, ende veel liepender uuter stat die ontcomen conden. Dese mare int lant comende wert dat hele lant rebel ende vergaerden alle de lantluden dair omtrent geseten wel starc wesende omtrent xx m man ende waren geheel ontsint ende verwoet dat mense dus travilgeren@ ende scateten woude ende sijn mit gansser macht gestreken na tblochuys tot Sloten, dwelc die hertoghe van zassen dair ende tot Lewerden hadde doen op slaen tot defensie van hem selven ende den landen van Vrieslant verduchtende altijt dat si rebelleren ende tegen hem opstaen souden, ende meende mit desen blochusen dat hele lant te dwinghen.

In deser manieren toghen si eerst voor Sloten omme dat in te crighen. Wanttet naest die zee lach om dair lichtelic te havenen, ende leggen in die stede. Ende cregen mit subtijheden ende cloucheyt ghevangen een van[422r]den capiteinen mit sommighe knechten. Ende dair werter oeck een deel gheslaghen ende veel ghequest, soe datter boven xiiii knechten opt blochuys niet ghebleven en waren. Ende als is die grote menichte vanden Vriesen saghen, die teghen hem dair voir tblochuys lagen, ende si so luttel ende weynich waren, gaven si hem op ende behouden lijf ende goet, ende dat tot horen live behoerde, ende ghinghen ongescent vant blochuys. Ende die Vriesen sijn dair inne ghetoghen, ende hebbent of ghebroken ende destrueert slecht makende neffens der aerden. Ende dit gesciet wesende togen si voirt voir de stat van Fraenken, daer een starc slot binnen lach dair hertoge Henric op die tijt lach mit veel knechten, ende hebben dat slot so vast ende starc belegen datter niemant in noch uut en mochte. Mer in de stadt hadde hy veel knechten legghen, die al by wylen uut quamen, ende hadden veel scermutsinghen teghen dye Vriesen, ende deden groote scade int heer, vanghende ende slaende, so datter veel doot bleven an beyden sijden. Ende dit grote volc vanden Vriesen hebben aldus tsconste van dye zomertijt int velt gheleghen, sonedr yet te bedriven den orloghe angaende dat scrivens waert is.

Opten x. dach in julio was alten lastigen brandt binnen die stadt van Monickendam. Want die hele stad verbrande van hair slegs vier, datter niet mer dan omtrent lxxx husen by dye kercke bleven staen mit dye kercke, dair alten swaren goet van coern ende andere goeden inne verbranden.

Dair na xiiii daghen in julio quam tot Santvoert een visch an, die wel xxiiii voet lang was.

Hoe dat dye hertoghe van Zassen mit groot volck in Vrieslant quam, ende ontsette sinen soen, ende hoe si een strijt te samen hadden. Ende hoe dat die stadt van Groeningen beleyt wert ende ide hertoge van Zassen dair doot bleef. Dat xx. capitel.

Onlanxcs na desen is die hertoghe neder ghecomen mit groter macht van volck treckende doir Westphalen ende dat Sticht van Munster ende quam in Oestvrieslant, om sinen zoen hertoghe Henric te ontsetten. Ende die heere van Yselsteyn ende meer ander sijn te water gecomen in Vrieslant stichtende roef ende brant ende deden grote scaden. Ende als die Vriesen saghen die in so grote menichte bi een verghadert waren, dat dye hertoghe van Zassen dus machtich inden landen quam, sijn si van een gheweken, ende seer iammerlick vasn een ghesceyden sonder enighe weer te bieden wairdich om te scriven. Dat seer wonderlick was, naden male dat si soe starck bi een vergadert waren, ende desen anslach so eendrachteliken mit

groten voirsienicheit begonnen ende an gheheven hadden om den hertoghe mit sinen volcke uuten lande te salen ende te keren. Als dan dit grote heer vanden Vriessen dus scoffierlicken van een stroydeen ende die hertoge dit sach, sloech hy vroemlicken tot hem in, ende dair wert mit allen seer gevochten so datter int vervolgen in die hetten veel gheslaghen worden. Mer overmits dat si op die wikende been waren, soe sijn si meest wech ghelopen in allen plecken ende hoecken. hier ende dair soe dat die bloetstortinghe so veel niet en gheviel alsw si wel gedaen mochte hebben, hadden si bi een ghebleven. Want dair worden in als verslaghen xv c Vriesen ende mits deser victorien is dye hertoghe van Zassen dat lant weder machtich gheworden.

Nota. Op dit pas als die Vriezen desen anslach in Vrieslant maecten, hebben si alle de geestlicke cloesteren van mannen, ende des gelijcs van vrouwen, dye dair veel inden landen sijn dair toe compelleert ende gebrocht zommighe mit fortsen, ende zommighe mit smeken, als dat si hoer kelcken, costlicke ornamenten, cleynoden ende andere iuwelen hem luden in horen handen leverden ende deden. Welcke kelken ende ander costlicheden dye Vryesen ende oversten vanden anslaghe in ostagije ende te pande gaven voir zommighe groote ende cleyne bussen ende andere instrumenten van orlogen die hem de van Groeningen geleent ende geleverd hadden, daer si mede voir Fraenken lagen.^[422v] Ende dese kelcken ende iuwelen souden die van Groninghen te pande houden ter tijt dat men hem die bussen ende instrumenten weder gawe ende leverde; dat welke die hertoghe van Sassen seer oevel ende qualicken nam. Ende uut vresen van dien sijn alle religiosen ende geestlycke luden van desen cloesteren uut geweken ende lieten die cloesteren ledich staen. Ende zommige vanden mannen cloesteren hebben hem vervordert om dese knechten int an comen te resisteren ende te keren uuten cloesteren, waer doir die cloesteren grote scaden gheleden hadden. Aldus dattet lant van Vrieslant alten groten swaren ende verderflicken scade geleden heeft, van doden, gevangen, roven ende branden. Want si dair niet ghelaten en hebben van beesten noch van ghenen goeden die si in eniger manieren uuten landen wech crighen mochten; si en nament al ende vercoftent.

Als dan die hetten van desen commocye over was, ende die hertoghe wat bestelt was, is hi mit al sijn macht voir Groeningen ghetoghen, ende heeft dye stat crachtelic al omme beleggen ende heeft mit allen seer op ende in de styadt ghescoten mit groten hoeftstukken ende mortieren, dattet vreeslicken om sien ende te horen was. Dye van Groeningen hadden veel sine knechten in, dye al by wijlen uuter stadt ghinghen, ende deden groote scade int heer; ende lach aldus voir die stat tot int lest vander oestmaent. Ende het reghende dese maent meest alle dage, so dattet seer quaet int velt te legghen was. Ende anders en wert sonderlincxs binnen deser tijt dair nyet bedreven van binnen nco van buten dat scrievens waert is.

Soe ist op een tijt geboirt also die hertoghe eens eer scarp ende naerstich oorloechsman was, ende sorchvoudich was om dye stadt te winnen, dat hy stont by een grote busse after een scerm ende dair wert een busse uut die stede gheschoten naeden hertoghe. Ende hoe wel hy niet gheraect en worde, nochtans wert hy alsoe dair of ghequest binnen de live dat hi seer cranck wert. Ende hier tusschen is die biscop van Utrecht by den hertoghe voir Groeningen ghecomen ende was gelogeert int cloester van Groot Aedwerden, ende reet daghelicxs tot Groeningen in ende uut om tusschen beyden te tracteren ende pays te maken. Ende ter wijhlen dat dit gheschiede is die hertoge mit allen cranck gheworden ende brack op mit al zijn volck vanden belegghe, mer hoe oft in wat manieren en weet ick niet. Ende hy is ghetoghen binnen den Damme ende is dair cortelic ghestorven. Ende sijn lichaem wert ghevoert inden lande van Zassen, ende wert dair mit groter eren begraven.

Nota. Vele onwise ende slechte luden hebben veel fantasien ende murmuracien ghehad van desen hertoge van -Zassen, vanden welken veel vreemde feyten van wapenen bescreven sijn, wye hy wair of wesen mochte. Ende omme te weten wat man hij geweest is, ende hy in desen onsen landen ghecomen is, so salmen weten. Als naden overliden ende den doot des aertshertoghe Seghemondt van Oesterrijc die landen bi besterfnissen als recht oer ende naeste van hem blivende an sinen neve den Roomschen coninc Maximiliaen bestorven waren. Also dat mits dien dye coninc boven inden landen trecken moste, om tselve aertshertoechdom in sijnre hoeden ende bewairnissen te nemen. Ende in sulker manieren is hertoge Philips van Bourgondien in allen dien landen ende steden ghehult ende ontfangen als een heer ende prince van allen den landen dye sijn voorvaders beheert ende beseten hadden, als hier voir gescreven staet. Ende also die selve aertshertoge Philips noch ionck was van iaren ende dattet binnen sinen landen ende in sommighen steden noch al bijster ende in groter onrusticheden stont, so heeft de Roemsce coninc om alle best willen ende om tlant in rusten ende vreden te houden desen hertoge voors. binnen desen landen doen comen, ende heeft hem gemaect een generael stathouder ende gouvener van zijn zoen hertoge Philips. Ende hoe wel men hem den hertoge van Zassen noemde, nochtans en was hi die rechte hertoge van Zassen niet, mer hy was een iongher broeder van hertoghe Aernst van Zassen den corevorst. Also dat men hem bi name noemde Aelbrecht hertoge in Zassen, hertoge van Mycen etc. ende hi was een bedacht, clouc, subtijl ende doirsichtich man, als men voir wel gehoirt heft.

Ende desen hertoge van Zassen resteerden veel penningen van seker administra-
[CCCCXXIII/423r]cien ende dienstheden die hi inden name van hertoghe Philips ende sinen landen gedaen hadde. Also dat hem mits dien ende bi gebreken der selver penningen sommige fortressen , castelen ende sloten in ostagie ende tot enen onederpande geset waren, om sijn

penningen te bet versekert te wesen. Die welke sloten ende castelen hi lange tijt te bewaren had, ende die mit zijn capiteinen ende volc van wapenen beset hadde, als dat starcke slot te Vilvoerden by Brusel in Brabant, dat cleine casteel ter Sluys in Vlaenderen; mer dese II besat hi onlanxste. Voert hadde hi dat starcke slot tot Woirden ende tcasteel tot Loevestein in Hollant ende tblochuys tot Haerlem ende dat slot tot Medemblick in Vrieslant, ende tblochuys tot Zijrixzee in Zeelant. Mer het wert ijmmers mit wijsheden ende cloecheden van zommige zijn vrienden die hy betroude, so verde gebrocht als dat hy al dese sloten, castelen ende blochusen resigneerde ende overgaf in alsulker manieren ende bi middelen condicien, als dat hi in recompensacie van dien hebben, houden ende besitten soude gehele Oestvrieslant totter Lauwers toe, om sine resten ende afterstallige pensien dair an te verhalen. Ende in dezer voegen ende manieren is hi an ende in tlant van Vrieslant ghecomen als voorscreven staet. Ende na den tijt dat hy dat lant weder in ghecregen hadde, so dede hi een alten groten ende swaren blochuys slaen ende maken tot Herlingen opter zee dair hi of ende an mochte, om dat lant mede te dwingen. Ende na den doot des hertogen heeft sijn soen mit zijn adherenten al die steden, sloten, blochusen ende fortressen mit vrome capiteynen ende knechten doen besetten, voir den oplope ende aenslagen der Vriesen. Want hoir ingeboren rebelheit, ontrouwicheit ende ongestadicheit van gelove te groot is ende niet te betrouwen zijn.

Hoe dat coninck Henric van Enghelant ende hertoghe Philips van Bourgondien te samen quamen buten Calys. Dat XXI. capitel.

Int selfde iaer van XV^C omtrent Pijnster is die coninc Henric van Enghelant die VII. mit sine coninginne mit vele heren ende princen ende edelen van mannen ende vrouwen over zee gecomen tot Calijs. Ende op die tijt was die aertshertoge Philips van Oostenrijck van Bourgondien etc. tot sinte Omaers, dair hy noch nye gheweest en hadde ende wert dair op dat passe seer feestlic ontfangen ende gehult. Also datter een dach geraemt wert tusscen den coninck ende den hertoghe om by malcanderen te comen. Dwelck alsoe gheschiede buten dye stadt van Calijs op een plecke ghenoeemt tot sinte Peters, mit cleyne menichte van volcke. Want dye stadt van Calijs wert vast toe ghesloten datter nyement uut en mochte ende voirt dat meeste volck dat si beyde hadden, moste een groot stucke weghe van dane bliven; also dat si nyet bi hem en hadden, dan elcx van zommighe hair meeste heren ende edelighen. Ende hyer was die coninginne by mit hair vrouwen ende ionffrouwen, ende waren een lange tijt bi een bancketerende, hoverende, dansende ende veel solaes bedrivende. Ende die coninck ende die

hertoghe hadden onderlinge vele raets ende woorden int secreet. Ende daer na sijn si minlick ende vriendelick van een gesceyden, oerlof nemende an malcanderen. Ende elck is weder gereyst van daen si gecomen waren, dair grote blijsscap om was.

Inden herfst int selfde iaer waren zommighe poorteren binnen der stede van Dordrecht ghevanghen. Dye sake wair omme was, als dat si een meuterye onderlinghe hadden ghemaect ende enen anslach dye langhe ghestaen hadde, omme dye stadt van binnen te verraden. Ende dit wert int heymelyck vernomen, als datter vijf tot ter iusticien gheset worden, ende werden mitten swaerde gherecht.

Hoe dat dye van Groeninghen enen groten strijdt hadden teghen den grave van Eemden voir den Damme. Dat XXII. capitel.

Omtrent VIII. daghen voir sint Jansmisse te midsomer sijn dye van Groeninghen voir den Damme ghetoghen, dair die grave van Eemden op dat passe een grote heirconen onder dye van Groeninghen plachten te staen. Mer dye grave van Eemden [423v] haddet hem of ghelopen, overmits wantter sijn lant mede gestarct ende bescermt was. Aldus waren die van Groeninghen in meninghe den Damme te bestormen ende weder in te nemen. Ende hebben tot haren hulpe wel III^M knechten gecregen, dwelke een vergaert volck was van Overlanders ende Nederlanders. Ende zijn mit dese knechten ende mit groter menichten van poorteren vander stat, voir den Damme gereyst, nemende oec mit hem vele grote ende cleine bussen, engienen ende ander instrumenten ten orloge dienende. Die grave van Eemden die op dese coemst al versien was, hadde grote assistencie, hulp ende bistant van volc van wapenen gecregen, vanden biscop van Munster, vanden hertoge van Bruynswijc ende van anderen heren ende princen dair omtrent geseten.

Soe sijn dan dese twe teghen malcanderen in getreden ende dair gesciede enen bloedigen strijt. Ende gingen malcanderen inden eersten alte grijslicken an ende sloegen also vreeslicken datter veel vanden knechten inden eersten angange ende hetten geslagen worden ende en namen niemant gevangen. So datter wel boven die M knechten geslaghen worden, ende noch wel M vanden poorteren van Groeninghen so gevanghen, so geslaghen. Ende dye van Groeninghen weken afterwerths ende ruymden dat velt, ende die grave behilt die victorie. Terstont na dat dese scoffierichede ende nederlage van die van Groeninghen gesciet was, heeftse de grave aftervolcht, ende heeft dye stat tot tween eynden belegen, an deen sijde int cloester tot Aedwerden ende

dander an dye water sijde, ende dede twe grote starcke blochusen op slaen om die stat mede te dwinghen.

Hoe dat dye aertshertoge Philips van Oostenrijc van Bourgondien mit groter ende onsprekeliker pompen ende triumphen in Spangen reysde te lande doir Francrijck. Dat XXIII. capitel.

Also die ionge Fernant enige sone vanden coninck ende coninginne van Spangen ende Aragon oflivich geworden was, ende des geliken zijn oudtste suster Maria, die te manne hadde coninck Emanuel van Portegael, ende mits vrouwe Johanne ons princen wettige ghesellinne, dat outste ende naeste oer was van allen dien landen, soe wert die prince mit zijnder vrouwen also gesint ende beraden ende sonderlinge bi rade vanden aertsbiscop van Bysansen die al thele gelove bi hem hadde, dat hi reysen woude in Spangen. Ende hi bereide hem seer costelic ende pomposelic om te reysen doir Francrijc. Want dye coninc Lodewijck ende die hertoge van Bourbon des princen oom ende meer ander heren ende vorsten begeerden hem te sien ende te festeren. Soe reysde hi mit sijnder vrouwen ende mit ontellike veel gheselscaps edel ende onedel, princen, heren, vrouwen ende ioncfrouwen mit also groten onsprekeliken state, pompositeyten ende costlichkeiten, dattet niement niet wel geloven en soude, hi en haddet gesien. Ende reysende doir alle de steden van Francrijc wert hy over al waerdelic ende feestlick mit groter blyscapen ontfangen, ende mit vele costelicke gaven begift, alsoft die coninck selver gheweest hadde; wanttet dye coninc also bevolen hadde. Oec sijnde in Francrijc mocht hi tot allen plaetsen die gevangen verlossen ende quijt laten. Boven al wert hi costlic ontfangen tot Parijs, tot Orliens, tot Tours, tot Blays, tot Bordeus. Die coninck ende coninginne waren hem verwachtende tot Blays mit veel hertogen, graven ende edelen, ende oec mit cardinalen ende biscoppen. Ende dair bleef hy VI daghen lang by daghe ende nachte seer blidelick ende feestlyck ghetracteert. Dye banketten waren uutermaten costelic, dat men nije des ghelijcxs ghesien noch ghehoort en hadde. Ende die coninck betaelde al sine costen mit sinen ghesinde, de uutmene groot ende swaer waren die binnen der cronen van Francrijck ghedaen worden. Ende hy dede gheleyden ende scheyden van een mit groter minnen ende vrientscappen, ende quamen ten eynde in Spangen by den coninck ende coninginne, ende worden in allen plecken mit groter eren ende feesten onthaelt ende tracteert. Ende al eer dye prince uut Spangen scheyde, isser enen twiste op ghestaen tusschen den biscop van Bysanson de den prince geheel op zijn hant hadde, an dene sijde ende den biscop van Camerijck mit sinen broeder heer Henric van Berghen an Zoom eerste camerling

vanden [CCCCXXIII/424r] prince mit horen adherenten an dander side. Doch hoet quam, dye here van Bergen wert uutten hove verdreven ende van sinen officie beroeft. Ende hi quam te huys mit sinen broeder den biscop ende meer ander. Ende dat regiment vanden hove wert muteert ende verandert mit nyewen heren ende officieren die ionck van iaren waren, dat seer mispresen ende gelaect wert.

Corts daer na starf in Spangen dye biscop van Bysanson voornoemt, ende des gelijcs die biscop van Camericken, na dat hi thuys gecomen was in Brabant. Als nu die prince lange tijt in Spangen geweest was, nam hi oerlof anden coninc ende coninghinne ende quam doer Francrijc weder biden coninc. Ende also de coninc van Francrijc ende van Spangen te samen overcomen ende accordeert waren, als vanden conincrijke van Sicilien of van Napels dat doe besat coninc Frederic prince van Tarenten (des overleden Fernants oem ende was soen vanden coninc Fernant des groten coninc Alphons bastert soen); ende coninc Fernant van Spangen ende Aragon hadde desen coninc Frederic verdreven ende tlant ghedeelt. So ghevielder enen groten twist tusschen den Franchoyzen ende Spangers ende die coninc van Spangen hadde den aertshertoge Philips sinen swager commissie ende last gegeven om al desen twist ende disoorde bi den coninc van Francrijc ter neder te leggen. MER daer en binnen hadden die Spangers enen strijt tegen den Franchoyzen ende daer wasser veel verslagen ende bysonder was daer gebleven die hertoge van Nemours mit vele edelen, mits welken hertoge Philips sere bescaemt ende confondeert was. Mer die coninc ontfinc sijn onsculde, ende die Spangers mit hoeren vromen capitein Consaly Fernandt wonnen allencken in thele conincrijc van Sicilien of Napels.

Ende die wile dat die aertshertoge Phillips aldus biden coninc ende coninghinne in Francrijc lach, wert hi alte seer bestaen met eender heter zage oft coortse, so datmen sere beduchte voer sijn doot. Mer die coninc dede alle die diligencye ende naersticheden die hi conde ende mochte mit sine meesters ende doctoren in medicinen, ende des gelijcs die hertoge van Bourbon sijn oem, so dat hi ten lesten ghenas. Ende heeft ten lesten oerlof genomen anden coninc ende sijnder coninginne, sinen oem ende alle dander heren ende princen ende reysde in Hoehduytslant bi sinen vader den Roomschen coninc. Ende wert daer vanden Overlantsschen ende Rijnsschen heren ende vorsten vriendelicken ontfangen ende festeert. Ende als men seyde, so beloofde hi dair sinen vader te oerloggen opten hertoge van Ghelre, omme dat lant weder te crigen. Ende van daer quam hi in sine landen ende quam tot Mechelen opten XI. dach van november int iaer van XCII, ende wert mit groter bliscappen en vrolicheit ontfangen. Ende daer werden vele feesten ende triumphen bedreven om sijnder blider coemsten willen; want hi langer dan II iaren uutten lande geweest hadde. Mer sijn wijf dye hertoechinne en quam doe niet mit

hem, ende bleef in Spangen ende beviel van enen iongen soen die genoemt wert Fernant, daer die Spangaerts groten feestte of hilden ende bedreven, alst we betaemde.

Hoe dat die Cleefse den hertoge van Ghelre ter neder togen voer Huyssen ende van enen groten opwater. Dat XXIII. capitel.

Also dat oerloge noch hanghende bleef tusschen den Ghelressen ende Cleefsen, so toonde elc sijn macht daer hi mocht. So hadden die Ghelressen op dese tijt belegen mit heercracht dat steetken van Huyssen gelegen opten Rijn, ende bestormden dat dicwils dach ende nacht, dat den ingeseten seer moeylic viel ende weerden hem nochtans seer, ende keerden die Ghelressen vromelic of. So hebben hem die Cleefse bereyt mit groter macht ende quamen den Rijn neder mit veel gereetscap ende instrumenten omme die stede te ontsetten. Ende comende omtrent die stede worden si hants gemeen, ende sloegen malcanderen mit allen seer. Mer int eynde behielden die Cleefse doverhant, ende daer werter veel vanden Ghelressen geslegen ende gevangen. Ende dye hertoge die selver int velt ende int voerste vanden stride was, is mit nauwer listen weder over Rijn gecomen, afterlatende alle hoer artelrien van bussen ende andere instrumenten; die welcke die van Huyssen binnen [424v] haer stede haelden. Ende die Cleefse versagen dye stede mit vitaelge ende anders dat hem van node was, ende togen mit groter victorien ende loven weder thuys.

In dit iaer op sinte Gallus dach was teen groot swaer ende lastich storm uutten Noort-Westen, daer grote ende verderflijke scade dede an vele dyken in Hollant als tot Medenblic, tot Muden, tot Amsterdamme ende tot Sparendamme ende meer andere dyken in desen landen ende in anderen landen, die alten groten swaren goet weder costen te repareren ende te maken. Mits die welken groot water inden landen quam, om datmen so geringe niet wederdiken en mocht. So bleeft die gehele winter lang ryen, ende sonderlinge als die wint ant Noorden was, datter nyet anders en sceen te wesen dan een volle zee. So dat mits dien veel waters inden landen quam, dat den luyden groot scade deden als men wel dencken mach.

Opten XXIII. dach in iunio quam tot Santvoert een visch an lande die wel L goede mannen voeten lang was. Ende opten lesten dach van december quammer weder een an tusschen Santvoert ende die Heyde, lanc wesende XXV voeten.

In dit iaer van XV^C ende II wert begonnen die stenen toorne te maken op sinte Bavenkerck binnen Haerlem ende inden iare van XV^C ende XV wert die selve toorne weder of

gebroken. Want die kercke den last niet dragen en mochte, mits die welcken vele verloren costen ghedaen worden.

Int iaer XV^C ende III doen wast alten couden nawinter. Wanttet stont te vriesen int leste van februario, ende het viel veel sneeuws. Ende int beghinsel van maert snuder ende vroert noch harder, so datmen mit sleden noch liep tusscen Haerlem ende Amsterdamme over ijs. Ende dit geduerde III weken ende oude luden seyden dat si alsulken coude omtrent dye tijt nye gesien noch beleeft en hadden, na dyen datter gheen out ijs en lach int water.

Hoe dat die stede van Harderwijk in Ghelrelant verbrande. Dat XXV. capitel.

Opten lesten dach van iulio doen was tot Harderwijk een alten groten lastigen brant, die welke began des middages ende inden tijt van III uren verbrande die hele stede datter niet en bleven staen boven V of VI husen; die welke nochtans een harde stede ende die husen wel gedect mit pannen ende hert dac. Ende overmits dat den brant so haestlic toe ghinc, so en wist dat volc hem nyewerts bet te bergern dan in kelders ende fauten, die nochtans al versmoerden ende branden. Ende oec so lieten si haer kinder mit groter menichten in de prochye kerc lopen, om hem daer te bergen ende daer liep groot volc bi die alte samen verbranden. Ende die straten en waren nyet al te wijt, ende waren so heeft vanden brande, datter niemant op gaen en mocht. Ende daer viel oec veel volcs doot onder die gevelen ende muren vanden husen; die clocken inden toern verbranden, mer die toern bleef staen. Ende daer verbrande alten swaren goet, overmits die cortheit van tiden. Want nyemant tijt en hadde om enich goet te vluchten. Ende mede waren daer grote goeden gevluht van die dorpen ende vander Velue die al verbranden. Ende inder stede was een scoen minrebroeders cloester vanden gaudenten, dwelck alte samen verbrande; ende des gelijcs een scoen sustercloester datter niet en bleef staen. So dat die scade onsprekeliken was die daer in so corter tijt gesciede, dwelc beclaechlic was. Ende dat alre meeste ende dye meeste scade was om te beclagen, dat waren de kersten menschen die so deerlic ende iammerlic versmoerden ende verbranden. Wantter wel omtrent XV^C versmoert ende verbrant lagen, ionc ende out, dat deerlic om sien was, God ontferme de sielen. Ende die naden brande binnen die stede quamen seyden dat nye mensche deerliker destructie ghesien en hadden, noch sien en mochte. Want men doer die straten niet gaen en mocht overmits die gevelen ende muren die neder gestort lagen, waer onder dat een groot menichte van volc versmoert ende verbrant lach.

In deser selver tijt verbarnden tot Gorichom boven die CC huysen, oeck mede tot Belle in Westvlaenderen verbranden doen wel CCCCC huysen.

Opten XXVI. dach van december wert tot Haerlem gegoten een grote vierclocke ende was genoemt Roelant die Grote, ende wert [CCCCXXV/425r] inden toern gehangen boven opter kercken. Mer wert namaels of gebroken, om der groter swaerten willen als voorseyt is, ende dese clocke was XI's pont swaer of weinich min, ende was gegoten nader formen ende grote als die vierclocke binnen Ghent.

Van een wonderlic visioen dat binnen der stede vander Goude gheboerde ende hoe vrouwe Margriete die oude prinsesse oflivich worde. Dat XXVI. capitel.

In dit selfde iaer geboerde een alten wonderlicken ding binnen der stede vander Goude, ende geschiede in een cloester genoemt tot sinte Marie Magdalenen. Want die duvel quam binnen den selven convente, ende versciop hem dicwils bi sconen dage onder die susteren. Als nu quam hi als een scoen iongelinc, ende taste bi wilen der susteren borsten ende greepse inden arm, ende bedreef veel wonderliker manieren. Ende bi wilen quam hi als een beest ende dede den susteren meninge, tribulacye ende vervaernisse, so dat sommige al bijster van sinnen worden. Ende dit duerde emnige tijt so dat si grote abstinencye ende penitencye deden, ende gaven milde aelmissen ende overmits dese goede wercken is dye duvel int eynde verdreven ende en quam nyet weder.

In desen tide sceyde van deser werlt dye edele doechtlike vrouwe Margriete wedue wilen hertoge Kaerls van Bourgondien ende wert begraven int convent totten minrebroederen tot Mechelen, die sere beclaecht wert vanden armen ende sonderlinge religioesen personen, dien si als een goedertieren moeder bystont ende te hulpe quam, ende hadde menich clooster van mannen reformeert ende doen reformeren. Ende die beneficien ende collacien van provenen die si te presenteren hadde als int lant van Oestvoorne, ten Briele, tot Denremonde, tot Oudenaerden ende elders, die en gafse niet onnutte ende onbequamen personen, als ander collatoers uut gunsten oft beden geveynsdelic doen; mer si versach daer mede geleerde mannen van eerbaren leven, sonderlinge arme priesters ende clercken dye in theologie dats inder heiliger scriften studeren. Ende als si yemandts presenteerde oft collacie gaf van prochykercken, die mosten selver in personen resideren ende op hoer kercken woenen.

Omtrent dese tijt in die oestmaent waren hoge heemraets van Utrecht ghetogen om te scouwen die Leckdijc ende si waren V rijcke eerbare mannen. Ende waren verspijt ende verlaecht van die Ghelres diese gevangen namen, ende voerdense int lant van Ghelre opt huys tot

Hattem. Ende dit was om dat si een van des hertogen dyenres van Ghelre gerecht hadden mitten swaerde.

Int XV^c ende III int eerste van dye maerte was een steenhouwers vrouwe binnen Deventer, die II kinderen baerde, ende waren beyde meyskens. Ende waren vanden borst of neerwerts an malcanderen ghewassen ende hadden één middel ende één buyc, mer II kunnen, twe hoofden, vier armen ende vier benen.

Hoe dat hertoge Iorijs van Zassen in Vrieslant gehult was ende vanden oerloge opten Ghelressen ende wat scermutsingen dair vielen. Dat XXVII. capitel.

Omtrent dese tijt quam hertoghe Ioriaen van Zassen des hertogen Aelbrechts van Zassen outste soen mit vele knechten in Oestvrieslant. Ende hi wert in allen steden ende plecken gehult ende ontfanghen voer enen heer als outste ende naeste erfghenaem des voornoemt hertoechs. Ende omtrent Pijnxsteren quam zijn maerscalc mit CC paerden ende wagenen mit instrumenten van oerloghe ende passeerde doer Hollant na Vrieslant toe.

In die maent van meye is onse prinsesse vrouwe Johanne uut Spangen over zee in dese landen gecomen, ende wert mit groter eerwaerdicheit tot Brugghe in ghehaelt, daer die prince haer man doe was.

In dese zomer was alte veel ghereetscaps gemaect ten oerloge dyenende ende vele instrumenten ende andere dingen dair men sere of verwondert was. Want nyemant inder waerheit vernemen en conde waert vallen soude, also bedect was dit onder tsecreet vanden heren ende edelen. Ende die prince was op dese tijt in Hollant gecomen, mer en toefde daer niet lang, ende reysde weder na Brabant tot Brusel, daer op dye tijt vele edelen ende [425v] heren uut Henegouwen ende uut Brabant, uut Vlaenderen vergadert waren, al bereet ende properlic toe ghestelt te paerde ende veel volcs te voet, ende waren den prince op enen benoemde tijt verwachtende. Ende alsoe die prince sinen vader beloeft hadde bi hem wesende in Hoehduytslant, dat lant van Ghelre te conqueren als ic voir geseit hebbe, so is die prince mit alle desen geselscappe ende volc van wapenen getogen Tshertogenbussche, dair si een wijl tijts lagen om horen anslach te ordineren omme int lant van Ghelre te trecken. Ende alsoet winter began te worden, en wouden si die prince selver int velt net hebben ende hi ordineerde sekere capiteynen omme mit desen vergaderinge daer te reysen. Ende die prince sant enen heraut uut anden hertoge van Ghelre, ende dede hem ende alle sine landen sommeren ende ontseggen, ende dede openbaer condigen in alle sine landen open oerloge tusschen hem ende tlant van Ghelre.

Oec mede werte publiceert datmen inden landen van Overysel noch inden lande van Ghelder geen vytaelge, harnas noch gene wapenen of oerlochs instrumenten darwerts senden en soude. Ende daer werden vele scepen geordineert op die Zuderzee te leggen van Amsterdamme, Edam, Monickendam, Enchusen ende Hoorne mit enen capitein omme te beletten datter geen scepen mit vytaelge of wapenen derwerts varen en souden. Cortelick hier na sijn die capiteinen die die prince geordineert hadde, als dye here van Vergy uut Bourgondien, here Cornelis van Bergen here van Sevenbergen ende here Floris van Yselstein op gheseten mit veel volcx te voet ende te paerde, mit hem nemende bussen, engienen, tenten ende pauwelioenen ende alle instrumenten ten oerloge dienende, ende hilden hem voer thuyt te Hamerden; dwelc si wonnen. Doen togen si voer thuyt te Middele daer dye bastert van Ghelre op lach ende nae vele stormingen ende assaulten gaf hi thuyt op ende wert gevangen in Brabant gesonnen. Oec wonnen si thuyt te Telsele, ende liepen dagelicx doir tlant rovende ende brandende, doende veel scaden. Mer overmits den couden tijt ende lange nachten sijn si op gebroken ende togen weder na Tshertogenbusch, makende daer hoer winter leger. Nochtans wast op dit pas die scoenste herfst, die ye beleeft was, wanttet luttel regende, ende die koyen ende andere beesten ghingen tot Kersmisse ende daer na in vele plaetsen int velt; dwelc den lantluden groot profijt in brochte, om dattet hoy qualicken gewassen ende gewonnen ende seer costlic was. Die Ghelders en rusten oec niet ende deden groot scade mit roven ende branden in desen ende anderen landen.

Omtrent s. Bertelmees dach heeft die stede van Leyden een costlike lotinge toe gestelt, daer tmeeste lot of was XL marc silvers wegen troys gewicht. Ende waren VI silveren kannen die te lote vielen een poorter van Montfoerde die nochtans niet meer dan III loten in gebrocht en hadde, elcx van ses stuvers.

Hoe die Ghelressen ter neder getogen worden opten Yseldijc, ende hoe si noch een nederlage hadden omtrent Hoesden; ende hoe si op thuyt tot Poroyen quamen. Dat XXVIII. capitel.

Int eerste van november quamen die Ghelders doer tlant van Vianen, ende wouden in die Dortsewaert wesen om te roven ende te branden. Op dit pas was opten dijc bogonnen een starc blochuys te maken tot defensie van dien ende en was noch niet al volmaect ende daer en lagen op die tijt boven XI of XII knechten niet op mit een capitein van Dordrecht, genoemt Ian Bloxem; ende en hadden oec opt blochuys boven X of XII scoten cruyts niet. Mer hier en wisten die Ghelders al niet of ende alsoet een avontuer was. So wast op dese tijt II oft III dagen lanc een

grote storm van regen ende wint. Die Gheldersen vielen voer dit blochuys in meningen dat te winnen ende hadden III wagen hoeys gestelt ant blochuys ende staken dat an menende dye knechten vanden blochuse te verdriven mitten roke. Mer die ander weerden hem vromeliken.

Here Floris van Yselstein die lach op dese tijt tot Worichom, ende om des ongetemperden weers willen en mocht hi niet over comen. Doch dat weder ende tempeest cesserende quam hi over twater mit een deel volcx te paerde ende te voet. Die Gheldersen dit vernemende dat die here van Yselstein quam steldent op een lopen, al dat si mochten. Ende alsoet [CCCCXXVI/426r] seer geregent was ende de dijke slickych was, togen si hair sconen van horen voeten om te vaster lopen. So datmen opten dijck vant staende over M paer scoenen; want si mosten tselve passage uut dat si ghecomen waren. Corst hier na maecten die Gelressen weder een anslach ende quamen mit ponten ende scepen over die Mase omtrent V^C starc int lant van Hoesden om te roven ende te branden. Ende op dese tijt lach heere Floris van Yselsteyn tottes Hertogenbossce ende also als alle dat lant in roere was, slaende die clocken ende al tvolc in die wapen lyep, soe isser in corter tijt een grote menichte vergadert te paerde ende te voet mitten heer van Yselsteyn ende ander edelen ende capiteinen uut getogen tegen dese Gelressen. Ende sloegen op dese Ghelressen so vreeslic datter veel geslaghen worden ende tot C gevangen. Ende al wikende ende vechtende verdrancker veel ende quamen mit nauwer noot ewech ende streken na thuys te Poroyen. Ende en had hem thuys te Poroyen nyet open gestaen, twaer te duchten geweest datter alden hoop gebleven soude hebben. Want si so starckelic achtervolcht worden, dat si haer ponten ende scepen niet wel crighen en mochten.

Van enen strijt die geviel op die Zuderzee tusschen den Gelressen ende den Hollanders. Dat XXIX. capitel.

Die Gelressen aldus in roere wesende sonder yet te bedriven te lande, en wisten wat te beginnen. Wanttet hem al contrarij ging, wat si voir namen ende oec mede, wanttet een de sachste winter was tot Karsmisse de ye man beleeft hadde van scoen weders wegen sonder vriesen. So en konden si te lande niet gedoen, want wat anslagen si op stelden, si hadden tot allen plecken die avonture tegen. Wair om dat si beraden sijn ende hebben een anslach gemaect binnen den stat van Harderwijn leggende opten cant vander Zuderzee, om in Waterlant te varen ende enyge steden dair inne te crigen, te roven ende te branden ende tlant te scatten. So zijn si dan tscepe gegaen mit veel cochevers, zeynscepen, rijnscepen ende coggescepen tot boven die VII^C man starc, poorters van Harderwijn ende ander knechten, veel vergaerts volc, ende namen horen

coerts na Monickendam, om des smargens dair voir te vallen, te bestormen ende inne te nemen. Dye Ghelressen opt water sijnde quam een crayet gezeylen van Oesten mit Hamborger bier ende anders geladen; den welken si namen. Mer si een warender niet lange heer, of die Waterlanders siende ende bekenden an de scepen ende zeylen dat die vianden opt water waren, sloegen in allen steden ende dorpen hair clocken ende liepen al in de wapen te scepe ende te lande. Ende also op de tijt scepen van orlogen opter zee laghen, dair cappitein of was Peter van Lewerden mit zijn broeder, so vielen de Waterlanders bi dese orloechsscepen ende quamen de Gelressen an boorde ende dair bestont een grote strijt tusschen hen allen; so datter veel verslagen ende verdrenct worden, ende omtrent C ende XXX gevangen ende den crayer de si genomen hadden, benamen si hem weder. Dye Gelressen siende dat hem die Hollanders dus vromelicken an boorde vielen, bestonden allencken te wijcken ende saghen om een goet heencomen. Ende en had hem die wint niet gevoechlic gevallen by avonturen alle den hoop souder gebleven hebben, om dat de Waterlanders in so groter menichten uut quamen ende hem aftervolgden.

Hoe dat de Gelressen anslagen maecten om die stat van Wezop te winnen, ende dye stat van Utrecht. Dat XXX. capitel.

Omtrent dese tijt sant die Roomsce coninc een groot edelman uut Hoechduytslant genoemt die grave van Anholt mit XV^C man te pairde ende te voet int lant van Gelre. Ende heeft zijn leger genomen ende gemaect voir die stat van Bommel in een regulierscloester, dwelc si al vast ende starck bebolwerct hebben. Ende deden daer uut grote scade int lant van Gelre van roven, branden ende namen grote brantscatingen in Tijelrewaert ende Bommelrewairt ende dair omtrent. Ende hebben dat grote machtighe dorp van Drijel uut geslagen, berooft, gebrant ende seer destrueert ende meer ander plecken. Ende op dese tijt lach binnen Naerden als capiteinen van tlant van Goylant ioncheer Robrechet van Arenberch ende dede oec vele scaden int lant van Gelre van roven ende branden op die Velue ende anders.

Int iaer van XV^C ende V int beginsel waren die Gelressen gecomen tot Hilfersom in Goylant ende staken dat vier int dorp. Mer alsoe si al hoir goet gevluicht hadden ende dye mannen wech gelopen waren, so en bedreven si niet van vangen ende roven [426v] dat yet waerts was. Op dese tijt lach die hertoge van Gelre buten dye stat van Utrecht op die Bilt ende had omtrent II^M knechten bi hem. So waren enige burgers binnen der stat die goet Gelres waren ende hadden al heimlic mitten hertoge spraec gehouden om die stat van Utrecht mit verraet ende subtiylheit te becrachtigen ende hadden een anslach gemaect ende begrepen. Als dat si

zommige scouwen hadden doen maken mit lose bomen, onder ende boven waren si gevolt mit turf. Ende souden aldus dese scouwen mitten turf binnen dye stat ter marct gebrocht hebben, ende alst tijt geweest had, souden si uut getreden hebben mit die geen de hier of wisten ende souden die poorten van binnen op geslegen hebben, om den hertoge in te laten. Mer dit verraet quam uut dat die reyse te nyete ging, ende die burgers die van desen opsette wisten ruymden die stat.

Dese winter int iaer van XV^CV was mit allen sacht sonder enige vorst, mer omtrent sinte Pouwelsdach begant te vriesen so seer ende so hart dat men mit sleden over ijs liep, wair men wesen woude. Wair om datmen in Hollant in groter vresen was voir de Gelressen, ende men hilt in allen steden scarpe wake ende des gelijcs inden dorpen. Als si enige quade tidinge hadden vanden vianden, vierden si malcanderen toe ende sloegen die clocken om malcander te wairscuwen. So ist geboirt opten III. dach van februario ende was opten rechten vastenavont datter tidinghe in allen plecken van Noort-Hollant ende in RIjnlant quam dat de Gelressen op die been waren om een sproncreise te doen ende had groot volc van wapenen bi hem. Terstont werden boden overal uut gesonnen om die wairheit te vernemen, wair dat hi hene getrocken was. Want elc sorchde dat hem toe comen soude, ende bi sonder die van Leyden die in groter vresen waren. Ende also men over al snellic mit steden lopen mocht over ijs, so vernam men inder wairheit dat si getogen waren na de stat van Weesp, ende die mit subtiylheit inne te nemen; ende thadde hem gemist, ende lagen voir een cleyn slootken genoemt Uutmeer, gelegen buten Wesop. Ende als men dit inder wairheit vernomen had, maect men grote vergaderinge in Hollant ende in Waterlant om dese Gelresse te bevechten. De Gelressen dit vernemende ruymden terstont dat velt, wantse tot allen canten overmits den ijse bevechten mochte ende dat si oec geen M starc en waren. Ende staken dat bouhuys van dat sloetken an brande ende togen weder na Tsticht toe. Ende des anderen dages begannet te doyen, dat si te vrier in HOLLant saten ende anders bedreven si niet dat scrivens wairt is.

Hoe dat die coninginne van Spangen oflivich worde, ende hertoge Philips gecroont wert coninck van Castilgen, Lyons etc.; ende hoe zommige steden in Gelrelant gewonnen ende op gegeven worden. Dat XXXI. capitel.

Als die edele ende vrome coninginne vrou Elisabeth of Isabel gestorven was, so verstorven die conincrijken van Castilgen, van Granaten op vrou Johanne hair dochter, onse hertoechinne. Want hair broeder Fernant ende hair outste suster Maria coninginne van Portegal waren haestlic

gestorven sonder wettich oer. So is dan hertoge Philips van sijnder vrouwen wegen gecroont geweest coninc van Castillen, Leons ende Granaten. Welke stacie ende triumphhe gheschiede tot Brusel in Brabant, dair hem die crone gesonnen was.

Hier na zijn enige capiteynen op geseten mit een deel knechten ende zijn mit macht getogen voir dat huys te Poroyen. Want also ic te voren int iaer van IIII gescreven hebbe, de Gelressen dair opgevlucht waren ende hadden dat starc bewalt ende bebolwerct ende deden den coopluden die dye Mase ende Wale op ende neder voeren groot scade te vangen ende hair goeden te nemen. Ende hebben dese capiteinen omtrent den huse II of III blochusen doen slaen om dat huys dair mede te dwingen. Nochtans quamen die Gelressen dicwils of ende namen grote verdingen ende brantscatten van omme geseten dorpen tot LXXII, al tot Dordrecht ander poorten, ende si deden een groten dicken wallen slaen om dat huys. Ende dit wert hem allen gehenget ende toe gelaten, dwelck nochtans de steden van Hollant gairne gekeert ende bescut hadden. Mer si en hadden inden raet van Hollant geen audiency wair om dat si die opt huys lagen, deden dat si wouden; want hem niemant en opposeerde noch tegen en stont. Ende naden male dat heere Engbert grave van Nassouwen gestorven was, die altijd wijslic ontriet te orlogen opten hertoge van Ghelre, so meende hertoge Philips coninc van Castillen ende bi rade van zommige heren, al eer hy in Spangen reysen woude, Gelrelant weder te cri- [CCCCXXVII/427r]ghen. Ende is int selfde iaer int leste van aprille mit groot geselschap van volc, veel artelrye ende instrumenten voir hem nemende getogen te velde. Ende hebben hair leger gemaect voir Bommel, ende scoten mit allen seer op die stat, so dat si seer benaut waren. Ende als si een wijl tijts voir Bommel gelegen hadden, sloeghen sy noch twe blochusen omtrent die stadt datter niemant in noch uut en mochte ende besettense mit cloucke knechten. Ende die coninc van Castillen is op gebroken mit al dat heer ende zijn al gelijc getogen voir die stat van Aerhem ende hebben die al om belegen. Ende scoten mit allen vreeslic op die stat, dat si seer benaut waren ende zijn mits desen benaetheit gegaen in handen van den coninc van Castillen, ende dit was int leste vander maent van junio. Ende en had dye biscop van Utrecht niet hertelic voir die stat gebeden, si soudense tot III male bestormt hebben ende elke bestorminge mit V^M man. Mer dye poorters vander stat mosten dese knechten geven VIII^M gulden om dat sij tstormens op hilden, want si anders al bereet waren ende ghereetscap dair toe gemaect hadden. Ende als de stede van Aerhem in handen gegaen was, soe gaven hem de van Harderwijk mede op om dat si onder de van Aerhem geseten zijn, ende dit was int eerste van julio.

Dair na creech hi lichtelicken ander steden als Hattem, Elburch, Doesburch, Dotecom, Grol, Tijel, Bommel, Lochem ende meer ander de nu al weder an de Gelresse sijde zijn. Ende dair waren oec veel heren ende ioncheren vanden Gelressen gheworden Bourgoens, als die

ioncheer van Bronchorst, van Wisch, van Sherenberge, heere Otte Scenc een vroem capitein die hem te Wachtendonc hilt, ende was den Gelressen seer lastich ende meer ander. Ende twas also gestelt, had hi voirt getogen, hi soude thele lant conquesteert hebben. Ende als si al heimeliken de stat van Hattem in genomen hadde, eer ment wiste, liep die bastert van Gelre de castelein van thuyt was, op dat huis ende scoet seer vreeslic in de stat mit grote bussen ende anders. Ende oeck mede scoten si dat vier dair in, so dat een groot deel vander stat brande, mer het wert scyelic geleschet. Ende hebben van stonden an dye binnen gecomen waren enen hoghen walle doen scyeten voir dat huys, soe dat si niet veel meer quaets in dye stat doen en mochten dan van boven uuter tijnnen.

Ende onlancxs hier na gaven hem dye knechten ende borchsaten op in des conincs handen van Castilgen in deser formen. Want die knechten beduchtende waren van swairder ende nauwer beleggen te worden ende en waren gheen succours, bystant of ontsettinghe verwachtende ende oec mede gebrac hem luden wel IIII maenden soudie. Wair omme dat si eendrachtelicken sloten dat huys op te gheven, behoudelic dat men hem die IIII maenden resten vander zoudye betalen soude, ende gaven dit ioncheer Jan die bastert van Gelre te kennen. Die hier niet wel in te vreden en was, ende hadde die knechten met sconen woerden gaerne bestelt ghehad. Mer dye knechten hylden spraeck mitten capitein vander stede als dat hem haer zoudie toe gheseyt wert, ende op deser condicien gaven sy dat huys op. Ende die bastert wert ghevanghen ghenomen, mit een dye men die Witte Rose noemde, ende was des graven zoen van Suffolc, dye coninck Eduwaerts broeder was. Ende dye hertoghe van Ghelre hadde desen ionghen grave van Zuffolc langhe tijt opt voorscreven huys ghevanghen gehouden. Want hy was mit sijn broeder uut Enghelant geweken, in dyen tijden doen die coninck Henrick van Enghelant iusticie dede over Ridtzaert coninck Eduwaerts zoen, als voorseyt is ende over den soen vanden hertoghe van Clarence dye welcke beyde binnen Lonnen mitten swaerde gherecht worden.

Hoe dat dye van Groeninghen seer benaut waren ende hem ten lesten op gaven in des graven handen van Mijchen. Dat XXXII. capitel.

In desen tijden dede die grave van Mijchen des hertogen zoen van Zassen als generael stadthouder van Vrieslant veel knechten vergaderen ende togen voir Groeninghen ende sloeghen voir IIII dye princepael poorten voir elck een groot starc blochuys, mits welke blochusen si also benaut ende beleggen waren, datter nyemant in noch uut en mochte. Noch hem en mochte oeck gheen vitaelge comen van ghenen we-[427v]ghen, ende hadden oeck mede alle die husen een

mile omme weechs der stadt of gebrant ende slecht ghemaect, wair omme dat die stadt langhe tijt in groter bangicheyt ende benautheyt waren. Ende sijn mits desen in handen ghegaen des graefs van Eemden die als doen dair voir lach als overste cappiteyn des hertoechs van Zassen, mer hoe of in wat manieren dat laet ick staen. Ende als die grave inder stat was dede hy van stonden an een alten groten, swaren ende starcken blochuys op slaen an den sijde vander stede omme in ende uut te moghen, alst hem beliefte. Ende dat die van Groeninghen hem op gaven in des graven handen, was int iaer XV^CVI in die maent van meye.

Hoe dat den pays ghemaect wert tusschen den Bourgonsen ende Ghelressen. Dat XXXIII. capitel.

Als dye stat van Aerhem ende meer andere steden in handen des conincs van Castillien hem ghegheven hadden, soe bleef die coninck noch buten der stadt legghen opt slot te Rosendale. Soe waren op die tijt int heer ghecomen dye biscop van Utrecht ende dye heer van Montfoirde. Dese ende meer andere tracteerden seer naerstelick tusschen den coninck ende den hertoghe van Ghelre. Ende twert soe verde ghebrocht dat die hertoghe mit sekere personen ghecomen is in presencye des conincxs ende viel hem te voeten. Ende die coninck nam hem terstont minlicken op vander aerden, ende ghinghen te samen op tslot van Rosendale, dair si langhe tijt by een waren. Ende also die coninc ende zommighe sijnre raetsluden begheerlyc waren te reysen in Spangen, soe wert dair gheseyt dat elck behouden soude dat hi gewonnen ende in hadde. Ende die hertoghe van Ghelre soude op des conincs cost mit hem in Spangen trecken, mer na dat die hertoghe int hof gheweest hadde, so wert hi also gesint niet mede te reysen hem excuserende etc. Ende om dese reyse in Spangen te doen so behoefde men veel ghelts ende goets, al hadde hy veel beden ende scatinghen ghehad, hi most noch al meer hebben. Soe dede hy die staten vanden landen vergaderen ende hem worden consenteert te vercopen van sinen demeynen ende heerlicheden. Dwelck hem dwaselic admitteert ende toe ghelaten worde vanden landen van Brabant, Henegouwen, Hollant ende Zeelant. Mer dye Vlamingen waren wiser ende en wouden niet consenteren noch toe laten ende hadden also veel dancs ende ere als dander landen.

In dit iaer wert dat bosch ende wildernisse van Heemstede al heel vercoft mitten gront bi consent der raetsluden van Hollant.

Hoe dat die coninc van Castillien in Spangen reysde ende hoe si overmits storm ende wint in Engelant quamen. Dat XXXIII. capitel.

Nu valt te scriven vanden tweesten reyse hertoge Philips, dat hi in Spangen reysde. Dye welke dat ordineerde ende maecte heer Willem van Croy heer van Civers ende van Aerscot zijn generael stathouder ende gonverneur zijnre landen, ende beval zijnre susteren vrouwen Margriete, Kaerle zijn soen mit zijn susteren. Ende als de coninc van Francrijk dit vernam dat hi doir Francrijk niet trecken en woude mer te water, so sant hi zommige grote ambassaten tot hertoge Philips, als heer Philips van Cleve graef van Nyvers ende den biscop van Parijs, versoekende inden eersten an hertoge Philips dat alsulken toecomende huwelic, als ghesloten was tusschen heer Kaerl zijn soen ende vrouwe Glande des conincs dochter beyde ionge kinder, te nyete ghedaen soude worden, mits dien dat enige princen in Francrijk ende oec vanden parlamente des niet te vreden en waren; mer si wouden dat de grave van Valoys ende Engolemme erfgenaem vander cronen van Francrijk hebben ende tot enen wive nemen soude dye vrouwe Glande. Ten anderen versochten dat si den coninc zijn iurisdictione hem volghen soude int civile in Vlaenderen ende in Artoys de appellacie int criminele, also dat van outs plachte wesen; dwelc den coninc al geconsenteert wert.

Dese dachvert voleindt ende al dinc bereyt wesende is hertoge Philips coninc van Castilgen mit zijnre vrouwe Johanne ende veel edelen al meest ionc volc in Zelant getogen int iare M^V^C^{VI}. Ende zijn des anderen dages na XIII. dach tot Aremuden tsepe gegaen des avonts te VII uren; ende des nachts te II uren worden de zeylen op getoghen ende voeren van lande mit een [CCCCXXVIII/428r] grote menichte van scepen. Ende onlancxs daer na is een groote tempeest ende storm op geresen van winde, snee ende miste. Dair si lange in groten perikele van alle hare liven op Gods gewout gezeylt hebben, niet wetende waer si waren van ure te uren, den doot verwachtende. Wanttet int coutste vanden winter was, dattet menich ewich mensche verwonderde dat hi hem selven soe avontuerde in sulken tijt tsepe te gaen. Mer God heeft gracie gegeven, dat si in een haven tot Weymeyen in Enghelant quamen, ende leyt in die Westcontreye van Engelant. Ende alle dander scepen waren van een versteken, deen hier dander daer sonder dat yemant vanden anderen wiste; ende enige waren oec verdroncken.

Als die coninc Henric van Engelant dye VII. dit verhoerde, heeft hi een scoen geselschap van edelen geordineert ende ghesonnen om den prince ende der prinsesse te ontfangen, ende heeftse sere feestelic mit groter triumphen in ghehaelt bewisende grote ere ende reverencie, scenckende oec grote ende costlijcke giften ende gaven, ende betalende alle sine costen. Ende reet dagelics mit hem spelen om tlant te besien ende dede hem hebben solaes ende vrolicheit mit

heeren ende vrouwen, ende alle wes hi begeerde. Ende die coninc versochte sere naertelic op hem, dat hi hem overleveren woude den grave van Suffolc uut Engelant, dien hi gecregen hadde opt huys te Hattem als voorseyt is; ende was op die tijt binnen der stede van Namen ende men seyde dat hi stont na die crone van Engelant, ende die selve grave hadde noch enen broeder die oec vluchtich was uut Engelant.

Aldus dan consenteerde hertoge Philips dat men den grave van Suffolc halen soude uut die stede van Namen, sonder te misdoen anden live. Ende hi wert te Namen gehaelt ende den Engelsen geleverd, ende in vangenissen geleit, dat vele menschen mishagede. Ende die coninc van Castilien is in Engelant gebleven totten XXIII. dach in maerte ende heeft oerlof anden coninc van Engelant ende sijnre coninghinne ende an alden heren genomen, ende is weder na zijn scip ghereyst om enen goeden wint te wachten in Spangen te zeylen. Ende op sinte Marcusavont ghingen si weder tzeylen ende sijn mit enen geluckigen winde in Spangen gecomen, ende quamen in die haven vander Crongen. Ende togen doe voort tot Compostellen in Galissien ende versochten den groten heer ende heiligen apostel sint Iacob, danckende ende lovende God dat si uut sulken uutnemende groten perikel verlost ende gecomen waren, ende is voirt gereyst in Spangen, ende wert daer van vele wel ontfangen.

Van enige scermutsingen tusschen den Bourgoenssen ende Ghelressen ende hoe dat een comeet openbaerde, ende andere teikenen voer den doot des conincs Philips van Castillien ende hoe hi starf. Dat XXXV. capitel.

Die coninc van Castillien uut desen landen getrocken wesende, hebben die Ghelressen terstont weder rebelleert, makende actye van oerloghen op des conincs landen van Castillien, ende hebben hem vervordert sommige plecken, steden ende sloten weder in te nemen boven die aliance ende den tractaet van payse gemaect opt slot van Rosendale, als voorseyt is, als die stede van Grol ende Wageningen ende andere plecken daer si vele scaden uut gedaen hebben van roven, van barnen, pilgeren ende vanggen opten Hollanders ende Brabanders. Die here van Chivers stathouder generael van allen den landen heeft groot volc van wapenen vergadert ende is mit alle den hoop voer Wageningen getogen ende beleide die stede sere vast. Ende also binnen der stat vele vrome knechten lagen, quamen si dicwils uut scermutsen ende sloegen malcanderen veel volcs of. Ende als dye Bourgonssen saghen dat si nyet veel en bedreven ende op dye stede nyet winnen en mochten, toghen si weder om ende braken op vanden belegge.

Daer na in oestmaent is die here van Yselstein ghetogen mit veel volcs tot Rawesway ghelegen over dye Lecke int lant van Ghelre tusschen Wijck te Duersteden ende Culenburch, daer die Ghelressen een starc blochuys hadden doen opslaen; daer si veel quats uut deden van roven ende branden inden landen van Hollant Ende hebben dit blochuys assaulleert ende bestormt, vreeslick daer op schyete, dat si hem [428v] int einde van noots wegen op geven mosten ende si vonden dair vele gevengen op uut desen landen, ende si braken terstont dat blochuys of ende slechtent neffens der aerden.

In den maent van augusto openbaerde een grysselijcke comeet in der lucht dye sinen opganc nam, in Noortoest ende ghinc so omme tot int Noortwest, daer hi sinen onderganc hadde, hebbende sinen staert na dat Weste. Ende daer ghinc een grote vierige vlamme van hem, die lanc ende breed was ende ghinc meest opwerts, ende omtrent XVIII daghen. ["komeet"]

In dye selve maent omtrent Midoesten was inden lande van Hollandt tusschen den dorpen van Beverwijk ende die Wijk opt Zee een arm wijfken wonende, ende was opt uuterste van kinde te baren. Ende als den tijt nakende was, dat si baren soude, die vrucht die si dragende was, heeft omtrent XIII dagen lang binnen sijnder moeder lichaem noch sijnde besloten, alten deerlicken ende iammerlicken geluyt gegeven van screyen ende wenen. Om dwelcke te experteren ende te horen vele eerbare mannen ende vrouwen gecomen sijn, ende hebbn dat certificeert ende geseyt voer vele geleerde mannen, die dair suverlic op gescreven hebben. Want nye des ghelijcs gehoort oft ghesiet en was, prenticerende ende verclarende die grote tribulacie, commocie ende destructie der landen van Hollant, overmits den beclageliken doot van so danigen mogenden iongen prince.

Hoe dat die doerluchtige prince Phillips aertshertoge van Oostenrijc, hertoge van Bourgondien etc. nyuwe ghecroont coninc van Castillen, Leons ende Granaten haestelicken oflivich worde. Dat XXXVI. capitel.

Die aertshertoge mit sijnder prinsesse in Spangen sijnde heeft hi over al gereyst daer hi van noots wegghen wesen moste, ende heeft die plecken gheveisiteert, ende ontfangen nader gewoenten ende costumen vanden landen. Ende al wast dat coninc Fernant van Aragon sijn swager hem iaerlix presenteerde te geven die somme van vijf C^M gouden ducaten, dat hi hier bliven soude, ende niet in Spangen comen. So hadde die aertshertoge nochtans alsulken raet van iongen ende scadelicken raetsluyden, dat hi mit deser presentacien niet te vreden wesen woude, mer wilde selver in persone in Spangen wesen. Ende daer sijnde sijn enige geschillen ende twisten op

geresen tusschen den coninc van Aragon sinen sweer ende hem ter cause vanden possessie ende regimente vanden landen. So wert tusschen hem beyden een tractaet van payse gemaect, sonderlinge wat elck hebben ende behouden soude. Ende so wert den aertshertoge Philips toe gevoecht ende gheschiet te wesen coninck van Castilien, Leons ende Granaten. Mer nyet lange eylacen en leefde hi daer na. Want hi wert vanden Spangers vergeven also die fame in desen ende anderen landen ghinc. Ende hi starf haestelic inder outheit van XXVIII iaren op enen vridach, als opten XXVI dach van september, int iaer van XV^C ende VI in dye stat van Burgers in Castillien, ende begeerde datmen sijn herte voeren ende begraven wilde tot Iherusalem int heilige lant, daer des ouden hertogen Phillips sijns over oudevaders herte mede begraven leyt. Dwelck also volbrocht wert ende sijn ingewant wert gevoert tot Brugge in Vlaenderen, ende is int graf van sijnder vrouwe moeders Marie van Bourgondien geleyt geweest. Ende hi wert mit groter droefnissen ende mit wenender uitvaert begraven in een carthuser cloester gheuoemt Amersfloer leggende op enen hogen berch buten Burgers. Doe bleef sijn wijf die coninghinne bevrucht mit eenre dochter, dair si moeder of worde.

Als dese uutnemende droeve mare in desen ende andere landen quam, was daer onsprekelike grote droefheit inden lande. Ende twas al in roere datter was alst wel behoerlic ende betamelic was, want die landen ende steden sere onrustich waren mits den oerloge vanden Ghelressen. Mer had hi den raet van sinen landen ende der meeste edelen ende heren gedaen, hi soudet ondersins begonnen [CCCCXXIX/429r] ende voleynt hebben. Want hi alte groten scat, goet, cleinoden ende iuwelen mit hem genomen hadde, want hi hadde alle sine domeynen ende incomende goeden belast ende becommert, ende dit meest door informacye van sijn wijf. Ende noch boven al ende dattet alre meest is, heeft sijn wijf alle die iuwelen, cleinoden, tapesserien, groot ende cleyn, die goude ende silvere vaten, sijn costlike capelle van sijn gouden ende silveren beelden, ende dye famose lelye ende dyamant mitten nagel ons Heren, ende thalae van Vlaenderen, somma niet uut gesondert clein noch groot alte samen doen packen, ende mede genomen, so dat tot ghenen plecken, niet ghebleven en is; si en heeftet mit haer in Spangen ghevoert. Daer alle die landen op dat pas niet wel in te vreden en waren, hadden sijt ter goeder wijs kunnen keren. Ende als sommige luden seggen wouden, waren dese cleynoden ende iuwelen estimeert voer XC^CM.

Ende niet langhe na den doot des conincs van Castillien so sijn alle die edelen ende huysgesinne weder om uut Spangen in desen landen ghecomen. Want si niet seer biden Spangers bemint en waren. So dat bi na alle die costlike iuwelen ende cleinoden, die die hertoge mit hem gevoert hadde ende van sinen ouders hem gelaten, geroeft ende verloren souden hebben geweest,

en hadde gedaen die edele vrome jonge here Jan van Nassouwen ende van Breda, die met groter provisie ende naersticheit dat meeste recouvereerde ende weder bracht in desen lande.

Dit is nu genoeg geseyt vanen voerleden tijden, mer vanden tegenwoerdigen ende toecomende willen wi swigen. Want waert saecke dat wi dye gesten ende feyten simplicken ende naectlicken souden scriven nader waerheit, also si geschiet sijn, sonder twifel wi souden vanden sommigen die noch leven grote indignacie ende onwaerdicheit verwerven ende gecrigen. Ende souden wi oec anders scriven dan die waerheit die voors. gesten also so gevallen sijn, bi avonturen wi mochten gestraft worden van logentalen ende dat wi wilden aduleren, flatteren ende den menschen behagen. Want die saken ende gesten die sijnder den doot vanden mogenden coninc Phillips van Castillien, aertshertoge van Oostenrijc, hertoge van Bourgondien etc, grave van Hollant, Zeelant ende Vrieslant etc. gesciet sijn allen luden van desen ende anderen landen kenlic genoeg sijn. Aldus willen wi van dien ophouden te scriven, bevelende ende afterlatende die andere onse nacomers breder ende langer te bescriven. Ende op dat wi die ymmers niet al ongeroert ende onbescreven en laten, so willen wi die simplicken ende slechtliken int corte vertrecken ende bescriven, hoe ende wanneer si gesciet ende gevallen sijn, om memorie ende gehoechnisse van dien te hebben.

Het XXXVII. capitel. Hoe datter weder een oerloge op gheresen is tusschen hertoge Kaerle van Ghelre ende dese landen ende hoe die Franzoysen die van die Namen ter neder getogen werden ende Boegraven gebrant wert.

Int iaer ons Heren VX^C ende VII sijn gesonden sekere Franchoysen van dye hertoechinne van Bourbon, so men seyde, in Ghelrelant mit groter macht te Remonde ende sijn van daen gereyst in Brabant mit die hertoech van Ghelre te Turnout, doende aldair grote scaden mit roven ende brantscatten, nemende veel vrouwen gevangen die si mede voerden ende hielden tot haer rantsoen betaelt was. Ende hebben niet lange dair na in die maent van september die stat van Diest bevochten, menende die te gecrigen mit stormenderhant. Dwelck hem miste, want die van Diest van als wel voorsien waren ende van horen heer die grave van Nassouwen te wel bewaert. Waer om si van daer togen ende verwoesten Halen ende beleiden dair na Thienen, twelc si wonnen stormenderhant ende verloren daer een groot edel graef. Als si nu dese stat van Thienen kercken, cloesteren gespolieert hadden, dodende ende vangende veel luden op s. Michielsdach int iaer voors. ende voeren die tot Remonde ende elders daer si lange gevangen lagen, ruynden si die stede ende een ygelic is weder gekeert van daen hi gecomen was. Die Franzoysen reysende

doer tlant van Ludic sijn gecomen int lant van Ardenne om na Francrijke te reisen mit hoeren roef ende vernacht ende tot s.Hubrechts menende aldaer vry ende sonder sorgen te sijn, maecten goet chyer ende ghingen slapen, want si moede gereist waren. [429v] Twelc verhorende enighe vrome Namoreusen, coelgravers ende houthouders, tot VI^C toe sijn gecomen inder nacht met horen capitein Johan Despontijn ende hebben der Franchoyzen wake in genomen ende dandere, dye hem noch vrolic maecten ende sliepen, verslagen, veriaecht ende gevangen dat si veel edelen vingen ende versloegen. In dyen die verslegen heren gerantsoent geweest waren ende hoer rantsoen soude meer hebben bedragen dan die scade die si den Brabanderen gedaen hadden. Van welken victorie dye Namoreusen voors. behalven den onsterflichen naem hoers vromicheits vercreghen hebben een uitermaten sconen roof van paerden ende oec harnas, gout, silver, fluweel, syde, coppen, scalen ende veel ander costlicheit sonder ghetal; want sijt daer altemalen lieten ende berchden hoer lijf. In dit selfde iaer op sint Augustijns avont verbarnden die Gheldersen tdorp van Boedegraven ghelegen in Hollant.

Vanden pays van Camerick, ende van dat belegge voor thuys to Poroyen. Dat XXXVIII. capitel.

In dit selfde iaer heft heer Ian van Egmont tot costen vanden Hollanders ende den Büsschenaers belegen dat starcken ende wel besorchde huys te Poroyen, daer capiteyn ende bewaerder of was Snewint maerscalc des lants van Ghelre. Ende was ghelegen op die Maes, die den coopluden geen cleyn viant en was. Welke huys die here van Ghelre ontsettede des sonnendaechs na die hoechtijt van Onser Liever Vrouwen gheboorte. Ende onder andere saken werdt in dit selfde iaer getracteert te Cameric bi den ambassaten vanden keyser Maximiliaen ende vanden coninc van Vrancrijke ende oec den coninck van Arrogon een pays tusschen dese onse landen ende den hertoge van Ghelre ende gesloten; die niet lange en duerde. Want ioncheer Florijs van Yselstein, bi consent der raden van minen ghenadigen here, enige luden omtrent Bommele geseten, gevangen ende gescat hadde seggende dat si Bourgoens waren. Ende die here van Gelre siede dat si Ghelders waren. Dwelc hem die here van Ghelre ser antoech, concluderende daer omme tbestant van Cameric bi die Bourgonsen ghebroken te wesen, ende leyde lagen den coopluden uut desen landen die te Vranckenvoert reysende waren die hi bi Coelen ving. Ende dedese te Ghelder voeren, die hi daer wredelick tracteerde ende swaerlic rantsoneerde.

Ende corts hier na int iaer XV^C ende acht daer an volgende is het huys te Poroyen weder in dye meye maent belegen geweest van die grave van Anholt diet ten lesten na vele costen ende

moyten, tot sinen wille in ghenaden genomen heeft, sonder XII dye hi daer hinck, Snewint doot sijnde. Welke Poroyen hi dede slechten ende of breken so wel het huys als die walle. In desen tiden heeft die here van Ghelre belegen Harderwijk dat Bourgoens was, mer hi en bedreef nyet. Van daer is die vrome vorst van Anhout mede ghetoghen int belegge voer Wesop dat die Gheldersen mit het huys te Muyden in hadden. In welke belegge gecomen is ende was gesonnen vanden coninc van Vrancricj dye grave Carpensis uut Lomberdyen, die bi tractaet den keyser Maximiliaen die gehult was als momber ende voecht deser landen, weder leverde Wesop ende Muden voors. na dat die Gheldersen van dat blochuys te Aemsterdam verdreven waren op sint Ians dach nativitatis voors. ende here Floris van dye Gheldersen te Muyerberch kerck gescoten ende veel Walen versleghen waren, daer die here van Embri capiteyn of was.

Het XXXIX. capitel. Van vele vloeden ende vanden brant te Monickendam.

Int iaer XV^C ende acht op sinte Gallusavont wasser een grote vloet in Hollant, Zeelant, Vrieslant ende Vlaenderen, waer doir die dyken in die voorseyde landen tot veel steden by die sted ven Medemblic, bi Wervershoef, tusschen Medenblic ende Enchusen doirbraken; te Scaerdam, bi die stede van Hoorn, te Scagen, tot Sparendam, tusschen Muden ende Amstelredam, in die stede van Enchuysen was twater so hoech datmen mit scuycen vol beesten gheladen varen mocht doer die kercke. Int iaer van IX daer an volgende wast weder een grote vloet, dat dye nyewe [CCCCXXX/430r] ghemaecte dijck te Sceerdam weder in brac, werenderhant also datter IX cloecke mannen verdroncken. Ende daer na op sinte Cosmas avont wasser noch een grote vloet in Hollant ende ander landen dattet te veel is te scriven mit scade van volck ende beesten dier verdroncken vant soute water dat II winteren uut ende in liep, verdrivende die lage landeren van hoer haertsteden, dodende veel beesten ende dede veel oeftboemen utgaen. Behalven desen was onder den menschen een grote sterfte, bysonder in III steden van Hollant, als Haerlem, Leyden, Monickendam.

In dit selve iaer was die mogende keiser Maximiliaen voer die stat van Padue, daer dye vrome here Phillips van Wassenaer op den eersten dach vant belegge doer sijn wange gescoten wert. Ende vrouwe Margriete moye vanden iongen hertoge Kaerle nam dat regiment van die landen bi toedoen vanden keyser dye met doorloge voer Paduue gheoccupeert was.

Van dat Lubicse oerloge, ende hoe Oldenseel in genomen ende weder gewonnen wert, mit het beleghe voer Yselstein ende meer gescienissen der iaren X ende XI. Capitel XXXIX.

Anno XV^C ende X wast oerloge tusschen den coninc van Denemarken ende die steden van Lubic, Wismar, Rostwije ende Missond etc. So hebben die van Lubec brieven gesonden in Hollant, Zeelant ende Vrieslant, waer mede si den scipperen der selver landen bevolen ende verboden in Denemarken niet te comen. Dwelc geweest soude hebben tot groot afterdeel der selver landen ende hem geen sins en stont te doen. Waeromme hebben die Lubicsen mit horen adherenten sonder te diffideren VIII grote scepen genomen voer Gripeswol, IIII van Hoorn, II van Enchusen ende II uut Waterlant. Twelc tlant van Hollant seer discpliceerde, waer omme die steden van Amsterdam, Hoorn, Enchusen, Edam, Monickendam IIII oerloch scepen gesonden totten coninc voornoemt omme daer mede hoer scepen geveylicht te werden. Als nu die Hollantsce vloet rede was, sijn die Lubicsen mit hoer adherenten daer onder gecomen ende hebbense veriaecht ende L maersscepen genomen, so Hollanders, Vriesen ende Campers. MER hadden die Denen willich gheweest, si souden met die IIII Hollandse oerlochs scepen den Lubicsen grote scade ghedaen hebben; mer die Denen en wilden niet. So sijn si des anderen dages daer na mit coepvaerders weder thuyswert geseylt. Int navolgende iaer van X sijn die Lubicsen mit der Hollanderen geroefde scepen, na datter een bestant gemaect was, in Vlaenderen ende Zelant gecomen. Welke scepen die Hollanderen mitten waterrechte anspraken ende wonnense weder.

Int iaer XV^C ende X heeft het mede belieft den here van Ghelre sine vrienden ende nageburen die Overstichschen willen belasten menende inne te nemen die stat van Campen mit knechten die uut Denemarcken gecomen waren ende van hem an genomen. Die te Geelmuyden lagen omtrent II^M vanden welken die overste gereyst sijn bi den here van Ghelre om artelrie ende ander instrumenten van oerlogen ende sijn gecomen te Ens. Ende worden aldaer van een Camper man verspiet die te Campen verboetscapte dat hi scepen vol spietsen ende ander instrumenten gesien hadde. Waer omme sijn die Campers uut gereyst ende vingen den oversten van dien mit XL ander knechten. Dair die van Campen uut gereyste ende vingen den oversten van dien mit XL ander knechten. Dair die van Campen dese na bescreven personen of gerecht hebben, ten eersten dirc vander Berch, Henric van Esse, Eylert die Vriese ende Luytgen vander Marck, ende meer ander hebbense alle op raden geset. Die here van Ghelre heeft dit seer qualick genomen ende reysde mit dat volc ende meer andere sommige reysigers voer Deventer om die te verasschen ende hoer goet te benemen. Dwelc hi niet en mochte volbrengen om der burgeren cloecheit ende VI^C studenten die dat beletten. Van daer reysde die here van Ghelre ende wan

Diepnum, Goer ende Oldenzeel. Dewelc mijn heer van Utrecht biscop Frederick van Baden mitten Overstichte nyet en stont te liden. Waer omme dat die biscop voorseyt Diepnum ende Goer vanden Ghelders en weder stormenderhant ingenomen heeft, ende dede dair na veel scaden int graefscap van Zutphen mit roven ende branden ende des gelijcken in die Velue. Ende wan oec daer na opten mey dach stormenderhant Verwold, dwelc toebehoerde die here van Ghelre. Ende is van daer ghereyst voer Oldenzeel hebbende den here [430v] van Yselstein tot ritmeester, dat hem op gegeven wert na veel gedaen costen, na dat hi daer veel doden hadde ghehad. Ende wan oec daer na thuys te Keppel dat hi verbrande ende sijn van daer getogen doer tgraefscap van Zutphen tot Deventer rovende ene brandende. Ende zijn gereyst te Deventer over die brugge ende wonnen Niewekerck ende branden die gehele Velue datter gebleven was. Na desen is een tractaet gemaect omtrent Martini int iaer voorseyt.

In dit selfde iaer seyde men dat die van Utrecht die horen here noch den Overyselschen int beleg voer Oldenzeel geen bystant en deden tsegen den here van Ghelre etc. dat si subtijlick en over leyden enige manieren; want sijt met cracht niet doen en mochten. Mit den welken si listelic mit scouwen vol volcs ende met turf over gedect Yselstein soud en becrachten; dat nochtans geen effect en sorteerde. Welke iniurien here Floris an hem ende sine steden versocht seer ter herten nemende ende is getogen met sommige knechten voer Utrecht stichtend brant op s. Ponciaensdach. Cortelic hier na is Derwich over gevallen ende weder Ghelders ghewerden. Die van Utrecht noch in meninge waren Yselstein te beleggen, maecten op die vaert een blochuys. Corts hier na wert Bommel weder Ghelders.

In desen tiden destrueerden die van Utrecht Nienroe ende vingen Willem Turc. In dit voornoemt iaer togen die van Utrecht uut met den heer van Ghelre opten paeschavont om Yselstein te beleggen; dwelck si deden. Ende zijn van daer vanden heer van Yselstein met sinen hulperen, die heren vander oerden ende andere veriaecht, na dat sijt omtrent III maenden belegen hadden ende sijn geweken binnen Montfoort. Tsanderen daechs tooch die here van Ghelder mitten sinen die sommige binnen Utrecht ende dandere in die voersted en. Na dat die van Utrecht weder gecolligeert hadden, leyden si te Jutphaes XVII^C knechten. Van desen XVII^C is die here van Gheldere mit vier vaentgenknechten gereyst ende becrachten tlage huys te Beest ende verslogen Cornelis Picc mit zijn gesellen. Ende sijn van daer getogen in hoer leger tot Jutphaes; die here van Yselstein die is gecomen mit de here van Wassenaer mit twee hondert paerden ende VI^C voetknechten. Ende hebben dye van Jutphaes veel gevangen, geslagen ende verdronken; tot Utrecht an die poorten van desen oerloge is gemaect ende gesloten een pays. Endoe voer dat tractaet leverde Phillips van Zemerenden here van Ghelre thuys te Hattem. Inden

herfst des selve iaers wert die stat van Venloe belegen ende Grebbevorst heeft dair na Worichom ingenomen.

Hoe dat die Gheldersen wonnen tblochuys te Tuyl ende versloegen veel Bossenaers. Ende hoe here Floris van Yselstein wan den roden toorn Peersic; ende hoe die here van Wassenaer gevangen wert int iaer van XIII. Capitel XL.

Int iaer van XII dair na togen die Gheldersen uut Worichom over tys te Herdicxvelt omtrent sinte Ponciaen ende versloegen veel volcx ende verbranden veel dorpen. Op lichtmis avont wonnen die Ghelderscen dair die grave van Serberen overste of was, tblochuys te Tuyl inden morgenstont. Op den selfden dach sijn die van Tshertogenbosse gecomen brandende ende rovende in die Bommelsche waert, dair tsegen is gecomen die voors. grave van Serberen mit Michel van Poemeren ende sloegen ende vingen der veel van dye Busschenaers. Die Busschenaers willende hoer leet wreken sijt ghetogen voer Bommel, daer si niet veel en bedreven. Hier na reysde heer Floris int landt van Ghelre mit een hoop knechten ende weinich ruteren ende wonnen geweldelic den roden toorn ende destrueerden die ende sloegent al doot datter op was. Des gelijk deden si Peersic ende daer na voer Hoemen, dat hi in genaden nam en destrueert. Binnen X dagen daer na so wert Tiel weder Ghelders ende Boegraven wert verbrant.

Int eynde van dit iaer quamen dye Ghelderschen voer Amsterdam, mit XI^C man, ende branden die scepen ende deden grote scade treckende die ene helft op die Bilt, dander helft bleef int cloester ten Carthusener buten Utrecht. Die here van Wassenaer dit verhorende versaemde sekere hooftluyden als Casper van Olm, Hans Beck Jonghe, Ian van Delft ende Ian vander Eer hebbende tsa-[CCCCXXXI /431r]men IIII^C knechten ende verdreef die Gheldersen uut dat Carthuser cloester voors. opten heiligen Kersavont inden avontstont ende bleef daer selver in die Kersnacht. Dese veriaechde Ghelderssen versaemden hem mit die ander helft die op die Bilt lagen ende andere hulperen ende quamen opten heyligen Kersdach smargens ende vingen den here van Wassenaer mit veel vanden sinen.

In dit selve iaer viel sinte Pieters toorne tot Leyden hebbende in die hoechte XXXI^s roden ende viel binnen IX roden opten vijften dach in maerte. Anno als boven.

Daer na int iaer van der tien stichten die Ghelderssen brant voor Schoonhoven. Jan van Delft dit siende heeft hem hier tsegen ter weer geset al was hi in minder getale dan si; so wert hi van dien verslagen. In dit iaer warender oec versceiden opinie onder die steden ende edelen des lants van Hollant of men mitten Ghelderschen van pays ofte bestant tracteren soude dan niet. Ten laetsten is bi mijn genadige vrou Margariet dowayerse van Savoyen macht hebbende vanden

Keyser ende coninc Kaerle, ende doctoer Willem van Lange gelike macht hebbende vanden heer van Ghelre een bestant gemaect van IIII iaren ingaende na die publicatie van dien op sinte Louweris dach anno voorseit ende terminerende Laurenci anoo XVII, mit puncten ende articulen int bestant verclaert. Terwijl dat men over dit bestant tracterende was, sloegen die Gheldersen op sinte Jacobs dach die Dortscewaert uut tot Alblas ende Alblasserdam ende vingen veel mannen ende namen enen groten roef.

Coninc Henric die VII coninc van Engelant hadde een actie tseghen den coninc van Francrijk, is mit grote macht van volke ende gereetscap van oerloge tot Calis over gecomen; die te hulpe ghecomen is keiser Maximiliaen van Romem mit vele Overlantsche heren. Ende si hebben mitten eersten gewonnen Terewaen, daer na Doernick. Die coninc van Scotlant menende Engelant onbewaert te vinden, is gecomen om dat te gewinnen. Den welken dye coninghinne van Engelant vromelic wederstont ende versloech hem.

In dit iaer is onse conincs III suster gehijlic anden coninc van Hongarien. Welken coninc die keyser Maximiliaen om een seker getal ducaten over gaf sijn actie die hi tot het conincrijk hadde met sijnre nichten. Die Franchoyen merckende die mogentheit des conincs van Engelant voors. perswadeerden den selfden coninc mit conterfeyte brieven dat die keisere wel of staen wilde thilic gesloten tusschen sinen neve hertoge Kaerle prince van Spangen ende sine suster van Engelant, begerende daer omme dye te hebben tot een coninghinne van Francrijk. Die coninc van Engelant heeft dit geloeft ende heeft dit huwelic an genomen mit enen pays. Corts daer na anno IIII. starf coninc Lodewijc van Vrancrijk ende des conincks van Enghelant suster is een wedue gheworden (d.i. Mary, dochter v. Henry VII)

Van dat belegge voer Groeningen ende hoe die Ghelderschen Groeningen ontsetten. Dat XL[I]. capitel.

Als dit bestant tusschen die coninclijske maiesteit prince van Spangen sine ghenaden landen ondersaten ter eenre ende den here van Ghelre, sine landen ende luden ten andere side gemaect was, isser een oerloge op geresen in Vrieslant tusschen hertoge Joriaen van Sassen die in sijn hulpe hadde den hertoge van Bruynswijc, tseghen den graef van Eemden om die stat van Groeningen. Welke Groeningen die grave onrechtlic besat; dwelc al ende waer omme te verhalen deser additien corthheit niet en gehengt. Die scade biden voors. hertogen in Eemderlant alle die winter ende navolgende somer mit roven, branden, burgen in neminge gedaen, ende den doot des doerluchtigen hertoge van Bruynswijck, voer noort verswegen, ende daer na in sine hulpe geropen heeft den ionghen hertoge van Bruynswijc, den biscop van Bremen sinen broeder mitten

hertogen van Mekelenburch, van Lunenburch, Lowenburch ende mitten graef van Benthem sine stathouder; ende hebben die stat vanden Dam gewonnen ende reparacie van dien int iaer van XIII. omtrent sinte Lauweris ende dat Joriaen Kaerle Wits met II. vaentgen knechten, overste daer inne bleef after gelaten. Sal ic mi keren totter historien van hertoge Eerecht ende die ionge hertoge van Bruynswijc togen weder in Oestvrieslant, na [431v] dat den Dam gewonnen was om te wreken den doot van hertoge Henric die voerden Oert doot gescoten was. Ende men gaf den heren tot een toe geleyen grave Huye van Lyssenach mit den swarten hoep, ende hertoge Joriaen van Sassen toech weder voer Groeningen ende sloech daer II legeren, een tot Silvoert ende tander tot groot Aedwerden. Die Bruynswijcse heren mitten swarten hoop deden grote ongenadige scade mit rove ende brande ende sceyden so uut dat lant na dat si ghespijst hadden die gewonnen husen als Vreburch, Stichusen, Oplingen, Kuyphuysen, voerende mit hem veel ossen ende ander vee. Grave Huych van Lyssenac mitten swarten hoop togen doer Sticht van Osenbrug ende dat graefscap van Bente, tot Coeverden om al daer die Ghelderschen te keren, die vergaderinge maecten om Groeningen te ontsetten.

In octobri quam Werner Spiegel als ritmeester ende overste hoofman van wegen die here van Ghelder mit CCCC paerden ende III^M knechten om Groeningen te ontsetten. Ende want dye swarte hoop was an Coeverden daer si verby mosten. So was hoer anslach te nyet ende bleven int graefscap van Benthem rovende ende brandende. Die grave van Benthem verwarf anden hertoge van Sassen dat hi sijn hulpe sant die swarte hoep. Tingnagel ende Goer als ritmeesters mit CCC paerden ende togen tot Oettersom, daer hem die Ghelders onthilden. Op een morgen vroech voer dage togen die Ghelders na Tsticht van Munster ende die grave van Benthem mitten swarten hoop togen haestich na enen gehelen dach om mit hem te slaen sonder rusten, tot voer Vreden dair hem die Ghelders ter neder sloegen. Die swarte hoop viel in hoer leger, want si recht opgetogen waren ende plonderden horen tros, vangende CCCC knechten die hem verachtert hadden ende slogender veel doot, nemende hoer velgescut. Die Swarten Hoep met Tingnagel togen weder na Groeningen tot Noortlaren by den Waerdenbras.

Op s.Hubrechts dach daer na quam Willem van Oyen, Werner Spiegel mit IIII^M knechten om den Swarten Hoop te slaen ende Groeningen te ontsetten. Die Swarte Hoop die Casper van Olm van hem gescict hadde, om die kerck te slechteren, te bestormen, was gedwongen onder den Waerdenbras te wijcken, ende die Ghelders ghingen in hoer leger leggen. Die grave van Eemden quam uut Groeningen mit VI^C paerden ende haelden Willem van Oyen in Groeningen, die si hulden van wegen den here van Ghelre voer enen erfheer, ende die grave van Eemden resigneerde Groeningen met het blochuys ende reysde in sijn lant te Eemden. Die Ghelders vernemende dat die hertoge van Sassen gecomen was opten Waerdenbras om den Swarten Hoop

te starcken, togen bi nacht met die ruteren die in Groeningen gelegen hadde, na Coeverden. Welke Gheldersen die hertoge van Sassen volgede sonder rusten tot Coeverden. Daer si ter nauwer noot verby quamen, slaende hem selven ter neder int velt die nacht, ende alst verdaechde togen si voert na Omme; daer hem Tingnagel ende Goer mit hoer ruyter snellicken volchden ende sloegense voer Ommen, also datter omtrent CCCC wert gevangen ende geslagen. Ende die Gheldersen weken so over die Vecht brekende dye brugge na hem op ende ontquamen so. Hertoge Joriaen keerde weder om mit dye Swarte Hoop opten Waerdenbras, ende die Swarte Hoep maecte haer leger in een cloester ende hier Essen.

In die selfde maent omtrent sinte Clement quam Janken Doumen mit VII^C knechten in Geesterlant tsceep ende nam in vanwegen die here van Ghelre Sloten, Sneec, Bolswaert, Staveren ende Woricum mit die omlanden. Ende die rebellige Vriesen riefen "Ghelre, Ghelre!", want men hem te verstaen gaf dat die here van Ghelre hem woude vrye Vriesen maken. Hertoghe Joriaen wesende opten Waerdenbras ontboet hertoch Hans sinen zoen wesende tot Lewerden, ende si reysden na Mijssen. Ende die Swarten Hoop wert geschicht na Bolswert om die Gheldersschen wederstant te doen. Die nyet en bedreven om het waters wil ende dye heeren en hadden gheen ghelt. Waer omme dat men den Swarten Hoop oerlof gaf, ende dye Sassensche heeren dye gaven brief ende seghel dat si dye knechten binnen drie maenden betalinghe doen soudon. Waer omme dat [CCCCXXXII / 432r] die Swarte Hoep uut Vrieslant reysde, ende maecten een gaerde. In dit selfde iaer verbrande oec Monikendam vol na al geheel van haer selfs vier des donredaechs nae Pijnxster, sonder die kerck mit dat vrouwencloester ende husen daer omtrent. Coninc Lodewijck van Francrijc starf mede in dit selfde iaer.

Int selfde iaer op sinte Iheronimus dach is in Hollandt een grote vloet gheweest die veel scaden dede, bysonder te Sparendamme. Daer veel huysen of vloeyden ende verdrencte een vrouwe in die crame mit hoer kint; te Enchusen spoelden veel huysen of mit die bolwercken. Te Hoorn bi die Westerpoot liep een groot gat inden dijck, ende op meer plaetsen die te veel sijn te scriven.

Hoe dat den Dam gewonnen wert, ende die Sassensen die verliesen veel scepen; ende hoe die swarte hoop Bolswert wan. Dat XLII. capitel.

In die maent van februario anno XV^C ende XV so wan die grave van Eemden het blochuys Dellessyl ende maecten dair een leger, ende noch een int nyewe cloester, ende belach alsoe den Dam. Op dye selve tijt maecte Janken Dowman met die Westvriesen een leger tot Luynkercke

om die van Franiken te benauwen. Die gelijc wert een leger gemaect tot Mariengaert om die van Lewerden te benauwen. Op den Witten Donredach quam heer Vijt Jacob Vernauwer ende Casper van Ulm als reden des hertogen van Sassen om den Swarten Hoop weder an te nemen, ende den Dam tontsetten. Mer twas te laet, want opten selfden dach was den Dam op gegeven ende wert geslecht. JoriaenKaerlewits overste inden Dam quam mit zijn knechten bi den Swarten Hoop. Jacob Vernauwer ende Casper van Ulm quamen den XXIII. dach in april tot Dieveren in die Drent om Vrieslant tontsetten. Die grave van Swartsenburch met II vaentgenknechten ende V^M Vriesen waren in Stellincwerf om die swarten hoop te weren, ende sworen bi den anderen te leven ende te sterven, ende mitten Swarten Hoop te slaen. Mer so geringe als si den Hoep sagen, togen si doir de moeren, na Groeningen ende niet sonder scade. Want Tengnagel met sijn ruters hettich anse hing, ende doerstakender veel, ende bestonden te branden dat nyet veel ghesien en was ende die gemaecte legers togen op. In die vasten iaechden die Ghelderse Vriesen dye Sassenaers te Hoern an dye palen dair si die nacht lagen. Tsanderdaechs als die Sassenaers droncken waren, bereyden hem mitten Vriesen te slaen, vanden welken si worden verwonnen ende verloren al hoer scepen. Corts hier na in die cruys daghen hadden die Sassenaers weder vergadert XX scepen van den welken si der XII of verloren voer Staveren.

Op die meyen avont quam dye Swarte Hoop voer Bolswaert met heer Goetscalc iong Vernawer ende Casper ende eyschten die stat op van wegen die hertoge van Sassen ende elcx te bliven bi die sinen; dat si niet doen en wouden. Mer wildent holden totten laetsten man, waer omme men een storminge ordineerde. Mer recht eer die storm geordineert was, vielen die knechten daer an ende dier in waren, ghingen lopen. So wonnen die knechten Bolswaert ende werden alle rijc.

Jeronimus Snees was in dye mey maent als ammirael tot Enchusen, ende maecten veel oorlochscepen toe, om die zee te veyligen. Ende als die scepen opt zee waren om Jeronimus mit die betalinc in Vrieslant te geleyen om die knechten te betalen, ende te lossen den brief ende toeseggen dat die swarte hoop tot Vrieslant hadde, so quamen die Ghelderse Vriesen van Worichum ende Staveren met hoer gansse macht ende namen veel Sassense scepen. Ende Jeronimus Snees ontquam ter nauwer noot mit het ghelt ende laken wesende in de baerdse van Enchusen. Int lest van die mey maent toech die Swarte Hoop uut Bolswert ende verbranden die stat mit veel dorpen. Si voerden oec mede hoer opperste hooftluden gevenclic, ende seiden hem op dat si der knechten ten betalinge verachterden. Ende daer werden II ander overste hoeftluden geordineert van de knechten als Michil van Orlingen ende Costen van Mil. Den eersten dach in junio wan die Swarte Hoep Worichum ende togen tsander daechs daer uut ende stakent an brant mit die dorpen ende kercken branden mede, dat iammerlic om sien was.[432v] Int leste van junio

wert die Swarte Hoop betaelt, half doeck, half ghelt, ende gaven over hoer toesegeen segel ende brief dat si tot Vrieslant hadden vanden hertoge van Sassen, ende worden angenomen van Dacksvelder, die een overste hooftman was van die coninc van Francrijc.

Hoe dat heer Floris van Yselstein wert van wegen die prince van Spangen ghehult voer een erfheer van Vrieslant te Leeuwerden. Dat XLIII. capitel.

Op die selfde tijt in junio anno XV^CXV worde here Floris van Yselstein tot Leuwerden gehult van wegen die prince van Spangen voer een erfheer. Ende men werp gouden ende silveren ghelt onder tvolc in gedenckenisse dat die rebellige Vriesen des eedt gedencken soudent. Dies ghelijck schiede oeck te Franiken ende die regenten van wegen die vorsten van Sassen resigneerden die blochusen ende gaven tlant in handen mijn heer van Yselsteyn als stathouder des prins.

Des iaers daer an anno XVI den XIII dach in mey voor die here van Yselstein van Enchusen met veel hoyen ende ander scepen beset met II^M knechten voer Worcum. op die zee, ende wan aldaer mit geweldigerhant die Scotsebarck, die hullic ende ander oerlochs scepen, die gevangen worden, tot Enchusen gevoert ende gehangen; want men se hilt voer zeeroovers ende barnde dat hi niet mit hem en mochte voeren. Lubbert Turc wert opten XXVI dach in mey gescict van wegen den heer van Yselsteyn als overste hooftman van die C.M. van Spangen mit M knechten tot Bolswert, om daer die rebelle Vriesen te verscriven dat si soudent comen ende doen den coninc enen behoorliken eedt, ende betalen die verscenen domeinen die si den coninc sculdich waren. Waer op die van Bolswaert antwoerden dat si corts wouden comen, ende versameden in III dagen die wout Vriesen mit meer ander ende II^M knechten, daer die grave van Swartsenburch overste of was. Ende quamen also voer Bolswert, om die concinc van Spangen een edt te doen, alsulcx dat Lubbert Turc weec na Herlingen, ende die grave mit die Vriesen togen voer dat blauwe huysken dat heer Ottinge hoorde, daer die Bourgonsen op waren, ende wonnen dat, treckende mitter daet voer Leewerden dat si beleyden. Si sloegen oec een leger tot Monikebay.

Van Kaerle die anderde prince van Castillen, van Leon etc., eertshertoge van Oostenrijc, hertoge van Bourgondien etc. die XXX. graef van Hollant, Zeelant ende here van Vrieslant. Dat XLIIII. capitel.

Kaerle die anderde van dier namen, coninc Philips van Castillen ende vrouwe Johannen van Spangen outste soen, is doir alle zjnre genaden landen ende bisonder in Hollant gehult voer een erfheer, int iaer ons Heren XV^C ende XV wesende prince van Castillen, van Leon, van Grenade, van Arragon, van Naverre, van beide den Sicilien, van Jherusalem, van Valence, van Maiorcke, van Sardenne, van Corsice etc., eertshertoge van Oostenrijc, hertoge van Bourgondien, van Lottrinc, van Brabant, van Stiere, van Crayn, van Carnole, van Lemburch, van Lutsenborch ende van Ghelre, graef van Vlaenderen, van Habsburch, van Tyrol, van Artoys, [CCCCXXXIII/433r] van Bourgondien Palsgrave ende van Henegouwen. lantgrave van Elsaten, prince van Swave, marcgrave van Burgau ende des Heilichs Rijcks, van Hollant, van Zeelant, van Phirt, van Kisburch, van Namen ende van Zutphen, here van Vrieslant, vanden Windesmarc, van Portenaw, van Salins ende van Mechelen. Ter wilen dat dese mogende prince inden Hage was, om in zjn lant van Hollant geintroniseert ende gehult te werden, quamen onder andere ambassaten ende solempne oratoren, de graef van Vendonne, die biscop van Parijs mit groten staet van wegen den coninc van Francrijck ende sloten een hijlick tusscen die prince van Castillen ende des conincs Lodewijcs ionge dochter. Op die selve tijt was inden Hage die aertsbiscop van Dronten mit veel edele mannen ende grote staet gesonden van den coninc van Denemarken, Noerwegen, Sweden, Wennen ende Godtlant mit scone costlijcke scepen omme mit grote staet te halen dye II. suster des conincs van Castillen tot een wijf den coninc van Denemarken voors. In desen tiden is seer gearbeyt om verpondinge der landen ende steden die vercregen wert.

Op den XV. junii anno als boven beswoer die C.M. zjn onderdanen van Leyden nemende behoorlike eedt vanden selfden. Ende als die huldinge was gedaen, op die selve tijt so heeft die C.M. doer zjn vorstlike genade princelike auctoriteyt liberaliteyt ende gracie geaboleert ende te niete gedaen bi monde van sinen hooch geleerden doctoer, president van Hollant, meester Niclaes Everhardi van Grijskerck, alsulken proces als onghedecideert hing tusscen den procuroer generael van wegen mijn genadige here ten eenre syden ende den ingeseten van Leiden ter andere, geresen ter cause van die commocie. Ende datter gesciede opten Ommegancsdach etc. int iaer MCCCCC ende XIII.

Noch van dat Vriesse oerloge ende hoe die Ghelresse Vriese grote schaden deden te Medenblic, Alcmaer, Asperen ende in veel dorpen in Hollant. Dat XLV. capitel.

In dye maent van augusto is het teyken des heiligen cruys van veel grote heren mit milde gaven versocht geweest, dat in Noerwegen an enen hoelen bome wonderlic gewassen was. In welken boom een maecht over gegeven hadde, die opten heiligen Paeschdach ten heiligen sacrament geweest hadde. Welke cruys ontellicke graciën blincken in sinte Pancrases kerck tot Enchusen, dat noch dagelix van alle menschen die in node zijn mit milde gaven versocht wert, alst blijft bi die legende ende miraculen daer of sijnde.

Omtrent die hemelvaert van Onse Lieve Vrouwe starf op die Hoeve grave Ian van Egmont die boven tnegentich iaer out was, na dat hi dat stathouderscap van Hollant omtrent XXXII. iaren mit groter eeren geregeert hadde, anno XVI.

Op Onser Liever Vrouwen avont Assumptio in dit selfde iaer quamen tot Harlingen in Vrieslant meer dan C scepen. Daer in was here Floris van Yselstein als stathouder in Vrieslant, die graef van Nassouwen, die marcgraef van Brandenburg, graef Felix mit II^M knechten, here Philips van Wassenaer, die here van Walein, die here van Cortgeen, die ioncker van Sevenbergen, die here van Fleteren, die here van Castel ende veel meer ander heren ende edelen uut Spangen, mit meer dan M Spangerts. Daer waren oec veel Walen ende reysige paerden. Dwelc die Vriese horende die voer Lewerden hgen, togen op, ende togen in Bolswert ende Sneec. Die heren togen mitten hoop voer Bolswert, mer en mochten hem niet of gewinnen, so dat sijn [433v] lieten staen, ende verbranden tlant rontom Bolswert ende Sneec al of dat die Swarte Hoop hadde gelaten. Lubbert Turck wan Dockum ende wan van die Ghelderse knechten III vaentkens ende vinger veel. Die here van Yselstein mit graef Felix togen voer Janken Doumans huysken, ende die dat bewaerden gavent op, ende worden mit hem tien uut die tinnen gehangen ende XVI gerecht.

Die Gheldersē wonnen Nieupoort over Scoonhoven op sint Iansdach Decollatio sonre te diffideren of te ontseggen. Waer tsegen hem die grave van Nassouwen met die Hollanders starc hebben gemaect ende weder inne gecregen binnen XIII dagen met XVII gevangen. Vanden welken werden X gehangen ende VII onthooft inde Hage. Want die here van Ghelre niet bekent en woude staen dat Nieupoort van sinen wegen was ingenomen. Op Sinte Matheusdach quamen die selfde here van Yselstein mit die ander heren ende mit hoer knechten te sceep voir Geesterlant ant Tlist. Ende als si so na quamen datment mocht gronden, traden die heren met die knechten int water tot die middel, makende hoer slach oerde. Die Vriese lagen omtrent V^C opte lant ende hadden hoer scoen ende nederhosen uut gedaen, ende vielen tot die Bourgonsen an

recht of si int water hadden willen slaen, eer si al bi een waren. Mer so geringe als die Bourgoensen hoer spietsen soncken ende begeerden mit den Vriesen te slaen, so gaven si die vlucht. die heren Yselsteyn graef Felix, Wassenaer, Waeleyn, Sevenbergen, Fleteren, Castel stonden al in voerste glit. Van daer uut het water togen die heren mit de knechten in Staveren.

Corts dair na gescieder een tocht voer Sloeten, daer niet en wert bedreven. Die Wolden noch Geesterlant en wouden niet verdingen noch den coninc sweren, waer omme worde Geesterlant al of gebrant. Int beghin van october quam in Woricum Janken Douman ende lange Pier met II vaentgen knechten ende veel Vriesen scrivende an die van Hinlopen ende Mollicqueren ende ander dorpen dat si souden comen bi hoer verdinc. Want si hem onder die Bourgonsen gegeven hadden, of si woldense branden. Die here van Yselstein mit graef Felix togen na Woricum van die ene side, die here van Cortgeen quam mit een hoep knechten van Harlingen an dander side. Die Vriesen dat siende vlogen na hoer scepen, so seer datter een pleyt vol volcs sanck. Ende daer verdroncken veel menschern ende daer werdender boven LXX gevangen ende geslagen.

Omtrent Alder Heiligen toech dye heer van Yselstein mit graef Felix na die Lemmer, daer Michiel Crurs hooftman lach mit een vaentgen knechten doende grote scade op die mit hoer seyn scepen. So geringe als si die Bourgonsen sagen comen, togen si binnen Sloeten. Die here van Yselstein sloech daer een leger omme die van Sloeten te benauwen.

Op sinte Stenvensdach anno XVII wast so groten storm ende vloet dat gen Vriesen sulcx beleeft en hadden, dat die heren ende knechten al saten tot opten III dach op hoymiten ende ballicken. Corts daer na was noch een vloet.

In januario waren dye knechten tot Bolswaert ten achteren an de here van Ghelre, ende men woudse niet betalen. So dat die knechten van Bolswert met die here van Yselstein handelden ende over quamen dat die here van Yselstein de knechten betaelde, ende si gaven si hem Bolswert op ende togen daer uut. Die heer van Yselsteyn toech omtrent sint Agniet mit die graef van Eemden met stormladderen ende bruggento Tabor int reguliercloester voer Sneec. Die knechten van Staveren ende Hinlopen quamen inder Ylst. Casper van Ulm sloech mede een leger voir Sneec an die woutsy mit IIII vaentgenknechten. Die heren begeerden van die knechten een geweldige storm ende gaven Sneec te vier ende swaerde, dat die knechten niet of en sloegen alst mogelijk waer het werdt besien. Mer twas opt ijs ende seer gevoren. Die van Sneec hadden seer gheijst, datmen geen raet en conden vinden daer over te bruggen, ende elc toech weder in zijn leger. De here van Yselstein toech na Lewerden mit die graef van Eemden.

Den X in februario anno XVII toech graef Felix mit Casper van Ulm, Bertel van Swol, Pieter van Lutsenburch ende noch een hooftman [CCCCXXXIIIr/434r] over die Suderzee mit

hoer knechten van Vollenhoef, totter Elburch ende so na Nykerck, slaende daer hoer leger. Want si seer moede waren. Tsander daechs togen si voert blochuys Bulkenstein om die oerloechs scepen te branden, die daer lagen, dat also geschiede. Ende tgelucte dattet blochuys ghewonnen wert ende Werner Spiegel met dye knechten werden gevangen. Inden toorn worde geset een tonne cruyts of meer ende dat worde angesteken. Ende die toren die seer starc was, berste tot veel steden van onder tot boven. Die III hoofluden van mijn heer van Yselstein als Casper, Pieter ende Bertel sceyden hem vant vierde vaenken, dat weder in Vrieslant reysde, ende quamen in Hollant om hoer betalinge te vorderen. Want si manende waren vijf maenden souts, ende worden tot Stolc betaelt omtrent ter Goude. Van daer zijn si getogen an geen side vander goude, ende dare namen oerlof van die knechten Casper van Ulm, Recalf, Bertel van Swol, Nijt van Os; want si in die Bourgonse landen niet gaerden en wouden. Bi dese knechten bleef Pieter van Lutsenburch ende maecten hem noch II hoofluden als Albert van den Bosch ende Hans Franc ende reysden int lant van Montfoert, ende van daer int Sticht van Utrecht. Daer si van XIII^C knechten starcker werden dan III^M ende een half. Ende want nu den hoop van die knechten dagelics meerder worde, so wast noot dat si meer hoofluden hadden ende maecter noch III, die nochtans niet present en waren, alst Recal, Dacsteyn ende Balthasar van Tricht, treckende uut het Sticht ende tlant van Vianen ende scepten bi Cülenborch over ende van daer over die Mase ende togen na die Langhe Straet ende in dye meyerie vanden Bosse, tot voer Oesterwijck dair si gemeyn hilden. Ende die keiser begeerde uut den hoop XII^C knechten, dwelc si weygerden ende wouden bi een bliven ende reysden van daer int lant van Ludic, ende presenteerden horen dienst anden biscop. Die biscop die hoerder niet en behoefde, dede hem groten afbrec ende sant sekere gedeputeerden tot die knechten, dat si uut zijn lant souden trecken, ofte hi woude hem daer anders in versien. Ende die knechten beloofden binnen III dagen uut die landen te reysen ende quamen van daer in die landen van Hoern ende Kessel. Inden welcken treckende ende gaerdende den hoep tot Sevenduysent starck is gheworden.

Ter wijlen dat dese knechten gaerdende hier ende daer reysden, schikten si aen veel ende verscheyden heeren presenterende hoeren dienst ende by sonder anden Keyser Maximiliaen, coninck Kaerl van Arragon ende den coninck van Engellant. Ter wilen dat dese knechten lagen int lant van Kessel, zijn gecomen ambassaten vandne here van Gheldre ende presenteerden in dient hem luden beliefdede hem te dienen; hi woude hem geven spietsen, cruyt ende gescut, vrie roverie, ende een Horens gulden elcx op die hant, ende voerense in een lant daer si alle rijck souden werden ende dat mense mit die brantscatinge betalen soude. Waer op de knechten antwoerden: "Ja", mit voerwaarden dat die voors. ambassaten anden here van Ghelre verwerven souden den lantsaten ende den genen die tsegen hem misdaen hadden, die daer veel waren,

abolicie van hoer misdaden ende dair of brengen besceyt. Binnen IIII dagen dair na zijn die selfde ambassaten bi dye knechten voors. gecomen int lant van Cuyck bi Santbeeck ende brochten abolicie van al hoer misdaden, ende namen die knechten an ende besceydense voer Deventer. Bi desen hoop waren sommige knechten die niet Ghelders en wouden worden ende togen mit hem XII^C daer van mit hoer hoofluden als Recalf, Dacstein ende Pieter van Lutsenburch tot na de meyerie vanden BOSch. Ende scichten Recalf ambassaet an die vanden Bosch ende gaf hem te kennen dat den groten hoop was geworden Ghelders ende dattet geloeflic was dattet op die Bourgonsen soude gedyen; begeerde daer om van wegen der knechten dat si hem luden dienst souden doen toe seggen. Waer op die heren vanden Bossche antwoerden, dat dye knechten hem pinen souden van daer te trecken of si wouden hem vier heren vander oerden reysich tuych toe senden, diese van daer souden veriagen ende slaen. So gheringe als dye knechten dat antwoert hoerden, werden si alte samen mede Ghelders uut geseyt die sommige omtrent een hondert, [434v] die niet Ghelders en wouden worden.

Die III hoofluden voors. als Recalf, Dackistein ende Pieter onthilden hem binnen Den Bosch. Corts dair na scichte die grave van Nassouwen an Recalf boden dat hi sonder vertreck in allen plecken om knechten soude scriven ende besceyden die op Alphen. Ende want dye knechten tot Alphen geen besceyt en cregen, togen si inden Dortschen waert, ende worden te Abcou besceyden, ende werden gemonstert II vaentgis voer ende II na uut. Uut welke IIII vaentges IX^C knechten gemonstert werden dye Tingnaghel an nam, ende reysder mede in Denemarcken. Van desen IIII vaentkens werter één geschicht te Uutdam, tander te Monikendam, terde te Edam, tvierde te Hoorn.

Omtrent het eynde van junius is die C.M. van Castillen coninc Kaerle te Middelburch in Walcheren gecomen om mit den eersten wint in Spangen te zeylen ende is daer bliven leggen bi gebrec van winde tot den XII. augusti, niet wetende tot wat tijt die mogende God sinen wech sal willen voerspoedich maken. Hier binnen zijn dese Gheldersse kenchten getogen tot voer Deventer, ende al daer is bi hem gecomen die here van Ghelder ende heeft hem elcs een Hoerns gulden gegeven ende heeftse voert gesonden in Vrieslant om Dockum te beleggen; dat si na veel arbeys wonnen. Ende reysden van daer tot in die Lemmer ende sijn also voert gecomen in Hollant bi Medenblic. Welke stede van Medenblic si stormenderhant wonnen nyet tsegen staende dat si een vaentgen van graef Felix knechten in hadden, ende pilgeerden ende staken an brant. Ende sijn van daer gereyst to Alcmer rovende ende brandende vangende ende doende den armen luden grote onverwinlike scaden. Comende binnen Alcmaer op sinte Lebuijns dach na sint Ians geboorte op een donredach hebben si daer een groot ontellic schat genomen van ghelt, gout, silver, cleinoden, iuwelen ende alreley costlicheden van laken, beyde linnen ende wollen, syde,

fluweel, so veel dat tinne ende bedden geen ware en waren, ende dat si die roef nergens en wisten te brengen.

So sijn si uut Alcmer getogen ende branden het dorp tot Egmont. Die heren vanden rade van Hollant dit verhorende deden uut bieden die leenmannen, ende voert den vierden man uut alle steden ende alle die lantluyden omme te comen des saterdaechs daer na binnen Haerlem by den heer van Yselstein of te sine gedeputeerden om sulcx te doen als hem bevolen soude werden. Die leenmannen mitten burgeren van alle steden ende lantluden sijn tot Haerlem gecomen om mit die knechten die omtrent XV^C starc sijnde, daer hooftluden of waren Lubbert Turck, Willem Turc, Pieter van Aldenboec, Casper van ULm, Dacstein ende Pieter van Lutsenburch, met het reysich getuych die vianden te slaen ofte ten minsten meerder scade te voorhoeden. Die Gheldersen zijn na dat si in Alcmer gelegen hadden acht dagen mit horen roef ende gevangen getogen na die Beverwijk dat si branden, ende voert tot Sparendamme dat si mede an brant staken. Ende reysden so voirt na het blochuys dat omtrent het hert stont, welc si wonnen ende passeerden so voert doer die venen brandende ende veel scaden doende tot int Sticht van Utrecht. Ende togen van daer ende scepten bi Culenborch over die Lecke ende schichten omtrent anderhalfhondert knechten om Nyenpoort of te branden ende Langeraac. Ende dander wonnen Asperen stormenderhant, na dat si driemael daer of geslegen waren ende verloren hadden omtrent XV^C knechten, mit hulp van Dirc van Haeften die van Bommel quam ende bestormde die stede an dander side, ende coecten enen groten moert ende doden veel mannen ende vrouwen. Van desen Gheldersen knechten waren overste velt hooftluyden Goldsteyn ende Selbach ende hooftluden Albert vanden Bosch, Wilke Vries, Hans van Calmis, Hans van Brusel, Balthasar van Tricht, Snoerwang mit meer ander hooftluden. Die grave van Nassouwen stathouder met die heren van Yselstein ende van Wassener ende meer ander heren ende knechten sijn getogen voer Asperen ende maecten aldaer een leger. Ende die provoest Recalf heefter acht Gelderse knechten gehangen ende onthalt, die dair gecomen waren om tleger te verspien. Die sprake ghinc gemeenlic doir tlant dat die here van Ghelder hem dese oerloge niet en croende; mer wat daer of si, bevele ic God want het eynde sal die last dragen. [CCCCXXXVI/436r]

Omtrent den vijften augusti daer an volgende sijn dese voors. Knechten uut Asperen gesceyden, na dat sijt met sommigen Gheldersen lantluden, burgeren ende knechten beset hadden. Want sijt van hongere daer niet langer onthouden en mochten, ghemerct dat die Bourgoense ruyteren ende knechten beletten dat hem geen vitaelge comen en mocht, ende sijn ghetogen doert Sticht van Utrecht omtrent Amersfoort, in die venen. Dye Bourgonsen dit

vernemende zijn hem na getogen, so wel met het reysich ghetuych als met die knechten, omme ten eersten dat het passen soude met hem luden te slaen.

Die here van Fleteren met die steden van Aemstelredamme, Hoorn ende andere Waterlanse steden verduchtende dat enige scepen souden mogen comen uut Vrieslant ofte van elders omme die knechten mit scepen uut die lande te voeren, hebben op sinte Louweris avont doen publiceren vrie roverie ende zijn mitter macht opt water getogen ende hebben veel scepen te Bonscoten verbrant ende sijn voert na Vrieslant ghetogen.

Hier neemt een eynde dese onse tsegenwoerdige cronyke uut den welken die stadighe ende andachtige ende leser openbaerlijck als in een spieghel, mach sien der voors. landen woestheyt, bewoentheit, ende onder enen prince gehoersaemheit. Hier machmen mercken des mogende Gods voersichtichheyt, hier der dingen wanderbaerheyt, hier een exempel in al dat imitabel ofte scouwelic is. Nyemant en vermoede anders dan ten si allen staten der menschen nut ende oerbaer, hoer ogen op te boeren mit een andachtich hart, tot der geschieder dingen historien. Want het betaemt doechtlicke mannen dicwil ter memorien te trecken der voervaderen wercken, op dat si mit goeden exempelen leren stadelic goede wercken doen, ende in quaden declineren die clippen des verloretheys. Ten si dat het goet van tquaet werde ghescheyden, dye sotte begheerlicheit nyet connende haer selven temperen, soude met enen snellen loop verdreynden inden afgront der duysterheden. Want nu tot het regiment vant ghemeen ende eens yegelic mensche lere der historien loop van node is. Hier omme en is niemant geexcuseert mit grote danckaerheit dese cronyke to omhalsen ende dicwil te lesen.

Doer dese cronyke werden sterflike menschen met eenderley onsterflicheit des faems gheperpetueert ende en hengt niet dat enige vergetelheit coemt in die wercken der geschieder dinghen. al ist dat hi die dese cronyke uut veel ende versceyden auctoren ende andachtige copulaten der gedaen dingen, tot sinen groten costen, heeft doen vergaderen ende drucken, biddet, isser enichsins gedwaelt dat ment hem vergeve. Want hijt nyet mit opset gedaen en heeft; nochtans is hi danckens waert om datse gedaen dingen den nacomelingen condich maect. Dit is dat die grote Alexander wenschte, als hi sach Troyen gedeutueert, ende Achilles faem an sijn graf gescreven, seyde: "O, alder grootste fortuyn des mans ende ic gelove dat sijn opperste eer geweest is dat hi verdient heeft te hebben Omerum, een scriver sijns lofs", ende daer volcht: "Ick vrese dat my begraven sijnde alleen sal ontbreken fame." Hier om seyt Ovidius, als Antonius ofsneet Ciceronis tonge om dat hi tsegen hem ghedictteert ende gescreven hadde: "Antoni, ghi en bedrijft niet, want die welsprekende scriften bliven." Wie soude huyden Lucillum kennen, ten

waere dat Seneca met sijn epistolen hem doerluchtich gemaect hadde? Die scriften Virgilio ende Lucani hebben meer tot die loven des keyzers gedaen, dan alle die rijdommen die hi van versceyden eynden des werlts bi een vergadert hadde. Hier omme en behoerden deser landen inwoenderen nyet beroeft te bliven van dit wellustige velt van versceyden bloemen, in welke velt si vindende bloemen der doechden, ende merckende misdadighe wercken, vermaent werden dye te plucken ende dese verby te gaen.

Voleynt tot Leyden bi mi, Jan Severs. den XVIII. dach in oestmaent, anno XV^C ende XVII. LOF GOD VAN AL.

COPIE

Kaerle byder gracien Goeds, coninck van Castillen, van Leon, van Grenaden, van Arragon, van Naverre, van beyden den Sicilien, van Jherusalem, van Valence, van Maiorcke, van Sardene, van Corsice etc., eertshertoge van Oestenrijcke, hertoge van Bourgongen, van Lothrinck, van Brabant, van Stiere, van Crayn, van Carmole, van Lemburch, van Lutzenburch ende van Ghelre, grave van Vlaenderen, van Habsburch, van Tyrol, van Artoys, van Bourgongen Palsgrave ende van Henegauwe, lantgrave van Elsat, prince van Swaven, marcgrave van Burgau, ende des Heylichs Rijcs, van Hollant, van Zeelant, van Phirt, van Kiborch, van Namen, ende van Zutphen grave, here van Vrieslant, vanden Windesmarck, van Portenaw, van Salins ende van Mechelen. Allen den ghenen die desen onsen brief sullen sien, saluyt.

Van wegen ons beminden Jan Corneliszoen, alias Jan Zevers. printer, wonende binnen onser stede van Leyden, is ons verthoent gheweest, hoe dat gaerne imprimeren ende in printe leggen soude dit teghenwoerdige boeck ende is een cronijcke van Hollant. Ende also hem dat selve costelicken moyelic vallen sal, ende dat dit selve boeck noyt gheprint en is gheweest, soe en soude hi die selve printe ende impressie niet durren bestaen sonder te hebben brieven van octroye ende privilegie van ons, om dit selve boeck te moghen imprimeren ende printen binnen ses toecomende jaren ende dat nyemende gheerloft en is dan hem allene, om die selve impressie te moghen doen. Ons oetmoedelick biddende hem die selve brieven te willen gonne ende verlenen in goeder vormen. Soe eyst dat wi desen angesien sonderlinge dat dit boeck ende volumen voors. noyt gheimprimeert ofte gheprint en is gheweest, wi hebben den vooruoemt Janne Cornelissoen om dese ende andere redenen ons daer toe porrende inden ghevalle als boven,

genegen wesende tot sijn voors. bede ende begeerte, gegonnen,
geoctroyeert ende gewillekoert, gonnen, octroyeren ende
willekueren, hem ghevende oerlof, auctoriteyt ende expres privilegie
uut sonderlinge gracie midts desen onsen brieve,
dat hi dit boeck ende voluymen voren verclaert sal mogen
imprimeren ende printen, ofte doen imprimeren ende printen
tallen tiden, alst hem goetduncken sal, te wetene dye Cronycke
van Hollandt. Behoudelic dat hi ghehouden sal wesen die selve
prente ende impressie volmaect ende volbracht te hebben,
binnen vier jaren naestcomende. Binnen welcken tijde van vier
jaren nyemant wie hi si, dan den selven thoonder gheoerloft
noch gheautorizeert en sal wesen die selve prente ende
impressie van den voors. boecke ende voluymen te mogen doen,
opte verboerte vanden selven boecken die bi yemant anders dan
die selve thoonder gheprent soude wesen, ende daer of
arbitraerlick ghestraft ende gecorrigeert te sine. Ontbieden
daer om ende bevelen onsen lieven ghetrouwen cancelier ende
luyden van onsen secreten rade, president ende luyden van
onsen Groten Rade, cancelier ende luyden van onsen Rade in
Brabant, president ende luyden van onser camere vanden Rade in
Vlaenderen, stedehouder, president ende luyden van onsen Rade
in Hollant, scout van Leyden ende allen anderen onsen
rechteren, justicieren ende officieren, wien dit angaen mach,
heren stedehouderen ende elcken van hem, bysonder soe hem
toebehoren sal dat si den voornoemt Jan Cornelis zoen
suppleant doen laten ende gedogen van deser onser gracie,
octroye ende privilegie ende van al den inhouden van deser,
duerende den tijt ende inder voegen ende manieren voren
verhaelt, rustelic, vredelic ende volcomelic ghenyeten sonder
hem te doen ofte laten geschien enich hinder, letsel ofte
moyennesse ter contrarien. Staffende die overtreders van dien
byder peynen voors. sonder verdrach oft dissimulacie.
Want ons also belieft des toerconden hebben wi onsen zegel
hier an doen hangen. Gegeven in onser stat van Bruessel den

neghenden dach van october int iaer Ons Heren duysent vijf
hondert ende sestien, ende van onsen rijcke deerste.

Byden coninc in sinen Hogen Rade Antonius Hanneron onderteykent.